

YU ISSN 0350-185x
UDK 808

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ
БИБЛИОТЕКА ЈУЖНОСЛОВЕНСКОГ ФИЛОЛОГА

Нова серија, књ. 21

Уредник
академик МИЛКА ИВИЋ

ЈАСНА ВЛАЈИЋ-ПОПОВИЋ

ИСТОРИЈСКА СЕМАНТИКА ГЛАГОЛА
УДАРАЊА У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

ПРЕКО ЕТИМОЛОГИЈЕ
ДО МОДЕЛА СЕМАСИОЛОШКОГ РЕЧНИКА

Београд
2002

ЈАСНА ВЛАЈИЋ-ПОПОВИЋ

ИСТОРИЈСКА СЕМАНТИКА ГЛАГОЛА УДАРАЊА
У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

(ПРЕКО ЕТИМОЛОГИЈЕ ДО МОДЕЛА СЕМАСИОЛОШКОГ РЕЧНИКА)

Рецензенти:

проф. др Мато Пижурица

проф. др Александар Лома

Издавање ове књиге финансијски је помогло

Министарство за науку, технологије и развој Републике Србије

Издаје: Институт за српски језик САНУ, Београд, Ђуре Јакшића 9

Компјутерска припрема за штампу: Давор Палчић *palcic@EUnet.yu*

Штампа: Чигоја штампа, Београд, Студентски трг 13

Решењем Министарства за науку, технологије и развој Републике Србије,
број 413-001-1786/2001-01 од 15. 10. 2001. године, ова публикација је ослобођена
пореза на промет

YU ISSN 0350-185x

UDK 808

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ
БИБЛИОТЕКА ЈУЖНОСЛОВЕНСКОГ ФИЛОЛОГА

Нова серија, књ. 21

Уредник
академик МИЛКА ИВИЋ

ЈАСНА ВЛАЈИЋ-ПОПОВИЋ

ИСТОРИЈСКА СЕМАНТИКА ГЛАГОЛА
УДАРАЊА У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

(ПРЕКО ЕТИМОЛОГИЈЕ
ДО МОДЕЛА СЕМАСИОЛОШКОГ РЕЧНИКА)

Београд 2002

Уместо предговора

Ова монографија је унеколико прерађена и допуњена верзија докторске дисертације која је под насловом „Историјска семантика глагола ударања у српскохрватском језику“ одбрањена на Филолошком факултету у Београду, 6. јула 1998. године, пред комисијом у саставу: академик Павле Ивић (ментор), проф. др Живојин Станојчић, проф. др Даринка Гортан-Премк, проф. др Александар Лома.

Као најзаслужније не само за настанак ове књиге, већ и за њене далеке зачетке, са највећим пијететом желим да поменем своје учитеље, проф. др Љиљану Црепајац, која ме је као студента упутила у семантику, и покојног академика Павла Ивића, који ми је доцније отворио врата етимологије.

Неизмерно драгоцене биле су ми примедбе и сугестије не само ментора, академика Павла Ивића, већ и свих колега из Етимолошког одсека Института за српски језик САНУ који су ми помогли да боље сагледам поједине проблеме и избегнем многе превиде и пропусте. Огромну захвалност дугујем пре свега проф. др Александру Ломи, као и др Биљани Сикимић, др Марти Бјелетић, мр Снежани Петровић. За све недоследности и празнине које су ипак преостале, одговорна сам искључиво ја.

Београд, октобра 2002.

Аутор

САДРЖАЈ

I. УВОД

(A) О наслову овог рада	11
(B) Циљеви овог рада	15
(C) Општи историјат теме	15
(a) Од етимологије до семантике.	15
(b) Од семантике до семантичке типологије.	20
(c) Од семантичке типологије до семасиолошког речника	21
(D) Модел који се предлаже	25
(a) Неке специфичности теме	25
(b) Израда списка значења	27
(c) Шифрирани списак значења	32
(E) Техничке напомене.	36

II. ГЛАГОЛИ

1. <i>бити</i>	43
0.1 Општа слика	43
0.2 Етимолошки преглед.	44
0.3 Етимолошка дискусија	45
0.4 Шифрирани семасиолошки речник.	45
2. <i>косити</i>	73
0.1 Општа слика	73
0.2 Етимолошки преглед.	77
0.3 Етимолошка дискусија	80
0.4 Шифрирани семасиолошки речник.	84
3. <i>дерати</i>	111
0.1 Општа слика	111
0.2 Етимолошки преглед	113
0.3 Етимолошка дискусија.	116
0.4 Шифрирани семасиолошки речник	120

4.	<i>луйайи</i>	165
0.1	Општа слика	165
0.2	Етимолошки преглед	173
0.3	Етимолошка дискусија	174
0.4	Шифрирани семасиолошки речник	176
5.	<i>бухайи</i>	217
0.1	Општа слика	217
0.2	Етимолошки преглед	219
0.3	Етимолошка дискусија	222
0.4	Шифрирани семасиолошки речник	225
6.	<i>лейайи</i>	271
0.1	Општа слика	271
0.2	Етимолошки преглед	274
0.3	Етимолошка дискусија	277
0.4	Шифрирани семасиолошки речник	281
	<i>лойайи</i>	305
0.1	Општа слика	305
0.2/0.3	Етимолошки преглед и дискусија	306
0.4	Шифрирани семасиолошки речник	307
	<i>лайайи</i>	319
0.1	Општа слика	319
0.2/0.3	Етимолошки преглед и дискусија	319
0.4	Шифрирани семасиолошки речник	321
	<i>лијайи</i>	335
0.1	Општа слика	335
0.2	Етимолошки преглед	335
0.3	Етимолошка дискусија	338
0.4	Шифрирани семасиолошки речник	339
III.	ЗАКЉУЧАК	351
IV.	ИЗВОРИ, ЛИТЕРАТУРА, СКРАЋЕНИЦЕ	359
V.	SUMMARY	385
VI.	РЕГИСТАР	399
VII.	ТАБЕЛА ЗНАЧЕЊА И ГЛАГОЛСКИХ ДЕРИВАТА	427

I
УВОД

УВОД

(А) О НАСЛОВУ ОВОГ РАДА

1.0 Већ сам наслов овог рада „Историјска семантика глагола ударања у српском језику“ изискује извесна појашњења.

1.1 Атрибут **историјски** указује на дијахрони приступ проучавању језичке грађе. Нажалост, такав поступак није могао бити спроведен *lege artis*, већ само у мери коју дозвољавају околности. Наиме, дијахрони опис подразумева скуп више синхроних пресека чијим сабирањем се добија историјска перспектива, динамична слика о развоју неке језичке појаве — у овом случају еволуције значења одређених речи које припадају етимолошким гнездима одабраних глагола¹. Ограничење достизању таквог идеала представља чињеница да српско-хрватски језик, за разлику од неких других, није описан у историјским речницима одређених епоха². Стање по појединим хронолошким пресецима могло би се реконструисати на основу општих историјских речника (RJAZU, Даничић) или чак исписивањем грађе из непосредних историјских извора — али то би био посао за себе, и непримерено заобилазан пут до циља који се овде поставља.

Стога смо се, из практичних разлога, у овом раду ограничили на поређење две прилично удаљене синхроне равни — савремене и прасловенске: у случају српско-хрватског језика, једино су оне довољно солидно покривене лексикографском обрадом. Наш корпус обухвата

---

¹ Из наше перспективе узоран је такав опис синонимних етимолошких гнезда развијених око коренова **et-* и **ber-* са основним значењем „носити“ у руском језику који на бази чак четири синхрона хронолошка пресека даје ПЯТАЕВА 1995.

² Тако нпр. у руској лингвистици постоји могућност праћења (на основу не само речника, већ и картотека), хронолошких пресека на нивоу XI–XIII века, XIV–XVI, XVI–XVIII итд., док је период прелаза из XVIII у XIX век покривен Даљевим речником (уп. претходну напомену) који се хронолошки практично подудара са Вуковим *Српским рјечником*, али је од њега неупоредиво обимнији, не само по броју одредница већ и по ширини захвата материјала, исцрпности дефиниција и цитата итд. О обиму и разноврсности савремене руске лексикографске продукције, стандардне и дијалекатске, такође нема потребе говорити.

савремени језик и знатну дијалекатску грађу³, што је управо пореди- во са профилом корпуса на бази кога се данас пишу прасловенски речници, московски ЭССЯ и краковски SP (cf. ТРУБАЧЕВ 1963, LEHR-SPLAWINSKI/SLAWSKI 1963). Други аспект коришћења дијалекатског материјала, можда чак кључни, јесте то што грађа из народних говора у огромној мери може да компензује недостатак историјских података. Те чињенице су били свесни још дијалектолози почетка двадесетог века (Шахматов и други), да би је у новије време сликовито и духовито дефинисао Н. И. Толстој: „Савремени дијалекатски пејсаж је ... дијахронија развијена у простору“⁴.

1.2 Термин **семантика** користи се са тенденцијом да се избегне одређивање за једну од формално супротстављених поддисциплина те науке, семасиологију или ономасиологију⁵ (уп. и § 3.1.5). У раду се истовремено користе и семасиолошки и ономасиолошки приступ, иако је као крајњи циљ читаве анализе постављен покушај стварања модела за израду једног семасиолошког речника. При том се не губи из вида да је, слично горепоменутој нераздвојивости дијалектологије и дијахроније, и семантика у основи дијахрона лингвистичка дисциплина⁶.

1.3 За носиоце значења узимају се глаголи док се све именице третирају као поствербали или глаголске изведенице. Као основна, реконструишу се глаголска значења јер је заправо свеједно да ли је семантика посведочена у виду глагола или у виду именице (евентуално у неком другом номиналном облику, трпном придеву и сл.). Мало је случајева где не постоји вербално-номинални пар, било да је именица девербал, глагол деноминал, или да су глаголи корадикални са одговарајућим старим коренским именицама⁷.

³ Овако је квалификујемо полазећи од чињенице да корпус за овај рад чине сви значајнији публиковани дијалекатски речници, њих 40-ак, као и детаљни исписи из РСАНУ који пак садржи бројне вредне збирке речи из разних крајева.

⁴ „Нынешний славянский диалектный ландшафт в отношении многих явлений представляет собой нечто вроде развернутой в пространстве диахронии, в которой временная последовательность развития систем или их фрагментов манифестируется в территориальной проекции“ (Толстой 1968/1997:15).

⁵ Уп. дефиниције у ЛЭС 345–346, 440, пре него у SIMEON 1969/II:357 и SIMEON 1969/I:979.

⁶ „...semantika, a navlastito kad je primijenjena u etimološkom istraživanju, u svojoj biti [je] dijakronijska disciplina, kako je već pred pola stoljeća [tj. 1925.] ustvrdio G. Esnault, smatrajući da joj je zadatak da riječima vrati njihovu prozornost i da utvrdi ono što je u trenutku nastajanja riječi bilo prisutno u duhu onoga koji je riječ stvorio“ (VINJA 1986/1:32).

⁷ Тако нпр. за глагол *лудати* није било потврђено значење „красти“, мада се оно на основу поствербала *луд*а „крађа; лопов“ слободно могло претпоставити. Накнадно

1.3.1 Конкретан избор глагола начињен је тако да задовољи два услова: један теоријски, да буду заступљене различите категорије глагола (према артифицијелној али увреженој класификацији на „обичне“ и ономатопејске) дакле, два сасвим „обична“ глагола (*биџи* и *косиџи*), два „обична“ глагола који су се због фонетског склопа, у неким реализацијама основа, делимично ономатопеизирали (*дераџи* и *луџаџи*), и два ономатопејска глагола који су се мање или више „нормализовали“ (*бухаџи* и *леџаџи*). Мање је значајан други услов, крајње практичне природе: да почетни консонант одабраних глагола не залази у другу половину абетеде тј. азбуке⁸.

1.4 Зашто баш ударање — питање је на које је и најлакше и најтеже одговорити. Упркос уделу фактора личног афинитета у том избору⁹, непобитна је чињеница да је ударање једна од базичних радњи, и у природи и у човековој сфери (детаљније образложење става да је примитивни човек баш ударање морао перципирати као основну радњу — в. § 4.1.1 и даље). На индоевропском нивоу коренова са тим основним значењем има много, а при том је њихова семантика изузетно разграната, како у домену синкретизма значења, тако и еволутивно, не само конкретно (различите специјализације, терминологијације значења итд.), већ и апстрактно (најчешће путем метафора). Према нашем увиду у литературу, та тема је слободна, не само у оквиру с.-х. језика, већ и на ширем словенском плану. Последњих година појавило се више радова, чланака и монографија, који се систематски баве семантиком (и синтаксом) глагола који означавају неку радњу: говорење, кретање, горење, ношење, плетење тј. везивање¹⁰, али не и ударање. На материјалу руског језика постоји, колико нам је познато, само један рад који статистички третира семантичко гранање деривата глагола са основним значењем „чупати (се), тући (се)“

је наша реконструкција престала то да буде, јер смо нашли да је значење „красти“ засведочено у Ускоцима (и то у префигираном облику *улуџаџи*, твореном тачно према моделу истозначног *украџи*, уп. групу (3.5.1.) поглавља *луџаџи*).

⁸ То је био диктат тренутног степена обрађености лексике у прасловенској и словенској етимолошкој лексикографији чија су дела морала бити консултована за упоредни словенски материјал и дефинисање прасловенског стања. Уп. нпр. ЭССЯ, БЕР, BEZLAJ, SŁAWSKI, ЕСУМ, ЭСБМ, као и SP. Тако смо одустали од првобитне намере да обрадимо глагол *џуџи* који спада у основне глаголе ударања и који би био вишеструко занимљив за анализу.

⁹ Иако личан, он није субјективан, већ је објективна последица чињенице да смо се у досадашњој етимолошкој пракси на сваком кораку сретали са ударањем.

¹⁰ Нпр. GREŃ 1994, KLESZCZOWA 1989; SOŁEŚKA 1982, ЧЕРНЫШ 1983, ПЯТАЕВА 1995, КАЛАШНИКОВ 1993 итд.

(ШАЛТЈАНИТЕ 1989)¹¹ — али то је тек на нивоу пописа, без детаљније етимолошко-семантичке анализе која би захтевала другачији приступ и шири захват грађе.

1.5 И најзад, може се поставити питање имена језика. У актуелном наслову стоји **српски** језик, јер се он званично тако зове. Међутим, изразито дијахрони и компаративни приступ диктирали су уважавање свих историјских чињеница и као научно најпоравданији за коришћење у самом раду наметнули двочлани назив **српско-хрватски** (са скраћеницом с.-х.), иначе уобичајен и у светској науци где опстаје и након формалног распада српско-хрватске језичке заједнице. То је у сагласју и са чињеницом да је материјал за овај рад почео да се прикупља и да је теза пријављена у време док је званични назив језика још увек био српскохрватски језик — у складу са тиме, у раду се користи сва првобитно ексцерпирана дијалекатска грађа, првенствено штокавска, али у мањој мери и чакавска и кајкавска. То је у функцији нашег крајњег циља да се не само систематизује грађа коју можемо релативно најисцрпније да цитирамо¹², већ и да се на тај начин добијеним резултатима допринесе словенској етимологији.

¹¹ На основу корпуса Даљевог речника (који је и у најновијем, Куртеновом, издању ипак вршњак XX века), установљено је да у руском језику постоји 19 етимолошких гнезда са основним значењем „тући, чупати“ (етимолошка референца био је само Фасмеров речник). Затим су успостављена два списка од 38 глаголских и 54 (веома атомизована) именичка значења уређена сасвим механички, искључиво према критеријуму бројности гнезда (другим речима, основних глагола) код којих је неко значење заступљено — дакле, хијерархија зависи од тога да ли је значење заступљено код 8, 7, 6, ... или 2 етимолошка гнезда. Изузетно је именско значење „остаци од нечега“ заступљено у чак десет етимолошких гнезда, иначе је много више од половине наведених значења присутно само у малом броју етимолошких гнезда. Ради поређења са наших шест (готово произвољно изабраних) глагола наводимо да је у 8 гнезда потврђено глаголско значење „красти“, у 7 „сећи, бити, ударати“, у 6 „трчати“, у 5 „хабати се“ и „покретати, вући, теглити“ итд. Слично је и са именицама: у 10 гнезда се јавља значење „отпаци“, у 8 „комад, парче нечега“, у 7 „справа са зупцима за различиту употребу“, у 6 „крадљивац“, у 5 „старудије, дровњи“ и „жетва, берба“ итд.

¹² Показало се, и то у низу случајева, да чак и у појединим одредницама прасловенских речника који максимално екстензивно ексцерпирају сву словенску дијалекатску грађу, недостају неке речи из наших, иначе ексцерпираних извора (управо због одсуства оптике којом се овде посматра одређена лексика). Осим тога, подужи је и списак наших дијалекатских извора који за ове речнике уопште нису ни ексцерпирани, па су шансе да материјал из њих буде искористићен у словенској етимологији, за успостављање нових изоглоса, редеофинисање постојећих етимологија, реструктурирање етимолошких гнезда итд. веома мале (в. нпр. Закључак, стр. 352–354). У том смислу уп. и Белић 1955.

(В) ЦИЉЕВИ РАДА

2.0 Овај рад има два циља, непосредни и крајњи, и једно средство којим се ти циљеви постижу.

2.1 Непосредни циљ представља осликавање што потпунијих семантичких портрета шест глагола којима је у основи значење „ударати“. Ови портрети су детаљни у мери одређеној материјалом који је у ту сврху ексцерпиран: релативно велики корпус чине четрдесетак дијалекатских речника и збирки речи¹³, као и грађа до које се дошло ексцерпцијом одговарајућих сегмената РСАНУ и RJAZU. Тиме се приближавамо идеалном случају тоталне ексцерпције забележених потврда лексема које припадају етимолошким гнездима глагола *би-иши*, *коси-иши*, *дери-иши*, *луй-иши*, *бух-иши*, *ле-иши*, са основним значењем „ударати“, одабраних за предмет овог рада. Конкретну, практичну реализацију овог непосредног циља чини табела на којој су укрштена шифрирана значења и попис облика у којима се она реализују (в. поглавље ТАБЕЛА на крају књиге).

2.2 Крајњи циљ је да овај рад послужи етимолошким истраживањима којима је помоћ ове врсте неопходна — да буде у функцији задовољавања практичне потребе домаће (и словенске) етимологије да се ослања на систематске описе лексике¹⁴. Конкретна, практична реализација овог крајњег циља био би предлог модела семасиолошког речника (базиран на расположивој грађи).

2.3 Средство којим се долази до наведених циљева начињено је за ову прилику у виду шифрираног списка значења формираног по комбинованом принципу, укрштањем више могућих критерија (детаљније о томе в. § 4.2.1 и даље у самом списку, § 4.3 овог Увода).

(С) ОПШТИ ИСТОРИЈАТ ТЕМЕ

3.1 (а) ОД ЕТИМОЛОГИЈЕ ДО СЕМАНТИКЕ

3.1.1 Будући да су компаративне студије, како индоевропске тако и оне ограничене на поједине групе језика, започете још у XIX веку, у међуратном периоду прошлог столећа фактички заокружене, може се сматрати да је средином XX века време таквих проучавања про-

¹³ В. попис тако покривених пунктова на почетку библиографског одељка.

¹⁴ Наравно, ови описи нису систематски сами по себи, нити нечијом замисли, већ их тако обликује материја којом се баве — језику као таквом системност је иманентна, само је треба открити, описати и дефинисати са позиција неког од могућих аспеката истраживања.

шло и да је традиционална лингвистика ушла у еру етимологије¹⁵. Процват теоријског мишљења, уз истовремено ревидирање постојећих знања кроз призме нових поставки, захватило је све области лингвистике, па није могло мимоићи ни етимологију¹⁶.

3.1.2 При том треба имати на уму суштинску разлику између позиције у којој се данас налази, с једне стране, романска етимологија (романска у најширем смислу, у коме она обухвата све „наследнике“ латинског језика и подразумева све консеквенце његове ране писмене фиксираности, тако да је у принципу пред њом задатак праћења развојног пута конкретних латинских речи у појединим савременим романским језицима) и, са друге стране, словенска етимологија пред коју се поставља сасвим другачији захтев да реконструише реално непосредан прасловенски лексички фонд на основу познијих, ређих и мање обимних записа. Ситуација у германској етимологији, као да одсликава географску стварност, некако је на средокраћу наведених полова захваљујући релативно раној и богатијој писменој посведочености (Улфилин превод Библије на готски из IV в. н.е., остроготски рукописи V–VI в., ствнем. глосе VII–VIII в. итд.) мада је укупно узев ближа романској него словенској грани. Ова нејединственост савремене европске етимологије даље је условила и подељеност на ону која се више бави теоријским проблемима (што има упориште у покривености не само романских, него и већине германских језика солидним етимолошким речницима) и на другу, више практичну, која још увек нужно највећи део својих снага усмерава на решавање конкретних проблема етимологизирања.

¹⁵ У то доба пада активност истакнутих етимолога чији се радови не могу третирати другачије него као класика, независно од тога да ли су им аутори били у пуној зрелости (нпр. BENVENISTE 1954), на њеном прагу (MALKIEL 1954, SZEMERÉNYI 1962/1977), или пак изврсни дебитанти (ТРУБАЧЕВ 1959, ТРУБАЧЕВ 1966). Антологијски преглед етимолошке теорије до седамдесетих година XX века може се наћи у дармштатском зборнику *Etymologie* (SCHMIDT 1977), а стање западноевропских етимолошких духова на истеку осме деценије одсликава регенсбуршки зборник *Das etymologische Wörterbuch* (BAMMESBERGER 1983). Систематски увид у практичне и теоријске домете првенствено словенске и индоевропске етимологије пружа московски годишњак *Этимология* који излази од 1963. доноси радове различитих профила, али обавезно високог стандарда (нарочито су вредна пажње годишта 1967. и 1984. посвећена теоријској и методолошкој проблематици). Таква је и тематска свеска часописа *Вопросы языкознания* 1967/4.

¹⁶ „At this critical stage of reorganisation of human knowledge, etymology cannot be redeemed without solid theoretical underpinning“ (MALKIEL 1962/1977:356–357).

3.1.3 У природи је етимолошке проблематике да се опире теоријском свођењу, тако да и поред многих универзалних проблема¹⁷, етимологија ипак не може у потпуности да се издигне изнад терена конкретног језика: она остаје базично национало профилисана, уз обавезно отворен проток према хијерархијски вишој инстанци етимологије групе сродних језика. То, наравно, не значи да се општија теоријска достигнућа или поставке не могу примењивати и у конкретом етимологисању појединачног језика.

3.1.4 Наоружани мање или више савршеним, али свакако опсежним, апаратом формалних еквивалената сваке врсте, међудијалекатских, међујезичких, дијахроних, лингвогеографских, како из домена фонетике, тако и морфологије, етимолози су — а ту првенствено имамо у виду слависте — итекако свесни чињенице да сва сила чврстих формалних конструкција, ма колико да је корисна, ипак није довољна за потпуну етимолошку анализу. Нарочито не за такву која би се ухватила у коштац са обиљем новог материјала који се последњих деценија пред њима нашао¹⁸ и својим семантичким инвентаром, минуциозним залажењем у домене појединих заната, увођењем у разматрање ових реалија које нуди етнографска литература далеко превазишао предметно-појмовни репертоар обухваћен ранијим компаративним студијама које су уродиле етимолошким знањем садржаним у етимолошким речницима средине прошлог века.

3.1.5 Тако долазимо до заједничке слабе тачке оба условно раздвојена крила европске етимологије: семантике. Приговори на „одсуство семантичких закона“ (за разлику од релативног богатства фонетских и морфолошких), постали су опште место већине етимолошких радова (иако није јасно на коју се адресу заправо упућују). У најбољој традицији научничке скромности типа „Scio me nihil scire“, управо они који су се највише жалили на непостојање семантичких регула

¹⁷ Малкил нпр. говори о етимолошким универзалијама као што су висока могућност лексичких контаминација, одступање од редовних фонетских промена (под утицајем симболике звука), „разиграности“ експресије итд., које можда и нису искључиво етимолошки каменови спотицања, али истиче један пример специфично етимолошког проблема (који је, на основу свог увида у не. материјал, дефинисао још Меје), да су придеви компликованији за етимологисање него исто тако апстрактна категорија као што су глаголи (MALKIEL 1962/1977: 356–357). Наравно, проблем не лежи у формалној, већ у семантичкој страни тумачења придева.

¹⁸ До тога је дошло захваљујући развоју дијалектологије, односно дијалекатске лексикографије, као и картографисању за потребе великих лингвистичких атласа као што су ОЛА, АЛЕ, ОКДА, али и успону етнолингвистичких студија.

као неопходног инструментарија етимологије, показали су се као најмарљивији посленици на уклањању тог недостатка (Розвадовски, Бенвенист, Малкил, Бак, Пизани, Абасев, Мајерхофер, Јегерс, у новије време Трубачов и читава московска етимолошка школа — да помене само неке који су својим студијама мањег или већег обима, по правилу компаративним, на општем индоевропском плану или у оквирима појединих група језика, долазили до значајних и занимљивих, чак узбудљивих сазнања о семантичким односима, законитостима, могућностима развоја, помака, преосмишљавања итд.). У тим проучавањима повремено је, мање или више јасно, истицана још једна подела у оквиру саме семантичке науке: на семасиологију, науку о значењу, и на ономасиологију, науку о именовању (cf. нпр. JĚGERS 1966:11). Са друге стране, сведоци смо и настојања да се измире све подвојености у оквиру лингвистичке семантике (остављајући по страни једино семантичку логику, која и није језичка дисциплина) што је нашло свој израз у покретању једног новог, специјализованог часописа *Quaderni di semantica*¹⁹.

3.1.6 Семантичке законитости вероватно никада неће моћи да буду кодификоване на начин на који су постављени фонетски закони — семантички прелази су пре закономерне могућности него регуларне нужности. Речју, они су потенцијални а не обавезни. Ако се један, можда чак већи део њих и може нормирати, извештај број, одређени проценат укупног инвентара семантичких законитости, увек ће морати да остане у сфери произвољног. Чему онда труд, намеће се питање. Одговор је једноставан: смисао је у сталном повећавању неравнотеже на штету ове друге скупине. Смисао је и у потискивању из употребе често коришћене лексикографске синтагме „необично значење“ (што имплицира постојање неочекиваног семантичког помака). Индикативно је да чак и један изузетно квалификовани етимолог као што је Освалд Семерењи посеже за тим неодређеним и неодређивим појмом — као трећи повод за ревидирање неке већ постојеће етимологије (што он еуфемистички назива тражењем економичнијег решења), поред неслагања дотичне речи са фонетским и творбеним прави-

¹⁹ Како истиче његов уредник, идеја је да се у циљу супротстављања и преиспитивања, једнака пажња покљони различитим гранама семантике, како теоријске тако и примењене. Часопис је отворен за сва дескриптивна семантичка истраживања: семантичких промена, историје речи, етимологије, метафоре, лексикологије, семантичких поља, семантичких аспеката лингвистичке географије (семасиологије и ономасиологије), морфологије... (ALINEI 1980:4). Смисао овог исцрпног навода је да подупре нашу тезу да сва конкретна сазнања треба објединити, без обзира на формалне путеве којима се до њих долази.

лима, он наводи „необичан семантички развој“ (SZEMERÉNYI 1962/1977:306). Овиме се подржава и извесна термилошка збрка — танка је граница између „необичног“ (подразумева се иначе непотврђеног) и „неочекиваног“ (али ипак потврђеног) семантичког помака. О овом другом, „неочекиваном“ помаку нпр. Алинеи говори као о „узводном“ односно „супротном кретању казаљке на сату“ тј. „upstream“ и „counterclockwise“, за разлику од супотног „низводног“ односно „у правцу кретања казаљке на сату“ тј. „downstream“ и „clockwise“ (ALINEI 1985).

3.1.7 Задатак етимологије да реконструише реч у целини, а не само њен праоблик²⁰, довео је до нужности реконструкције лексичких значења, при чему избор домена семантике или метода који се у те сврхе може корисно употребити, за етимолога у суштини није битан. Етимолошку науку занима првенствено лексичка семантика, што је формално гледано предмет семасиологије, али права потреба етимологије лежи у инвентарисању семантичких паралела (ТРУБАЧЕВ 1980:4, ВАРБОТ 1986:33). До њих се може доћи само успостављањем семантичких типологија, а ове се пак црпу из различитих врста семантичких анализа, укључујући ономасиолошке.

3.1.8 Квалификације као што су „необично“, „неочекивано“ и сл. крајње су неегзактне, а када стоје уз термин „семантички помак“ показале су се као често провизорне. Њихов век ограничен је неизвесним трајањем савременог непознавања језичких примитива, односно ране материјалне и духовне културе наших предака коју они одражавају. Свеобухватно проучавање одређених лексичко-семантичких група постепено разоткрива нама у великој мери страну логику прадавног човека чији се трагови пружају до савремене лексике²¹. Тако се ствара један позитиван и плодотворан зачарани круг у коме се анализом савременог стања спознају примитивни односи, што се затим користи као апаратура за разумевање неких других савремених релација у којима су карике међу елементима загубљене или еволуцијом прикривене. Досад најбољу практичну илустрацију овог принципа пружају радови као што су ТРУБАЧЕВ 1966, ВАРБОТ 1986, ВАРБОТ 1995 итд.

²⁰ Компаративистика је увек подразумевала реконструкцију форме, али не и значења речи (cf. ТРУБАЧЕВ 1980:4).

²¹ Неки аутори део успеха у томе приписују и фактору као што је Lady Fortune (cf. SZEMERÉNYI 1962/1977:288).

3.2 (b) ОД СЕМАНТИКЕ ДО СЕМАНТИЧКЕ ТИПОЛОГИЈЕ

3.2.1 Семантичке типологије су у прошлости регистроване углавном случајно и узгредно, у оквиру компаративних проучавања језика усредсређених на њихове формалне одлике. Међутим, ако се оне прикупљају да би послужиле као грађа за семасиолошки речник, до семантичких типологија се мора долазити путем наменских систематских и мање-више свеобухватних семантичких истраживања. Такав циљ за етимолога је довољно значајан да оправдава употребу „свих средстава“.

3.2.2 У функцији рационализације семантичких истраживања која воде инвентарисању семантичких типологија или паралела, корисно је разликовати појмове као што су:

— **семантички прелаз / помак** (који се среће у асоцијативно везаним паровима речи који на више упоредних примера показују кретање номинације у оба смера, нпр. „лобања“ : „посуда“, „море“ : „пут“, „стока“ : „богатство“²²). У принципу су овакви помаци социјално тј. цивилизацијски условљени (али на веома дубоким хронолошким равнима), или су резултат неких базичних синестезија (нпр. „оштар“ : „кисео“, „дубок“ : „таман“ итд.);

— **семантичка еволуција** (која по правилу иде само у једном правцу, као „лутати“ → „просити“, или „јахати“ → „возити се“ итд., може бити специфично условљена, а не ретко се да пратити кроз историјске записе, нпр. „узети“ → „носити“ → „имати“, cf. ПЯТАЕВА 1995);

— **семантички синкретизам** (као „ударати“ = „сећи“ = „гулити“ = „ломити“, „видети“ = „знати“, „родити“ = „знати“ итд.).

3.2.2.1 Овај последњи појам дефинисао је тек у новије време Трубаčov као синкретизам коренских значења (ТРУБАЧЕВ 1976:164–166)²³. Ако сам термин и није најсрећније изабран²⁴ (вероватно би било прецизније говорити о коренској полисемији), ипак га треба усвојити јер је практичан: захваљујући таквој формалној ексклузив-

²² Cf. BENVENISTE 1954:255–257; ALINEI 1985:51.

²³ Аутор ту наводи тек неколико примера истовременог синкретичког постојања више значења код неких ие. коренова стандардно сматраних хомонимима: ие. **del-* I „сећи“ : **del-* II „плести, савијати“, ие. **derbh-* I „кидати, чупати, чешљати“ : **derbh-* II „савијати, плести“, ие. **ker-* I „резати“ : **ker-* II „савијати, сплитати“, а подсећа и на неке раније установљене примере приказане у ТРУБАЧЕВ 1966.

²⁴ Идеалан избор не би био ни „семантичка дифузија“ (уп. у сличној функцији ШМЕЛЕВ 1973:76), као ни термин „семантичка амплитуда“ који користи нпр. КЛЕПИКОВА 1978:63.

ности недвосмислен је и не коси се са неким другим појмовима који су у ширем оптицају, као што је нпр. лексичка полисемија. Без обзира на избор термина, проучавање коренског синкретизма значења је добар и перспективан пут, заправо пречица којом се избегава излишан труд у праћењу „помака значења“ у случајевима када се семантичка типологија састоји у напоредном постојању више асоцијативно везаних значења, а не у семантичкој еволуцији²⁵.

3.2.3 Како су прве семантичке паралеле забележене у оквиру компаративних студија, уврежена је пракса да се семантички помак у неком језику пореди са одговарајућим примером из другог (или других) језика. Међутим, подједнаку вредност (у неким специфичним случајевима чак и већу), могу имати примери из истог језика, што су у новије време показале бројне ономасиолошке студије (JĚGERS 1966, SOŁESKA 1982, КРЫСЬКО 1997 итд.) као и метод проучавања лексике по етимолошким гнездима (ВАРБОТ 1986, ВАРБОТ 1995 итд.).

3.2.4 Такав индигено оријентисани приступ полазиште је и овог рада који описивањем „биографија“ шест с.-х. глагола (сводивих на псл. односно ие. коренове) који у основи значе „ударати“, с једне стране приказује синкретизам и примере еволуције значења који се базирају на семантичком језгру „ударати“, а са друге стране инвентарише преко стотину семантичких типологија које се могу употребити као грађа за семасиолошки речник.

3.3 (с) ОД СЕМАНТИЧКЕ ТИПОЛОГИЈЕ ДО СЕМАСИОЛОШКОГ РЕЧНИКА

3.3.1 Досад је забележено више неостварених покушаја покретања пројеката израде семасиолошких приручника, од оног који је планирао још Розвадовски 1908. године²⁶, па до „Wörterbuch des Bedeutungswandels“ Немачке академије наука у Берлину²⁷. Баков речник ода-

²⁵ Посебну студију би захтевало образлагање тврдње (која се иначе намеће већ самим увидом у материјал) да у случају глагола обично имамо посла са синкретизмом значења (једна радња увек има више аспеката, па је различити посматрачи могу различито именовати), док код именица (уколико оне нису поствербали, што подразумева да директно одсликавају глаголску, обично синкретичку семантику), нарочито код именица које описују конкретне реалије, чешће долази до помака значења услед промене намене, начина израде, материјала итд. деновата који се њима означавају (уп. нпр. *луб*, *лубура* у групи (3.6.) поглавља *луйа-ши*). Другим речима, вербална значења су условљенија контекстом него номинална.

²⁶ Уп. детаљније РОПОВСКА-ТАБОРСКА 1989:20.

²⁷ Опширније о овоме JĚGERS 1966:160.

браних синонима у главним индоевропским језицима (BUCK 1949), иако капитално дело импозантног обима (1200 појмова тематски груписаних према физичким појавама и човековом свету), уз то опремљено релативно задовољавајућом научном апаратуром, услед своје статичности готово никога није успео да задовољи (cf. нпр. ТРУБАЧЕВ 1964:103, JĚGERS 1966:159–160). Фактички у оквирима Бакове традиције остаје и Немац Шрепфер (SCHRÖPFER 1979 нн.)²⁸. Практично никакву научну (а исто тако ни популарну!) вредност не представља ни скраћени француски пандан Баковом речнику који доноси само штур инвентар базичног фонда индоевропских појмова (DELAMARRE 1984). У новије време се са сличним кратким упоредним семасиолошким речником индоевропских језика, такође недефинисаног профила (ни научног, ни популарног), појавио и руски англиста Маковский (МАКОВСКИЙ 1989, уп. и варијацију те књиге у МАКОВСКИЙ 1995)²⁹. На други начин је као семасиолошки приручник неадекватно дело „Индоевропейский язык и индоевропейцы“ у коме се, истина, полази од језичких факата, али се сувише дубоко залази у нелингвистичке области³⁰.

3.3.2 У међувремену се множе апели за стварање семасиолошког речника, некад и праћени узорцима лема које би он могао да садржи (ТРУБАЧЕВ 1964, RÓROWSKA-TABORSKA 1989; HAVLOVA 1978 без примера). Међутим, те пробне одреднице су превише мале, почивају на ограниченом материјалу пошто су ницале на основу конкретних проблема којима су се у одређеном тренутку ти аутори бавили — речју, недовољне су за успостављање општијег модела.

²⁸ За детаље cf. Аникин 1984:173 и даље.

²⁹ Инвентар од 135 обухваћених појмова је мали, њихов одабир тешко схватљив (аутор не крије да је одреднице бирао према томе који му се семантички прелаз „учинио најзначајнијим“ cf. МАКОВСКИЙ 1989:36), а грађа је тако широко, али не и детаљно, захваћена да се дело не може узимати као квалификована стручна референца. Истовремено, кондензованост података из свих индоевропских језика онемогућава његову популарну употребу, упркос првобитне намере да оно послужи и као занимљиво штиво студентима филологије и лаицима, и као увод у научну етимологију, и као информативни приручник за лингвисте (ibid. 37).

³⁰ Cf. ГАМКРЕЛИДЗЕ/ИВАНОВ 1984 — ово дело савремених настављача школе Wörter und Sachen, чији би се други део најбоље могао поредити са класичним Бенвенистовим *Le vocabulaire des institutions indo-européennes* (Paris 1969, ускоро у српском преводу и редакцији А. Ломе као: *Речник индоевропских усђанова* — привреда, сродство, друштво, власт, право, религија, Сремски Карловци — Нови Сад 2002), свакако треба консултовати, али укупно узев, етимолог у потрази за семантичким типологијама не треба превише да очекује од овог свеобухватног описа Индоевропљана и њиховог језика.

3.3.3 Сваки озбиљан покушај састављања семасиолошког речника већ на првом кораку се суочава са низом суштинских и неколико техничких проблема који из њих проистичу.

3.3.3.1 Устројство таквог лексикографског дела не може се прво теоријски осмислити, па тек затим реализовати. Неизводљиво је споља, на основу чисте логике, унапред пројектовати све семантичке „кућице“ које би носиле одређена значења.

3.3.3.2 До структуре таквог дела мора се доћи обрнутим путем — полазећи од онога што у језику већ постоји, треба пратити природни развој у коме се значења спонтано организују у некој врсти логичко-семантичког периодног система. Другим речима, као једини начин видимо проучавање биографија речи (Варбот, ЛЭС 597), било да се то зове *word families*,³¹ било *этимологические гнезда*³² или *лексикографический портрет* (АПРЕСЯН 1995b)³³. Тек затим следи фаза препознавања одређених семантичких типологија у помацима у односу на првобитна значења реализована у конкретним случајевима. Оваквим приступом фактички се одбацује дилема да ли семасиолошки речници треба да буду рађени на бази групе сродних језика, нпр. словенских (РОРОВСКА-ТАВОРСКА 1989:23), или у оквирима читаве индоевропске језичке породице (ТРУБАЧЕВ 1967:103). Јасно је да се такав речник мора састављати у фазама: за почетак се нужно полази од материјала једног јединог језика, пошто се само у оквиру једног језика може добити конкретан портрет једне речи, а следећи корак може, односно треба да буде, сабирање резултата проучавања портрета једне исте речи у генетски сродним језицима, прво до нивоа групе најближе сродности, а затим, евентуално, и даље. Једино се тако може испунити оно што Хавлова поставља као услов квалитета упоредног речника семантичких помака (нем. *Bedeutungswandels*): темељна анализа речи које се обрађују, а не површно извођење семантичких паралела (HAVLOVA 1978:309).

3.3.4 Веома је непрактично, и без довољно сврхе, састављати семасиолошки речник у виду парова значења уређених алфабетским редом. За већину основних конкретних појмова и реалија могу се наћи јединствене ознаке на нивоу једног језика (може то бити и латински), али кад се дође до апстрактнијих категорија какви су глаголи,

³¹ MALKIEL 1954 уводи овај појам, показало се с пуним правом.

³² Московска етимолошка школа, првенствено Ж. Ж. Варбот.

³³ Као узорак таквих детаљних синхроних лексикографских портрета доноси описе рус. глагола *выйти* и *быть*, настале у оквиру пројекта новог речника синонима руског језика (АПРЕСЯН 1995b:485 нн., 503 нн.) на коме аутор ради.

или још више придеви, једноставне бинарне структуре постају сувише скучен апарат за праћење семантичких варирања или асоцирања којима се у неком тренутку долази до помака. Уколико се постави питање горње хронолошке равни до које се прате семантички развоји, њу треба одредити културолошки, пре него хронолошки — дакле, поставити је на ниво традиционалне културе³⁴.

3.3.4.1 Технички проблем који се већ на првом кораку јавља јесте успостављање појмовног система — пошто је мало појмова који се могу једнозначно дефинисати, поставља се питање усклађивања базичне терминологије: једна иста радња означава се глаголима *ходати* и *ићи*, друга глаголима *сећи* и *резати*, трећа глаголима *бити*, *ићи* и *ударати*, четврта помоћу *говорићи* и *зборићи* итд. Дакле, за почетак треба начинити што потпунији списак темељних значења, а затим им нормирати ознаке. Како при томе одредити корпус значења, како границе међу њима, како низове делимичних синонима свести на неколико суштинских значења (нпр. „храмати“, „бауљати“, „лутати“, „тумарати“, „скитати“, „потуцати се“, „беспосличити“, „бекријати“, „просити“) питања су која захтевају одговор на самом почетку. Треба пратити гранање основних значења и тачке у којима се она додирују. Теоретски је то лако формулисати, али практично се јавља проблем установљавања хијерархије значења, од постављања темеља до дефинисања путева семантичког развоја.

3.3.5 Сваки озбиљан подухват који за циљ има састављање семасиолошког речника подразумева инвентарисање постојећих релевантних радова и попуњавање уочених празнина, што је задатак који обимом превазилази физичке могућности једног истраживача. При томе је свако већ обављено проучавање лексике на великим корпусима добродошло, било да се базира, како је то већ рађено, на тематским групама (сродство, занати, географија, сточарство, метеорологија, боје, бројеви итд.)³⁵, било према ономасиолошким темама од којих су неке, за поједине језике, већ описане (*verba movendi*, *verba dicendi*, *verba combustionis*, *verba portandi*, *verba pugnandi*, *verba pretii*)³⁶

³⁴ То конкретно значи да се, за сада, не би требало бавити најновијим семантичким помацима везаним за модерну технологију и културу уопште, пошто би то била тема за себе.

³⁵ Cf. ТРУБАЧЕВ 1959; ТРУБАЧЕВ 1966; SCHÜTZ 1957, NITSCHKE 1964, ТОЛСТОЈ 1969; КЛЕПИКОВА 1974; KOSKESKA 1972, KUPISZEWSKI 1967; HERNE 1954; SZEMERÉNYI 1960 итд.

³⁶ Cf. SOŁECKA 1982, GREŃ 1994, KLESZCZOWA 1989, ЧЕРНЫШ 1983, ПЯТАЕВА 1995, ШАЛЬТЯНИТЕ 1989, КРЫСЬКО 1997.

итд.) или, како се овде предлаже, дијалекатско-дијакроним портрети-сањем низова синонимних глагола и праћењем свих семантичких реализација њихових деривата у оквиру читавих етимолошких гнезда. За етимологију и семасиологију могу бити драгоцени и други систематски приступи описивању језика, нпр. ономатопејских и експресивних глагола у једном језику или свих континуанти једног корена у једном или више језика³⁷.

3.3.6 Довољно исцрпан каталог регистрованих помака значења у виду семасиолошког речника, једног или групе језика, свео би инвентар стварно необичних помака на сасвим мали број. Када би се имао попис, односно семасиолошки речник довољне критичне величине, регистровани семантички помаци или примери семантичког синкретизма могли би послужити као подлога за даље анализе.

(D) МОДЕЛ КОЛИ СЕ ПРЕДЛАЖЕ

4.1 (а) НЕКЕ СПЕЦИФИЧНОСТИ ТЕМЕ

4.1.1 Вратимо се још једном на питање „Зашто баш ударање?“ Иако се у литератури неретко полази од значења „сећи, резати“ као основног (ТОПОРОВ 1988, МАКОВСКИЙ 1989), ипак има разлога да верујемо да је ударање „старија“ радња из које проистиче велики број других глагола. Зашто би ударање било боља основа других значења него резање? Зато што је ударање као радња примарно у односу на сечење. По својој природи ударање је једноставније: оно обухвата разне врсте деловања једног тела на друго, док сечење подразумева само једно, специфично, дводимензионално продирање једног тела у друго. За резање је потребно оруђе, које се и само добија ударањем (уп. рус. *отбивать косу* „клепати косу“). За ударање је у почетку довољна људска рука, затим мотка која се нађе, или грана која се откине, одломи. Ударцем се нешто *гурне*, тако да оно *йадне*, па се *разбије* (односно *сломи*) или *йрсне* (односно *йукне*). Ударањем се нешто *деформише уойишйе*, конкретно се *савија*, а у крајњој линији се *одсеца* тако да *оийада* итд.³⁸ Из поменутих примера јасно је да ударање иза-

³⁷ Cf. нпр. SZYMAŃSKI 1977 или МЕЛЬНИЧУК 1968, БАТОЖОК 1979, ŠIVIC-DULAR 1999.

³⁸ Имајући у виду сва та значења, тешко је сложити се и са тезом о одвајању „за себе“ и „од себе“ (ТОПОРОВ 1988), пошто се све своди на актив и пасив, вршење или трпљење радње — евентуално је радња рефлексивна, без „за“ и „од“, уп. § 0.3.2 поглавља *луйайи*.

жива вишеструке ефекте па су глаголи који га описују предодређени да показују семантички синкретизам.

4.1.2 Ударање може бити тренутно и трајно (pf. и impf.), а сама радња може бити прелазна или непрелазна (tr. и intr.), при том изражена глаголом у радном или трпном стању (act. или pass.). Када се укрсте те равни са својим половима, долази се до великог броја различитих значења (за илустрацију в. таблицу „Тријада“ у § 4.2.2.1).

4.1.3 Избор семантике ударања за предмет разматрања неизбежно нас доводи до ономатопејских глагола и питања опозиције ономатопеја vs. прави глаголи. Овде не можемо улазити у расправу о поменутој подели — за сада је прихватамо као нужну, привремену датост јер није прилика да тумачимо зашто такву поделу сматрамо вештачком. Стога ћемо се у дискусији о природи корена, ономатопејској или неонوماتопејској, изјашњавати само изузетно, када то за наше разматрање тј. етимологију буде битно, а иначе ћемо постојеће квалификације наводити онако како су дате у стандардној литератури. Наиме, верујемо да су сви коренови уопште првобитно били ономатопејски: у основи свих радњи је брз покрет³⁹ који се манифестује као ударац, а праћен је звуком тј. треском или блеском. Резултат те радње је, у зависности од позиције субјекта (тј. опозиције *прелазна* радња: *нейрелазна* радња) ломљење тј. праскање, резање тј. цепање, кидање тј. крзање, копање тј. удубљивање итд. Осим тога, само ударање може бити специфицирано у нека конкретна значења, нпр. „газити“, „прати (рубље)“, „прљати се (блатом)“ → „кречити (такође блатом)“, „трепатити“, „ландарати“, „савијати“, или пренесена значења „свађати се“, „љутити се“, „тешко радити“, „јести, пити“, „гордити се“. Таквих је ономатопеја било много. Временом су се у оквиру њих издиференцирала, конституисала „озбиљна“, тзв. „права“ значења, и некадашње ономатопејске основе постале су „обичне“. Неретко, међутим, долази до обрнутог процеса: у складу са одређеним системом асоцијација тако неутрализоване (односно дезономатопеизирани) основе накнадно се оживљавају, експресивизују различитим средствима чиме им се повећава семантички дијапазон — што је добродошло растућој потреби за новим појмовима. Један исти систем асоцијација примењен на различите основе давао је низове сличних речи које су се затим могле специјализовати за веома специфичне појмове. Некада су и експресивна средства везана за одређену основу преузимала на себе читав

³⁹ Уп. нпр. дефиницију рус. дијал. глагола *лѣпать* „о быстрых, стремительных движениях, действиях (поспешно убежать, быстро схватить, украсть, пнуть ногой и т.д.)“ (СРНГ 17:53). Уп. и Толстая 2000.

семантички потенцијал (и основе и експресивног форманта) па су сама за себе могла творити нову лексику, бирајући неку другу основу, према већ постојећој, устаљеној типолошкој шеми (нпр. група *-ис-*).

4.2 (b) ИЗРАДА СПИСКА ЗНАЧЕЊА

4.2.1 Тема и материјал наметнули су неопходност да се шифрирани списак значења који је као синтеза појединачних низова значења установљених за сваки глагол понаособ формулисан на крају проучавања грађе свих шест глагола, нађе већ у уводу, као неопходна информација читаоцу који без тог списка не би могао да прати описивање семантичког потенцијала конкретних глагола. Такав списак омогућава двоструко читање портрета приказаних глагола, „вертикално“ и „хоризонтално“. Праћење комплетног описа једног глагола овде називамо *вертикалним* читањем, којим се спознаје читав семантички потенцијал дотичног глагола, док под *хоризонталним* читањем подразумевамо праћење једне исте семантичке нити, дефинисане шифром значења, кроз све описане глаголе — чиме се кроз разноликост и нијансираност бројних дефиниција долази до бољег разумевања одређених семантичких категорија.

4.2.2 Списак значења који следи (в. § 4.3) резултат је синтезе појединачних инвентара значења свих шест описаних глагола. Уређен је по комбинованом принципу, што значи балансирањем удела различитих критерија који су, сваки понаособ, могли бити примењени на описивање читавог система — али на крају ипак нису (в. наредна четири параграфа). До одустајања од таквих решења долазило је зато што би у неком тренутку доследно спровођење одређеног критерија увек доводило до шематизма и артифицијелности поделе са крајњом последицом неизводљивости описивања свих разматраних случајева дотичном методом.

4.2.2.1 Једна могућност је била да се сва (тј. скоро сва) значења опишу груписањем у парове, синхроно гледано, различитих, значења која у основи описују исту радњу, али из перспективе различитих субјеката, агенса и пацијенса. При томе трећи фактор, спектанс (тако именујемо објективног посматрача који „стоји по страни“) увек у основи тих радњи види ударање. Оваква шема дуго је била основа радне верзије под именом „Тријада“ по којој смо у почетку организовали грађу. Изгледало је логично, природно, функционисало је — а онда су почела да се нижу значења која нису могла да се уклопе у такав оквир. Овде као илустрацију доносимо један део те табеле, како би се она могла упоредити са списком који се касније искристалисао (а који иначе не претендује на коначност).

Таблица шеме „Тријада“

I. ПОСМАТРАЧ	II. УЧЕСНИК (α) или (β)	
(увек перципира ударање)	(доживљава ударање као радње које се могу описати различитим глаголима)	
	(α) ТРАНЗИТИВНИ / АКТИВНИ (pf. /impf., tr.)	(β) ИНТРАНЗИТИВНИ / ПАСИВНИ (pf./ impf., intr., refl.)
ударање	убити pf. tr.	умрети pf. intr.
ударање	сатирати impf. tr.	нестајати impf. intr.
ударање	трпати impf. tr.	пунити се intr. (→ чврст; дебео)
ударање	товити impf. tr.	јести (in)tr. (subj. сит; obj. дебео)
ударање	притискати / гњечити impf. tr.	жуљати intr.
ударање	гурати impf. tr.	падати intr.
ударање	пујдати impf. tr.	кошкати се intr.
ударање	кидати impf. tr.	крзати се (→ нестајати) intr.
ударање	газити impf. tr.	ходати intr.
	(expr.)	лутати, скитати intr.
	(spec.) тешко / криво	храмати intr.
	брзо	трчати intr.
ударање	кривити impf. tr.	сави(ја)ти се (→ слабити) intr.
ударање	ломити impf. tr.	пући, прснути intr.
ударање	гулити impf. tr.	љуштити се intr.
	(spec.) красти impf. tr.	
ударање	чистити impf. tr.	отпадати (→ чист, сређен; леп)
ударање	чешати impf. tr.	перутати се intr.
ударање	сећи impf. tr.	цепати се intr.
	(spec.) тесати intr. tr.	
	косити intr. tr.	
	шишати, стригати impf. tr.	лињати се intr.
ударање	копати impf. tr.	укопати се refl. (→ сакрити се)
ударање	бушити impf. tr.	угибати се intr.
ударање	ударати impf. tr.	отицати intr.; бујати intr.
ударање	махати impf. intr.(!)	праћакати се intr.
ударање	плашити impf. tr.	бојати се intr.

Примери садржани у овој таблици, као и многи други који се уклапају у такву троделну шему, чине велики део елемената коначног списка, нарочито у надгрупама 1, 4 и 7.

4.2.2.2 Друга могућност класификовања значења могла би се остварити успостављањем ранг листе значења између полова које чини конкретно и апстрактно, где би се на неколико паралелних токова

(нпр. лично : безлично, свршено : несвршено, сама радња : резултат вршења радње, природне силе : човек итд.) пратио пут од једне крајности ка другој. Поједина овако добивена значења налазе се у готово свим надгрупама нашег списка.

4.2.2.3 Трећа могућност била би сортирање ударања према врсти и интензитету, евентуално правцу покрета којим се ударање врши: силовито — једнократно, силовито — поновљено, слабо — једнократно, слабо — учестало, нагоре (избијање), надоле (покрети атмосфералија), па чак и према резултату радње: одузимање дела од целине, додавање нечега нечему итд. Ово последње утицало је на формирање надгрупа 2 и 3 коначног списка.

4.2.2.4 Четврта могућност била би груписање значења по семантичким пољима (у мери у којој се она могу одредити): ударање као елеменат сукоба разних врста, физичких и вербалних, ударање које се манифестује звуком, ударање као природна сила, ударање као телесни покрет, ударање као технички термин итд. То је резултирало надгрупама 5, 6, 8 и 9 коначног списка.

4.2.3 Као што је већ поменуто (в. § 4.2.2), коначан шифрирани списак садржи око 120 значења посведочених на корпусу глагола *би-ићи*, *коси-ићи*, *дера-ићи*, *луд-ићи*, *буха-ићи*, *леја-ићи*, али то није пуки збир значења већ скуп девет семантичких целина формираних комбинавањем горепоменутих критерија (уп. § 4.2.2.1 и даље). Свака, тј. скоро свака шифра значења дефинисана је помоћу више сродних појмова (нпр. „ослабити, малаксати, јењати“ под шифром 1.5.2. или „ломити, крњити, гребати“ под шифром 3.3.), те се зато семантички сегмент који она покрива овде зове група, док је надгрупа збир више група које се могу подвести под неки заједнички именитељ, који и даје наслов целој скупини. Некад су то просто логичка или техничка одређења (нпр. надгрупе 1, 7 или 2, 3, 4), а некад заправо семантичка поља (надгрупе 5, 6, 8, 9). У оквиру сваке надгрупе значења се нижу у принципу од конкретних и општих ка апстрактнијима и посебнима, понекад у паровима, једно иза другог, али никако у бинарним опозицијама (какве су нпр. оне поменуте у § 4.2.2.2 и § 4.2.2.3).

4.2.4 У оквиру надгрупа, у формирању њиховог тежишта али и унутрашњег распореда (поред објективног увида у грађу, понеке семантичке паралеле ван домена ових шест глагола, евентуално синонима), велику улогу су одиграле и логика и интуиција. Само тако је могло да се проникне у етиологију неких радњи и стања, односно да се спознају и вагају мотивације за номиновање одређених основних глаголских значења, а затим и других појмова и реалија који су са

њима у вези: полазећи од „ударати“ претпоставља се активно *„гурнути“ чији је пасивни пандан „пасти“ реално посведочен и чини групу (1.5.1.) у коју затим спада и реалија „клопка“, по аналогији са њеним синонимом *йасѣуѣа* — дакле, у номиновању тог предмета битна је функција а не форма.⁴⁰ Показало се да је такав интроспективно оријентисани приступ најчешће бољи и ефикаснији од алтернативног му „дијагностичког“ којим би се о номиновању судило према спољним манифестацијама. Наравно, најпоузданији резултати постижу се комбиновањем оба принципа.

4.2.4.1 Као илустрација може да послужи пар значења „плашити“ *tr.* / „бојати се“ *intr.* Иза њих стоји страх, а страх је — ма колико то парадоксално звучало — једна изузетно конкретна апстрактна категорија. У етиолошком приступу семантичкој категоризацији стављамо се у позицију субјекта и покушавамо да одредимо шта је то што изазива страх: да ли само ударање, батине или кретање тј. нечија нагла, изненадна појава, или је пак страх сила за себе која се јавља као стихија — да бисмо на крају закључили да страх изазива најаву опасности, а то је пре свега звук! Тако смо се определили да значења „плашити“ *tr.* / „бојати се“ *intr.* сместимо у надгрупу Звучни ефекти⁴¹. Дијагностички приступ који би уважавао спољне манифестације понашања уплашених (који могу да се тресу, беже, сакривају итд.), односно деловања оних који страх изазивају (ударајући неког, узимајући га на нишан, јурећи за неким, производећи звук својим кретањем итд.) суочио би се са озбиљним проблемом избора између више равноправних, узајамно неповезаних могућности које су све истовремено подједнако и добре и лоше.⁴²

4.2.4.2 У случају нпр. именице *лийаћур* „дроњци што висе на раздртом одијелу; рита, дроњак, крпа“ (са више варијанти, или потпуних

⁴⁰ Као пример обрнутог случаја може се узети низ посуда чији су називи изведенице основне именице *луб* „посуда, корпица од коре дрвета“ (формално поствербал глагола *лубиѣи* „љуштити“, *poimen resultativum* „оно што је ољуштено“, уп. групу (3.6.) поглавља *луйаѣи*), где облик предмета фигурира као кључни моме-нат у секундарној номинацији.

⁴¹ За ономасиологију уп. *бусайи* рибу „плашити рибу“, *клойойац* „направа за плашење птица коју покреће ветар изазивајући клопот“, или значења поимениченог узвика *бѣх* „вика, бука; претња“, а затим и његову функцију у изразу *ударийи бахом* „поплашити“.

⁴² Отворено за дискусију могло би остати само питање да ли су значења најбоље шифрирана — можда би могла да не буду под 5.1.1./ 5.1.2., везана за тандркање, већ да стоје посебно, као 5.4.1. и 5.4.2. — будући да је страх реакција и на звоња-ву, пуцњаву, хучање, викање итд., уп. и ONDRUŠ 1959.

синонима *лайаћур*, *лейећур*, *лейейшак* итд., или сасвим блиских значења, као *лейећуг*, *лейећуз*, *лайаћун*, уп. групу (3.4.) поглавља *лейайи* и његових потпоглавља *лайайи* и *лиайи*), наизглед би могао да функционише и дијагностички приступ којим би се уважавао изглед липаћура, тј. чињеница да он виси и ландара. Међутим, из прецизне дефиниције једног од синонима, *лейећур* „нешто откинуто, одсечено, што виси и *клайи* се“ јасно је да је у том синкретизму значења примаран узрок, а то је кидање, цепање, што именицу смешта у групу (3.4.).

4.2.4.3 Слична је дилема при издвајању једног значења из семантичког синкретизма око специфично с.-х. именице *бус(ен)* која се дефинише као „искојани грумен земље који садржи *бич* (*бујне*) траве“, па има основа да се нађе и у групи „копати“ и „ударати“ и „бујати“. Друго конкретно значење исте речи, „грудва сира“, могло би бити аргумент за свођење на значење „ударати“⁴³. Међутим, како је немогуће утврдити да ли је то значење старије него значење „*cespes*“, независно од њега, или пак изведено из њега, све дијагнозе на основу изгледа остављене су по страни и тежиште је пренето на копање као узрок настанка бусена, а именица смештена у групу (2.1.).

4.2.4.4 Тако се показало да је у условима иманентне вишезначности тј. семантичке синкретичности глагола ударања често тешко али углавном ипак могуће, нарочито етиолошким приступом и применом компаративних података сваке врсте, установити основну мотивацију у номиновању многих појмова.

4.2.5 При данашњем стању наше историјске лексикографије, истраживање базирано на историјски документованим значењима тј. променама значења, неизводљиво је. Зато се даље користе индиректне методе закључивања, као што је нпр. постулат савремене етимологије да усамљене потврде неких облика или значења често нису (не морају бити) локалне иновације, као што би се на први поглед могло судити, већ напротив — реликти, сведоци старијих стања. До оваквих закључака може се доћи само на основу строге компаративне анализе формалних аспеката таквог тумачења (cf. нпр. ВАРБОТ 1988:521) и аргументима семантичких паралела за којима овде трагамо.

4.2.6 И најзад, свесни смо да би се од овог Увода могло очекивати да пружи аргументе не само за формирање и именовање одређених група значења, већ и за смештање појединих потврда у одређене групе значења (нарочито неких именица које нису директни девербали)

⁴³ Уп. нпр. рус. *ком*, *комок* < *комать*, *комить*, вероватно и с.-х. *баса* „врста сира“, в. s.v. у групи (9.4.) поглавља *бухайи* итд.

или пак појединих група у оквиру одређених надгрупа. Међутим, такво излагање и образлагање за свих 120 значења претворило би се у књигу за себе. Зато је ипак морало бити остављено читаоцу да сâм хоризонталним читањем (тј. праћењем једне шифре кроз свих шест глагола — или већ онолико у колико је дотично значење посведочено) без много напора сагледава све примере и прослеђује логику система по којој је формиран инвентар појединих група. Исто тако, упоредним вертикалним читањем одабраних сегмената шифрираног списка, или чак паралелним сагледавањем одређених надгрупа, лако се може ући у унутрашњу логику формирања тих већих целина, као и редоследа значења у оквиру њих. Оријентисање у таквом координатном систему знатно олакшава и ТАБЕЛА на крају књиге.

4.2.7 Творба речи није предмет посебног разматрања, осим изузетно, када је то у функцији етимолошке аргументације — било у уводу поглавља, било у коментару поједине речи. Основне назнаке ипак постоје у свакој шифрираној групи у којој се глаголи поднасловима одвајају од именица, придева, партиципа (и ретких прилога), при чему се за именице детаљно наводи и тип: *nomen acti*, *nomen agentis*, *nomen instrumenti*, *nomen resultativum* итд.

4.3 (с) ШИФРИРАНИ СПИСАК ЗНАЧЕЊА СА СЕМАНТИЧКИМ ЈЕЗГРОМ „УДАРАТИ“

(нека се значења по изузетку наводе у угластим заградама, нпр. [9.8. веслати], што значи да на обрађеном узорку од шест глагола нису посведочена, али их је на одређеним местима логично очекивати)

ЧИСТО УДАРАЊЕ (укључујући његове непосредне варијанте или последице и директне метафоре):

- 1.0. ударати
- 1.1. рвати се, борити се
- 1.1.1. свађати се
- 1.1.1.1. љутити се, секирати се
- 1.1.1.2. осећати се, брећати се
- 1.2.1. пујдати
- 1.2.2. бадати се
- 1.2.3. (до)дир(ив)ати, (до)тицати
- 1.2.3.1. тицати се; ганути
- 1.3.1. убити
- 1.3.2. умрети
- 1.4.1. уништити, сатрти; таманити
- 1.4.2. настрадати

- 1.5.1. пасти; подударати се
- 1.5.2. (о)слабити, малаксати, јењати
- 1.5.2.1. животарити, страдати
- 1.5.2.2. покварити се
- 1.5.3. спљескати (се), спљоштити
- 1.6.1. клатити (се), њихати (се); вијорити се
- 1.6.2. висити; оборити (се)
- 1.7.1. радити тешко, диринчити
- 1.7.2. радити узалудно, замајавати се
- 1.7.3. радити лоше, ошљарити; дангубити

ПРОДИРАЊЕ УДАРАЊЕМ (од горе према доле, или од доле према горе):

- 2.1. копати, дубити
- 2.2.1. забијати, убадати
- 2.2.2. сакрити (се), угурати (се)
- 2.2.2.1. крити, тајити
- 2.2.2.2. стидети се
- 2.3. бушити, пробијати, сврдлити
- 2.4. клијати, штрчати
- 2.4.1. расти, бујати
- 2.5. куљати, шикљати
- 2.6. жуљати, притискати
- 2.7. тиштати, мучити (болест, горушица и сл.)
- 2.7.1. штипати, пећи

ОДВАЈАЊЕ, ОДУЗИМАЊЕ УДАРАЊЕМ:

- 3.1. сећи, резати
- 3.1.1. тесати, рубити; цепати (дрва)
- 3.1.2. косити
- 3.2. клати, грести
- 3.3. ломити, крњити; гребати
- 3.4. кидати, чупати; вући; цепати
- 3.4.1. крзати се, хабати се
- 3.5. зграбити, шчепати
- 3.5.1. красти; искоришћавати
- 3.5.2. захватати, црпсти
- 3.5.3. вадити, избијати, чупати (око, зуб)
- 3.5.4. орати
- 3.6. гулити, љуштити
- 3.6.1.1. комушати

- 3.6.1.2. перутати се
- 3.6.2. чистити
- 3.6.2.1. уредити, удесити (се); бити леп
- 3.7. разбити (се), пући, прснути

ДОДАВАЊЕ УДАРАЊЕМ:

- [4.1. трпати, пунити]
- 4.1.1. сабити; очврснути, ојачати; бити дебео
- 4.2.1. товити
- 4.2.2. јести, пити (неумерено)
- 4.3. залепити (се), приљубити се, нахватати се
- 4.4. шепурити се, охолити се
- 4.5. отицати, надимати се
- 4.6. кривити (се), деформисати (се) (од удара)
- 4.7. (пре)савити (се); везати

ЗВУЧНИ ЕФЕКТИ као последица ударања тј. **УДАРАЊЕ ЗВУКОМ:**

- 5.1. тандркати (ономатопејски)
- 5.1.1. плашити
- 5.1.2. бојати се
- 5.2. звонити, куцати, свирати, пуцати и сл.
- 5.3. бучати (спонтано), хучати; јечати
- 5.3.1. викати, плакати

СТИХИЈЕ — природне појаве, **СИЛЕ КОЈЕ УДАРАЈУ** (персонифициране као демони):

- 6.1. дувати, вејати (ветар, међава, снег)
- 6.2. лити, пљуштати (киша)
- 6.3. буктати (ватра, пламен)
- 6.4. воњати, смрдети
- 6.5. харати (о болести)
- 6.5.1. бити болестан, слаб, сакат
- 6.5.2. полудети; бити ћакнут, бесан
- 6.5.3. бити надарен, талентован
- 6.6. синутити, бљеснути

КРЕТАЊЕ (живих бића/људи) тј. **УДАРАЊЕ ПО ТЛУ**, продирање кроз простор:

- 7.1. газити, табати; пробијати се
- 7.1.1. напредовати (у пренесеном смислу)

- 7.1.2. заостајати (ментално, социјално)
- 7.2. пузати, бауљати
- 7.3. трчати, журити
- 7.4. тумарати, потуцати се
- 7.4.1. забасати, упасти у блато, невољу
- 7.4.1.1. заинатити се, застранити (у понашању)
- 7.4.2. прљати се
- 7.4.3. просити
- 7.5. тешко ходати
- 7.6. кренути, поћи; скочити
- 7.7. навалити, напасти, насрнути
- 7.8. банути, искрснути
- 7.9. скакати, бити немиран (о деци)

ТЕЛЕСНЕ РАДЊЕ тј. покрети деловима тела (људског и животињског) којима се удара, првенствено на себи самом, али и на другима:

- 8.1. трептати, жмиркати (ударати капцима)
- 8.1.1. буљити
- 8.2. брбљати (ударати језиком)
- 8.3.1. шкљоцати (ударати вилицама)
- 8.3.2. мљаскати (ударати устима)
- 8.3.2.1. пенити (из уста)
- 8.3.3. смејати се
- [8.4. махати (рукама)] = ударати уопште !!!
- 8.4.1. лепршати (ударати крилима)
- 8.5.1. мазити, гладити (рукама); голицати
- 8.5.2. чешати се
- [8.6. ритати се (ударати ногама)]
- 8.6.1. праћакати се (ударати репом и сл.)
- 8.6.2. мрестити се
- 8.7. коитирати; онанисати (ударати пенисом)
- 8.8. дрхтати (ударати целим телом)
- 8.9. пулсирати (ударати срцем)
- 8.9.1. жудети
- 8.10. имати пролив
- 8.11. побацити

TERMINI TECHNICI — секундарне специјализације самог ударања:

- 9.1. требити, вејати (жито)
- 9.2. трлити (лан, конопљу)
- 9.3. дрндати (вуну)

- 9.3.1. мрсити, заплитати (косу, пређу)
- 9.3.2. ваљати (сукно и сл.)
- 9.4. бућкати (млеко)
- 9.5. мутити, мешати (кашу и сл.)
- 9.6. муљати, гњечити (грожђе)
- 9.7. прати (ударати рубље пратљачом)
- [9.8. веслати (ударати воду веслом)]
- 9.9. ковати (метал)

(Е) ТЕХНИЧКЕ НАПОМЕНЕ

5.0 Због низа специфичности у поступку излагања материјала који следи, нужно је изнети неколико техничких напомена.

5.1 Принцип код **цитирања** је следећи: уколико иза речи нема никакве назнаке, подразумева се да је она преузета из РСАНУ. Иначе иза ње у загради може писати или географско порекло или, у ређим случајевима, само презиме познатог писца или ког другог аутора — ово не тек ради економисања простором, већ да би се избегло убицирање неких аутора чији је завичај тешко, несигурно или немогуће утврдити. У свим осталим случајевима (тј. за дијалекатске изворе) наводи се прво географско порекло, а затим извор шифрован презименом аутора и годином издавања. За речи које се по азбучном реду налазе иза *одврзивајћи* (докле је стигао XVI том РСАНУ), а које не потичу из дијалекатских извора (што се може видети из начина цитирања), подразумева се да су преузете из РМСМХ, док се наглашава ако потичу из RJAZU. У сасвим ретким случајевима наводи се скраћеница из РСАНУ, и то непосредно преузета, неразрешена, пошто се односи на потврде које могу бити занимљиве само за специфично дијалекатско или лингвогеографско читање које у овом раду није примарно — евентуални читаоци таквог профила, уколико их већ не познају, све те скраћенице могу наћи у I и VIII тому РСАНУ.

5.2 Примери су у речничком делу **акцентовани** у принципу исто као у изворнику (што понекад значи и одсуство акцента), само су подаци из дијалекатских речника говора ји. Србије кориговани претварањем оригиналног забележеног (обично дугоузлазног) у ударни акценат. Помени глагола у уводним деловима поглавља, у општој дискусији, нису акцентовани, осим у ретким изузецима, када је нека акценатска дистинкција битна за дискусију.

5.3 Осим пагинације, која је континуирана за целу књигу, у оквиру сваког поглавља **нумерација** полази од почетка: дакле, пара-

графи увода поглавља, шифре значења и фусноте нужно за сваки глагол почињу изнова.

5.4 У раду се користе неке нестандартне **графичке ознаке**:

1) ↔↔↔↔↔↔↔

(у оквиру једне групе значења обележава понављање низа облика са формално варираном основом: другачијим вокализмом у поглављу *бухайи*, односно другом групом основа у поглављу *дерайи*).

2) **ООО**

(примењена не само у тексту, већ и у ТАБЕЛИ на крају књиге, сигнализира одсуство потврда глаголског облика у некој групи значења тако да се подразумева да се оно сматра посведоченим на основу именских потврда).

3) (?)

(смештена и с п р е д појединих одредница шифрираног семасиолошког речника указује на извесну дискутабилност конкретне класификације или на неизвесну етимолошку припадност дотичне речи).

II

ГЛАГОЛИ

С.-х. БИТИ „ударати“

- „обичан“ глагол
- етимолошки неспоран
- показује веома развијену регуларну префиксацију
- изразито несклон суфиксацији и експресивизацији
- реализује 60 од 120 значења која садржи списак

С.-х. БИТИ „ударати, тући“

0.1 ОПШТА СЛИКА

0.1.1 Глагол *бийи* је у српско-хрватском, као и у већини других словенских језика, глагол ударања *per excellence*. Пореклом је прасловенски, од **biti*, **bьjъ*, без паралеле у балтичкој групи, а своди се на ие. корен **bhei(ə)*- / **bhi*- „schlagen“ (POKORNY 117–118)¹. Оно што чини најозбиљнији проблем у етимологизирању појединих облика, па самим тим и инвентарисању семантичког потенцијала овог глагола у српско-хрватском, јесте постојање хомонимног глагола *бийи* „esse“ < псл. **byti*. Та околност, нарочито код даљих деривата или оних без поузданих паралела у другим словенским језицима који јасно рефлектују дистинкцију *-i* : *-y*- (што са српско-хрватским није случај), онемогућава да се са сигурношћу утврди порекло појединих облика. Тиме они постају мање вредни за реконструкцију семантичког потенцијала, али не изостају из дискусије већ су само маркирани као недовољно поуздани или условни.

0.1.2 Основа српско-хрватског глагола *бийи* формално је веома стабилна: поред вербалног коренског вокализма *-i-* јавља се још једино фактитивно-каузативно дужење *-o-* којим се творе поствербалне именице. Итеративно дужење постиже се ширењем основе формантом *-a-* на који обавезно долазе протетички сонанти *ј* или *џ*, дакле *-ја-* у алтернацији са *-ва-* (што даје проширене основе *бија-* или *бива-*)². Поред тога, у великом броју именских деривата јавља се основа про-

¹ Веома исцрпну дискусију о ие. аспекту етимологије овог глагола (у којој као посебно значајан чинилац фигурира управо аргумент с-х. акцента) в. у ЭССЯ 2:99–100.

² У принципу избор сонанта није ничим условљен, мада *-ј-* преовлађује (иако у неким говорима, нпр. југоисточним, постоји извесна предилекција према *-в-*: *набивало* — *набијаљка* итд.). Славски, на пример, наводећи типове творбе трајних глаголских облика помиње само овај други сонант као проширење коренова који се завршавају на самогласник (типа **dati* > **davati*, **byti* > **byvati*, **čuti* > **čuvati* итд., cf. SŁAWSKI 1974:47).

ширена елементом *-t-*, формантом пасивног партиципа претерита који никако не алтернира.

0.1.3 Глагол *биџи* не показује склоност ка формалној експресивизацији, чак ни оној минималној, у виду деминуције. Широка лепеза значења остварује се богатом префиксацијом (не ретко она бива и двострука), као и граматичким средствима смене свршеног и несвршеног вида и/ли нереклексивности и рефлексивности. Због свега овде изнесеног, глагол *биџи* и његови деривати у српско-хрватском чине главнину примера у парадигми семантичког потенцијала основног значења „ударати“.

0.1.4 Већ је истакнуто да је изразита одлика варијанти глагола *биџи* интензивна префиксација (вербална, а онда аутоматски и номинална) у функцији семантичке диференцијације. Тиме се успешно компензује слаба употреба суфикаса и експресивних средстава у творби изведеница од основног облика *биџи*.

0.1.5 Највећи број номиналних значења реализује се у два именицама, у суфиксалној творби *било* < псл. **bidlo* (ЭССЯ 2:94, SP 1:248, исцрпно о овом типу творбе SŁAWSKI 1974:113–114), и у често префигираној поствербалној именици *бој* < псл. **bojъ* < **biti* која показује апофонију као старо творбено средство (ЭССЯ 2:167–168, SP 1:299–300). Такве именице претежно су *nomina actionis*, обично настале као продукт конкретизације старијих *nomina acti*, ретко *nomina agentis*, типа *йиџи* > (на)*џој*, *лиџи* > *лој* (cf. SŁAWSKI 1974:58–59). Новије „провидне“ суфиксалне творбе у принципу се овде не коментаришу, а и наводе се искључиво по изузетку, уколико представљају једине потврде неког значења (нпр. *набојица* „свађалица“).

0.2 ЕТИМОЛОШКИ ПРЕГЛЕД

0.2.1 Овде изнети творбено–етимолошки портрет глагола *биџи* само је кратка синтеза углавном подударних основних ставова које доносе Скок (SKOK I 161–163) и оба прасловенска речника (ЭССЯ 2:99–100 са веома исцрпном дискусијом не. аспекта, SP 1:251–252, 248–249), тако да ће за овај глагол изостати уобичајени етимолошки преглед који у поглављима о осталим глаголима служи разматрању опречних ставова различитих аутора (уп. ипак шта и како о овом глаголу пишу BERNEKER 117, ФАСМЕР I 169, SŁAWSKI I 81)³. О поједи-

³ Узгред напомињемо да је овај глагол код Бернекера описан узорно концизно, али сасвим информативно и веома прегледно, док су код друга два аутора одговарајуће одреднице можда превише лапидарне.

начним етимолошки спорним случајевима биће говора на лицу места, уз саму реч (нпр. *било* „попречна гредица на брду у разбоја“ у групи 9.3. „дрндати“).

0.2.2 Од знатнијег је интереса једино глагол *бѡјаѣи се* *imprf.* „плашити се“. Скок говори о посебном глаголу *бѡјаѣи се* изведеном од не. корена **bi-* (рефлектованом у стинд. *bibheti* и *bhayate* „боји се“) који је још у прасловенском ишчезао због хомонимије са **biti* (SKOK I 183). У ЭССЯ се исцрпно дискутују творбени аспекти (у које овде, односно на месту те речи, нећемо улазити већ ћемо се само ограничити на истицање семантичких паралела) и указује се на старе идеје о вези глагола **biti* и **bojati se* (ЭССЯ 2:163–164), док се у SP (1:297–298) само уздржано наводи та могућност.

0.3 ЕТИМОЛОШКА ДИСКУСИЈА

0.3.0 Због природе глагола *бийѣи* у овом поглављу, изузетно, нема потребе за општом етимолошком дискусијом јер се сви, по правилу мали проблеми, разматрају у коментарима поводом конкретних речи.

0.3.1 И на крају једна напомена техничке нарави: у овом поглављу, чешће него иначе, налазе се (обично у напоменама) примери којима се поједина значења илуструју, односно документују. Разлог томе лежи у чињеници да баш у творбено–семантичкој породици глагола *бийѣи* „ударати“ има много значења која су хапакси (не само у оквиру деривата ове глаголске основе, већ понекад и у границама читавог семантичког списка који се овде приказује). У већини случајева, навођењем примера истовремено се отклања и сумња у припадност дотичног облика породици хомонимног глагола *бийѣи* „esse“.

0.4 ШИФРИРАНИ СЕМАСИОЛОШКИ РЕЧНИК

Семантичке реализације континуанти псл. глагола **biti*, **bъjъ* у српско-хрватском су следеће:

(1.0.)vb. „УДАРАТИ (СЕ)“

бийѣи *imprf.* „додиривати нешто уз употребу извесне снаге, ударати, лупати“

бийѣаѣи *imprf.* „тући, ударати“ (Дубица)

Глагол формално делује као деноминал архаичне девербалне именице *бийѣва* „битка“⁴, међутим значење не одговара деноминалу, не гласи „водити битку“ или сл., већ говори за примарни глагол проширен интензификатором (*убивен*, а не *уби-ѣи-вен*).

⁴ Говоримо о архаичној домаћој именици пошто није реално очекивати русизам *битва* у регионалној употреби.

набијати (се) pf. „(довољно) истући, изударати, намлатити се некога“ (Варош), „јакко ударити (нпр. лопту), ударити ногом“

набијати impf. шатр. „играти фудбал“

обијати impf. „ударати, лупати“ (НП Босна)

одбијати, одбијати pf./impf. „(ис)тући“, у фрази: *одби(ја)тии* по леђима (Ускоци, СТАНИЋ II 18–19)

иребијати pf. „истући“ (Прошћење, Вуличаћ 1995:96)

прѣбијати pf. „притући“ (ibid. 99)

убијати pf. „ударити“ (Ускоци, СТАНИЋ II 408)

(?) *бијати* interj. „уздак за терање пса“ (долина Лима, Параћин)

...sub. NOMINA ACTIONIS, NOMINA INSTRUMENTI

бијати f. „туча; борба уопште; оружани сукоб двеју војски“

биће n. „туча, битка“ (ЦГ; Косово, ЕЛЕЗОВИЋ I 47; Ускоци, СТАНИЋ I 40); „батинање, туча, бијење“ (Ц. Река, МАРКОВИЋ 1986:269)

Девербална творба именским суфиксом *-је-* (који твори *nomina abstracta*), типа **piti : *pitje > iuће*, непозната стандардном говору иако показује широк ареал (ЦГ, Косово, ист. Србија). Скок не коментарише старину ове творбе (СКОК I 162), у ЭССЯ (2:102) реч се реконструира као прасловенска, док је у SP уопште нема.

бѣјати m. „туча; мегдан; ратовање, оружани сукоб две војске; батинање“ (РСАНУ); „батинање, туча“ (Ц. Река, МАРКОВИЋ 1986:269)

Последње значење јавља се на практично истом терену и у фрази *изесѣти бој*⁵. Формално је *бѣјати* као помен *actionis* стара именска творба, уп. § 0.1.5 о. п.)⁶.

разбојати m. „битка, борба“; „борилиште“ (Ускоци, СТАНИЋ II 246)

убојати m. „ударац“ (ibid. 409)

бија f. „мотка, тојага, трупац“ (Брусје, DULČIĆI 1985:401)

Овај помен *agentis* пружа једини пример употребе суфикса *-ја*⁷ међу самосталним дериватима глагола *бијати* (иначе се *-бија* јавља као други члан у сложеним *nomina agentis/actionis* нпр. *ало-бија, градо-бија* и сл.).

⁵ Уп. „Буди миран, да не изедеш бој“ (Тимок, Динић 1988:27). Паралелу самом глаголу чини општераспрострањен колоквијални израз *йойијати бијине* „добити батине“, даље уп. и коментар s.v. *дракса* у истој групи поглавља *дерати*.

⁶ Уп. и изведеницу(?) *бојана* f. „борба; батине“, еуфемизам у дечијем говору: „Ала ће да игра бојана“, „Ето мајке срдане, носи деци бојане“ (Зоруновац, Сврљиг).

⁷ Основна функција му је творба, од вербалних коренова, *nomina actionis* која се затим конкретизују у *nomina acti* и *nomina instrumenti* (cf. SŁAWSKI 1974:81–82, без овог примера).

би̋ч m. „канџија, штап и врвца од коже или плетене кудеље, као направа за гоњење стоке“

Релативно редак тип творбе *nomina instrumenti* од вербалних коренова суфиксом *-џ̋⁸*, али конкретна реч свакако јесте општесловенска и прасловенска (SP 1:247, ЭССЯ 2:94).

наби̋јач m. „маљ, млат уопште; врста чекића за натицање обручева на бурад“

наби̋јача f. „дрвени маљ, млат којим се туку сушене рибе“ (Бочка, Вук)

набо̋ј m. „повртарска алатка, дашчица за тапкање земље“ (Србија), „мали комад дрвета у који бачвар удара батом кад учвршћује обруче“ (Брач)

набо̋јац m. / **набо̋јача** f. „комад плоснатог дрвета или гвозђа по којем се удара при набијању обруча на бачве и сл.“ (Далмација, Чајетина)

(1.1.)vb. „РВАТИ СЕ, БОРИТИ СЕ“

би̋и̋ти се impf. „борити се, тући се“

зби̋ју се pf. „потуку се“ (Ц. Река, МАРКОВИЋ 1986:317)

надби̋је pf. „надјача, победи“ (Тимок, ДИНИЋ 1988:156)

си̋одби̋и̋ти pf. у изр. *си̋одби̋и̋ти коме ноге* „ударцем по ногама оборити кога“ (РМСМХ)

(1.1.1.)vb. „СВАЂАТИ СЕ“

би̋и̋ти се impf. „сукобљавати се, противуречити једно другом“

...sub. NOMINA AGENTIS

набо̋јица f./m. „пргава, свадљива особа, свађалица, кавгација“ (Ћипико)

богоби̋и̋тина f./m. „особа тешке нарави; напрасита, пргава, склона неком пороку и сл.“ (Васојевићи, СТИЛОВИЋ 1990:137)

(1.1.1.2.)vb. „ОСЕЦАТИ СЕ, БРЕЦАТИ СЕ“

иолби̋и̋ти pf. (< *иодби̋и̋ти*) фиг. „згодно кому спочитнути или одговорити али кратким изразом“ (Брусје, DULČIĆI 1985:603)

(1.2.1)vb. „ПУЈДАТИ“

и̋дби̋и̋ти pf. „подбости волове“ (Ускоци, СТАНИЋ II 109)

⁸ SŁAWSKI 1974:102, са управо овим примером.

набијајџи (*уши кому*) *imprf.* „говорити некоме против кога“ (Брусје, DULČIĆI 1985:542)

(?) **забијајџи** у главу *imprf.* „наметати мишљење“

Ово значење иде у ред нејасних, а овде ипак стоји због евентуалног наслањања на претходни глагол *набијајџи*, иако је он са ограниченог ареала.

(?) **сйџџбиџи** *pf.* „наговорити некога на нешто, поткупити, докопати“ (Прошћење, Вуличић 1995:114)

Из примера „Сподбише га те оде шњима“ рекло би се да је ова потврда семантички блиска претходном глаголу, те да заједно са оним из Брусја чине скуп фигуративних значења која се базирају на конкретном „пујдати“.

(1.2.2.)vb. „БАДАТИ СЕ“

бйџи се *imprf.* „ритати се, бости се (волови, коњи и сл.)“, „бости се (бикови, волови)“ (Ускоци, СТАНИЋ I 40)

(1.2.3.)vb. „(ДО)ДИР(ИВ)АТИ, (ДО)ТИЦАТИ“

бйџи *imprf.* „додиривати, куцкати, лупкати“

...sub. NOMINA RESULTATIVA

убој *m.* „ударено место на телу, озледа, рана“ (Ускоци, СТАНИЋ II 409)

убоина *f.* „озледа, рана“ (*ibid.*)

убивџиџина *f.* „убој, телесна повреда настала ударцем тупим предметом“ (Ц. Река, МАРКОВИЋ 1986:464)

Ови примери су на граници да спадају и у групу (2.6.) „жуљати, притискати“.

(1.3.1.)vb. „УБИТИ“

убиџи *pf.* „усмртити“

прџбиџи *pf.* „убити“

прџбиџи *pf.* „дотући, убити“ (Ускоци, СТАНИЋ II 196)

прџбиџи *pf.* „задати последњи ударац, усмртити, дотући“ (Васојевићи, СТИЛОВИЋ 1990:300)

(1.4.1.)vb. „УНИШТИТИ, САТРТИ“

обијајџи *imprf.* „смлаћивати, уништавати“ (Заострог, Херцеговина и Далмација)

убиџи pf. „уништити, сатрти“ (Ускоци, СТАНИЋ II 408)

убиџи pf. „уништити, утући (о мразу, поплави); довести до пропасти“; „утолити жеђ“; фиг. „скратити време“ (Буњевци, РЕЋ/ВАЏЛИЈА 1990:375)

(1.5.2.)vb. „ОСЛАБИТИ, МАЛАКСАТИ, ЈЕЊАТИ“

џребиџи pf. „ослабити“

џобџају се (џаре) impf. „губити у вредности (о новцу)“ (Ц. Река, МАРКОВИЋ 1986:400)⁹

У етимолошку припадност овог примера овом поглављу не треба сумњати, док се семантичка класификација може доводити у питање, мада је највероватније да се метафора заснива на овом основном значењу (евентуално би то могло бити и (1.4.1.) „сатрти, уништити“). Уп. и супротно значење *набиџаџи* (sc. *цену*) „подизати цену“ у групи (4.1.1.) о.п.

убиџи pf. „нарушити здравље“ (Буњевци, РЕЋ/ВАЏЛИЈА 1990:375)

...sub. NOMINA AGENTIS

биџина m. „особа која се једва вуче, вуцибатина“ (Ускоци, СТАНИЋ I 40)

богобиџина f. „нешто јадно и чемерно“ (Коњух, РАКОВИЋ 1981/I 133)

...adj. ADJECTIVA DESCRIPTIVA

биџинаст, -а, -о „слаб, немоћан“ (Ускоци, СТАНИЋ II 40)

Придев је формално изведен од именице *биџина* m. „особа која се једва вуче, вуцибатина“ која стоји и у групи значења (7.4.) „потуцати се“ — семантичка мотивација је вишеструка, али придев ипак смештамо овде, не улазећи у етиологију слабости.

убиџен, -а, -о „утучен, сломљен болом; повређен, рањен“ (Буњевци, РЕЋ/ВАЏЛИЈА 1990:375)

(1.5.2.1.)vb. „ЖИВОТАРИТИ, СТРАДАТИ“

биџи се impf. „мучити се“ (Ускоци, СТАНИЋ I 40)

биџ се impf. „трудити се, борити се“¹⁰ (Васојевићи, СТИЈОВИЋ 1990:136)

⁹ Речит је пример: „Кад се чује да ће да се побивају паре, људи купују кој шта стигне ... и тако се паре још више побивају“.

¹⁰ Уп. пример: „Бијем се да оставим дуван“.

(1.7.3.)vb. „РАДИТИ ЛОШЕ, ОШЉАРИТИ; ДАНГУБИТИ“
збйџи pf. „направити на брзину, скуцати, склепати“

(2.1.)vb. „КОПАТИ, ДУБИТИ“
бйџи impf. „копати, ископавати (ногом)“ (НП Вук)

(2.2.1.)vb. „ЗАБИЈАТИ, УБАДАТИ“
забйџи pf. „забости, зарити, заковати“
џрибйџи pf. „заковати, добро укуцати“ (Ускоци, СТАНИЋ II 196)

(2.2.2.)vb. „САКРИТИ (СЕ), УГУРАТИ (СЕ)“
забйџем се pf. „завучем се, повучем се“ (Лесковац, МИТРОВИЋ 1984:93)

За разлику од примера који следи, и који садржи елементе значења који се могу довести у везу и са **бйџи** „esse“, ова семантика је сасвим конкретна и довољно прецизно дефинисана тако да не оставља места сумњи у етимолошку припадност ове потврде и у њено сврставање у ову значењску групу (на истом месту исти облик има и основно значење модификовано само префиксом „почети се тући“).

забйџи (се) pf. „гурнути, стрпати, завући; сакрити; затурити; затворити у нешто, уковати“; „изгубити се, нестати“

Последњем значењу можда и није место овде — мада нема начина да проверимо да ли се оно у крајњој линији своди на **бйџи** „percussere“ или на **бйџи** „esse“. Исто вреди и за пример који следи мада се, у одсуству јасне препреке, ова значења слободно могу сматрати метафорама конкретног „завући, сакрити“ ← „угурати, укопати“.

забйџи pf. „дати коме у неповрат“ (Ускоци, СТАНИЋ I 207)

збйџи се pf. „увући се, завући се“

набйџаџи се pf. „увлачити се, завлачити се“

набйџи се pf. „стиснути се, сабити се на малом простору“ (Ускоци, СТАНИЋ I 476)

џдбйџи се pf. „сабити се, згурити се“

(?) **џрибйџи се** pf. „наћи уточиште код кога“ (Ускоци, СТАНИЋ II 196); „завући се, привити се уз кога“

(?) **џрибйџи се** pf. „примакнути се, привући се; привити се, приклонити се, склонити се код кога“

(?) **џрибйџи се** pf. „примаћи се, збити се уз некога“ (Прошћење, Вуличаћ 1995:99)

Последњи примери могу се тумачити и као метафоре основног значења „залепити се“.

сїддбїти се рф. *„завући се, увући се“ (PMCMX)¹¹

збојчий се рф. „збити се (овце кад пландују)“ (Коњух, РАЈКОВИЋ 1981/II 93)

Семантички је овај пример свакако добро лоциран – нарочито је близак претходним примерима, али формално одударара својом структуром једног деноминала¹².

...sub. NOMINA LOCI

зѣбїи f. „забачено, удаљено место; самоћа, осама“

Скок овај облик изводи од *бїи* „esse“ и на основу стцсл. *забыть* „заборав и сл.“ претпоставља семантички развој „заборав“ → „осама“ → „скровитост“ → „скровито место“ (SKOK I 160a), дакле конкретизовање једног апстрактног поствербала у *pozem loci*. То је сасвим могуће, али имајући у виду значење не само горепоменутог глагола *зѣбїи* већ и неке деривате осталих глагола о којима се говори у другим поглављима (нпр. *забѣиши* „далеко од пута, забачено“, у истој групи поглавља *бухаи*), ипак је много вероватније да је ово поствербал префигираног *бїи* „percutere“¹³. У крајњем случају, због одсуства фонетске или акценатске дистинкције међу хомонимима *зѣбїи* < *бїи* „esse“ и *зѣбїи* < *бїи* „percutere“, не треба искључити ни могућност стапања деривата два различита глагола *бїи* у једну реч услед случајног конвергирања семантике тих поствербала, чему је додатно допринела и подударност префикса¹⁴.

ѣр(и)ѣбој m. „танак унутрашњи зид који дели просторију“ (Љубиша, Матош), „преграда од коља или прућа у води ради ловљења

¹¹ Значење реконструишемо овако јер не само на основу примера: „Ушуњао се у собу па ... одмах се сподбио у кревет“ већ и семантике других глагола у овој групи, сматрамо да је та дефиниција прецизнија од оригиналне „бацити се, лећи“.

¹² Што би чак могло довести у питање његову етимолошку припадност овом поглављу (имамо у виду могућност извођења глагола од турцизма *бѣј* „стас, раст“). Уп. и *зѣбој* „заштитини бедем, насип“, касније у овој групи, али не и *зѣбој или *зѣбојак који би формално више одговарали као извор деноминала.

¹³ За врло блиску семантичку паралелу у партиципу истоветно префигираног глагола уп. *зѣири*, -а, -о „изгубљен“ < *зѣири* рф. „изгуби, упропасти, уништи“ (Тимок, Динић 1988:93).

¹⁴ Ова двојност провлачи се и кроз даље, партиципске изведенице овог тј. ових глагола: *зѣбишан* „удаљен, неприступачан, забачен“, „повучен, усамљен“, „учмао, заостао“, али и „скривен, тајни“ („кут душе“), „продријети у најзабитније ... закутке ријечи“, „мисли ... које се скрише у најзабитнији утао свести“ — сви примери потичу из књижевних извора.

рибе“ (RJAZU), „насип“ (Вук), „преграда у свињцу за супрасну крмачу; дубока долина“ (RJAZU, РМСМХ)¹⁵

Укупно узев, ове наизглед различите реалије, као и *џрибој*, мотивисане су једним истим моментом заштите путем постављања преграда¹⁶.

џрибој т. „стаја за овце“ (Вук), „заветрина (за стоку и сл.); тор, ограда уз кућу; летње насеље, катун“ (Ускоци, СТАНИЋ II 196)

џрибој т. „чиста, заравњена лазина у шуми; место где чобани зими полажу сено стоци“ (Прошћење, Вуличич 1995:99)

џрибоине f. pl. „место где се овцама меће сено да једу“ (Ускоци, СТАНИЋ II 196)¹⁷

(?) *збој* т. „преградни зид, преграда“, „заштитни бедем, насип“ (Злотска река, Врњци, Пољница), „забран“ (ЦГ), „ограђено место на коме је садевено сено“ (Ускоци, РСАНУ)

За доношење суда о мотивацији овог термина нема довољно позданих елемената — како је очито да су ове реалије у суштини (по функцији, а можда и по техници градње), најближе горенаведном *џрибој*, класификујемо га овако.

(?) *обој* т. „зграда воденице кладарице“ (Хефеле)¹⁸

Мотивацију овог термина је још теже јасно дефинисати, али он се својом семантиком „зграда, преграда, нешто ограђено, скривено итд.“ у извесном смислу наслања на претходни, па га уз све резерве ипак смештамо у ову групу.

(2.2.2.2.)vb. „СТИДЕТИ СЕ, УСТРУЧАВАТИ СЕ“

збиџи се pf. „стидети се, устручавати се“ (Ускоци, СТАНИЋ I 261)

снебиџати се impf. „устезати се, устручавати се, стидети се“ (РМСМХ)

снебиџи се pf. „збунити се, смести се, зачудити се“ (ibid.)

¹⁵ Код неких потврда чије порекло не можемо да утврдимо, овај префикс теоријски може бити и хиперијекавизам пореклом од етимолошког *џри-*.

¹⁶ Евантуалну помисао да се у основи ових термина можда налази турцизам *бџ* т. „спрат, кат“ треба одбацити због потпуне творбене и семантичке уклопљености ових речи у домаћи лексички систем.

¹⁷ Уп. као семантичке паралеле и *џрибој* : *набуџати се* „скупити се, збити се; завући се“, „убаштрати се“ итд.

¹⁸ Уп. пример: „Стоји ли воденица на трим кладама, vele јој ‘кладуша’... Зграда (шатор, обој, подград) стоји на двима кладама... дочим она трећа клада, ‘наводеница’, служи за подржавање напера“.

Чињеница да је ово значење, у оквиру нашег материјала, посведочено једино у лексичкој породици глагола *бѣи*, налаже опрез у његовом укључивању у овај семантички систем. Међутим, како нема етимолошких препрека успостављању ове везе, сматрамо да је оправдано дозволити и могућност развоја конкретног значења „сакрити (се), угурати(се)“, група (2.2.2.) ка пренесеном „стидети се“ (поред боље посведоченог „крити, тајити“, група (2.2.2.1.) на нашем списку). За паралеле творби последњих облика, уп. *сневерити*, *снемоћи* итд. (cf. ВЛАДИЋ-ПОПОВИЋ 1999:114, нап. 6). Скок овај облик доноси s.v. *bīti* „esse“ (SKOK I 160a).

(2.3.)vb. „БУШИТИ, ПРОБИЈАТИ, СВРДЛИТИ“

набиѣи pf. „забити, зарити, забости“

прѣбиѣи pf. „ударцима направити отвор, рупу; пробушити што; продрети кроз нешто“

...sub. NOMEN RESULTATIVUM, NOMINA INSTRUMENTI

прѣбој m. „отвор направљен ударањем“

прѣбојац m. „челични ексер којим мајстори гвожђе пробијају“ (Прошћење, Вуличѣ 1995:101)

прѣбѣац m. „гвоздени предмет којим се на опанцима пробијају рупе“ (Васојевић, СТИЛОВИЋ 1990:304)

(2.4.)vb. „КЛИЈАТИ; ШТРЧАТИ“

избиѣи pf. „нићи, порастати“ (Ускоци, СТАНИЋ I 261)

избијаѣи impf. „чинити да нешто никне, истеривати“

прѣбиѣи pf. „скроз провријети“ (Брусје, DULČIĆI 1985:480)¹⁹

прѣбиѣи pf. „порастати, појавити се (о брчићима)“ (Буњевци, РЕ-ІЋ/BAČLIJA 1990:285)

...sub. NOMINA AGENTIS, NOMINA RESULTATIVA

биѣѣак m. „клица“ (Славонија)

биѣк m. „прорашљика лука“ (Срем, ВУК), „сочна шупља стабљика без лишћа са цвашћу на врху неких биљака; scapus, Igelkolben, Dornäpfel“ (бот., Сремац, Шулек према РСАНУ; Панчић, RJAZU²⁰)

¹⁹ У конкретном примеру *прѣбиѣи* зубе pf. „добити зубе (о детету)“.

²⁰ Ни ту се не помишља на домаће порекло речи, већ на мађ. *bök* „бодља“, што је тумачење које се суочава са многим препрекама, лингвистичке и ванлингвистичке природе (вероватно га зато ни HADROVICS није узео у обзир).

Овај ботанички термин има семантичке паралеле у облицима *байво*, *бацељ*, *бачва* итд.²¹ Скок га не бележи, као ни прасловенски речници. У одсуству (поузданих) словенских паралела, ову именицу, или бар њено значење, треба квалификовати као с.-х. иновацију. Делимичну паралелу (с тим што уз етимолошку подударност постоји разлика у суфиксу, док семантичка разлика није непремостива), представљало би буг. дијал. *бийка* „троскот (једногодишња коровска биљка *Polygonum aviculare*)“ које се тумачи као дериват од (*из*)*бия* (БЕР 1:47). Имајући у виду буг. облик и вредност с.-х. акцента (који може бити траг контракције), да се претпоставити једно старије **бијак*, ген. **бијка* < псл. ***бијкѣ*. С.-х. значења нису посведочена ни међу континуантама врло сличне псл. именице **бијсь* „percussor“ (ЭССЯ 2:96–97, SP 1:249), за коју се, као за **бијакѣ*, подразумева творба од основе са итеративним проширењем, **бијати* (уп. ЭССЯ 2:96) и суфиксом -сь (односно -акѣ)²². О с.-х. семантичкој иновативности заснованој на псл. **бијкѣ* говори и велика блискост значења с.-х. *би́к* и *избојак* (види примере који следе), које се творбено наслања на псл. **бојсь* (уп. SP 1:249 s.v. **бијсь*), али семантичких паралела међу континуантама те псл. именице с.-х. *избојак* нема. Алтернација рода између с.-х. **бијак* т. и буг. *бийка* ф. могла би указивати и на првобитно придевско порекло ових именица²³, што би се даље квалификовало као јужнословенски дијалектизам²⁴.

избојак т. „млада грана, изданак“

избѣјак т. „младица која из корена избија“ (Брусје, DULČIĆI 1985:480)

избојак т. „истурени, избочени део нечега“

избој т. „испупчење на везу“ (Хрватска, Босна)

²¹ Упркос значајној (и заводљивој) сличности реалије, синонимна именица *би́к* т. „лу́к, опруга на брави“ (Зоруновац); „опруга на пушци капислари“ (ср. Тимок) није ни у каквој вези са нашом речи, већ иде у ред у Србији непрепознатих турцизама < тур. *bik* „опруга за сечење дрвета“, на шта нам је љубазно указала колегиница мр Снежана Петровић.

²² На привлачну могућност творбе од чисте основе, помоћу суфикса -*јакѣ* (који је продуктиван у творби девербалних *nomina agentis* и *nomina instrumenti* нарочито на јужнословенском терену, cf. SLAWSKI 1974:90) не треба помишљати, пошто тај суфикс садржи вокал -а-, а не -ѣ- чија континуанта је с.-х. непостојано -а- (које је услов претпостављене контракције).

²³ Више о супстантивизирању придева суфиксима -*ѣкѣ*, -*ѣка* и сл. cf. SLAWSKI 1974:93–94.

²⁴ Семантичке везе ова с.-х. именица нема ни са псл. **бијакѣ* (cf. ЭССЯ 2:96, SP нема).

(2.4.1.)vb. „РАСТИ, БУЈАТИ“

ООО Глаголски облици нису потврђени.

...sub. NOMINA RESULTATIVA

бѣч m. „млаз, прамен (облака, прашине, дима)“

бѣч m. „прамен (косе, вуне, длаке, гриве)“

О творби ових именица уп. исти облик у групи (1.0.) о. п. За евентуално другачију семантичку класификацију долази у обзир и група (2.4.) „клијати“.

(2.5.)vb. „КУЉАТИ, ШИКЉАТИ“

избѣјати impf. „извирати“ (Ускоци, СТАНИЋ I 261)

...sub. NOMEN ACTI / LOCИ

избојак m. „извор, извирање“

(2.6.)vb. „ЖУЉАТИ, ПРИТИСКАТИ“

бѣти impf. „жуљати, стезати“

набѣти pf. „нажуљати; ударцем повредити, нагњечити; добити рану од притиска седла или самара (о марви)“

набѣјати се impf. „озлеђивати се (од притиска, трења)“ (Србија)

обѣјати impf. „повређивати делове тела при удару, паду, ходу“

ѣобѣје pf. „изубијати ноге (о непоткованом говеду)“ (Ц. Река, МАРКОВИЋ 1986:400)

ѣддѣти се pf. „отећи, задебљати од дутог хода (о табанима)“ (Ускоци, СТАНИЋ II 118)

ѣддѣти се pf. „добити жуљеве на табанима“ (Васојевићи, СТИЛОВИЋ 1990:285)

ѣбѣти pf. „нажуљити“ (Ускоци, СТАНИЋ II 408; Прошћење, Вуличит 1995:124; Буњевци, РЕЋ/ВАЏЛЈА 1990:375)

...sub. NOMINA RESULTATIVA

набој m. „отврдло месо на нози и другде, жуљ“ (Ускоци, СТАНИЋ I 476)

ѣддбој m. „жуљ на табану“ (Васојевићи, СТИЛОВИЋ 1990:285)

(2.7.)vb. „ТИШТАТИ, МУЧИТИ (болест, горушица и сл.)“

бѣти impf. „трести (о грозници)“

ѣбѣти pf. „изазвати непријатан осећај“ (Ускоци, СТАНИЋ II 408)

(3.1.)vb. „СЕЋИ, РЕЗАТИ“

(?) *прѣбѣти* pf. „завршити“ (Прошћење, Вуличит 1995:96)²⁵

(?) *рѣзбѣти се* pf. „одустати“ (ibid. 104)

Ова два усамљена и у суштини семантички нејасна облика (чији је етимолошки идентитет ван сваке сумње) смештамо у ову групу под претпоставком да представљају локалне метафоре основног значења „сећи“, по аналогији са изразима као нпр. *пресећи нешто* „утицати да се нешто прекине, да престане да се дешава и сл.“

(3.1.1.)vb. „ТЕСАТИ, РУБИТИ; ЦЕПАТИ (дрва)“

одбѣјати impf. „цепати дрва“ (Ускоци, СТАНИЋ II 18)

прѣбѣти pf. = *рѣзбѣти* pf. „исећи, пресећи (нпр. дрво)“ (Прошћење, Вуличит 1995:96, 104)

прѣбѣти pf. = *рѣзбѣти* pf. „исцепати дрва“ (Ускоци, СТАНИЋ II 170, 245)

прѣбѣти pf. „процепати“ (ibid. 215)

(3.1.2.)vb. „КОСИТИ“

дбѣти pf. „одсећи, покосити“ (Ускоци, СТАНИЋ II 5)

обѣјати impf. „напорно косити траву тешку за кошење“ (ibid. 4)

одбѣјати impf. „косити, правити крупне откосе“ (ibid. 18)

...sub. NOMEN RESULTATIVUM

обијачина f. „неродно тло; ливада са мало траве“ (Ускоци, СТАНИЋ II 4)

Разлог за везивање ове именице за ово значење (а не неко примереније, нпр. „гулити, љуштити“ као у случају синонимне јој именице *дрло*) лежи у њеној формалној вези са три горенаведена глагола из истог говора.

(3.2.)vb. „КЛАТИ, ГРИСТИ“

зѣбѣти pf. „заклати“ (НП)

нѣбѣти pf. „наклати“²⁶

...sub. NOMEN ACTI(ONIS)

зѣбѣчка f. „клање свиња, свињска даћа“ (Батајница)

²⁵ Уз пример: „Немо на ово пребити, но јопет дођи!“

²⁶ Значење се илуструје реченицом чији је објекат поствербал синонимног глагола *сећи*: „... набију доста посјека као и другог блага: коза, овнова, оваца“ (Буковица).

(3.3.)vb. „ЛОМИТИ, КРЊИТИ, ГРЕБАТИ“

обі́јати impf. „разбијати, ломити, крњити“ (књиж.); „секиром, каменом одвајати део од целине“ (Ускоци, СТАНИЋ II 4)

дби́ти се pf. „отући се, окрњити се (нпр. чаша)“ (ibid. 5)

прѣдби́ти pf. „преломити, прекршити“ (ibid. 170)

разби́ти (се) pf. „сломити, уситнити (се)“

(3.5.)vb. „(3)ГРАБИТИ, ШЧЕПАТИ“

полби́ти pf. (< *йѡддби́ти*) „одоздо што брзо прихватити руком; брзо што ухватити; лукаво, потајно узети, украсти“ (Брусје, DULČIĆI 1985:603)

йѡддби́ти pf. „спопастити, шчепати“ (Вук НП, РМСМХ)

сйѡддби́ти pf. „зграбити, шчепати, дохватити“ (РМСМХ), *сйѡдби́ти* pf. „исто“ (Васојевић, СТИЈОВИЋ 1990:326)²⁷

изби́ти pf. „зарадити, добити, постићи“²⁸

(3.5.1.)vb. „КРАСТИ, ИСКОРИШЋАВАТИ“

обі́(ја)ти (im)pf. *, „красти разваљујући нешто“

полби́ти pf. (< *йѡддби́ти*) „одоздо што брзо прихватити руком; брзо што ухватити; лукаво, потајно узети, украсти“ (Брусје, DULČIĆI 1985:603)

...sub. NOMEN ACT(ONIS)

обијачина f. „крађа, лоповлук“ (Ускоци, СТАНИЋ II 4)

(3.5.3.)vb. „ВАДИТИ, ИЗБИЈАТИ (око, зуб)“

изби́ти pf. „ударцем или снажним покретом учинити да што из чега испадне, искочи“ (НП Вук, Сремац, Андрић)

(4.1.1.)vb. „САБИТИ; ОЧВРСНУТИ, ОЈАЧАТИ; БИТИ ДЕБЕО“

збі́јати/збі́вати impf. „притискајући чинити чвршћим или гушћим“

²⁷ „Ако те сподбијем, бачићу те да прснеш ка јајце“.

²⁸ Уп. нпр.: „Ја продадох робу и дућане / Избих пара хиљаду цекина (НП Босна), „Да ћаћа штогод на надницу не избије, од глади бисмо помрли“ (Шимуновић) итд. У РСАНУ се ови примери наводе као фигуративно значење конкретног „бућкати“ (очито полазећи од тога да је избијено масло појам добити), али то је само један од могућих импулса метафоризације (уп. *оклаји́ти*, *оклајина* и сл. у истој групи поглавља *леја́ти/лаја́ти*).

збйѣи pf. „сабити, учинити чвршћим; сатерати на гомилу; стеснити, приљубити“

збйѣи се pf. „очврснути, стиснути се (о снегу)“ (Ускоци, СТАНИЋ I 261)

збйѣи се pf. „угојити се; слегнути се; сакупити се“ (Прошћење, Вуличѣ 1995:46)

збйѣа impf. „збија, сабија (објекат: ткање, тканину)“ (Тимок, Динић 1988:95)

набйѣи pf. tr. „развити се, ојачати у неком делу тела (објекат: врат, груди); угојити се“

(?) **набйѣаѣи** impf. + обј. *цена* „подизати цену“

Овај пример без паралела смештамо овде јер га схватамо као фигуративно значење изведено из претходног, уп. и практично антонимно *йобивају се (йаре)* у групи (1.5.2.) о. п.

набйѣи се pf. „притискајући добро напунити; нагојити се“ (Буњевци, РЕЋ/ВАЏЛЈА 1990:167)

...sub. NOMINA AGENTIS / RESULTATIVA

збѣјак m. „омањи а снажан човек“ (Вук, Жунић), „исто“ (Ровца, ПИЖУРИЦА); „крут, чврст човек“ (Прошћење, Вуличѣ 1995:46)

збйѣјак m. „крепак, једар човек“ (Лесковац, МИТРОВИЋ 1984: 111); „дежмекаст човек“ (Ц. Река, МАРКОВИЋ 1986:317)

збйѣјаче m. „снажан, обично омањи човек“ (Врање)

збѣј m. „збијена гомила, скуп (обично животиња)“

збѣјина m. „гомила људи, руља“ (ЦГ)

Паралелу овом ретком значењу чини *клаја* „исто“ у групи (7.9.) поглавља *лейаѣи/лајаѣи*.

...adj. ADJECTIVA / PARTICIPIA

збѣјак, -ка, -ко „јак, чврсте телесне конструкције (момак или девојка)“

набйѣјен, -на, -но „дебео, пун; једар“

набѣјѣи, -а, -о „пун снаге, набйѣјен, једар; чврст, бујан, једар; густо поређан, збйѣјен (о лишћу, плодовима)“²⁹

(4.2.2.)vb. „ЈЕСТИ, ПИТИ (неумерено)“

набйѣаѣи impf. + обј. *шрбух* „много, преобилно јести“ (уп. *набидрѣб*)

набйѣи се pf. пејор. „најести се“ (Ускоци, СТАНИЋ I 476)

²⁹ За овај последњи, специфични аспект значења уп. формално различит, али по мотивацији паралелан синонимни придев *зѣмасѣи < зѣмаѣи ** „притискати, набйѣјати, ударати и сл.“ (Влалић-Поповић 2000:219–220).

набијати се pf. „најести се, заситити се“ (Прошћење, Вуличит 1995:73)

...sub. NOMINA AGENTIS

набијача m./f. „особа која превише једе“ (ЦГ)

набидрѣб m. „изјелица“

Овај банални помен *agentis* и стандардна императивна сложеница формално су незанимљиви, али их наводимо као потврде распрострањености значења „јести и сл.“

(4.3.)vb. „ЗАЛЕПИТИ (СЕ), ПРИЉУБИТИ СЕ, НАХВАТАТИ СЕ“

набијати се impf. „лепити се, хватати се (снег на пете)“ (Виенац 1875)

Ово ретко (наизглед и сумњиво) значење има паралеле у истоветно твореним облицима изведеним од неких других глагола који несумњиво значе „ударати“: *набанијати се* pf. „нахватати се, залепити се (земља, блато)“ или *набайљавати се* impf. „исто (о снегу)“ (РСАНУ), *нагунјати се* pf. „нахватати се (о блату на точку)“ (Вук)³⁰.

(?) *прибијати* pf. „пријати“ (Васојевић, Стиловић 1990:137)³¹

За ово усамљено значење (јасни примери показују да у дефиницију не треба сумњати) само претпостављамо да би могло бити метафора конкретног „залепити (се)“ (уп. колоквијално: *лепи му се „прија му храна па се гоји“*), док се евентуално не нађе боља семантичка адреса за овај хапакс чија је крајња етимологија неспорна.

(?) *набити* pf. „натаћи, намакнути“

Још једно проблематично значење које овде смештамо пре свега по критерију који чини хиперсем ове шире групације „додавање нечега ударањем“.

(?) *набити* pf. „саградити, дозидати (од набоја)“ (И. Секулић, Црњански)

Ово значење је само регионално посведочено (сматрамо да није учено иако потиче из књижевних извора³²) и да није деноминал³³, не-

³⁰ О једној могућности етимологисања овог облика cf. Влашић-Поповић 2000:222.

³¹ Са примерима: „Ја се наједо. — Нека си, прибило ти дабогда“; „Пусти га да с миром руча, овако му неће прибити“.

³² „... земунце оних који још не беху набили куће од земље у селу“ (Црњански), односно „Није стигао да ‘подигне’ кућу ... да јој прозоре помери увис, или да ‘набије’ кат“ (И. Секулић).

³³ Он би гласио нпр. *набојити pf. (уп. нпр. слично *жамљити* < *жамља*, Бориш 1991:38–40 или ОС 32, односно Влашић-Поповић 1994:132–135, поводом термина *кулача*) и за нас овде не би био релевантан.

го примарни глагол, део *figurae etymologicae* коју бисмо реконструирани као **набиџи набојем*. Уп. нпр. и поствербални симплекс слн. дијал. *bit* „hiša iz bite ilovice“ (SP 1:252).

(?) *ѡбиџи* pf. „обложити (просторију даскама, зграду решеткама), оковати (сандук гвожђем), опточити (кола гримизом, златом)“ (хрв. писци)

Последњи пример стоји овде под великим знаком питања – није сасвим искључено да припада овамо, наслањајући се на претходна значења или по енантиосемији према *ѡбиџи* „олупати и сл.“, међутим могуће је да он етимолошки припада глаголу *виџи*, тј. **обвиџи* (више о сличним формалним перинтеграцијама који затим могу водити даљим преосмишљавањима, cf. ЛОМА 2000). Уп. групу (9.9.).

...sub. NOMINA RESULTATIVA

набој m. „земља, блато, обично са плевом и сламом, која се набија међу паралелно постављене даске при градњи зидова; ситно камење, шљунак који се при зидању утискује између цигала, камена и сл. да се учврсте“

Будући да је у питању термин одређеног заната, дакле део једног терминолошког система, треба бити уздржан у одређивању номинационог мотива ове именице. За творбено-семантичку паралелу ипак уп. *набаџ* m. „набијена земља (при градњи зидова)“ (Драгачево, ЂУКАНОВИЋ 1995:194).

набој m. „узвишење од нанете земље“

набијан(и)ца f. „кућа чији су зидови набијени од земље, набоја“ (Буџевци, РЕЋ/ВАЏЛИЈА 1990:167)

Формално је јасно да је именица изведена директно од глагола *набијати* (тј. његовог партиципа претерита), а не од поствербала *набој*. Овај податак о творби речи може бити занимљив само као информација о техници градње³⁴.

(4.7.)vb. „(ПРЕ)САВИТИ (СЕ); ВЕЗАТИ“

сѡдбије се pf. „нагне се напред у журби“ (Ц. Река, МАРКОВИЋ 1986:447)³⁵

³⁴ Уп. опис у примеру: „Најпре су сви салаши се правили од набијан(и)це, а после су прављени зидови и од ваљака“ (ibid.) Уп. и претходне две напомене.

³⁵ Можда дефиниција и није најпрецизнија, уп. пример: „Пође на њиву, па не гледа ни тамо ни овамо, него се сподбије да стигне што пре.“

За паралеле реализацијама овог ретког и наизглед необичног значења, уп. *йрелуји се* „савије се у леђима“ итд. у истој групи поглавља *лујайи*.

(5.1.2.)vb. „БОЈАТИ СЕ“

бѡјайи се impf. „плашити се“

Питање о постојању или одсуству генетске везе глагола *бојайи се* и *бийи* спада у озбиљне нерешене проблеме словенске етимологије (уп. § 0.2.2 овог поглавља). За семантичку типологију уп. с.-х. *бу-сайи*, рус. *бұхатъ* и сл. „плашити рибу“ < псл. *buxati (в. s.v. у групи (5.1.1.) поглавља *бухайи*). Ова тема захтева посебну компаративну студију.

(5.2.)vb. „ЗВОНИТИ, КУЦАТИ, СВИРАТИ, ПУЦАТИ“

бийи impf. „свирати, пуцати, трештати (о бубњу, пушкама, прангијама)“

избийи pf. „ударцем о звоно означити време“ (Буњевци, РЕ-ІС/ВАСЛІА 1990:106)

...sub. NOMEN INSTRUMENTI

било n. „даска или гвоздена плоча у коју се удара уместо звона, клепало“

(5.3.)vb. „БУЧАТИ, ХУЧАТИ; ЈЕЧАТИ“

бийи impf. „брујати, орити се, јечати“

(6.1.)vb. „ДУВАТИ; ВЕЈАТИ“

бийи impf. „дувати, ударати (о ветру, промаји, хладноћи)“ (Ровца, ПИЖУРИЦА)

...sub. NOMINA ACTI, NOMEN LOCI, NOMINA RESULTATIVA

бија f. „ветар, промаја“ (Ровца, ПИЖУРИЦА)

убдица f. „јакко невреме (ветар, јака киша са ветром или снегом)“ (ibid.)

йрибој m. „место на води где готово увек има ветра“ (Вук)

набој m. „снег који се стврдноу под ударима ветра“ (Ускоци, СТАНИЋ I 476)

Питање семантичке класификације овог поствербала је отворено — сврставамо га овде, мада би се он (уп. нпр. и његов хомоним који у истом говору значи „отврдло месо, жуљ“), сасвим легитимно могао сместити и у неку другу групу, нпр. (4.1.1.) „сабити, очврснути“.

убоина f. „смет, ветром нанесен и сабијен снег“ (Ускоци, СТАНИЋ II 409)³⁶

убоина f. „снег отворнуо услед дувања ветра па се по њему може газити“ (ibid. 110)

Ово је иста реалија као *убоина*, али семантичка мотивација као да јој није иста: није јасно да ли је суштина мотивације у квалитету (стврднути снег), или у радњи чији је то резултат (дувању), или у својству (може да се газе по њему). Засад дајемо примат резултату радње као кључном ономасиолошком импулсу, али евентуалне паралеле, домаће или алоглотске, могле би да измене овакву семантичку класификацију ових вишеструко сродних облика.

(6.2) vb. „ЛИТИ, ПЉУШТАТИ“

бљити pf. „пљуштати (о киши, леду тј. граду)“

(6.3.)vb. „БУКТАТИ“

бљити impf. „избијати (о пламену)“

(6.4.)vb. „ВОЊАТИ, СМРДЕТИ“

бљити impf. „запахивати (о задаху, воњу, ретко о мирису)“

(7.1.)vb. „ГАЗИТИ, ТАБАТИ; ПРОБИЈАТИ СЕ“

бљити impf. „газити, табати“

(7.1.2.)vb. „ЗАОСТАЈАТИ (ментално, социјално)“

ООО Глаголски облици нису потврђени.

...sub. NOMEN AGENTIS

богобљитина f./m. „умно и физички заостала особа“ (Васојевић, СТИЛОВИЋ 1990:137)

Уп. исти облик у неодређеније негативном значењу (и сличног географског порекла), у групи (1.5.2.) овог поглавља.

...part. PART. PF. PASS.

зљбљити, -а, -о „глуп, затуцан“

Ово ретко значење потврђено је и у аналогној му творби *залу-
бљан* < *луљити* (уп. у истој групи поглавља *луљити*).

³⁶ За значење „смет“ уп. аналогију са сличном реалијом (у смислу облика рељефа) коју означава с.-х. *кдса* „речни нанос“, уп. групу (6.1.) поглавља *косићи*.

(7.4.)vb. „ТУМАРАТИ, ПОТУЦАТИ СЕ“

би́ти се impf. „потуцати се, лутати, мучити се“³⁷

оби́јати (се) impf. „тумарати, скитати, врзмати се, потуцати се“, tr. + obj. *свећ, њуђе крајеве* (Шеноа), intr. + adv. *шамо и амо* (НП Хрватска)

оби́јати impf. „лутати тражећи нешто“ (Љубиша, Павлиновић, Дрвеник), „бирати погодно место да се снесе јаје (о кокоши)“: „Обија кокош да пронесе“ (Вук)

дби́ти pf. „отићи на много места узастопно, заћи редом некуд (обично тражећи нешто“ (Буљевци, РЕЋ/ВАЏЛЈА 1990:199)

наоби́јати се pf. „много лутати по свету“ (Ускоци, СТАНИЋ I 499)

преби́јати се pf. „скитати, лутати“ (Матош, Сремац)

снеби́вам се impf. „скитам, лутам“ (Лесковац, МИТРОВИЋ 1984:308; Врање, ЗЛАТАНОВИЋ 1998:378)

...sub. NOMEN ACTI, NOMINA AGENTIS

оби́јачина f. „лутање“ (Ускоци, СТАНИЋ II 4)

би́тиина m. „вучибатина“ (ibid. I 40)

оби́јало n. „потуцало, обипражина“ (књиж.)

поби́јалица f. „особа која воли да често залази у туђе куће“ (дакле, „скитара“) (Љештанско, ТЕШИЋ 1977:283)

На истом месту и *пошцу́лица* „исто“. Међу варијантантама и изведеницама глагола *би́ти* ово је једина потврда употребе префикса *по-* као носиоца значења „лутати и сл.“, што је на неки начин његова специфична функција, уп. књижевно *пошцу́јати се* (и дијал. *пошцу́ч* „скитница“, Г. Цапарде, ЂУКАНОВИЋ 1983:281) или дијал. *пови́рам се, сџолу́за се* „исто“ (ист. Србија)³⁸.

(?) *доби́јати* m. „скитница“ (Владовце код Врања, ЗЛАТАНОВИЋ 1998:96)

Формално би ово најпре био дериват глагола *доби(ја)́ти*, али с обзиром на укупно велику распрострањеност облика са префиксом *о(б)-* у истом значењу, реалније је претпоставити да је и овде у основи глагол *оби́јати*, накнадним преосмишљавањем и формално контаминиран тј. укрштен са *добити* (пошто су скитнице заправо просјаци, који добијају милостињу). Уп. и у следећој групи: *оби́јати* „просити“.

³⁷ Са примером: „Да се бијем и пребијам ... као вода о брегове“ (Вук НП итд.)

³⁸ Више о овим глаголима, као и о том типу творбе уопште, cf. ВЛАДИЋ-ПОПОВИЋ 1992:189, ВЛАДИЋ-ПОПОВИЋ 1999.

(7.4.3.)vb. „ПРОСИТИ“

обијати impf. „просити“ (Ускоци, СТАНИЋ II 4)

У овој семантичкој дефиницији треба рачунати са интерференцијом значења „потуцати се, скитати“ (уп. у претходној групи именицу *добијати* „скитница“).

(7.6.)vb. „КРЕНУТИ, ПОЋИ; СКОЧИТИ“

убијати *дйац* pf. „брзо некуд отићи, отперјати; напорно, заморно путовати“ (Ускоци, СТАНИЋ II 408)

(7.7.)vb. „НАВАЛИТИ, НАПАСТИ“

узбијати pf. „потерати, отерати; сузбити (нпр. браве уз планину, непријатеља)“ (Загарач, Ћупићи 1997:513)

(7.8.)vb. „БАНУТИ, ИСКРСНУТИ“

избијати pf. „доћи, банути“ (Ћопић); „настати, појавити се“

избијати pf. „изаћи на видело, појавити се; стићи, наићи“; „појавити се“ (Ускоци, СТАНИЋ II 286)

(?) *прéбијати се* pf. „нагло се изменити, одједном се преметнути“ (PMCMX)

(8.6.2.)vb. „МРЕСТИТИ СЕ“

избијати се pf. „мрестити се“ (Морава, Дунав, Бачка)

...sub. NOMINA ACTI(ONIS), NOMINA LOC

бйшка f. „мрешћење“ (Смедерево)³⁹

Овако прецизан опис реалије коју доноси наведени етнографски извор савршено објашњава мотивацију свих термина из ове скупине. Уп. и цитат из увода монографије МИНАЛLOVIĆ/VUKOVIĆ 1977 s.v. *олуй* у истој групи поглавља *луйати*.

бђј m. „мрешћење риба“ (Книн)

бијалиште n. „плитко место у реци где се рибе паре“ (Сиринић)

набојина f. „место у реци где риба полаже икру, мрестилиште“⁴⁰

³⁹ „У време битке шаран тражи тиху и плитку воду ... око једне женке скупе се по десетину мужјака, 'брзе се', женка се изврне 'насатце', на трбух, а мужјаци је 'мувају' кишама, главама, док не пусти икру“ (ГлЕМ 1937, 149).

⁴⁰ „Набојина је место у реци које риба бира ради 'бијења', тј. ради бацања плода“ (потврда се не може убицирати јер потиче из „Збирке речи из разних крајева“ Д. Степановића).

(8.7.)vb. „КОИТИРАТИ; ОНАНИСАТИ“

зѡбѡиѡи pf. „обљубити“ (Ускоци, СТАНИЋ I 207)*ѡбѡиѡи* pf. + obj. *кобилу* „спарити са мужјаком“ (Херцеговина)*ѡбѡиѡи се* pf. „спарити се (о кобили)“ (Пољница)

У овом случају треба рачунати са више могућности перинтеграција, нпр. *обѡиѡи* < *ob-biti или *ob-byti, или *ob-viti, чак и *ob-iti, мада је, с обзиром на именицу која следи, прва ипак највероватнија.

...sub. NOMEN LOCI, NOMEN ACTI(ONIS)

бѡјина f. „место у шуми где јелени риком позивају женке на парење, а друге мужјаке на борбу“ (Туркаљ)

Ова именица је и сама деноминалног порекла. На основу ње би се могло реконструисати и непосредчено значење именице *бѡј* * „парење (јеленова и сл.)“ < *биѡи (*се*) * „парити се (о јеленима)“.

ѡбијѡчина f. „ашиковање, вођење љубави“ (Ускоци, СТАНИЋ II 4)

(8.9.)vb. „ПУЛСИРАТИ“

бѡѡиѡи impf. „куцати, тући, ударати (о срцу, жилама)“

...sub. NOMEN ACTI, NOMEN LOCI

бѡло n. „ударање, куцање крвотока“*бѡло* n. „место на коме се откуцаји крвотока осећају; артерија“

(8.9.1.)vb. „ЖУДЕТИ“

бѡѡиѡи impf. „жудети“⁴¹

(8.11.)vb. „ПОБАЦИТИ“

ѡзбѡиѡи pf. „побацити“ (Бока, Вук РСАНУ; стари хрв. лексикографи RJAZU; Ускоци, СТАНИЋ I 286)

Ово значење је (засад) посведочено само у с.-х. језику тако да би (у одсуству паралела из других словенских језика који праве дистинкцију између континуанти псл. *-i-* и *-y-*) теоријски било могуће изводити овај глагол и од псл. *jъzbyti (ослањајући се, евентуално, на рус. дијал *избыть* „удаљити од себе, склонити; изгубити, лишити се“ и сл., cf. ЭССЯ 9:19–20). То је ипак само спекулација, cf. SKOK I 161b, ЭССЯ 9:15–16.⁴²

⁴¹ Са примером: „За чим бије срце моје“.

⁴² Као делимичну паралелу (која иначе несумњиво припада етимолошком гнезду псл. *biti) уп. и рус. дијал. *избѡи* „животињске изнутрице које нису за јело“ (ЭССЯ 9:17).

изнебиџи pf. „избити дијете прије времена, побацити“ (Госпић, Вук)

знебиџи pf. „исто“ (Истра, Рибарић)

(9.1.)vb. „ТРЕБИТИ, ВЕЈАТИ (жито и сл.)“

обијати impf. „грухати, млатити зрно из класа“ (Вук), „крунити зрно са клипа кукуруза“ (Вук, Војводина, Златибор); „млатећи откидати (лишће, плодове)“ (Србија), „стресати са нечега росу“ (Милићевић, Московљевић, Козарац)

идобиџи pf. „просејати просо“

...sub. NOMEN RESULTATIVUM

дбојина f. „сено или слама лошијег квалитета, кровина“ (Лика)

(9.2.)vb. „ТРЛИТИ (лан, конопљу)“

биџи impf. „набијати, трлити (конопљу)“

набиџи pf. „млаћењем очистити (лан, конопљу)“ (Вук s.v. *ликав*, Лика)

набијати impf. „млатити, тући стабљике конопље, лана“ (Србија, Славонија)

обијати impf. „ударајући, млатећи одвајати влакно из конопље“ (Крагујевац, Зајечар, Фрушка Гора)

обиџа impf. „млатити конопљу“ (Ц. Река, МАРКОВИЋ 1986:381)

...sub. NOMINA INSTRUMENTI, NOMINA RESULTATIVA

набој m. „алатка за млаћење (обијање) конопље“ (Србија)

набијалка f. „дрвена справа у којој се млате, набијају стабљике лана да би се издвојила влакна за пређу“ (Србија, Дубица)

набојник m. „дрвена мотка којом се набија, млати конопља“ (Заплање, ср. Тимок, Зајечар)

набојница, набојница f. „количина лана или конопље која се одједном набија, млати у ступи“ (Дубица, Банија)⁴³

дбојина f. (често pl.) „комади влакна који опадају при трењу конопље у ступи“ (Лика, Злакуса)

(9.3.)vb. „ДРНДАТИ (вуну и сл.)“

биџи impf. „растресати, дрндати (вуну)“ (Мијатовић)

разбиџи pf. „издрндати (вуну)“ (Ускоци, СТАНИЋ II 245)

⁴³ „Кад с поздером одбије ступа од ручице нешто влакна, то народ зове обојином... обојине се не преду... од њих праве ужа...“.

Уп. исти облик из истог извора у значењу „ваљати сукно“ у следећој групи.

разбиџи pf. „рашчешљати (јарину)“ (Прошћење, Вуличих 1995:104)

...sub. NOMINA INSTRUMENTI

било п. „попечна гредица на брду разбоја“⁴⁴

Са овим треба поредити и исто или слично (немамо тачан опис реалије) значење у укр. дијал. *бітка* „справа за обраду пређе“ — разлика у суфиксу за семантику није битна (ЭССЯ 2:103).

Формално, ово је стари тип *nomina instrumenti* творених суфиксом *-dlo* (ЭССЯ 2:94, SP 1:248, SŁAWSKI 1974:113–114). Овај технички термин ткачког заната проширио се прво на неке друге области (или се прво уопштио, па затим накнадно опет специјализовао) тако да значи нпр. „дрво које служи за спајање и у које се нешто углављује“: „попечно дрво које спаја ноге кревета“ (ср. Тимок), „на грабуљама, оно у чему зупци стоје“ (Вук), „предњи део дрљаче“ (Книн). Осим алата или делова алата налик ткачком билу, ова именица значи и „горња ивица на крову куће; уздужна греда при врху куће“ (Призрен, Врање, Темнић), „узвишени део у средини калдрме“ (Мијатовић), „узвишена међа између две њиве која се никад не оре; непоорана земља између две бразде; мало узвишење од земље, хумка“ (Крагујевац, све из истог извора). У широку употребу у језику ушао је само географски апелатив *било* „*jugum montis*, део планине где се стране састају“ (Цвијић), „побиље, повијарац, хрбат, ћенар“ (Милићевић) у коме је дошло до преласка из ткачке терминологије у географску (исто као у случају термина *брдо* cf. SCHUTZ 1957:5–7). У Скоковом речнику овај географски апелатив налази се у одредницама оба глагола *биџи*: s.v. *биџи*² „*percutere*“ уз ограду да он ту припада „према једном тумачењу“, док се s.v. *биџи*¹ „*esse*“ детаљно излаже веза географског апелатива са семантиком „боравити, пребивати“ тако што се значење овог облика рељефа реконструише као „место где станују овце“, да би затим била успостављена семантичка паралела са пастирским термином *сијан* у планини (SKOK I 162, 160). Управо у светлу гореизнесених чињеница, овакво тумачење делује мало вероватно, нарочито ако се узме у обзир да ткачки термин, као и неки њему најближи, има паралеле у практично свим слов. језицима, док су остала с.–х. значења посведочена на читавом словен-

⁴⁴ Са описом: „Свако било има два брда и две сучељице. Сучељице су краће стране, а била дужа. Била су два ... лескова или шљивова дрвета, између којих се углављују зупци“ (Шумадија).

ском југу (осим у словеначком, cf. ЭССЯ 2:94, SP 1:248) те представљају прасловенску дијалекатску иновацију знатног ареала.

ра̀збој т. „дрвена направа за ткање сукна, натра“ (Ускоци, СТАНИЋ II 246)

на̀бојник т. „дрвена направа за сабијање нити при ткању“ (Топоница код Пореча)

(9.3.2.)vb. „ВАЉАТИ (сукно и сл.)“

ра̀збиџи pf. „изваљати сукно“ (Ускоци, СТАНИЋ II 245)

Исти облик у истом говору значи и „дрндати вуну“. Исти пар значења, али у неподударним облицима, уп. s.vv. *косиџи*, *искосмаџи* : *искошкаџи* у групама (9.3) и (9.3.2) поглавља *косиџи*.

(9.4.)vb. „БУЋКАТИ (млеко)“

биџи impf. „бућкати (млеко)“ (НП Вук, Тројановић, Групчевић)⁴⁵

избиџи pf. „излупати, избућкати (млеко, масло, јаја и сл.)“⁴⁶

(9.5.)vb. „МЕШАТИ, МУТИТИ (кашу и сл.)“

биџи impf. „мешати, мутити (јаја, вино)“⁴⁷

ра̀збиџи pf. „разблажити, размутити“ (Ускоци, СТАНИЋ II 245), „раздријети густо млијeko“ (Прошћење, Вуличић 1995:104)

убиџи pf. „измешати качамак“ (Ускоци, СТАНИЋ II 408)

(9.9.)vb. „КОВАТИ (метал)“

биџи impf. „ковати“

(?) *за̀биџи* pf. „уковати“

о̀биџи pf. „оковати, опточити“

Ова потврда се већ налази у групи (4.3.) где је изражена сумња у њену етимолошку везу са глаголом *биџи*. Међутим, ако се пође од примера: *обијаџи* шкрињу *железом*, столицу *ексерима*, зграду *решеткама*, кола *злаџом* итд. (све из РСАНУ) постаје јасно да се код поменутог облагања првенствено ради о окивању металом или метал-

⁴⁵ Уп. „Ти не пијеш млаћеницу батом бивену / Него вино кратошију куком трапелу“, „Место мести [масло] више се говори по Србији ‘бити’ и ‘бућкати’“.

⁴⁶ Уп. примере: „Павлака [се] ... у бућкалице меће и масло избије“ (СН 1886, 250), „Скоруп ... здраво густ мора бити да се од њега пена избије“ (Војводина).

⁴⁷ Са примером: „...луппе имају ту ману да ‘бију’, ‘разбијају’ или ‘лупају’ вино“.

ним предметима (што обавезно укључује ударање), док је облагање даскама, иако у РСАНУ богатије посведочено, заправо секундарно⁴⁸. Према томе, поменута сумња се може релативизовати, вероватно и одбацити.

---

⁴⁸ Када би ово значење било примарно, требало би глагол реконструисати као **ob-viti*, **ob-vijet* и тако пример искључити из овог разматрања.

С.-х. КОСИТИ „ударати“

- „обичан“ глагол
- у неким сегментима етимолошки споран још на раном прасловенском нивоу
- показује ограничену регуларну и никакву експресивну префиксацију
- показује само минималну суфиксацију и несклоност ка формалној експресивизацији
- реализује 29 од 120 значења која садржи списак

С.-х. КОСАТИ / КОСИТИ / КОСНУТИ „ударати, сећи итд.“

0.1 ОПШТА СЛИКА

0.1.1 Овај глагол се у српско-хрватском не истиче својим примарним значењем „ударати, сећи“ већ је данас најфреквентнији у транзитивном облику у значењу „сећи траву посебном алатком, косом“, као и у рефлексивном облику и пренесеном значењу „супротстављати се, сударати се, не подударати се, не слагати се (са нечим или неким)“ које се реализује у итеративу-фактиту. Његов укупни семантички инвентар у српско-хрватском практично је најобимнији међу словенским континуантама псл. глагола **kosati (se)*, **kositi (se)*, **kosnŕti (se)*; **kasati (se)* који се заједно са сродним му, палаталним панданом **česati* итд. изводи од ие. **kes-* / **ks-* (уп. стандардне етимолошке речнике словенских језика и прасловенског, као и МЕЉНИЧУК 1968, РОКОРНЫ 585)¹.

0.1.2 Највећи појединачни проблем у етимолошком гнезду овог глагола, и то на свесловенском плану, по општем уверењу (односно по бројности коментара које изазива), представља именица **kosa* „falx“². То за собом аутоматски повлачи и питање тумачења глагола **kositi* impf. „сећи траву косом“ који се стандардно сматра деноминалом те именице, док ми налазимо да има основа за управо супротан закључак, да је именица поствербал примарног глагола у специјализованом значењу (више о овоме уп. § 0.3.1 — § 0.3.4 и у коментару s.v. *kòsiti* у групи (3.1.2.) о. п.). Семантика, и то управо српско-хрватска семантика глагола *kòsiti*, има пресудну улогу у нашој аргументацији. Потреба

¹ Питање формалног и семантичког разграничења основа са различитим коренским вокализмима, *-e-* и *-o-*, за прасловенску (и индоевропску) етимологију још увек остаје отворено, али за нас то у овом тренутку не представља препреку у проучавању етимолошког гнезда које се у српско-хрватском развило, односно очувало, око глагола *kosati* / *kositi* и њихових варијанти.

² За исцрпан преглед ове дискусије, закључно са почетком осамдесетих година, cf. ЭССЯ 11:133–135, а затим нпр. Аникин 1988:21–22, WOJTYŁA-ŚWIERZOWSKA 1992:141–142. итд.

за таквим преиспитавањем довољан је разлог да *кòсићи* буде предмет нашег разматрања, упркос томе што на синхроном плану овај глагол не спада у оне којима је основно значење „ударати“.

0.1.3 Паралеле глагола *кòсићи* у осталим словенским језицима потврђују његову првобитну семантику као синкретизам основних значења „ударати, сећи, кидати, чупати“ (исцрпније cf. МЕЛЬНИЧУК 1968:203). Од овог семантичког језгра значења су се даље развијала у неколико очекиваних праваца: „ударати“ → „трчати, журити“, „ударати“ → „гладити, мазити (се)“, „ударати“ → „свађати се“, „ударати“ → „брецати се“ итд. у већини словенских језика (а у српско-хрватском, како ћемо видети, и „узнемирити (се)“, „шепурити (се)“, „бити беспослен“, као и низ именских значења: „пртина“, „траг“, „вилица“, „клицура“ итд).

0.1.3.1 Оно што пада у очи јесте релативна малобројност с.-х. номиналних творби од ове основе и њихов скучен семантички инвентар, нарочито у поређењу са разуђеном глаголском семантиком. Занимљиво је да је у руском језику случај управо обрнут: за многе пост-вербалне именице нема семантичког пандана међу глаголским облицима³. Са друге стране, поједина именска значења у руском језику одговарају неким глаголским значењима у српско-хрватском (што сведочи о њиховом заједничком прасловенском пореклу и показује да их треба квалификовати пре као реликте него као резултате независних иновационих процеса у оба језика). Стога ћемо, у одсуству с.-х. номиналних деривата који би подупирали одређена глаголска значења, у напоменама повремено указивати на руске (најчешће дијалекатске) именице чија семантика пружа пандане појединим значењима с.-х. глагола.

0.1.4 Фонетско варирање основе овог глагола огледа се у три елемента:

³ Наспрам уског, базичног репертоара значења малобројних глагола *косать* „снажно ударати, тући; красти из баште; сећи, тесати“, *косаться* „тући се, рвати се“, *косить* „косити траву; бријати, стругати до гола“ (СРНГ 15:47, 52) стоје именска значења: *коса* не само очекивана „специјални нож за кошење; посечена трава“ већ и „дугачки појасеви обрадивих површина; снежни смет; облаци од дугих праменова; траке кише; пена на површини пива, кваса, расола од краставаца; северна светлост (!); нагомилани балвани који пливају по реци; дуга са затегнутом мрежом, као део риболовачког прибора“ (ibid. 44–45), затим *косина* „свађа, препирка“, *косина* (без акц.) „дугачак узан нанос који иде од обале“ (ibid. 51), *косица* „образ; ограђено место у амбару за сипање зрна; крај риболовне мреже; пенасти талас, талас са грбеном; дугачак, узани снежни нанос, смет; шумица“ (ibid. 52–53) итд.

0.1.4.1 Један је прелаз финалног консонанта основе *-с-* у *-ш-*, најчешће због контакта спиранта *-с-* са сонантом *-ј-* у разним случајевима вербалне и номиналне творбе: итератива на *-ја-* (нпр. *искáшайи* < *искòсийи*), *ј-*презента (вероватно *кòшкайи* < **кòскайи*)⁴, односно именичких (нпр. *кòшље*), придевских (нпр. *кòшљив*) или партиципских суфикса (нпр. *кòшен*⁵), евентуално асимилацијом (нпр. *кòшња* < **косња*, *кòшља* < **косља*) итд.

0.1.4.2 Други је ширење основе назалом *-т-*, што је општесловенска и прасловенска појава недовољно јасног порекла у чије разматрање овде и нема потребе да се упуштамо⁶. Довољно је да констатујемо све случајеве у којима је ова основа потврђена у српско-хрватском и да, у интересу општесловенских и прасловенских проучавања појаве и функције овог назалног елемента, на нашем материјалу проверимо да ли се тим проширењем ствара нека дистинкција у односу на аналогне облике који га не садрже. По свему судећи, проширење *-т-* у српско-хрватском, као ни у другим словенским језицима, не служи никаквој семантичкој диференцијацији: *кòсма* = *кòса*; *кòсмайи* = *кòсайи*, *кòсийи*; *кòсмур* „замршена коса“ / *кòшмур* „замршено плетиво“, *космұрак* „коса која отпадне при чешљању или шишању“ (проред ЈВ-П), *космұрайи* „мрсити (конац, пређу и сл.)“ / *кошмұрайи* „мрсити, заплитати (косу, предиво); преметати, претурати“ или усамљено *космұйайи се* „ићи тако да се при ходу одећа лепрша“, односно „клатити се, гегати се“⁷. Одсуство елемента *-т-* код итеративно продужених основа указивало би на то да је он траг неке граматичке категорије која је по својој природи инкомпатибилна са итеративом. Може се помишљати и на његово евентуално деноминално порекло (што би касније, путем неетимолошке декомпозиције, довело до ме-

⁴ То би подразумевало међукарику у виду 1. лица презента **кочшем* (као *йлакайи*, *йлачем*).

⁵ Од псл. **košepъ* < **kos-jepъ*, на псл. нивоу изведена је суфиксом *-ina* и именица **košenina* (према с.-х. топониму *Кошенине* и др. слн., пољ., ст.рус., рус. дијал. потврдама, cf. ЭССЯ 11:189–190). Уп. и варијанту изведену директно од глагола **kositi*: **kosenina* (ibid. 137).

⁶ Више о односу основа **kos-* и **kosm-* на псл. нивоу cf. ЭССЯ 11:145–147 (s.v. **kosmenъ* и **kosmъ* / **kosma*) и SŁAWSKI 1976:13–14. Веза међу овим основама је несумњива, иако њена природа није до краја јасна (осим поменутих референци, cf. и VAILLANT 1974:621 § 1098 где се не крије колебање у одређивању суфикса у случају пољ. *kośmien*). Стога је тешко сложити се са претпоставком да је мак. (буг.) *кòсма(м)* „шишам; крстим“ позајмљено из грчког (Тодоров 1994:173–175), пошто се у том облику и његовој архаичној семантици препознаје још једна потврда подударности основа са и без елемента *-т-*.

⁷ За детаље о овом облику уп. s.v. у групи (7.5.) о. п.

њања саме основе: **kosmy* > **kosmenъ*, **kosmъ*, **kosma*, као **pol-my* > *ѿламен*, *ѿлам* односно *космиѿи* као *ѿламиѿи*, *космаѿи* као *ѿламаѿи*, *комсаѿи* као *ѿламсаѿи*). Коначан одговор на ово питање не може се дати, нити је то за нашу семантичку анализу неопходно — стога овај проблем засад остаје по страни.

На основу творбено-семантичке анализе искључиво с.-х. материјала везаног за глагол *кѿмсаѿи* (*се*) *imprf.* „јести халапљиво; кидати, тргати; тући се, свађати се; секирати се; грубо се чешати, драпати се“ и његове ретке деривате: *кѿмсало* *m./n.* „човек преке нарави“: „Човјек који љутито виче и трга око себе“ (Банија), могло би се чак помислити да је консонантска група *-sm-* резултат метатезе једног старијег *-ms-* где би *-m-* било назални инфикс⁸. Међутим, распрострањеност речи са *-sm-* већа је него ареал експресивног проширења које се огледа нпр. у **komъsati* (ЭССЯ 10:180) — зато се поставља питање на основу чега се тај глагол уопште сматра прасловенским, а не низом независних експресивних творби.⁹ Коментар гласи: „распрострањеност може сведочити о знатној старини творбе“ (*ibid.*), али тиме се не решава проблем полугласа. Он се не одражава ни у једној словенској континуанти, међутим у случају нпр. **komъziti* (*se*) / **komъziti* (*se*) у савременим слов. језицима имамо рефлекс без полугласа (чеш. дијал. *komzit'*, слч. дијал. *komzit' sa*), док у неким облицима који се тумаче као „дужење коренског вокализма“ (највероватније с правом), постоји вокалски рефлекс полугласа: с.-х. *комѿзаѿи*, укр. *комизѿитися*, дијал. *комизѿиця*. И најзад, не може се сасвим искључити ни могућност да се овај облик декомпонује као префикс *ko-* и глагол **mъz-g-ati* / **myz-g-ati* (ЭССЯ 10:180).

0.1.4.3 Трећи елемент фонетског варирања јесте итеративно дужење вокала основе до кога је дошло још на псл. нивоу: **kosati* > **kasa-ti*, односно с.-х. *кѿсаѿи* > *касаѿи*¹⁰. Само по себи то не би било вредно помена да реализација овог дужења није праћена и семантичком

⁸ То „старије“ *-ms-* било би још увек српско-хрватско, а не прасловенско (иначе бисмо имали псл. **kps-*, односно с.-х. *кус-*). У разматрање те евентуалне генетске везе, псл. **kos-* према псл. **kps-*, овде нема смисла улазити. В. и следећу напомену.

⁹ За друге случајеве експресивне инфиксације која задире у сам корен речи (свакако секундарно, метатезом), уп. и укр. дијал. *чемсаѿи* „гулити кору“, *чимхаѿи* „сећи грање са дрвета“, *черсаѿи* „чесати“ итд. (ЭССЯ 4:86).

¹⁰ РСАНУ бележи само овај акценат (а не и *касаѿи* који би се очекивао по аналогiji са уобичајеним паровима типа *гѿниѿи* > *гаѿѿаѿи*, *вѿдиѿи* > *ваѿаѿи*, *нѿсиѿи* > (*до-*, *из-*, *пре-*)*наѿѿаѿи*, итд.), док за застарели глагол *касаѿи се* „тицати се“, као вероватни русизам, акценат и није битан (ако се уопште и може одредити на основу старих учених извора).

специјализацијом тако формираног итератива: на словенском југу, укључујући српско-хрватски, за овај облик се везују значења „трчати, јурити, климати главом (нарочито о коњима)“¹¹.

0.1.5 Пада у очи и то да се основно значење „ударати“ код глагола *кòсати* / *кòсићи* среће практично искључиво у рефлексивном виду и у контекстима који указују на велику архаичност његове употребе (борба, бодeње, клање, копкање — првенствено, а вероватно и првобитно — међу животињама, да би се затим пренело и на људе у различитим врстама сукоба)¹².

0.1.6 Глагол *кòсићи* (*се*) није етимолошки јасно и једнозначно тумачен иако он на нивоу српско-хрватског језика у принципу није проблематичан, нити то јесу његови релативно малобројни деривати. Недоумице се јављају при успостављању дубљих веза на псл. и ие. равни. Срећом, творбено-семантички ланац се на с.-х. терену може затворити и заокружити тако да у даље генетске релације (на које ћемо се касније само осврнути) овом приликом није неопходно улазити.

0.2 ЕТИМОЛОШКИ ПРЕГЛЕД

0.2.1 Скок има посебну одредницу за глагол *кòсати* *impf.* „ситни-ти сецкајући“, али ту не даје његову етимологију већ само преноси Будманијево поређење са *кòсићи* (СКОК II 162). Овај последњи глагол, међутим, није носилац одреднице, већ се о њему различито говори на два (односно чак три) различита места: s.v. *кòса*² „falx“ тумачи се, према традиционалном суду, као деноминал на *-iti* (l.c.), а s.v. *кòс*² исти тај глагол се, у значењима „бити против, кидати, узнемиравати, љутити се, дотицати се“, објашњава као деноминал придева *кòс* (*ibid.* 160), да би на самом крају те одреднице дошла успутна примедба да „значење ‘lasegare’ дозвољава и пријевој од *чесати*“ (*ibid.* 161). Речју, Скок — иако је имао велики део материјала којим и ми данас располажемо — није у целости сагледао творбу и семантику с.-х. глагола *кòсати* / *кòсићи* / *кòснути*, тако да код њега не налазимо објашњење које би се могло сматрати коначним судом о етимологији овог с.-х. глагола. Итеративном облику *кàсати* Скок такође посвећује читаву одредницу у којој га тумачи као превој од *чèсати* (прецизније би би-

¹¹ На истоку су то значења „додиривати, дотицати, тицати се“, а на западу специфично „подвијати, задизати нпр. рукаве или ногавице“ (за тумачење овог необичног семантичког развоја cf. SŁAWSKI II 92–93, иначе cf. ЭССЯ 9:155–156).

¹² Више о глаголима који припадају овом семантичком пољу, cf. нпр. УТЕШЕНИ 1979:5–8.

ло проследити га до псл. **kosati*, пошто би псл. **česati* итеративним дужењем дало ***časati*), али је тешко сложити се са Скоковом импликацијом(?) да је то можда русизам који је продро путем црквенословенског језика (у XVIII в.) (СКОК II 56–57), будући да је тај глагол у старосрпском потврђен још у XV веку.

0.2.2 Бернекер глагол **košq*, **kositi* третира као изведеницу именице **kosa* 2. „falx“, док једино глаголу **kosnq*, **kosnqti* посвећује посебну одредницу у оквиру које, разматрајући основу **kos-* као преглас од **česati*, наводи и с.-х. *kòсийи* „lasciare, vellere“ о коме суди да је свакако итератив према *česaiи* (BERNEKER 581–582). Облик **kosati* не региструје, а деноминал тј. деадјектив **kositi* „кривити“ и с.-х. географски апелатив *kòca* „montis genus“ итд. тумачи као изведенице придева **kosъ* 2 „крив“ (ibid. 585), што је у етимолошкој литератури до данас остао уврежен став о пореклу ове именице. О новијем оспоравању тог тумачења в. више у коментару s.v. *kòca* „планински грбен, обронак итд.“ у групи (3.1.) овог поглавља.

0.2.3 Фасмер глагол *косѣтъ* и нема, а s.v. *косѣтъ* даје само једну дијалекатску потврду у значењу „тући, кажњавати“ те закључује да је реч нејасна (ФАСМЕР II 345). Облик *коснѣтъся* лаконски описује као „сродан са *чесѣтъ*“, помињући ту и *касѣтъся* као његову преглашену варијанту. Литавске и летонске паралеле само наводи, без улажења у појединости о природи њихове повезаности. Да Фасмер није у целости сагледао ову етимолошку породицу види се и по томе што он хомонимне именице *косѣ I*. „сopa“ и *косѣ II*. „falx“ не доводи ни у какву везу (балтске паралеле даје само уз ову прву), а придев *косѣй* чак изводи од именице *косѣ II*., у чему је сасвим усамљен. За придев *кѣсвенний* каже само „од *косѣй*“, не дајући објашњење за такав развојни пут, нити паралеле за такву деривацију (ФАСМЕР II 344–345, 347). Глагол *чеснѣтъ* „ударити“ изводи од *чесѣтъ*, а упућује и на *касѣтъся*, без детаља о конкретним релацијама (ibid. IV 350).

0.2.4 Славски реконструише само један, нејединствени глагол *kositi* који је истовремено изведен од именице **kosa* и од придева **kosъ*, али се не удубљује у семантичку анализу с.-х., неких буг. и неких пољ. дијал. облика (нпр. *kosić* „гристи, уједати (о бувама); јести халапљиво“), да би на крају само приметио да исл. и с.-х. акценат не искључује могућност да је постојало и треће, девербативно **kositi* (SŁAWSKI II 521–522). Претходно је поменуо двојност акцента у руском језику: *косѣтъ*, *кѣсишь* „сећи косом“ према *косѣтъ*, *кѣсишь* „кривити, нагињати“, али је пропустио да нагласи да се тиме успоставља дистинкција између итератива–дуратива (односно фактитива:

„чинити да трава полегне“) у коме акценат стоји на коренском вокалу, и несумњивог деноминала код кога се акценат налази на суфиксу¹³. Речју, у тој одредници стоје аргументи да се псл. **kositi* „сећи косом“ (а самим тим и његове континуанте у свим словенским језицима укључујући и с.-х.) не тумачи као деноминал већ као прави глагол — међутим, изостало је формулисање таквог суда. У одредници *kasac się* тај пољ. глагол се изводи од псл. **kosnqti* односно **česati*, док се за тумачење његовог семантичког развоја у зсл. језицима, уз неке допуне, углавном упућује на Махека (SLAWSKI II 92–93).

0.2.5 Мељничук се у посебној студији о ие. корену **kes-* и његовим варијантама у лексици словенских и других ие. језика нарочито позабавио речима **kosa* и **kositi* у словенским језицима (МЕЉНИЧУК 1968:224–240). Деноминалну природу глагола не доводи у питање, али констатује да „није утврђено коме се од најстаријих аспеката семантике корена **kes-* / **kos-* највише приближава првобитно значење именице **kosa*, и по ком је стварном обележју дотични предмет добио то име“. Ову именицу анализира са више страна разматрајући све потенцијалне аспекте номиновања косе у историјском развоју технологије кошења и упоређујући називе косе у неким другим језицима. На основу семантике и узимајући у обзир творбу закључује (са чим се ЭССЯ касније не слаже) да је **kosa* првобитно означавала „отесану, одрезану мотку, штаку, одсечену грану“ која је служила за поваљивање траве (МЕЉНИЧУК 1968:228).

0.2.6 У ЭССЯ се реконструишу псл. примарни глаголи **kosati* (*se*), **kosnqti* (*se*), **kasati* (*se*) (ЭССЯ 11:136, 147–148, ЭССЯ 9:155–156) и два деноминална глагола **kositi* I „сећи косом“ и **kositi* (*se*) II „кривити, нагињати (се)“ (ЭССЯ 11:142–143). Упркос извесном узајамном упућивању, веза између три права глагола није ни на једном месту јасно дефинисана. У одредници **kasati* (*se*) помиње се могућност извођења овог облика од старијег, атематског глагола ***kosti*, затим се и s.v. **kosnqti* (*se*) дозвољава да су у његову основу легле континуанте старијег глагола **kos(a)ti*, али се само **kosati* не тумачи, како бисмо очекивали, као тематизација старијег атематског глагола. Нецеловито сагледавање ова три примарна глагола као и некомплетно инвентарисање њихове семантике¹⁴, довело је до тога да генеалогичка прасловенских и словенских континуанти ие. корена

¹³ Уп. детаљније у нап.18.

¹⁴ Чак би се могло приметити и одсуство разматрања суштине њиховог односа према знатно распрострањенијем генетски сродном глаголу **česati*, што би био тежак лексикографски задатак.

*kes-/ *ks- није успостављена. Стога се и ту глагол **kositi* „сећи ко-сом“ по инерцији квалификује као деноминал, иако се на крају исте одреднице каже да он „не мора обавезно бити изведен од **kosa*, нарочито ако се има у виду с.-х. *kòsiti* ‘lacerare, vellere’ које може бити и итератив од **česati*“ (ЭССЯ 11:142).

0.3 ЕТИМОЛОШКА ДИСКУСИЈА

0.3.1 По нашем мишљењу, број правих глагола који се на прасловенском нивоу изводе од основе **kos-*, осим три који се наводе у ЭССЯ, свакако треба увећати за још један, условно маркиран као **kositi* III impf. „ударати, сећи, ломити, дувати итд.“. Индикацију за ту реконструкцију пружа првенствено семантичка разгранатост његових континуанти на с.-х. терену и у другим словенским језицима¹⁵ (cf. ВЛАДИЋ-ПОПОВИЋ 1998), што се види из материјала који овде доносимо. Детаљније разматрање појединих значења, било да су она потврђена као вербална или да се реконструишу на основу номиналних творби које се до њих могу трасирати, налази се s.vv. примера којима се документује свако од издвојених значења. Тако су лоциране и евентуалне словенске паралеле, ређе вербалне а чешће номиналне, па ни њих овде нећемо износити.

0.3.2 Иако полази од чињеница семантике, наша реконструкција псл. **kositi* III има упориште у још неким формално-семантичким и чисто формалним аргументима. Као први и најближи, то је постојање потпуних паралела таквој творби у етимолошки подударним семантички блиским балтским облицима: лит. *kasýti* „чешати, гребенати“ (итеративу атематског глагола *kàsti*, *kasù* „рити, гребати, копати“), односно у лет. *kasīt* „чешати; гулити, лупити; ударати, шибити“ (такође итеративу атематског *kast*, *kasu* : *kašu* „гребати итд.“) које се стандардно пореде са псл. **česati*, а да се при томе нигде не коментарише разлика у вокализму балтичких и тог (односно одговарајућег им) словенског глагола. Тумачење да у облицима са основом **kos-* треба видети девербале глагола **česati* заступа и један од ретких аутора који се замислио над структуром словенског етимолошког гнезда формираног око корена **kes-/ *kos-* (МЕРКУЛОВА 1972:168–169). Као ни други пре ње, Меркулова није помишљала да би основа **kos-* могла бити и неког другог, а не само номиналног порекла. Ме-

¹⁵ Рус. дијал. *косить* „бријати, стригати до гола“, буг. дијал. *кòсим се* „нервирати се, љутити се“, мак. *коси* „узнемиравати“ (ЭССЯ 11:142), односно *коса* „јако ударати, тући; красти из баште; сећи резати“, *коса* „тући се“, буг. дијал. *кòса се* „секирати се, љутити се“ итд. (ibid. 136).

ђутим, увид у творбу презента код неких ие. континуанти показује да се он гради од нулске базе, дакле од корена **ks-* (уп. нпр. стинд. *kṣnau-mi* < **ks-n-eu* < **ks-eu-*, које је рано обогашено назалним инфиксом *-n-*, РОКОРNY 585, EWAi I 441). Тај инфикс се препознаје и у форманту *-nq-* у псл. **kosnqti* као и у реликтном партиципу с.-х. (не-йри-) *kos-n-ov-en*. Овај партицип за псл. није реконструисан иако је посведочен у старословенском, старосрпском, староруском. У том случају, основа **kos-* могла би се тумачити као претеритна, аорисна или перфектна¹⁶. Само **kosnovenъ* могло би се, дакле, схватити као хибридни облик са вокализмом претерита, али са назалним инфиксом који је у индоевропском знак презента: **kosu-enos* > **kosvenъ*, **kos-n-eu-enos* > **kosnovenъ*¹⁷. Сви ови детаљи творбе, не само на прасловенском већ и на дубљем индоевропском нивоу, за нашу семантичку анализу нису пресудни, али у коначној етимолошкој анализи с.-х. семантика пружа повод и основу за реконструисање творбених низова којима се у суштини нуди нова псл. етимологија гнезда формираног око глагола **kosati* / **kositi* / (**kosnqti*) које досад и није посматрано као такво (из једноставног разлога што су неки елементи недостајали због неповезивања појединих глаголских значења).

0.3.3 Акценат у принципу (као и због ограничене поузданости већине дијалекатских записа) не бива пресудан елеменат у доношењу етимолошког суда, али за нашу дискусију није небитно постојање прозодијских дублета који су одраз суштинских творбених односно етимолошких разлика међу привидним хомонимима. Тако нпр. у с.-х. *кòсина* f. „покошена ливада“ препознајемо непосредни девербал правог глагола *кòсийи* (типа *йўчина* < *йўцайи*, *йāдина* < *йāдайи*), док је на истом месту забележена *косина* f. „нешто косо постављено, кривина“ (Ускоци, СТАНИЋ I 380) несумњиви деадјектив (типа *висина* < *ви-сок*, *дубина* < *дубок* итд.). Значајно је и то да се још оваквих примера може наћи и ван српско-хрватског језика¹⁸. За више појединости и паралела cf. ВЛАЈИЋ-ПОПОВИЋ 1998.

¹⁶ Није искључено да је замена нулске *o*-базом извршена како би се избегло затамњење основе до кога би дошло због чињенице да ие. *ks-* даје слов. *x-*.

¹⁷ Паралеле оваквој творби у словенском материјалу су ретке: **dr̥znovenъ* према **dr̥znq* (MEILLET 1934:191–192) или **rinovenъ* према **rinq* (STANG 1942:54), али о њиховој старини сведочи аналогни стинд. глагол *dh̥ṣnóti* „il ose, il a le courage de“ (MEILLET ibidem). Још ближе паралелу нашем глаголу чини стинд. *kṣnau-mi* < **ks-n-eu* < **ks-eu-* дакле, нулска база рано обогашена инфиксом *-n-* (cf. EWAi I 441). Речју, стинд. *kṣnau-mi* би могло потврђивати старину образовања **kosnqti*, **kosnovenъ*, као што то чини стинд. *dh̥ṣnóti* за **dr̥znqti*, **dr̥znovenъ*.

¹⁸ Уп. и аргумент да руски језик у књижевном изговору, ван првог лица, прави разлику у акцентовању између примарних глагола, код којих је наглашен коренски

0.3.4 Главни резултат овакве творбено-етимолошке анализе у којој се именица *kòsa* (тј. **kosa*) тумачи као поствербал глагола *kòсийи* (тј. **kositi*) а не обрнуто, јесте могућност да се сви номинални хомоними (од најстаријег, прасловенског и општесловенског пара **kosa* „сма“ и **kosa* „falx“, вероватно и **kosa* „promontorium“ и **kosa* „tetiva“, па до с.-х. *kòsa* „планински гребен“, дијал. *kosā* „кисура“, *kosā* „нож са две дршке“, *kòсица* „нож за сецање земље“, „алатка за пречишћавање земље“ итд.) више не тумаче нити као прави хомоними, нити као резултати метафоре (cf. SKOK s.v. *kòsa*¹), већ као случајеви тзв. „лажне“, семантичке хомонимије¹⁹ која потиче од вишезначности, богатог семантичког синкретизма глагола који лежи у основи свих тих поствербала.

0.3.4.1 У даље реперкусије оваквог тумачења спада могућност да се по аналогiji са *kòсийи* > *kòsa* исто тако протумаче и неки други вербално-номинални парови из овог етимолошког гнезда: *kòсмайи* > *kòсма*, *косіриийи* > *kòсир*,²⁰ **косоріийи*²¹ > *kòсор*, *кошмұрайи* > *kòшмура* и *космұйайи* (засад без посведочених поствербала). Сви ови глаголи садрже вербалне суфиксе који творе експресивне или интензивирани облике²² тако да нема потребе — а често ни довољно основа — да се они тумаче као деноминали. Управо одсуство именице од које би се изводио глагол *космұйайи* видимо као знак његове изворно вербалне природе, односно као аргумент да су глаголи примарни и да се овај лексичко-семантички низ првобитно ширио у равни глагола, од којих су потом често, али не увек, настајали поствербали. За детаље који се тичу сваког облика понаособ уп. s.vv. у одговарајућим групама овог поглавља.

0.3.4.1.1 Као најпроминентнији проблем јавља се пар *косіриийи* > *kòсир*. Ова именица (и њени варијетети са другим вокализмима у суфик-

вокал: *кошү*, *kòсиш* „косити (траву)“ (као нпр. *вожү*, *вóдиш*) и деноминала код којих је акценат на наставку: *кошү*, *косіть* „чинити косим, кривити“ (као нпр. *гошү*, *гостіш*) cf. нпр. van Wijk, *Intonationssystem* 42, према: STANG 1942:25.

¹⁹ Више о подели на „праве“ хомониме, иза чије формалне истоветности стоји различито етимолошко порекло и „лажне“, чија је генетска веза замагљена дивергентним развојем значења у оквиру једног истог језика cf. BALLY 1951:44.

²⁰ Укључујући псеудојекавизирани парове *косјерийи* > *косјер*, *косијерийи* > *косијер* (именице је као такве просуђивао још SKOK II 162), уп. детаљније s.vv. у групи (3.1.) о. п.

²¹ Облик са овим вокализмом суфикса досад није посведочен у с.-х. језику, али јесте у укр. дијал. *kosoryty s'a* уп. нап. 34.

²² Као **-or-/ -ur-/ -yr-*, или **-i'q : -tajq -tati* (cf. SŁAWSKI 1974:54, 52–53), уп. детаљније и s.v. *косіриийи* се у групи (1.1.1.1.) о. п.

су) у релевантној литератури различито се просуђује²³ али никако као поствербал. Тако имамо ситуацију да иако формално примећени, фактички неукључени у етимологизацију остају неки облици који ни у ком случају не могу бити деноминалног порекла, нпр. укр. *косіря* „косидба, жетва“ (ЭССЯ 11:180), полап. *t'ösör* „крупна, каша“ (ibid. 151). За остале примере уп. s.v. *кòсир* у групи (3.1.) овог поглавља.

0.3.5 И најзад, тумачење глагола **kositi* као примарног глагола, првобитно атематског а касније тематизованог у већини слов. језика (уп. § 0.3.2 о. п.), објашњава и оправдава зашто нашом анализом лексичко-семантичког система глагола *кòсийи* у с.-х. језику није обухваћен глагол *чєсайи* (тј. **česati*) као ни његови бројни деривати. До цепања великог етимолошког гнезда базираног на ие. **kes-* /**kos-* /**ks-* по линији опозиције палатално : веларно морало је доћи веома рано, тј. подела је свакако била спроведена до краја псл. периода (односно пре коначне дијалекатске диференцијације), иначе не би било дублета са оба вокализма, ретко у истом језику — нпр. с.-х. *кòсийи* „растресати предиво“ : *чєсайи* „исто“, уп. s.v. у групи (9.3.), чешће у два језика — нпр. с.-х. *космѹйайи* : рус. и укр. *чесать* „журити“, уп. s.v. у групи (7.5.) овог поглавља. Како је ова дихотомија била свршена ствар у пост-прасловенском периоду, када почиње самостални развој с.-х. језика који нас овде занима, легитимно је и ограничавање нашег корпуса на облике са вокализмом *-o-*.

0.3.5.1 Оваква селекција изискује само још једну посебну напомену: именица *кòса* (**kosa*) „сома“ као несумњиви поствербал глагола **česati* са регуларним аблаутом који прати такве старе номиналне творбе (типа **(ob)derq > *(ob)dora* и сл.), иако формално показује коренски вокализам *-o-*, због своје непосредне генетске везе са палаталним краком дихотомног гнезда, не улази у оквир наших разматрања. Самим тим, изостављају се још неки помени именице *кòса* за које се, бар на нивоу с.-х. језика, може веровати да су метафоре основног значења „сома“: *кòса*, *кòсица* итд. „жила, тетива; вратни мишић итд.“²⁴.

²³ Тако се нпр. у ЭССЯ 11:180 за **kosyrъ* каже да је „у вези са **koserъ*, **kosorъ*, **kosaръ* и са основним глаголом **kositi*“, а истовремено се **kosorъ* /**kosorъ* просуђује као дериват од **kosa* који је у низу случајева мотивисан глаголом **kositi* (ibid. 151), док Славски и **kosorъ* и **kosyrъ* сматара деадјективима (од **kosъ*, cf. SŁAWSKI 1976:25, 28).

²⁴ Уп. *кòса* f. „везивно ткиво између мишића и костију, жила, тетива“ (Далмација и Херцеговина; Чајкановић), *кòсица* f. „рибин кичмени стуб, скелет рибе; оно бело, жилаво, гумасто ткиво у месоу које једу дјевојке, да им расте коса“ (Ускоци, СТАНИЋ I 380); *кòсица* f. „тврдо, жилаво месо, религиозни (!) га једу преко главе да и коса расте“ (Прошћење, Вуличит 1995:61), *кòсаница* f. „кичма рибе; хрскавица“ (Уско-

Слични примери у источнословенским језицима²⁵ или су независно развијене метафоре на бази исте подлоге, или са с.-х. облицима чине јужнословенско-источнословенску изоглосу. Последица нашег укупног етимолошког суда је то што неки с.-х. хомоними које су други тумачили као метафоре основног „сота“²⁶, сходно нашој семантичкој и етимолошкој анализи, чине део система који овде разматрамо.

0.4 ШИФРИРАНИ СЕМАСИОЛОШКИ РЕЧНИК

Семантичке реализације континуанти псл. глагола *kositi у српско-хрватском су следеће:

(1.0./1.1.)vb. „УДАРАТИ / РВАТИ СЕ, БОРИТИ СЕ“

кѡсиѣи се impf. „тући се, клати се (о пчелама, стоци итд.)“

искѡсиѣи се pf. „потући се (о пчелама, вепровима; војскама)“

(Вук, Крагујевац, Љ. Ненадовић)

кѡсмаѣи се impf. „тући се, ударати се рукама, гурати се“

Овај пример се налази овде због претпоставке да се ради о примарном глаголу, а не о деноминалу изведеном од *кѡсма* „коса“²⁷ (уп. § 0.1.4.2 и коментар s.v. *космѣѣи* у групи (7.5.) о. п.).

...sub. NOMEN ACTI, NOMEN RESULTATIVUM

(?) *кѡшѣѣ* m. „борбени захват, борба прса у прса, рвање, непосредна жестока борба, окршај“, обично у изразу *ухваѣѣи се* у *кошѣѣ* (Вук, књиж.)²⁸

ци, Станић I 380), *косјерица* f. „рибља хрпењача, ребља кичмена кост“ (Лика), *ко-сијерица* f. „вратни мишић који иде низ кичму“ (Лика). В. и следећу напомену.

²⁵ Нпр. укр. *kosá* „жила, тетива“ (ЕСУМ 3:49), *кіска* „Leine, Seil“ (Желеховски, ЕСУМ га не доноси), укр. дијал. *kosá* „фитиљ“ (Бојковина, Онишкевич 1:380), блр. *kosá* „зрак“ итд. (ЭСБМ 4:291). Са небитном разликом у творби уп. и синонимне дљуж. *kosáč*, *kosak* и сл. „централна цевчица на листу или на птичијем перу, Federkiel; гушчије перо за писање“ (SCHUSTER-ŠEWIC 632 s.v. *kosa*³), такође слч. *kostrn*, *kostron* „исто“ (ЭССЯ 11:158).

²⁶ Тако Скок „*dorsum montis*“ пореди са плетеницом, сплетеном косом (cf. Скок II 161) док нпр. ШАНСКИЙ II 344, и ову с.-х. именицу, и исл. „спруд, рт“ итд., за Супруном и Славским, своди на значење „нешто искривљено, налик на реп, женску косу“.

²⁷ И за такву творбу би било паралела, нпр. несумњиви деноминал *йойерчинѣѣ се* pf. „потући се (о женама)“ (Васојевић, Стиловић 1990:290), или *(йо)власѣѣ се* pf. „(по)чупати власи један другоме (о свађи жена)“ (Брусје, DULČIĆ 1985:613, 718), што се опет у крајњој линији своди на *йочуѣѣи се* „побити се“.

²⁸ У РСАНУ s.v. нема Вукове потврде већ само неколико књижевних (углавном из поезије, код Ђ. Јакшића, Винавера, Горана итд. : „погинуо... у коштацу звера на-опаког“, „... чети ... у коштац изађу“, „у знојну борбу, у коштац са моћном Земљом“, „самртни коштац између ... опкољених и ... јачег непријатеља“, „вјетар у коштацу с дрвећем“).

Ова именица се овако класификује због семантичких индикација, али уз резерву која се односи на њену творбу — па самим тим и етимологију. Скок држи да је ова реч пореклом од *костѣ* (СКОК II 163–164). У ЭССЯ (11:173–174 s.v. **kostьсь*) дају се примери практично истог овог значења за све јужнословенске језике осим словеначког, и такође се сматра да је ова реч дериват од **kostь*, иако се на основу примера као што су струс, *костецъ* „врста риболовачког прибора“, рус. дијал. *костѣцъ* „врста коровске траве“, „леђа“ итд. коментарише да „изненађује разноврсност ‘некоштаних’ значења која као да противуречи блиској мотивацији према **kostь*“. Са друге стране, семантичка веза између значења „кост“ и „коштац“ уопште није тако очигледна као што се стандардно сматра — према увиду који имамо, паралела том пару значења није позната ни у једном другом језику.²⁹ Проблем је даље и у етимологији саме посл. именице **kostь* чије традиционално тумачење би, у светлости размишљања о евентуалној вези ове речи са ие. кореном **kes-/ *kos-/ *ks-* (МЕЛЬНИЧУК 1968:234), требало преиспитати.³⁰

Иако тренутно нема довољно елемената за извођење коначне етимологије с.-х. *коштѣацъ*, тај проблем свакако заслужује да буде маркиран.

кѡшѣње п. „повреда (рана, оток) на нози коња која настаје од удара копита друге ноге“

Именица се овако класификује по аналогiji са нпр. *убој* и сл., а формално представља пример преласка *nominis acti* (у виду глаголске именице) у *nomen resultativum*.

(1.1.1.)vb. „СВАЂАТИ СЕ“

кѡсѣтии (се) *imprf.* „спорити се, гложити се“

Нема начина да се до краја брани класификовање овог глагола у ову групу, а не у претходну (1.0.), у овом поглављу изузетно сједиње-

²⁹ Једнакост значења израза *ухватѣиѣи се у коштѣацъ* тј. *ухватѣиѣи се у костѣи* (*кад се рву*) „побити се“, уп. опис: „ухватити се или порвати се с киме у кости т.ј. обухватити један другога рукама па гледати ко ће кога оборити... Рвачи се кашто, по погодби, не рву у кости него у појас.“ или „Шчепаше се у кости јуначке“ (НП) (Вук s.v. *кѡстѣ* 2, такође РСАНУ) може се тумачити различито, али није искључено да је продукт пучке етимологије.

³⁰ Уп. и други случај колебања у трасирању деривата тог корена у именици **kostra* чија се разнолика семантика „вуна, кострет“, „поздер, труње“, али и „рибља крљушт“, „кострика“, „скелет“ итд., наслања истовремено и на **česati* (< ие. **kes-*) и на **kostь* (< ие. **kos-*) те се **kostra* (у недостатку бољег тумачења) проглашава за реч са двоструком мотивацијом (ЭССЯ 11:159–160).

ну са (1.1.). Дилему не олакшава ни пример: „Кажу да смо се увијек косали и глодали“. То говори о несавршености шеме која се овде нуди, али истовремено је и афирмише, потврђујући колико је велика изнијансираност и блискост значења која она садржи.

кòсиџи (се) импф. „спорити се, гложити се, свађати се; борити се“³¹; фиг. „супротстављати се, сударати се, не подударати се, не слагати се (с нечим или неким)“

кòшкати се импф. „препирати се, свађати се, прегањати се; задиркивати се“

кòскоџи (се) импф. „препирати (се); карати (се); гонити (се)“ (Брусје, DULČIĆI 1985:508)

кòсмаџи се импф. „препирати се, надмудривати се“

(1.1.1.1.)vb. „ЉУТИТИ СЕ; СЕКИРАТИ СЕ; УЗНЕМИРИТИ СЕ“

кòсиџи (се) импф. „једити, љутити; секирати се, срдити се“ (Дубровник, Павлиновић, Стоић)³²

кòснужи се рф. „наљутити се“ (Пива); **кòснужи рф.** „узнемирити, наљутити“ (Прошћење, Вуличић 1995:155)

искòсиџи се, накòсиџи се, укòсиџи се рф. „наљутити се, намрштити се“ (Ускоци, СТАНИЋ I 309, 492; II 428)

окòсиџи се рф. „наљутити се; устремити се на кога“ (Ускоци, СТАНИЋ II 34)

накосòвиџи се рф. „наљутити се, расрдити се“ (Србија, Радоњић, RJAZU³³; Љештанско, Тешић 1977:274)

косòриџи се импф. „кострешити се, рогушити се (нпр. кад се пас и мачка заваде, *косире се* једно на друго)“ (Купиновац; Ост. А.)

Иако је овај глагол на први поглед најједноставније тумачити као деноминал, он исто тако може бити и девербална експресивна творба, са алтернацијом самогласника уз формант *-r-*; тиме се добија проширење основе у виду *-or-*, *-ur-*, *-yr-* код презентских основа на *-je*: *-aje-*, *-ati* али и на *-i-*, *-iti*, код старијих немотивисаних облика (**motriti*, **govoriti*), као и код новијих мотивисаних (какав је нпр. етимолошки дублет **česati* / **česrati* / **česriti*, или **baxoriti* итд., cf. SŁAWSKI 1974:54, такође ВАРБОТ 1984:222–223). Дакле, и ово би била

³¹ Овом с.-х. вербалном значењу одговара рус. *косина* „свађа, раздор“ (СРНГ 15:51).

³² Потпуни пандани овом облику налазе се у бут. *кòсим се* „љутити се, срдити се“ и у мак. *коси* „узнемиравати“ (ЭССЯ 11:142).

³³ Са примером: „Накосовио се па гледа на ме као крме на сикиру.“

потврда примарног глагола.³⁴ За остале примере уп. s.v. *кѡсир* у групи (3.1.) о. п.

накосѣриѣи (се) рф. „накострешити (се)“ (Срем; Ост. А.)³⁵

косијѣриѣи се impf. „попреко, љутито, искоса гледати некога“ (Банија)

накосѣриѣи се рф. „наоштрити се, наљутити се“ (Ускоци, СТАНИЋ I 492)

Овај облик такође личи на деноминал (што је потенцирано на-слањањем на назив оштре алатке, *косијер*³⁶ — са специфичним неетимолошким јат), међутим и за њега стоји све што је речено о девербалној природи претходног облика.

накосмјриѣи се рф. „намргодити се, нарогушити се“ (Банија)³⁷

накошмјриѣи се рф. „намргодити се, натмурити се, намрачити се“ (књиж.)

*ускосиѣи се рф. „узнемирити се“ (Далмација и Херцеговина)³⁸, *укосиѣи се* рф. „узнемирити се, унервозити се (о детету)“ (Васојевић, СТИЛОВИЋ 1990:352)

укодсиѣи (се) рф. „наљутити; довести кога у стање узнемирености“, „наљутити се; узјогунити се“ (Ускоци, СТАНИЋ II 445)

...sub. NOMINA ACTI, NOMEN AGENTIS

кѡшиња f. заст. „нерасположење, мрзовоља, раздражљивост, узнемиреност“

³⁴ Слично се, као деноминал, просуђује и укр. дијал. *kosoryty s'a* (sic!) „љутити се, дувати се“ (Э. Балецкий, *Studia slavica* V, 1959, 187–188, cf. ЭССЯ 11:151). Међутим, у светлу нашег девербалног тумачења с.-х. *косѣриѣи се*, исто би се односило и на укр. облик.

³⁵ Са примерима: „...испечити се на некога као да ће га сад пресећи“, „Нераст се накосири“; „...искривити се као косир (у полукруг)“ (Падеж).

³⁶ Иза његове привидне творбено-семантичке паралеле (која би говорила за деноминално порекло) *секѣриѣи (се)* impf. „љутити (се), нервирати (се)“, не стоји *секира*, већ нем. дијал. *sekieren* (коме је пак у основи лат. *seccare*, cf. Скок III 216 s.v. *sekaviti*).

³⁷ Уп. примере: „Значи што и надурити се, направити кисело лице, окосити се на некога“, „Шта се тај накосмурио, канда се спрема да се туче с неким“. За облик *(на)космјриѣи се* „(на)рогуши се, (на)мршти се“ (Тимок, Динић 1988:126, 160) нејасно је да ли можда припада овамо (питање је како тумачити суфиксацију), или је то једна од локалних духовитих универбизација пореклом од синтагме „[направи се да изгледа] к'о смрт“.

³⁸ Глагол се реконструира према партиципу *ускошен* у примеру: „Некаква ми је кошња, нешто сам *ускошен*“, а из контекста се недвосмислено изводи значење „узнемирен“ (Николајевић, РСАНУ s.v. *кошња* 3.б.).

кѡшња f. „језа, дрхтај“

кѡсец m. „љут, напрасит човек; ђудљива домаћа животиња“ (Васојевић, Стијовић 1990:224)³⁹

...adj. ADJECTIVA DESCRIPTIVA

ѡкос, -а, -о; ѡкосан, -сна, -сно „косан, љут, пакостан“ (Ускоци, Станић II 34)

кѡсан, -сна, -сно „љут, пргав, лако свадљив“ (Прошћење, Вуличић 1995:61)

кѡсѡван, -вна, -вно „љут, срдит“ (Љештанско, Тешић 1977:274)

(1.1.1.2.)vb. „ОСЕЦАТИ СЕ, БРЕЦАТИ СЕ“

кѡсиѡи се impf. „брецати се, осецати се“ (НП, Ћоровић, Ћипико)

кѡснѡи се pf. „обрецнути се“ (РСАНУ, Ред.)

искосиѡи се pf. = *окосиѡи се* pf. „напасти кога суровим речима“ (Брусје, DULČIĆI 1985:475, 567)

окѡсиѡи се pf. „одсјећи се, грубо рећи, aspere respondere“ (Стулић, Вук, Врчевић, Кавањин, RJAZU)

скосиѡи се impf. „срдито нападати на кога речима ... као да би ударио“ (проред ЈВ-П) „окосити се, показати коме зубе“ (Брусје, DULČIĆI 1985:655)

скосиѡи се pf. „исто“ (ibid.)

Занимљиво је како се у овом пару примера дистинкција између свршеног и несвршеног вида глагола са истим префиксом прави опозицијом глагола на *-iti* и његовог новијег итератива, типа *нѡсиѡи* : *нѡсаиѡи*.

искѡшаиѡи се impf. „грубо викати, издирати се, обрецивати се“⁴⁰ (Ћипико)

...sub. NOMEN AGENTIS

(?) *косјѣрача* f. „осорна, пргава жена“ (Стон)

Ову именицу схватамо као дериват *косјераиѡи (са псеудоијекавизацијом као у *косијер*) < *косиѡи* „осецати се итд.“, иначе јој не би било место овде.

...adj. ADJECTIVA DESCRIPTIVA

³⁹ Уп. исту ономаснологију у истом говору: *ѡѡсек* m. „јакѡ љута, срдита особа“ (ibid. 292).

⁴⁰ Ово је леп пример старог итератива са дужењем коренског вокала, као у случају *нѡсиѡи* — *изнѡшаиѡи* (а не новије *нѡсаиѡи*), или *ѡѡзиѡи* — *ѡѡѡѡѡѡѡи* (а не *ѡѡѡѡѡѡѡи*) и сл. Исто и у облику *накѡшаиѡи* „косити“ (Шумадија, Лика).

кѡшѡив, -а, -о „који се коси, бреца, осеца“
окѡсий, -а, -о „горопадан“ (Брусје, DULČIĆI 1985:475)

(1.2.2.)vb. „БАДАТИ СЕ“

кѡшкати се impf. „лагано се бости, тући, роговима или главом (о воловима)“; „чаркати се (о војскама)“⁴¹

кѡшѡати се impf. „кошкати се, тући се (о прасићима)“ (Озаљ, TEŽAK 1981:370)⁴²

(?) *кѡмсаѡи се* impf. „гложити се, кошкати се (о свињама)“ (Озаљ, TEŽAK 1981:370)

Отворено је питање да ли овај пример уопште спада овамо — у ком случају бисмо га тумачили као резултат метатезе *-см-* > *-мс-*⁴³ (за овај детаљ уп. § 0.1.4.2), или је по среди други глагол, *кѡмаѡи (се)* „гурати се, ћушкати се“, у експресивизираним облику⁴⁴. Формални критеријум за етимолошко разликовање ових облика не постоји, а семантика дозвољава да се *кѡмсаѡи* смести у системе оба глагола. Овај пример показује да наша семантичка анализа не може да арбитражује у свим случајевима етимолошких дилема.

(1.2.3.)vb. „(ДО)ДИР(ИВ)АТИ, (ДО)ТИЦАТИ“

кѡсийи (се) impf. „дотицати се, сударати се; укрштати се у лету (о птицама)“

кѡснуйи pf. „додирнути, окрзнати; болно дирнути, ганути“

кошѡавати се impf. заст. „дотицати се, додиривати, утицати на некога“

(1.2.3.1.)vb. „ТИЦАТИ СЕ; ГАНУТИ“

кѡснуйи pf. „болно дирнути, ганути“

⁴¹ Уп. рус. дијал. *кошати* „бодати“ (СРНГ 15:139) без деминутивног суфикса. Скок прелаз *-ск-* > *-шк-* сматра нејасним, и помишља на интерференцију облика *йорјечкаѡи се* (sic! Скок II 161 s.v. *kōs²*), што је мало вероватно. Очито је, у циљу експресивизирања, преузет јотовани спирант из основа у које је ушао *j-* презент.

⁴² Овде можда треба претпоставити фонетски прелаз *-шк-* > *-шѡ-*, до кога је могло доћи у претходно наведеном деминутивном глаголу, или можда експресивним озвучавањем *-сѡ-* > *-шѡ-*, пред интензификатором *-ѡати*.

⁴³ Сличан би био и случај метатезе *-йс-* > *-сѡ-* у *ласѡаћек* < *лайсаћек, уп. s.v. у групи (3.1.) поглавља *лейѡѡи/лайѡѡи*.

⁴⁴ Тај облик јесте посведочен, али не у овом значењу, већ у сроднима: „сећи, кида-ти; ждерати; борити се; драпати се“.

(1.3.1.)vb. „УБИТИ“

кòсиѝи impf. „убијати, уништавати, упропашћавати уопште“⁴⁵

ѝрекòсиѝи pf. „покосити, усмртити“ (Ускоци, СТАНИЋ I 181)

раскòсиѝ pf. *„растргнути, убити“ — недовољно јасно значење у клетви која је данас изгубила жестину: *Ђаволи ѝи га раскосили* или *Раскоси ми га ђаво*⁴⁶ (Васојевић, СТИЈОВИЋ 1990:312)

укосѝѝ pf. „наудити, зло нанијети“ (Брусје, DULČIĆI 1985:705)

...sub. NOMEN AGENTIS

ѝкоса f. „женска особа која се по смрти враћа као вукодлак, па коси свијет“ (Брусје, DULČIĆI 1985:705)

Овај термин као назив демона припада једном затвореном појмовном и творбеном систему, па би се детаљно и сасвим поуздано могао тумачити само смештањем у контекст одговарајућих паралела у оквиру тих система. Ми га уз ограду⁴⁷ ипак наводимо овде као потврду значења „убијати, уништавати“ и уз претпоставку да је именица поствербал на истој локацији потврђеног глагола *укосѝѝ*, а не обрнуто, да је глагол деноминал. Са друге стране, не треба губити из вида могућност да иза ове именице стоји поименичени придев *кòс* „крив, који није како треба, настран и сл.“ (уп. и рус. *косой* „ђаво“, cf. BERNEKER 585).

⁴⁵ С обзиром на устаљене синтагме као што су „болест коси“, „смрт коси“ (као и на уобичајену алегоричку представу смрти као старице са косом о рамену), ово значење би се могло сматрати метафором глагола *кòсиѝи* „сећи траву“ (не улазећи у разматрање његове деноминалне девербалне природе). Међутим, у контексту свих побројаних значења, и овде треба видети део синкретизма примарног семантизма „ударати, тући“ → „убијати“.

⁴⁶ У самом извору за израз *Ђаволи ѝи га раскосили* стоји значење „отишао дођавола“, а у случају друге клетве *Раскоси ѝи га ђаво* са примером баналне употребе: „Раскоси ми га ђаво, та му рекнем да идем у Беране, а он сад оће да му купујем ...“ даје се значење „ђаво те наведе, натента“. Вероватно је оваква диференцијација значења непотребна, чак неоснована — примери нису довољно илустративни, што би указивало на окамењени израз чијег порекла ни информатори нису били свесни. Стога на основу ових сумњивих потврда ипак не реконструирамо још једно значење *„навести, натентати“, већ овај облик (између осталог на основу семантике садржане у префиксу који се само овде јавља) провизорно смештамо у ову већ постојећу групу.

⁴⁷ Ту ограду, између осталог, чини и теоријска могућност другачије формалне (а самим тим и етимолошке) анализе овог усамљеног термина: *уко-* < **вуко-* < *вук* (уп. и *укодлак* СКОК III 636а). Иако мало вероватан, овакав развој не би био немогућ.

(1.4.2.)vb. „НАСТРАДАТИ“

накасаџи се pf. „награбусити, награисати“ (Бачка)

(1.5.2.)vb. „ОСЛАБИТИ, МАЛАКСАТИ, ЈЕЊАТИ“

искдсиџи се pf. „омршавити, смршати, ослабити“⁴⁸

Контекст није довољно илустративан да би се просудило да ли је оправдано реконструисање овог значења (оно има паралеле нпр. у *лејайи*, *лайнуџи* итд.) или је овде по среди само фигуративна употреба конкретног „крзати се, хапати се“ (уп. нпр. *офуцаџи се* „о оде-лу: похапати се; о човеку: истрошити се, ослабити“).

џоџискдсиџи pf. „одузети снагу, оборити, срушити“: „... старци осмагли и седи (поткосили их низови година)“ (PMCMX)

(2.1.)vb. „КОПАТИ, ДУБИТИ“

(?) *кас, кас* interj. „ономатопеја радње дубљења чамца“ (С. Новаковић, *Српске народне загонетке*, Београд и Панчево 1877, 50)

Овај пример наводимо са резервом, на основу само једне потврде у варијанти загонетке „Гором *куц, куц* / у пољу *џуц, џуц* / а у водици бумбрц“, у којој ту радњу могу означавати и друге ономатопеје, нпр. *бам, бам; бућ, бућ; чук, чук; хой, хой; џлес, џлес; сјек, сјек; џес, џес* итд. (cf. SIKIMIĆ 1996:93–94).

...sub. NOMEN RESULTATIVUM

кдшља f. „удубљење у речном кориту, под слапом, где се обично задржава риба“ (Соколска Нахија)⁴⁹

При класификацији смо пошли од тога да је основна мотивација термина у „дубљењу“ (а не у мрешћењу рибе, или нечем трећем). Реконструкција је сасвим реална јер се семантика те именице уклапа у део низа који даје Мељничук, нпр. „рити; копати“ (МЕЉНИЧУК 1968:203), уп. и лит. *kasýti* „копати, рити“. Могуће је да исту мотивацију има и хидроним *Косаница* < *Косьлница.⁵⁰

⁴⁸ Са примером: „За ово дана искосио си се — ни пола те нема“ (Јуркић).

⁴⁹ Уп. опис: „Река Тријешњица тече високим слаповима и са њих пада буковима. Под слаповима су дубоки вирови и удубљења пуна рибе пастрмке. Ова удубљења названа су кошље, а то су гигантски лонци.“ Питање је како се према овој с.-х. именици односи рус. дијал. *кошка* „оруђе за ручно копање кромпира“ (СРНГ 15:150).

⁵⁰ Нешто другачије, од фитонима *кдсан* „врста сите, *Juncus*“ (тј. *kosъnъ > *Kosъnъ-n-ica > *Косьлница > *Косаоница > *Косаница*) тумачи га Лома 1999:101.

(2.2.1.)vb. „ЗАБИЈАТИ, УБАДАТИ“

*искошиџи*¹ pf. „искошкати“ (Дучаловићи), „искоштити значи извући палице из јарма и пустити волове“ (Надибар)

искошкати pf. „пустити, испрегнути волове из јарма“ (Милићевић, Ћосић, Шумадија), *искошкѡвати* impf. „исто“ (Мали Пожаревац)

искѡшкати жарг. „истерати, истиснути, отерати (нпр. непожељног човека из села)“ (Вучитри, ЕЛЕЗОВИЋ I 235)

Скок горенаведени пример из Милићевића помиње у одредници *кѡш*¹ „узык којим се волови нагоне у јарам“, али се не упушта у тумачење односа овог глагола према том узику (СКОК II 167). Отворено је питање да ли ови облици уопште спадају у етимолошко гнездо глагола *кѡсиџи*. Формално они највероватније јесу деномонали (непосведочене) именице **кош* (в. ниже).

...sub. NOMINA INSTRUMENTI

*кѡш m. „палица којом се преже јарам“

Ова реконструисана именица⁵¹ свакако је основа горенаведених деноминала, а и сама би могла бити поствербал неког глагола **косиџи* у значењу „забити, набити и сл.“. Или можда пре девербал са суфиксом нпр. *-јѡ*: **кош* < **кошѡ* (типа **лѡѡ* < **лѡгати*, **ноѡ* < **нѡѡ*, **нѡсти*, **куѡ* < **кути*, **ковѡ* — тај тип баш бивају, између осталог, *nomina instrumenti*, cf. SŁAWSKI 1974:81). Све је ово веома хипотетично, али вреди га и овако изложити како би дало повода даљим размислима која могу довести до решења. Уп. чеш. *česle* „палка в ого-роде у спуска пруда, у мелничног спуска“ (ЭССЯ 4:87 s.v. **česlъ* „гребен итд.“.

(?) *кѡсалица* f. „чекљун [гвоздени део на руди који држи огрљаке да не спадну]“ (Војводина, ВКТ 156)

(?) *касѡчица* f. „исто“ (ibid.)

Овај пар именица класификујемо овако зато што описују исту или сличну реалију као **кош*, мада је мотивација тих назива нејасна у толикој мери да се чак може сумњати и у њихово етимолошко сродство са глаголом *кѡсиџи*, уп. пример: „На касѡчицу се међу огрнїле, ѡна се тако зѡве што она касѡ.“

(2.6.)vb. „ЖУЉАТИ, ПРИТИСКАТИ“

кѡсиџи (се) impf. „жуљити, стезати“

⁵¹ Уп. њене потенцијалне пандане *лѡѡ* „гвоздени клин који се натиче на крај осовине да точак не спадне“, и *клайѡн* „руда“, *клайѡиша* „додатак на врху руде, клин; запор, засовница“ у истој групи у поглављима *лѡѡџи* и *лѡѡџи/лѡѡџи*).

кошља́виѝи / *кѡшља́виѝи* impf. „гњечити, гужвати (одећу)“
искошља́виѝи pf. „изгужвати, изгужвељати“ (Тимок)

Уп. формалну паралелу у рус. дијал. *кошля́ть* „усаживањ ко-го-лико в мнозестве, в беспорядке“ (СРНГ 15:151), што као значење у с.-х. није реализовано, али има своје место у групи (2.2.2.) „сакрити (се), угурати (се)“.

(?) *ѡпреко́сиѝи* impf. „добити оштре болове у стомаку, пресећи“ (Ускоци, СТАНИЋ I 181)

Овај пример је тешко адекватно класификовати — вероватно ипак припада овој групи која и у осталим поглављима садржи глаголе који описују физичку нелагодност, бол од притиска, жуљања и сл.

(3.1.)vb. „СЕЋИ, РЕЗАТИ“

ко́саѝи impf. „сецкати, ситнити, млети (траву, месо, лук, гљиве)“

искóсаѝи impf. „исецкати, иситнити, изгристи“ (Медаковић, Крлежа)

нако́саѝи pf. „иситнити, исецкати на комадиће“ (тј. „изгристи“⁵²)

...sub. NOMINA INSTRUMENTI, NOMINA RESULTATIVA

косѝ f. „накрив нож са двије ручице (са сваке стране по једна), а служи бачвару“ (Брусје, DULČIĆI 1985:508)

Поводом овог назива (који је готово истозначан са *кѡсир* и сл.) нерешена и готово неразрешива остаје дилема да ли је он мотивисан изгледом алатке, њеном закривљеношћу, или пак својством да добро сече. Међутим, тумачење ове — као и било које од неколико хомонимних с.-х. именица *кѡса* — процесом универбизације, практично је немогуће због одсуства трагова другог члана синтагме. При том не треба занемарити ни тешкоће на које такво тумачење наилази на терену не само граматичке конгруенције и акцентологије⁵³, већ и семантичке типологије (уп. примере девербалне ономасиологије: *усек* < *сећи*, *кланац* < *клаѝи* и сл.). Ако се има у виду и лесковачко *кѡсица* „(грнчарска) алатка за пречишћавање земље“ (уп. s.v. у групи (9.3.) о. п.), број заната у којима постоје оруђа овог назива расте. Пошто се не ради о истој справи, највероватније су ту у питању поствербали, једнаке форме чија различита значења потичу од различитих семантичких усмеравања базично вишезначног глагола. За мишљење о спе-

⁵² Уп. пример: „Моји су то зубићи накосали ...“ (књиж.).

⁵³ Уп. нпр. аргументацију поводом с.-х. планинске косе у § 4.0, Влалит-Поповић 2002.

цијализацији некад универзалног значења „сечиво уопште“ — које износимо поводом именице која следи — верујемо да се не коси са овим, већ да му је комплементарно.

*kósa тј. *kóсица* f. „грнчарска алатка која служи за сецање земље“ (Лесковац, ЂОРЂЕВИЋ 1958:56)

Из контекста: „Косица се употребљавала раније, кад није било машина за млевање земље и она је служила за *с е ц к а њ е*“ (проред ЈВ-П) сасвим је јасно да је и то нека врста ножа тј. да се том алатком *косало* (уп. дефиницију s.v. *kóсаиш* на почетку ове групе). Дакле, овај деминутив може бити траг — у овом занату и на овом терену — непотврђене именице **kosa* „оруђе за сечење, алатка са сечивом“, још једног хомонима који као поствербални помен *instrumenti* одражава значење „сећи“ код глагола *kóсиш*. Међутим, много је вероватније претпоставити да је тај деминутив (није без значаја ни то што он припада терминологији једног древног заната!) потврда још једне веома старе специјализације значења некад универзалнијег назива оруђа за сечење, дакле прадавног стања када *kósa* није служила искључиво за сечење траве, већ било чега (другим речима, термин још није био резервисан за одређену пољопривредну алатку). И у другим описима овог оруђа (cf. РСАНУ) доминира моменат сечења: „Косица је сечиво којим се ‘гњави’ (сецка) земља“ или „блато ... које се ‘косицом’ (жицом) сече на кришке“ или „... узимају то блато у ваљцима или лоптама ... и сваки ваљак исеку макаљком (косицом) на најтање лишће“ (проред ЈВ-П), док се само једном помиње да је то сечиво „повијено“.

И најзад, питање је како вредновати семантичку разлику на коју указује чињеница да је исти овај термин, у истом занату и на истом терену, потврђен и у значењу „алатка за пречишћавање земље“. Иако нема ближих података о овој другој алатки, сматрамо да има основа да се њен назив смести у групу (9.3.), в. тамо s.v. *kóсица*.

kóсир m. „пољопривредна алатка са српастим сечивом за сасецање грана, жбунова, лозе и сл.“

Ова именица, тј. псл. **kosyrъ*, долази и са другим суфиксима: *-arъ*, *-erъ/-era*, *-orъ/-ora* и тумачи се као изведеница основне именице **kosa*, док се само под псл. **koserъ* / **kosepa* наглашава да не треба (као Бернекер, Махек, Скок) инсистирати на директној деривацији од именице **kosa* (ЭССЯ 11:135–136, 137–138, 151, 180), а SŁAWSKI (1976:26, 28) облике **kosor’ъ* и **kosyr’ъ* тумачи као деадјективе.⁵⁴ По

⁵⁴ Без упуштања у порекло те творбе, управо се именицама **kosor’ъ* и **kosyr’ъ*, у низу од двадесетак вокалских парова чије варирање у суфиксалном делу није у складу са аблаутом, илуструје смена *-o-* : *-y-* (ВАРБОТ 1984:222).

нама, именица је поствербал глагола *коси́риџи се* < ****kosyriti** (*se*), творен по аналогiji са *кѡса* < ***kositi** III. (уп. § 0.3.4.1 о.п., коментар s.v. *коси́риџи се* у групи (1.1.1.1.), као и коментар поводом следеће две речи).

(?) *кѡсир* т. „вилица са зубима, зубало, чељуст“ (Пољица)

(?) *кѡсор* т. „доња чељуст; вилице“, „косијер“ (Брусје, DULČIĆI 1985:508)

Ова анатомска семантика може се схватити као локално развијена метафора конкретне алатке, али и као специфична номинална творба заснована непосредно на глаголу у значењу „сецкати, ситнити“ (чему вилице и служе, уп. горњи глаголски пример: „Моји су то зубићи *накосали* ...“) — за семантичку типологију уп. и *секу́шићи* т. рl. „предњи зуби (који секу)“. Дакле, то може бити иновација, али исто тако је могуће и да се ради о реликту. На реликт помишљамо имајући у виду да међу континуантама сваке од неколико суфиксалних варијаната псл. именице ***kosyrъ** постоји бар нека потврда која се не своди на општераспрострањени *nomen instrumenti* „мањи нож, сечиво“, већ значи или неку другу алатку, нпр. стпољ. *kosior* и пољ. дијал. *kosior*, *kosiór*, блрус. дијал. *касѣра* „жарач за ватру“ (ЭССЯ 11:137), или још даље, *nomen agentis* рус. дијал. *коси́рь* „косац“, *nomen actionis* укр. дијал. *коси́ря* „косидба, жетва“ (ibid. 180), или најзанимљивији међу њима, *nomen resultativum* полап. *t'ösör* „прекрупа“ (ibid. 137). Будући да овај суфикс (понекад) долази и на вербалне основе (cf. SŁAWSKI 1976:27–28), ова појединачна значења,⁵⁵ као и типови творбе који пре одговарају поствербалним формацијама него номиналној деривацији — све би то говорило да у овој с.-х. именици, као и у њеним словенским панданима који се семантички издвајају од најраспрострањенијег значења „нож, сечиво“, треба видети даље потврде вишезначности примарног глагола.

кѡшѣ coll. „грађе сасечено косиrom, окресине“ (Рисан, Вук)

Скок нема овај пример, већ истоветни облик у значењу „плот“, без извора и убикације, а тумачен преко придева *кошѣнь* (SKOK II 166 s.v. *кѡшѣ*²) — што је укупно узев непрецизно и непоуздано. Управо ова потврда наводи се у ЭССЯ (11:181 s.v. ***kosъje**). Ту се само кратко каже да је псл. именица изведена од ***kosa** „falx“ и суфикса *-ъje*, међу-

⁵⁵ Узмемо нпр. „жарач“ који се, као и сви алати, номинује или према изгледу, или према функцији. У првом случају „дашчица закачена за дугачку мотку за гребање жара из пећи“, како је описан белоруски жарач, пре личи на косу него на криви нож. У другом случају покрети при царању ватре потпуно одговарају онима при растресању вуне, ситњењу земље и сл.

тим не обраћа се пажња на функцију тог суфикса којим се творе пре свега девербални називи радњи и стања (који касније често подлежу конкретизацији, типа *биће* < **bit-ъje* < **biti* или *йиће* < **pit-ъje* < **piti*), а затим и *collectiva* неживих бића, нарочито назива дрвећа и сл. (SŁAWSKI 1974:85–86). У с.-х. *кòшље* видимо реализацију обе наведене функције овог суфикса (има их он још неколико), при чему прва функција доминира, дакле **kosa* као *nomen acti* „сеча“ постаје конкретан *nomen resultativum*, „оно што је посечено“ → „грање“.⁵⁶

(?) *кòса* f. „врста брда, обронак; планински гребен, било“ (РСАНУ) тј. „*dorsum montis, montis genus; clivus*“ (Вук)

Ова именица коју зовемо „планинска коса“ трећи је по реду *хоним* у с.-х. језику⁵⁷, али без правих паралела у словенском свету⁵⁸. Њену ономасиологију тешко је утврдити првенствено због вишезначности термина и одсуства прецизног описа реалије, односно реалија, пошто се ту ради о више различитих облика рељефа — у најмању руку то су „обронак“, „планински венац“ и „гребен“, уп. примере у РСАНУ и RJAZU. Међутим, сагледан у целини етимолошког гнезда глагола *кòсийи*, коме свакако припада, овај термин највероватније није ни метафора неке друге именице *кòса*, нити поименичени придев *кòс* (тако SKOK II 161 односно ЭССЯ 11:177–179) већ поствербал, *nomen resultativum* глагола *кòсийи* „сећи“ — дакле, „оно што је одсечено (од планине)“. Ова творба по свему судећи није прасловенска већ новија, али не млађа од XIII в. када је забележена прва старосрпска потврда: „*Меџа иде косомъ како ками вали*“ (Monumenta Serbica 1275–1321, cf. RJAZU). У прилог оваквом тумачењу говори и следећа именица (в. ниже). За подробније излагање овог као и опширнији ко-

⁵⁶ Добру паралелу за овакав развој пружа још један *nomen resultativum*, рус. дијал. *кoсá* f. „покошена трава“ (СРНГ 15:44), чист поствербал који семантички потпуно одговара горенаведеном с.-х. девербалу од истог глагола **kositi*. Уп. такође (не улазећи у детаље творбе тј. порекла елемента -м- итд.) рус. дијал. *кошмá* / *кóшма* „хрпа везаних и покривених дрва, брвана“ (ibid. 152).

⁵⁷ Тако је градирана у описним речницима (после *кòса* „*coma*“ и *кòса* „*falx*“), мада у смислу етимолошке хијерархије испред њега стоји *кòса* „*promontorium*“, уп. у групи (6.1.) о.п., а за детаље и Влашић-Поповић 2002.

⁵⁸ Рус. дијал. *кoсiк* m. „стрма обала; спуст, падина стрме планине“ (СРНГ 15:49–50) вероватно јесте поименичени придев (наравно, мушког рода, због конгруенције са одговарајућим именицама *берег, утес, склон* итд.), као што су вероватно пореклом од псл. **koъ* и стчеш. *kosa* „*schräge Richtung*“ и глуж./длуж. окамењени израз *na kosi* „*Schräge, schräge Lage*“ (cf. SCHUSTER-SEWC 3:631), али то су највероватније независне творбе у тим језицима и као такве не могу послужити за поређење са вишезначним с.-х. географским апелативом.

ментар других етимолошких тумачења ове речи cf. ВЛАДИЋ-ПОПОВИЋ 2002.

(?) *косѧ* f. „клисура“ (Брусје, DULČIĆI 1985:508)

Ово значење, као још један географски апелатив, представља хапакс у словенским размерама. Иако има основа да се ова потврда класификује и у групу (2.1.) „копати, дубити“ (између осталог по аналогiji са тамо сортираном именицом *кѡшља*, уп. s.v.), ипак је смештамо овде имајући у виду не само семантичку типологију коју показује нпр. *усек* „клисура“ < *сећи*, већ и суштинску подударност мотивације овог назива са оном коју препознајемо у именици *кѡса* „обронак итд.“, са једином разликом у нијанси коју одражава префикс: поствербални помен *resultativum* није „одсечено“, него „усечено“. Треба напоменути да у овом чакавском говору није посведочена планинска *кѡса*, која је на штокавском терену веома распрострањен географски апелатив. То је у складу и са језичком економијом, и са чињеницом да се између двеју *коса* (обронака) налази *коса* (усек), односно „клисура“. Сличне опозиције нису реткост у географској терминологији.⁵⁹ Уп. и *скѡѡи* „дубока долина међу брдима“ у групи (2.2.2.) „сакрити се, угурати се“ поглавља *лейѡѡи/лоѡѡи*.

...adj. ADJECTIVUM DESCRIPTIVUM

кѡшљив, -а, -о „који има оштру климу; суров, непогодан (о пределу, времену)“

Класификација почива на претпоставци да је примарно значење „оштар, који сече“.

(3.1.2.)vb. „КОСИТИ“

кѡсиѡи impf. „сећи траву посебном алатком, косом“

кѡсаѡи impf. „косити (траву)“ (Ускоци, СТАНИЋ I 380)

Овај глагол се традиционално тумачи као деноминал изведен од именице *коса* „falx“ (види мишљења разних аутора наведена у § 0.2.1 — § 0.2.6). Међутим, сви аргументи семантике, заступљене не само у с.-х. већ и у другим словенским језицима (преовлађују примери из руског, али има дијалекатских потврда и из бугарског, македонског⁶⁰), целовито сагледани, наводе на закључак да је то примарни глагол у коме је дошло до специјализације значења „сећи“ → „сећи

⁵⁹ Уп. нпр. општеслов. **gomyla* / **mogyla* које неки пореде са авест. *maγa* (cf. SKOK I 588 који се са тим тумачењем не слаже управо из семантичких разлога!) или лат. *fossa* „ров; бедем“ итд.

⁶⁰ Уп. примере у нап. 3.

траву“.⁶¹ При томе је посебно важна чињеница да ово тумачење не наилази ни на какве формалне препреке. Више о творбеном аспекту овакве реконструкције и о месту тако успостављеног примарног глагола *кѡсайи* / *кѡсийи* у с.-х. језику, на ширем словенском плану и у компаративној ие. перспективи, в. у § 0.3.2 овог поглавља.

За ово разматрање веома је битан помен *resultativum* рус. дијал. *коса* f. „покошена трава“ (СРНГ 15:44), чист поствербал (који семантички потпуно одговара с.-х. девербалу од исте те основе, *кѡшѣ* coll. „посечено грање, окресине“ — в. горе, у групи (3.1.) „сећи“). Овај руски пример може бити значајан као творбени и семантички аргумент у још неокончаној дискусији о семантичкој мотивацији општесловенског назива оруђа **kosa* „falx“. У рус. дијал. именици чува се помен *resultativum*, као тип поствербалних именица од којих су се по правилу развијала *nomina instrumenti*, дакле „оно што је посечено“ → „оно чиме се сече“, што све подразумева постојање псл. примарног глагола ***kosati* / ***kositi*. Са семантичке стране, ово може бити потврда да је тај глагол морао значити „сећи уопште (власи, грање, месо и сл.)“ а потом специјално „сећи траву“. Даље руске семантичке паралеле које потврђују основно значење „сећи“ чине изведенице глагола *косѣтъ*: *косник* „комад хлеба; парче тканине“ (СРНГ 15:59, уп. и с.-х. *лѣѣаћѣн*, *лѣѣаћѣр*). За претпоставку да је кошење првобитно било само обарање, поваљивање траве и сл., уп. нпр. рус. *кошѣнка* „лоша раж која се коси, а не жање“ (СРНГ 15:148). Не треба губити из вида да се неке житарице (као нпр. једна од најстаријих, просо) уопште и не жању, већ се искључиво косе. За семантичке паралеле уп. и примере у напмени 59.

Дијалекатски облик *кѡсайи* може се тумачити различито — као глагол на *-аѣи* он може бити потврда деноминалне творбе од именице на *-а* (типа *грѣна* : *грѣнаѣи*), а са друге стране може бити новија итеративна творба од глагола на *-иѣи* (типа *нѡсийи* > *нѡсайи*, у овом случају без дужења коренског вокала). Речју, због неједнозначности закључака на које наводи, усамљену потврду из Ускока не треба прецењивати при доношењу етимолошког суда о глаголу *кѡсайи*.

...sub. NOMEN INSTRUMENTI, NOMEN RESULTATIVUM

кѡса f. „пољопривредна алатка која служи за кошење траве“

⁶¹ О томе да ни спровођењем ове специјализације није изгубљена веза са исконским значењем „ударати“ сведоче неки глаголи који поред основног „ударати“, значе и „косити“: *ѡмлѣѣѣиѣи* pf. „покосити“; *ѣѣѣи* impf. „слабо косити“ (Прошћење, Вуличит 1995:94, 122), *ѣѣѣѣѣи* impf., *ѣѣѣѣѣи* pf. „(по)косити до саме земље“ (Ускоци, Станић II 121, 126). Дакле, за описивање радње користе се примарни глаголи а не деноминали изведени од назива оруђа.

Прасловенска и општесловенска именица **kosa* „falx“, без балтичких и индоевропских паралела, као и њен хомоним **kosa* „coma“ који има ие. паралеле, стандардно се тумачи као номинална творба, регуларно преглашена у односу на глагол **česati* (за исцрпан преглед овог и неких другачијих мишљења cf. ЭССЯ 11:134 тј. 131–135). При томе недокучен остаје конкретни аспект семантике глагола **česati* којим је термин мотивисан (cf. Мельничук 1968:224, уп. и § 0.2.5 о. п.⁶²), као и однос између два псл. хомонима (cf. ЭССЯ I.сс., АНИКИН 1988:21–22, WOJTYŁA-ŚWIERZOWSKA 1992:141). Даље се она сматра основом деноминалног глагола **kositi* (ibid. 142), док ми налазимо основа да тај глагол тумачимо као примарни (в. горе коментар поводом глагола *кòсиџи*, уп. и § 0.3.1 — § 0.3.3), тако да је **kosa* његов поствербал на основу значења „сећи“ (слично и друге хомонимне именице, уп. § 0.3.4).

кòсина f. „покошена ливада“ (Ускоци, СТАНИЋ I 380)

За аргументе у прилог девербалне природе ове именице в. § 0.3.3 о. п. За семантичку паралелу уп. и рус. дијал. *косá* f. „покошена трава“ (СРНГ 15:44).

(3.4.1.)vb. „КРЗАТИ (СЕ), ХАБАТИ (СЕ)“

кòсиџи (се) impf. „цепати се, хабаты се, од старости или употребе (о сукну)“ (Вук, Павлиновић)

искòсиџи (се) pf. „искидати, поцепати, искидати (нпр. мишеви хартију)“ (Далмација); „искрзати се (о тканини)“ (Далмација и Херцеговина, Босна, Србија)

(4.4.)vb. „ШЕПУРИТИ СЕ, ОХОЛИТИ СЕ“

кòсиџи се impf. „гордити се, шепурити се“

Ово се значење нпр. у РСАНУ наводи s.v. *кòсиџи* (се) „кривити се“, међутим, оно се у принципу веома добро изводи и од основног значења „ударати, сећи“⁶³ — уп. нпр. стпољ. *kasac* „завртати; дизати нос, кочоперити се“ (Мельничук 1968:197). Добру (можда и етимолошки веома блиску) паралелу развоју који се овде претпоставља пружа рус. дијал. *косодыриться* „охолити се; љутити се; јогунити се; туђи се“ (СРНГ 15:64) — не улазећи у детаље творбе тог рус. глагола

⁶² Занимљиво је да није било предлога да се **kosa* „falx“ као *nomen instrumenti* тумачи преко **kosa* „(оно што је) покошено“ што би било *nomen resultativum* старијег **česti* „косити“, као једног аспекта семантичког синкретизма тог корена.

⁶³ За ову типологију cf. нпр. МАКОВСКИЙ 1989:72–73.

(само претпостављамо да се ради о таутолошкој творевини, каква је нпр. и *косоломиться* и сл.), са семантичке тачке гледишта намеће се закључак да се значење „охолити се и сл.“ среће упоредо са „тући се, свађати се“, без уплитања елемента „крив“ и сл.

косириџи *imprf. tr.* „дизати главу гордећи се“, *refl.* „шепурити се, разметати се“ (књиж.)

Исти облик и у групи (1.1.1.1.) „љутити се“, уп. коментар тамо s.v. Иако се никад не може апсолутно искључити могућност да је овај глагол изведен од *косиџи* „кривити“, ипак је најоправданије говорити о примарном вербалном пореклу глагола: уп. пример са нереклексивним обликом: „Иде као какав паун и косири главу“, као и синониме у свим другим поглављима овог рада (осим у *биџи*, где их нема).

...sub. NOMEN AGENTIS(?)

косир *m.* „врста голуба, голуб косир“ (Финк)

(6.1.)vb. „ДУВАТИ; ВЕЈАТИ; НАНОСИТИ (уопште)“

косиџи *imprf.* „дувати, шибати⁶⁴; ломити“

...sub. NOMEN RESULTATIVUM

кџа *f.* „нанос речне ерозије“ тачније: „коса је у пуку одуљи ратац камења, жала, земље и пржине, што нанесу потоци“ (Дубровачко приморје, Зоре)

Семантичка класификација ове именице подложна је дискусији, мада је назив највероватније мотивисан моментом наношења, додуше не еолског (као иначе у овој групи) него флувијалног. Ово је, поред *кџа* „сома“, *кџа* „*falx*“ и *кџа* „*montis genus*“, четврта хомонимна именица коју можемо звати „речна коса“ или „*promontorium*“. Према нашем сазнању, ова реч је и на с.-х. терену хапакс (али је потврда савршено веродостојна јер ју је забележио поуздани записивач, уз прецизан опис и са напоменом да је реч народна), са једином јсл. паралелом у слн. *kósa* „плићак, попречни спруд на реци“⁶⁵. Бележи је само РСАНУ, али не ни RJAZU, ни Скок, нити прасловенски речник који иначе у одредници **kosъ(jь)* доноси и слн. потврду⁶⁶ и неколико исл. паралела: рус. (дијал.) *косá* *f.* „мањи наталожени пешчани насип поред реке“, „низија поред реке“, укр. (дијал.) *косá*, блр. дијал. *касá* „исто“ (ЭССЯ 11:178), затим *косина* *f.* „узан дугачки спруд који иде

⁶⁴ Уп. рус. *косá* „смет, трака навејаног снега“ (СРНГ 15:44) без вербалног пандана.

⁶⁵ Иста реч у бугарском је новији русизам, стручни термин (БЕР 2:655).

⁶⁶ По Штрекељу, коју пак ни BEZLAJ не региструје.

од обале, коса“ (ibid. 141 s.v. **kosina*⁶⁷). Рус. дијал. *коса́* f. „гомила брвана која плутају реком“ (СРНГ 15:44) не помиње се у етимолошкој литератури, али она јесте значајна за одређивање ономастиологије и творбе псл. речи: као несумњиви помен *resultativum* она искључује могућност да је **kosa* „спруд, рт итд.“ поименичени облик женског рода придева **kosъ(jъ)*. Иако увек постоји могућност тумачења речне косе као метафоре која полази од основног значења „пољопривредна алатка“ (тако нпр. у ЕСУМ 3:48), вероватније је да, с обзиром на јасну посведоченост значења „дувати, ломити, наносити и сл.“ мотивација овог географског апелатива почива на том глаголском значењу. Речна коса је, као и снежни смет, нанос уситњених, одроњених каменчића (уп. *набој*, *ѝрибоина*, *ѝбоина* у групи (6.1.) поглавља *биѝи*), пошто њу чини оно што река успут одере, уситни, одломи⁶⁸. Дакле, ову јужнословенско-источнословенску изоглосу видимо као помен *resultativum* глагола **kositi* у значењима „ломити; ситнити; наносити“ (више о овоме и ВЛАИЧ-ПОПОВИЧ 2003).

(6.5.2)vb. „ПОЛУДЕТИ; БИТИ ЋАКНУТ, БЕСАН“

кѡснѝи се pf. „полудети“ (Пива и Дробњак, ВУКОВИЋ 1940:389)

„Анђели били у овој кући — кажу да се кѡснѡ“, „Шта му би — к’о да се кѡснѡ“.⁶⁹

(7.3.)vb. „ТРЧАТИ, ЖУРИТИ“

ка̋сати impf. „ићи, трчати; трчкарати, журити (најчешће о коњу, али и о човеку)“

ка̋ска̋ти impf. „брзо, ситно касати, скакутати; ићи за неким, угледајући се на њега, подражавајући га; каснити, заостајати“

каска̋љати impf. „касати“ (Ђ. Јакшић)

⁶⁷ Тамо се та псл. именица, иако по својој семантици одудара од осталих, заједно са њима тумачи као дериват придева **kosъ*, а пренебрегава се чињеница да она може бити и поствербал који се јавља као члан тријаде, напоредо са глаголом на *-iti* и још једном паралелном именицом, типа **brusina* : **brusiti* : **brusъ* (cf. ŚLAWSKI 1974:122) или са глаголима на *-ati*: с.-х. *ѝа̋дина* (< **ѝа̋дина*) : *ѝа̋да̋ти* : *ѝа̋д*.

⁶⁸ За овакву семантичку типологију уп. и рус. *ломь* „нагомилаана брвна на води, која понекад преграђују реку“ (СРНГ 17:126).

⁶⁹ Као врло удаљену и несигурну паралелу уп. буг. *ко̋са го*, *ко̋сем го* „плашим се“, можда и његов поствербал *ко̋са* у изразу *ко̋са ме е* „страх ме је“ неизвесног порекла јер потичу из тајних језика (БЕР 2:656). Иако нема довољно елемената за поређење са такође нејасним жаргонским изразом (вероватно пореклом из српских тајних језика) *Вуна*, *ба̋ѝо!* „Страх ме је; Јел’ да да те је страх?“ тешко је веровати да је семантички паралелизам буг. *коса* : с.-х. *вуна* пука случајност.

касљљити impf. „уморно каскати“ (Буњевци, РЕІС/ВАСЛЈА 1990:121)

касељити impf. пејор. „каскати“ (НПр БВ, Зовко, Буковица)

накасати се pf. „натрчати се; заморити се трчећи касом“

дљткасати pf. „отрчати, одјурити“ (Буњевци, РЕІС/ВАСЛЈА 1990:224)

...sub. NOMEN ACTI, NOMEN RESULTATIVUM, NOMEN AGENTIS

кас m. „лакши трк коња (или које друге животиње)“

касуна f. „пртина у снегу; траг стопа у снегу, трави и сл.“ (Дубица)

касалица f. „жена скитница, уличарка“; „време, дани када се праве посете“; „позивар, курир“ (Земун); „обични сват који нема никакво звање“ (Трешњево)

Исти помен agentis у етимолошкој фигури *касалица каса...*, односно *касулица каса...*, показује практично неутралну семантику „ходати (о животињи)“.⁷⁰

(7.4.)vb. „ТУМАРАТИ, ПОТУЦАТИ СЕ“

ООО Глаголски облици нису потврђени.

...subj. NOMEN AGENTIS

(?) *касало* m. *„тумарало, који иде тамо-амо“

Реално непосведочену именицу и њено значење реконструисамо према придеву *касалов* (в. ниже у овој групи).

...adj. ADJECTIVUM DESCRIPTIVUM

искосан -а, -о „који нема посла, беспослен“ (Херцеговина)

Овај партицип непотврђеног глагола *искосити / *искашати (im)pf. *„лутати, скитати“ са великом оградом смештамо у ову групу, полазећи од тога да се ова значења свде на „њихати, махати“ (уп. семантичку паралелу у *ландаити* / *ландарати* „њихати; скитати“). Етимолошки најближа паралела овом значењу је рус.цсл. *чесати* „махати, њихати“ (1502–1503. г., cf. ЭССЯ 4:86), а истом семантичком кругу припада и *космљшати се* impf. „ићи тако да се одећа лепрша при ходу“, дакле: „клатити се, гегати се“ (уп. s.v. у групи (7.5.) овог поглавља).

⁷⁰ Ради се о специфичној употреби у варијанти загонетке „Воду носи вјеверица / у врпчићу карашчићу / доље врата окренула / вода јој се не просипа“ или „Чаурица воду носи / у мјешчићу чаурчићу / стрмо грлом несвезано“ итд. која се одгомета као „животиња и сисе“, cf. СИКИМІС 1996:171.

(?) *кѣсалов, -а, -о* * „тумаралов, скитничин“

Значење реконструисано према изразу *Код касалове куће*: „Кад ко за шта пита, па онај који се пита не ће право да му каже, него га вара тј. да каса једнако узалуд“ (НПосл Вук).

(7.4.1.)vb. „ЗАБАСАТИ, УПАСТИ У БЛАТО, НЕВОЉУ“

зѣкасайи pf. „залутати; упасти, загазити у нешто; навући какву болест“ (Ускоци, СТАНИЋ I 225)

зѣкаса pf. „западне у невољу“ (Тимок, Динић 1988:85; Лужница, ФОРСКИ 1997:31)

накасайи pf. „касајући наићи на нешто (обично лоше)“⁷¹, „доживети непријатност“ (Буљевци, РЕИЋ/ВАЏЛИЈА 1990:174)

накѣсайи pf. „набасати на неког или нешто лоше“ (Златибор, МИЛОВАНОВИЋ 1983:43)

Треба скренути пажњу и на функционално-семантички паралелизам *накасайи* = *набасайи* (уп. s.v. у истој групи поглавља *бухайи*).

...sub. NOMEN ACTI

закасѣйина f. „невоља“ (Лужница, ФОРСКИ 1997:31)

(7.5.)vb. „ТЕШКО ХОДАТИ“

космѣйайи се impf. * „гегати се, клатити се“ тј. „ићи тако да се при ходу одећа лепрша“ (Велике Пчелице)⁷²

Творбену паралелу *космѣйайи* < *кѣсмайи има у синонимном пару *гегѣйайи* < *гѣгайи*. Овај облик је формално усамљен у с.-х. језику, нема чак ни пандана без елемента *-т-*, тако да се теоријски може доводити у питање и његова припадност етимолошком гнезду глагола *кѣсйи*.⁷³ Међутим, како за повезивање ових глагола не постоје формалне препреке (већ само недостатак домаћих паралела), учвршћивању етимологије с.-х. *космѣйайи се* доприносе његови семантички пандани у другим словенским језицима: то је пре свега „семантика оштрог удара(ња), клизајућег кретања“ својствена псл. *kosati (*se*) (ЭССЯ 11:136), као и семантички потенцијал псл. *kasati (*se*)

⁷¹ Према примеру из НПосл: „Накасао као пас на кијак“.

⁷² Из примера: „Ене га ... космута се низ пут“ јасно је да иза опширне дефиниције у РСАНУ заправо стоји значење које смо ми реконструисали.

⁷³ Није сасвим искључено да се овај облик декомпонује и као *ко-с-мѣйайи*, будући да јесу посведочени експресивни облици од потенцијално исте основе: *ше-мѣйайи* „имати криве ноге па се на њима као лељати у ходу“ (Макарска), као и *шо-мѣйайи* „шуњати се око куће као тат“ (Крк) (cf. БЈЕЛЕНИЋ 2000:263, нап. 501).

„брзо ићи, трчати, касати итд.“ (ЭССЯ 9:155–156) односно псл. *česati реализован нпр. у блр. *часáць*, рус. *чесáть*, укр. *чесáти* „брзо ходати, трчати, журити“ (cf. SP 2:173), односно рус.цсл. *чесати* „махати, њихати“ (1502–1503 г.) (cf. ЭССЯ 4:86). Тако овај усамљени с.-х. глагол представља спону између палаталног и веларног крака дихотомног словенског гнезда *česati / *kositi (уп. § 0.3.5).

И најзад, облик *космѹиши се*, поред архаичног мак. (бут.) *кѹсма(м)* „сећи, шишати“ (в. нап. 6.) и с.-х. *кѹсмати се* „тући се; препирати се“ (уп. s.v. у групи (1.0.) овог поглавља) отвара могућност да се размишља о реконструкцији још једног псл. дијалектизма, јужнословенског глагола *kosmati (*se*).

(7.8.)vb. „БАНУТИ, ИСКРСНУТИ“

кѹснуйи pf. „допрети до, стићи до; доћи на кратко, свратити, навратити“⁷⁴

накасати pf. „наићи касом“ (Буњевци, РЕІС/ВАСЛЈА 1990:174)

(8.1.)vb. „ТРЕПТАТИ, ЖМИРКАТИ“

(?) *кошмѹиши се* impf. „мрштити се, мргодити се“ (Шумадија, Ужице и Мачва; Љештанско)

(?) *накосмѹиши се* pf. „намргодити се, натмурити се, нарогушити се“ (Банија)

Питање ове творбе остаје отворено. Суфикс *-ир-* лако може бити номиналан (дакле, аугментативан) при чему би глаголи били деноминали (уп. и именицу *кѹшмура* у групи (9.3.1.) о. п.). Међутим, за ово значење у збиру са „преметати, претурати“ (уп. s.v. у групи (9.3.) о.п.) исправније је претпоставити да потиче од примарног глагола, експресивно проширеног суфиксом *-ир-* (о овом вербалном суфиксу cf. нпр. SŁAWSKI 1974:54), тако да би заправо именица била поствербал, *nomen resultativum*.⁷⁵ И најзад, није безначајно ни то да је ово или слично значење посведочено и код других глагола, нпр. *клойнуиши*, *клејуишав*; *дрљине* „очи“ (уп. исту групу поглавља *лејайи*, *лејайи/лојайи* и *дерайи*).

⁷⁴ Ово значење се може сводити на конкретније „додирнути“ — у ком случају би му се паралела могла наћи у рус. дијал. *коснѹтѹся* „десити се, догодити се“ и блр. дијал. *каснѹцца* „дотаћи се; десити се“ (ЭССЯ 11:148). Не треба искључити ни могућност изворне семантике „махати, њихати; кретати се“.

⁷⁵ Исте ове облике БЈЕЛЕТИЋ 2000:245 тумачи као експресивно префигиране варијанте основног глагола *-муриши*.

(9.3.)vb. „ДРНДАТИ (вуну и сл.)“

кòси́тии (се) impf. „чупкајући, кидајући растресати (= чесати) предиво и сл.“

Ово значење, минимално посведочено међу облицима глагола *кòси́тии*, примарно је за глагол *чèса́тии* и његове деривате, дакле за други, палатализовани крак дихотомног етимолошког гнезда, псл. **česati / *kositi*. Значај ове и следећих потврда (у овој и наредној групи) лежи не само у томе што повезује два формално раздвојена крака (истовремено сведочећи о њиховом изворном јединству, уп. § 0.3.5), већ и у томе што показују проблематичност тумачења глагола **kositi* као деноминала именице у значењу „falx“. Искрпније о овоме cf. ВЛАЈИЋ-ПОПОВИЋ 1998.

искòсма́тии pf. „рашчешљати, изгребенати вуну“ (Дубашница, Крк)

За формални однос овог и претходног глагола уп. § 0.1.4.2 о. п. Ово треба поредити са управо супротним значењем у готово идентичном, само експресивизираном, облику *искосм̀ура́тии* impf. „замрсити косу“.

кòсичим impf. „пречишћавам грнчарску земљу“ (Лесковац, МИТРОВИЋ 1984:154)

Ово је несумњиво деноминал именице *кòсица* (в. ниже).

...sub. NOMEN INSTRUMENTI, NOMEN RESULTATIVUM

(?) *кòсица* f. „алатка за пречишћавање грнчарске земље“ (Лесковац, *ibid.*)

Ово је семантички хапакс. Недостатак описа алатке искључује могућност да се о мотивацији термина суди на основу изгледа реалије, тако да преостаје да се размотри њена функција. Покрети при пречишћавању или ситњењу грнчарске земље, као и при царању ватре⁷⁶, једнаки су ситним, енергичним покретима којима се вуна рашчешљава (али и мрси!, уп. групу (9.3.1.) која следи).

Именица од које је изведен деминутив може се реконструисати као поствербал глагола *кòси́тии* (то би била још једна хомонимна именица **коса* !) који рефлектује глаголско значење „рашчешљавати и сл.“

И најзад, питање је како се односити према чињеници да *кòсица*, у истом занату и на истом терену, има неколико потврда у значењу „алатка за сечење земље“ (в. s.v. у групи (3.1.) о.п.). Не можемо бити сигурни да је овај Митровићев податак апсолутно веродостојан

⁷⁶ Уп. блр. *касѣра* „жарач“ s.v. *кòсор* у групи (3.1.); в. и нап. 55.

— а како не знамо да ли је и како намена алатке еволуирала — неизвес-
тан је и легитимитет смештања ове потврде термина *кѡсица* у оквир
значења „рашчешљавати, растресати“.

космѹрак т. „коса која отпадне при чешљању или шишању“
(Заглавак, Тимок, Књажевац)

Пример би могао да се нађе и у групи (3.1.), али овде има и не-
посредни формални ослонац у глаголу *искѡсмаѣи* са Крка (в. горе), а
наслања се и на именице у следећој групи.

(9.3.1.)vb. „МРСИТИ, ЗАПЛИТАТИ (косу, пређу)“

ОВО ЗНАЧЕЊЕ СЕ ЈАВЉА САМО У ОВОМ ПОГЛАВЉУ, КАО ПРИВИД-
НО ПАРАДОКСАЛНИ АНТИПОД ПРЕТХОДНОГ, МАДА ИЗА ОБА СТОЈЕ ИСТЕ
РАДЊЕ, ИСТИ ПОКРЕТИ — ЊИХОВ ИСХОД, РЕЗУЛТАТ ЗАВИСИ ОД НИЈАН-
СИ (НАМЕРА, ОРУЂА, ПРЕТХОДНОГ СТАЊА ОБЈЕКТА ИТД.).

искосмѹраѣи impf. „замрсити косу“ (Херцеговина, Грђић)

Уп. сасвим супротну семантику у *искѡсмаѣи* pf. „рашчешљати,
изгребенати вуну“. Управо постојање тог значења додатни је аргу-
мент у прилог претпоставци да су ово пореклом прави глаголи, а не
деноминали именице *кѡсмѹра* / *кѡшмѹра* (в. ниже).

кошмѹраѣи impf. „мрсити, заплитати (косу, нити, предиво)“
(Лика); „преметати, претурати“ (Добросело)

...sub. NOMINA RESULTATIVA

кѡсмѹра f. „оно што је сплетено, замршено, замрсак, замршена
коса“ (Лика)

кѡшмѹра f. „сплет заплетених нити, замршено плетиво“ (Бос.
Грахово; Добросело)

(9.3.2.)vb. „ВАЉАТИ (сукно и сл.)“

*искѡшиѣи*² pf. „завршити ваљање биљаца и сукна“ (Лика)

Са оваквим примером: „Кићени биљци и женске вунене сукње,
и сукно, које се жели отанко и омеко имати, не ваља се у ступи, него
у коту⁷⁷ ... коши се: „Молим те, ове ми кићене биљце лијепо искоши,
немој да се киће одре“ (Богдановић, RJAZU).

Скок има посебну, али етимолошки празну одредницу *kōšiti* са
значењем „учинити да се киће не одре“, само преузетим из RJAZU,
што нас не приближава решењу (SKOK II 167). Питање је има ли сми-

⁷⁷ РСАНУ за *кѡш*, *кѡша* (Осијек, Вук Рј.) упућује на *кѡшац*, али тамо међу 9 значе-
ња нема ниједног које би одговарало овом контексту (све су „накот“ и „обор,
корпа и сл.“).

сла доводити овај глагол у везу са истим обликом у значењу „испрегнути из јарма итд.“ односно његовом претпостављеном основном *кош „палица“ (уп. у групи (2.2.1) овог поглавља).

...sub. NOMEN INSTRUMENTI

скóшац m. „ступ у ткачком стану“ (Буњевци, РЕЋ/ВАЏЛЈА 1990:327)

Овај пример је драгоцен као допуна и потврда веродостојности глагола, међутим у том извору је пак именица усамљена.

С.-х. ДЕРАТИ „ударати“

- „обичан“ глагол који делимично залази у оноματοпеју
- базично етимолошки неспоран, мада су неке основе и нека проширења основе дискутабилни
- веома склон регуларној префиксацији и суфиксацији, што резултира изузетно великим бројем производних основа (нарочито с обзиром на фактор постојања пет примарних апофонских основа)
- поједине основе су изразито склоне формалној експресивизацији
- реализује 75 од 120 значења која садржи списак

С.-х. ДЕРАТИ / ДЕРИТИ/ ДЕРНУТИ
„ударати; гулити“
односно ДЕРАТИ / ДИРАТИ / ДРНУТИ / УДАРАТИ

0.1 ОПШТА СЛИКА

0.1.1 Према творбеној и семантичкој разгранатости српско-хрватски облици који се у крајњој линији свODE на континуанте псл. глагола **dъrati*, **derq* (од старијег **derti*, **dъrq*) „ударати, кидати, цепати итд.“ иду у ред најбројнијих генетски сродних лексичких групација. Детаљна семантичка анализа тог етимолошког гнезда, више него иједног другог понаособ, може послужити за илустровање парадигме семантичког синкретизма који се јавља око основног значења „ударати“.

0.1.2 Предуслов семантичке анализе представља детаљна класификација свих базичних творбених (првенствено фонетских) варијанти овог глагола које се умножавају у две равни. На нивоу варирања боје коренског вокала издваја се пет различитих група: *дер-*, *дор-*, *дир-*, *др-*, *дар-* (уп. скупину А), § 0.1.6.1) што је неуобичајено велики, али ипак коначан број варијанти. Други ниво чине консонантска проширења основе тј. основа — у поређењу са претходних пет, она су готово неограничена пошто се ти консонанти некад јављају сами, некад везани за вокале свих боја, или у различитим консонатским агломерацијама (уп. скупину В) у оквиру § 0.1.6.2) — тако да се варијантност основа умножава преко граница прегледности.

0.1.3 Шта је, дакле, наш задатак овде? Како нам овом приликом не може бити циљ да дамо интегралан творбено-семантички портрет етимолошког гнезда које се у српско-хрватском створило од континуанти псл. **derati* и сл., усредсредићемо се на семантичку раван у којој се одсликава не само примарни синкретизам својствен глаголима који у основи значе „ударати“, него и сегментираност или метафоричност тих значења која је специфична за српско-хрватски језик — творбену анализу ћемо спровести у ограниченом обиму, тек у оној мери у којој је она нужна да би послужила оваквој сврси. То значи да

ће класификација тог мноштва облика послужити само да се они сврстају у основним цртама и да се направи тријажа којом би се елиминисале речи које овамо заправо не припадају и обрнуто, да би се овде уврстиле све којима је ту место, а досад су тумачене другачије или никако.

0.1.4 Према томе, не занима нас творба ради творбе, не занимају нас ни сви детаљи, већ само то како се поједине основе проширују одређеним формантима (или суфиксима) који углавном имају експресивну функцију. Сврха је да се тиме установи који се облици могу сводити на неке друге облике, који су међусобно „конвертибилни“, тако да се неке формалне разлике међу њима могу слободно занемарити, а они тако формално „нивелисани“ затим класификовати по семантичком критерију.

0.1.5 Скоков покушај да се одређена значења вежу за поједине коренске вокализме показао је, већ на примерима које сам Скок наводи, да је таква једна подела неодржива¹. Неке вокалске варијације резултат су искључиво глаголске флексије², друге су последица регуларне девербалне творбе³ и ту не може бити говора о доследној семантичкој специјализацији. Одређени, некад чак и специфични семантички печат, могу носити поједина проширења основе, али ни у томе нема доследности која би омогућавала стриктно или искључиво везивање појединих форманата за одређена значења⁴.

0.1.6 Имајући ово у виду, све српско-хрватске облике за које се може претпоставити да припадају етимолошком гнезду глагола *дерати*, подвргавамо провери њихових прасловенских реконструкција (за но-

¹ Тако се нпр. под *der-* „цепати“ наводи и *дернући* „ударити“ (при чему се то значење тумачи преласком облика у ономатопеју, што не стоји) и *дерати се* „плакати“ и *одера* „плен“ итд.; док под *dir-* „тицати“ долази и *надирати* „почети бежати“ и *издирати* (*се*) „викати“ и *дира* „пут којим иде војска“ итд. (SKOK I 436–438).

² Нпр. нулска база у императиву *јдри* према инфинитиву *ударити* (које показује дужење -о- базе у -а-) или *дирати* као регуларан итератив према тешкој бази у презенту *дерем* итд.

³ Нпр. *раздор* према *раздерати* итд.

⁴ Тако нпр. *дријати* првенствено значи „кидати, чупати, черупати“ — али оно има још најмање 5–6 других значења; *дријати* је пре свега „украсти“, али и „зграбити уопште“, „носити“, „мучити се“, „тешко радити“, „покварити се (о млеку)“; *драјати* првенствено значи „чешати грубо“, али и „чешљати, гребенати“, „лоше писати или свирати“, „задиркивати“, док *драјати* значи само „ударити, одаламити“, што је основно значење читавог етимолошког гнезда које код осталих облика са детерминативом -р- уопште није посведочено!

вије, или неке специфично с.-х. творбе, задовољавамо се наслањањем на најближе одговарајуће речи које имају конкретне псл. праоблике). Тако се, имајући у виду крајњи циљ инвентарисања семантичког потенцијала овог основног глагола, показало легитимним здруживање на први поглед веома различитих глаголских основа. Због непрегледности толиког мноштва, дакле практичности ради, оне се овде, по једном од више могућих критерија, групишу у две скупине:

0.1.6.1 А) основе чија варијантност почива на чисто граматичким сменама, где спадају: *дер-* / *др(иј)е-*, *дир-*, *дор-*, *дар-*, *др-*; *дрн-*, *дри-* (*дрћ-*); *дра-*.

О основним аспектима њихове етимологије биће речи у уобичајеном Етимолошком прегледу (уп. ниже, § 0.2.1 до § 0.2.4).

0.1.6.2 В) основе које су измењене додавањем различитих суфикса или детерминатива, појединачних или агломерираних, на глаголске основе које су продукт граматичког варирања. Тако су настале следеће основе:

др-д-; *дрг-*, *дрг-љ-*; *дрк-* (*дрц-*, *дрч-*), *др-н-к-*; *дрл-* / *дрљ-* (*др-њ-*); *дрм-*; *дри-*, *драй-*, *дрей-*, *дрой-*, *дриј-*; *дрс-*, *дрсм-*, *дрск-* / *дрсй-*, *драс-*; *дрек-* / *дреч-*, *дрок-* / *дроч-*, *дрич-*; *дерл-*, *дарл-* итд.

Кратак етимолошки опис ових основа даје се у оквиру Етимолошке дискусије (уп. ниже, § 0.3.1 до § 0.3.9), а пунији увид у инвентар свих регистрованих творби пружа ТАБЕЛА на крају књиге (односно њена колона посвећена глаголу *дерайи*).⁵

0.2 ЕТИМОЛОШКИ ПРЕГЛЕД

0.2.1 Скок је у једној од својих највећих одредница, *дријеџи*, опширно и детаљно — али још увек недовољно исцрпно и комплетно — описао породицу с.-х. глагола *дријеџи*, *дрѣм* *imprf.* који изводи од стсл. *drēti*, *drq* < псл. **derti*. Код овог глагола данас преовлађује инфинитив *дерайи*, развијен из презента. Скокова одредница је према глаголским основама сегментирана на пет делова, сходно алтернацијама вокала у основи (*др-*, *дер-*, *дор-*, *дир-*, *дар-*), при чему је учињен покушај да се уз сваки вокализам веже одређено значење (што је по природи ствари било немогуће доследно спровести — уп. §0.1.5 о.п., нарочито напомене 1 и 4). У оквиру сваке групе, као што је то код

⁵ Из ТАБЕЛЕ, односно мноштва облика у њој, ишчитава се податак да основа са нулском базом у корену показује најизразитију склоност ка проширивању различитим формантама. Та основа је по звучности веома блиска онотопеји те представља добру подлогу за различите суфиксе, инфиксе и друге форманте у експресивној функцији (нпр. *др-к-*, а затим и *др-н-к-*, *др-љ-к-*, *др-н-ч-*, *др-н-ц-* итд.).

њега уобичајено, Скок углавном исцрпно наводи префиксе са којима ти глаголи долазе, али суфикси и разна консонантска проширења тих основа или су изостали, или се помињу спорадично, по изузетку, без наговештаја да се и у њима оцртава некакав систем, пре свега творбени, а делимично и семантички. У навођењу деривата основе *др-*, на пример, помиње се облик изведен проширењем *-к-*, али не и бројни девербали са другим проширењима (формално равноправни поменутом *дркајти*) којима се посвећују посебне одреднице. При томе су и оне различито структуриране, неједнако исцрпне и јасне у тумачењу, без узајамног упућивања (СКОК I 436–438); у оквиру одреднице *дрпати* истовремено се описује и „пријевој *драй-* у истом значењу“ (СКОК I 444–445). У одредници коју носи глагол *дрљати* једва се може наћи податак да је „корен *др-* исти као у *дријети*“, док се веома бројне експресивизирани изведеници саме основе *дрљ-* наводе у маси, несистематски, па се тумаче некад као плод укрштања, понекад као резултат ономатопеизације, а некад и изворном експресивношћу корена *др-* (СКОК I 440–441). За такође посебно глосирани глагол *дрсајти* даје се потврда из словеначког (sic!) и именска изведеница из Сиња. Експлицитно се и не помиње могућност везе овог глагола са *дријети*, осим што се тврди да он „свакако иде са *дърскајѣ*“ (без одређења језика коме припада и без напомене где се тај облик може наћи) и што се на крају упућује на *дрмајти* (из чијег тумачења се не види веза са *дријети*, чак ни на ие. нивоу: „можда нижи превој < ие. **drem-* који представља раширење помоћу *-т* од ие. **dra-* ‘трчати’“ (СКОК I 445). И најзад, облик *дрнути*⁶ разматара се и у оквиру *дријети* и у посебној одредници (СКОК I 441), али нигде целовито, док се варијанте са неким проширењима које налазимо у нашој грађи (*др-ћ-*, *дре-ћ-*) уопште не помињу.

Скоков суд да је **dōr-* > *дар-* само српско-хрватска штокавска појава не стоји, будући да је глагол потврђен у старословенским споменицима и у бугарском, уп. стсл. (и стсрп.) *оудати*, бут. *ударя*, тако да се о тој основи може говорити као о јужнословенском дијалектизму.⁷

⁶ Формално је овај облик без проширења, мада се и иза њега може крити основа *дри-* пошто се прасловенско *-р-* у принципу губи испред *-л-* (уп. ВАРБОТ 1984:140, 145).

⁷ Примера оваквог (истина, не превише честог) аблаута има више, уп. нпр. **vreti* : **variti* / **jъzvortъ*, **varъ* (VAILLANT 1966:423), или још детаљније описане паралелне парадигме као што су **grebti* : **grabiti*, **terti* : **tariti* итд. (в. ВАРБОТ 1984:22–23, 34–35).

0.2.1.1 То што је овде тако много простора посвећено критичком приказивању једног узорка Скокове обраде породице глагола *дераши* никако нема за циљ критику саму по себи, већ да укаже и покаже како је и поред мноштва делимично класификованог материјала подељеног (понекад је он, нажалост, расут) у неколико наоко целовитих одредница, етимолошко гнездо овог глагола и у целини и у многим појединачним сегментима, упркос великом труду, ипак остало непротумачено. Једини узрок томе видимо у несистематском приступу грађи, како на пољу творбе, тако и семантике. Крајњи циљ је, наравно да се након ове анализе број пропуста који се могу наћи у Скоковом речнику сведе на што мању меру. Разматрање овог глагола, због његове изузетно велике варијантности, може много да допринесе формирању семантичке класификације у целини.

0.2.2 Бернекер реконструира псл. **derǫ*, **dǫrati* (од старијег **dǫrǫ*, **derti*) и региструје аблаут који осим преовлађујућег основног вокализма *-e-* даје још четири основе са вокалским варирањем (*dar-*, *dir-*, *dor-*, *dǫr-*), затим основу са редупликацијом (*dǫrd-*), као и низ основа са коренским проширењима *-p-*, *-s-*, *-g-*, *-k-*, *-lj-*, *-sk-*, чиме јасно имплицира став да иза свих тих облика стоји само један основни глагол (BERNEKER 185).

0.2.3 Фасмер доноси две хомонимне одреднице *деру́*, *дра́ть* I. „гулити кожу“ (са основним словенским и несловенским паралелама) и *деру́*, *дра́ть* II. „трчати“, при чему за другу верује да је у вези са првом (ФАСМЕР I 504–505). Посебне одреднице посвећује нпр. глаголима *дра́пати* „трчати, бежати; кидати, цепати“ (у којој указује на балтичке и грчке паралеле, али не и на везу са *деру*, *дра́ть*), *-дражити* (након неколико директних словенским паралела даље даје још староисландске и англосаксонске паралеле, али не указује на непосредне везе тог глагола у словенским оквирима, cf. ФАСМЕР I 534). Према томе, с обзиром на недовољну ширину захвата и одсуство повезивања многих очито сродних облика, Фасмера ипак не треба узимати као релевантан извор за етимологије с.-х. облика који се овде разматрају.

0.2.4 Славски у тумачењу пољ. *drzeć* полази од псл. **dǫrati*, **derǫ* (SŁAWSKI I 173–174), затим за облике *drapać* и *drasnąć* реконструира псл. старину квалификујући их као континуанте прасловенских основа насталих различитим проширењима корена **der-* (ibid. 161). За пољ. глаголе *drażnić* „дражити“ и *droczyć* „исто“, који немају поуздану етимологију, он по први пут помишља да их треба изводити од псл. проширења основног корена **der-* (ibid. 162, 167).

0.3 ЕТИМОЛОШКА ДИСКУСИЈА

0.3.0 У попису основа који следи дају се основни ставови садржани у оба прасловенска речника, московском и краковском, евентуално код Скока ако је он разматрао конкретан проблем, а специфични детаљи ће се разматрати у коментарима поводом појединих облика (и то не систематски, већ само тамо где постоји нешто спорно, у случају да су реконструкције у два речника опречне или сл.). Редослед којим се овде, а затим и у оквиру појединих богатије документованих семантичких група, излажу глаголске основе, не прати у потпуности азбучни ред, већ се држи једног комбинованог, генетског принципа по коме након условно речено „примарних“, граматички варираних основа, долазе оне са различитим проширењима. Ту је на првом месту основа са редупликацијом (као минималним проширењем), а затим се нижу остале основе, прво оне са нулском базом и основним консонантским проширењима (при томе се секундарна проширења, настала фонетским варирањем — најчешће изменом вокалског окружења, не наводе посебно). Тако долазимо до следећег низа глаголских основа које чине сегменте етимолошког гнезда с.-х. глагола *дѣрати* / *дѣрати* / *ударати* које у семантичкој анализи сматрамо равноправнима, односно чија је формална варијантност семантички ирелевантна.

0.3.1 ДРН- гранични случај између тзв. граматички варираних основа и оних које су проширене различитим суфиксима и детерминаторима. Формално гледано, проширење *-н-* може бити пореклом од граматичке категорије пасивног партиципа претерита⁸, или пак потицати од перфективног форманта *-нѣ-* пред којим се губи неко од лабијалних или денталних (евентуално чак и веларних)⁹ проширења основе са нулском базом, с.-х. *др-* < псл. **дър-*.

0.3.2 ДРД- од псл. **дър-д-* које се квалификује или као делимична редупликација корена **der-/ *дър-* (ЭССЯ 5:220 s.v. **дърдати-*) или као ономотопеја код које се у неким случајевима „може дозволити семантички утицај глагола **дѣти*“ (SP 5:38–39 s.v. **дѣдати* 1. и даље). Скок не издваја ову основу као посебну. Наш материјал значајно подупиरे неонотопејско тумачење изнето у ЭССЯ (в. коментар s.v. *дрдори-ти* у групи (8.2.) о.п.). Можда би варијантом ове основе требало сматрати и *дрнд-* као производ другачијег развоја првобитне редупликације **дър-дър-* где је дисимилација могла бити двојака: *r : r > r : Ø* или *r : r > r : n*.

⁸ Уп. нпр. његову супстантивизацију **дѣръ* (SP 5:50–51), или његов пандан **дѣръ* (SP 5:55).

⁹ За овај фонетски аспект уп. ВАРБОТ 1984:143.

0.3.3 ДРГ- од псл. **d̥r-g-* које се реконструише само у московском прасловенском речнику (ЭССЯ 5:221 s.vv. **d̥rgati*¹⁰ и **d̥rgnōti*). Ова последња одредница садржи и с.-х. *др̆нуѣи*, вероватно неоправдано, будући да се у свим другим језицима у континуантама тог глагола велар испред назала чува, не поводећи се за лабијалима и денталима (уп. ВАРБОТ 1984:143). Краковски речник не реконструише облике од ове основе. Скок доноси само облике *др̆гло* и *др̆гдѣи* које тумачи у оквиру ономотопејске одреднице *др̆-др̆* (СКОК I 431). Даље проширење ове основе *-л̆-* (које у неким спојевима алтернира и са *-н̆-*), вероватно нема псл. старину већ је новија, локална творба.

0.3.4 ДРК- од псл. **d̥r-k-* (са палатализованом варијантом **d̥r-č-*), што је према московском речнику експресивна варијанта од **d̥r-g-* (ЭССЯ 5:222, 220 svv. **d̥rkati*, **d̥rčati*), док се у SP (5:41) **d̥r-kati*, *d̥rkajō* : *d̥rčō* тумачи као ономотопеја базирана на **dr-dr*. Скок у низању проширења основе са нулским вокализмом после *др̆цаѣи* (без значења) као деминутива на *-цаѣи*, наводи облик *др̆каѣи* „онанисати“, затим наставља са *рас̆ѣандрцаѣи* итд. из чега се може закључити само то да Скок у тим облицима није видео ономотопеју. Затим очито другу потврду *др̆цаѣи*, *др̆цнуѣи* „erschüttern“ наводи s.v. *др̆маѣи*, без тумачења односа тог глагола према носећој речи одреднице (СКОК I 441). Основа с.-х. глагола *др̆нкаѣи* може се различито анализирати, али је вероватно најисправније тумачити је као *-k-* проширење корена **d̥r-* са назалним инфиксом, а не као ономотопеју (в. коментар s.v. у групи (3.4.) „кидати, чупати“).

0.3.5 ДРЛ(ЈБ)- од псл. **d̥r-l-* / **d̥r-l'-* које се у оба прасловенска речника реконструише као проширење основе **d̥r-* суфиксом *-l-* (ЭССЯ 5:222–223, SP 5:47–48). Скок засебно глосира глагол *др̆лаѣи*, али се не опредељује јасно по питању његовог порекла већ говори и о ономотопеји, и о пејоративној експресивности „корена *др̆-* који је у *дријеѣи*“, и о деноминалној природи облика *издр̆лиѣи* (према part. praet. act. *издро*, *издрла*, *издрло*)¹¹, без аналогича или паралела (СКОК I 440–441).

0.3.6 ДРМ- од псл. **d̥r-m-* које се у московском речнику реконструише као проширење корена **d̥r-* формантом *-m-* (ЭССЯ 5:223–224 s.v. **d̥rmati*), а у краковском, у оквиру одреднице

¹⁰ Ту се ово проширење оцењује као вероватно врло рано, с обзиром на лит. *dirginti*.

¹¹ Треба имати у виду и могућност да се овим облицима припише деноминално порекло у случају да се иза *дрл̆-* препозна један *nomen instrumenti* **d̥r-dlo* „дрља-ча“ (мада с.-х. *дрло* није потврђено у том значењу, већ само као *nomina resultativa* „голо земљиште“ и „неред“, cf. РСАНУ).

**dr̥mati*, као проширење корена **dr-* формантом -*̥m-*, уз напомену да је таква творба сасвим паралелна творби глагола **dr̥pati* (SP 5:35). Скок глаголу *др̥ма̋ти* посвећује посебну одредницу у којој су се нашли многи облици који ту никако не припадају, а да он ниједном није доведен у везу са основним глаголом *дра̋ти*, *дерем* (SKOK I 441¹²).

0.3.7 ДРП- од псл. **d̥r-p-* како се реконструише у ЭССЯ 5:225, односно **dr-̥p-* према реконструкцији у краковском речнику где се претпоставља детерминант -*̥p-*¹³ (SP 5:37).

0.3.8 ДРАП-, ДРИП-, ДРОП-: Остали псл. глаголи са проширењем -*p-* различито се тумаче: московски речник полази од **dr̥pati* који тумачи као глагол на -*ati* изведен од старијег **dra-p-* „од старог коренског вокализма који се јавља у псл. **d̥rati*“ и форманта -*p-*; **dr̥piti* се ту тумачи као од њега изведен глагол на -*iti*; **d̥ripati* као новија варијанта старијег **dr̥pati* са дужењем нулског вокализма, а по питању *dropiti износи се више претпоставки: да је по среди ономотопеја, или реч сродна са енгл. *drop*, нем. *Tropfen* итд., а помишља се и на могућност да је то једно од „бројних“ проширења првобитног **dr-* / **der-* (ЭССЯ 5:101–102, 115, 125). Речју, ова четири различито тумачена облика, осим у једном случају, не доводе се у узајамну везу.

Краковски речник реконструише више псл. глагола са проширењем -*p-* за које наводи да се у крајњој линији своде на **der̥q*, **d̥rati*. Полази се од основног **dr̥pati* (SP 5:37), па се **d̥ripati* тумачи као његов итератив (SP 4:236), а *dropiti и **dr̥piti*¹⁴ као његови највероватнији каузативи (SP 4:256, 207)¹⁵. Овакво формално тумачење у потпуности прихватамо — начелно, зато што се њиме језик приказује као системска појава, што је његова суштинска одлика — а и практично, зато

¹² Претпоставља да је *др̥ма̋ти* можда „нижи превој од ие. корена **drem-*, који представља проширење помоћу -*m-* **dra-* ‘трчати’...“, што не стоји.

¹³ За који се просуђује да има чак прајезичку старину, уп. ие. **dr-ip-* (POKORNY 211), која се затим приписује и псл. глаголу.

¹⁴ Затим од њега даље и **dr̥piti* као итеративна творба типа *nositi : *nosati (SP 4:206) и **dr̥pn̥piti* као перфективни облик са нестандартним очувањем групе -*pn-* (SP 4:207–208).

¹⁵ У ЭССЯ (5:225, 102) псл. пар **dr̥pati*, **dr̥pati* тумачи се другачије, не као резултат псл. граматичких односа, већ као рефлекс различитих ие. основа на које долази формант -*p-* (а не -*̥p-* < ие. -*ip-*, види реконструкцију у SP), што делује мање вероватно. Формално гледано, нејасна остаје реконструкција проширења -*̥p-* пошто би *dropiti био каузатив од **d̥r̥pati* (према графици у SP-у **d̥r̥pati*), а не од **dr-̥p-ati*. У сваком случају, дилема око крајње реконструкције тих облика засад може да остане по страни, будући да нема утицаја на семантичку анализу.

што се на такву формалну основу тачно надограђује семантичка слика коју пружа с.-х. материјал који се овде излаже. Семантичке разлике међу континуантама свих ових глагола, ако се изузме њихова грама-тичка условљеност (перфективност, итеративност итд.) практично не постоје. Нарочито је важно нагласити да се, на псл. нивоу, за читаву лексичку групу са коренским проширењем *-ъp-*¹⁶ не може рећи да је формална дистинкција у односу на основни глагол **dъrati*, **derq* пра-ћена неком значајном семантичком специфичношћу. Ово може бити озбиљан аргумент у прилог нивелисања таквих формалних разлика у анализи семантичког репертоара основног с.-х. глагола *дѣрати/ дѣ-рати/ дѣрати/ удѣрати* јер се показује да се упркос тако раној осамоста-љености облика са проширењем, њихов семантички потенцијал и даље развијао на бази укупног семантичког потенцијала основног глагола (а не само „чешати“ или „хабати“ и сл.)

Скок глаголу *дрѣрати* посвећује посебну одредницу у којој наво-ди и глаголе од основа *драй-* и *дриѣ-*. Њихов међусобни однос не об-јашњава, већ само указује да потичу од *дриѣти* (СКОК I 444–445)¹⁷.

0.3.9 ДРС- од псл. **dъr-s-* које се у московском речнику s.v. **dъrsati* тумачи као вероватно пореклом од **dъr-p-s-ati* (пре него од **dъrb-sati*, како је предлагао Махек, cf. ЭССЯ 5:225–226).

Краковски речник полази од основног глагола **drasati* који се у крајњој линији своди на **derq*, **dъrati* (творба му се пореди са оном у случају **drapiti*, **drapati*), а даље се од њега непосредно изводе вари-јанте **draskati*, **drastiiti* (SP 4:209–211)¹⁸. Међутим, облик **drъstati* (са варијантом **drъskati*), за разлику од аналогног **drъpati*, не доводи се више у везу са основним **derq*, **dъrati*, већ му се, свакако због се-мантичке специфичности тј. издвојености — значења „имати пролив или сл.“ — налазе вансловенске паралеле (SP 5:38). Међутим, посто-јање с.-х. *дрснѣти* „ујести, угристи“ (Књажевац), које се свакако на-ставља на псл. **derq*, **dъrati*, заједно са другим облицима који садр-же детерминанту *-s-* или сл., реалан је основ да се постави питање евентуалне ревизије овакве прасловенске реконструкције.

¹⁶ Ту спада и девербална именица **drapežь* и неки њени деривати (cf. SP 4:206–207).

¹⁷ О исправности разматрања облика као што су *драѣрати* и сл. заједно са облици-ма који садрже проширење основе *-p-* поред легитимности таквог фонетског из-вођења (в. групу (8.5.2.) „чешати се“), сведоче и бројни истозначни парови: *др-ѣѣ* = *дроѣѣ*, *дрѣѣ* = *дроѣѣ*, *дрѣѣ* = *дроѣѣ* итд.

¹⁸ О сличности ова два последња облика сведочи и семантичка блискост њихових поствербала **draska* и **drasta*, cf. *ibidem*.

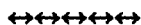
Скок посебно глосира глагол *дрсаџи* дајући за њега потврду из словеначког (sic!) и именску изведеницу из Сиња. На могућност везе овог глагола са *дријеџи* указује се сасвим индиректно, тврдњом да он „свакако иде са *dьrskaję*“ (без одређења језика коме припада и без напомене где се тај облик може наћи), као и тиме што на крају упућује на *дрмаџи* (SKOK I 445). Облик *драсаџи* помиње само једном, s.v. *dr-rati*, где указује да „постоји још проширење превоја *dra-* формантом *-s-*“ и ту наводи пример из Белостенца, не упуштајући се у даље тумачење, ширење породице речи или успостављање словенских паралела (SKOK I 445).

Географски су облици са основом *дрс-* углавном лоцирани у Србији, чак претежно југоисточној (Зајечар, Књажевац, Алексинац, Врање), али појавом облик *дрсавица* из Сења или *дрсмаџи* из Лике, њихов ареал се шири на практично читав српско-хрватски језички простор, чиме укупна реконструкција те основе добија на веродостојности.

0.4 ШИФРИРАНИ СЕМАСИОЛОШКИ РЕЧНИК

Семантичке реализације континуанти псл. глагола **derati* и сл. у српско-хрватском су следеће:

N.B. прегледности ради, низови облика изведених од основа које припадају скупинама А) и В) (уп. § 0.1.6.1 и § 0.1.6.2) раздвојени су знаком

који се, као у горњем примеру, налази на средини реда.

(1.0.)vb. „УДАРАТИ“

дѣрати impf. „лупати, бити, ударати (у нешто); тући, батинати“

дѣрнуџи pf. „снажно ударити, млатнути, лупити, треснути“

дријеџи, дерѣм impf. „јакко тући, млатити некога“ (Васојевићи, СТИЈОВИЋ 1990:168)

надриџеџи pf. „снажно ударити (каменицом и сл.)“ (Ускоци, СТАНИЋ I 486)

одрѣџи pf. „ударити из све снаге“ (Д. Рамићи, MALBAŠA 1976:105)

ударѣџи impf. „тући, бити“ (Ускоци, СТАНИЋ II 415)

заударѣџи pf. „ударити, лупити“

удриџи pf. „ударити; тући, бити“ (Ускоци, СТАНИЋ II 417)

дрнуџи pf. „ударити, закачити, повредити“ (Вук, Пољница, НП, Конавли)

дрѣтвѣѣти impf. „тући, млатити некога“ (Васојевићи, СТИЈОВИЋ 1990:168)

Исти облик у групама (1.7.1.), (7.4.), уп. и коментар s.v. *дрѣтѣва* у групи (1.5.2.) о.п.

дрѣтиѣти pf. „лупити палицом о земљу“ (С. Тројановић)

Овај облик на први поглед делује као ономатопејска творба, међутим поређење са *дрѣтиѣти* „тешко радити“ и *дрѣтиѣти* „пасти свом тежином лупивши о земљу; ударити, бацити“ (уп. s.vv. у групама (1.7.1) и (1.5.2.) о.п.), дозвољава могућност да се његова основа реконструише као *дрѣ-* и он тако уврсти у круг изведеница основног *дераѣти* / *др(и)ѣти*.

...sub. NOMEN RESULTATIVUM

ударац m. „убој од кога се крв подлије“ (Ускоци, СТАНИЋ II 415)

дргасѣтиѣти impf. „бити, тући“ (ЦГ)

дрмнуѣти pf. „ударити, треснути“

дрѣтиѣти pf. „ударити, лупити, одаламити“ (ЦГ)

надрѣѣтиѣти pf. „изударати“ (Озаљ, ТЕЖАК 1981:351)

дрснѣти pf. „лупити, ударити“ (ист. Србија)

одарлѣисѣтиѣти pf. „јако ударити“ (Ускоци, СТАНИЋ II 18)

Исти облик и у групи (3.1.2.), тамо и коментар о творби и по-
реклу.

...sub. NOMEN INSTRUMENTI

дрѣкса f. *, „прут, батина, мотка“ (реконструкција значења ЈВ-П, акценат РСАНУ), само у изразу: *даѣти коме драксу* „истући, најурити кога“ (Врање)

Самим тим што је хапакс, ова именица представља етимолошки проблем. Имајући у виду географско порекло потврде, као и типично грчки фонетски спој -кс¹⁹, најпре би требало помислити на позајмљивање из грчког. Међутим, такве речи у грчком језику нема. Формално најближа *δραξίς* „прегршт, сноп“ семантички је неадекватна. Преостаје да се, поштујући изнад свега принцип самобитности (cf. Киш 1969:69) решење потражи у оквиру домаћих средстава. Правац размишљања намеће постојање општесловенског фразеолошког модела *даѣти коме ѣруѣти* (односно *брезове коре*

¹⁹ Типично, али не и обавезно грчки, уп. нпр. *микаѣти* : *миксаѣти* и сл. (Озаљ, ТЕЖАК 1981:377).

и сл.) „истући, испребијати“²⁰. Треба нагласити да је овај модел на с.-х. терену „атрофирао“, свео се само на *даћу ја шеби* које функционише као претња батинама²¹, па би пример из Врања био драгоцен потврда реликта именичког (објекатског) елемента фразе на словенском југу. Ако дозволимо да је нестабилни фонетски след -*кс*- резултат метатезе стабилнијег -*ск*-²², долазимо до веома једноставног и сасвим уверљивог етимолошког решења. Наиме, увођењем реалне претпоставке о метатези с.-х. именица *дракса* (< *драска) с једне стране постаје део с.-х. лексичке породице коју чине и *дрѣска*, *драскела*, *драскелер* „дркела, кљусе, рага“ (Доња Лепеница)²³, а са друге добија поуздану псл. реконструкцију у облику *draska „ивер, палица; огреботина“²⁴. Именица *дракса* би, да није сагледана у контексту овде изложене семантичке шеме, вероватно још дуго стајала на списку нерешених етимологија, можда са сумњом на грчко порекло или на грешку записивача, али не би била препозната као домаћа реликтна реч.

²⁰ Искрпан руски и чешки материјал (без с.-х. или јсл., пошто то није била тема рада) на основу кога се објекат у таквој фрази, дакле „оно што се даје“, може сврстати у четири тематске групе: а) различита храна, углавном пореклом од брашна; б) посуде; в) купање, умивање; — и, оно што нас занима г) мотке, прUTOви, грање и сл. нпр. *бáлок надавати, даѣь рюху, даѣь чичи́гу, даѣь рогача, даѣь приклада, даѣь бизуна́, даѣь лопатку, даѣь деки* итд. доноси МОКИЕНКО 1976:81. Квалификација „општесловенски“ употребљена је овде релативно слободно, без увида у комплетан материјал, а легитимитет јој даје чињеница да су руски и чешки, као и српско-хрватски, одговарајући представници све три групе словенских језика.

²¹ Евентуално се наводи место које ће бити тучено (нпр. *йо носу, йреко њушке*), али не и средство, cf. РСАНУ s.v. *даѣь*. Даље се заменом субјекта развија фраза типа *Добићеш ти́и йо йрсѣѣма* итд. Тиме се варирање фразе не завршава, већ се она развија мењајући како глагол (остајући у истом значењском кругу), тако и објекат, уп. нпр. „Пази да не изедеши бој“ (Тимок, Динић 1988:27), или општераспрострањено колоквијално *йойѣѣѣ баѣѣѣне*.

²² Које неретко прелази нпр. у -*сѣѣ*-, што је још псл. појава, уп. ЭССЯ 5:104 s.v. *drastiti.

²³ У шири састав те породице улазе и облици са променом -*sk*- > -*st*-, као и они који садрже само -*s*- проширење основе, без веларног или денталног интензификатора.

²⁴ Према укр. дијал. *дразка* „дрвени колац у јарму“, полес. *дрѣска* „ивер, треска“, пол. дијал. *draska* „ивер, трн“, буг. и слн. „огреботина“ итд. (SP 4:210, ЭССЯ 5:102). С.-х. потврдом шири се не само изоглоса саме лексеме, већ и изоглоса њеног конкретног значења „одрезак дрвета и сл.“ које се сад показује као реликтно. Док је било потврђено само на једном, и то централном делу словенског језичког простора, могло се тумачити и као резултат иновације, али новије протежање семантичке изоглосе до периферије сведочи, управо супротно, о њеној старини.

(1.1.)vb. „РВАТИ СЕ, БОРИТИ СЕ“

дрзљати се impf. „хватати се, рвати се“ (Лика)*дођићи се* pf. „ухватити се у коштац у тучи, дохватити се, до-
чепати се“ (Васојевићи, СТИЈОВИЋ 1990:193)*дријати (се)* impf. „гложити се, тући се (о животињама)“*дријуљати се* impf. „потезати се, рвати се“ (Требиње)(1.1.1.)vb. „СВАЂАТИ СЕ“²⁵*задирати* impf. „дирати, вређати“*дрнути се* pf. „посвађати се“ (Прошћење, Вуличац 1995:35)*сидирати* pf. „започињати (свађу и сл.)“ (ibid. 114)

Чак ни из примера „Немој о томе сад сподирати“ није јасно да ли ову потврду треба класификовати овако или се њен смисао, као и у случају *заидирати* из истог говора, заправо своди на „подба-
дати“ тј. „пујдати“, чиме би спадала у групу (1.2.1.).

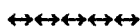
...sub. NOMEN ACTI, NOMINA AGENTIS

раздор m. „свађа, вербални сукоб“*задобрија* m. „свађалица, кавгација“ (Косово, ЕЛЕЗОВИЋ I
189)

Овај облик се са подједнаком вероватноћом може тумачити као формално регуларни *nomen agentis* (од старијег *nominis acti*) базиран на глаголу *задирати* (у одговарајућем значењу) и турском суфиксу, или као резултат метатезе једног **раздорџија*, твореног по моделу турцизма *кавгација*.

задбрица m. „онај који се задиркује“ (Лужница, ФОРСКИ
1997:31)Због непрецизности дефиниције, иста потврда и у групи
(7.9.), уп. коментар s.v.

...adj. ADJECTIVUM DESCRIPTIVUM

задбрили, -а, -о „онај који задиркује, изазива“ (Ц. Река, МАР-
КОВИЋ 1986:308)*дрзљанати се* impf. „стварати метеж, дизати ларму, прегонити се, приметати свађу“ (Карловац)*иддрголићи се* pf. „дохватити се, закачити се, посвађати се“
(Ускоци, СТАНИЋ II 125)

²⁵ За семантичку типологију уп. и *заклаш се* pf. „посвађати се“ (Сусак, НАММ/НРА-
STE/GUBERINA 1956:183).

здърчкају се рф. „посвађају се“ (Ц. Река, МАРКОВИЋ 1986:318)

168) *đr̥mnu̯i se* pf. „посвађати се“ (Васојевићи, СТИЛОВИЋ 1990:

здѣиѣи се рф. „посвађати се, завадити се“ (ibid.193)

Продрцати се рф. „добро се узајамно изградити“ (Ускоци, СТАНИЋ II 218)

(1.1.1.1.)vb. „ЉУТИТИ СЕ, СЕКИРАТИ СЕ“

дѣрнути се рф. „бити дирнут, коснути се, наљутити се“ (Ускоци, СТАНИЋ I 153; Прошћење, Вуличић 1995:35)

дрви се impf. „љути се“ (Ц. Река, МАРКОВИЋ 1986:297)

дрну̀ти (се) pf. „наљу̀тити (се), уврѐдити (се)“

надркайт pf. вулг. „разљутити кога“ (Буђевци, РЕИС/ВАЏЛЈА 1990:171)

дрѣкати impf. „љутити се с времена на време“ (Ускоци, СТАНИВ I 175)

раздрнчи рф. „разљути, узнемири“ (Тимок, Динић 1988:240)

...sub. **NOMEN AGENTIS, NOMINA ACTI**

дрцоња т. „онај који се секира“ (Ускоци, СТАНИЋ I 177)

Једино вербално значење на које се ова именица формално ослања јесте *ипродрцаши се* „добро се узајамно изгрдити“ у истом говору, уп. групу (1.1.1.) о.п.

надръшило п. „лутња, срдитост“ (ЦГ)

надрѣстѣ f. „исто“ (ЦГ)

...part. **PART. PF. PASS.**

надрѣт, -а, -о „срдит, љут“ (ЦГ, Херцеговина и Далмација)

(1.1.1.2.)vb. „ОСЕЦАТИ СЕ, БРЕЦАТИ СЕ“

дрдори impf. „кори, грди“ (Ц. Река, МАРКОВИЋ 1986:297)

дрсати се impf. „јогунити се“ (Србија, Милићевић)

...sub. NOMINA AGENTIS

дрѣда т./ф. „дрзак човек“ (Ваљево)

дрде т./ф. „срдита, дурљива особа“ (Истра, Неманић)

...adj. ADJECTIVUM DESCRIPTIVUM

задрљив, -а, -о „непријатан, оштар, увредљив“

Уп. исти облик у групи (3.6.) овог поглавља.

(1.2.1.)vb. „ПУЈДАТИ“

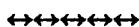
дѣриѣи impf. „подбадати, подстицати некога на нешто“ (Крагујевац)

Овај облик свакако није деноминал (као што то јесте нпр. *дѣриѣи* „ићи по трагу, тражити уопште“ < *дѣра* „траг“), већ ће пре бити итератив према *ѣ-дѣриѣи*, уп. и семантику следећег пара *наѣдариѣи* : *наѣдариѣи*.

наѣдариѣи pf. „навести, навући неког на зло, натентати“, обично у изразу *Баво (несрећа) ме наѣдари* (Гружа; Невесињски, Ћопић, Шапчанин, Новаковић, Глишић, Винавер); refl. „навалити упорно с нечим, споасти некога (о нечем мучном, непријатном“ (Ћопић, Лалић)

наѣдариѣи pf. „исто“ (Србија)

ѣодудѣрати impf. / *ѣодудѣрати* pf. „подстрекавати, наговарати, подбадати“ (Косово, ЕЛЕЗОВИЋ II 92)

дрѣкаѣи impf. „пујдати“ (Врховине, ЦГ)

надрѣкаѣи pf. „подбости неког против неког, нахушкати; разјарити“

ѣодѣрати pf. „подстаћи, подбости“ (Ускоци, СТАНИЋ II 125)

ѣодѣрати pf. „подстаћи, наговорити, натуткати“ (ibid.)

дрѣкаѣи impf. „наводити, подбадати“ (Тимок)

дрѣкаѣи impf. „подбадати, хушкати“ (Далмација, Парчић)²⁶

(1.2.2.)vb. „БАДАТИ СЕ“

ѣдариѣи се pf. „побости се (о биковима)“ (Ускоци, СТАНИЋ II 415–416)

дѣрати impf. „задиркивати, пецкати, изазивати“ (ibid. I 158; Новаковић, Глишић), refl. „исто“, нпр. „Не дирај се!“ (Глишић, Веселиновић)

дрѣкаѣи impf. „изазивати, дирати, дражити“ (Тимок)

²⁶ Поред ове одреднице у РСАНУ стоји квалификатив необ.[ично], што тај облик никако није с обзиром на сличне му глаголе као што су *дрѣкаѣи* и *дрѣкаѣи* из Тимока. Са друге стране, њихова веродостојност (што се код потврда са уско ограниченим арсалом увек доводи у питање), овим обликом забележеним на супротном крају језичког простора постаје несумњива.

дра̀стии́ти impf. „дражити, мушкати“ (Озаљ, ТЕЖАК 1981:351)

(1.2.3.)vb. „(ДО)ДИР(ИВ)АТИ, (ДО)ТИЦАТИ“

да̀рну́ти / *да̀рну́ти* pf. „дирнути, додирнути“ (НПосл Вук, Вук Преписка; срп. писци)

да̀рка́ти / *да̀рака́ти* impf. „диркати“ (Дучаловићи)

да̀рака́ти impf. „исто“ (Ускоци, СТАНИЋ I 147; Кића; В. Петровић)

Са овим вокализмом и *ода̀рла́ти*, уп. s.vv. у групама (3.1.2.), (3.3.), (3.5.1.), (4.2.2.).

да̀ира́ти impf. „додиривати“ (Ускоци, СТАНИЋ I 158)

(1.2.3.1.)vb. „ТИЦАТИ СЕ; ГАНУТИ“

за̀дира́ти pf. „утицати, деловати на некога; остављати утисак, доимати се, узбуђивати, потресати“ (књиж.)

↔↔↔↔↔↔↔

да̀рну́ти pf. „тронути, дирнути“ (Ускоци, СТАНИЋ I 174)

да̀рка́ти / *да̀рка́ти* impf. „дирати, задиркивати“ (Ускоци, СТАНИЋ I 175)

да̀ра́ти impf. „дирати, задиркивати, ругати се“ (Момина Клисуре)

(1.3.1.)vb. „УБИТИ“

да̀ри́ти pf. „убити“ (Ускоци, СТАНИЋ II 415–416)

(1.4.2.)vb. „НАСТРАДАТИ“

(на)да̀ра́ти pf. „награбусити“

нада̀рла́ти pf. „настрадати, награбусити“ (Васојевићи, СТИЛОВИЋ 1990:251)

нада̀ра́ти impf. „настрадати“ (Озаљ, ТЕЖАК 1981:351)

нада̀ра́ти pf. „настрадати“

Овде се намеће поређење са врло распрострањеним синонимом *награ́дисати*, али је тешко судити о постојању (и природи) евентуалне везе између та два облика.

(1.5.1.)vb. „ПАСТИ; ПОДУДАРАТИ СЕ“

да̀рну́ти pf. „пасти, треснути“ (Прибој)

да̀рну́ти pf. „упасти, хрупити, бацити се“ (НП)

йодударайи се impf. „поклапати се, бити једнак, слагати се“ (PMCMX)

Ово значење је само књижевно, новије (делује као калк типа семантичке позајмљенице²⁷ али му нисмо нашли узор) и највероватније се наслања на конкретно значење глагола **ударайи** „пасти“ (нпр. израз „Лучиндан пада у суботу“). Уп. сасвим супротно значење у непрефигираном **кдсийи се** „бити у супротности са нечим“ у групи (1.1.1.) поглавља **косийи**.

дрйийи pf. „пасти, треснути, лупити о земљу“ (Ускоци, СТАНИЋ I 174)

дрђийи pf. „прућити се, лећи или сести тешко, нагло, извалити се“ (Вук); „пасти, треснути о тло“ (Ускоци, СТАНИЋ I 176)

(1.5.2.)vb. „ОСЛАБИТИ, МАЛАКСАТИ, ЈЕЊАТИ“

раздере се pf. „одживи свој век, дотраје“ (Ц. Река, МАРКОВИЋ 1986:426)²⁸

...sub. NOMINA AGENTIS

деремуи m. „тром, лењ човек“ (ЦГ)²⁹

Да нема паралела изнетих у претходној напомени, могло би се претпостављати и једно старије *деремуд < импер. сложенице *деримуд < **дерайи** муда.

дрѣи m. „радом изнурен коњ, рага“ (Тополовац, RJAZU)

²⁷ За терминологију уп. СРЕПАЈАС 1978:75–76.

²⁸ У овом случају се за семантичко одређење ослањамо на затечену дефиницију, будући да понуђени примери: „Да се раздери по сунце и по ветар“ (благослов младенцима на свадби), или „На чем воденица промеле, на тем се и раздере“ нису довољно илустративни.

²⁹ Питање је имају ли везе са овом речи формално слични и семантички блиски облици са истог терена: **баламуи** „ништа човек, блебетало, лењивац и сл.“ (Грахово), односно **йаламуда** „лажљивац, безвезњак“ (ВЛАДИЋ-ПОПОВИЋ 1986:163, 165). Услед нејасности самих глагола од којих се ове именице изводе као девербали, незахвално је изводити било какве закључке — само се може указати на сличност. Досад најдетаљније о основним глаголима, са великим корпусом сличних и сродних с.-х. творби као и исцрпним компаративним материјалом, али без коначног решења cf. БЈЕЛЕНИЋ 2000:260 нн. и 267 нн. Треба још напоменути да **уицуйи**, **хуцмуйи** и сл. као германизми (SKOK I 694), или контаминат **вуймуйи** „вучибатина“, никако не припадају овамо.

дрѣтва f. „пуки сиромас“ (Ужице), „будала, глупак“ (Чачак), „стар, дотрајао конопац; рђава, лоша особа“ (Васојевићи, СТИЈОВИЋ 1990:168)

Код ове именице се, нарочито због значења „конопац“ (уколико се схвати да је поента у њему самом а не у његовој дотрајалости, уп. основно значење те — или можда хомонимне јој именице — „узица, врпца, канап; жица“) може помишљати да не припада овом етимолошком гнезду, већ да је по среди стара позајмљеница из немачког (cf. SKOK I 433–434). Међутим, укупан семантички репертоар, не само ове именице, већ и глагола *дрѣтвати(у)* / *дрѣтви(у)* (нпр. „тући, млатити некога“, „напорно радити“, „тешко живети, таворити“, „ићи полако, без циља“) који је са њом у вези (да ли је глагол деноминал или је именица поствербал не може се са поузданошћу судити, уп. коментар s.v. *дрѣтвати* у групи (1.7.1.) о.п.), указује да је то ипак највероватније домаћа реч.

дрѣтина f./m. „стара, изнурена особа; мршав коњ, рага; животињски леш, стрвина, мрцина“

дрѣтељ m. „исто“

дрѣтац m. „исто“

ддрѣтина f. „стара и мршава животиња или човек“ (Прошћење, Вуличкић 1995:81)

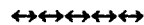
(?) **дрмѣзина** f. „мрцина, стрвина“ (Косово, ЕЛЕЗОВИЋ I 155)

У овом случају не треба искључити ни могућност да се ради о алоглотској речи, уп. алб. *dërmon* „сврвити, уништити“, *dërmonhet* refl. „уморити се, исцрпити се“, при чему је -(o)za албански суфикс. СТАНИШИЋ нема.

(?) **дрмѣзина** f. „материјал слабог квалитета (сено, вуна); отпаци, шкарт“ (Левач)³⁰

(?) **дрмѣзина** f. „исто“ (Дучаловићи)

Уп. и коментар s.v. *дрмѣзина* „мрцина и сл.“ горе у овој групи.

...sub. NOMINA AGENTIS

дрка f. „дркела“ (хрв. Крајина)

дркела, дркеља m./f. „старо мршаво кљусе; стара изнемогла особа“ (Надибар, Левач, Банат, Црна Река; Нушић, Лазаревић)

дрлеца f. „кљусина, рага, мрцина“ (НПР Чајкановић)

³⁰ За овакву семантику уп. нпр. континуанте псл. *drъ (SP 5:55).

дрѣска, драскела, драскелер f./m. „дркела, кљусе, рага“ (Доња Лепеница)

дрскела f. „стара, мршава кобила“ (Јасеница, Мали Пожаревац)

...adj. ADJECTIVUM DESCRIPTIVUM

дрдав, -а, -о „оронуо, стар“ (Врање)

(1.5.2.2.)vb. „ПОКВАРИТИ (СЕ)“

дрѣиѣи се impf. „кварити се, грушати се“ (Комарница, Ускоци)

дрнуѣи се pf. „(о млеку) не узаврети добро“ (Пива и Дробњак, ВУКОВИЋ 1940:383)

Пример „Ови вјетар за, па ти се дрнуло млијеко“ потврђује да се у народној свести кварење млека доводило у везу са злим силама, стихијама и сл. (више о магијским аспектима кварења млека cf. СМ 360–362) што даје основа да се ово значење нађе и у надгрупи 6. „стихије, природне силе које ударају“ (тако треба имати у виду и значење „полудети и сл.“), међутим ради унификације са исто-значним примерима у поглављу *лейаѣи*, ипак се опредељујемо за његово место у овом низу.

йродрцаѣи се pf. „(о сиру) претворити се у громуљице, покварити се“ (Ускоци, СТАНИЋ II 218)

...sub. NOMEN RESULTATIVUM

дрѣљевина f. „покварено млеко“ (Комарница)

Уп. *клёновина* „исто“ у истој групи поглавља *лейаѣи*.

(1.6.1.)vb. „КЛАТИТИ (СЕ), ЊИХАТИ (СЕ), ВИЈОРИТИ (СЕ)“

дрндаѣи се impf. „љуљати се, труцкати се, климати се“

дрлѣнцаѣи се impf. „дрмусати се, трескати се (у возњи)“

дрсаѣи impf. „дрмати, трести (кога, што)“ (Веселиновић), „трести неким делом тела, трести се при ходу“ (Зајечар)

Уп. исти облик са изведеницама у групи (8.8.) о.п. Формално је могуће помишљати и на старије *дрмсаѣи.

(1.7.1.)vb. „РАДИТИ ТЕШКО, ДИРИНЧИТИ“

дѣраѣи impf. „оптерећивати, задавати муку“

дрѣјѣи impf. „замарати се радећи“ (Прошћење, Вуличић 1995:35)

дѣраѣи се impf. „мучити се радећи претерано тешко или носећи нешто тешко“; *дрѣѣи*, *дѣрем* / *дрѣм* impf. „исто“ (Ускоци, СТАНИЋ I 173)

зѣдриѣѣи pf. „запети да се обави неки посао“ (ibid. 219)³¹

зѣйдриѣѣи pf. „запети из петних жила“ (ibid. 244)

ѣдриѣѣи се pf. „много се уморити“ (Прошћење, ВУЛИЧИЋ 1995:81)

(?) *сѣйдираѣи* impf. „потезати, заподевати“ („почети радити нешто“) (Ускоци, СТАНИЋ II 331)³²

дѣрваѣи impf. „радити неуморно, напорно, више од потребе“ (Златибор, МИЛОВАНОВИЋ 1983:26)

Уп. *дѣрва* „висока, мршава жена“ (ниже у овој групи). За паралелу творби са интензификатором у пару *дѣраѣи* : *дѣрваѣи*, уп. *куѣѣи* „гурати, трпати“ : *куѣѣи* „гужвати, гњечити“ (РСАНУ).

дѣрѣѣѣи impf. „напорно, стално радити, диринчити“ (Злакуса)

дрѣѣѣи impf. / *дрѣѣѣи* impf. „мукотрпно живети; таворити, бити пуки сиромаси“ (Левач и Темнић; ужички крај)

дрѣѣѣи impf. „напорно радити, диринчити“ (Васојевићи, СТИЛОВИЋ 1990:168)³³

Уп. коментар s.v. *дрѣѣѣи* у групи (1.5.2.) о.п.

дѣриѣѣи impf. „напорно и тешко радити, диринчити“ (ЦГ, БиХ)

ѣздираѣи impf. „врло напорно, тегобно радити“ (Ускоци, СТАНИЋ I 292)

заудѣри се pf. * „потруди се, помучи се“³⁴ (Тимок, ДИНИЋ 1988:93)

...sub. NOMINA ACTI, NOMEN AGENTIS,

дѣра f. „тешак рад, кулук“

ѣдер m. „неки тежак, напоран рад“ (Васојевићи, СТИЛОВИЋ 1990:267)

ѣдор m. „труд, мука“ (Далмација, RJAZU)

ѣзди m. „мукотрпан рад“ (Ускоци, СТАНИЋ I 292)

³¹ Семантичку модификацију коју неком облику даје префикс (као у овом случају започињања радње), у принципу занемарујемо.

³² Дефиниција се нејасна, али пример до даљњег ипак смештамо овде.

³³ Уп. и друга значења: „тући, млатити некога“; „вући се, ићи полако, без циља“.

³⁴ На основу примера: „Заудари се зимус и изриѣа онуј брголазину“ реконструирасмо овакво значење уместо понуђеног „заузме се“.

дерѣѣ f. „несрећа, пустилина, напаст“ (Косово, ЕЛЕЗОВИЋ I 131)

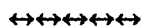
За ово ретко значење уп. нпр. пољ. *kłopot* „брига, невоља, мука“ : *kłopati. Уп. исти облик у значењу „прѣе, стареж“ у групи (3.4.1.) о.п.

(?) *дѣрѣа* f. „погрдан назив за високу, мршаву жену, повијену напред“ (Прошћење, ВУЛИЧИЋ 1995:33)

Вероватно поствербал < *дерѣаѣи*, в. горе у овој групи.

...adj. ADJECTIVUM DESCRIPTIVUM

јѣдаран, -рна, -рно „предузимљив, вредан“ (Тимок, ДИНИЋ 1988:290)

дѣрнчиѣи impf. „тегобно, напорно радити; носити нешто тешко“ (Ускоци, СТАНИЋ I 175)

дѣрѣаѣи impf. „диринчити, аргатовати“

дѣрѣиѣи impf. „диринчити“ (Пољаница)

дѣрчиѣи impf. „диринчити“ (Срем)

Овај облик потиче пре од истозначног *дѣрѣиѣи*, као резултат фонетског упрошћавања -ѣч- > -ч- (типа *ѣчела* > *чела*), него од синонимног турцизма *дѣринчиѣи* (евтл. хаплогизацијом).

дѣриѣи impf. „тешко радити, теглити, диринчити“ (Варош, Трешћево)

дѣриѣи се impf. „натезати се, мучити се, трудити се“

...sub. NOMEN AGENTIS

дѣриѣикоњ m. „онај који издире, диринчи за друге“ (Срем)

(1.7.3.)vb. „РАДИТИ ЛОШЕ, ОШЉАРИТИ; ДАНГУБИТИ“

сѣдѣриѣи pf. „било шта урадити“ (Ускоци, СТАНИЋ II 331)

дѣрндѣаѣи impf. „површно, непажљиво, без реда радити“ (Дучаловићи)

дѣрѣаѣи impf. „радити мало, овлаш, чепкрати; лоше писати, свирати“

задрѣѣвиѣи pf. „почети а не довршити неки посао“; „замазати, упрљати“; refl. „површно, алкаво се умити, опрати“ (Враће)

надрѣаѣи, *надрѣачиѣи* pf. „нашкрабати, најврљати“

драцуњаџи impf. „прати, површно прати; неуредно радити“ (Озаљ, ТЕЖАК 1981:351), *надрацуњаџи* impf. „исто“ (ibid.)

У овом облику се види резултат двоструке експресивизације: суфиксом -уњ- (уп. *драјуњаџи се* < *драјаџи се* „чешати се“) и додавањем презентског интензификатора -с- на лабијално проширења основе са којим се оно затим слило у фрикатив (дакле, -ц- < -йц- < -йс-, уп. *драџаџи* „шкрабати“ < *драјаџи* „чешати“). Према томе, *драцуњаџи* < *драйцуњаџи < *дра-й-с-уњ-аџи.

дробаџи impf. „проводити време у нераду, ленчарећи“ (Банија)

...sub. NOMINA AGENTIS

дрнда f. „неспретна, алкава особа“ (Банија); „рђаво, неукучно обучена особа“ (Левач)

(?) *дрндоша* f. „рђаво обучена особа“ (Левач)

(?) *драсле* m. „прљав, алкав човек“ (Плашки)

Ономасиологија ових именица је проблематична — овде се оне групишу тако што се наслањају на семантички низ „неспретан“ → „неуредан, алкав“ → „прљав“.

дрйи f./m. „неугледна, неотесана особа, пропалица“

...adj. ADJECTIVUM DESCRIPTIVUM

дрндасџи, -а, -о „неспретан, несмотрен, непажљив“ (Банија)

(2.1.)vb. „КОПАТИ, ДУБИТИ“

дѣраџи impf. „изривати, дупсти“

издирџи impf. „ископавати“ (Ускоци, СТАНИЋ I 292)

...sub. NOMINA RESULTATIVA

дѣра f. „рупа, пукотина“

дйра / *дйра* f. „рупа, пукотина, расцеп, подеротина“

Исти облици налазе се и у групи (3.4.) „кидати, тргати“.

ђйра f. „исто“ (Буњевци, РСАНУ)

Упркос семантичком подудару овог облика са претходним речима, фонетски је проблематично изводити га од *дира* мада је јасно да то мора бити иста реч. Паралелу за такву палатализацију пружа *ђир(ин)чиџи* (ср. Тимок, Заглавак) < *диринчиџи* (небитно је то што је у питању турцизам, мада ареална ограниченост појаве није за потцењивање).

йодѣгаѣти pf. „ударити, гурнути мотком или сл. испод камена“ (Ускоци, СТАНИЋ II 125)

йоддрголийти pf. „поткопати, подрити“ (ibid.)

(2.2.2.)vb. „САКРИТИ (СЕ), УГУРАТИ (СЕ)“

йридриѣѣти се pf. „припити се уз некога, примаћи се; чврсто се држати кога“ (Ускоци, СТАНИЋ II 200)

йридриѣѣти се impf. „пристајати, прибијати се уз кога“ (ibid.)

За ове примере нема идеалне класификације — овде су смештени по аналогији са *йрибиѣти се* и сл. (уп. исту групу поглавља *биѣти*).

(2.3.)vb. „БУШИТИ, ПРОБИЈАТИ, СВРДЛИТИ“

зидираѣти pf. „продирати, залазити у нешто; засецати“³⁵; фиг. „залазити у домен, улазити у област“ (књиж.)

йроддрѣѣти pf. „силом пробити, пробушити што“

...part. PART. PF. PASS.

зидѣрѣѣти, -а, -о „продоран, оштар (о погледу, очима)“ (НП Босна)

(2.4.)vb. „КЛИЈАТИ; ШТРЧАТИ“

йдарѣѣти impf. „почети расти“ (Ускоци, СТАНИЋ II 415–416)

↔↔↔↔↔↔↔↔

...sub. NOMEN INSTRUMENTI / AGENTIS

дрѣкло n. „патрљак кукурузне стабљике који остане да штрчи из земље пошто се кукурузовина исече“ (Зоруновац)

Због фонетске нестабилности групе -ѣл- / -кл- не може се искључити могућност да овај облик заправо гласи *дрѣло.

(2.5.)vb. „КУЉАТИ, ШИКЉАТИ“

дѣраѣти impf. „тећи снажно, шикљати“

дѣрнуѣти pf. „нагло потећи, покуљати“ (Трешњево)

дрѣјеѣти impf. „надирати (о води)“ (Прошћење, Вуличѣ 1995:35)

³⁵ Уп. примере: „Трн му је дубље задирао у груди“, „У такту су руке задирале иглама у пређу“, „...алатљике... све у исти мах у камен задиру“, „...силом задира сјекира у квргаво дрво“ итд.

надирајти impf. „куљати и сл.“

ипрдретти impf. „избити, помолити се, покуљати“

ударјти impf. / *ударити* pf. „(по)тећи, (по)цурети“ (Ускоци, СТАНИЋ II 415–416)

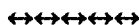
...sub. NOMINA АСТІ

дѣра f. „бујица“ (ЦГ)

дѣрљав(ин)а f. „исто“ (књиж.)

(2.6.)vb. „ЖУЉАТИ, ПРИТИСКАТИ“

ипридирајти impf. „чинити нешто притискајући, притежући (сећи, трљати, писати)“ (Ускоци, СТАНИЋ II 200)

дрдйити impf. „притискивати, давити“

(2.7.)vb. „ТИШТАТИ, МУЧИТИ (болест, горушица и сл.)“

дрйјетти impf. „мучити (о горушици)“ (Васојевићи, СТИЛОВИЋ 1990:168)

ипдријетти pf. „одједном добити непријатан осећај у грлу од киселине у стомаку“³⁶, нпр. „Подрла ме љутина“ (ibid. 286; Ускоци, СТАНИЋ II 126)

ипдирајти impf. безл. „бивати мука (од стомачне киселине), морити“ (ibid. 121)

...sub. NOMEN АСТІ

дѣравица f. „горушица“ (Дежман, Поповић Д.Г.)

(3.1.)vb. „СЕЋИ, РЕЗАТИ“

ООО Глаголски облици нису потврђени.

...sub. NOMINA RESULTATIVA

ипдријна f. „комадина (меса), одусек“ (Васојевићи, СТИЛОВИЋ 1990:286)

(?) *дѣрезга* f. „слој мяса на сланини“ (Пожаревац)

Класификовање ове речи у ову групу подлеже преиспитивању — овде „слој“ схватамо као „нешто одсечено, појас нечега, траку, пругу и сл.“. Формално најближе (са једином разликом у звучности велара у суфиксу), стоји *дѣрѣска* (уп. s.v. у групи (4.1.1.) о.п.).

³⁶ Ову на први поглед непотребно опширну дефиницију наводимо пошто јасно показује да се тај непријатни осећај доживљава као удар.

Етимолошки најближе (само без суфиксалног проширења) стоји поствербал рус. дијал. *dor* „слој масти на месо“ (ЭССЯ 5:79). Ова именица је семантички хапакс међу другим речима истог облика, с.-х. фитонимима „барска биљка; першун; крстовник“, као и и осталим словенским паралелама: слн. „негве“, рус. „степски жбун итд.“, укр. „настрљивац“, „свађа“, чеш. дијал. „сноп посеченог грања“, „грање које је нанела река“ итд. (cf. ЭССЯ 4:205 s.v. *dereza / *derezga без с.-х. потврде из Пожаревца) мада свакако припадају истом етимолошком гнезду.

(3.1.2.)vb. „КОСИТИ“

126) *Иддрѡѣтѣи* рф. „покосити до саме земље“ (Ускоци, СТАНИЋ П

Придријети pf. „покосити траву и др. таман до земље; било како, немарно покосити“ (ibid. 200)

ἵπρὸδρῳεῖται рф. „покосити овде-онде“ (ibid. 218)

йддирайти impf. „косити до земље, захватајући каткад и бусен“ (ibid. 121)

йр̀идир̑й̑ти impf. „косити таман до земље“ (ibid. 200)

↔↔↔↔↔

дрънуѣти рф. „покосити“ (Ускоци, СТАНИЋ I 174)

дрмнуйи рф. „исто“ (ibid.)

odārļai pf. „покосити до земље“ (ibid. II 18)

Ова необична творба у неким другим значењима има синониме у глаголу *одарлаисаити* чији турски наставак очито врши експресивну функцију. Имајући у виду да је формално могуће извођење овог облика од једног *д̄арнуити* < *ударати*, пресудни значај може се придати његовом семантичком подударању са другим глаголима који се свде на *дријети* / *дерати*. Уп. исти облик у другим значењима у групама (1.2.3.), (3.3.), (3.5.1.), (4.2.2.).

(3.2.)vb. „КЛАТИ, ГРИСТИ“

ударити impf. „ујести, угристи“ (Ускоци, СТАНИЋ II 415–416)

дърнути рф. „загристи“ (Ускоци, СТАНИЋ I 148)

дрнуџи рф. „ујести“, нпр. *Дрнуло га љсеџо* (Вук)

↔↔↔↔↔

дрснути рф. „ујести, угристи“ (Књажевац)

дрмнуѣи рѣ. „угристи, загристи“

(3.3.)vb. „ЛОМИТИ, КРЊИТИ, ГРЕБАТИ“

дрнући pf. „оштетити, начети (виноград, пшеницу)“ (Поцерица)

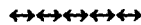
дрњосаћи pf. „оштетити, упропастити (виноград)“ (Заглавак)

Упркос удаљености Заглавка од Поцерине овај глагол (са неетимолошким турским суфиксом у експресивној функцији), показује се као семантички подударан свом неекспресивном парњаку *дрнући* до у танчине. То не може бити случајност, већ је вероватно индикација да се та специјализована семантичка изоглоса, „штетити виноград и сл.“, некада простирала на ширем ареалу. Алтернатива оваквој семантичкој класификацији ових облика (при којој ми налазимо тежиште на моменту „крњити“) може бити група (1.4.1.) „уништити“.

...sub. NOMEN RESULTATIVUM

(?) *дрн* m. заст. „стена у мору, scorpius“ (Белостенец, RJAZU)

Оправданост оваквог сврставања ове речи налази се под знаком питања — полазимо од тога да је таква стена „одломљена“ од копна, мада она може бити и „одсечена“ или „избијати“ из мора итд. Класификација је отежана и тиме што је ово значење ове речи хапакс у читавом словенском свету — у свим осталим словенским језицима континуанте псл. *dьrпъ значе „бусен, травњак“ (једино у бугарском још и „грудва, парче“, уп. ЭССЯ 5:224–225, SP 5:50). Скок је само наводи уз коментар да се данас не говори у Далмацији (СКОК I 436b), што значи да је овај географски апелатив истовремено и једина посведочена континуанта те псл. речи у српско-хрватском.³⁷ SCHÜTZ нема.

дрцаћи impf. „грепсти ноктима; шкрабати“

дрљаћи impf. „разбијати, ситнити земљу“

дрљанући pf. „закачити, окрзнути“ (Лика)

драсне (се) pf. „окрзне (се), повреди се чим оштрим“ (Ц. Река, МАРКОВИЋ 1986:297; Тимок, Динић 1988:65)

дресне pf. „пукне, расцепи се“ (Тимок, Динић 1988:66)

оддрлаји pf. „огрепсти, одадријети“ (Ускоци, СТАНИЋ II 18)

одарлаисаји pf. „огрепсти производећи буку“ (ibid.)

³⁷ За сличну семантичку типологију уп. с.-х. *брѣна* „стрмен, брдо, стрма обала, кланац...“, али не са Скоковом алоглотском етимологијом (СКОК I 211), већ онако како тај термин образлаже Лома 2000:615 (прецизирајући тумачење у ЭССЯ 3:30–31), пре него као Станишић 1995:82.

Коментар о творби и пореклу ових облика в. s.v. у групи (3.1.2.) о.п.

...sub. NOMEN AGENTIS

дрда f. „овца штеточина“ (Гружа)

Ономасиолошки моменат „штетовања“ поистовећује се са базичним значењем ове групе „крњити“, уп. једнаку класификацију глагола *дрнути*/ *дрњосати* „штетити виноград“. Нејасно је да ли овамо припада *дрдан* „име овну“ (Дубашница на Крку).

(3.4.)vb. „КИДАТИ, ЧУПАТИ; ВУЋИ; ЦЕПАТИ“

дѐрати impf. „кидати, цепати, раздирати; тргати, откидати“

дѐрати impf. „раздирати, разривати; парати“; *дрѣјеши* „исто“ (Прошћење, Вуличих 1995:35)

издѐрати pf. „поцепати, откинути део неке целине“ (Иванда, ЧЕШЉАР 1983:119)

одѐрати pf. „откинути део текстила или хартије“ (ibid. 128)

йџдрѣеши pf. „све поцепати“ (Ускоци, СТАНИЋ II 126)

дрѣти impf. „дерати“ (Озаљ, ТЕЖАК 1981:352)

йздираѣти (се) impf. „цепати (се)“ (Ускоци, СТАНИЋ I 292)

дрнути pf. „тргнути, цимнути“

...sub. NOMINA RESULTATIVA

дѣрка f. „комад, парче (откинуто)“ (Србија)³⁸

дѐра f. „отвор, рупа на огради, плоту кроз коју се пролази; подеротина, рупа на одећи“

дѐрошина f. „рупа, рупчага; подеротина“

дѣра / *дѣра* f. „рупа, пукотина, расцеп, подеротина“

Ово последње такође и у групи (2.1.) о.п.

↔↔↔↔↔↔↔

(?) *дргѣати се* impf. „штипати се“ (Врховине)

дрѣати impf. „чупати, трзати, цимати“

дрнѣати impf. „(рибарски) дирати удицу, трзати“

³⁸ Према примеру: „Доњоземци истрчаше и почеше му кидати дирку по дирку од срца, од трбуха, од главе, од језика...“ (М. Ђ. Милићевић, *Живот Срба сељака*, СЕЗБ I, 292). Ова именица може имати псл. старину (уп. континуанте псл. *dirka у бугарском, где значи „траг“, и у источнословенским језицима где значи „рупица, јамица“, cf. SP 3:211, без с.-х. примера). Међутим, с обзиром да је с.-х. значење хапакс на словенском нивоу, сигурније би било претпоставити да се овде ради о локалној поствербалној творби на бази с.-х. глагола *дѐрати*.

дрнкаџи *imprf.* „кидати, штрпкати“ (Ускоци, СТАНИЋ I 175)

Овај глагол се код Скока сматра ономатопејским (и при том је сасвим неадекватно смештен у одредницу коју носи глагол *дрмаџи*), што се за нека значења која подразумевају звучне ефекте (и која су, нпр. у РСАНУ, једина потврђена) вероватно и јесте тачно. У том случају бисмо имали посла са два хомонимна глагола, једним ономатопејским и једним „правим“, будући да се скуп значења која носе овај глагол и неки њему најближи облици, никако не своди на ономатопеју: *дрнкаџи* „кидати; дирати; јести“, *дрњаџи* „задиркивати, љутити се“, *дрнчиџи* „тегобно радити, носити терет; једва се држати на ногама; ићи на далек пут; цвекотати (од хладноће), као и перфективно *дркнуџи* „вриснути, заплакати; украсти; поћи некуд, искрасти се“ (све из Ускока, СТАНИЋ I 174).

дрцаџи *imprf.* „дерати, цепати“ (*ibid.* 177)

дрјаџи (*се*) *imprf.* „кидати, чупати; черупати, глодати“

дрсмаџи *imprf.* „вући тамо-амо, тргати“ (Лика)

Овај облик би могао првобитно гласити и *дрмсџи што, међутим, за семантичку анализу није битно.

издрска *pf.* „искида на ситне комадиће, покида, очерупа“ (Тимок, ДИНИЋ 1988:104)

...sub. NOMINA RESULTATIVA, NOMEN AGENTIS (?)

дрдара *f.* „комадићи брављег срца и цигерице, увијени у плућну или трбушну марамицу, пржени на жару“ (река Врбас)

(?) **дркалица** *f.* „ситница, којештарија“ (Загарац, ЋУПИЋИ 1997:84)

Ово значење је практично уникум у корпусу свих шест глагола — формално је именица најближа глаголима *дрнкаџи*, *дрцаџи* (в. горе), а семантички развој „кидати“ → „откинуто тј. ситно“ → „безвредно“ делује логично. Уп. исти облик у групи (8.2.) о.п.

(?) **дрје** *n.* „земљиште обрасло трновитим жбуњем“ (Ускоци, СТАНИЋ I 176)

Овакво груписање овог облика заснива се на само једном од више могућих аспеката конкретне реалије: чињеници да то жбуње „чупа“ пролазнике (људе, стоку). Стога је и наведен као *nomen agentis*. За проблем утврђивања ове ономасиологије уп. коментар s.v. готово синонимне именице *дѐра* у групи (7.1.) „газити“.

...adv. ADVERBUM

дрцимице *adv.* „површно, на брзу руку, летимице“

Иако прилоге у принципу не разматрамо, овај узимамо као добру илустрацију опсега значења „кидати, тргати ситним потези-

ма, тамо-амо“.³⁹ Са друге стране, та семантичка нит води до значења „радити којекако, ошљарити“.

(3.4.1.)vb. „КРЗАТИ (СЕ), ХАБАТИ (СЕ)“

дѣрати impf. „кварити ношењем, хабати; одирати, озлеђивати по површини“

дрѣти, *дѣрем* / *дрѣм* impf. „трошити, харчити, упропашћавати“ (Ускоци, СТАНИЋ I 173)

...sub. NOMINA RESULTATIVA

издерак m. „похабани, изношени део одеће“

дѣрина f. (обично pl.) „стара, износана ствар, збачак (о одећи)“ (Драгачево, ЂУКАНОВИЋ 1995:197)

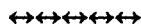
дѣрошина f. „крпа, дроњак“ (Војводина)

дѣрешина f. „стара крпа“ (Прошћење, ВУЛИЧИЋ 1995:33)

дѣриња f. „прње, стареж“ (Гружа)

дѣра f. „крпа, дроња, стареж од рубља“ (Косово, ЕЛЕЗОВИЋ I 138)

издер / *издор* m. * „хабање“ у изразу за *издер* о добром, јаком платну (Вук)

дрѣйати се impf. „цепати се, ситнити (због хабања)“

дрѣйати се impf. „дерати се, цепати се, хабати се“ (Бачка; Парчић)

...sub. NOMINA RESULTATIVA, NOMINA AGENTIS

дрѣољак m. „дроњак“ (Банат, Купиновац)

дрѣмљ m. „рита, дроњак“ (Купиновац)⁴⁰

дрѣйац m. „одрпанац, простак, мангуп“

ждѣйац m. „дрипац“ (Васојевићи, СТИЈОВИЋ 1990:173)

...adj. ADJECTIVA DESCRIPTIVA

дрѣав, -а, -о „прљав и поцепан“ (Ц. Река, МАРКОВИЋ 1986:298)

дрѣйав, -а, -о „поцепан, одрпан, дроњав“ (Вук, Кића, Десница)

дрѣйав, -а, -о „поцепан, рашчерупан“

дрѣйав, -а, -о „дроњав“ (Левач, Тупижница)

³⁹ О суфиксу -ице који твори прилоге од именице и глагола cf. Вавић 1986:500.

⁴⁰ У РСАНУ се на том месту упућује на *андрамољ*, али како је то вероватно ипак позајмљеница (cf. SKOK I 42, такође ЕРСЈ s.v.), с таквом могућношћу не треба рачунати.

дрискав, -а, -о „који је сипкав, који се рони“ (Тимок, Динић 1988:67)

Због одсуства примера не зна се на коју се реалију придев односи, али формално је он свакако паралела облицима *дрискаји*, *дрисак* (уп. s.v. у групи (8.10.) о.п.).

(3.5.)vb. „(3)ГРАБИТИ, ШЧЕПАТИ“

сйѡдриѡеѡи pf. „шчепати, зграбити“ (Ускоци, СТАНИЋ II 331)

дрнуѡи pf. „зграбити“

↔↔↔↔↔↔↔

дрља̀нуѡи pf. „на брзину дохватити, зграбити“ (Морача)

дрѡиѡи pf. „отети, украсти; зграбити, шчепати“

дрѡиѡи impf. „грабити, хватати, ловити“

...adj. АДЈЕКТИВУМ DESCRIPTIVUM

дрскав, -а, -о „грабљив“ (Алексинац)

(3.5.1.)vb. „КРАСТИ; ИСКОРИШЋАВАТИ“

дѡраѡи impf. „пљачкати некога“

одѡраѡи pf. „преварити у трговини, наплатити више“ (Иван-да, ЧЕШЉАР 1983:128)

йѡдриѡеѡи pf. „искористити кога“ (Ускоци, СТАНИЋ II 126)

сйѡдриѡеѡи pf. „отети“ (ibid. 331)

йридираѡи impf. „искоришћавати кога“ (ibid. 200)

дѡрнуѡи impf. „узети, присвојити“ (Ускоци, СТАНИЋ I 158)

дрнуѡи pf. „отети, украсти“

...sub. NOMINA ACTI, NOMINA RESULTATIVA, NOMEN AGENTIS

дѡраѡина f. „пљачка; плен; намет, глоба; одштета“

ѡдор m. „пљачка“ (RJAZU)

ѡдор m., *ѡдора* f. „плен; имовина“ (Гундулић, стари хрв. лексикографи RJAZU)

ѡдор m. „крадљивац“ (ЦГ Вук; Пољица, RJAZU)

На основу последњих поствербала и њихових релативно ретких паралела у слн. и рус. језику (формалних више него семантичких) реконструише се псл. **obdora* /**obdorъ* < **obderti* (cf. ЭССЯ 26:163).

↔↔↔↔↔↔↔

дркнуѡи impf. „украсти, дићи“ (Ускоци, СТАНИЋ I 174)

дрџати се impf. „имати какву корист од кога“ (ibid. 177)

дрљати impf. „искоришћавати кога“ (ibid. 174)

дрљати pf. „дрпити, украсти, отети“ (ibid.)

дрмнути pf. шатр. „украсти“ (ВЛАКОВИЋ 1966:91)

дрџати pf. „узимати бесправно (силом или кришом), пљачкати, красти“

дрџати pf. „отети, украсти“; „зграбити, шчепати“

дрџати pf. „отети, украсти“

одарлати pf. „исто“ (Ускоци, СТАНИЋ II 18)

одарлати pf. „окрупати, узети све“ (ibid.)

Коментар о творби и пореклу ових облика в. у групи (3.1.2.) о.п.

...sub. NOMEN RESULTATIVUM

дрџак m. „оно што се отме, уграби“ (Ресава)

(3.5.2.)vb. „ЗАХВАТАТИ, ЦРПСТИ“

зидрати pf. „доста захватити (из каце)“ (Ускоци, СТАНИЋ I 219; Прошћење, Вуличић 1995:41)

зидрати pf. „дубоко захватити“ (Ускоци, СТАНИЋ I 219)

зидрати pf. „снажно захватити“ (ibid. 244)

зидрати pf. „вадити (нпр. снег из снежнице)“ (ibid. 292)

(3.5.4.)vb. „ОРАТИ“

зидрати pf. „дубоко орати“ (Ускоци, СТАНИЋ I 219)

...sub. NOMEN RESULTATIVUM

Дор m. (м)топон. „земља под њивама у Србији“ (RJAZU)

Ово је једини случај у коме се тешка база у основи јавља као самостална реч, а не у префиксалним сложеницама. Скок овај облик не региструје,⁴¹ али постојање истоветних микротопонима у словеначком (cf. BEZLAJ I 108), као и других потпуних паралела, нпр. рус. дијал. *дор* „крчевина и сл.“, оправдава навођење ове с.-х. именице у оба прасловенска речника (ЭССЯ 5:79, SP 4:127).⁴² Уп. и коментар s.v. *дѣра* у групи (7.1.) о.п.

⁴¹ Отуд и тврдња да се тај превој среће само у префиксалним сложеницама (СКОК I 437b).

⁴² Упркос неким индикацијама да се у овој групи нађе и *ддорак* m. „неколико попречних бразда на ужим крајевима њиве“ (Златибор, МИЛОВАНОВИЋ 1983:45), тај облик ипак треба изводити од глагола *од-орати*.

(3.6.)vb. „ГУЛИТИ, ЉУШТИТИ“

дѣрати impf. „лишавати коже; ослобађати коре, љуске, горњег слоја“

дрѣјети impf. „скидати кожу са заклане животиње“ (Прошћење, Вуличих 1995:35)

задрѣјети се pf., *задрѣјати се* impf. „загуљивати се, заљушћивати се“ (Васојевићи, Стијовић 1990:179)

...sub. NOMEN PATIENTIS (?), NOMINA RESULTATIVA

дерѣћ m. „врста рибе у Лиму (пре готовљења се дере, скидајој се кожа)“ (Васојевићи, Стијовић 1990:162)

дѣрлѣтина f. „слаба посна земља коју често спира вода“ (Левач и Темнић)

дѣдора f. заст. „рухо, одећа“

Оваква ономасиологија позната је и другим језицима (уп. SKOK I 437b), а почива на логичном⁴³ семантичком развоју: „одрана кожа“ → „одело од коже“ → „одело уопште“ (или у другом правцу семантичког развоја: „одрана кожа“ → „плен“) ⁴⁴.

↔↔↔↔↔↔↔

...sub. NOMINA RESULTATIVA

дрло n. „слаба земља; пусто имање“ (Ускоци, СТАНИЋ I 174); „голет настала ерозијом“ (з. Србија тј. Соколска нахија, Љ. Павловић): „Дрло, дрлине, дрлаче треба да кажу голо, одерано земљиште каменитог тла које атмосферилије стално одиру.“

дрлина f. „исто“

дрлача f. „исто“

дрлија f. „неплодно, посно земљиште“ (Љештанско, ТЕШИЋ 1977:268)

одрлија f. „слабо и пасивно земљиште“ (Прошћење, Вујичић 1995:81), уп. синонимно *ддршина* (ibidem).

Овакво класификовање ових именица полази од једног од могућих аспеката њиховог значења, од чињенице да је такво земљиште као огуљено, одрано.

⁴³ Овакав тип семантичког развоја Алинеи би сврстао у „clockwise“ или „downstream“, односно развој „у правцу казаљке на сату“ или „низводни“ (cf. ALINEI 1985:49–50).

⁴⁴ SKOK (I 437) нешто другачије реконструише овај семантички низ: „одрана кожа“ → „плен“ → „одело“, што подупиरे романским и другим паралелама. Оне стоје, али не обавезују, уп. и паралеле садржане у домаћим синонимима *руно* / *рухо*, *крзно* и даље *корисћ* : *кора* итд.

дрл(ил)о п. „неред“ (Буњевци, РЕЋ/ВАЃЛЈА 1990:68)

дрлеж т. „исто“ (ibid.; Буњевци, РСАНУ)

дрлог т. „неред, лом“ (Славонија, Банија; Ловра, МИЈАТОВИЋ 1983:155)

На избор овог суфикса вероватно је утицао синоним *брлог*. За најближу семантичку типологију уп. нпр. с.-х. *лђм*, рус. дијал. *ко-са* „хрпа одломљеног грађа (на реци)“ (СРНГ 15:44).

...adj. ADJECTIVUM DESCRIPTIVUM

(?) *задрљив, -а, -о* „који се цепа на љуске (о дрвету)“ (Темнић)

Уп. исти облик у групи (1.1.1.2.) овог поглавља.

(3.6.1.1.)vb. „КОМУШАТИ“

ООО Глаголски облици нису потврђени.

...sub. NOMEN RESULTATIVUM

ѡѡздер т./coll. „отпаци или труђе што отпадне од лана или конопље кад се набија“

Први део ове општесловенске именице псл. старине SKOK (I 437a) разлаже на префикс **ра-* /**ро-* и „уметнуто *-z-*“, док ФАСМЕР (III 185–186) говори о префиксу **рѡz-* и упућује на **роз-* који је у *ѡозни* и сл., и даље у лат. *post* итд.

(3.6.2.)vb. „ЧИСТИТИ“

дрѡстѡиѡи (се) impf. „чистити (судове, хаљине); чистити се (сувише), трљати се, прати се“ (ЦГ)

(?) *дрљати* impf. „трти, трљати“ (Ускоци, СТАНИЋ I 174)

дрѡати impf. „скидати нечистоћу или рђу тарући, трти“ (ibid. 177)

дрља impf. „крмеља, има крмељ у очима“ (Лужница, ЋИРИЋ 1983:133)

Семантичка класификација овог глагола (и његовог поствербала који следи, као и осталих деривата) представља проблем. Провизорно га смештамо у ову групу, полазећи од тога да се крмељ чисти, отиरे са очију и да би то могао бити пресудан ономасиолошки моменат. Проблем захтева даље разматрање.

...sub. NOMEN RESULTATIVUM

дрља f. „крмељ, згуснута служна излучевина из очију“

...adj. ADJECTIVUM DESCRIPTIVUM

дрљав, -а, о „крмељив“

(4.1.1.)vb. „САБИТИ; ОЧВРСНУТИ, ОЈАЧАТИ; БИТИ ДЕБЕО“
 ООО Глаголски облици нису потврђени.

...sub. NOMEN AGENTIS / RESULTATIVUM

дѣрѣска f. „велико, крупно одојче“ (Сомбор)

Због недовољно јасне мотивације, ова усамљена потврда класификована је по аналогiji са облицима у другом делу групе (уп. нарочито *дѣндек*). За готово потпуни формални пандан у облику *дѣрезга* „слој мяса на сланини“ (са једином разликом у звучности велара у суфиксу), уп. s.v. у групи (3.1.) о.п.

↔↔↔↔↔↔↔

ООО Глаголски облици нису потврђени.

...sub. NOMINA AGENTIS / RESULTATIVA

дѣнда / *дѣнда* f. „пуна, здепаста женска особа; пуначка девојчица“ (Стерија, ЦГ, Бока, Дубровник, Црмница; Ц. Река, МАРКОВИЋ 1986:298)

дѣндоша f. „дебела женска особа“ (ЦГ)

дѣндек n. „крупно, напредно дете“ (Васојевићи, СТИЛОВИЋ 1990:168)

дѣљазга f./m. „гломазна, неспретна особа“ (Љештанско, ТЕШИЋ 1977:268)

дѣркула m. / *дѣркулача* f. „крупан човек високог раста, људе-скара“; „крупна жена“ (Дучаловићи)

дѣрјина f. „крупна, развијена женска особа“ (Ускоци, СТАНИЋ I 174)

дѣрјинац m. „ониже дебело дете; јако развијен, снажан момак; грубијан, неотесанко, одрпанац“ (ibid.)

...adj. ADJECTIVUM DESCRIPTIVUM

дѣрјчан, *-чна*, *-чно* „гојазан, задригао“ (Пољаница)

(4.2.2.)vb. „ЈЕСТИ, ПИТИ (неумерено)“

дѣрајѣи impf. „неумерено јести, пити“

дѣрнујѣи pf. „нагло попити, појести“ (Ускоци, СТАНИЋ I 153)

надѣрајѣи се pf. „напити се“ (Иванда, ЧЕШЉАР 1983:126)

надрјѣи се pf. „напити се“ (Озаљ, ТЕЖАК 1981:352)

надрјѣи pf. „наждерати се, набокати се“ (Буњевци, РЕЋИЋ/ВАЋЛИЈА 1990:171)

дѣрнујѣи pf. „појести мало, у брзини“ (Вук)

...part. PART. PF. PASS.

надѣрен, -а, -о „пијан“ (Озаљ, ТЕЖАК 1981:352)

↔↔↔↔↔↔↔

дрмнуџи pf. „појести“ (Ускоци, СТАНИЋ I 174); шатр. „попити“ (ВЛАЈКОВИЋ 1966:91)

дрнкаџи impf. „јести“ (Ускоци, СТАНИЋ I 175)

ждрђиџи / *ждрђнуџи* pf. „халапљиво појести“ (Васојевићи, СТИЈОВИЋ 1990:173)

ждрџкаџи impf. „хапапљиво пити“

надркаџи се pf. „напити се, налокати се“ (Левач)

одарлаџи pf. „све појести“ (Ускоци, СТАНИЋ II 18)

Коментар о творби и пореклу овог облика в. у групи (3.1.2.) о.п.

(4.4.)vb. „ШЕПУРИТИ СЕ, ОХОЛИТИ СЕ“

дрндџчиџи се impf. „правити се важан, кочоперити се“ (Морача)

дрчџи се / *дрчџи се* impf. „нападно се понашати, кочити се, уображавати [своју] особиту вредност“ (Загарац, ЋУПИЋИ 1997:85)

(4.5.)vb. „ОТИЦАТИ, НАДИМАТИ СЕ“

ООО Глаголски облици нису потврђени.

...sub. NOMEN RESULTATIVUM

йодуџдра f. „оток, отекина (кад боли зуб)“ (Пирот, ЖИВКОВИЋ 1987:117)

(5.1.)vb. „ТАНДРКАТИ (ономатопејски)“

дрндаџи impf. „зврдати, клопарати, трескати“

дрнкаџи impf. „клопарати, лупкати, звекетати“

дрндусаџи impf. „исто“

(5.3.)vb. „БУЧАТИ, ХУЧАТИ; ЈЕЧАТИ“

дџрнуџи pf. „грунути, јако пући (о топу, грому и сл.)“

јударџи impf. / *јудариџи* pf. „пуцати, трештати (о грому)“ (Ускоци, СТАНИЋ II 415–416)

зајудариџи pf. „почети одавати звуке од себе; почети грмети, севати“

↔↔↔↔↔↔↔

дрмнуџи pf. „снажно пући, грунути“

(5.3.1.)vb. „ВИКАТИ, ПЛАКАТИ“

дѣрати се impf. „гласно, продорно плакати; гласно нарицати“; колокв. и пејор. „викати“

дерѹйати се impf. „плакати, дерати се, вриштати (о детету)“ (Лика)

дерѣйати се impf. „дерати се, јако плакати (о детету)“ (Врховине)

дерийѣти се impf. „галамити, скакати, бити немиран (о детету)“ (Васојевићи, СТИЛОВИЋ 1990:163)⁴⁵

За облик *дерѣйати се* могло би се чак помишљати да је деноминал⁴⁶, међутим овај низ глагола са једнаким проширењем -й- праћеним вокалском варијантношћу сведочи о вербалном пореклу свих ових облика.

издирати се impf. „викати на некога, галамити“

...sub. NOMINA ACTI, NOMEN INSTRUMENTI

дѣра f. „вика, дрека“ (Мостар)

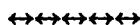
дѣреж f./m. „дерњава, дрека“ (Васојевићи, СТИЛОВИЋ 1990:162)

дѣрба / дѣрба f. „вика, дерњава“ (Далмација, Матош)

дѣрла f. „глас(?)“⁴⁷

дѣрла f. „грло“⁴⁸ (Херцеговина)

Ако се грло схвати као „орган за викање“, формало би овај облик могао бити *nomen instrumenti* на -*dlo* који се базира на *дѣрати се* „викати“.

дрѣвѣти се impf. „плакати без нужде, кривељити се“ (Врање, Тимок)

ждѣри impf. „цмиздри, плаче“ (Ц. Река, МАРКОВИЋ 1986:303)

дрѣкаѣти impf. „гласно плакати, дречати“ (Банат)

⁴⁵ У елементу значења „скакати, бити немиран“ могло је доћи до семантичке интерференције глагола *риѣйати* „скакати“ због делимичне сазвучности са њим, тј. паронимског односа у коме он стоји са *дерийѣти се*.

⁴⁶ За такво тумачење не би била препрека ни чињеница да именица *дѣрей* није потврђена у значењу „дете, дериште“, пошто јесте посведочено значење веома блиско овоме „јак, снажан човек, клипан“ (мада на другом терену, у ЦГ).

⁴⁷ Ово значење није сасвим поуздано — из примера: „Дрекну на нас *иѣо га дерла служи*“ није недвосмислено јасно да ли се ту ради о гласу или о грлу — уп. и израз: „Виче *колико га грло носи*“. В. и пример у следећој напомени.

⁴⁸ „Раздирје се нечија круна дерла крупнијом гласином“.

дркнути impf. „вриснути, заплакати гласно“ (Ускоци, СТАНИЋ I 174)

(6.1.)vb. „ДУВАТИ, ВЕЈАТИ“

дрѣтѣи, дѣрем / дрѣм impf. „јако дувати, носити дрвље и камење (о ветру)“ (Ускоци, СТАНИЋ I 173)

дёрну́ти рф. „почети изненада дувати“ (Книн)

дёрнути рф. „пасти, нападати у великој количини (снег и сл.)“ (Ускоци, СТАНИЋ I 153)

ударити рф. „дунути, подићи се“ (ibid. II 415–416)

...sub. NOMEN AGENTIS

Њродѡрина f. „јак, нагли ветар са северних квадраната, након серије јужних ветрова, роварјода“ (Комижа, MARDEŠIĆ-CENTIN 1977:298)

надрќајти се рф. „почети снажно дувати (о ветру)“ (ЦГ)

(6.2.)vb. „ЛИТИ, ПЛУШТАТИ“

udǎriti рф. „пасти (о киши, снегу)“ (Косово, ЕЛЕЗОВИЋ II 381)

ударѣи impf., ударийи pf. „падати (о киши)“ (Ускоци, СТАНИЋ II 415–416)

SKOK (I 438) за ово значење помиšlja на калк из албанског, што је непотребно будући да практично сви глаголи о којима говоримо имају посведочену ову семантику, уп. примере у истој групи осталих поглавља.

...sub. NOMEN ACTI

дрча f. „снег са кишом, лапавица“ (Ресава, Вучитрн, Левач, Крушевац, Тупижница)

(6.4.)vb. „ВОЊАТИ“⁴⁹

ударати impf. „заударати“ (Прошћење, Вуличић 1995:125); „мирисати на нешто“ (Тимок, Динић 1988:290)

⁴⁹ Потврду синкретизма тј. регуларност помака „ударати“ → „смрдећи“ на овом терену пружа и глагол *йахнуџи* који у већем делу словенског света значи „мирисати / смрдећи“, док је у јужавском очувано старије значење: *йахнуџи* рф. „ударити“ (Сусак, НАММ/НРАСТЕ/GUBERINA 1956:171), *ойахнуџи* (се) рф. „ошинути танким предметом (шибом, бичем)“, поред најстаријег *ойахџи* рф. „отрести плеву“ (Брусје, DULČIĆI 1985:571); за друге примере cf. SKOK II 586, ФАСМЕР III 220–221.

заударати impf. „смрдети; одавати неки мирис уопште“

(6.5.)vb. „ХАРАТИ (о болести)“

ударити pf. „доспети у несрећу, болест и сл. (само у клетви)“
(Ускоци, СТАНИЋ II 415–416)

...sub. NOMEN ACTI / RESULTATIVUM

ударац m. „некакво потмуло обољење“ (ibid.)

(6.5.1.)vb. „БИТИ БОЛЕСТАН, СЛАБ, САКАТ“

ООО Глаголски облици нису потврђени.

...part. PART. PF. PASS.

удрен, -а, -о „коме је оболео, или му недостаје, који део тела“
(Ускоци, СТАНИЋ II 417)

Овај партицип се поименичава и у основном, неизмењеном облику (в. горе) и помоћу суфиксалног проширења (в. следећи облик).

...sub. NOMEN AGENTIS

удреник m. „човек коме је нога оболела па се једва креће; слаб, изнемогао мушкарац; закржљао, неразвијен човек“ (ibid.)

удреница f. „оболела, слаба овца; отпадник од стада“, „слаба, изнемогла, закржљала жена; жена или девојка упалих бокова“ (ibid.)

(6.5.2.)vb. „ПОЛУДЕТИ; БИТИ ЋАКНУТ, БЕСАН“

дрнути, дрнѐм се pf. „помамити се“ (Вук; Пива и Дробњак, ВУКОВИЋ 1940:383)

задрнути се pf. „разбеснети се, планути“ (Босна)

здрнути се pf. „полудети, побеснети“ (Косово, ЕЛЕЗОВИЋ I 207)

здрнути pf. tr. *, „изазвати нечије лудило“ (ibid.)⁵⁰

удари на ђолуд(у) pf. „полуди“ (Тимок, ДИНИЋ 1988:290; Ц. Река, МАРКОВИЋ 1986:467)

...part. PART. PF. PASS.

ударен, -а, -о „луд, блесав“

⁵⁰ Ово значење сам Елезовић не издваја, али његова реконструкција се намеће из примера: „Да ме помами свети Арсеније и да ме здрне“. Пример је илустративан и као потврда примитивне представе о стихијском, натприродном пореклу лудила, што додатно оправдава смештање овог примера у ову ширу групу значења.

дѣрнуѣи, -а, -о „ћакнут“ (Буњевци, РЕЋС/ВАЃЛЈА 1990:60)

дрѣнуѣи, -а, -о „луцкаст, ћакнут“ (Ц. Река, МАРКОВИЋ 1986:298)

судрѣнуѣи, -а, -о „обестан“ (Вук), „згранут, махнит“ (Косово, ЕЛЕЗОВИЋ II 282)

...adj. ADJECTIVA DESCRIPTIVA

дрнѣвиѣи, -а, -о „бесан“

дрѣнован, -вна, -вно „исто“

(6.5.3.)vb. „БИТИ НАДАРЕН, ТАЛЕНТОВАН“

ООО Глаголски облици нису потврђени.

...part. PART. PF. PASS.

удрен, -а, -о „даровит, надарен“ (Васојевићи, СТИЈОВИЋ 1990:345)⁵¹

удрѣн, -а, -о „спретан, талентован за нешто“ (Загарац, ЋУПИЋИ 1997:510)

Оваква нумерација тј. класификација овог значења, само на први поглед може да делује парадоксално (треба имати у виду да су у свести примитивног човека и сакатост и таленат „дарови“ исте силе која, мимо њихове воље, погађа људе онако као што то чине и друге стихије у овој значењској групи). Исту семантичку типологију показује и глагол *длнем* „ударим“ (Пирот, ЈОВАНОВИЋ 2001:71) : *одлен* „обдарен нечим (углавном се мисли на полни орган“ (Лужница, ФОРСКИ 1997:55; више о глаголу *длийи(и)* cf. ОС 3–4).

нѣудрен, -а, -о „неразуман, који је мале памети“ (Ускоци, СТАНИЋ I 523)

Пример смештамо овде јер његову семантику схватамо као негацију позитивног и пожељног значења претходних потврда из Васојевића и Загараца. Можда би било основа и да се он, након „денегације“ (и евентуално другачије префиксације), нађе и у групи (7.1.1.) „напредовати (у пренесеном смислу)“, уп. нпр. *излуѣи-ѣи се* у поглављу *луѣиѣи*.

(6.6.)vb. „СИНУТИ, БЉЕСНУТИ“

драсне pf. / *дрѣсне* pf. „јакко засветли, огреје сунце (кроз облак); сине одједном, засветли“ (Тимок, ДИНИЋ 1988:65–66)⁵²

⁵¹ Уп. примере: „Мѣло е удрен за тѣ, нѣко не може ... кѣ ѣн.“, „Није удрен ни за књигу, ни за рад.“

⁵² Уп. примере: „Наѣданпѣт драсну слнце из онѣја ѣблак ...“; „Кѣд отвори врата, онѣ дрѣсну видало унутра“.

Уп. и врло слично *издрсне* у групи (7.8.) „банути, појавити се“ у којој би и ови примери, метафорично схваћени, могли да се нађу.

(7.1.)vb. „ГАЗИТИ, ТАБАТИ; ПРОБИЈАТИ СЕ“

дѣрати impf. „пролазити, газити, преваљивати (ходајући)“

ѣредѣрати pf. „прећи, отићи, превалити део пута“ (Драгачево, БУКАНОВИЋ 1995:203)

здрѣти pf. „сићи с великим напором, пробити се, продрети“ (Ускоци, СТАНИЋ I 269)

ѣрдрѣти pf. „пробити се“ (ibid. II 218)

...sub. NOMINA LOC

(?) *дѣра* f. „густа, тешко проходна шума, честар“ (БиХ)

Примарну мотивацију ове именице, као и наредне (в. коментар тамо), врло је тешко одредити. Уп. и такође нејасно *дрѣ* „земљиште обрасло трновитим жбуњем“ у групи (3.4.) о.п.

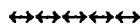
дѣра f. „пошумљена укотлина, поток, непроходна урвина“ (Прошћење, ВУЛИЧИЋ 1995:33)

Овај термин опире се не само класификацији у оквиру шеме која се овде предлаже, већ му је и иначе тешко одредити ономасиологију. Ово номинално значење битно се разликује од осталих поствербала основног глагола *дерати* („рупа“, „дрека“, „бујица“, „кулук“) и тешко се директно везује за неки вербални облик. Свођење тог значења на „газити“ могло би се сматрати и провизорним зато што има основа да се пође од значења „дерати, гулити, крчити“ као базичног и да се ова именица тумачи као „оно што треба крчити и сл.“, а не „оно што је (већ) одрано, тј. искрчено“ као у случају континуанти псл. *dorъ „крчевина“⁵³: рус. *дор*, блр. дијал. *дóрки* „заорани угар; поље усред шуме“ (SP 4:127). Можда ипак треба претпоставити да је то само смакнута номинација реалије, уп. распрострањеност топонима *Дор* не само на исл. терену, већ и на југу: *Дор* „земља под њивама у Србији“ (уп. групу (3.5.4.) о.п.). Као аргумент у прилог сврставања у групу „газити“ може да послужи аналогна именица *дира* „пут којим иде војска“ (поствербал глагола *дирати*), дакле „оно што се прокрчи да би се могло проћи“ (а што је претходно био честар). Могуће је да је значење „урвина, вододерина“ примарно, док је елемент пошумљености секундарно развијен деловањем си-

⁵³ Са регуларном творбом од *derъ, *dъrati која показује прелаз првобитне апстрактне именице у помен асти.

негдохе. Сличан развој али вероватно у другом смеру показује и с.-х. (х)àлуга „честар; прашума; провалија“ < *xaloga (cf. ЛОМА 2000а:89).

дѝра f. „траг који оставља при ходу животињска или људска нога“ (Пирот, Књажевац, Тупижница); *дѝра* „пут којим иде војска“ (Дубровник, Вук)

...sub. NOMEN LOCI

дрло п. „пут којим се стока гони“ (Ускоци, СТАНИЋ I 174)

Уп. и *дѝра* „пут којим иде војска“ (горе у овој групи). За творбу уп. s.v. (*ѝре*)*дрлѝти* у групи (7.3.) о.п.

(7.3.)vb. „ТРЧАТИ, ЖУРИТИ“

дрк interj. „трк“ (Озаљ, ТЕЖАК 1981:352)

дркнѝти се pf. „потрчати, штркнути се“ (ibid.)

дркѝти impf. „трчати“ (Туропоље, ШОЈАТ 1982:445)

дрчѝти impf. „исто“ (ibid.)

Да је овај облик којим случајем изолован, за њега би се легитимно могло претпоставити да је само фонетска варијанта од *ѝрчѝти* (као резултат локалне тј. околиналне замене иницијалног дентала), међутим посведоченост истозначних облика са -к- проширењем основе, и то у истом и оближњем говору, оправдава његово смештање у ову семантичку групу и етимолошке реперкусије таквог избора.

(*ѝре*)*дрлѝти* impf. „трчати, журити“ (Озаљ, ibid.)

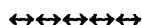
Теоријски би се, с обзиром на постојање именица *дрло* „пут...“ (в. у групи (7.1.) о.п., мада не у истом говору), могло поставити питање да овај глагол није можда деноминал. Међутим, реалност реконструкције вербалне производне основе *дрл-* /*дрљ-* (уп. § 0.3.5 о.п.) наводи на обрнут закључак, да је именица поствербал. Томе у прилог говори и творба синонима *дѝра*, који је такође поствербал.

(7.4.)vb. „ТУМАРАТИ, ПОТУЦАТИ СЕ“

ѝдарѝти impf. „тумарати, ићи тамо-амо“ (Ускоци, СТАНИЋ II 415)

дрѝтѝвѝти impf. „вући се, ићи полако, без циља“ (Васојевић, СТИЛОВИЋ 1990:168)

Исти облик и у групама (1.0) и (1.5.2), уп. коментар s.v. *дрѣ-шва* у групи (1.5.2.) о. п.

дрндаџи се impf. „ломити се, ломатати се“

дргљаџи се impf. „вуцарати се, вући се“

дрнчиџи impf. „ићи на далек пут“ (Ускоци, СТАНИЋ I 175)

дрцаџи impf. „ићи тамо-амо, скитати“ (ibid. 177)

(7.4.1.1.)vb. „(ЗА)ИНАТИТИ СЕ, ЗАСТРАНИТИ (у понашању)“

зѡдриѡџи pf. „застрани, тврдоглаво се држати нечега“ (Ускоци, СТАНИЋ I 219)

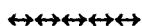
зѡдираџи pf. „ударати на своју страну, испољавати другачија схватања“ (ibid.)

наѡдриѡџи pf. „постати задрт, тврдоглав“ (Васојевићи, СТИЈОВИЋ 1990:251)

...part. PART. PF. PASS.

зѡдриѡ part. pf. „тврдоглав, самовољан; својеглав, бунтован“

наѡдриѡ part. pf. „исто“ (Васојевићи, ibid.)

заѡдрљаџи pf. „поћи рђавим путем, застрани“ (ЦГ)

(7.4.3.)vb. „ПРОСИТИ“

ѡрљѡнчиџи impf. „мољакати, просјачити“

(7.6.)vb. „КРЕНУТИ, ПОЋИ; СКОЧИТИ“

ѡдриѡџи pf. „потерати, погнати“ (Ускоци, СТАНИЋ II 417)

ѡѡдриѡџи pf. * „поћи у потрагу, кренути преко; свратити“ (Косово, ЕЛЕЗОВИЋ II 381)

Ова значења су наша, на основу примера „Нѡма кѡј да ѡѡри у потраг (тј. да се интересује)“, „ѡѡрише преко њѡва, преко коломбѡѡ“, „Кад пѡѡеш, ѡѡри на њѡшу кѡћу, ѡспѡт ти је, па ѡмо пѡсле зѡјно“ (Елезовић почиње одредницу са „напасти, клепнути, задати ударац“, а затим не прецизира семантику бројних употреба које илуструје примерима, као у овом случају). Ове потврде је тешко идеално груписати у оквиру наше шеме — овде име је приближно најадекватније место.

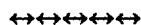
...part. PART. PF. PASS.

дрѣи, -а, -о заст. „брз, готов, приправан (на нешто)“ (Херцеговина и Далмација)

Овај облик је вишеструки проблем: хапакс је из збирке речи, без контекста, семантика му није непосредно мотивисана у оквиру с.-х. језика, а тог значења нема ни у другим језицима који садржи континуанте псл. **drtь* (part. praet. pass. < **dero* **dъrati*, **dъro* **derti* : **drti* cf. SP 5:55), свугде са доследном семантиком „олупан, одрпан, поцепан стар“ (што је иначе стандардно значење и у српско-хрватском).⁵⁴ За извесну семантичку блискост (првенствено у елементу силовитости), уп. *дрнуѣи* „бити захваћен страшћу“ у групи (8.9.1.) „жудети“. Класификација у оквиру наше шеме остаје под знаком питања. Алтернативна група била би (7.3.) „трчати, журити“.

(?) *зѣдрѣи*, -а, -о „веома јак, жесток (о негативним особинама)“

Ова семантика се у извесној мери поклапа са претходном. Уп. исти облик у значењу „продоран, оштар (о погледу, очима)“ у групи (2.3.) о.п.

дрѣснуѣи pf. „побећи, клиснути“ (Сокобања, Пирот, Заглавак)

дркнуѣи се impf. „поћи некуда, искрасти се“ (Ускоци, СТАНИЋ I 174)

дрљѣиѣи pf. „нагло некуд кренути“ (ibid.)

(7.7.)vb. „НАВАЛИТИ, НАПАСТИ; НАСРНУТИ“

зѣдрѣѣи pf. „навалити, ударити“ (Ускоци, СТАНИЋ I 219)

надрѣѣи pf. „насрнути, навалити“ (ibid. 486); *надрѣѣи* pf. „навалити у великом броју“ (Васојевићи, СТИЈОВИЋ 1990:251)

сѣдрѣѣи pf. „напасти“ (Ускоци, СТАНИЋ II 331)

⁵⁴ Једна далека паралела која би, уз много додатног истраживања, могла довести до објашњења овог помака, била су следећа: укр. *дерть* f. „грубо млевено зрно“ (< псл. **drtь*, поимениченог партиципа **drtь*, **drtia*, **drtio*, cf. SP 5:55), евентуално и стпољ. *darte kupy* „врста каше“ (cf. SP 5:55 s.v. **drtь*) односе се према с.-х. придеву *дрѣи* „брз, готов, приправан на нешто“ исто као с.-х. *ѣрга* „крупно млевено зрно, каша“ према *ѣргав* „напрасит, плаховит, жесток“. Добра и засад етимолошки најближа паралела је стчеш. *drly* „брз, спретан“ тј. чеш. дијал. *drly* „бодар, живахан“, слч. *drly* „исто“ (ЭССЯ 5:223), од исте основе као с.-х. придев само са другим проширењем. Даље се чак може помишљати и на однос полап. *t'ösör* „каша“ (в. ТРУБАЧЕВ 1971:63–64) према с.-х. *ѣкосиѣи* и сл. „напрасит, осоран и сл.“, оба у крајњој линији од корена **kes-/ *kos-* „ударати итд.“, истозначног корену **der-*.

јдриџи pf. „напасти“ (ibid. 417)

јдарџи impf., *јдарџи* pf. „нападати / напасти (нпр. вук на овце)“ (ibid. 415–416; Прошћење, Вуличџ 1995:125)

↔↔↔↔↔↔↔

јодрџи се pf. „поткопати се, окомити се“ (Ускоци, СТАНИЋ II 125)

јодрголџи pf. „окопати се, окомити се, насрнути на кога“ (ibid.)

(7.8.)vb. „БАНУТИ, ИСКРСНУТИ“

издрсне pf. „појави се, изађе изненада однекуда“ (Тимок, ДИНИЋ 1988:104)

(7.9.)vb. „СКАКАТИ, БИТИ НЕМИРАН (о деци)“⁵⁵

јдарџи impf. „(о деци) бити немиран“ (Ускоци, СТАНИЋ II 415; Прошћење, Вуличџ 1995:125)

...sub. NOMINA AGENTIS

дѣр(л)е n. „дериште“

дѣр(л)ан m. „дечак, момчић; обешењак, мангуп“

дерле n. „дериште“, coll. *дерлад*, *дерладија* „дечурлија, балавурдија“

дѣришџе n. „дете; несносно, безобразно дете; незрела особа, балавац“

Ономасиологију ових назива за децу тешко је поуздано утврдити. У неким случајевима, кад се ради о малој деци, то је свакако моменат плакања, вриштања. Називи за старију децу, адолесценте, мотивисани су неким другим семантичким аспектом глагола који у основи значе ударање: млатарањем, трчањем, скакањем (уп. ван круга глагола којима се овде бавимо нпр. *ђиђалак* < *ђиђаџи* „скакати“, *наџоскока* < *скакаџи* итд.).

заџорица m. „онај који се задиркује“ (Лужница, ФОРСКИ 1997:31)

Иста потврда и у групи (1.1.1.) јер се због одсуства примера не може одредити да ли је у питању свађа (уп. сличне творбе у групи (1.1.1.) о.п.) или детињасто задевање.

⁵⁵ За семантичку паралелу која поткрепљује конституисање ове групе као такве, уп. нпр. *џка* impf. „лудује, немиран је, несташан (о детету)“ тј. *разџка се* pf. „разигра се“, према *џкне* pf. „удари, навали“ (Ц. Река, МАРКОВИЋ 1986:261, 425).

- др̑ше* п. „дете“ (Буковица, Бос. Грахово, Андрић)
др̑шесина т. пејор. „погрдан назив за младића“ (Шимић, Корсор)
др̑носан т. „несташан, немирко, задорица“ (Лужница, ФОРСКИ 1997:27)

ООО Глаголски облици нису потврђени.

...sub. NOMINA AGENTIS

- др̑лѣк* тј. *др̑лијек* т. „несташко, враголан“, у изразу негодовања *који ти је др̑лијек* „шта ти је, који ти је ђаво“ (Ђ. Поповић, Херцеговина)
др̑че п. „дерле, дериште“ (Парчић)
др̑чина coll. „дечурлија“ (Книн); *др̑чајина* coll. „дечурлија“
др̑чѣк т. „дечак“, *др̑чѣчина* т./ф. „клипан, дрипац“
др̑шља т. „малишан“ (Ц. Река, МАРКОВИЋ 1986:300)

(8.1.)vb. „ТРЕПТАТИ, ЖМИРКАТИ“

ООО Глаголски облици нису потврђени.

...sub. NOMEN INSTRUMENTI (?)

(?) *др̑љине* f. pl. пејор. „очи“ (Ц. Река, МАРКОВИЋ 1986:298)

Овај пример је сасвим усамљен, стога је класификација проблематична. Можда треба поћи од значења „буљити, бечити се и сл.“. За семантичку типологију уп. s.vv. *забушии*, *бусаи*, односно *клойнуи*, *склойница* у истој групи поглавља *бухаи* и *леаи*.

(8.2.)vb. „БРБЉАТИ“

др̑дорийи, *др̑дори* impf. „говорити којешта, брбљати; мрмљати, гуњати“ (Врање; Ц. Река, МАРКОВИЋ 1986:297)

Због редупликације коју садржи, а и с обзиром на значење, овај се глагол сматра ономатопејом (cf. ЭССЯ 5:220, SP 5:39). Међутим, постојање других облика са истом овом редупликацијом, и то у неономатопејским значењима, доводи тај суд у сумњу: *др̑даи* „растресати, дрдати вуну“, *др̑дачийи* „исто“, *др̑ндаи* „исто“, *др̑да* „дрзак човек; овца штеточина“, *др̑де* „срдита, дурљива особа“, *др̑дав* „оронуо, стар“, *др̑дара* „комадићи брављег срца и цигерике увијени у марамицу, пржени на жару“, *др̑дољак* „дроњак“, *др̑дикаи* „пујдати“ итд. Ниједан од ових с.-х. облика (осим глагола

др(н)дайти, и то само у московском речнику) прасловенски речници не бележе, иако они својом семантиком итекако подупиру реконструкцију релативно слабо потврђеног псл. глагола **dъrdati* („експресивна творба ... делимична редупликација **dъr-d- < *der-/ *dъr-*“ ЭССЯ 5:220), односно **drdati* 1. „кидати, комадати; брзо ходати“ (SP 5:38–39, даје ономотопејско тумачење, дозвољава могућност „семантичког утицаја“ (sic!) глагола **drti*, без иједног с.-х. примера).

дрдљайти impf. „говорити којешта“ (Ријека)

задрндайти pf. „почети говорити досадно, наклапати“ (Херцеговина)

надрќайти се pf. „напричати се, изразговарати се“ (ЦГ)

бандрља impf. „брбља, гунђа“ (Ц. Река, МАРКОВИЋ 1986:265)

Овај облик творбено најверованије треба тумачити као *ба-н-дрљ-а-йти*, са експресивним префиксом *ба-* и назалним инфиксом. И БЈЛЕТИЋ 2000:330 на исти начин декомпонује овај облик, само што му (сходно корпусу на коме ради) у основи види глагол *џрљайти*.

дрѣндорйити impf. „говорити узалуд, упразно“ (Купиновац)

дрййайти impf. „говорити бесмислице, лупетати“ (Книн)

(?) *дрфљайти* impf. „брбљати“ (Туропоље, ШОЈАТ 1982:446)⁵⁶

...sub. NOMEN АСТІ

дрќалица f. „наклапање, бесмислица; празна прича“ (Ускоци, СТАНИЋ I 174; ВАСОЈЕВИЋИ, СТИЈОВИЋ 1990:168; ЗАГАРАЧ, ЋУПИЋИ 1997:84)

(8.3.3.)vb. „СМЕЈАТИ СЕ, ЦЕРИТИ СЕ“

дѣрийти се impf. „смејати се, церити се“ (Словинац 1881, 113)

Ако се ово значење посматра као изведено од „цепати (се)“, за истоветну семантичку типологију уп. широко распрострањену колоквијалну употребу глагола *цейайти се* „смејати се“.⁵⁷ Потенцијалну формалну могућност да је по среди деноминална творба

⁵⁶ На истом месту стоји и *иџ-фл-а-йти* и *клѣм-фр-а-йти* (ibid. 474, 451), оба у значењу „брбљати“ — тако да је велико питање шта стварно стоји иза овог облика. Да ли је уопште *-ф-* < *-џ-*? Можда треба помишљати на неки германизам? Или су то само произвољне ономотопејске креације, уп. *фрфљайти* итд.? Са друге стране, уп. фонетско варирање у пару *драйайти* / *драфайти* „чешати се“ (Варош).

⁵⁷ За примере исте типологије у домену глагола **lupati*, али не у с.-х. већ у руском језику, cf. ЭССЯ 16:184–185 s.vv. **lupiti*, **lupnqti* и ВАРБОТ 1985:24–25 о рус. *улыбаться* < **lybnqti*.

(нпр. од *déra* f. „рупа, процеп“) отклања чињеница да ово значење спада у редовни семантички репертоар значења сличних глагола (уп. и даље *кидаџи се*), као и постојање творбене могућности да то буде примарни глагол. Акценат који овде наводимо према РСАНУ (с обзиром на старину извора) уопште не мора бити тачан.

(8.5.1.)vb. „МАЗИТИ, ГЛАДИТИ; ГОЛИЦАТИ“

задиркѣвати impf. „голицати, шкакљати“ (НП Вук)

↔↔↔↔↔↔↔

дрѣљати impf. „миловати, голицати“ (Д. Рамићи, MALBAŠA 1976:99)

За семантичку типологију уп. *башуриџи се*, *башкаџи се* у истој групи поглавља *бухаџи*, даље и *мазиџи* : *мазнуџи* „ударити“, дијал. *ѡлиџи(и)* „мазити“ (cf. ОС 3–4) : *ѡнуџи* „ударити“ (Пирот, ЈОВАНОВИЋ 2001:71) итд.

(8.5.2.)vb. „ЧЕШАТИ (СЕ)“

дѣрати се impf. „јасо се чешати, драпати се“

↔↔↔↔↔↔↔

дрѣѡтиџи impf. „јасо чешати, драпати“ (ЦГ)

дрѣљати impf. „чешати“ (Ускоци, СТАНИЋ I 174)

дрѣљѡвати се impf. „чешати се“ (Лика)

дрѣѡвати impf. „снажно чешати, грепсти“

ѡдрѣѡвати pf. „добро се почешати“ (Ускоци, СТАНИЋ I 177)

дрѣѡвати impf. „грубо чешати; гребати, стругати; пискарати, шкрабати“

дрѣѡвати impf. „исто“ (Варош)

дрѣљѡвати се impf. „чешати се“ (Мали Пожаревац)

дрѣѡ се impf. „драпа се“ (Тимок, ДИНИЋ 1988:65)

дрѣѡѡвати impf. „чешати се“ (Лика)

дрѣѡѡвати се impf. „id.“ (ibid.)

дрѣљѡвати се impf. „чешати се“ (Бос. Грахово, Никшић; Д. Рамићи, MALBAŠA 1976:99)

У овом облику препознајемо резултат промене вида: несвршени > свршени > несвршени, дакле *дрѣѡвати* > (*дрѣѡнуџи* >) *дрѣнуџи* > *дрѣљѡвати* (за још примера таквог развоја види нпр. ВЈЕЛЕТИЋ/ВЛАЈИЋ-РОРОВИЋ 1991:130, нарочито напомену 19. Ова појава би могла имати још прасловенску старину у којој би био замислив низ

*drop-nṓti > *dronṓti > **dran'ati*). Паралелизам облика и значења протеже се на готово све деривате ових глагола (уп. у РСАНУ *др̑а-ња̑и се* „драпати се“, или *др̑а̑аво* „дроњаво“ итд.)

(?) *др̑а̑а̑и* *imprf.* „ружно писати, шкрабати“ (Карловац)⁵⁸

др̑а̑и̑и̑и се *imprf.* „драпати се“ (Пирот)

др̑а̑ли̑и се *imprf.* „драпати се“ (Банија, Плашки, Лика)

...adj. ADJECTIVA DESCRIPTIVA

задр̑лив, -а, -о „који је неравне површине, храпав“ (Јадар)

др̑а̑ав, -а, -о „рошав, богињав“

др̑а̑а̑ав, -а, -о „храпав, нераван (кора, рогови, зид)“ (Цепелић; Дворска)

(?) *др̑згав, -а, -о* „који има неравну површину (даска)“ (Ловра, МИЈАТОВИЋ 1983:155)⁵⁹

(?) *др̑езгав, -а, -о* / *др̑згав, -а, -о* „рапав“ (Тимок, Динић 1988:66–67)

Веза са претходним обликом не изискује посебни коментар. Ако претпоставимо да иза звучног *-зг-* стоји старије безвучно *-ск-*, ови облици се свode на основу *драс-* < *дрс-* (уп. § 0.3.9 о.п.), исто као *дракса* (< *драска, в. коментар s.v. у групи (1.0.) о.п.), *др̑ска*, *др̑скела* у групи (1.5.2.) итд. Семантичка класификација свих ових придева стоји под знаком питања — како не видимо групу у коју би се боље уклапали, претпостављамо развој „чешати“ → „трти уопште“ → „бити нераван, рапав“. С обзиром на формалну и семантичку везу последња два придева са претходна три, вероватно нема основа да се они доводе у везу са псл. *drēzga, *dręzga (cf. ЭССЯ 5:111, 113–114).

(8.6.2.)vb. „МРЕСТИТИ СЕ“

др̑д̑и̑и̑и се *imprf.* „парити се (о рибама)“ (Ђаковштина)

(8.7.)vb. „КОИТИРАТИ; ОНАНИСАТИ“

одар̑ла̑ис̑а̑и *pf.* „обљубити“ (Ускоци, СТАНИЋ II 18)

др̑ка̑и̑и *imprf.* „онанисати“

др̑д̑и̑и̑и *imprf.* „парити се (о живини)“ (Лепоглава)⁶⁰

⁵⁸ Овде је највероватније *-ц-* < *-иц-* < *иc-*.

⁵⁹ Где је свакако *-зг-* < *-ск-*, уп. *дереска*, *дерезга*, *драсну̑и̑и*, *драска̑и̑и*.

⁶⁰ „Петом гази кокош, а око Лепоглаве веле, да је дропи“ (Хирић).

(8.8.)vb. „ДРХТАТИ“

дрџаџи impf. „подрхтавати“

дрнчиџи impf. „цвокотати (на хладноћи)“ (Ускоци, СТАНИЋ I 175)

дрсаџи impf. „трести неким делом тела; трести се при ходу“ (Зајечар)

...sub. NOMEN ACTI

дрсавица f. „нека болест, грозница“ (Сењ)

Ово је свакако деадјектив следећег придева.

...adj. ADJECTIVUM DESCRIPTIVUM

дрсав, -а, -о „који се тресе; коме се тресе неки део тела“ (Зајечар)

(8.9.1.)vb. „ЖУДЕТИ“

(?) *дрнуџи* pf. „бити захваћен страшћу, заљубити се“ (Дубровник)

Ово значење је усамљено, осим извесне семантичке блискости у партиципу *дрџи* „брз, готов, приправан“, у групи (7.9.) „скакати, бити немиран“.

(8.10.)vb. „ЛИТАТИ, ИМАТИ ПРОЛИВ“

дрџкаџи impf. „испуштати жидак измет (о животињама), литати“ (Жупа)

дрџскаџи / *дрџсџаџи* impf. „имати дрџскавицу / дрџставицу, пролив“

дрицаџи impf. „исто“

дрџснуџи pf. „имати напад дрџскавице“ (Дубица, Банија, Лика)

Више о другачијем тумачењу облика *дрџскаџи* / *дрџсџаџи*, које питање њихове крајње етимологије оставља отвореним, налази се у § 0.3.9 (при чему та анализа не укључује *др(и)цаџи* које очито јесте део те лексичке породице).

...sub. NOMINA AGENTIS (?)

дрџкуља f. „врста шљиве џенарике чији је плод воден и мекан“ (Љ. Стојановић)

дрџскуља f. „исто“ (Оток у Славонији, Лика)

Ове именице свакако су изведене од глагола *дрџкаџи* тј. *дрџскаџи*, мада није сигурно да ли се семантичка веза заснива на сличности у елементу „воден, који прска“, или на последицама једења таквих шљива.

(9.3.)vb. „ДРНДАТИ (вуну и сл.)“

дрдаџи impf. „растресати, дрндати вуну“ (ЦГ)

дрдачиџи impf. „исто“ (ЦГ)

дрндаџи impf. „дрндалом растресасти вуну, памук и сл.“

издрндаџи pf. „прочешљати вуну; натапирати косу“ (Чумић, ГРКОВИЋ 1982:134)

драџи impf. „чешљати, гребенати“

(?) *задрџи се* pf. „постати рутав, зарутавити се“ (Херцеговина, Грђић)

Ова класификација је проблематична. Уп. ниже *дроњак* и коментар s.v.

...sub. NOMEN INSTRUMENTI, NOMEN RESULTATIVUM

дрнда f. / *дрндало* m. „справа за дрндање“

(?) *дроњак* m. „згрудвана прљавштина на вуни овце“ (Ц. Река, МАРКОВИЋ 1986:297)

Уп. *космурак*, *кџмура* у групама (9.3.) и (9.3.1.) поглавља *кџи*.

(9.6.)vb. „МУЉАТИ, ГЊЕЧИТИ (грожђе и сл.)“

дрџи impf. „газити, гњечити; месити“

дроџи impf. „муљати, гњечити грозђе“ (Копривница)

...sub. NOMEN RESULTATIVUM

дрџ m. „комина; остатак од самлевених и исцеђених маслина“ (ЦГ, Бока, Далмација); „крути остатак након отакања маста (огроздине, опне и коштице); комина“ (Братишковци, URUKALO 1982:167)

Будући да се ова именица као поствербал формално и семантички сасвим добро уклапа међу остале облике у овој значењској групи и у другим групама, вероватно је не треба доводити у етимолошку везу са синонимом *џрџ* (о томе cf. SKOK III 506 са другачијим тумачењима) који уз малу фонетску промену постаје и хомоним.

(9.7.)vb. „ПРАТИ (рубље)“

дрџи impf. „прати на брзину, како било“ (Заглавак)

Питање је да ли је код овог значења акценат на прању, или на немарности, у ком случају би овом облику било место у групи (1.7.3.) „радити лоше“.

др̑сати *imprf.* „прати, испирати лужену конопљу; прати класње“ (Врање)

(9.9.)vb. „КОВАТИ (метал)“

удар̑ати *imprf.* „закивати“ (Ускоци, СТАНИЋ II 415)

заудари̑ати *pf.* „забити, зарити (ексер)“ (Варош)

С.-х. ЛУПАТИ „ударати; гулити“

- „обичан глагол“ који делимично залази у ономотопеју
- етимолошки је још на прасловенском нивоу спорно да ли иза два значења стоје хомоними или коренски синкретизам значења; на нивоу с.-х. језика спорно је порекло основа са вокализмима *-a-* и *-и-*
- умерено склон регуларној префиксацији
- у неким значењима веома склон експресивној суфиксацији
- реализује 45 од 120 значења која садржи списак

1. The first part of the paper is devoted to a general discussion of the problem of the existence of a solution of the system of equations (1) for arbitrary values of the parameters α and β . It is shown that the system (1) has a solution for arbitrary values of the parameters α and β if and only if the condition

$$\alpha + \beta = 1$$

is satisfied. In the case when the condition (2) is not satisfied, the system (1) has no solution. In the case when the condition (2) is satisfied, the system (1) has a unique solution.

С.-х. ЛУПАТИ/ ЛУПИТИ (ЉУПИТИ)/ ЛУПИТИ „ударати; гулити“

0.1 ОПШТА СЛИКА

0.1.1 У односу на неке друге глаголе који значе „ударати, тући и сл.“ породица глагола *лүйайти* / *луйиити* у српско-хрватском језику умерено је разуђена. Истовремено, она је у српско-хрватском веома велика у поређењу са другим словенским језицима — другим речима, семантичка лепеза је том глаголу у српско-хрватском шира него у већини других словенских језика. С једне стране му недостају нека значења којих има другде у словенском свету (нпр. „трептати“), али зато има више иновација у односу на прасловенски семантички репертоар (в. ниже, § 0.1.2). Посебно је занимљива чињеница да је „суфицит“ значења ограничен на основне глаголске облике, док њихови деривати показују углавном базични, прасловенски инвентар значења.

0.1.2 Синкретизам основних значења глагола *лүйайти* / *луйиити* своди се на пар „ударати, тући“ и „гулити, љуштити“ и веома је стар — са извесном резервом да се реконструисати још на индоевропском нивоу¹, а за прасловенски се може сматрати неспорним, што ћемо овде још једном показати. Та два семантичка језгра имају своје правце гранања, од конкретних значења према апстрактнијима, при чему понекад нема извесности о томе које им је од два основна значења изворно. Управо у тој чињеници и треба видети најбољу потврду изворног синкретизма. У односу на прајезичко индоевропско стање, прасловенски — односно његове континуанте у савременим словенским језицима — показује извесне семантичке иновације („отимати“; „излегати се из јаја“; „жмирати, трептати“; „смејати се; кезити се“; „чепкати, мрљавити“; „јести, ждерати“; „трчати, бежати“ итд.)², док неколико значења представљају срп-

¹ За инвентар значења cf. РОКОРNY 681–682, 690 s.vv. **leu-* „одсецати, одвајати, ослободити“ односно **leup-* / **leub(h)-* „ољуштити, огулити, одломити, оштетити“.

² Ова тврдња је условна — заснива се на поређењу навода два збирна, вишејезична речника, индоевропског (РОКОРNY) и прасловенског (ЭССЯ) који ма колико би-

ско-хрватске иновације, не само у сфери апстрактних или метафоричних значења, већ и сасвим конкретних која извиру из основног синкретизма (нпр. „праћакати се“; „брбљати“³; „банути“, „побећи, клиснути“; „мрестити се“; „охолити се“; *„клијати“; „отицати“; „ослабити“; „заостајати“; „узнапредовати / поправити се“).

0.1.3 Предмет нашег занимања, српско-хрватски глагол *луџаџи* / *луџиџи*, изведен је од псл. основе **lup-* (< ие. корена **lou-p-*) која може да алтернира на неколико нивоа тј. хронолошких равни — локално, на прасловенском, и на индоевропском плану. Основни апофонски низ изгледа овако:

псл. **l'up-* : **lup-* : **lъp-* (> **lyp-*) < ие. **lēu-p-* : **lōu-p-* : **lŭ-p-* при чему и финални безвучни лабијал, односно лабијално проширење корена на ие. нивоу, може да алтернира са својим звучним парњаком, -*b-*.

0.1.4 У сагледавању различитих варијанти основа имамо у виду да у оквиру појединачног језика најпостојанији елеменат основе која има структуру **c-V-c** јесте коренски вокал (-V-). Иницијални консонант (**c-**) лако подлеже палатализацији или трпи утицај префикса, а финални консонант (-**c**) обично је склон алтернацији звучности (у дијалектима, у експресивној функцији итд.). На тај начин се у семантичку шему успостављену за глагол *луџаџи* аутоматски уклапа још један немали број на први поглед несродних лексема. Овде нећемо улазити у све могућности алтернације јер су оне бескрајне, будући да ие. низ **lēu-* / **lōu-* / **lŭ-* даје псл. **lu-* (**l'u-*) / **lъ-* (> **ly-*) који пак трпи, осим вокалског алтернирања, и различита проширења основе, не само лабијалима -*p-* и -*b-*, већ и другим формантима -*s-* (-*z-*), -*k-* (-*g-*), -*sk-* (-*zg-*), -*t-*, -*s-* итд. Тако се границе међу глаголима, не само у српско-хрватском већ и на прасловенском нивоу, у одређеном тренутку фактички губе. Стога ћемо се овде усредсредити на основне алтернације, односно на оне које су потврђене најраније у прасловенском.

0.1.4.1 Посебан проблем представљају с.-х. основе које су у савременом језику етимолошки недистинктивне будући да садрже вокал који једнако рефлектује два различита псл. вокала. Таква је основа

ли опсежни (други то јесте у већој мери него први), ипак не садрже потпуни збир материјала свих језика које формално описују.

³ Ово је релативно тачно, будући да постоје још неки изоловани случајеви у којима овај глагол означава људско оглашавање: пол. дијал. *lupić się* „вриштати, дерати се (првенствено о деци)“ (SŁAWSKI V 332–333), рус. дијал. *лупіть* „говорити“ (СРНГ 17:201), без пејоративне обојености!

луй- зато што с.-х. *-и-* рефлектује како псл. *-у-* тако и псл. *-и-*, а таква је и основа *лай-* зато што њен вокал потенцијално одражава и псл. *-а-* и псл. *-ѡ-*. Ова формална разлика има суштински значај јер у случају да је по среди први рефлекс, што значи да се ради о псл. основама **lup-* или **lъp-*, оне представљају алтернације основе **lip-*, дакле припадају етимолошком гнезду основног глагола *луйайи*. У другом случају, ако су пред нама континуанте псл. основе **lip-* и **lap-*, треба рачунати са ономатопејском природом (или бар ономатопејским пореклом) њихових деривата. Управо такве дилеме изискују да семантичка типологија арбитрира у етимологисању. Међутим, када се ради конкретно о глаголу *луйайи*, евентуално и *лајайи* и *лијайи*, то неће увек бити оствариво будући да је свима њима основно значење исто, па им се могу подударати и реализације семантичког синкретизма или семантичке еволуције.

0.1.5 Ево неколико базичних могућности фонетског варирања основе примарног глагола *луйайи*, при чему се као први елеменат пара увек наводи основа *луй-*.

0.1.5.1 А) с.-х. *луй-* : *луй-* (< псл. **lup-* : **lup-*)

Основа варира путем палатализовања иницијалне ликвиде — тако настали облици практично су потпуни пандани својим непалатализованим парџацама те и не заслужују посебну пажњу, већ се само констатује њихово постојање и практично равномерна дистрибуција на читавом с.-х. терену (од Истре и Далмације, преко Лике, Херцеговине, Шумадије, до ји. Србије). Појава је присутна у свим дијалектима и могла би се тумачити као локално српско-хрватска, како је то чинио Скок⁴, или бар као јужнословенска (с обзиром да је интензивно присутна и у бугарском), када ово секундарно умекшавање не би било спорадично посведочено и у рус. дијалектима. У прасловенском речнику се ипак сматра да за једну тако минорну фонетску промену то није довољно широк ареал, и закључује се да се ту ради о независним локалним развојима, дакле, да нема основа за њено прасловенско датирање⁵. Овакав правац

⁴ Скоком претпоставком о контаминацији глагола *луйайи* сродном речи *љуска* (Скок II 331) тешко да би се могла објаснити релативно велика распрострањеност ове појаве — имамо у виду како бројност потврда, тако и ширину јужнословенског терена на коме се оне јављају. Дакле, *љу-ск-а* у односу на *љу-й-и-и* може да послужи као пример подударности у корену речи, а не фонетског утицаја (уп. § 1.4).

⁵ „Не може се установити време настанка глагола **lupiti* као варијанте **lupiti*“ (ЭССЯ 15:215–216).

простирања изоглосе, међутим, уопште није реткост⁶, тако да нема потребе да се ова појава потцењује квалификацијом да су по среди независни локални развоји, будући да у њој треба препознати реликте псл. основе **l'и-* која се закономерно изводи од ие. корена **lēи-* (из низа ие. **lēи-/ *lōи-/ *lǣи-* који је дао и глагол *луйаѝи* и његове варијанте).

Ова основа реализована је у с.-х. следећим облицима: *љуѝаѝи*, *љуѝиѝи се*, *љуѝуѝи*, *љуѝина*, *љуѝиница*, *љуѝка*, *љуѝља*.

0.1.5.2 В-1) с.-х. *луй-* : *лай-* (< псл. **lup-* : **lǫp-*)

Основа је резултат алтернирања коренског вокала, а проблем представља разграничавање континуанти различитих псл. предлога, **lǫp-* и **lap-*, чији се коренски вокали у српско-хрватском једнако рефлектују⁷. Ово иде у ред најтеже решивих проблема јер је често немогуће утврдити да ли се поједина реч своди на апофонски алтернирану основу **lup-*, дакле **lǫp-*, или је заправо континуанта ономатопејског псл. глагола **lapati* са чијом семантиком се у великој мери поклапа. Стога семантика ударања не може да послужи као аргумент ни за једно решење, па се овде са сигурношћу могу сместити само оне речи које имају поуздане пандане у реализацијама *-и-* основе, нпр. *лаѝеж* = *луйеж*, *лабура* = *лубура* и сл. Све остало мора бити у домену спекулације и са оградом. У сваком појединачном случају трудићемо се да изнесемо различите аргументе за и против сврставања конкретног облика у ову етимолошку породицу, остајући често без коначног суда.

Као континуанте ове основе тумачимо следеће речи: *лаѝазнуѝи*, *лаѝеѝаѝи*, *лаѝача*, *лаѝеѝина*, *лаѝоѝ*, *лаѝеж*, *лаѝац*, *лаѝѝац*, *лаѝирица*, (*лаѝ?*).

0.1.5.3 В-2) с.-х. *луй-* : *лий-* (< псл. **lup-* : **lǫp-*)

Основа се реконструише провизорно, због неизвесности коренског вокализма. Могуће је да с.-х. *-и-* потиче и од псл. *-и-* из низа **lep-/ *lop-/ *lip-*, а не обавезно из низа **lup-/ *lǫp-* (> **lǫp-*). Тако се отвара још читав низ сазвучних и синонимних речи, чији се генетски трагови не могу поуздано пратити.

⁶ Уп. само у овом раду нпр. глагол **kositi* „ударати, сећи, кидати итд.“ или именицу **kosa* „речни нанос“ у групи (6.1.) поглавља *косиѝи*, с.-х. *набас* : рус. *баский* „леп“ у групи (3.6.2.1.) поглавља *бухаѝи* итд.

⁷ Ту ни руски језик није од велике помоћи пошто се псл. вокали **-ѝ-* и **-а-* у њему регуларно рефлектују као *-о-* и *-а-*, а затим се на локалном, дијалекатском нивоу, мешају услед акања.

Скок нема одреднице нити речи које реконструише полазећи од псл. основе **lup-*.

Московски прасловенски речник доноси континуанте глагола **lupati*, **lupnqti* само са неких делова словенског запада и истока (чеш., пољ., укр., блр.) при чему је њихов семантички инвентар, у односу на глагол **lupati*, сведен на „трептати, жмиркати“ (ЭССЯ 17:35). Ако се пође од основних значења „ударати; гулити“ и њихових даљих семантичких варијанти реализованих у с.-х. *луйаџи* / *луйиџи*, формира се још једна мала породица речи изведених од основе *луй-*, досад нерегистрованих у етимолошкој литератури (или тумачених другачије): *луйсаџи*, *луйав*, *луйић*.

0.1.5.4 С-1) с.-х. *луй-* : *луб-* (< псл. **lup-* : **lub-*)

Основа је резултат озвучавања финалног лабијала — што би теоријски могло бити и локална, дијалекатска црта, међутим ово варирање сеже у дубоку прошлост. По некима се полази од именичког пара псл. **lupъ* : **lubъ* (< ие. **loupos-* / **loubos-* cf. ЭССЯ 16:157–158, 186), или се и једна и друга основа сматрају производа различитог ширења основног корена **lēu-* још на ие. нивоу (POKORNY 681–682), мада је можда најједноставније претпоставити првобитну атематску промену глагола која би узроковала варирање завршног лабијала још на пие. равни (дакле, 1. sg. **leubmi*, 2. sg. **leupsi*, 3. sg. **leupti*, imper. 2. sg. **leubdhi* итд., уп. и § 0.3.1 о.п.). Основа са завршним звучним лабијалом у српско-хрватском је мање продуктивна у вербалној сфери, али зато показује богату номиналну деривацију — што је случај супротан њеном беззвучном парњаку. У тој комплементарности такође треба видети аргумент за заједничко порекло двеју основа.

Тако се као континуанте псл. основе **lub-* могу тумачити нпр. следеће с.-х. лексеме: *лубиџи* (*се*), *лумбаџи*, *луб* (и његови бројни деривати као *лубура*, *лубина*, *лубеница*), *луба*, *лубања* итд.

0.1.5.5 С-2) с.-х. *луб-* : *лаб-* (< псл. **lub-* : **l̥b-*)

Не може се поуздано утврдити псл. основа која је дала с.-х. *лаб-* будући да се у српско-хрватском једнако рефлектују псл. вокали *-ъ-* и *-а-*. Често је немогуће установити да ли се поједина реч своди на апофонски алтернирану основу **lub-*, дакле **l̥b-*, или је заправо континуанта ономатопејског псл. глагола **labati* са чијом семантиком се неретко у великој мери поклапа. Семантика ударања не може се искористити као аргумент ни за једно решење, тако да се овде са сигурношћу могу сместити само оне речи са *-а-* вокализмом у основи које имају поуздане пандане у реализацијама *-и-*

основе, нпр. *лабура* = *лубура*, *лабина* = *лубина* и сл. И овде се мора задржати знатна доза резерве, а разлози за укључивање конкретних речи у ову етимолошку породицу наћи ће се у коментару који прати поједине облике (уп. слично и § 1.5.2 о.п.)

Као деривате ове основе видимо следеће облике: *лабазнући*, *лабарати*, *лабина*, *лабора*, *лабура*, *лабуља*, *лабудина*.

0.1.5.6 С-3) с.-х. *луб-* : *либ-* (< псл. **lub-* : **lyb-*)

Још једна фонетски проблематична основа — због подударања рефлекса псл. *-i-* и псл. *-y-* не може се одредити псл. глагол који настављају с.-х. облици. Нас би овде могао занимати глагол **lybati* као евтл. преглас основног ***lubati* (који није реконструисан, мада јесте **lubiti*)⁸, или као експресивно озвучена варијанта једног **lypati*. Међутим, такав псл. глагол није реконструисан, већ само **lybati* који се тумачи као ономатопејски⁹. Стога остаје не само проблем творбеног и семантичког везивања с.-х. потврда за одређене псл. праоблике, већ и чињеница да на нивоу прасловенског нису реконструисани сви релевантни облици, а и они који јесу, често нису етимологисани до краја. Тако да се на одреднице псл. речника обично ослањамо више као на извор података о другим језицима, него као на чврсте реконструкције. Зато с.-х. облике од основе *либ-* који би дошли у обзир да буду тумачени као елементи етимолошког гнезда глагола *луйати* — а то су: *либнући* „ударити (о ветру)“, *либати* „јести, пити прождрљиво“, *либина* „гојазност; крупноћа“, *либив* „дебео; крупан“, *либати се* „гибати се, таласати се; кретати се тамо-амо, њихати се“, „угибати се, улегати се под теретом, под притиском“, *либати се* „треперити, пулсирати (о срцу)“, *либарити* „наливати, сипати много, без мере“, *либав* „гибав и сл.“, *либдеи* „липетити; плуштати (о киши)“, *либан* „клипан, деран“ — доносимо са оградом (коју истичемо упитником у угластој загради, дакле знаком [?] непосредно пре дотичне речи), пошто постоји извесна вероватноћа да су то ипак континуанте псл. глагола **libati* (или евтл. **lipati*, са локалним експресивним озвучавањем финалног лабијала основе). У њихово крајње порекло (ономатопејско или не, cf. ЭССЯ 15:69–70, 119) засад је немогуће проникнути. Скок такође није од помоћи у решавању овог проблема¹⁰.

⁸ В. сучељавање ставова ЭССЯ и Славског, нарочито нап. 20 у § 0.3.1 о.п.

⁹ Што он вероватно и јесте са семантиком „халапљиво пити“, перфективно „ударити“ итд. мада је нејасно зашто се овај облик пореди са **xlipati* (ЭССЯ 17:11–12).

¹⁰ Доноси само две „полупразне“ одреднице: *либати* „гибати, таласати“ које без словенских паралела и псл. реконструкције ипак одређује као ономатопеју, и *ли-*

0.1.5.7 D-1) с.-х. *луй-* : *лун-* (< псл. **lup-* : **lu(p)n-* / **lu(b)n-*)

D-2) с.-х. *лай-* : *лан-* (< псл. **l̥p-* : **l̥(p)n-* / **l̥(b)n-*)

D-3) с.-х. *лий-* : *лин-* (< псл. **lyp-* : **ly(p)n-* / **ly(b)n-*)

Ове основе су резултат испадања финалног лабијала примарне основе пред назалом, који се јавља у форманту свршеног вида глагола *-nq-* као и у неким именичким наставцима (нпр. *-na*, *-n'a*, *-n̥* итд.)¹¹. Таквој перинтеграцији творбене основе због контакта са назалом у принципу подлежу глаголи чији су се коренови завршавали на лабијале и на дентале, како на звучне, тако и на беззвучне¹². Стога је у неким случајевима тешко или немогуће утврдити првобитни финални коренски консонант, што представља проблем уколико постоји приближно иста вероватноћа два различита решења. Скок ове облике са секундарним финалним *-n* углавном нема, а и ЭССЯ их не нотира све (уп. напомене уз сваки облик који следи). Тако нпр. имамо формалну конкуренцију коренова **lut-* (тј. **lutati*) и **lup-* (тј. **lupati*, али и **lubati*!) у тумачењу не само глагола **lunqti* (> с.-х. *лунуџи*)¹³ већ теоретски и **l̥nqti*

бийи се „вући се, клонити се, бежати, стидети се“ за које предлага прасродство (!) са ствнем. *slifan* „гладити“ (СКОК II 229–230) — у оба случаја недостаје не само крајња реконструкција, већ и домаћи и упоредни словенски материјал.

¹¹ За ове суфиске cf. SŁAWSKI 1974:116–117. Укупно узев, проблем постоји утолико што ова фонетска промена није доследно спроведена, а није ограничена ни хронолошки ни географски — до ње је долазило још у прасловенском, али се у парадигмама неких глагола (нарочито „мањих“ у смислу ужег семантичког дијапазона па самим тим и формално мање лексиколошке породице) очувао траг првобитног коренског консонантског завршетка или у истом језику, тако да га и лапци имају у језичкој свести (нпр. с.-х. *гинуџи* : *џогибе*, *кронуџи* : *креџосмо*, *огрнуџи* : *огрџаџи*) или се до њега једноставно долази етимолошким путем, преко паралела у другим словенским језицима (нпр. с.-х. *џрионуџи* < **(pri)l̥pnqti*, чеш. *l̥ipnouti*, *l̥pnouti* < **l̥p̥r̥ēti*, кауз. **l̥p̥iti*, cf. ЭССЯ 17:92–93).

¹² Дакле *bn*, *pn*, *dn*, *tn* > *n*, cf. ВАРБОТ 1984:140.

¹³ Ми смо се већ определили за овај други, cf. ВЈЕЛЕТИЋ/ВЛАДИЋ-ПОРОВИЋ 1991:131–132, упркос томе што ван широког контекста гледано и извођење од првог (cf. ВАРБОТ 1984:145–146) може бити сасвим убедљиво. Међутим, Скок глагол *лунуџи* и не региструје, док га ЭССЯ квалификује као „можда од **lupnqti*... а није искључена ни веза са **lunati*“ (16:175–176 s.v. **lunqti* I). Проблем није у тој реконструкцији, нити у потврдама према којима је она начињена (стчеш. *lunūti* „притискати“ и још неколико рус. и струс. облика у значењу „трнути, ударити, опалити (из оружја)“ итд.), него у томе што постоји и **lunqti* II (према рус. *лунуть*, укр. *лунути*, блр. *лунуць* „умрети, издахнути, пропасти“) лаконски објашњено као „Родствено **luna* II“. Нејасно је на какву се врсту сродства мисли пошто се само **luna* II реконструише на основу именица разнolikoг значења и географски подвојених: буг., мак., с.-х. „олуја, вихор; бес, ја-рост“, а са друге стране рус. „смрт“, блр. дијал. „несрећа, беда“. Још је већи про-

(с.-х. *лѣнуѣи*)¹⁴ и **lupoti* (с.-х. *лѣнуѣи*)¹⁵, а потом још и њихових евентуалних варијанти са секундарним итеративизирајућим дужем вокала основе: *луњаѣи*, *лањаѣи*, *лињаѣи*. Говоримо о евентуалним варијантама зато што оне у литератури нису тумачене тако, већ на друге начине¹⁶, док их ми видимо управо овако, као резултате творбених процеса аналогних типу нпр. *драјаѣи* > *дрѣ(ѣ)нуѣи* > *драњаѣи*¹⁷. Свако од постојећих тумачења појединачно (за детаље уп. напомене 13–16) могло би да стоји, али у целини су мало вероватна јер подразумевају да један глагол треба издвајати из трочланог скупа истозначних глагола (*луњаѣи*, *лањаѣи*, *лињаѣи*) који се разликују само у коренском вокализму (при чему се та разлика своди на регуларну апофонију), а који се, с друге стране, формално и семантички савршено правилно, и при том истобразно, могу изводити од једног истог основног глагола, **lupati*. У условима разноликости ставова водећих словенских етимолога по питању порекла реконструисаних псл. облика (а самим тим и њихових континуанти у с.-х. језику), отвара се могућност једног другачијег, новог тумачења којим се, након што су задовољени сви формални услови, као арбитар уводи семантика. Оправданост таковог поступка види се из чињенице да се нпр. у нашој групи (1.0.) поред *лујаѣи*, налазе и

блем у раздвајању двеју **lupa*, затим у делимичном преплитању, а онда и у раздвајању тих етимолошки истоветних облика, нпр. блр. дијал. *луњ* и *лунá*, оба у значењу „снежни или градоносни облак“ у различите одреднице: **lupa* I (иначе „месец“) и **lunъ*. За нас су ови последњи примери битни као вероватне паралеле усамљеном с.-х. *луња* „ледена киша“.

- ¹⁴ Оваквог облика у ЭССЯ нема, али зато јесте реконструисан псл. глагол **lupoti* (само на основу буг. дијал. *лѣнна* „наслонити се, ударити се“, cf. ЭССЯ 16:247).
- ¹⁵ У ЭССЯ се искључиво на основу рус. дијал. *лѣнутъ* „опалити (из оружја)“ реконструише **lupoti* < **lupati* < **lupati*, паралелно са **lupoti* ЭССЯ 17:34, мада не и ***lupoti* поред постојећег **lytati* (ibid. 54–55), како то чини ВАРБОТ 1984:145.
- ¹⁶ Скок је по питању глагола *луњаѣи* неопредељен: помиње и да је истог корена као орнитоним *луњ*, и да је деноминал те именице, и упућује на *луѣиѣи* (СКОК II 331), док за *лињаѣи* „ударити“ сматра да је метафора према основном *лињаѣи* се „нестајати, бледати, митарити се“ (ibid. 305). Глагол *лањаѣи* не региструје. У ЭССЯ се **lun'ati* (se) „скитати“ доводи у везу са **lupa* II буг., с.-х. „вихор, олуја“; рус. и блр. „смрт, несрећа“ (16:175). Затим се псл. **lun'ati* „скитати“ реконструише на основу с.-х. али и неколико рус. дијал. потврда, као резултат перинтеграције једног **lupoti*, па се ту упућује и на с.-х. *луњаѣи* (ЭССЯ 17:34). И најзад, **lan'ati* „скитати“ реконструише се само на основу с.-х. потврде и у крајњој линији изводи од **lomiti* (ЭССЯ 14:26).
- ¹⁷ Као пример узимамо овај низ глагола јер је њихова етимолошка повезаност ван сваке сумње, cf. и ВЈЕЛЕТИЋ/ВЛАДИЧ-ПОРОВИЋ 1991:130.

глаголи *лѹнуѹи*, *лѹнуѹи*, *лѹнаѹи*, *лѹнаѹи*, у групи (6.2.) *лѹнаѹи*, *лѹнуѹи*, *луња*, у групи (7.4.) поред *лѹнаѹи* и *лѹнаѹи*, *лѹнаѹи*, *шлѹнаѹи* итд.

0.2 ЕТИМОЛОШКИ ПРЕГЛЕД

0.2.0 Етимолошка тумачења крајњег порекла прасловенских глагола **lupati* и **lupiti* (од којих се изводе одговарајући с.-х. глаголи), разликују се од аутора до аутора. Прво питање које се поставља јесте постоји ли или не генетска веза међу њима (различито се вреднују индиције о ономотопејској природи овог првог), а затим се треба одредити и према њиховом ие. пореклу.

0.2.1 Скок је у овом случају неодређен и недоречен. Он даје два с.-х. хомонима, *лѹиѹи* „комушати“ (преко псл. **lupiti* изводи га од ие. **lei-p-*)¹⁸ и *лѹиѹи* „ударати“, а s.v. овог другог констатује да се он „семантички и акценатски разликује“ од првог — међутим, изостао је коментар суштине проблема: да ли међу овим глаголима постоји и етимолошка односно генетска разлика или сличност. Бернекеров став о истоветности њиховог порекла Скок само помиње, да би на крају дао за право Махеку који **lupati* „ударати“ види као дублет ономотопејског псл. глагола **chlupati* (SKOK II 331–332).

0.2.2 Бернекер етимолошки не раздваја ове прасловенске глаголе које изводи од ие. **leup-* / **leub-* (BERNEKER 746).

0.2.3 Фасмер се, не именујући другу страну у полемици, категорично противи одвајању значења „ударати“ од „гулити, чистити, отимати, трчати“, додуше, без посебне аргументације (ФАСМЕР II 534).

0.2.4 Славски такође не раздваја значења „гулити“ и „ударати“¹⁹, при чему псл. **lupati* види као новији итератив од **lupiti* (оно је још у раном прасловенском било немотивисано због недостатка деривационе основе), а само **lupiti*, **lupjъ* на основу творбе и акцентуације тумачи као првобитни итератив (sc. у псл. непотврђеног ***lupiti*) примарног глагола који се чува у лит. *lūpti*, *lūpti* „љу-

¹⁸ Прецизније би било извођење од ие. **lei-p-* које преко псл. **lup-* даје с.-х. *лѹиѹ-*, односно ие. **lou-p-* > псл. **lup-* > с.-х. *лѹиѹ-*.

¹⁹ Примећује да је значење „ударати“ нарочито очувано у руским сибирским говорима и у српско-хрватском (SŁAWSKI V 318 s.v. *lupa* које изводи < псл. **lupa*, које тумачи као девербал ие. **leup-* „гулити, љуштити“, а не обрнуто, као у ЭССЯ, в. ниже у тексту).

штити, кидати; ударати, тући, гребати“ (SŁAWSKI V 318, 323, 332). По њему је ономатопеја *lupъ!* постојала упоредо са глаголима **lupati*, **lupiti* (ibid. 316).

0.2.5 У ЭССЯ се изричито износи став да нема основа држати псл. **lupiti* за првобитни итератив (sc. < ***lup-ti* који би се дао реконструисати према лит. *lūpti* „чистити“), тако да се тај глагол тумачи као деноминал псл. **lupъ* „кора и сл.“ Сматра се да **lupati* одговара **lupiti*, али никако као његов првобитни итератив-дуратив, већ као *-a-* тематизација неочуваног ***lupiti*, у складу са општом тенденцијом имперфективизације словенских глагола (ЭССЯ 16:179–180, 184–185).

0.3 ЕТИМОЛОШКА ДИСКУСИЈА

0.3.1 Претходно изнетом ставу противе се неке чињенице. Како је показао Славски, формално је могуће реконструисати не само псл. **lupiti* „гулити, љуштити“, него и **lubiti* „исто“²⁰ (уп. и § 0.1.5.4), па се и именице **lubъ* и **lupъ* могу сматрати поствербалима та два глагола који развијају различита значења „оно што је ољуштено, огуљено: кора, кожа, љуска, перут итд.“ (као што су то **lomъ* < **lomiti*, **kopъ* < **kopati*). Како је творба деривата један од основних аргумената при доношењу суда о исконској природи појединих речи, о пореклу псл. **lupiti* може се говорити нпр. на основу именице **lupežъ*²¹ која осим бројних значења у српско-хрватском: „бука“, „отпац“, „пљачка; лопов, скитница“, „изданци“ итд., у другим словенским језицима значи и „љуска“, „животињска кожа“, „перут“, „комадићи дрвета са којих је огуљена кора“, „плен“, „ждероња“ (ЭССЯ 16:181). Овако разграната семантика може потицати само од вишезначности примарног глагола, а никако од метафора именице **lupъ* „кора и сл.“. То практично значи да се **lupъ* не може реконструисати као првобитна именица (од ие. **loupos-*, чије евентуалне континуанте у другим ие. језицима ЭССЯ и не наводи) са семантичким дијапазоном који варира од „ударац“ преко „љуска, одрана кора, перут; плен“ до „старо кљу-се“, другачије него ако се именица тумачи као поствербал вишезначног глагола. Остаје нејасно и то зашто у ЭССЯ није реконстру-

²⁰ Уп. нпр. пол. *lubież* < псл. **lubiti*, са суфиксом *-ežъ* карактеристичним за девербална апстракта (SŁAWSKI V 276).

²¹ Суфикс *-ežъ* твори готово искључиво девербалне (врло ретко деадјективне) апстрактне именице које се често конкретизују прелазећи из *nomina actionis* у *nomina acti*, чак и у *nomina agentis* (cf. SŁAWSKI 1974:69–70).

исана девербална псл. именица **lupa* (која је пандан, само у женском роду, наведеном **lupъ*), кад на њено постојање указују потврде у најмање два језика, у српско-хрватском (в. горе) и у руском²².

0.3.2 На нивоу индоевропске реконструкције изворне семантике корена **leu-* у новије време се сумња у неке поделе и давно предложене хомонимије (РОКОРНЫ 681–683, 655) у случају коренова који се код Покорнија третирају као 1) **leu-* /**lēu-* „одрезати, оделити“, 2) **lēu-* „оставити, ослабити“ и 3) **lāu-* „заплени, користити се, уживати у нечему“ (ТОПОРОВ 1988:254 нн). Међутим, то (још увек недовољно исцрпно документовано да би се могло безрезервно усвојити) редефинисање изворне семантике ие. корена **leu-* и њене претпостављене еволуције не садржи елементе који би утицали на измену семантичког ланца који смо овде покушали да реконструисамо полазећи од српско-хрватског, а имајући у виду и остали словенски материјал. Оно чега нема код Топорова јесте елеменат „ударања“, као ни значења која се директно од њега изводе. Топоров амбивалентност изворне семантике види у две идеје: а) идеји стицања (нечега) и б) идеји лишавања (нечега). То се, према његовом виђењу, у основи дешава примарном радњом резања: 1) одреже се нешто за себе (идеја стицања); 2) одреже се нешто од себе (идеја лишавања), већ према томе да ли је радња оријентисана ка субјекту (у његову корист), или је оријентисана од субјекта (на отуђивање од њега). Речју, све се своди на двојство које зависи од тога да ли субјекат врши или трпи радњу, на опозицију актива и пасива.²³ Топоровљева подела имплицира и став да је основа свих значења „резати“²⁴, а не „ударати“ које ми сматрамо примарним, пошто је оно, између осталог, само један од начина да се нешто разреже.

0.3.3 Пратећи семантичке реализације различитих облика обједињених етимолошким гнездом глагола **lupati* и сл. примећујемо да се поједине варијанте основе специјализују за одређена значења — у свим или у групи језика — а онда се деси да у сваку ту „специјализовану“ основу упадне по „трун“ неког другог („туђег“) значења. Тако су деривати појединих основа семантички монолитни — уколико су заступљени на ширем или евентуално чак читавом сло-

²² Нпр. рус. *лупа́ f.* „туча, ударац, шамар, схо, превара, перут, уста, очи „ итд. — да не помињемо значења ван најужег семантичког круга (cf. СРНГ 17:197–198), мада у овој паралели има неких акценатских проблема.

²³ Уп. и таблицу са шемом „Тријада“ (поглавље Увод, § 4.2.2.1).

²⁴ Уп. нпр. МАКОВСКИЙ 1989.

венском терену, то указује на старину значења које се раном специјализацијом издвојило из првобитне синкретичне „масе“. Неке главне, ударне основе које су истовремено фонетски најстабилније, показују тенденцију да најпотпуније чувају више значења. Дистинкција међу њима прави се накнадно алтернирањем вида, транзитивности (ако је могуће), рефлексивности (према прилици), префиксацијом итд., што се све лепо види на примеру с.-х. *лупати* тј. псл. **lupati* / **lupiti*:

псл. **lup-* „љуска, слој“, „ударати“, „бучати“, „прати“, „брбљати“, „јести“, „красти“ — сва ова значења јављају се у свим словенским језицима;

псл. **lup-* „трептати, намигивати“ — специфично значење посведочено је само на релативно ограниченом пољско-белоруско-украјинском терену.

Неке мање продуктивне основе (пошто експресивно алтернирање финалног лабијала није превише распрострањено) истовремено су и семантички ограниченије, нпр.:

псл. **lub-* „кора дрвета“ (и даље низ деривата који полазе од тог значења, нпр. „обруч од те коре“), као помен *resultativum* „нешто одрано“ од старијег *pomínis acti* „драње“ ← „гулити (кору, кожу)“²⁵ — у свим словенским језицима;

псл. **lъb-* „глава, кожа са главе“ — специфично значење посведочено у свим словенским језицима (осим у српско-хрватском!) с тим што се једино на руско-украјинском простору јавља још и значење „дангуба, скитница“.

0.4 ШИФРИРАНИ СЕМАСИОЛОШКИ РЕЧНИК

Семантичке реализације континуанти псл. глагола **lupati* и сл. у српско-хрватском су следеће:

(1.0.)vб. „УДАРАТИ“

лупати impf., *лупи́ти* pf., *лупи́ти* pf. „тући, млатити, бити“

олупи́ти pf. * „испребијати“ (Пирот, ЗЛАТКОВИЋ 1988:547)²⁶

љупи́ти pf. „ударити, лупити; панути, треснути“ (Ускоци, СТАНИЋ I 430)

²⁵ Cf. SŁAWSKI V 276 s.v. *lubiež*.

²⁶ У одсуству ауторове дефиниције, значење смо реконструисали на основу контекста: „олупи́ли га ко зѣљу ... ко оре́ј“ односно „олупен од голѐмо бијење ... ко оре́ј“. Уместо *олупи́ли*, могло је стајати и *олуштили* или *изломили* и сл., али крајњи смисао јесте да је човек „попио“ батине.

грљуйиџи се impf. „бити се, тући се“ (БиХ, Зовко)

Овде се свакако ради о експресивној творби која се највероватније етимолошки своди на глагол *лѹйиџи (се)* impf. тј. његов палатализован дублет *љѹйиџи (се)* impf. „љуштити се“, односно *љѹйиџи* pf. „ударити, лупити итд.“. За питање иницијалног *г*- в. коментар s.v. *глуѣа* (у групи (2.1.) о.п.), а за експресивно уметање ликвиде *-р*- уп. нпр. *г-р-улим* „гулим (орахе)“ (Лужница, ЋИРИЋ 1983:132).

лѹнуџи pf. „грунути, треснути“

Неједнозначност дефиниције дозвољава да се овај глагол сврста и у групу (1.5.1.).

лумбайџи impf. „ударати, тући, млатити“ (Врање)

Скок овај пример нема, као ни ЭССЯ. Ако је *лѹбиџи* (као *лѹйиџи*) примарни глагол у значењу „гулити, љуштити“, онда се може претпоставити и постојање глагола **лумбайџи* impf. „ударати“ (в. реконструкцију у значењу „гулити“ у групи (3.6.) о.п.) који би са експресивним назалним инфиксом *-м*-, дао овај облик из Врања.²⁷ Консонантска група *-мб*- могла је настати и секундарно, од *-мй*- добијеног експресивним уметањем назалног инфикса у основни глагол: *луйайџи* > **лумйайџи* > *лумбайџи*. Међутим, чињеница је да нема паралела таквом типу експресивне творбе међу варијантама овог глагола.²⁸ Основа *луй*- обично се проширује експресивним суфиксима *-к*-, *-ар*-, *-ей*-, *-енд*- итд.

лаѣазнуџи „ударити, млатнути“ (Срем)

Ова алтернација звучности лабијала у оквиру већ експресивизираних глагола вероватно је локална појава (мислимо на близину Срема и Славоније, уп. *лабáзнуџи*), будући да је постојећа псл. реконструкција одговарајућег облика (мада без експресивног елемента *-з*-) и сама под знаком питања²⁹.

лабáнуџи pf. „ударити, млатнути“

лабáзнуџи impf. „ударити, лупити, млатнути“ (Славонија)

²⁷ Један од могућих закључака био би да је управо то што је овај глагол хапакс аргумент против његовог тумачења као пореклом ономотопејског (такви, по правилу, имају развијену породицу, бројне варијетете, шири ареал итд.), док се овде ради о случајној, локалној, реализацији једне од потенцијалних варијанти обичног глагола.

²⁸ Уп. *лѹмйовати* impf. „пировати, бекријати“, иначе неспорни германизам.

²⁹ Cf. у ЭССЯ 16:247 s.v. **лърпѣти* додуше усамљени пример буг. *лѣнна* „упереться, удариться“ (N.B. бугарски, дакле јужнословенски, а не неки други), односно буг. дијал. *лѣнчем* „бити; тешко ходати“ (ЭССЯ 16:248 s.v. **лърѣѣти*). За оба је, због усамљености, псл. старина сумњива.

Скок нема (као ни *лайазнуџи*, в. горе). Ни у ЭССЯ нема овог глагола³⁰, па би му формално и семантички најближа реч била укр. именица *лобоз* = *лобур* „неотесанко, балван, груб човек“. Она се реконструираше као псл. **lǫbъzъ* / **lǫbozъ*³¹ и тако се опет везује за основно **lǫbъ* „лобања и др.“ (које алтернира са **lubъ* и своди се на ие. **leub(h)-* „гулити, љуштити“) а семантика јој на словенском терену обухвата и рус. тј. укр. „људина, људескара; дангуба, беспосличар“ (cf. ЭССЯ 16:225–226, 228) — што је врло блиско значењу „ударати“³². Дакле, на основу с.-х. глагола може се предложити реконструкција псл. **lǫbati* (евентуално и **lǫbazati*) „ударати“ који би се налазио у односу апофоније према **lubati* / **lubiti* „ударати итд.“.

лѣнуџи pf. (< **lǫīnuџи*) „ударити, лупити“ (Банија), „посећи“³³; „однети(?)“, зграбити“³⁴

Исти облик и у групи (1.6.1.) о.п. Скок овај глагол тумачи као свесловенску и индоевропску ономатопеју (SKOK II 269), али не прави разлику између чисто ономатопејских значења која се свode на подражавање звука хитрог гутања, пијења, лизања и очито старијих „сећи; куцати; климати“ која се сва могу трасирати до „ударати“. Ми се ипак опредељујемо да је овом глаголу место овде, мада није искључено да би се могли наћи и аргументи у прилог Скоковом становишту.

³⁰ Будући да овде претпостављамо тврди полуглас као коренски вокал с.-х. облика, искључена је његова етимолошка веза са псл. **labuziti* / **labъziti* „лакомити се, ласкати, угађати и сл.“ < **labati* „докати, пити“, експресивизираниог **lapati* (ЭССЯ 14:6). Остaje само формални паралелизам на бази експресивног форманта -z- (cf. SŁAWSKI 1974:55) који се може интерпретирати и као суфикс -uz-/-ъz- (cf. ЭССЯ l.c.).

³¹ ЭССЯ 16:229, мада према овој реконструкцији треба имати резерве — заснована је само на укр. дијал. потврди за коју се и не зна тачно одакле потиче, па је лако могуће да она и не показује аутохтони вокализам (тј. рефлекс псл. -ъ- > укр. -о-), већ да представља полонизам у украјинском, уп. пољ. *łobuz* „скитница, пропалица, одрпанац, нитков“ (SŁAWSKI V 127), у коме се јавља псл. -о-.

³² При том таква *poīna agentis* у с.-х. не бивају коренске именице, већ су обично изведенице или сложенице, уп. *луйаџи* > *луйеж*, *луйаџи* > *луйеџина*, *дераџи* > *дерикожа* итд.

³³ Ово значење је наша реконструкција, пошто на основу постојећих потврда не видимо да би оно могло бити „као пламеном дигнути“, како стоји у RJAZU, а на основу стиха који бележи Павлиновић: „Ћордом махну, њојзи главу лану“. Није прецизна ни дефиниција у РСАНУ: „однети, дићи, скинути“: „Он потеже... ѿорду | па замакну, па му главу лану“ или „Ћордом махну, а главу јој лану“ (обе потврде из НП).

³⁴ Према примеру у RJAZU: „Ланут, однит чврсто: вук овцу, ора' кокош, свит воду из бунара у час лану“ (Групковић), односно „И сугреб ће... (проћи), кѡ да си га руком лануо (однио)“ (БиХ, Зовко, РСАНУ).

лањаџи impf. „ударати, тући“ (Банија)

лїнуџи pf. * „ударити“

Иако оно (засад) није посведочено, оправдано је претпоставити ово значење као нужну کاریку у ланцу између реално постојећег савременог *лањаџи* и његовог легитимно реконструисаног псл. изворника: с.-х. *лањаџи* < *лїнуџи* < *лїйнуџи < псл. *lypnqti < *lypati / *lupati. Уп. исти облик у групи (6.2.) „лити, плуштати“.

лїњаџи impf. „тући, млатити“ (Шеноа, Кушар)

излїњаџи pf. „истући“

...sub. NOMEN ACTI, NOMEN INSTRUMENTI

лўџа f. „батине“

лўџа f. „мотка за млаћење кукуруза“

(1.3.2.)vb. „УМРЕТИ“

лїйсџи, *лїйшем* pf./impf. „црћи, крепати, угинути, скапати, умрети (првенствено о стоци, о људима пејоративно)“

лїйчем pf. „липшем“, *лїицўјем* impf. „цркавам, пропадам (од напорног рада, глади и сл.)“ (Враће, ЗЛАТАНОВИЋ 1998:211)

Овај глагол се стандардно тумачи као грецизам, од гр. сигматског аориста $\epsilon\lambda\epsilon\iota\psi\alpha$ < $\lambda\epsilon\iota\pi\omega$ „остављам, напуштам“ (SKOK II 306, VASMER 1944:90). Анализом каква се овде спроводи та стара, уврежена, и у суштини добро аргументована етимологија ипак се може (уз нужну ограду о немогућности сасвим поузданог суда), преиспитати и условно довести у питање.

Међу словенским језицима глагол је са овим вокализмом потврђен само на југу, и то у сфери грчког утицаја (у буг., мак., с.-х. језику, што је у принципу јак аргумент у прилог позајмљивања)³⁵, међутим занимљиво је да се с.-х. значење „умрети“ издваја од другде посведоченог „недостајати“³⁶ које је као оригинално грчко значење, општераспрострањено на Балкану. За нас у овом преиспитивању није пресудна чињеница да тај глагол у грчком практично никада, од античког доба до данас, није значио „умрети“³⁷ (већ само

³⁵ Таквом распрострањеношћу, тј. заступљеношћу у више језика, он и формално задовољава услов да се сматра позајмљеницом, cf. Киш 1969:70.

³⁶ Једина с.-х. потврда тог значења потенцијално је нерелевантна јер је књижевна (и можда учена): „Липше ли нам свагдања корица? Има је, хвала Богу“ (Шеноа).

³⁷ Штавише, у неким пасивним облицима овај глагол у грчком значи управо супротнo „остати жив — remain alive“ (LIDDELL-SCOTT 1036a), дакле „бити остављен у животу“ (проред ЈВ-П) „преостати“ тј. „преживети“ (уп. с.-х. *ipreћи*).

„оставити, напустити“, „имати потребу за нечим што недостаје“), нити чињеница да значења „умрети“ (осим у ограниченом обиму у бугарском), у осталим балканским језицима у које је овај грецизам ушао, нема³⁸. За нас је пресудно то што се овај глагол може објаснити и домаћим средствима³⁹.

Семантички су претпостављени грецизми⁴⁰ *лийсаваџи* *imprf.* „бити у стању крајње исцрпености, изнурености, мучити се: слабити, ишчезавати, гасити се“, *лийса* *f./m.*, *лийсо* *m.*, *лийсоџина* *f./m.* „мршава, слаба, изнемогла животиња или човек“, *лийсаћ* *m.* „човек исцрпен, изморен глађу; који живи у крајњој оскудици, беди, пуки сиромаш“ итд., *лийсаћ* *m.*, *лийсуља* *f.* „који(-а) је једва жив“, *лийсо* *m.* „тром, неспособан, непредузимљив човек“ (уп. у групи (1.5.2.) о.п.), као и полазни глагол *лийсаџи* *pf.*, веома блиски кругу значења неколико речи које се такође изводе од основе *лий-*, са или без експресивног форманта *-с-*. То је пре свега придев *лийав* „слаб, нејак, немоћан“, затим именице *лийић* *m.* „веома сиромашан, бедан човек“, глаголи *разлийсиџи* *se*, *улийсиџи* *pf.* „постати млитав, тром; ослабити, изнемоћи“ — више о њима понаособ в. s.vv. у групи (1.5.2.) овог поглавља.

Чисто формално гледано, глагол *лийсаџи*, *лийшем* (ако би се тумачио од псл. **lypsati* < **lupsati* < **lupati*) може се сврстати у тип интензива на *-še-*, *-saje-*, *-sati*⁴¹. Ако пођемо до тога да је пред нама само експресивни формант *-s-*, треба имати у виду да се он не сматра прасловенском појавом — мада јесте практично општесловенска и посведочена је управо код глагола фонетски и семантички (чак етимолошки, под условом да је наша идеја о идиоглотском пореклу исправна) веома блиских с.-х. *лийсаџи*, нпр.: у рус. *лупси́ть*

³⁸ Међу њима преовлађује ово последње грчко значење „недостајати“ (cf. БЕР 3:416–417), мада уопште није проблем претпоставити развој „недостајати“ → „умрети“.

³⁹ Поступак би био следећи: семантика указује на могућност да се овај глагол и његова ужа породица тј. непосредни деривати придруже широј породици речи изведених од основе *лий-*, а затим се такво потенцијално решење проверава на фонетском, творбеном, лингвогеографском, па и ванлингвистичком плану. У случају да сви налази буду позитивни, можемо сматрати да имамо нову етимологију једне речи.

⁴⁰ Ову ограду износимо имајући у виду творбу и семантику облика *драска*, *драске-ла*, *дрке-ла* и сл. „старо и мршаво кљусе, рага; стара изнемогла особа“ итд., неспорно изведених од с.-х. основе *dr-* < псл. **dъr-* / **der-*, в. групу (1.5.2.) поглавља *дерати*.

⁴¹ Као што су псл. **kopъsaję*, **kopъsati* < **kopati* или стпољ. *tryksać się* < *trykać się*, cf. SŁAWSKI 1974:51–52.

„снажно ударати; много јести“, *лупсáнѣтъ* „ударати“, *лупсовáтъ* „ударати“ (СРНГ 17:203)⁴², блр. *лупáсиць* „ударати, лити (о јакој киши)“, рус. *лупáситъ* „исто“, укр. *лупесати* „лупити, гулити ко-ру, кожу“ (ЭСБМ 6:57). Домаће паралеле у општој експресивној употреби или у дијалектима бројне су не само код основа са консонантским заршетком -й (уп. *драйайи* / *драйсайи*, *клийайи* / *клийсайи*, *лайайи* / *лайсайи*), већ и код неких других: *микайи* / *миксайи* (Озаљ, ТЕЖАК 1981:377), *комайи* / *комсайи* итд. Ове паралеле немају снагу доказа коју би имале евентуалне потврде са различитим вокализмима (евтл. и суфиксима) истог глагола у самом с.-х. језику, али пружају солидан основ за сумњу у алоглотско порекло глагола *лийсайи*, *излийсийи се* итд. и полазиште за даља размишљања у правцу идиоглотског тумачења. У најмању руку може се претпоставити да је дошло до укрштања и приближавања два формално и семантички блиска глагола, једног грецизма и једног домаћег, експресивно проширеног *лийайи, највероватније преглашеног *луйайи* (мада се не може сасвим искључити ни могућност да је то ономотопејски глагол *лийайи* (уп. *лийунути*, *излийунити* „умрети“ у истој групи поглавља *лейайи*/*лийайи*)).

(?) *улийсий се* рф. „направити се мртвим, притајити се“ (Загарач, Ћупићи 1997:518)

Иако је ово формално најпре деноминал, необично је да у истом говору (а ни другде, уп. групу (1.5.2.) о.п.) нема очекиване именице у одговарајућем значењу *,„мртвац; цркотина и сл.“.

...sub. NOMEN ACTI

(?) *лайойи* м. „некадашњи обичај убијања старца ударцем по глави преко погаче“ (ист. Србија); фразе: *изиђе, њрође на лайойи* рф. „бити пребијен, премлаћен (обично појединац од групе)“ (Заглавак)⁴³

Због одсуства словенских паралела и специфичности обичаја (ограниченог на ист. Србију), нема извесности о припадности ове речи етимолошкој породици глагола *лайайи* тј. *луйайи*. Скок јој посвећује заправо празну одредницу, указујући само на лит. *alpti* „чезнути, венути, гинути, сахнути“ (што као поређење не стоји) и на чињеницу да суфикс -ot обично долази код ономотопеја (SKOK II 271). У прасловенском речнику се овај облик не помиње тамо

⁴² Прва два облика бележи још Фасмер II 535.

⁴³ „У мало раније доба [XIX в.] често су понекога тукли... сви дотичног бију пеницама, ногама, како који стигне, а онај гледа да побегне. То се каже ‘прође на лапот’, ‘изиђе на лапот’.“

где би му формално било место, нити s.v. **lъpъtъ* / **lъpotъ* „шум, звук; грдња итд.“, нити s.v. **lopotъ* / **lopota* / **lopotъ* „исто; плач, врисак, брбљање; топот“, конкретно „(поцепана) одећа, нешто старо, комадићи нечега итд.“ (cf. ЭССЯ 16:248, 64–66). Прва се реконструкција заснива на само две потврде — од којих је једна можда и не спада ту — и не иде у ред поузданих (мада се именица доводи у везу са **lupati*), док је друга базирана на материјалу свих слов. језика али свакако у вези са **lepetъ* односно глаголом **lepetati* / **lopotati* и показује за њих стандардни пар значења „звук“ и „комад, парче“, али не и експлицитно ударање, батинање или сл.

Без даље потпоре етнографским подацима — а они нису на располагању и питање је да ли ће икада бити — ова етимологија се не може даље продубљивати.

(1.4.1.)vb. „УНИШТИТИ, САПРТИ“

лүйайти impf. „тући, уништавати (непријатеља)“

улуйиѣи рѣ. „уништити, упропастити“ (Ускоци, СТАНИЋ П 431)

улуџати pf. „уtroшити (о новцу)“ (Прошћење, Вуличих 1995:127)

(1.5.1.)vb. „ПАСТИ; ПОДУДАРАТИ СЕ“

лўнуўш рф. „грунути, треснути“

Неједнозначност дефиниције дозвољава да се овај глагол сврста и у групу (1.0.) „ударати“.

љуйиѣи рф. „пасти, треснути“ (Ускоци, СТАНИЋ I 430)

...sub. NOMINA INSTRUMENTI

лѣйшац т. „клопка, замка за хватање птица од тикве“ (Славонија)⁴⁴

Овај би облик формално могао ићи у поглавље *лейайи/лайайи*.

лабор(а) m./f. „врста замке, клопке за птице“ (Хирц, Истра)

⁴⁴ Из детаљног описа: „Лаптац је дублек, изрезан тако да у њег море сјеница или која друга тица заћ. Лаптац има на врху враташца ... Тица долети ... врата се затвору.“ (Варош, ЗНЖ 24, 142) види се потенцијална вишеструкост мотивације овог назива (и његових бројних синонима), мада је функционални моменат (у)падања у клопку вероватно кључни номинациони импулс, уп. дискусију s.v. *лабура*.

⁴⁵ Уп. нпр. како се том методом може доћи до етимологије придева *naglъ „силовит, брз, дрзак, бестидан итд.“ (ТРУБАЧЕВ 1976:173–177).

лййсойџина f./m. „id.“

лййсѧћ m. „човек исцрпен, изморен глађу; који живи у крајњој оскудици, беди, пуки сиромаш“, *лййсѧћ* m. „особа спора, нерадна“ (Загарац, Ћупић 1997:210)

лййсѧћ m. *лййсуѧ* f. „који(-а) је једва жив“ (Прошћење, Вуличич 1995:66)

...adj. ADJECTIVA DESCRIPTIVA

лййѧв, -а, -о „слаб, немоћан“ (Срем), „исто“ (Љештанско, Тешит 1977:276)

лййѧв, -а, -о „који је ороноу (нпр. о кући)“ (Тимок, Динић 1988:136)

Код Скока се реч не помиње, као ни у ЭССЯ⁴⁶. Од осталих словенских језика има је још бугарски⁴⁷. Мишљења смо да се овај придев може тумачити као дериват глагола с.-х. *лййѧџи* * „ударати, тући“. Типологија семантичког развоја „ударати“ > „слаб, мекан и сл.“ не захтева посебну аргументацију, уп. нпр. с.-х. *ломџи* > *ломан*, с.-х. *крхѧџи* > *крхак*, лат. *frango* > *fragilis* итд.

лййѧв, -а, -о „тром, млитав; трапав (о људима)“ (Славонија), „који држи главу погнуто“ (Вук), „повијен, оборен (о биљкама)“

Овај пример налази се и у групи (4.7.) „(пре)савити (се) итд.“ за коју се више квалификују ова последња значења. У неком етиолошком следу (какав је иначе незахвално реконструисати), та би група била старија од ове, ближа изворном ударању.

(1.6.1.)vb. „КЛАТИТИ (СЕ), ЊИХАТИ (СЕ), ВИЈОРИТИ (СЕ)“

лййнуџи pf. „климати“ (Каваџин, RJAZU)

Уп. исти облик у групи (1.0.) о.п.

[?] *лййѧџи* (се) impf. „гибати се, таласати се; кретати се тамо-амо, њихати се“ (ЦГ, Вук; књиж.)

Скок овом глаголу посвећује посебну одредницу, засновану само на Вуковој потврди, у којој се изјашњава за оноματοпејско порекло глагола (СКОК II 292). У ЭССЯ се овај облик само помиње

⁴⁶ Овде не узимамо у обзир облик *лййѧџѧ „лепљив“ < *лййѧџи II „лепити“ (ЭССЯ 15:120).

⁴⁷ БЕР 3:414 овај придев наводи само као реч из зидарског тајног језика у значењу „лош, траљаво направљен, дефектан“ уз претпоставку „да би могао имати везе са гр. *λεῖπω*“ — не каже се какве. Како се у тајним језицима, осим стране лексике, налазе и остаци застарелих или реликтних словенских речи или значења (cf. нпр. ВЛАДИЋ-ПОПОВИЋ 1992:186), то можемо претпоставити и у овом случају.

s.v. хидроним(ског апелатив)а **lyběď*⁴⁸, а нема га s.v. **lybati* (где би му вероватно пре било место⁴⁹), мада ту предложено ономато-пејско тумачење и веза са „сазвучним“ **xlipati* нису у складу са нашом идејом о прегласу и : њ : у на којој почива ова етимологија. Сматрамо да упркос значајном семантичком подударану, могућност да је овај глагол (као и наредни облици) резултат депрефиксације, иначе у с.-х. непосведоченог, **колибаџи* (*се*) (< псл. **kolybati* (*se*) „љуљати и сл.“), дублета врло распрострањеног *колебаџи се* (< псл. **kolěbati* (*se*), cf. ЭССЯ 10:129, 164) треба искључити.

...adj. ADJECTIVUM DESCRIPTIVUM

[?] *либав, -а, -о* „који се либа, гиба, покретљив“

...adv. ADVERBUM

[?] *либаво* adv. „гибајући се, клатећи се, љуљајући се“

(1.7.3.)vb. „РАДИТИ ЛОШЕ, ОШЉАРИТИ; ДАНГУБИТИ“

луйџџаџи impf. „непомњиво и невјешто радити“ (Подунавље, RIAZU)

(2.1.)vb. „КОПАТИ, ДУБИТИ“

ООО Глаголски облици нису потврђени.

...sub. NOMINA RESULTATIVA, NOMINA INSTRUMENTI

луйа f. „корита алатка којом се шљиве гурају у бачву“ (Падуж, Расина)

Потврду смештамо у ову групу полазећи од тога да је семантички акценат дефиниције на придеву „корита“ (дакле „издубљена“). Уп. остале дефиниције у овој групи, нарочито последње значење именице *луйа*, које оправдава наше игнорисање елемента „гурања“ (он је у горњој дефиницији небитан, тако да не треба помишљати на другачије класирање овог термина).

⁴⁸ Та релативно непрегледна одредница не садржи тумачење нашег глагола али је есте корисна јер успоставља везу са ие. **līb-*, псл. **lībъ* и доноси реконструкцију псл. коренског вокализма -у- који истовремено дозвољава и апофонију са **lupati* и савремени с.-х. рефлекс -и- (cf. ЭССЯ 17:13).

⁴⁹ Имамо у виду облике са примарном семантиком „ударати“: чеш. *lybnut'* „ударити“, укр. *либати* „кидати, чупати“, блр. дијал. *лыбыць* „косити суву, ретку траву“ итд. (cf. ЭССЯ 17:11-12).

љу́йња f. „шупља или издубљена клада низ коју се слива изворска вода“⁵⁰, „шупаљ трупац“, „удубљење у земљи где се скупља вода, извор“⁵¹; * „корито“ тј. „дрвена коритаста направа која служи за сипање шљива у бачву“ (Левач)

љу́йља f. „шупаљ пањ са дрвеним дном“ (Чумић, Грковић 1982:139)

љу́йља f. „шупље дебло као спремиште, склониште“⁵² (Шумадија)

луйка f. „дрвени суд са поклопцем“ (ЭССЯ 16:186)

љу́йња f. „трбушна дупља“⁵³

луй m. „обруч (тј. цилиндар, део сита или добоша)“ (Орлец, HOUTZAGERS 1985:289)⁵⁴

луб m. „грудна дупља“

лубина f. „изнутрице, дроб“ (Драгачево, Ђукановић 1995:192)

⁵⁰ Творба као *дуйља* < *дубийи*, слично и *койања* < *койийи*. Уп. и другачију ономастиологију сличног предмета *лубура* „жлеб за спровођење комине“ у групи (3.6.) о. п.

⁵¹ Уп. опис: „... бубан и лупња су јаки извори“ (N.B. *бубан* < *бубайи* „ударати“).

⁵² Уп. детаљни опис: „Љупља је стублина, шупљи ваљак ... за оставу ораха, за налегање кокошака. А кад се љупља употреби за воду, тј. укопа у земљу где вода извире, онда се зове стублина.“

⁵³ Уп. буг. дијал. *лунка* „место између леђа и груди“ (ЭССЯ 16:186), можда и рус. *лунó* „доњи део стомака“ (Фасмер II 534 s.v. *лунка* оставља без објашњења, док се у ЭССЯ не помиње), које је вероватно < *лупно. Паралеле с.-х. *луйња* има и у рус. дијалектима, у низу именица које се могу тумачити једино као девербали глагола *лунуть* (да је он резултат упрошћавања групе -*pn*- > -*n*- у тренутном виду глагола *lupiti > *lupoti > *lupiti слаже се и ЭССЯ 16:186): *лунá* „одјек, ехо“, *лунá* = *лунка* „јамица у земљи“, *лунá* = *лунка* „просек у леду“, *лунáк* „јамица у снегу“, *лунáк* = *лунник* = *лундук* „траг, стопала или шапе (у снегу)“, *лунка* „котарица; ведро“, *лунка* „гумно“, *лунье* „црева, желудка“ (СРНГ 17:193–196). Вероватно овом низу припада и рус. *лунá* „смрт“ (у ЭССЯ 16:174 нуди се другачије, недовољно уверљиво тумачење ове речи коју је још Фасмер II 533 правилно доводио у везу са глаголом *лунуть* „умрети“, мада јој није тачно одредио крајње порекло).

⁵⁴ Уп. буг. *луб* „танки дрвени обод (решета, воденичног жрвња)“ / буг. дијал. *луп* „широки обод, обруч решета, сита“, чеш. *lub* „обод, обруч сита или решета; буре без дна“, слч. *lub* „исто“, пол. *lub* „исто“, укр. дијал. (полес.) *луб* „исто“ (ЭССЯ 16:156–157). Трагови ове конкретне старе реалије, обруча од луба, налазе се у читавом словенском свету, у континуантама псл. *lubъ или његовим дериватима, свтл. са неком специјализацијом значења; уп. нпр. с.-х. чак. *лубац* m. „1. обручић од јасенове коре у који се стави свјеж гомољ сира; 2. обручић над зипком дјетета да му на образ не падне покров“ (Брусје, DULČIĆ 1985:524).

Формално гледано, ова именица је аугментатив од *лѹб*. Међутим, њена семантика најпре указује на *nomen resultativum*: „оно што је издубљено, извађено из трбушне дупље, дроб“, па би се могла тумачити и као поствербал⁵⁵. За најближу и најпотпунију творбену паралелу уп. чак. *луййна* coll. „дашчице, иверје“ (в. s.v. у групи (3.1.1.) о.п.)⁵⁶.

улѹбак т. „улубљено место на нечему; оно што је негде улубљено“ (Васојевићи, СТИЛОВИЋ 1990:349)

глуѹа f. „удубљење, рупа, отвор“ (Зоре, Дубровник)

Именица је у српско-хрватском хапакс (али поуздано посведочен), без паралела у словенским језицима, чак и у варијанти без протетског гутурала. Скок ову реч не бележи. Са фонетске тачке гледишта, протетско *g-* пред ликвидом не представља проблем у овом тумачењу (уп. у РСАНУ с.-х. *глубања, гломача, груѹља, груѹйаѹи*, односно псл. **glyda : *lyda*⁵⁷). Најближе семантичке паралеле пружају с.-х. деривати глагола *луйиѹи* *** „дубити и сл.“: *луйња, луйља* (в. горе), а могу се наћи и у низу других глаголских основа (уп. *койања, бусача* — мада то нису поствербали). Све наведено отвара реалну могућност да се ова реч третира као елеменат етимолошког гнезда с.-х. континуанти псл. **lupiti*⁵⁸.

⁵⁵ За такву творбу (нпр. *brusiti : brusina* „опиљци, оно што је обрушено“), cf. SŁAWSKI 1974:122. Уп. и дублет *лѹйна / лѹйна* „кора, љуска“ < „оно што је ољуштено“.

⁵⁶ У ЭССЯ 16:182–183 **lupina* се тумачи као дериват глагола **lupiti* са суфиксом *-ina*. Такво тумачење наш пример подупире (што није случај са претходним извођењем **lubina* од **lubъ* и суфикса *-ina*, cf. *ibid.* 156). И најзад, реално је помишљати и на метонимијски развој: *лубина* „изнутрице“ < „оно што је у лубини (= трбушној дупљи)“, попут *буре* вина (као мера запремине) < *буре* (посуда која ту запремину садржи).

⁵⁷ За ово последње cf. SP 7:164, SŁAWSKI V 388–391. Од користи је и анализа случајева протетског *g-* пред назалима пропраћена исцрпним пописом нових словенских етимологија до којих се аутоматски долази ако се иницијална група *gn-* (*gm-*) декомонује на протетско *g-* и основу која почиње назалом (ШУСТЕР-ШЕВЦ 1992:91–93).

⁵⁸ Према нашем увиду, с.-х. *глуѹа* се само једном помиње у етимолошкој литератури и то као континуанта псл. **lupiti*, при чему се управо њено протетско *g-* узима у разматрање као пример и доказ да је та глаголска основа склона протезама — међутим, творбене паралеле које се дају (блр. *луна* „краста“, *луњак* „шкриљак“, cf. МАРТЫНОВ 1986:130) нису истовремено и семантичке. Остаје нејасно зашто ове речи нема у раду који се бави баш питањем протетског *g-* у словенским језицима (ПЕТЛЕВА 1978).

(2.2.1.)vb. „ЗАБИЈАТИ, УБАДАТИ“

ООО Глаголски облици нису потврђени.

...sub. NOMEN INSTRUMENTI

луњак m. „гвоздени клин који се натиче на крај осовине да точак не испадне“, тј. „Луњак се обично меће на кола која имају упоре — на луњак се натакне упора и ондак се метне спица“ (Банија, Загорје)

Класификација ове именице (као и сличних јој *клајун* m. „руда“, *клајуша* f. „додатак на врху руде који омогућава да се помоћу клина причврсти руда за јарам; сам тај клин“, „запор, засовница“, уп. у истој групи поглавља *лейайи/лајайи*) ван одговарајућег терминолошког система врло је ризична и провизорна. Полазећи од значења „клин; палица и сл.“ она би ишла и у групу (1.0.) међу *nomina instrumenti* која се заснивају на основном значењу „ударати“, евентуално и у групу (3.1.)

Творбена и семантичка усамљеност овог облика ипак не доводе у сумњу његову крајњу етимологију. Иако се тачни праоблик суфикса не може идентификовати, вероватно је то *-акъ* : *-јакъ* који ређе твори девербална *nomina agentis* и *nomina instrumenti*, а чешће поименичава придеве, гради деноминале итд. (cf. SŁAWSKI 1974:89–90). То би значило да *луњак* може бити девербал (*луњаји* < *лујњаји* < *лујаји*, уп. § 0.1.5.7 о.п.), али исто тако и изведеница именице *луњ* *, „нешто повијено“ < „(више врста) птица грабљивица“⁵⁹ или придева *луњав* „погурен, повијен (о чељадету, стаблу итд.)“ (уп. s.vv. у групама (1.5.2.) и (4.7.) овог поглавља).

(2.4.)vb. „КЛИЈАТИ; ШТРЧАТИ“

ООО Глаголски облици нису потврђени.

...sub. NOMEN AGENTIS

луњеж coll. „попречне гране шљивовог корена, избојнице; изданци, клице“

(2.5.)vb. „КУЉАТИ, ШИКЉАТИ“

љуњути pf. „нагло потећи, линути, шикнути“

...sub. NOMEN RESULTATIVUM / LOC(??)

⁵⁹ Уп. исту творбу у слч. *lunjak* „јастреб, *Milvus milvus*“ (ЭССЯ 16:176 s.v. *лунь).

(?) *лѣй* т. „мочварно тло“ (Вук без убикације), „рит; глиб, блато, каљуга“ (разни аутори, РСАНУ)⁶⁰

Са резервом претпостављамо да је ово поствербал базиран на значењу „куљати, шикљати“, помен *resultativum* који је постао помен *loci*. Скок у празној одредници доноси само Вукову потврду са значењем „гипка земља у риту“ и топониме *Лѣй* „бара у врачарском срезу“ и „место у округу београдском“ (СКОК II 269 s.v. *lâp*²). Са семантичке тачке гледишта намеће се (иначе етимолошки сасвим задовољавајуће) поређење ове речи са рус. *лѣпань* „извор на блатњавом, влажном месту“ (СРНГ 17:131), *лѣпѣтина* „удолица у низији где се скупља вода при топљењу снега“ (СРНГ 17:133). Иако су руске именице суфиксално творени деривати, за разлику од с.-х. речи која је поствербал (ако она уопште спада овамо!) за нас је битно то што им је у основи исти вокализам, псл. -ѣ-, као преглас од псл. -и-. У прилог нашем тумачењу иде чињеница да и овај други коренски вокализам у руском има континуанту у одговарајућем значењу: *лѣночка* (< *лѣпночка) „омања бара“ (СРНГ 17:196). За семантички развој „нагомилано наломљено грање, брвна и сл. од којих се направи као чеп, загушење на реци па се она излива и настаје блато“ уп. рус. *ломь* „гомила брвана, која ... заграђују реку; неред“ и *ломь* „блато“ (СРНГ 17:126). И најзад, у истом етимолошком гнезду налази се и струс. *Лѣбедь* „речица, притока Дњепра“ и још неки хидроними на основу којих се реконструише псл. *lybēdъ < **lyb-* „вода“, уп. и рус. дијал. *лыбкое* (место) „топкое (место в болоте)“ (ЭССЯ 17:12–13).

Иако је ово тумачење сасвим убедљиво, сметњу му чини постојање исто тако уверљиве мађарске етимологије⁶¹. Њој у прилог говори и арелна дистрибуција извора потврда (писци из Војводине и Београда), мада се ту издваја придев *лѣйов* (уп. следеће примере) који је нераздвојни члан мале породице речи именице *лѣй*. (уколико се не везује за *лѣйавица* „киша са снегом итд.“, и само без јасне и коначне етимологије, cf. SKOK I 672, II 96).

...adj. ADJECTIVA DESCRIPTIVA

⁶⁰ Уп. у РСАНУ: Новић, Матица 1866, 473; Станојевић Драгиша, Препев Бијесног Роланда 2, 42; Миханло Петровић 5, 6; Поповић М., Даница 1865, 730; Тишма А. ЛМС 386, 77, итд.

⁶¹ Хадровић исте примере као код Скока (према RIAZU) изводи од мађ. *láp* „мочвара, каљуга“, „јаруга, низија“, посведоченог од 1262. год. као „vena aquae, palus, stagnum“ и стандардно тумаченог као угро-финска индигена реч (HADROVICS 1985:336).

лђиов, -а, -о „влажан, блатњав“ (НЗг, Херцеговина)⁶²

лђидвиџ, -а, -о „блатњав, мочваран“⁶³

Ови придеви се несумњиво везују за претходну именицу, али њихова укупна етимолошка припадност остаје проблематична. Питање је како се и у евентуалну мађарску етимологију уклапају потврде из Херцеговине, блатњави путеви и сл. (код Зовка). Ниједно тумачење, ни домаће ни алоглотско, није апсолутно убедљиво, тако да коначни суд тек остаје да се донесе.

(2.6.)vb. „ЖУЉАТИ, ПРИТИСКАТИ“

йодлђиџи се pf. „подбити се, огулити се (нпр. о горњем слоју коже ножних прстију од дугог ходања)“ (RJAZU)

...sub. NOMEN RESULTATIVUM

йодлђија f. „јагодица ножних прстију“ (Батут, РМСМХ)

Ова именица је највероватније поствербал претходног глагола („оно што се подбија“), међутим, како је ово пример из стручне литературе (мада од аутора који је максимално користио народне речи), није сасвим искључено да је ова реч учена, евентуално калк.

(3.1.)vb. „СЕЋИ, РЕЗАТИ“

лђиџи impf. „сећи (лед)“ (Елемир, МИНАЛЛОВИЋ /VUKOVIĆ 1977:201)⁶⁴

...sub. NOMINA RESULTATIVA

лђб m. „труп одране животиње“⁶⁵

лђбина f. „труп (без главе и удова), људски или животињски; трупло, лешина; месо закланог и одраног живинчета без изнутрице и главе, понегде и без задњег дела трупа“ (Гацко, Шумадија РСАНУ), „исто; лобања“ (RJAZU)

Формално је ово свакако девербал (за творбу уп. исти облик у групи (2.1.) „копати, дубити“, нарочито напомену о псл. рекон-

⁶² Са примером код Зовка: „Лети во низ лапов до“. Према лексикографској дефиницији у РСАНУ треба бити обазрив и питати се да ли је овај облик уопште описни придев (или можда присвојни — од које именице) као и шта он стварно значи, ван загонетке, ако га уопште има.

⁶³ Са примером: „... низија, баровита и лаповита...“ (Новић, Матица 1866, 473).

⁶⁴ Уп. рус. *лунџ*, *лђнка* „рупа у леду“ (СРНГ 17:193, 195) < *лупна, као пример старе специјализације значења. В. и нап. 53.

⁶⁵ За семантичку типологију оваквих поствербала уп. *йруйџи* „сећи“ : *йруй* „(животињско или људско) тело осим главе и удова“.

струкцији), мада би у неким реализацијама иста именица можда могла бити и аугментатив основног *лѹб* (уп. групу (3.6.) „гулити, љуштити“). Деноминално тумачење дато је и у ЭССЯ 16:156.

лабина f. „тело угинуле животиње, стрвина; помор стоке“ (Србија)⁶⁶

Скок нема. У РСАНУ се као извор ове речи даје лат. *labina*, без превода. Како се такво извођење суочава са озбиљним семантичким препрекама (латинска реч значи „лавина, одрон“), а и због неиспуњавања неких основних етимолошких критерија (није дефинисан посредник, не одговара географија), ово тумачење не би дошло у обзир. У ЭССЯ s.v. **lbbina* нема наше потврде, мада јој је ту место, међу континуантама псл. именице које значе „глава; ћела“, струс. *лбина* „део одране коже са главе који се одсече од читаве коже и продаје јефтиније“ (ЭССЯ 16:223). Етимолошки најближа и творбено-семантички најпотпунија паралела јесте с.-х. *лѹбина* „труп, животињски или људски; месо закланог и одраног живинчета“ (в. горе, тако и у ЭССЯ 16:156), затим с.-х. *лаѹейшина* f. „одрана животињска кожа“, односно коренске именице с.-х. *лѹб* „лубина“ или укр. *луп* „одрпанац; угинула, одрана животиња“ (ЭССЯ 16:186).

Ако се од последњег, апстрактног значења пође као од примарног, имали бисмо случај да се помен асѹи конкретизује у помен *resultativum*, па би се ова именица могла сврстати и у групу (1.4.1.) „уништити, сатрти“ и тумачити као „помор“ > „оно што је уништено“. Такву могућност сматрамо више теоријским него реално конкурентним тумачењем.

(3.1.1.)vb. „ТЕСАТИ, РУБИТИ; ЦЕПАТИ (дрва)“

ООО Глаголски облици нису потврђени.

...sub. NOMINA RESULTATIVA, NOMINA INSTRUMENTI

луййна coll. „дашчице, иверје“⁶⁷ (Орлец, HOUTZAGERS 1985:289)

⁶⁶ Убикација је груби збир различитих извора у РСАНУ. Уп. и *лабинар* m. „белоглави суп, *Gyps fulvus*“, „смеђи суп, *Vultur monachus*“ (Подриње). N.B. Ова последња птица, смеђи суп, зове се и *луња* (уп. s.v. у групи (7.4.) овог поглавља). Орнитоним *лабинар* има потпуне творбено-семантичке паралеле у апелативима *лешинар*, *сѹрвинар*.

⁶⁷ Ауторову дефиницију „wood shavings“ преводимо слободно јер нисмо нашли енглески речник у коме би она била објашњена као термин.

луйља f. „одсечени комад дрвета, дебла“

луйљина f. „велики ивер исјечен кад се брвна тешу“ (Прошћење, Вуличих 1995:66)

луйаџак / *луйоџак* m. „даска“ (Врховине)⁶⁸

луйеџак m. „помоћна зграда дашчара“

О принципима именовања оваквих зграда в. дискусију s.v. *ло-ја* у групи (4.7.) поглавља *лейаџи/лојаџи*.

луйаџка f. „крај необрађене дуге“

луйача f. „даска“

луйачина f. „стара, поломљена даска“

Семантичка разлика између овог последњег примера и оног који му претходи резултат је модификације коју доноси аугментивно-пејоративни суфикс, тако да ову реч смештамо овде, а не у неку групу која би одговарала значењу „стар, поломљен и сл.“

лаириџа f. „тања даска, летва“

Реч је у крајњој линији највероватније мотивисана значењем „сећи“⁶⁹. Творбено и семантички (не и етимолошки!), најближа паралела јој је рус. дијал. *лапѝрь* „велики комад хлеба; дрвени суд за зрневље са ручком“, према коме се реконструише псл. *lapuryь, дериват са суфиксом -*урь* од *lapati (ЭССЯ 14:34) — чиме се искључује њено сродство са глаголом *lurati.

лубина f. „савијена дашчица која чини тело бубња“ (Зоруновац)

(3.4.)vb. „КИДАТИ, ЧУПАТИ; ВУЋИ; ЦЕПАТИ“

(?) *лињаџи*, *лињаџи* impf. „пасти, гулити, чупкати (ситну, кратку, оскудну или закржљалу траву)“ (Горобиље, Љештанско); „косити такву траву“ (Обади код Сребренице); „пасти“ (Прошћење, Вуличих 1995:66)⁷⁰

Семантичка класификација је изузетно тешка — наведена значења би се добро уклапала и у групу (3.6.) „гулити, љуштити“ (то се нарочито односи на поствербал *лиња*, уп. тамо s.v.) или (3.1.2.)

⁶⁸ Уп. опис : „Јела се ... расијече па се онда олупљују комади, да је лакше тесати; ти комади зову се лупаци“.

⁶⁹ Уп. слично рус. *лобѝц* „брвно расечено надолу, последња даска кад се сече брвно“ (ЭССЯ 16:230), односно блр. *лабáч* „патрљак“, укр. *лобáч* „тикван, звекан“ (ЭССЯ 16:220–221) иза којих стоји семантика „сећи“ односно „ударати“.

⁷⁰ Илустративан је пример: „Нема траве, стока само помало лиња“. За потпору семантичкој типологији „ударати“ : „чуп(к)ати (траву тј. косити помало)“ уп. у истом говору s.v. *џући*: „Не могу да косим, само што тучем“ (ibid. 122).

„сећи, косити“. Са друге стране, припадност овог облика етимолошком гнезду глагола *лупати* максимално је извесна (колико је то у етимологији уопште могуће) захваљујући неколиким поузданим паралелама (уп. следећу напомену, нарочито како словињ. *lqbis* „ломити“ подупире класификацију с.-х. глагола под основно значење „кидати, чупати“). Постојање солидне етимологије значајно је не само као решење за овај конкретан глагол, већ и као чврста парадигма на коју се по аналогiji могу наслонити и сви други с.-х. облици на *лињ-* или *луњ-* (уп. § 0.1.5.7 о.п.). Формална реконструкција би гласила: *лињати* < *либнути < *либати < псл. *lybati (уп. ЭССЯ 17:11–12, без с.-х. примера) тј. *lybnuti (ВАРБОТ 1985:25, такође без с.-х. примера). У ова два извора наводе се буг. дијал. *либа* „нерадо узимати нешто у уста, безвољно јести (о стоци)“, укр. *либати* „споро пасти“ тј. „чупати помало, откидати“, блр. дијал. *либыць* „косити суву, ретку траву“ чији се збир значења комплетно подудара са с.-х. потврдама⁷¹. Упркос неких преклапања са глаголом *лињати* (се) „губити се, бледети, митарити се итд.“ (cf. SKOK II 305, такође ЭССЯ 15:108–110) сматрамо да се ови облици етимолошки никако не подударају са њим.

...sub. NOMINA RESULTATIVA

(?) *јлубак* т. „подеран комад тканине, дроњак“ (Ускоци, СТАНИЋ II 431)

Речју, ово је „лепећур“ тј. исто што и *лејећур* (уп. исту групу поглавља *лејати*). И овде стоји проблем прецизне семантичке класификације која лавира између „сећи, резати“ („комад“) и „дерати, цепати, кидати“ („дроњак“).

(?) *лайац* т. „поцепана рибарска мрежа“

лайатак т. „исто“

Ова два примера налазе се и у истој групи поглавља *лејати/лайати*.

(3.5.1.)vb. „КРАСТИ; ИСКОРИШЋАВАТИ“

лупати impf. „красти, плачкати“ (Ускоци, СТАНИЋ I 425)

⁷¹ Семантичку типологију „ударати“ : „чупкати, пасти“ потврђује постојање чеш. дијал. *lybnut* „ударити“. За разлику од ЭССЯ (l.c.) где се сви ти облици тумаче као ономотопеје сличне сазвучном *xlipati, ВАРБОТ (l.c.) их доводи у везу са псл. *lubъ, *lbbъ из гнезда *lupiti. У прилог оваквој реконструкцији иде и каш. (словињ.) *lqbis* „ломити“ које се такође може изводити од псл. *lupiti (као и с.-х. *лупити* се „кривити се од притиска, ударања“, cf. SEK III 149).

луй̀арати́и, луй̀арда́и́и, луй̀арда́рати́и, луй̀анда́и́и, луй̀ерда́и́и impf. „исто“ (ibid.)

луй̀иати́и pf. „украсти“ (ibid. II 431)

...sub. NOMINA ACTI(ONIS), NOMINA AGENTIS

луй̀а f. „крађа“ (ibid. I 425)

луй̀еж f. „пљачка“

луй̀еж m. „лопов; разбојник, хајдук; нитков“

Ова именица је основ добро посведочених деноминала *луй̀ежити́и, луй̀ежа́и́и, луй̀ежа́ри́и* (ЦГ, Херцеговина, Далмација) и немале лексиколошке породице.

луй̀ежица́ / луй̀ежица́ f. „крађа, лоповлук“ (БиХ), „мања пљачкашка дружина“ (Богишић)

луй̀етий́на m. „лупеж“ (Вргада, JURIŠIĆ 1973:110)

луй̀еж m. „лупеж“ (ЦГ)

Из дефиниције у РСАНУ нејасно је на које се од значења именице *луй̀еж* мисли — претпостављамо да је то једно од два најраспрострањенија, „лопов“ или „пљачка“.

(3.6.)vb. „ГУЛИТИ, ЉУШТИТИ“

луй̀и́и́и impf. „скидати лупину, кору, љуску са плодова, љуштити, гулити“

луй̀и́ати́и impf. „чистити, гулити, крцати“ (Банија, Дубица, Лика)

луй̀и́и́и (се) impf. „љуштити (се)“ (Истра, Момина Клисуре, Алексинац, Врање)

луй̀и́и́и (се) impf. „одвајати се у виду љуспи, гулити се, љуштити се“; „постајати улубљен, дубити (нпр. ‘лубе се олупине’)“

Скок овај глагол не региструје, као ни ЭССЯ. Срећом ипак постоји псл. реконструкција у значењу „гулити“ (SŁAWSKI V 276), иако није нарочито продуктиван ни у пољском, ни у српско-хрватском.

...sub. NOMINA PATIENTIS, NOMINA RESULTATIVA

луй̀ m. „орахова љуска“

луй̀ка f. „кора неког воћа“ (Лужница, ФОРСКИ 1997:46)

луй̀ина́ / луй̀ина́ f. „кора, љуска (кромпира, ораха, грашка); љуска јајета; спољни омотач уопште, опна“⁷²

⁷² Уп. практично кружну дефиницију са три синонима из истог етимолошког гнезда, чак са истим коренским вокализмом: „Лубања је дугуљаста — округла, коштана лупина или љуска“ (Батут).

ѡлуйина f. „комад коре, љуска“ (Лалић, РМСМХ)

љуйина f. „тврда љуска; ољуштена кора“ (Ђоровић, Шимић, Десница)

љуйка f. „љуска“ (Момина Клисуре)

љуйљина f. „љупина, љуска од јајета“ (Дувно, Павлиновић, Парчић)

љуйија f. „бресква чији се меснати део лако одваја од коштице“

љуйље n. „отпад“ (Драгачево, Ђукановић 1995:192)⁷³

лајейина f. „одрана животињска кожа“

љуб m. „део животињске љуштуре или оклопа“

љуб m. „кора дрвета, као нешто огуљено“, а затим и разни специфични производи од ње: „дрвени рам кружног облика, оквир, обруч (део сита, калупа); дрвени лук на колевци изнад главе, лучац“, „направа за лов ситне рибе од коре дрвета или танке даске савијене у лук“, као и нека даље изведена значења: „чврсти задњи део обуће, чврсти део капе, део прозорског оквира; украшени венцац око женске главе“

Ово је једина одавно препозната и етимолошки неспорна реч изведена од основе **lub-*. Ту су и њени деривати изведени деспецификацијом значења: „кора дрвета“ → „кора уопште; слој“. Помак значења, тј. прво генерализовање појма „посуда од луба“ на „посуда уопште“, а затим преношење тог назива на разне специфичне посуде, али не увек од коре дрвета, већ често од других материјала, показују бројни деривати како ове, тако и одговарајуће јој основе **lъb-*: *лабура* и сл. према *љбура* итд.⁷⁴

Међутим, у ЭССЯ (16:157–158) именица **lubъ* се доводи у најнепосреднију везу са њеним безвучним парњаком **lurbъ*, односно тумачи се као континуанта ие. **loubo-*, а не као поствербал (што сматрамо бољим тумачењем, уп. наш коментар порекла глагола **lupati* у ЭССЯ у § 0.3.1 о.п.). Семантички дијапазон именице

⁷³ Ово је значење непрецизно датано, није илустровано примером, па га овде смештамо уз ограду, претпостављајући да се мисли на отпатке биљног порекла, трице које настају љуштењем, комушањем и сл.

⁷⁴ Бројни деноминали означавају производе од *луба*: *љубањ* m. = *љбура* f. „котарица“, *љубара* f. = *љубарица* f. „кућа покривена лубом“, *љубица* f. „врста колевке“, *љубница* f. = *љбура* f. „дрвена корпа у којој се носи дете; лубара“, *љбура* f. „врста кошнице“ итд. Уп. и *љбура* f. „кора скинута уцело са трупца“ (Драгачево, Ђукановић 1995:192). На примеру реалије као што је лубура видимо како може доћи до губљења везе са првобитном мотивацијом: потврђена је *љбура* f. „корпа од пр у ђа левкастог облика за риболов“ (Ловра, Милатовић 1983:162, проред ЈВ-П).

лѹб, нарочито ако се посматра у глобалу, тако да укључује и њен женски пандан *лѹба* f. „отечена жлезда итд.“⁷⁵ и претпостављени дериват (вероватно аугментатив) *лѹбина* f. „лобања; раздјељено месо (овце или козе)“⁷⁶, пре указују на поствербал вишезначног глагола, него на деривате именице **lubъ*. И два међусобно различита значења основне именице *лѹб* „трупац, трупло“ (уп. и *лѹбина*) и „телесна дупља; лобања“ говоре за богатију семантику основног глагола *лѹбийи*: „сећи, резати“ (уп. *ѿруйац*, *ѿруило* < *ѿруйаи* „сећи“) односно „дубити“. Стога сматрамо да је централна реч у низу деривата псл. основе **lub-* управо глагол **lubiti*.

лѹбина f. „кора дрвета“ (Сарајево), „љуска или кора плода“

лѹбура f. „посуда за воду; корито; суд који служи као мера, варићак; део прибора за печење ракије, жлеб за спровођење комине“⁷⁷; „завршни део дебелог црева, *intestinum rectum*“

лѹбурица f. „мало удубљење на задњим ногама пчеле у које смештају поленов прах, котарица, кошарица, *corbicula*“

лѹбура f. „земљана посуда за разливање млека“ (Банија, Дубица, Славонија)

ламбура f. „лонац у којем се кисели млеко“ (Пригорје, Посавина)

Иако посебна одредница (cf. SKOK II 265), ова именица није тумачена, већ се само упућује на *лѹбура* „ступица, клопка“ (ibid. 256, такође без решења — уп. у групи (1.5.1.) овог поглавља), а не на назив посуде.

лѹмбора f. „врста суда за млеко“

лѹбурак m. „посуда за држање ситница“ (Краље)⁷⁸

Овај последњи пример, који се формално непосредно везује за (горенаведено) *лубура* и сл. (чиме сведочи о секундарности назала који ту функционише као инфикс), а географски не инклинира Посавини и Славонији, недвосмислено отклања могућност везивања овог и претходна три облика са позајмљеницом *лабушка* „шер-

⁷⁵ Cf. ЭССЯ 16:154, на основу с.-х., слн. и пол. потврда.

⁷⁶ Cf. ЭССЯ 16:156 — ту су и чеш. / пол. континуанте у значењу „прут“, слч. дијал. „лисната шума“ итд. Творбено и семантички уп. и *брст* : *брстина*.

⁷⁷ Уп. са нешто другачијом мотивацијом назив сличне реалије *лѹйња* „шупља или издубљена клада низ коју се слива вода“ у групи (2.1.) о.п.

⁷⁸ Ово дефиниција у РСАНУ је непрецизна, уп. оригинални опис: „Лабурак је као решето, само што није подапет кожом, него бравећим желуцом, и није испробајан“.

па“ (< мађ. *lábás*)⁷⁹. Првобитна реалија која стоји у основи свих ових посуда највероватније је нешто као:

лабѹра f. „посудица од букове коре у коју се ставља шумско воће“

лазбѹра(к) f./m. „исто“ (Васојевић, СТИЛОВИЋ 1990:232–233)

Постојање форманта -z- потенцијално учвршћује вероватноћу да у основи овог назива стоји псл. **lъbъ* < **lubъ*⁸⁰.

(?) *лаѿац* m. „суд за праће, лавор“

Полазимо од тога да је ово посуда, без обзира на њен изглед и намену. Уп. и *лабура*, *ламбура* (горе у овој групи).

лѹбања f. = *лѹбура* f. „лобања“⁸¹

Уп. и *лубѣѿина* f./m. „главоња“ = „шупљина“, односно „лобања“ = „посуда“, што је општепознати семантички пар где помак иде у оба смера (cf. нпр. ЭССЯ 16:227, BENVENISTE 1954:255–256). Утврђивање праве мотивације ове речи представља проблем: лобања јесте шупља, али то није последица дубљења, тако да највероватније треба рачунати да је лобања „нешто одрано“, *nomen resultativum* глагола *луѿиѿи* „дерати, гулити“.

лѹѿја f. „лобања“ (Брусје, DULČIĆI 1985:524)

лѹѿар m. (ређе *лѹѿор*, *лѹѿар*, *лѹмѿар*, *лѹмѿар* и сл.) „морска шкољка [тј. пужић] која се лепи уз стене, приљепак, *Patella coerulea*“ (СКОК II 317 s.v. *lompar*, VINJA 1967:216, VINJA 1986/II 150–152)

Семантичка класификација ове именице зависи од њене ономасиолошке мотивације, до које се опет не може доћи док се не утврди етимологија самог термина. Полазећи од другог најчешћег, и недвосмислено прозирног, домаћег назива тог пужића, *ѿрилейак* (он се заиста лепи за стену) овај термин би се могао сврстати и другачије, у групу (4.3.) „(за)лепити (се)“, међутим даља дискусија ће показати да је овде спроведена класификација вероватно најисправнија.

⁷⁹ Изоловано посматрано, мађарска етимологија у РСАНУ делује сасвим уверљиво (нарочито кад се има у виду да се називи посуђа често позајмљују), међутим потврде *лабура*, *ламбора*, *ламбура* у спрези са *лабурак*, озбиљно је доводе у питање.

⁸⁰ Имамо у виду псл. реконструкцију **lъbъzъ*, **lъbozъ* базирану на источнословенским потврдама (cf. ЭССЯ 16:229). Положај тог форманта у с.-х. примеру резултат је или метатезе или новијег, локалног развоја.

⁸¹ Вокализам -о- у случају с.-х. књижевне речи за *cranium* ноторни је русизам, од рус. *лоб* < псл. **lъbъ*.

У Скоковом речнику, у посебној одредници *лѡмѡар*, полази се од облика фонетски и семантички најудаљенијег од основног *лѡѡар*, који се пак наводи на крају, без икакве етимологије (СКОК I.с.). И овде имамо случај да приређивачи тог речника у литератури бележе неки старији Скоков рад, али не и цитат из њега. Тако се из речника не види да је Скок већ био на правом трагу идиоглотског решења⁸².

Виња овај малаконим сматра непрозирним, али ипак заступа грчку етимологију, од *λεπάς*, -*άδος* „*Patella coerulea*“, што се може доводити у питање по више основа. Први недостатак изнесеног алоглотског тумачења фонетске је природе: прелаз гр. -ε- > с.-х. -у- (па чак и у с.-х. ређе потврђени вокализам -о-) није вероватно. Фонетско-морфолошки проблем представља одсуство трага грчке денталне основе *λεπάδ-* која је, будући видљива у косим падежима, била неизбежна при позајмљивању, ма када да се оно одвијало (уп. *ливада* < *λειβάς*, -*άδος*). Потом се јавља проблем датирања, а самим тим и трасирања пута позајмљивања. Гр. *λεπάς* је означавало шкољку само у старогрчком (FRISK II 105–7, 137 s.vv. *λέπω*, *λοπός*, LIDDELL-SCOTT, STRÖMBERG 1943:30), а затим се то значење губи тако да већ од позног хеленистичког доба (до данас) *λεπίς*, -*ίδος* значи само „оштрица, сечиво“, односно *λέπι(ον)* „љуска“ (SOPHOCLES 710, ХОРИКОВ-МАЛЕВ). Иако је у средњегрчком постојао и облик *λοπάς*, -*άδος* који не само да има вокализам од кога би се лакше дошло до нашег вокала задњег реда, него и одговарајуће значење „здела“ (SOPHOCLES 721), Виња га не узима у обзир, вероватно зато што та реч у новогрчком више не означава шкољку прилепак (нити као првобитно *λοπάς* „љуску“, већ само *λόπια* „пасуљ“, cf. FRISK, SOPHOCLES, ХОРИКОВ-МАЛЕВ s.vv.) У етимологију грчког термина се не упушта, и у томе је принципијелно у праву (мада је тако могао доћи на идеју да грчка етимологија заправо пружа семантичку паралелу за ономасиологију нашег малаконима⁸³). У случају позајмљивања, проблем би представљао и суфикс -ар / -ор кога нема у грчком предлошку, што Виња такође не коментарише.

⁸² „У породици морских пужева имадемо и лијепих народних израза као што су прилепак, волак, можда и лупар, ако је ова ... ријеч у вези са нашом лупина“ (СКОК 1933:56).

⁸³ Гр. *λεπάς* „шкољка *Patella coerulea*“ као девербал гр. *λέπω* < ис. **lep-* „љуштити“ има исту ономасиологију као *лѡѡар* (cf. FRISK II 105–107, РОКОРNY 655).

Прецењујући чињеницу да су јадрански таласоними претежно страног порекла, Виња не само да је пропустио да крене трагом Скокове идеје (уп. пример у нап. 82), већ је и занемарио један од основних принципа модерне етимологије, тзв. принцип самобитности који налаже да се реч сматра позајмљеницом тек онда када су исцрпене све могућности тумачења помоћу домаћих средстава (Киш 1969:69). А то са овим малаконимом није случај.

Ако претпоставимо да је *лѹйар* идиоглотска реч, њене потенцијалне мотивације су бројне, како то бележи и сам Виња: „семантизми које срећемо у основама назива за ту врсту шкољке ‘приањати, припити се уз’, ‘чупати’ и ‘здјелица’...” (VINJA 1986:150). Ову добру опсервацију он проширује подацима да „за радњу сакупљања лупара, поред Скоковог *лѹйиѹи*, постоје и глаголи *йарайѹи*, *браѹи*, *чѹйайѹи*, па чак и *ѹѹи*. На Корчули се *лѹйаре* пара, на Вису се *лѹйаре* лупа⁸⁴, а у Првић-Шепурини се прилипке туче“ (ibid. 151). Упркос сазвучности малаконима са наведеним глаголима чији се семантизам своди на „чупати“, формалну препреку извођењу именице директно од глагола *лѹйайѹи* / *лѹйиѹи* чини то што суфикси *-ар* / *-ор* као девербале дају *nomina agentis* (cf. BABIĆ 1986:102, 272; SŁAWSKI 1976:20–21, 24–25)⁸⁵, а *лѹйар* то никако није. Са друге стране, назив малог пужа⁸⁶ ипак може бити у генетској вези са глаголом *лѹйайѹи*. Да би се установило како се *лѹйар* уклапа у то етимолошко гнездо, треба му наћи најближе творбено-семантичке паралеле. Ту је пре свега *лѹбѹр* m. „врста инсекта тврдокрилца, *Ditoma*“. Како је овај ентоним несумњиво изведен од именице *лѹб* „део животињске љуштуре или оклопа“ (за функцију суфикса cf. BABIĆ, SŁAWSKI l.сс.), јасно је да се за *лѹйар* може претпоставити аналогна творба од *лѹй* „орахова љуска, лупина“ (Истра), само засад непосведочене нијансе значења „животињска љуштурска или оклоп“. Другим речима, ако *љуск-ар* има *љуску*, није проблем да *лѹй-ар* има *лѹй(у)*. Опширније о овоме cf. VLALIĆ-ROPOVIĆ 2001.

⁸⁴ Занимљиво је да и у примеру из Брусја нема формалне разлике међу облицима *лѹйѹи* „лупати, ударати“ и *лѹйѹи* „лупити, брати лупоре“ (Брусје, DULČIĆ 1985:524).

⁸⁵ Осим тога, ако би се као мотивација претпоставило значење „залепити се, прибити се и сл.“, основни глагол од кога би се изводила именица никако не би био симплекс, већ бисмо очекивали неки префикс, *за-*, *йри-* или сл.

⁸⁶ Он се често лаички сматра шкољкицом (уп. VINJA 1986 l.с.). Можда се због бркања реалије назив преноси и на рачића са сличног станишта: *лѹйар* „лопар, врста малог морског рака, *Lepas anatifera*, који живи причвршћен за подлогу“ (Финк).

Ређи с.-х. облици малаконима *лѹмѣар*, *лѹмѣар* (в. Скокову одредницу) могу се тумачити као експресивне варијанте, са назалним проширењем које је честа појава са обе стране Јадрана⁸⁷, уп. с.-х. ихтионим *лубин* > *лумбијао* (SKOK II 323).

лѹбѣр т. „врста инсекта тврдокрилца, *Ditoma*“ (Бенешкић, РСАНУ)

За детаљно тумачење уп. претходну реч, *лѹѣар*.

лѹѣовац т. „врста инсекта тврдокрилца, *Polydrusus*“ (Бенешкић, РСАНУ)

Иако творбено одудара од претходног, овај ентоним највероватније ипак припада истом етимолошком гнезду. Енигму чини и придев од кога је непосредно изведен.

лубѣница f. „биљка, воћка *Citrullus vulgaris*“

ѣдлуба f. „горњи део трупа брода; преграда која дели брод на спратове“ Одомаћени русизам (cf. SKOK II 594), али ипак припада овој етимолошкој породици.

лѹѣа f. „каменита, танка, посна земља“ (Херцеговина), „чврсти, тврди камени слој, камен станац у земљи“ (ЦГ)

Именица није груписана тако да прати глагол *лѹѣаѣи* (в. s.v. у групи (3.4.) о.п.) са значењима на која се она сама, највероватније, наслања, већ у складу са позицијом њених синонима ван овог поглавља, *дрло*, (*о*)*дрлија* (в. у истој групи поглавља *дерѣи*, уп. и *гѹлеж* „исто“). За типологију „ударати“ : „гола земља“ в. и *бѹхавица* „слаба земља, шупља глинуша коју ветар изубија“ у групи (2.4.1.) поглавља *бухѣи*.⁸⁸

(3.6.1.1.)vb. „КОМУШАТИ“

ООО Глаголски облици нису потврђени.

...sub. NOMINA RESULTATIVA, NOMEN ACTI

лѹѣеж п. coll. „отпаци од окомушаног кукуруза“

лѹѣѣва f. „комидба кукуруза, комушање“ (Самобор)

лѹѣѣница f. „комушина“

лабѹдина f. „комушина“ (ЦГ)

⁸⁷ Могу се имати у виду и итал. називи за прилепак са назалним инфиксом: *pantalea*, *pantanela*, *lampatena* и сл. < *patella* (cf. VINJA 1986:152), што није искоришћено као аргумент.

⁸⁸ Уп. такође о земљи, мада не са истом мотивацијом, чеш. *lurek*, *lourek* „слојевите наслагe (глине, угља)“, пол. *łurek* „сланац, шкриљац“ (ЭССЯ 16:187).

Овај последњи облик Скок нема (као ни ЭССЯ), нити са овим фонетизмом нити у вероватно првобитном облику *лабуџина (уп. нпр. коруџина „површински слој, кора, бусен итд.“)

(3.6.1.2.)vb. „ПЕРУТАТИ СЕ“

ООО Глаголски облици нису потврђени.

...sub. NOMINA RESULTATIVA

љуџинац m. „ихтиоза (кожна болест)“

љуџиница f. „љупина; кожна болест ихтиоза“

(?) луња f. „тачкица, пега на лицу, као на ћурећем јајету“ (Књажевац); луње pl. „трагови богиња по лицу“ (Заглавак и Књажевац)

Класификација последњих облика је провизорна, спроведена на нивоу површинске сличности реалије, а не сходно неком суштинском ономасиолошком импулсу. Уп. исте речи и у групама (6.3.) и (7.4.), тамо и детаљнији коментар.

(3.7.)vb. „РАЗБИТИ (СЕ), ПУЋИ, ПРСНУТИ“

луџаџи impf. „ударајући по нечему или нечим (о нешто) чинити да се сломи, разбије; ломити, разбијати, рушити“

олуџаџи / олуџиџи pf. „разбити ударајући о што“

...sub. NOMEN RESULTATIVUM

џлуџина f. „остаци нечег разлупаног; неупотребљива ствар“

(4.1.1.)vb. „САБИТИ; ОЧВРСНУТИ, ОЈАЧАТИ; БИТИ ДЕБЕО“

ООО Глаголски облици нису потврђени.

...sub. NOMINA RESULTATIVA

улуџак m. „дебело дете или живинче“ (Тимок, Динић 1988:293)

лубен m. „пуначак, дебео човек великог трбуха“ (Плашки, Драгачево)

лубйна f. „снажна, развијена мушка особа“; „храбар, честит човек, људина“ (Васојевићи, Стијовић 1990:237)

Реч се у ову групу смешта уз ограду, полазећи од првог, конкретног значења („снажан“ ← „једар, набијен“), док је друго вероватно слободна метафора (свакако у вези са лубџер „развијен, снажан мушкарац“, у истом говору). Треба имати у виду и семантичку паралелу коју пружа иначе недовољно јасан облик набас (в. групу (3.6.2.1.) поглавља бухаџи).

[?] *либина* f. „дебљина, гојазност; крупноћа“

Осим ако се претпостави да је овде по среди (теоријски могућ, али у конкретном случају недокументован) случај развијања енантосемије⁸⁹, ова именица (као и придев, в. ниже) ипак није у етимолошкој вези са придевом *либив* „крт, жилав (о месу)“ (cf. ЭССЯ 15:72 s.v. *libina итд., СКОК II 239), већ остаје у кругу значења овде посведочених облика од основе *либ-* (нпр. *либаши* „јести, пити прождрљиво“ итд., в. и инвентар у § 0.1.5.6).

(?) *лабуља* f./m. „лења особа, нерадница“ (Макрешане, Крушевац)

Иако ово значење спада у круг основне семантике ударања: „набијен“ → „дебео“ → „тром“ → „лењ“, чињеница је да су слабе везе ове речи у самом с.-х. језику⁹⁰.

...adj. ADJECTIVUM DESCRIPTIVUM

[?] *либив*, -а, -о „крупан, дебео, чврст, једар“ (Поп. Ђ.)

(4.2.2.)vb. „ЈЕСТИ, ПИТИ (неумерено)“

налуџаши се pf. „најести се“

полуџаши pf. „попити“ (Прошћење, Вуличкић 1995:93)

љуџаши impf. „јести са уживањем“ (Добросело, Книн)

[?] *либаши* impf. „јести, пити прождрљиво“ (Зоруновац, Тимок)

...sub. NOMEN AGENTIS

луџеж m. „пијаница, бекрија“

(4.3.)vb. „ЗАЛЕПИТИ (СЕ), ПРИЉУБИТИ СЕ, НАХВАТАТИ СЕ“

прилуџи се pf. „приљубити се; прионути (о оделу)“ (Туропоље, Ђојат 1982:466)

⁸⁹ Такав је пример придева *набас* „лош, неуредан“ : „леп, уредан“ који је опозицију значења развио чак у једном истом говору, уп. s.v. у групи (3.6.2.1.) поглавља *бухаши*.

⁹⁰ Једину семантичку паралелу овом облику, а да она при том јесте дериват исте псл. основе, налазимо у рус. *лобáнить* „ударати по глави“, „јако ударати, тући“, „куцати силовито“, „беспосличити“ (ЭССЯ 16:221 s.v. *лѣбанъ). Посебно је питање да ли тај глагол треба тумачити као деноминал рус. *лобан* „главоња и сл.“; „корен купуса“; *лобанок* „попечена греда“ (cf. ЭССЯ l.c.) или некако другачије.

В. исто у групи (3.6.) „гулити, љушити“ овог поглавља.

⁹² Уп. рус. *лунье* „дроб, желудац“ (СРНГ 17:197) или *луно* „доњи део стомака; мошнице; животињски полни орган“ (ibid. 196), дакле „нешто избочено, надувено“ од основе **lup-*.

(4.6.)vb. „КРИВИТИ (СЕ), ДЕФОРМИСАТИ (СЕ)“

лүйиџи impf. „ударањем удубљивати, улупљивати“ (Ускоци, СТАНИЋ I 426)

слүйиџ се pf. „улубити се“ (Буњевци, РЕЋ/ВАЏЛИЈА 1990:330)

слүйи pf. „спљеска“ [тј. „улуби“]⁹³ (Ц. Река, МАРКОВИЋ 1986:445)

улүйиџи / *улүйиџи* pf. „ударом учинити да се што угне, спусти“ (Ускоци, СТАНИЋ II 431)

ушклүйиџи се pf. „имати угнуте бокове, изгладнети“ (ibid.)

Овај облик показује за глагол *лүйиџи* јединствен случај иницијалног (и то двоструког) експресивизирања — што је иначе карактеристична локална одлика ускочког говора (в. потврде из тог говора у поглављу о глаголу *лейиџи* и сл.)

улүйиџи се pf. „уврнути се, увити се“ (Прошћење, Вуличић 1995:127)

улүйиџи се pf. „увити се, стањити се“ (ibid.)

За ове две потврде из Прошћења засад не видимо прикладнију адресу од ове.

лүйиџи (се) impf. „постајати улубљен, дубити“ („лубе се олупине“)

Скок овај глагол не региструје, као ни ЭССЯ, међутим за нас је драгоцено то што га Славски реконструише за псл., и то са добром аргументацијом (SŁAWSKI V 276), в. s.v. у групи (3.6.) „гулити“ о.п.

[?] *лүйиџи се* impf. „угибати се, улегати се (под теретом, под притиском)“ (ЦГ Вук, Ровца, Божић)

...sub. NOMEN RESULTATIVUM

лүйџ m. „деформисани плод шљиве, без коштице, дугуљаст и зелен“ (Свиница, ТОМИЋ 1984:167)

Судећи по дефиницији, овај назив може бити вишеструко мотивисан — у ову групу га сврставамо због општег изгледа деформисаности.

(4.7.)vb. „(ПРЕ)САВИТИ (СЕ); ВЕЗАТИ“

прилүйиџ се pf. „сагнути тијело напријед (од болести, слабости); пасти преко греде, даске, камена (те се добро ударити о

⁹³ Пример „Дава бакрачи на свиње, па све исцѣпа и слүйи“ захтева ову корекцију оригиналне дефиниције.

тло)“ (проред JB-II), *йрилѹйјен*, -а, -о „погнут напријед“ (Брусје, DULČIĆI 1985:620)

Овде се заправо ради о префиксу *йре-*, у локалном икавском лику (уп. на истом месту *йрикѹхойи* „прекувати“, *йримѣћойи* „преметати“, *йрйко* „преко“, *йрйма* „према“ итд.)

йрелѹйи се рф. „савије се у леђима“⁹⁴ (Тимок, Динић 1988:620)

Уп. најближу паралелу у *сйодбйје се* (у истој групи поглавља *биѹи*).

...adj. ADJECTIVUM DESCRIPTIVUM

лѹњав, -а, -о „који држи главу погнуто, оборено“ (Вук), „погнут, повијен (о стаблу, цвету)“; „тром, млитав, трапав (о људи-ма)“ (Славонија)

Иста реч налази се и у групи (1.5.2.) „ослабити, малаксати“. Уп. и етимолошки коментар у нап. 94.

(5.2.)vb. „ЗВОНИТИ, КУЦАТИ, СВИРАТИ, ПУЦАТИ“

лѹйаѹи impf. „снажно ударати производећи јаке, тупе звуке, правећи буку; трештати, проламати се“

лѹйѹрдаѹи impf. „исто“

...sub. NOMINA RESULTATIVA

лѹйа f. „бука“

лѹйѣж f./m. „бука“ (Чумић, Грковић 1982:139)

(5.3.1.)vb. „ВИКАТИ, ПЛАКАТИ“

излињаѹи рф. „изадријети се на кога“ (Стулић, RJAZU)

Сама дефиниција, „издерати се“, пружа јасну семантичку паралелу, уп. и *(из)лињаѹи* „(из)млатити“ у групи (1.0.) овог поглавља.

(6.1.)vb. „ДУВАТИ, ВЕЈАТИ“

[?] *лйбнуѹи* рф. „ударити, запахнути (о ветру)“ (Купиновац)

⁹⁴ Ово је наша реконструкција на основу примера: „Прелупила му се грбина“ јер сумњамо у значење које доноси аутор „ољушти се, прељушти се“. Потврда из Брусја недвосмислено чини пар тимочком глаголу и оправдава нашу дефиницију. Ван с.-х. језика уп. поствербале у којима се види исто ово значење: каш. *lup* m. „човек који се тешко креће; стар, слаб, лењ коњ“, *lupa* f. „стара баба“ итд. који се без сумње изводе од пол. *lupić* тј. псл. *lupiti, чак имају и паралеле у лит. *lioras* „тром човек“, лет. *lupata* „одрпанац; хуља, нитков“ (SEK III 197) или сродно и слично [са секундарном назализацијом] каш. *larp* „трапавко, шепртља“, *lара* „стара жена, крава“ (ibid. 190).

Ова усамљена с.-х. потврда није регистрована у етимолошкој литератури, мада представља перфективни пандан трајном **lybatii*⁹⁵. Међутим, одговарајући предлог с.-х. глагола, псл. **lybnqti*, иако ван ЭССЯ, ипак је реконструисан на основу чеш. дијал. *lybnút'* „ударити“, рус. *улыбнуться* и других несвршених облика који се свде на основу **lyb-*, сродну гнезду псл. **lubъ*, **lъbъ* и у крајњој линији глаголу **lupiti* (ВАРБОТ 1985:24–25). Тиме ова потенцијално сумњива реч постаје изразито чврста карика у једном огранку ланца с.-х. континуанти псл. **lupati* итд.

(6.2.)vb. „ЛИТИ, ПЉУШТАТИ“

лѣйаѣи impf. „пљуштати, ударати (о киши)“ (Срем, Далмација)

Овај пример се налази и у истој групи поглавља *лѣйаѣи/лайаѣи* — засад је немогуће одредити да ли је овај облик < **lъpati* или < **lapati*. Не може се сасвим искључити ни могућност ономатопејског **xlapati* (cf. ЭССЯ 8:24).

линуѣи, линем pf. „ударити, грунути (о киши, пљуску)“

Сматрамо да ово значење треба етимолошки раздвајати од *линуѣи* „сипнути“ (свакако < *лѣиѣи, лијем* „сипати; тећи“). Тешко је за то наћи један једини довољно јак доказ, али зато има више индикација које наводе на такав закључак. Формално, конгруенција глагола је другачија (нпр. тр. *линуѣи мало воде*, према intr. *киша лину*). Постојање облика *лиѣаѣи* „ударати“ указује на старије **линуѣи* < **lypnqti*. И најзад, именица која следи у овој групи, *луѣа*, није сродна са *лиѣи, лијем*, већ са *луѣаѣи*. У крајњој линији, ово се може схватити и као случај конвергенције два етимолошки различита а сазвучна и семантички блиска глагола.

[?] *либдеѣи* impf. „либди киша — каже се кад јако пада“ (Врање); „липтети (крв из носа, зној низ лице)“ (Врање)

Треба рачунати са могућношћу да се овде уопште не ради о облику изведеном од првобитне основе *либ-*, већ о озвучавању сугласничке групе у облику *лиѣѣи*, интензивираној варијанти основног *лиѣаѣи*.

[?] *либарѣи* impf. „наливати, сипати много, без мере“ (Обади)

⁹⁵ Реконструише се као ономатопејски глагол, на основу не само — нашем примеру најближег — чеш. дијал. *lybnut'*, *lybnút'* „ударати“ (перфективност ових облика се не нотира!), већ и буг., укр. и блр. трајних глагола у значењу „јести, прождрљиво; безвољно пасти, чупкати траву“. При том је читав низ речи са несумњивом изворном семантиком „ударати“, уместо s.v. **lybati*, смештен s.v. хидронима **lybēdy*, cf. ЭССЯ 17:11–12, 13.

Иако овај експресивизирани глагол нема блиског пандана ни на с.-х. ни на ширем словенском терену, треба имати у виду постојање реконструкције псл. **lyb-* „вода“ > **lybĕd* „влажно место“, а с тим у вези и низ хидронима (cf. ЭССЯ 17:12–13). Исто се може односити и на претходни глагол из Врања.

...sub. NOMEN RESULTATIVUM

луња f. „студена киша“ (Арсенијевић, Босна)⁹⁶

(6.5.)vb. „ХАРАТИ (о болести)“

ООО Глаголски облици нису потврђени.

...sub. NOMEN DEADVERBALE

луњавица f. „грип, инфлуенца“ (Банија)

Пратећи ономасиологију синонимног нем. *Grip*, овај термин би се могао сместити и у групу (3.5.) „зграбити, шчепати“, евентуално и (1.5.2.) „ослабити, малаксати“, али постојеће класификација ипак је најинформативнија.

(7.1.1.)vb. „НАПРЕДОВАТИ (у пренесеном смислу)“

излүйайт се / излүйайт се pf. „култивисати се“ (Чумић, ГРКОВИЋ 1982:134)⁹⁷

излүйайти се pf. „опаметити се“ (Прошћење, Вуличит 1995:49); „дотерати се, изградити се, израсти, створити се“ (Ускоци, СТАНИЋ I 296)

пролүйайти се pf. **„излупати се“* (Змај 1865)⁹⁸

⁹⁶ Уп. пример „У д а р и л а луња, тражи себи гуња“ (проред ЈВ-П). Најближе паралеле усамљеној с.-х. именици видимо у блр. дијал. *луњ m.* и *лунá f.*, оба у значењу „снежни или градоносни облак“ (у различитим одредницама: **luna I* „luna“ и **lupъ* „неколико врста птица грабљивица“, cf. ЭССЯ 16:174, 176 где се с.-х. метеороним не помиње — у другој одредници се наводи, мада не и прихвата, Уленбеково извођење од старијег **lupъ*). Уп. и напомену 13.

⁹⁷ И овај облик, као и наредни, има потпуне творбено-семантичке паралеле у глаголима *избрусити се* „стећи васпитање, знање, усавршити се“, *истисаити (се)* „формирати (се), обучити (се), васпитати (се)“. У случају облика из Чумића постоји семантичка опозиција према **залүйайти се* (уп. *залүйан* у следећој групи) остварена у истом говору помоћу различитих префикса као носилаца значења.

⁹⁸ Дефиниција наша, према примеру: Она је ... научила у школи само „четири писмена“, али се доцније пролупала тако, да је не моглаше надландати ни „четири адвоката“ (РСАНУ s.v. *надландаити* „надговорити“).

(7.1.2.)vb. „ЗАОСТАЈАТИ (ментално, социјално)“

ООО Глаголски облици нису потврђени.

...part. PART. PF. PASS.

залуђан -а, -о „који не зна да се понаша како треба, прост“ (Чумић, Грковић 1982:133)⁹⁹; „незгодан, уврнут“ (Б. Сикимић, усм.)

залуђен, -а, -о „који је заврнут, уврнут, замлаћен“ (Тимок, Динић 1988:293)¹⁰⁰

(7.4.)vb. „ТУМАРАТИ, ПОТУЦАТИ СЕ“

луђајти се impf. „потуцати се, лутати, скитати, ломатати се“

луњајти impf. „бесциљно ходати, лутати; ићи тамо-амо“, *луњајти се* „прикрадати се, шуњати се“ (Драгачево)

слуња се impf. „бесциљно тумара“ (Ц. Река, МАРКОВИЋ 1986:445)

лањајти impf. „тумарати, ландати, скитати“

Акценат наводимо према РСАНУ, мада он не мора бити та-чан.¹⁰¹ Уп. *лањајти* у групи (1.0.) овога поглавља.

(?) *шлањајти* impf. „лутати, ићи без циља“ (Ускоци, СТАНИЋ II 518)

О крајњој етимолошкој припадности овог облика гнезду *луја-ти* (преко *лањајти*), не може се судити са сигурношћу, мада паралелизам неких облика и значења говори томе у прилог: осим *шлањајти* = *лањајти* „тумарати“, такође *шладњав* = *луњав* „опуштен, неотресит“, *шладњав* = *залуђан* „занемарен, запуштен“ итд. (cf. *ibid.* s.vv.). Другим речима, ту је *ш-* највероватније секундарно (иначе би **šlъn-* дало *шун-*).

лињајти (се) impf. „луњати, тумарати“ (Крагујевац, Левач)¹⁰²

У овом примеру може бити значајно то што акценат показује јасну дистинкцију према *лањајти* „губити длаку“ (< псл. **lin'ati*,

⁹⁹ Исту ономасиологију имају творбено-семантички еквивалентни облици: *зају-цан* „заостао, примитиван, ограничен“ < *жуцајти*, *загуљен* „својеглав; прост, си-ров, неуглађен“ < *гулијти*, *задрџ* „загрижен“; дијал. „прост, неуглађен“ < *дера-ти* итд.

¹⁰⁰ Иста ова значења, плус „неморалан“, дају се на истом месту за облик *заљушћен*.

¹⁰¹ Пример је неубицирани хапакс из збирке Алексе Остојића: *Речи којих нема у Ву-кову Рјечнику*, 1855.

¹⁰² Уп. примере: „Куд лињаш повоздан?“ и „Само се лиња ка' глува кучка.“

*linēti cf. SKOK II 305, ЭССЯ 15:109–110) или *лињайти* „лити, липтати“ (< *лиийњайти < *лийти*). Уп. и *лињайти* „тући, млатити“.

...sub. NOMINA AGENTIS

лүйеж т. „скитница, пропалица итд.“

лүйина ф. „исто; будала, лудак“ (Никшић)

лүйача т. „скитница, пропалица, бекрија и сл.“

лүйенда т. „исто“

луйддерина ф./т. „исто“

луња / *луња* ф./т. „луталица, скитница“

луњо т. „препредењак, лукав човек“ (ЦГ, Херцеговина), *луња* ф. „подмукла особа“ (Васојевићи, СТИЛОВИЋ 1990:119)

Ову именицу је тешко прецизно класирати јер је проблем одредити кључни моменат ове номинације — вероватно јој је место најпре овде, логиком ширења значења основног „скитница“, мада би се семантичком реконструкцијом преко нпр. „потуљен“, могло доћи и до „погурен, савијене главе“ (уп. *луњав*, група (4.7.) о.п.) или чак до „крити, тајити“¹⁰³.

(?) *луњ* т. „птица мишар, Buteo buteo“

(?) *луња* ф. „исто“; „птица грабљивица рода *Milvus*, чије врсте имају слабији кљун, благо савинуте канце, сразмерно велика и дугачка крила и дугачки, рашљасти реп“; „еја, *Circus rufus*“; „смеђи суп, *Vultur monachus*“

Овај орнитоним у мушком роду сматра се примарном именицом, од псл. *lunь. Док се SKOK II 331 не опредељује између неколико могућности крајњег порекла, у прасловенском речнику се она тумачи као истоветна са *luna I „месец“ (cf. ЭССЯ 16:176 са низом јужно- и источнословенских потврда, уп. и слч. *luniak* *Milvus milvus*, *ibid.*). Тако се за с.-х. имплицира да је орнитоним основа деноминалног глагола *луњайти* (SKOK I.c.) док ми, напротив, у наведеним терминима пре видимо поствербале глагола *луњайти* „ски-тати“ < **lu(p)n'ati*, итератива < *lupati (или *lupiti, будући да се ради о птици грабљивици¹⁰⁴). Само се тако, различитим правцима

¹⁰³ Како та група у овом поглављу уопште није посведочена, сматрали смо да ова именица ипак није довољно репрезентативна и поуздано етимологисана да би се на основу ње реконструисало једно значење.

¹⁰⁴ Истовремено је она и селица, уп. *Milvus migrans*, у народној номенклатури „црна (мрка), црнкаста луња“ из чијег описа се отварају и даље могућности номинавања: „Исто се тако сели и црна луња ... која је нешто мања и која мање лови храну сама, него је више краде и мољака од других грабљивица“ (Финк) (проред ЈВ-П).

развоја синкретичког глагола, могу тумачити хомонимне именице: *луња* „студена киша“, *луња* „пега на лицу“, рl. „трагови богиња на лицу“ или горенаведане *луња* (па чак и *луњо* „препредењак“, вероватно локално развијен на бази значења „скитати, прикратати се“).

(7.4.1.)vb. „ЗАБАСАТИ, УПАСТИ У БЛАТО, НЕВОЉУ“

залуја се рf. * „заглави се у неки проблем“¹⁰⁵ (Ц. Река, МАРКОВИЋ 1986:311)

Уп. исто у групи (4.4.) овог поглавља.

(7.6.)vb. „КРЕНУТИ, ПОЋИ, СКОЧИТИ“

лујну рf. * „побеже“ (Пирот, ЗЛАТКОВИЋ 1988:524)¹⁰⁶

(7.8.)vb. „БАНУТИ, ИСКРСНУТИ“

лујиши рf. „доћи изненада, неочекивано“

(7.9.)vb. „СКАКАТИ, БИТИ НЕМИРАН (о деци)“

ООО Глаголски облици нису потврђени.

...sub. NOMEN AGENTIS

[?] *либан* m. * „клипан, деран“ (Банија)

Значење реконструишемо на основу примера¹⁰⁷ који недвосмислено указује да је то још један у низу термина обраћања шипарцима.

(8.2.)vb. „БРБЉАТИ“

лујайи impf. „блебетати“

(?) *клујнути* рf. „рећи нешто глупо, бесмислено, бубнути“ (Врање)

Иако префиксално експресивно *к-* међу изведеницама глагола *лујайи* није забележено, његово присуство у овом говору можда је

¹⁰⁵ Ауторову дефиницију „занесе се, предузме нешто што не одговара његовим снагама“ морали смо да преиначимо јер пример гласи: „Пре неколико године сам се залупао у ову арвалију па не знам кад ћу да испливам“.

¹⁰⁶ И ово значење дајемо са астериском пошто смо га сами реконструисали на основу примера: „Лупну ко маче оди таван“.

¹⁰⁷ Уп. пример: „Стриц ми је често знао рећи: пази де ти, *либан*, да ти тур не изгори, или, донеси де ти, *либане*, ону браву!“ у РСАНУ где уместо дефиниције стоји „нејасно значење“.

пре околионална појава (вероватно под утицајем блискозначних облика *клайати*, *клејати* итд.) него рефлекс псл. **xlupati*, **xl'upati* итд. (који немају посведочене континуанте у овом значењу — мада имају разна ударања, добовања, локања и сл., cf. ЭССЯ 8:35, 39).

луйѣшати impf. „брбљати, причати глупости“

љуйиши pf. „непромишљено рећи“ (Ускоци, СТАНИЋ I 430)

лайѣшати impf. „лупетати“

лайѣрати impf. „брбљати, блебетати“

лабѣрати impf. „брбљати, блебетати, торокати“

Скок даје формално и суштински неприхватљиво тумачење порекла и творбене и семантичке еволуције овог глагола и његових варијанти¹⁰⁸. ЭССЯ не само да не региструје ову експресивну варијанту (она највероватније и нема прасловенску старину), већ ни евентуални основни глагол ***lъbati*. Други потенцијални извор с.-х. облика, ономатопејски глагол **labati* „халапљиво јести, неумерено пити, банчити“ потврђен је само на ограниченом делу чешко-пољске територије и у одатле удаљеном српско-хрватском језику. Ова географска чињеница заслужује пажњу, међутим она се у ЭССЯ не коментарише, тако да, бар што се тиче српско-хрватског, не можемо бити задовољни тамо понуђеним тумачењем овог глагола. Он се сматра експресивним и упућује се на „блиски“ **lapati* међутим, семантички инвентар ова два глагола поклапа се само на јужнословенском терену (овај други посведочен је у буг., мак. и с.-х.) а на словенском западу и истоку показује разна значења, сва из круга блиског семантици ударања: „хватати, грабити, ловити“, „чупати, кидати“, „капати, обилато падати (о снегу)“ (ЭССЯ 14:6, 28), али не и конкретно „блебетати“. У случају облика овако високог нивоа експресивности, формалне и семантичке, а уз то фонетски амбивалентног и у области вокализма (-а- или -ъ-) и у сфери консонантизма (-р- или -b-), нема смисла инсистирати на реконструкцији његовог псл. прототипа. Вероватно је перспективније с.-х. глагол тумачити као континуанту псл. ***lъrati* „ударати“¹⁰⁹, локално експресивизирану

¹⁰⁸ Глаголе *лабѣрати* и *лабѣрати* тумачи као ономатопејске и деноминале од *лабара* / *лабара* f. „женско које много, неразговјетно и безобразно говори“. Одатле затим изводи пејоратив *лабѣрати* impf. „непристојно јести и пити“, са варијантом на -шати: *лајшати* (Скок II 255 s.v. *la³*). То није вероватан развојни пут. Ономатопејски глаголи не бивају деноминали, нити се пејоративи изводе скраћивањем основних глагола, већ управо обрнуто, тако да ово објашњење треба узимати са максималном резервом.

¹⁰⁹ Остаје нејасно зашто је у ЭССЯ оваква реконструкција изостала, када то дозвољавају буг. дијал. потврде *лѣнна* „ударити се“ (на основу њега се, са резервом, ре-

током семантичке еволуције у значење „брбљати“. Оправдање за то пружа формална симетричност истозначних с.-х. облика са вокализмима -у- и -а-, уп. именице које следе.

...sub. NOMINA AGENTIS

лљйача f. „жена која много прича, али без реда и смисла“ (Буњевци, РЕИЋ/ВАЏЛИЈА 1990:150)

лљйача f. = *алљйача* f. „брбљивица и сл.“

Протетско *а-* као у *лљйав* : *алийав*, уп. у групи (1.5.2.) овог поглавља.

(8.6.1.)vb. „ПРАЋАКАТИ СЕ“

лљйаџи се impf. „праћакати се“ (Апатин, МИНАЈЛОВИЋ/VUKOVIĆ 1977:201)

(8.6.2.)vb. „МРЕСТИТИ СЕ“

лљйаџи се impf. „мрестити се“ (Кладово, МИНАЈЛОВИЋ / VUKOVIĆ 1977:201)¹¹⁰

...sub. NOMEN LOCII

олљй m. „место погодно за хватање рибе вршама“ (Свиница, ТОМИЋ 1984:185)¹¹¹

конструирате **ћрпџи* < „исчезлог“ ***ћрџи* у коме се препознаје преглашена варијанта основног **ћрџи* — а не ***ћрџи*, уп. наш коментар тумачења глагола **ћрџи* у ЭССЯ) и *лљнџем* „ударати; тешко ходати“ према коме је реконструисан глагол **ћрџи*. Ту се као старији облик, са уметнутим -џ- које је експресивно еволуирало у -џ-, наводи и буг. дијал. *лљнџа* „ударати, с муком окопавати“, при чему се затим упућује на везу са именицом која има исти превојни ступањ у основи и исти суфикс **ћрџи* (ЭССЯ 16:247–248), уместо да се реконструирате рецимо псл. **ћрџати* < **ћрџи*. Претпостављамо да псл. глагол **ћрџи* није реконструисан, између осталог, зато што се није имала у виду могућност да се и с.-х. *лљйаџи* (са варијантама *лљйарџи* и сл.) протумаче као његове континуанте.

¹¹⁰ Аутори монографије о лексици рибарства указују на чињеницу да терминологија размножавања риба и сам с.-х. глагол *мрџиџи се* не почивају на емпирији познавања риба, већ потичу од лова или сточарства. Највећи ареал има глагол *биџи се* (Русија, Украјина), затим *лљйаџи се* и *џуџи се*. „Анализа неколико кључних речи из ове подгрупе води нас ка сточарској терминологији“ (МИНАЈЛОВИЋ/VUKOVIĆ 1977:XXIII). Иста појава је, *mutatis mutandis*, примећена и у таласонији: смер преношења појмова из једне сфере у другу готово увек је *terrestria* → *marina* (VINJA 1978:4), или у залеђу *terrestria* → *aquatica*.

¹¹¹ Ову именицу засад провизорно смештамо овде, будући да припада терминологији рибарства. Њена прецизна мотивација је неизвесна и највероватније нема везе са мрешћењем, већ са техником риболова.

(8.9.)vb. „ПУЛСИРАТИ“

лѡйкати impf. „јако куцати (о срцу)“ (Кавањин)

[?] *либайи се* impf. „треперити, пулсирати (о срцу)“

Уп. и коментар s.v. истог облика у групи (1.6.1.) овог поглавља.

(9.6.)vb. „МУЉАТИ, ГЊЕЧИТИ (грожђе исп.)“

луѡати impf. „муљати, гњечити“

(9.7.)vb. „ПРАТИ (рубље)“

ООО Глаголски облици нису потврђени.

...sub. NOMINA INSTRUMENTI

луѡалка f. „дрвени плѡснати ручни млат за истискивање воде из ... рубља, пратљача“ (Ц. Река, МАРКОВИЋ 1986:358)

луѡаѡак m. „дрвено постоље за прање рубља у реци“¹¹²

¹¹² Уп. опис: „[Састављено је] из 2 даске. Има двије ноге при врху у истој црти, па се онда у ријеци доњи крај без ногу метне у воду, а горње ноге учине да онда стоји косо. На то се меће рубинче, па удара пратљачом по рубинчету“ (Банија). Пример овде класирамо са резервом — уз претпоставку да се номинација заснива на функцији реалије, а не на њеном изгледу, апстрахованом на једну даску (до-душе, за пеглање служи „даска“, за мешење служи „даска“ итд.).

С.-х. БУХАТИ „ударати“

- ономатопејски глагол
- етимолошки су спорне основе са финалним -с
- умерено склон регуларној префиксацији
- умерено склон експресивној суфиксацији
- реализује 60 од 120 значења која садржи списак

С.-х. БУХАТИ, БУСАТИ, БУШИТИ; БАХАТИ, БАСАТИ, БАШИТИ „ударати“

0.1 ОПШТА СЛИКА

0.1.1 При етимолошкој анализи пореклом оноματοпејских глагола као што је овај, веома је тешко разматрати различите вербалне основе појединачно. Мора се узимати у обзир читава породица – при чему није лако дефинисати шта се под тиме подразумева – па тек онда, кад се дође до једног инвентара облика, чије сродство није спорно са становишта фонетике и морфологије, пресудан фактор у одлучивању може да буде семантика. У низовима *бухайи*, *бушии*, *бусайи* односно *бахайи*, *башии*, *басайи*¹ проблематични (у смислу псл. старине и етимологије уопште) остају последњи глаголи у овим тријадама, односно финално -с у њиховим основама. Међутим, јединствена семантика која почива на основном значењу „ударати“, како у случају основних облика, тако и деривата, практично је неспорна.

0.1.2 Породица глагола *бухайи* у српско-хрватском показује велику варијантност вербалних и номиналних облика и значења што говори о давном удаљавању од првобитне оноματοпејске природе корена од кога се изводи овај глагол индоевропске старине. Варирањем боје вокала у основи стварају се два низа основа, са вокализмима -у- и -а-, док се у оквиру сваког од тих низова показује неколико, у оба низа једнаких, фонетских варирања финалног консонанта основе. Укупни инвентар основа које се овде имају у виду превазилази две тријаде које чине базичне три варијанте консонантизма удвојене фактором боје вокала (дакле: *бух-*, *буш-*, *бус-* и *бах-*, *баш-*, *бас-*) зато што неке локалне потврде показују дијалекатски условљене фонетске измене примарне основе, нпр. *бух-* (*бах-*) у *бук-* (*бак-*), *був-* (*бав-*) или *бу-* (*ба-*).

0.1.3 Ако овај последњи низ, као небитан за етимолошка и семантичка разматрања, будући да се своди на први елеменат основног ни-

¹ Све ове облике засад намерно остављамо неакцентоване да се не бисмо упуштали у тренутно небитне детаље о њиховим по правилу вишеструким акцентима – у потврдама које следе преносимо акценат из извора (уколико је и тамо уопште дат).

за, оставимо по страни², можемо да се усредсредимо на „први“ низ као релевантан за етимолошку класификацију која је услов за успостављање формалних еквивалената међу наизглед различитим облицима, што даље служи крајњем циљу евидентирања целокупног семантичког инвентара етимолошке породице с.-х. глагола *бухаџи* „ударати итд.“

0.1.4 Консонантско варирање у оквиру основа са финалним *-š* < *-x* резултат је општесловенске прве палатализације (уп. псл. **buxati*, **bušiti*), док облици са финалним *-c* у основи представљају проблем. Посматран само у оквирима с.-х. језика, тај прелаз би се (будући новија појава и то у домену ономотопеје³) без већих проблема дао тумачити као резултат аналогije са другим глаголима сличних тј. сазвучних алтернација приликом мешања презентске и инфинитивне основе⁴. Међутим, појава финалног *-c* у основи у још неким словенским језицима доводи у питање овакво објашњење, не отварајући при том перспективе неког другог задовољавајућег решења које би обухватило све такве случајеве (више о томе уп. ниже, § 0.3.2.1 и s.vv. појединих облика са *-c* у основи).

0.1.5 Етимолошку анализу и класификацију ове лексичко-семантичке породице компликује и чињеница да с.-х. *-a-* може да рефлектује како псл. *-a-*, тако и псл. *-ъ-*. На с.-х. нивоу постоји комплетни паралелизам (фонетски, творбени, семантички) облика са вокализмима *-y-* и *-a-*. Он се, нажалост, не може у потпуности проследити до псл. равни будући да ретки, али не и сасвим занемарљиви, примери из других словенских језика говоре за прасловенску реконструкцију основног вокала *-a-* а не *-ъ-*, чиме се у неким случајевима (конкретно, за глагол *басаџи*) искључује могућност регуларног апофонског односа с.-х. основа. У наставку износимо преглед ставова

² Супституција *x > k*, како у финалној позицији тако и пред неким консонантима, својствена је многим локалним говорима и некњижевном идиому, а до прелаза *-x- > -v-*, односно његовог потпуног губљења, долази у југоисточним говорима.

³ Уп. и опаску поводом псл. **buchati* да „као и обично код ономотопејских речи, постоји могућност различитих хронолошких равни“ (SP 1:437).

⁴ Да то није ретка појава ни код неомотопејских глагола уп. нпр. случај *чесаџи* — *чешем* — *чешаџи* где је изворно инфинитивно *-c-* углавном потиснуто од секундарног инфинитива са презентским *-ш-* али није сасвим изгубљено (cf. SKOK I 311). Слично и *дихаџи*, *дишем* где је на основу презентске основе *диш-* настао нови инфинитив *дисаџи* (SKOK I 374a s.v. *dāh*) — да ли је до те појаве дошло под утицајем парадигме *писаџи*, *пишем* или некако другачије (нпр. позним деловањем треће палатализације када се изједначило с.-х. *-и-* < псл. *-i-* и с.-х. *-и-* < псл. *-y-*), у крајњој линији није битно јер је резултат промене очигледан.

који су досад заступани у релевантној литератури (ограничавање на Скоков и на прасловенске речнике намеће се као практично, будући да оно што је за нас проблем, у другим словенским језицима не постоји).

0.1.6 Семантичка иновативност у односу на псл. стање је велика. Само међу формално неспорним облицима нова су значења *бушии* „сврдити“, *бушинак* „пљусак“, *бушељати* / *бушолији*, *ба(х)уљати* „пузати, храматити, набадати“, *бакџати се* „јести“, *бакџати се* „замајавати се“, *забакне* „оглупави; збунити се“; ако се узму у обзир и облици са спорним -с-, то су и (*из*)*бусији* (*се*) „издерати се, викати“, *бусен* „*cespes*“, *баса* „сир“.

0.2 ЕТИМОЛОШКИ ПРЕГЛЕД

0.2.1 Скок глагол *бухати* *imprf.* разматра у одредници коју носи придев *бухав* „мекан, шупљикав“. У основи **buh-* он види општесловенску ономотопеју чији се финални консонант у српско-хрватском, зависно од фонетског окружења и дијалекатских условљености, различито реализује: поред примарног -х, још и као -ш, -ј, -к. Основним значењем сматра „надимати се, надувати се“, а споредним „лупати, бубати, ударати“ (СКОК I 229–230). Без обзира на наше неслагање са овим и још неким конкретним Скоковим решењима и размишљањима (нпр. да је -к- у *букнуи*, *букџеји* можда резултат контаминације са *букаи*) и упркос томе што код њега недостаје добар део материјала који се овде износи (нема нпр. ниједне потврде основе која показује губљење финалног -х нити попуњавање тако насталог хијата билабијалом -в-), укупно узев, може се рећи да је овај глагол код Скока релативно најбоље (у кругу шест глагола којима се бави овај рад) пописан и описан.

Посебну одредницу Скок посвећује глаголу *бушии* *imprf.* „сврдити“ у коме не види варијанту основног *бухати*, већ га држи за посебан глагол који, међутим, не тумачи⁵. А он се, упркос привидној семантичкој особености, одлично уклапа у творбено-семантички низ *бухати* : *бушии* : *бушии* (као *лујати* : *лујији* : *лујији*, или *комаји* : *комјији* : *комјији* итд.)

Оно што ми видимо као трећу варијанту консонантизма основе, *бус-*, Скок уопште није сматрао делом ове етимолошке породице, тако да глагол *бусати* код њега има три различита тумачења у две различи-

⁵ „Акцентом се разликује од ономотопеје *бушии* ... Даничић изводи од *бухати*, али није јасан семантички развој...“ (СКОК I 244–245).

те хомонимске глаголске одреднице⁶, при чему се већина потврда овог глагола, као и за његово тумачење релевантних чињеница, налази непрепозната у трећој, именичкој одредници⁷. Овакве недоследности у тумачењу логична су последица несагледавања глагола у оквиру његове шире етимолошке породице, а самим тим и непрепознавања семантичке мреже у коју се сва његова значења лепо уклапају.

Скок у основи глагола *бахати* види **bъh-*, нижи превојни степен ономатопејског корена **buh-*, а паралелно прати и варијанте основног *башићи* (SKOK I 91–92).

Глагол *басати* исцрпно описује, али и после критичког осврта на ставове неколико претходника закључује да му се „не може утврдити постање“ (SKOK I 115–116). Ту доноси и материјал за размишљање о још једној нерешеној теми: о односу глагола *басати* према *базати*.⁸ Иако могућност тог утицаја не треба сасвим искључити, ипак је далеко мање перспективно размишљати о тумачењу глагола *басати* преко етимолошки неизвесног, скромно продуктивног и арелно ограниченог *базати*, него уважавајући паралелизам облика и значења *басати* и *бусати*, а затим и даље *бухати* итд.

0.2.2 Бернекер реконструираше два хомонимна глагола псл. **buchati* 1. „куцати, ударати и сл.“ (за који даје балтичке и германске паралеле,

⁶ Под *busati*¹ „ударати, тући, лупати“ одбацује претходне италијанске и румунске етимологије те закључује да се ту ради о ономатопеји у сва три језика. Глагол *busati*² „плашити рибу бацањем камена...“ тумачи од итал. *bussare* „кретати се“, да би у наставку закључио да је *бусати* се у *ѡрса* другог порекла, од итал. *bussare* „ударати, тући, куцати“ (SKOK I 243). Неодрживост ових алоготских тумачења (да не говоримо о њиховој међусобној неусаглашености) коментарише се у тексту s.v. у групи (1.0.) о. п.

⁷ S.v. *būs*¹ „бусен“ (за које чак помишља да је реликт из илиро-трачког супстрата!) Скок као евентуалне деноминале помиње глаголе *бусати*, *убусати(и)*, *забусати(и)*, *набусати се*, а за *бусати се* = *ѡрѡабусати се* „тући се (о овновима)“ каже да је вероватно хомонимна ономатопеја која не стоји ни у каквој вези са *бūs* „cespes“ (SKOK I 242–243, проред ЈВ-П). Пошто се ту не упућује на *busati*¹, ово треба сматрати чак четвртим тумачењем једног истог глагола које се може наћи у Скоковом речнику.

⁸ Они су фонетски блиски, али не на начин који би се уклапао у неку уобичајену алтернацију, и делимично су синонимни (*базати* значи искључиво „шврљати, лутати, скитати“, а само на једном месту, у Лици, забележено је *набазати се* рф. „наносити се“). Даничићево помишљање на везу с.-х. *базати* са слн. *bzikati* „зујати“ можда и не треба одбацити онако лако како је то Скок учинио уз аргументацију да се ту ради о „ономатопеји сасвим другог значења“ (подсећамо да се данас у жаргону нормално користи *зујати* „скитати наоколо“, вероватно метафорично према кретању пчеле), док је турска етимологија (ŠKALIC 126) ипак крајње неизвесна.

али не и њихов заједнички ие. праоблик, а упућује и на јужнословенски дијалектизам **bъchnqti* као на преглашени облик) и **buchati* 2. „ономатопеја урлика сове“, док у облику свршеног вида **buchnqti* „отицати, надимати (се) и сл.“ очито види трећи глагол за који указује на друге германске паралеле (BERNEKER 97, 107).

Бернекер не доноси облике са коренским вокализмом -ѡ- нити -а-, као ни оне са финалним -s у основи.

0.2.3 ЭССЯ реконструише псл. **buxati* (и његове варијанте **buxnqti*, **buxъtati se*) који тумачи као ономатопејски глагол на -ati од основе **bux-* а затим и псл. **bišiti* као ономатопејски глагол на -iti од исте основе (ЭССЯ 3:80–82, 101). Глагол **busati*, међутим, тумачи се као експресивизирана варијанта старијег **but-s-ati*, а **busiti* као етимолошки сродан са **busati* (ЭССЯ 3:101). Разгранатост значења континуанти глагола **busati*, **busiti*, ближа је семантичком профилу континуанти глагола **buxati* и сл., а при том је већа него инвентар значења претпостављеног полазног глагола **butati* (који се осим основног „ударати, тући“ специјализује још само за значење „тући масло“). Поред тога, и ареали им се тек делимично поклапају: осим у језицима у којима се истовремено јављају континуанте обеју основа — а то су с.-х., буг. и рус. дијал. — псл. **butati se* посведочен је у мак. и слн., а **butiti (se)* у пољ., струс., укр., док су глаголи **busati* и **busiti (se)* потврђени још у белоруском и словачком.

ЭССЯ реконструише само један облик са полугласом у основи, intensivum **bъxъtati (se)*. Пада у очи то да су све потврде (осим једне, словињ. *băxtac* „хушкати, пујдати, подстицати“ која се и семантички мало издваја⁹) пореклом из јужнословенских језика, и то из свих њих: бугарског, македонског, српско-хрватског, словеначког. Осим тога, и значења им се крећу у очекиваном кругу: „ударати“, „ходати“, „шљапати“, „свађати се“, „мучити се“.

Глагол **bъšiti* реконструише се само на основу неких јужнословенских, буг., мак., с.-х. потврда и у ограниченем кругу значења: „крити, тајити, ћутати“, а за рус. дијал. *башишь* „лагати, варати“ (које у етимолошким речницима недостаје) само се претпоставља да можда спада ту (ЭССЯ 3:139). Наш материјал са значењима „крити; лагати“ уклања ограду која стоји у ЭССЯ¹⁰. Међутим, тешко је сложити

⁹ Усамљеност ове семантике озбиљно се доводи у питање ако се елиминишу (савним теоретске, а не на конкретним чињеницама засноване) сумње у припадност глагола *бајсайи* (на-, йод-, з-) impf. „хушкати, наговарати, дражити“ (Озаљ, ТЕЖАК 1981:339).

¹⁰ Претпостављамо да проблем свакако није у акаџу, чим је Трубачов сместио тај облик у дотичну одредницу — свакако зато и стоји квалификатив „дијал.“ — пошто би се иначе очекивало рус. -о- < псл. -ѡ-.

се са ту изнетим тумачењем порекла тј. творбе псл. глагола: „глагол на *-iti* од основе **bъšъ-*, **bъх-*, **bux-*“. Имамо у виду чињеницу да глаголи на *-iti* (уколико нису деноминали или деадјективи), могу бити *intensiva* глагола на *-ati*¹¹. Према томе, глаголу **bъšiti* не треба ускратити везу са његовим панданом **bъхати* (односно **bъхъtati* итд.) и изводити га од „основе“ **bъšъ-* која се не да реконструисати као таква, него фигурира као самостална реч, прилог „progsus, plane, in universum, omnino“ (ЭССЯ 3:139–140) те стога не може бити подлога за глаголску деривацију. Разлога за посезање за овако компликованим тумачењима нема, тим пре што постоји јасна паралела у пару глагола **buxati* : **bušiti* (који се, уосталом, и доводе у везу мало раније у истом тому ЭССЯ). У случају неспорних творбених релација, каква је ова, семантика само учвршћује етимолошке везе међу речима.

За глагол **basati*, аналогно решењу које је предложено за **busati*, претпоставља се порекло од једног старијег **bat-s-ati* (ЭССЯ 1:161).

0.2.4 SP реконструисао глагол **buchati* и његове варијанте готово исто као ЭССЯ, међутим глаголи **busati* / **busiti* су изостали, што имплицира да им се не приписује прасловенска старина (SP 1:436–438).

Глагол **bušiti* је, као и у ЭССЯ, квалификован као ономатопејски, само са нешто другачијом деривацијом (SP 1:454).

SP има и **bъchati* (1:463) и **bъchъtati* (1:464) богатије посведочене него у ЭССЯ. И они се тумаче као ономатопејски глаголи из исте породице као **buchati*, уз упућивање на **bachati*, без коментарирања тог односа.¹²

Глагол **bъsati se*, по аналогiji са изостанком **busati se*, није нашао своје место у SP.

0.3 ЕТИМОЛОШКА ДИСКУСИЈА

0.3.0 После свега, пред нама и даље остају два проблема фонетске природе и семантичко-етимолошких реперкусија:

¹¹ Што је нарочито честа појава код пореклом ономатопејских глагола као што су **bъzajo*, **bъzati* : **bъžo*, **bъžeti* / **bъziti*, или нашем примеру још ближи глаголи **batajo*, **batati* : **bat'o*, **batiti* „ударати, куцати“, односно **butajo*, **butati* : **but'o*, **butiti* „ударати изазивајући звук“ (cf. SŁAWSKI 1974:48).

¹² Остаје нејасно зашто се ту с.-х. дијал. *bъшиѣти* тумачи као деноминални глагол (SP 1:464) — очито од именице *бах*. Уп. ту наведене фразе за с.-х. заст. ударити у *бах* „порицати, одрицати“ (Дубровник, Вук) или стрп. *у вѣхъ ѹдѣитѣ* (XIV в.) „порицати“ (RJAZU) и буг. *хвѣщам бѣх* „скривати, лагати“. Не видимо разлога зашто то не би били изрази типа „ударити у плач“, „ударити у вичу“ и сл. где су именице поствербали, а не глаголи *ѣлакаѣти* и *вѣкаѣти* деноминали.

0.3.1 Коренски вокализам *-a-* који се реконструише и за прасловенски на основу других словенских језика у којима савремено *-a-* не може бити рефлекс тврдог полугласа, односно питање да ли се, с обзиром на семантичку блискост (cf. SP 1:180, ЭССЯ 1:134–137), могу реконструисати псл. **baxati* и **bъxati* као сродни глаголи, при чему би се нерегуларност вокалног једначења тумачила ономотопејском природом корена. Уколико се одбаце недовољно поуздане реконструкције псл. **baxъ*, **baxътъ*, **baxъtěti* које се заснивају на с.-х. потврдама (тако да из њих може стајати и **bъxъ-*), остају примери из слч., чеш., глуж. језика који заиста имају само чисто ономотопејска значења, што увећава могућност фонетске нерегуларности. За нашу сврху ипак није неопходно истрајавати у покушајима да се разграниче основе пореклом од полугласа и оне пореклом од *-a-*. Треба, без даље расправе о узроцима те појаве, прихватити чињеницу о неправилности вокалске алтернације код ономотопејских глагола (она је несумњиво присутна и у случају сродних псл. основа **bat-* / **but-* односно **bax-* / **bux-* и даље **ban-* / **bun-* итд.)¹³ и ставити тачку на овај део дискусије.

0.3.2 Финални консонатизам основе *-s* који се у прасловенском није могао регуларно развити. Претпоставка о губљењу *-t-* пред *-s-* (дакле, да је **busati* < **but-s-ati*) која се заступа код Садникове и Ајцетмилера (SADNIK/AITZETMÜLLER 2:81–82) и у ЭССЯ (3:101) формално је могућа, али то није довољно уобичајена појава да би се могле занемарити семантичке сметње о којима је било речи (в. § 0.2.3).

0.3.2.1 Чињеница да су облици са финалним *-s* у основи (дакле, и *бусати* и *басати*) масовно, са читавим породицама, посведочени само у српско-хрватском, а веома ретко ван српско-хрватско-македонског терена јасно наводе на закључак о новијем, посебном развоју, односно о упутности тумачења ове појаве локалним средствима (за потенцијално објашњење с.-х. случаја уп. напомену 4 тј. § 0.1.4).

0.3.2.2 У осталим словенским језицима (осим у руском) облици са финалним *-s* у основи јављају се спорадично и изоловано: блр. има само *бусáць* „бекријати“, слч. *búskat'* „ударати“, буг. *бáскам* „сећи, резати“, а једино су у руском потврђена оба вокализма, и *бúситъ* „ударати (челом)“, *бусíтъ* „тући“ и *бáсать*, *сбáсать* „украсти“ (cf. ЭССЯ 3:101, 1:161, а ту неувршћене рус. дијал. потврде уп. s.v. *набас* у групи (3.6.2.1) о.п.). Ових неколико различитих, али несумњиво ге-

¹³ Уп. нпр. SADNIK/AITZETMÜLLER 2:82–84 где се даје низ примера из којих се види да у разним језицима постоје истозначне речи у којима алтернирају *-a-* и *-u-*: нпр. слн. *banja* = *bunja*, такође у чешком, словачком итд.

нетски сродних значења (нарочито када им се придода и комплементарна семантика посведочена у с.-х. језику: „бадати се“, „мучити се“, „лоше радити“, „избијати, бокорити се“, „јести“, „охолити се“, „плашити се“, „брбљати“ итд.) која су скоро сва потврђена и у континуантима основног глагола **buxati*, никако не наводе на закључак да су то све независне творбе у појединим језицима (има их пет!). Пре ће бити да су (ван с.-х. простора) по среди усамљени и раштркани реликти једног истог основног глагола, **buxati* / **bъxati*, који на нивоу дијалеката (а и у складу са својом експресивно-ономатопејском природом која подразумева потенцијално нерегуларни вокализам и консонантизам), данас показују једнак фонетски лик уместо очекиваних разлика које би одговарале заједничком прајезичком предлошку.

0.3.2.3 Иако се засад, односно на основу тренутно расположивог словенског дијалекатског материјала, не дају извести коначни закључци о фонетском и морфолошком развоју облика са финалним *-s*, семантичке аргументе сматрамо довољно јакима да се, барем за српско-хрватски језик, може говорити о припадању свих шест основа, обе тријаде глагола, истој етимолошкој породици, континуантима псл. ономатопеје **bux-*, која је пореклом од ие. **bu-sk-* (POKORNY 97). Такав став поткрепљују синонимни парови с.-х. глагола чији финални консонант основе показује алтернацију *-s :: -x* (или *-k*): *бӯсаиши се :: бӯхнуиши се* / *бӯваиши се* у групи (1.0.), *бѡсаиши се :: бѡкѡиши се* (1.7.2.), *набѡсаиши :: набѡкѡиши се* (4.2.1/4.2.2.), *бӯкаиши :: бӯсаиши се* (4.4.), *бӯсаиши :: бѡхѡиши* (5.1.1.), *бӯс :: бӯх* (5.3.), *бусѡиши :: бѡкѡиши* (8.2.) итд.

0.3.3 И на крају једна техничка напомена. У настојању да помиримо две супротне потребе, да се очува целовитост лексичких низова са једнаким вокализмом основе, *-a-* или *-y-*, а да се истовремено не замасли чињеница да је та фонетска разлика практично ирелевантна за семантички потенцијал основе, у излагању грађе прибегли смо следећем техничком решењу: под једним шифрираним насловом семантичких група дуплирају се низови потврда уколико су посведочени примери са оба вокализма, при чему се ти низови упадљиво раздвајају дебелом испрекиданом хоризонталном цртом која изгледа овако:

↔↔↔↔↔↔↔↔

Из присуства те маркантне ознаке лако се ишчитава и податак да су у претежном броју случајева у једној истој групи посведочени облици са оба вокализма и да је готово занемарљив број важнијих значења која се реализују само у облицима једне основе (нпр. (4.5.) „отећи, надути се“), док већину појединачно реализованих вокализама основе пред-

стављају заправо веома слична значења (нпр. (1.1.1.) „свађати се“ и (1.1.1.1.) „секирати се“ или (1.5.1.) „пасти“ и (1.5.2.) „ослабити“ итд.). У два наврата смо, зарад економичности излагања и истовременог очувања прегледности творбено-семантичких ланаца, прибегли спајању двеју блискозначних група, уп. групе (4.2.1./4.2.2) и (6.1./6.2.).

0.4 ШИФРИРАНИ СЕМАСИОЛОШКИ РЕЧНИК

Семантичке реализације континуанти псл. глагола **buxati*, **bъxati*, (?)**baxati* и сл. у српско-хрватском су следеће:

(1.0.)vb. „УДАРАТИ“

бүхнуџи (се) pf. „бубнути се, нпр. у прса“ (Србија)

бүгнуџи pf. „мукло, тупо ударити“ (Брусје, DULČIĆI 1985:413)

Ова усамљена потврда финалног -з- у основи могла би бити резултат локалног озвучавања безвучног -к-, пореклом од изворног -х- (уп. и *букнуџи* < *бухнуџи*, *букџаџи* < *бухџаџи*).

бүваџи impf. „бити, тући, лупати, ударати, млатити, трести“ (Врање, Пирот, Лужница, Тимок, Зоруновац, Заглавак), *бүваџи се* (у *грудџи*) „бусати се“ (Врање), „тући се, кошкати се (о деци)“ (Заглавак)

бүаџи (се) impf. „млатити, тући се“ (Сврљиг, Пирот, ср. Тимок)

Овим облицима семантички потпуно одговарају руски глаголи, етимолошки подударан *бүхатъ* и даљи *бататъ* (ЭССЯ 3:80, 1:164).

бүсаџи / *бүсаџи се* impf. „ударати се, бити се песницама или шакама (у прса и сл., у болу, очајању, кајању; разметању)“

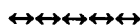
...sub. NOMINA ACTI, NOMEN INSTRUMENTI

бүхаџ m. „ударац шаком“ (Крк)

бүшка f. „ћушка, ударац“

йџбук m. „буцало, бат за плашење рибе кад се тјера у мрежу“ (Комижа, MARDEŠIĆ-CENTIN 1977:296)

Именица *йџбук* теоријски може бити поствербал неког од непосредчених глагола: **йџбукаџи*, **йџбуцаџи* или **йџбухаџи*, са неретким прелазом финалног -х > -к (уп. нпр. такође у Далмацији *лейук* < *лейух* у групи (3.1.) поглавља *лейаџи*). Термин се среће на више места на Јадрану. Скок га наводи s.v. *biscati*, исто као синонимно му *буџ*, које тумачи као далмато-романски лексички остатак (SKOK I 224) што је, с обзиром на постојање домаће породице речи, врло мало вероватно.

б'нем (< **бъхнем*) pf. „ударим, лупим“ (Лесковац, МИТРОВИЋ 1984:17)

басати impf. „ударати, тући, млатити (воће)“ (НПр)¹⁴

варабасати impf. „ударати, тући“ (НПр)¹⁵

Ова реконструкција инфинитива стоји под знаком питања — у случају да је исправна, био би то пример таутолошке творбе коју чине два глагола, *варати (уп. *варакаати* „кретати се тамо-амо, лелујати, врлудати, лавирати итд.“) и *басати*. Проблем је у томе што се у случају овакве декомпозиције (у претходном примеру готово идентична потврда забележена је као две одвојене речи), због искључиве посведочености облика трећег лица јединине нема довољно аргумената против тумачења по коме је *вара* само узвик (уп. РСАНУ)¹⁶. Уп. и *басавела*, *башиавеле* ниже и овој групи.

башинути pf. шатр. „ударити“¹⁷ (Каракашевић, ЛМС 198,129)

Лексика из тајних језика због затворености и специфичности система коме припада тешко се подвргава етимолошкој анализи и у принципу је треба избегавати као аргумент у давању етимолошких тумачења. Међутим, имајући у виду да тајни језици осим страних речи, неретко садрже и домаће — архаичне или некако прекомпоноване, нестандардно творене¹⁸, уз обавезну резерву према етимологисању материјала из тајних језика, можемо сматрати да и *башинути*, у одсуству формално-семантичких препрека, припада овој етимолошкој породици. Уп. и *башиало*.

...sub. NOMINA INSTRUMENTI, NOMEN ACTI

баков m. „буца од липовог дрвета којом рибари ударају моруне и јесетре да их онесвесте“ (Д. Милановац)

Претпостављамо да је овде $k < x$, будући да постоји цела породица речи на *бак*-.¹⁹ В. и коментаре s.v. *йобук* и s.v. *букйаиш*.

(?) *басавела* f. „дебела батина“ (Левач)

¹⁴ Сумњива дефиниција, само на основу примера: „А онај ти докопа шћапину, па по ногама вара, баса, док сви часком поскачу“ (НПр БиХ).

¹⁵ Илустровано примером: „А он ти ме ухвати, па варабаса и пусти ме“ (НПр БиХ). Види и пример у напомени уз претходни облик.

¹⁶ Тај узвик функционисао би као императив глагола у значењу „ударати“, уп. пример из Лике: „Он ти вара по њему“, у смислу „Он ти удри...“. Овај проблем заслужује посебно проучавање — више о томе на другом месту, тим пре што Куркина у свом раду о глаголу *варакаць* није имала у виду с.-х. материјал (КУРКИНА 1967).

¹⁷ Са примером: *Баши га у аишу* „Удари га у главу“.

¹⁸ Уп. нпр. *лузати* у Влалит-Поповић 1992:186, општије ТРОЈАНОВИЋ 1925–6, такође Вучковић 2001.

¹⁹ Не треба сасвим искључити ни могућност порекла од мађ. *bakó* „целат“ — за таква тип творбе уп. *аков* < *акó*, *лойов* < *loró* итд.

(?) *баштѡвеле* f. pl. indecl. „туча између већег броја лица“ (Ново Милошево, РСГВ)

Према формалном одређењу ових облика у РСАНУ и РСГВ треба имати резерву, а о њиховој етимолошкој вези са глаголом *басати* може се говорити само условно, имајући у виду и неизвесност порекла и функције другог дела речи (сложенице?). Уп. и обрнуту позицију глагола *басати* у сложеном облику *варабасати* горе у овој групи. Уз све нејасноће и непоузданости потврда, ови примери имају несумњиве семантичке везе са нашом темом и стога на њих вреди скренути пажњу.

(1.1.1.)vb. „СВАЂАТИ СЕ“

бусати се impf. „свађати се“ (Ускоци, СТАНИЋ I 68)

...adj. ADJECTIVUM DESCRIPTIVUM

набусиѡ, -а, -о „осоран, напрасит“

Прво значење, сводиво на „свађалачки“, оправдава смештање овог примера и у ову групу, мада он са више разлога стоји у групи (4.4.) „шепурити се и сл.“

(1.1.1.1.)vb. „ЉУТИТИ СЕ, СЕКИРАТИ СЕ“

бусати се impf. „љутити се; секирати се“ (Ускоци, СТАНИЋ I 68)

набусати се pf. „насекирати се“ (ibid. 477)

набусиѡ се pf. „наљутити се, надурити се“ (Лика)

накѡмбусиѡ се pf. „постати љут, разљутити се“ (Лика)

Последњи облик треба анализирати као *на-ку-м-бусиѡ се*: иза нормалног префикса *на-* следи експресивни *ку-*, а затим назални инфикс *-м-* (тако и БЈЕЛЕТИЋ 2000:36), по сличном моделу и *оћебуси се, расѡбаѡши се* у групи (1.6.2.) о.п.

(1.1.1.2.)vb. „ОСЕЦАТИ СЕ, БРЕЦАТИ СЕ“

избусиѡ се pf. „издерати се, викати“

набусѡвати се impf. „набрецивати (се), викати“ (Вук, Ћипико, Кушар)

Ови примери се тешко дају одвојити од оних у претходној групи.

↔↔↔↔↔↔↔

бахѡеѡ се impf. „брецати се, застрашивати“ (ЦГ)²⁰

²⁰ Вероватно би овамо спадао и облик *бахѡѡ се* impf. „дисати“ (Прошћење, Вуличѡ 1995:18).

заба̀хѝѝѝ pf. „почети се издирати, натресати“ (ЦГ)

наба̀хѝѝѝ impf./ *на̀бахнуѝѝ* pf. „грубо викати, издирати се, косити се“

...sub. NOMEN AGENTIS

ба̀ор m. „дете, у пејоративном смислу“ (Косово, ЕЛЕЗОВИЋ I 31)²¹

Скок нема, у псл. речнику се као и *ба(х)ор* „бураг код преживара“ изводи **бахоръ* < **bahati*, али се семантика дискутује неуверљиво: „утроба животиње“ отуд, можда, секундарно, „клинац, дете“ (ЭССЯ I:136–137). Пре ће бити да је *баор* „желудац“ < *бахѝѝ* „отицати“ < *бахѝѝ* „ударати“, док је *баор* „дете, дериште“ < *бахѝѝ* „викати, плакати, дерати се“ < *бахѝѝ* „ударати“.

(1.2.1.)vb. „ПУЈДАТИ“

бу̀скоѝ impf. „правити ‘бус’²² овновима; ударати и гурати кога — лактом, руком, телом; подстицати на свађу; дражити; тискати шикарје на огњу“ (Брусје, DULČIĆI 1985:416)

бу̀шкаѝѝ impf. „роварити, сплеткарити, правити интриге“²³ (књиж.)

бу̀шкѝраѝѝѝ, *бу̀шкѝриѝѝѝ* impf. „бушкати“ (књиж.)

бу̀хѝриѝѝѝ impf. „бушкарати“ (ЦГ)

↔↔↔↔↔↔↔

(?) *ба̀јсаѝѝѝ* impf., (на-, љод-, з-) pf. „хушкати, наговарати, дражити“ (Озаљ, TEŽAK 1981:339)

Уз претпоставку да се *бајс-* фонетски своди на **бахс-*, овај облик има савршену паралелу у словињ. *bāxtac* „хушкати, пујдати, подстицати“ (ЭССЯ 3:115). Имајући у виду пре свега географски фактор

²¹ Напомињући да није могао поуздано да забележи основно значење ове речи, аутор даје пример: „Онај баор плаче, ич не патише [престаје]“. Други пример: „Куј му је баор“ није ништа информативнији.

²² Дефинисано као „позив овновима да се бију на роге“ (ibid.).

²³ Скок у посебној одредници доноси (код њега једину) потврду овог глагола из Пераста (према Т. Брајковић, *Peraški dijalekat*, Zagreb 1893, стр. 17), али не даје значење, а тумачи га од итал. *buscare* „узимати, отимати“ (sic!) (СКОК I 245). Како нисмо у прилици да проверимо Скоков извор, претпостављамо да глагол у Перасту ипак значи што и свугде другде, дакле, да није романизам, већ само још једна у низу домаћих потврда. У прилог овој тврдњи нарочиту снагу има фонетски аргумент постојања, такође у ЦГ, истозначног облика *бу̀хѝриѝѝѝ*.

(али не и неке друге индикације), није искључено да глагол потиче од узвика **baȳc* < императива нем. *beissen* „гристи“.

ба̋ка — *ба̋ка* interj. „узвик за време док се два вола боду“ (Д. Рамићи, MALBAŠA 1976:97)

Фонетски је проблем да ли се овде може претпоставити евентуално старије *-x- > -k-*. Уп. и друге узвике за подстицање, на борбу, рад и сл. (нпр. *баса-баса* за подстицање жетелаца).

(1.2.2.)vb. „БАДАТИ СЕ“

бӳско̋ти се impf. „гурати се, ударати се лактовима; ударати се, тући се на рогове (овнови, јарци)“ (Брусје, DULČIĆI 1985:416)

бӳса̋ти се impf. „тући се (о овновима)“

(1.3.1.)vb. „УБИТИ“

убӳса̋ти pf. „убити, умлатити“ (Ускоци, СТАНИЋ II 410)

(1.5.1.)vb. „ПАСТИ; ПОДУДАРАТИ СЕ“

бӳши̋ти, бӳшки̋ти pf. „бубнути, треснути на тле“ (Бачка)

Овај пример би могао да се схвати и као чиста ономатопеја.

...sub. NOMEN LOCI

(?) *бӳар / бӳвар* m. „врста рибарске мреже чији горњи део има троструку, а доњи двоструку мрежу“ (Стари Сланкамен, Апатин РСГВ)

Ова именица са великом вероватноћом спада у етимолошко гнездо глагола *буха̋ти*, међутим њену ономасиологију је на основу постојеће дефиниције немогуће утврдити — провизорно је смештамо у ову групу значења полазећи од аналогije са сличном реалијом „клопка, ступица“ (уп. у истој групи поглавља *лӳја̋ти* и *ле̋ја̋ти/ло̋ја̋ти, ле̋ја̋ти/ла̋ја̋ти*).

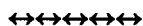
Није од помоћи ни пратећи опис: „Бувар спада у велики покретни алат. То исто изгледа, слично као тај л а п т а ш (проред ЈВ-П) само што имаде шпигле спреда и позади шпигле.“ Како тренутно постоји само први том РСГВ (закључно са словом *б-*), не може се употребити паралела са реалијом *ла̋ја̋ти* на коју се упућује у наведеном примеру²⁴. Треба имати у виду и формалну (потенцијално и ономаси-

²⁴ Тај облик нигде нисмо нашли као рибарски термин (већ само као „крупна пахуља“ итд.). Уп. слично *ла̋ја̋ти*ак „поцепана рибарска мрежа“ у групама (3.1.) и (3.4.) поглавља *ле̋ја̋ти/ла̋ја̋ти*, мада мотивација те именице свакако лежи у цепању, кидању и сл. док је подударност у објекту који је претрпео ту радњу, рибарској мрежи, само случајност.

олошку) подударности са *ба̋й̋а̋р* т., *ба̋й̋ара* ф. „направа за хватање рибе у облику кошнице вршкаре, уп. примере у РСАНУ: „У потпуно мирним водама ... ‘замештају се’ батар и главчина... Батар је крушка-стог облика и много подсећа на кошнице вршкаре“ (Смедерево), „Батара значи слепи кош за рибу – слепак“ (Зајечар, Ресава, Хомоље).

(1.5.2.)vb. „ОСЛАБИТИ, МАЛАКСАТИ, ЈЕЊАТИ“

зabакнӳти се рф. „посустати, остати без снаге“ (Зоруновац); „запети у говору; уплашити се, уочити се од страха“ (Зоруновац, Параћин)

...sub. NOMINA AGENTIS

бӳша ф. „ситно, мршаво говече“ (Златибор, МИЛОВАНОВИЋ 1983:21)

бӳшина ф. „закржљало грло стоке“ (ibid.)

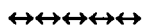
бӳшина ф. „мршава овца“ (Прошћење, Вуличић 1995:25)

(1.6.1.)vb. „КЛАТИТИ (СЕ), ЊИХАТИ (СЕ), ВИЈОРИТИ (СЕ)“

басай̋и impf. „замахивати (сукњом)“ (Левач, Темнић)

(1.6.2.)vb. „ВИСИТИ; ОБОРИТИ (СЕ)“

о̋ћебӳси се рф. „висне, повиси, оклембеси“ (Тимок, ДИНИЋ 1988:192; Лужница, ФОРСКИ 1997:58)

о̋ћебаси̋л се рф. „седети опуштено и безвољно, бити у једном положају и не мицати“ (Пирот, ЗЛАТКОВИЋ 1988:652)

рас̋таба̋ши се рф. „раскомоти се, разузури се“ (Ц. Река, МАРКОВИЋ 1986:430)²⁵

Примери наведени у овој групи, како појединачно тако и сви заједно, на први поглед делују застрашујуће непрозирни за етимолошку анализу, без творбених пандана међу облицима изведеним од основних *бухай̋и* / *бахай̋и* и сл., ареално ограничени, семантички недовољно прецизно дефинисани. Упркос свему томе, ови глаголи, посведочени на четири различита пункта, ипак показују систем у творбеном моделу. Облици *о-ће-буси*, *о-ће-басил*, *рас-та-баши* своде се на следеће елементе: 1. обичан префикс (избор *о-* и *раз-* је логичан,

²⁵ Са примером: „Деда седне уз огањ, растабаши се и пита сина и снају...“.

подударан са префиксацијом одговарајућих синонима); 2. експресивни префикс (*ће-* и *ша-*, потенцијално и ма кој други); 3. основни глагол (*бусићи*, *басићи*, *башићи*). (Уп. исту врсту творбе и у *на-ку-м-бусићи се* у групи (1.1.1.1.) о.п.). Пада у очи и то да прва два облика, иако потичу из релативно удаљених пунктова, показују формалну подударност (осим у коренском вокализму основног глагола) и извесну семантичку раздвојеност, док друга два облика, веома блиска по географском пореклу, одликује формална разлика и семантичка подударност. Уз обавезни опрез према извођењу недовољно основаних закључака, није нереално претпоставити да наведени глаголи можда ипак припадају овде разматраном етимолошком гнезду. Најближе семантичке паралеле, што није небитно, пружају облици који се изводе од другог ономатопејског глагола који се овде анализира, (*к*)*лејаћи*, (*к*)*лојаћи*, (*к*)*лијаћи* итд. (уп. исту групу у свим потпоглављима глагола *лејаћи*). У случају да се тумачење које је овде изложено (више као тема за размишљање него као решење), покаже као базично исправно, могло би се даље поставити питање разјашњавања облика као што је (*раз*)*башкарићи се* и сл., али то је већ тема која захтева посебно разматрање.

оклембасић се рф. „висити без икаквог покретања; врло дуго мирно седети и не правити при том никакав покрет“ (Пирот, ЗЛАТКОВИЋ 1988:650)

Овај облик семантички несумњиво, а вероватно и етимолошки, иде заједно са претходнима. Међутим он творбено одудара од њихове трочлане структуре (обичан префикс — експресиван префикс — основни глагол) у свом условно речено, другом делу, елементу *-клем-*. Иако је и њега теоријски могуће разложити на *к-ле-м-*, где би носећи експресивни префикс био *-ле-*²⁶, можда се ипак треба задржати на претпоставци да је у питању контаминат локалног *оћебасић се* и стандардног *оклёмбесићи се* (за ово последње, в. претходну напомену).

(1.7.1.)vb. „РАДИТИ ТЕШКО, ДИРИНЧИТИ“

бѣсам impf. *, „радити тешко, напорно“ (Гораждевац, БУКУМИРИЋ 1983:73)

²⁶ Даље би се могло нагађати да је *к-* евентуално < *къ-*, из низа *ко-*, *ку-* итд., али то већ нема никакве творбене аналогije. Напомињемо да ни БЈЕЛЕТИЋ 2000:117–118 у низању различито префигираних облика са глаголом *бесићи* у основи (Н.В. *бесићи* < *obvēsiti, а не *басићи*, *башићи*, *бусићи* и сл.) заправо не тумачи прелаз са, за тај систем стандардног *о-ке-бесићи*, *о-ке-м-бесићи*, *о-ко-м-бесићи* на, у том систему необично, *кле-бесићи*, *кле-м-бесићи*, *о-кле-м-басић се* итд.

У извору стоји необична и непрецизна дефиниција „радити посао замахујући алатом“ и недовољно илустративан пример „Пукосмо басајући“. Исто је и са одговарајућом глаголском именицом: „Не знате ви шта је басање!“, као и са префигираним глаголом *избасам* *imprf.* „у довољној мери радити неки посао замахујући алатом“ (в. ниже). Са друге стране, овај пример је драгоцен пошто се у њему јасно потенцира радња махања, брзих, јаких покрета као основе ударања (уп. нпр. пословицу из Боке „Ко се мотиком не *набуса*, тај се круха не *накуса*“ коју иначе наводимо као илустрацију значења „копати“, мада то подразумева и „тешко радити“ и „мучити се“ и „замахивати мотиком“, а у пренесеном смислу и „бактати се, замајавати се“²⁷).

избасам *imprf.* „у довољној мери радити неки посао замахујући алатом“ (Гораждевац, БУКУМИРИЋ 1983:82)

Ову штуру дефиницију не појашњава ни пример „Данас смо се добро избасали“. Уп. и формално и семантички најближе *избусати* „крупно изорати“ у групи (3.5.4.) о. п.

набусати се *pf.* „намучити се“

(?) *басићи се* *imprf.* „надметати се при раду, такмичити се (обично о косцима и жетеоцима)“ (Банија, Карловац)

Ово специфично значење је хапакс у оквиру овде разматраних шест глагола. Из примера који доноси Воркапић: „Ко се мисли *басити*, мам нека оставља посао, јер ја волим да се и мање уради па добро, него много и којекако“ може се закључити и да је у питању „лош рад, ошљарење“, чиме би се ова потврда класификовала у групу (1.7.3.) (у складу са народном пословицом „Што је брзо, то је кусо“). У крајњој линији, такво прецизирање није од суштинске важности за укључивање овог облика у етимолошко гнездо глагола *бухати*, па се засад држимо постојеће дефиниције у РСАНУ. В. и узвик који следи и коментар поводом њега.

(?) *баса* *interj.* „узвик жетеоцима при такмичењу ко ће први пожњети свој део жита“ (неубицирано, РСАНУ)

С обзиром на пример: „То журење зове се *басење*; све вичу *ба*-*са*, *ба*-*са*, а многи у тој хитњи одвали српом и комад прста“ (М. Медич, Њеколико народније ријечи што их нема у I дијелу РЈА, *Јавор* 1883:1609), можда би требало, имајући у виду и именицу *бас* „брз људски ход“, као кључни номинациони импулс ипак издвојити моме-нат брзине. На то (тј. на везу глагола *басићи се* са *набусићи се* „брзо ићи“) помишља и ЛОМА 2000:614 s.v. *басићи се*.

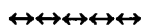
²⁷ За паралелу види и *махати* (или *мајати*) : *замајавати* (*се*).

(1.7.2.)vb. „РАДИТИ УЗАЛУДНО, ЗАМАЈАВАТИ СЕ“

бӯвайти impf. „радити узалудно“

бӯайти се impf. „радити много послова безуспешно“ (Тимок, Књажевац)

бӯсайти / бӯсайти се impf. „мучити се, замарати се ни за шта“ (Косово, ЕЛЕЗОВИЋ I 68)

бахтйайти се impf. „петљати се, мучити се, натезати се“

бакйайти се impf. „исто“

бакљайти се impf. „бактати се; вртети се, превртати се у постели“ (Павлиновић); „комешати се у стисци (о говедима)“ (Босна)

байсайти се impf. „бактати се“ (Шумадија, Косово, Параћин); „бавити се нечим, занимати се“ (Драгачево, ЂУКАНОВИЋ 1995:178)

набахйвайти impf. „врзати се, мотати се (око некога)“

Није искључено да је овом примеру место и у групи (7.4.) „тумарати, потуцати се“.

(1.7.3.)vb. „РАДИТИ ЛОШЕ, ОШЉАРИТИ: ДАНГУБИТИ“

збӯшийти, збӯшидвайти (im)pf. „избегавати обавезе, не вршити неки посао како треба“ (књиж., Дучаловићи, ист. Србија)

збӯшийвайти impf. „исто“

Уп. исте облике и у групи (2.2.2.3.) овог поглавља.

(2.1.)vb. „КОПАТИ, ДУБИТИ“

набӯсайти се pf. „накопати се, нарадити се“ (Бока, НПосл Вук)²⁸

Без обзира на семантичку неодређеност горенаведене потврде, ово глаголско значење може се реконструисати и независно од ње, на основу именица које су поствербали непрефигираног основног глагола.

збӯшийти pf. „издупсти, избушити“

...sub. NOMINA RESULTATIVA

бӯс m. „бусен, cespes“ (XVI в., Марулић, RJAZU; Вук), *бӯсје* coll. „исто“ (XVII в.; Вук)

Потпуну паралелу овом облику (семантичку, творбену — такође је у питању поствербал — чак и етимолошку, пошто се реч своди на

²⁸ СКОК I 242 даје значење „налупати се“, а РСАНУ „налупати се, наударати се“. Међутим, пословица гласи: „Ко се мотиком не набусā, тај се круха не накуса“ па нам се исправнијим чини реконструкција значења као „копати“.

исти корен само са другачијим проширењем, **bi-t-*) представљао би *буџ* т. „бусен“ (Ускоци, СТАНИЋ I 68)²⁹.

бус т. *, „горњи травнати слој земље“ (Буњевци, РЕИЋ/БАЏЛИЈА 1990:39)³⁰

буса f. „грудва земље“ (РСГВ), „груда земље“ (Барања, SEKEREŠ 1977:426)³¹, „бусен; грудва нечега (нпр. сира)“ (Славонија)

Од ових именица треба изводити деноминални глагол *йобусайи* рf. „покрити (обично гроб) бусењем“³², али не и његов синоним, прави глагол *йобусайи* „забити, побости у земљу“, уп. групу (2.2.1.) о.п.

бусен т. „*sespes*, грудва земље, изорана или ископана, са травом или без ње“ (са синонимним дериватима *бусенак*, *бусенић*, *бусеница*, *бусенчић*, *бусениче*, *бусечак*, *бусика*)

бусен т. *, „горњи, мекани травнати слој земље“ (Ускоци, СТАНИЋ II 121 s.v. *йоддирайи*)³³

Ово би била једина потврда овог значења и то на основу наше реконструкције према Станићевој дефиницији глагола *йоддирайи* „косити до земље, захватајући каткад и бусен“. Таква реконструкција почива на семантичкој паралели коју ово значење, заједно са стандардним „комад, грудва земље“ има нпр. у рус. *дерн* „бусен; травњак“, слн. *dŕn* т. „травњак, бусен, одсечени део травњака“ итд., види ниже,

²⁹ Уз сав опрез према хапаксима оваквог типа, треба имати у виду да у том говору стандардна реч *бусен* није потврђена у значењу „*sespes*“ (в. напомену 33), па тиме и веродостојност ове усамљене потврде расте. На ширем словенском терену подупиру је и паралеле нпр. рус. дијал. *бут* „пераја младог лука“ и сл. (уп. ЭССЯ 3:103).

³⁰ Независно од значења „бусен“ датог у оригиналу, реконструишемо ово значење на основу примера „Донели смо доста буса, зато је тако липо све зелено“.

³¹ Ту Секереш напомиње: „У јужној Барањи је [*буса*] из почетка значила исто што и *бусен*, а касније се смисао проширио на сваку грудву земље“. Међутим, процес није тако текао, нити је значење „груда уопште“ ограничено само на Барању (уп. ареал потврђен у РСАНУ: Оток, Варош, НПр са Фрушке Горе), уп. *буса сира* које се у РСАНУ квалификује као фигуративно. Према RIAZU *буса* = *бусен*.

³² Делимичну творбену и потпуну семантичку (у крајњој линији и етимолошку) паралелу оваквом развоју чине псл. глаголи *dŕniti, *dŕnovati „покривати бусом“ (са континуантама у словеначком, чешком, пољском, руском) као деноминали именице *dŕnъ „бусен“, cf. SP 5:49.

³³ У Станићевом речнику именица *бусен* налази се само у пренесеном (експресивно-опсценом) значењу „јакко развијен женски полни орган“ (Ускоци, СТАНИЋ I 68), док је стандардно значење, односно ово које овде реконструишемо, изостало. То се, са друге стране, логично објашњава чињеницом да се у истом говору реалија „*sespes*“ означава термином *буџ* (в. и напомену 29).

уп. и SĘDZIK 1989:130–131 и напомену 32. Уп. *бӯс* код бачких Буњеваца у истом значењу.

Треба истаћи да је *бус(ен)* једна од најзанимљивијих речи из ове етимолошке породице, а досад није била препозната као таква. Иако је забележена и у бугарском³⁴, она је заправо само српско-хрватска (највероватније чак само штокавска). Скок наводи неколико тумачења својих претходника³⁵, а сâм на крају чак помишља да је *бӯс* реликт илиро-трачког супстрата! За нас нема сумње да је именица *бусен* сродна са глаголом *бусати*. Једино је њена творба помало неизвесна: или је *бӯсен* резултат практично немотивисаног ширења основног облика *бӯс(а)* — свакако поствербала — суфиксом *-ен* (у коме се чува првобитни акузатив сингулара³⁶, што је изгледа била и Скокова идеја³⁷), или је девербал (као што је тип **grebenъ < grebъ*, cf. SŁAWSKI 1974:125). Одличну семантичку паралелу овој именици пружају континуанте псл. **dъnъ*, трпног придева < псл. **dъrati*, **derati*, **dъti* у јужнословенским језицима: слн. *dъn* „травњак, бусен, одсечени део травњака“, буг. дијал. *дърн*, *дърн*, *дърен* „груда земље или сира, бусен“ (ту етимолошки спада и с.-х. хапакс са нешто другачијом специјализацијом значења, *дън* т. „стена у мору“), cf. SĘDZIK 1989:130–131, ЭССЯ 5:224–225, SP 5:50.

бусика f. „бусен“ (Драгачево, ЂУКАНОВИЋ 1995:179), *бусѝка* f. „комад, грудa земље, узорана или ископана, са травом или без ње, бусен“ (Васојевићи, СТИЛОВИЋ 1990:143)

буѝица f. „јама“

Скок ову реч нема. За семантичку паралелу, можда чак у оквиру исте шире етимолошке породице, уп. буг. *бунка* „кртичија јама“ (али и „бусен“!), чеш. *буѝка* „ћелија саћа“ итд. (ЭССЯ 4:96–97). Посебно је питање с.-х. *буѝа* f. „заклон који пас себи направи у слами“ (Шајкашка, ГАЛЕТИН 1980:155) — и другде по Срему, Банату и шире, в. РСАНУ — да ли се ту може претпоставити и губитак једног *-х-* из основе? Или је само основа на *-и* резервисана за ова значења „буѝи-

³⁴ Али само у западним крајевима, тако да се сматра (вероватно с правом, пошто је именица усамљена, без одговарајућих глаголских потврда), позајмљеницом из српско-хрватског (cf. БЕР 1:92, где се, међутим, преузима очито Младеновљева италијанска етимологија).

³⁵ Даничићево извођење од корена **bhū-* од кога је *буѝе*, затим Бернекерову и Младеновљеву романску етимологију (SKOK I 242–243 s.v. *bus*¹).

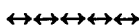
³⁶ Као нпр. у случају *stopa : stepenъ*, cf. SŁAWSKI 1974:124.

³⁷ Тако схватамо његову кратку опаску да „изведеница на *-ен* има исто значење као примитивум“ (SKOK I 242).

ти; рупа и сл.“? Паралелу том значењу пружа *йрибој* и сл. (уп. у групи (2.2.2.) поглавља *бийи*).

*буса*ч / *буса*ћ т. „дрвени суд за воду, ваљкастог облика“ (Јуркић, Бугојно)

Уп. *басач* / *бас*ћ. Скок нема. Можда је једна од етимолошки најближих семантичких паралела укр. *буња*, пољ. *binia*, *bińka* „трбушаст глинени суд са грлићем“ (ЭССЯ 3:95–96).

ООО Глаголски облици нису потврђени са -а- вокализмом.

...sub. NOMINA RESULTATIVA

басач / *бас*ћ т. „рибарска справа за хватање рибе по плитким барама“, фиг. „затвор“ (Хрватска, Сисак), уп. *бусач* / *бус*ћ

Ово је један од ретких примера — ако није и једини — да се на основу творбе (два пара облика са уредном фонетском варијацијом, *бусач* / *бус*ћ и *басач* / *бас*ћ, не могу бити случајна појава) може доћи до семантичких решења односно крајње етимологије. Упркос лошем опису рибарске справе, имајући у виду њено метафоричко значење и потврде термина са вокализмом -у-, са великом сигурношћу можемо сматрати да је и она нека врста посуде (осим ако није апаратура за плашење рибе, којом се по води *баса* као што се *буса*).

Творба ових облика је под знаком питања³⁸, међутим, семантика је јасна (за типологију уп. нпр. *којања* „дрвени суд за воду“ < *којаи* „дубити“). Вероватно је примарни облик *бусач*, по творби сличан нпр. *бушара* „валов, дрвени суд за свињску мећу“ (Студеница), или *бошац* „вински суд, боца“ (SKOK I 194 — наравно, даје романску етимологију). Изведеница те основе у значењу „суд, дрвени или глинени, за вино“, има и другде, али то је тема за себе која захтева озбиљније проучавање у оквиру проблематике терминологије посуђа.

Шкаљићево тумачење именице *бус*ћ (он остале облике и нема) као позајмљенице од тур. *büstagan* „округла посуда у облику лубенице“ (ŠKALJIC 156) формално је проблематично већ на првом кораку, на фонетском и на морфолошком плану, а и семантичка подударност није потпуна. Из дефиниције турске речи (коју нисмо нашли у стандардном турском описном или етимолошком речнику !) не види се један веома битан податак: да ли је посуда од дрвета — у ком случају мора бити дубљена (уп. наведену паралелу са *којања*) — или не. Укупно узев, Шкаљићево тумачење је непоуздано, тако да имајући у

³⁸ SŁAWSKI 1974:102 описује суфикс -ць као формант којим се творе *nomina agentis* и *nomina instrumenti*, али не и *nomina resultativa*.

виду све облике које овде наводимо, домаћу етимологију ваља сматрати неупоредиво вероватнијом.

(2.2.1.)vb. „ЗАБИЈАТИ, УБАДАТИ“

забушии pf. „забити, зарити, загњурити (главу)“; „затиснути, зачепити“

йобусайи pf. „забости што у земљу, побости“ (НП Вук, РМСМХ)

(2.2.2.)vb. „САКРИТИ (СЕ), УГУРАТИ (СЕ)“

убашии pf. „сместити се, угњездити се; завући се, сакрити се“

Ову пример дајемо из сопственог говора у коме га осећамо као колоквијалан и општераспрострањен.

...sub. NOMEN INSTRUMENTI/ LOCI(?)

(?) *башура* f. „увијач од овчје коже или бурага којим се зими обавија стопало“ (ист. Србија, Левач и Темнић)

Ова именица неизвесне етимологије и без формално-семантичких паралела, потенцијално је такође члан ове етимолошке породице³⁹. На то указује опис реалије из Левча и Темнића: „Кад се баориште скине са баора, онда се баор осуши, па се и њим зими завијају ноге и то се зове башура.“⁴⁰ Фонетски аспект смене облика *бахор*, *баор*, *башура* не изискује коментар. Формало се може поставити питање да је именица поствербал глагола **башурии* (уп. *забашурии* ниже у следећој групи), или је пак глагол њен деноминал. Друго тумачење било би вероватније да је именица алоглотског порекла (за шта тренутно немамо индикације), тако да засад, до појаве нових података, треба рачунати са првим — отуд и оваква семантичка класификација. Ономасиологију (провизорно) схватамо као „оно чиме се нога обавија, сакрива“ / „место где се нога (у)гура“.

³⁹ Уколико није романизам / румунизам, што је засад неизвесно и ипак мало вероватно.

⁴⁰ Драгоцени су и други детаљни описи: „Претходници [данашње чарапе] су башуре (кожни увијачи у које се увија стопало), навошти (сукнени увијачи), ланене крпе и обојци“ (ГлЕМ 2, 1927, 64 — потврду је немогуће убицирати јер потиче из описа музејских експоната); „У источним пределима Србије носе поред пастира и остали људи једну врсту кожних завијача око ногу, које називају ‘навошти’ (навошти), башуре“ (ГлЕМ 12, 1937, 93 — и ова потврда се не да прецизно лоцирати јер се ту упућује на ГлЕМ 2, 1927).

Скок не бележи ни *башура* ни *ба(х)ор* „бураг код преживара; дете“, док се у московском прасловенском речнику изводи **baxorъ* < **baxati* (ЭССЯ 1:136–137). В. наш коментар о овоме s.v. *баор* „дете“, у групи (1.1.1.2.) о. п.

...part. PART. PF. PASS.

забашии, -а -о „удаљен од пута, забачен“

Формално се овај облик изводи од **забашии* „сакрити и сл.“ (уп. у следећој групи *заб’ши*). За семантичку паралелу уп. *забији* (се) рф. „затурити, завући (се)“ или поствербал *забиџ* f. „забачено место итд.“, чиме се истовремено потврђује паралелизам значења глагола *бахати* (тј. *башии*) и *бији*.

заб’кнуи, -а, -о „заборављен, изгубљен“ (Лужница, ФОРСКИ 1997:30)

Иако посведочен као партицип глагола који значи „занесен и сл.“ (уп. *заб’кнул се* у групи (2.2.2.1.) о. п.), овај пример, посматран као независна потврда, ипак припада овој значењској групи.

(2.2.2.1.)vb. „КРИТИ; ТАЈИТИ“

бах m. тј. *ударии* у *бах* рф. „порећи, не признати“

б’шим impf. „тајим, прикривам“ (Лесковац, МИТРОВИЋ 1984:18)

(*за*)*б’ши* impf. „прећуткује, таји, крије“ (Тимок, ДИНИЋ 1988:21, 79)

иоб’ши pf. „прећути“ (Тимок, *ibid.* 203)

Овај облик је занимљив због јединствене употребе префикса *ио-*.

башиџ impf. „крити, порицати, тајити (нешто)“ (Лужница, ЋИРИЋ 1983:127)

забашии pf. „порећи, одрећи; затајити“ (Вук, Матавуљ; НП, Сокобања)

зайшии pf. стсрп. „порећи“ (XIV в. RJAZU)

Овај се облик стандардно реконструише као резултат фонетског развоја једног старијег **за-б’ш-и-иџ*, cf. SKOK I 91.

забашуриџ pf. „скрити, прикрити истину, заташкати; заварати, залагати“ (источни писци, Банија, Ђалски)

Овај облик се може тумачити као резултат проширивања претходног *забашии* експресивним суфиксом -ур-, али не треба искључити ни могућност да је он деноминал изведен од *башура* (в. горе у претходној групи). Уп. и *за-буш-ав-аџи* у групи (1.7.3.).

забаштраџи / *забаштриџи* pf. „забашурити“ (ЦГ, Вучитрн, Темнић)

Да нема потврде значења „забашурити“ могло би се сумњати у припадање глагола *забаширайи* овде разматраној етимолошкој породици — овако се намеће тумачење овог облика као резултата истовременог интензивирања елементом *-и-* (уп. нпр. *бах-и-аи*, *бух-и-аи* и сл.) и експресивизирања елементом *-р-* који заједно стоје уместо широко распрострањеног експресивног суфикса *-ур-*. Ова агломерација *-и-р-* присутна је и у облицима *убаширайи се* „сместити се; сакрити се“, *буширић* „лажљивац“ итд. (уп. svv. у групама (2.2.2.) и (2.2.2.3) о.п.).

(?) *забаунаи* pf. „забезочити, смело порећи“ (Зоре); „забавити, заварати нечим“

забаунаи pf. „забашурити, заташкати“ (Карловац)

(?) *забъкнем се* pf. „занети се, заборавити се“ (Лужница, Ћирић 1983:136), „збунити се, смести се“ (Пирот, Живковић 1987:41)

(?) *забъкнѹл се* pf. „занео се, заборавио се“, part. pf. pass. *забъкнѹт* „заборављен, изгубљен“ (Лужница, Форски 1997:30)

Потврде из Лужнице и Пирота семантички су недовољно јасне — провизорно их смештамо у ову групу, будући да се надовезују на значења облика *заба(в)унаи*⁴¹.

Партицип се својим значењем мало издваја и изједначава са *забашии*, тако да спада у групу (2.2.2.) „сакрити се, угурати се“. Ови су примери значајни као поуздане потврде полугласа⁴², мада се на основу њих ипак не може генерализовати претпоставка да се полуглас крије у основи многих (ако не и свих!) с.-х. облика са коренским вокализмом *-а-* (односно да је то случај чешће него што се може судити на основу прасловенских речника, уп. и § 0.3.1 о.п.).

(2.2.2.2.)vb. „СТИДЕТИ СЕ, УСТРУЧАВАТИ СЕ“

(?) *бйшкати се* impf. „клонити се, туђити се, устручавати се“ (Дубица, НПр Кордун, Банија)

Овај глагол, према нашем увиду, нема лексиколошку породицу у с.-х. језику нити евентуални алоглотски предложак. Скок га не бељежи. Иако потичу са релативно ограниченог ареала, три различите потврде не могу бити случајност нити резултат неке грешке. Сасвим

⁴¹ Помак значења од „(са)крити, тајити, порицати и сл.“ до „занети се, заборавити се“ и формално је оправдан рефлексивношћу лужничких облика која одудара од осталих примера који су сви транзитивни.

⁴² За промену консонанта, уп. у истом говору нпр. *йазука* = *йазухо*, Ћирић 1983:149.

теоријски је могуће да овде имамо једину потврду континуанте псл. вокализма -у- који се може очекивати у регуларном апофонском низу -и- / -ъ- / -у-, дакле траг досад непосведоченог псл. ***бухати < *бухати*. Ова претпоставка би имала много већу тежину када би исти облик био посведочен у неком конкретнијем значењу. Засад је ово само тема за размишљање, при чему треба имати у виду и антоним овог глагола, одговарајуће префигиран облик *разбашкариџи се* „раскомотити се и сл.“ (уп. коментар s.v. *расџабџи се* у групи (1.6.2.) о.п.), такође неизвесне етимологије и потенцијалне припадности етимолошком гнезду *бухаџи*.

(2.2.2.3.)vb. „ВАРАТИ, ЛАГАТИ“

забушџавати impf. = *забушџавати* impf. „закидати при исплати, подваљивати при обрачуну“, „преварити, заварати“

забушџати pf. „подвалити, закинути; преварити, обрлатити“

За семантичке паралеле код етимолошки најближих глагола уп. рус. *бухатъ* „лагати; одати тајну“ (СРНГ 3:321) и *башиџъ* „тајити, лагати“ — недовољно јасно (фонетски пре свега) и пропуштено у етимолошким речницима (cf. ЭССЯ 3:139 s.v. **бушџати*). За разлику од руских симплекса, с.-х. облици редовно иду са префиксом *за-*. Уп. и слично *забашуриџи*, *башиџ* у групи (2.2.2.1.) о.п.

...sub. NOMEN AGENTIS

бушџириџ m. „лажљивац“ (XVI в. Држић, RJAZU; Ветрановић, SKOK I 245)

Вишеструко проблематична, творбено нејасна и семантички сумњива, а етимолошки необрађена реч. У RJAZU се претпоставља да може бити од итал. *bugiardo* „лажљивац“ < итал. *bugia* = *buscia* „лаж“. Иако романиста, Скок нема коначно тумачење ове речи, мада јој је посветио посебну одредницу у коју уноси само део онога што је још Даничић имао у виду (SKOK I 245). Не улазећи у детаље италијанске фонетике, видимо да у венецијанском дијалекту — а неизвесно је да ли је баш он Држићу (и Ветрановићу, ако је податак код Скока тачан) био најближи — заиста постоје облици који одговарају стандардном *bugiardo*, али са фонетизмом *-sci-* (читај: *-ш-*): *buscia* f. „лаж“; *busiaro* m., аутм. *busciarazzo*, дем. *busciaretto* „лажљивац“ (BOERIO 108). Међутим, ни они у суфиксу не одговарају нашој речи која би, у случају да јесте позајмљеница, на италијанску основу додала непродуктиван суфикс. У решавању дилеме о домаћем или страном пореклу ове речи, није од помоћи ни формално јој веома близак топо-

ним *Бушџирање* „село у Србији у округу врањском“ (RJAZU), засад нерешене етимологије.⁴³

У одсуству поузданог или бар високо вероватног алоглотског тумачења, налазимо да има основа да се ова именица, уз ограду, ипак посматра као елемент етимолошког гнезда глагола *бухаџи*. За конгломерат форманата *-џир-* уп. *убашиџираџи* (*се*), *забашиџираџи* у групама (2.2.2.) и (2.2.2.1) овог поглавља.

(?) *забаџнаџи* pf. „забавити, заварати нечим“

забашиџраџи pf. „обманути, преварити, опчинити“ (Загарац, Ћупићи 1997:97)

(2.3.)vb. „БУШИТИ, ПРОБИЈАТИ, СВРДЛИТИ“

бушиџи impf. „сврдли“

О поменима и тумачењима овог облика уп. § 0.1.4, § 0.2.3, § 0.2.4 о.п. Од прилично унисоног извођења овог глагола од **buxati* (осим код Скока, уп. § 0.2.1) издваја се тумачење по коме би он могао бити резултат декомпоновања једног (ареално ограниченог, в. ниже) *обушиџи* (*се*) „пробушити се“ < **ob-uši-ti* „снабдети ушицама“, „пробити ушице (на игли, секири)“ (ЛОМА 2000:611). У светлости значења осталих потврда глагола *бушиџи*, нарочито у групама (2.1.) и (2.2.1.) према том тумачењу ипак задржавамо резерву.

обуши се pf. „покида се обод неке рупе на тканини или чему другом“ (Тимок, Динић 1990:402)

...sub. NOMINA RESULTATIVA, NOMINA INSTRUMENTI

буша f., *бушица* f., *бушљика* f. „рупа, отвор“

Уп. творбено и семантички најближе *дера* / *дира*, сходно нијансама значења у групама (2.1.) и (3.4.), поглавља *дерати*.

(?) *бушљика* f. „рупица“ (Осјек)⁴⁴

бушљемка f. „рупица за дугме“ (Ужице), *бушљемак* m. „исто“ (Златибор, МИЛОВАНОВИЋ 1983:21)

⁴³ Лома га са резервом доводи у везу са античким топонимом *Vittoriana*, а било је и помишљања на алб. *bushër* f. „кучка, курва“ (cf. ЛОМА 1993:233). Албански етимон је, с једне стране, за топоним мало вероватан, а са друге, из његове семантике није немогуће изводити значење с.-х. апелатива.

⁴⁴ Овакав податак стоји у РСАНУ, међутим, у самом извору на том месту уопште нема значења „рупица“, већ се нижу имена воловима и кравама: „Гароља, Зеконја, Крилоња, Бушљета (који је мален) ... Бушљика (која је малена)“ (Осјек, Крмпотић ЗНЖ 5, 144) тако да је потврда под знаком питања.

буша f. „врста народног веза, рупичање“

бушица f. „чиода“

(?) *бушма* f. „врста поткивачке алатке = муре ... јако челично парче са рупом на средини за бушење потковица“ (Шумадија)

бушџ m., *бушџка* f. „бушилица“⁴⁵

(2.4.1.)vb. „РАСТИ, БУЈАТИ“

бухои impf. = *бухоиџи* impf. „бујати“ (Брусје, DULČIĆI 1985:414)

букнуџи pf. „нагло израсти (трава после кише)“ (Прошћење, Вуличић 1995:24)

забусиџи pf. „бујно, густо нарасти (о коси)“⁴⁶

Овај облик смештамо овамо због уверења да он, за разлику од нпр. *йобусџи* „покрити бусењем“ (уп. s.v. *буса* у групи (2.1.) о.п.), није деноминал.

...sub. NOMEN RESULTATIVUM; NOMINA DEADJECTIVA

бус m. „као бокор, више струкова густиж заједно или један, а китаост, на коријену или с коријеном“ (RJAZU); „скуп цвећа или лишћа на земљи, као целина или на једном корену“ (Брусје, DULČIĆI 1985:416)

У привидној полисемантичности именице *бус* „бокост; грудa земље“ не треба видети секундарни помак значења, већ одраз изворног семантичког синкретизма који покрива и „бујати, расти“ и „копати“.⁴⁷

бухавица f. „бухава земља“⁴⁸

⁴⁵ Ове две застареле кованице из XIX века творбено и семантички су сасвим незамљиве, неспецифичне. Ипак их доносимо као сведочанство о продуктивности глагола у тадашњем језику — приликом формирања дотад непостојеће терминологије било је колебања у избору суфикса, али не и основног глагола.

⁴⁶ Са примером „Коса јој забусила чело“, уп. и паралелу у *бич косе*.

⁴⁷ Уп. и *гџм*, *дџумак* „жбун(ић)“, *гџмасџ* „бокост, крошњаст“ и сл. (Влалић-Поповић 2000:216–217).

⁴⁸ Из овакве дефиниције би се, сходно посведоченим значењима придева *бухав*, закључило да се ради о доброј, растреситој земљи, црпици (уп. *буавица*). Међутим, из примера се види да се истим термином означава и лоша земља тј. „сивкаста, трошна, шупља глинуша“ (Колубара и Подгорина) и „...слаба, бухавица коју ветар ‘исхуче’ [изударе] па ретко роди и кишних и сушних година“ (Поуње). Последњи пример је добра илустрација синкретизма значења: различити аспекти исте радње имају различите последице (чак по исти објекат радње), тако да један исти термин може имати различита, чак супротна значења. Обично су те разлике формално истакнуте одговарајућим префиксима (нпр. „разбијати“ : „сабијати“), али овде то није случај.

бу̀авица f. „врста земље, црница“ (ЦГ, Трешњево, Пожега)

бу̀авица f. „врста крупних, једрих јабука“ (Сиринић)

бу̀авка f. „исто“ (Пољаница)

Само у два последња примера посведочен је развој значења од „расти, бујати“ не ка „растресит, шупљикав и сл.“ (као код свих осталих, овде наведених придева и именица), већ према „бити велик (и једар!)“. Слично још у *бу̀ав* „гломазан“ (мада без помена објекта уз који иде, в. ниже).

...adj. ADJECTIVA DESCRIPTIVA

бу̀(х)ав, -а, -о „нарастао, шупљикав; бућав (о хлебу); растресит, трошан (о земљи); тршав (о коси); подбуо, млитав (о људском или животињском ткиву)“

бу̀хаван, -на, -но „исто“

бу̀ав, -а, -о „рохав (у лицу, од богиња“ (Тупижница); „гломазан“ (Лужница, ФОРСКИ 1997:16); „великих грубих образа“ (Ц. Река, МАРКОВИЋ 1986:275)

бу̀шав, -а, -о „тршав (о коси)“ (Левосоје код Враћа, ЗЛАТАНОВИЋ 1998:52)

(3.4.1.)vb. „КРЗАТИ (СЕ), ХАБАТИ (СЕ)“

(?) *избу̀чити* pf. „исцепати, похабати“ (Васојевићи, СТИЛОВИЋ 1990:197)

Питање је може ли се претпоставити фонетски низ: *бу̀хати* > *бу̀каћи* > *бу̀чаћи* којим би се дошло до овог облика. О постојању одговарајућег семантичког потенцијала у овом глаголу сведочи пример који следи.

↔↔↔↔↔↔↔

обу̀сати се pf. „искрзати се, похабати се (о кошуљи)“ (тимочки крај)

Уп. и *mutatis mutandis* исто значење облика *обу̀ска* са истог терена у групи (9.1.) о.п.

(3.5.1.)vb. „КРАСТИ; ИСКОРИШЋАВАТИ“

ООО Глаголски облици нису потврђени.

...sub. NOMEN AGENTIS

бау̀љач m. „лопов“ (Гружа, Надибар)

Ова именица се у РСАНУ наводи као фигуративно значење коме је полазиште конкретни помен *agentis* „онај који бауља“ (од глагола *ба(х)уљати* „пузити, тешко се кретати; ићи полако прикрадајући се итд.“, уп. у групама (7.2.) и (7.4.) о. п.). То је свакако добро тумачење, мада у нескладу са нашом систематизацијом значења по којој се појам крађе доводи у везу са „гулити, љуштити“, „шчепати“ и сл. (што је иначе код овог глагола врло слабо посведочена семантика). Овај пример је добра илустрација синкретизма и могућности вишеструке мотивисаности значења.

(3.5.4.)vb. „ОРАТИ“

избусаи рф. „крупно изорати“ (Коњух, РАКОВИЋ 1981/II 94)

Уп. потпуни пандан у *избѣсам* „у довољној мери радити неки посао замахујући алатом“ у групи (1.7.1.) овог поглавља.

(3.6.2.1.)vb. „УРЕДИТИ, УДЕСИТИ (СЕ); БИТИ ЛЕП“

ООО Глаголски облици нису потврђени.⁴⁹

...sub. NOMEN AGENTIS

набасица m./f. „угледан, цењен, поштован човек“ (Лика)

Ова именица је свакако изведена од придева који следе (уп. ниже), по моделу *мудар* > *мудрица*, *добар* > *добрица* итд.

...adj. ADJECTIVA DESCRIPTIVA

набас adj. (?) indecl. „красан, леп, пристао, ваљан (уз: *момак*, *цупра*, *људи*, једном уз *крушка*)“ (Лика, Банија, Босна)

набас adj. (?) indecl. „лош, неуредан“, „леп, уредан; по моди“ (Ускоци, СТАНИЋ I 475)

У овој подељеној дефиницији највероватније се крије случај реализације семантичке супротност основном значењу.⁵⁰

⁴⁹ Ово значење има једино још глагол *клејати* у истој групи поглавља *лејати*. Смештање лексичке породице која следи у ову групу сасвим је условно, и више је последица настојања да се избегне формирање групе „Miscellanea“ (која је постојала у првобитној верзији овог рада и садржавала, између осталог, *набас* итд.) него идеалног уклапања облика који следе у ову семантику. Са друге стране, у систему који се овде предлаже, боље адресе за ове речи нема, тако да, упркос свим тешкоћама у тумачењу, заправо не гајимо сумњу у припадност облика који следе етимолошком гнезду *басати* тј. *бухати*.

⁵⁰ Био би то леп пример енантосемије – што је термин који наместо уобичајенијег „поларизација значења“ користи Толстој (илуструјући то примером рус. *погода* „добро време“ : „лоше време“). Овом ускочком потврдом се, међутим, доводи у

Ова реч је посведочена на довољно широком ареалу тако да може да се сматра поуздано потврђеном. Проблематична је и творбено и семантички. *Набас момак, набас цура* функционишу као стајаће фигуре, али није јасно да ли је ту први елеменат именица (типа *сила момак, љејоша ђевојка* и сл.) или придев (типа *рујно вино*). Даље, без обзира на врсту речи, не налазимо им творбене паралеле у уобичајеним стајаћим паровима које чине две именице или придев и именица.

У одсуству поузданих елемената на основу којих би се објаснила творба, предочићемо неке могућности семантичког тумачења, које би евентуално могле довести до идеја о правцима размишљања о творби.

Као ПРВО, пошто реч није турцизам (што је иначе често порекло *indeclinabilia*)⁵¹, нити неког другог алоглотског порекла, могло би се претпоставити да је *набас* < *басати* * „резати“ (уп. буг. *баскам* „резати на крупне комаде, сећи“, ЭССЯ 1:161, без обзира на проблематичност његове крајње етимологије)⁵². Уп. такође у народу распрострањену фразу *лей као ујисан / лей као ујис* „леп као насликан“, где би *набас* било „нарезан тј. издељан, извајан“.

ДРУГА је могућност да, имајући у виду да се појам људске лепоте у нашем народу традиционално везивао за пуноћу, једрину (чак дебљину), као семантичку мотивацију претпоставимо тај аспект глагола *басати* „ударати“ → „пунити“ → „дебљати“.

ТРЕЋА могућност, и најмање вероватна, јесте да се пође од глагола *набасити* *se* *imprf.* „ићи веома брзим ходом, трчати, касати“ (Далмација) — дакле „журити“ — и прилога *набасице* *adv.* „трком, касијући“⁵³ (уп. s.vv. у групи (7.3.) о. п.), опише такође високо цењена особина хитрости, окретности, спретности.

И НАЈЗАД, треба поменути још једно занимљиво, мада не довољно уверљиво тумачење по коме се с.-х. речи у крајњој линији своде на ие. **bha-* / **bhō-* „сијати, светлети“, исто као и читава лексиколошка породица рус. дијал. *бас, бась, басá* „лепота, накит“, односно

питање Толстојева тврдња да се енантисемија никада не може срести у једном [истом] говору, у једном [истом] систему, јер би у случају појаве две енантисемичне лексеме дошло до неутрализације (Толстой 1963/1997:67).

⁵¹ Евентуални тур. предлогач нисмо нашли ни сами нити у литератури, cf. нпр. ЭССЯ 21:202, SADNIK/AITZETMÜLLER 2:127.

⁵² Тако МАКОВСКИЙ 1989:113 s.v. *красивый* даје примере да се значење „леп“ развија из „ударати“: ср.швајц.нем. *beferen* „тући, шибати“, *befer* „леп“; срвнем. *schmitzen* „ударати“, лит. *smaitgas* „мотка“, стengl. *smicre* „леп“ итд. Питање је само откуд префикс, и то овај? Уп. и синоним са јасном мотивисаношћу тог префикса, *наочий*, који је можда могао да интерферира.

бáсьй „леп, привлачан; добар, изврстан, нежан“, *басить* „чистити се, четкати се, улепшавати се“, *перебаска* „оговарање, трачарење“, *прибáска* = *прибáса* „украс; китњаста говор, игра речи“, *разбаси́ться* „кицошки се дотерати“, *побаси́ть* „кочоперити се“ итд. (SADNIK/AIT-ZETMÜLLER 2:127). Фасмер (I 129–130) бележи само основну именицу и од ње изведени придев, и то искључиво потврде са руског севера, тако да најпре помишља на позајмљивање из скандинавских језика, а у везу са стинд. *bhāsas* „светлост, сјај“ сумња због одсуства паралела овој речи другде у словенском свету. Мала и творбено–семантички недовољно дистинктивна породица с.-х. речи *на́бас* adj. indecl., *на́басица*, т., *на́басице* adv. заиста није довољна да пружи ту паралелу, међутим, не може се пренебрегнути њено подударање са једним делом руских облика. Са друге стране, ако посмарамо семантички инвентар свих руских речи у коме осим значења „леп, лепота, накит и сл.“ – која се лако изводе од „светао, сјајан“ – постоје и „оговарати“ и „чистити“ и „кочоперити се“, њихово извођење од основног „леп“ постаје крајње проблематично. Нарочито кад се узму у обзир и облици које Садникова и Ајцетмилер нису имали у виду, рус. *бас*, *басо́к* „велики дрвени чекић за укуцавање клинова или коља“, „столарски дрвени чекић“ (СРНГ 2:127, 135), *баса*, *баси́на* „кривљење, ломљење“ (ibid. 127, 130), *басáть* „радити нешто секући како било, не размишљајући“ (ibid. 128), *сбасáть* „украсти“ (ЭССЯ 1:161) итд., јасно је да се крећемо у кругу значења којима у основи лежи „ударати“ односно „резати“ (cf. и буг. *бáскам* „сећи накрупно, резати“, *бáсна* „исто“, ibid.). Тако долазимо до претпоставке да је значење „леп, уредан“ преовладало, иако је једно од последњих у семантичком низу чији је развој могао тећи отприлике овако: „ударати“ = „резати“ → „гулити, чистити“ → „очишћен, уредан“ → „леп“. Српско-хрватски чува та значења као реликте, док су у руском деривати са таквом семантиком хипертрофирани. Тако се, дакле, враћамо на првобитну идеју о примарности значења „сећи, резати“ (и даље „љуштити“ → „чистити“ → „бити дотеран, бити леп“, на чему се и заснива наше шифрирање овог значења). Са друге стране, везивање с.-х. облика за овде наведене руске речи са вокализмом -а-, строго формално гледано, за собом повлачи искључивање свих њих из етимолошког гнезда глагола **bъxati* /**buxati*. Међутим, флексибилнији приступ фонетским законитостима, тј. допуштање неправилности које произилазе из експресивности и то још на нивоу прајезика (уп. § 0.3.1, нарочито напомену 13) може уклонити ову препреку заједничком сагледавању свих наведених облика и значења у оквиру етимолошког гнезда глагола **buxati*.

Ова тема ипак тражи посебно истраживање које се овде не може спровести.

(4.1.1.)vb. „САБИТИ; ОЧВРСНУТИ, ЈАЧАТИ; БИТИ ДЕБЕО“

ООО Глаголски облици нису потврђени.

...sub. NOMINA AGENTIS

бўсача f. = *бўсока* f. „здрава, пуначка жена“ (ЦГ)

бўсоња m. „крупан и снажан во“

Оваква семантичка класификација мора се сматрати условном пошто су могућности мотивације вишеструке. У низу значења „дебео“ – „јак“ – „крупан“ – „здрав“ не може се успоставити хијерархија, већ само установити њихова конвертибилност. У случају овог последњег облика, могло би се поћи и од значења „отицати и сл.“ за шта семантичку и творбену паралелу чини облик *дўлоња* m. „име вољу“ < *дўши*, *дмѐм* impf. „надимати се“ (cf. BORYŚ/VLALIC-POPOVIĆ 1986:88).

бўшйк m. „во омален и чврст, као што су по брдима“ (Вук)

Нажалост, Скок није искористио исправно тумачење које, уз ограду, стоји још у RJAZU: „Постањем може бити од *бўхайи*, *бўшии*, по чему би био као сабијен, испореди *буша* m. ‘име вољу’ и *бушйкиња* f. ‘крава кратка, а дебела’.“⁵⁴

(4.2.1./4.2.2.)vb. „ТОВИТИ“ / „ЈЕСТИ“⁵⁵

набйкййи се pf. „добро се најести“ (Драгачево, ЂУКАНОВИЋ 1995:194)

бйсайи impf. „јести“ (Комарница)⁵⁶

набйсайи pf. „нахранити“ (Прошћење, Вуличич 1995:72)

*бйсайи tr. „товити“ (реконструише се на основу именица *бйсуља* итд.)

⁵³ Суфиксом *-ице* прилози се творе од именица, глагола и прилога (cf. Вавић 1986:499–500), дакле може се претпоставити да је у основи свих облика глагол *набасайи*.

⁵⁴ Овамо би спадале и (лексикографски затурене, уп. напомену 44) потврде имена животиња по особинама *Бўшйк* m. „во који је мален“ и *Бўшйица* f. „крава која је малена“ (Осјек).

⁵⁵ Ово је изузетан случај (осим група 6.1./6.2.) да се две посебне, али семантички веома блиске групе спајају у једну како би се боље пратила међузависност облика и значења.

⁵⁶ Облик наводимо онако како је дат у РСАНУ (вероватно према записивачу) мада би, судећи по примеру: „Баши то и мучи!“ инфинитив требало да гласи *бахайи*.

...sub. NOMINA AGENTIS / PATIENTIS

ба̋х m. „свиња“, дем. *бахѣћ* m. „свињче“ (Нережишћа, Драчевица, ČDL 26–27)

бахѣја f. „свиња, прасица; дебела жена“ (Драчевица, ČDL 27; Брусје, DULČIĆI 1985:394)

ба̋к m. „свиња (мушко), прасац“, *бакѣћ* m. „свињче“, *бакѣја* f. „свиња“ (Брусје, DULČIĆI 1985:394)

Ове чакавске потврде⁵⁷ су драгоцене зато што знатно повећавају вероватноћу не само горепредложене етимологије именице *ба̋суља*, већ и реконструкције значења „товити“. Оно је, с једне стране, посведочено само овде (у кругу наших шест глагола), а са друге стране је занимљиво јер има скоро потпуну паралелу у кашупском *буѣла* „свиња“⁵⁸, тако да се ти синоними тумаче као континуанте преглашених псл. основа **бух-* / **бѣх-*.

(?) *бахѣн* m. „свиња“ (Смоквица на Корчули, SKOK I 92)

По Скоку, „у вези је можда с тал. *baffa* (стмлет., стломб., фурл., срлат.) ‘сланина’, одатле *bàfaro* ‘дебео’“. Овакво тумачење није немогуће – семантичке потешкоће и формална неподударност нису непремостиви, међутим суштински недостатак му је то што једну реч посматра изоловано. Ако се ова именица, пак, упореди са осталим сличним терминима (који су већином и географски блиски), испоставља се да она може бити део ширег система, и то идиоглотског. Корчуланско *бахѣн* суфиксом се разликује од осталих сличних термина који сви имају ликвиду *-l-* у основи суфикса (не само с.-х. него чак и каш. облици), али се зато слаже са њима у погледу коренског вокала основе (сви с.-х., али не и каш. облици), док се финално *-х-* у основи поклапа не само са кашупским, већ и са с.-х. речима јер се привидна разлика *-с-* : *-х-* заправо своди на етимолошку подударност (што је јасно из читавог овог поглавља). Формално је најлогичније тумачити *бахѣн* као поименичени part. pf. pass. непосведоченог **бахѣи* „товити“ (уп. и такође реконструисано **ба̋саѣи* „исто“), коме је од фактички посведочених облика најближе *наба̋кѣѣи се* „најести се“ (уп. горе у овој групи). И најзад, препознавањем форманта пасивног пар-

⁵⁷ Фонетски развој суфикса *-уља* (< **-ул-ја*) у *-уја* у чакавском наречју је сасвим уобичајена појава која не захтева посебан коментар.

⁵⁸ Тумачи се да је *буѣла* „у вези са узвиком за вабљење свиња *буѣ, буѣ!*“ и напомиње да је реч усамљена не само на терену пољских дијалеката већ и на читавом словенском западу. (Не наводи се каква је ситуација на југу и истоку.) Као њени деривати дају се *буѣла̋с* „прасе које се тови“ и интензивирани глагол *буѣлотас* „лапати, јести прождрљиво“ (SEK I 163).

тиципа перфекта у завршетку облика *бахѣн* отвара се могућност да се и ликвида *-l-* коју садрже остали с.-х. и каш. облици (в. напомену 58) тумачи као формант активног партиципа перфекта који је такође поименичен тако да је *-l-* ушло у творбену основу речи.⁵⁹

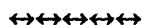
басуља f. „крмача која се лако гоји“ (Вук)

басуљ m. „рогогит genus“ (Стулић, RIAZU), односно „мангулац, вепар једне врсте свиња“ (Вук, Барања, Срем, Лика)⁶⁰

Овај пример је због малобројности и архаичности потврда крајње непоуздан, али до даљњег треба да стоји овде као тема за размисљање, будући да друге етимологије, засад, нема. SKOK I 117 само преноси Даничићево помишљање на срнем. *vasel* „живинче које се гаји за приплод“ као потенцијални извор речи *басуља* (RIAZU), али то тумачење је мало вероватно. Зато је перспективније пратити нит семантичког паралелизма, нпр. *биџи* „ударати“ : *збиџи се* „угојити се“ (Прошћење, Вуличић 1995:46) и *басати* „ударати“ : *басати* „јести; *гојити, *товити“. Уп. и кашупске паралеле у напомени 58. За творбу в. коментар s.v. *бахѣн* горе у овој групи.

басуљар m. „нагоничар, онај који тови свиње жиром у шуми“ (Шид, Вук Преписка)

Отворено је питање да ли овај помен *agentis* деноминал (типа *свиња* > *свињар*) или девербал (типа *јећи* > *јекар*, уп. и синоним *нагоничар* < *нагонийи*) непосведоченог глагола *басуљати (као експресивно проширене варијанте основног *басати*). За паралелу тако претпостављеном примарном глаголу уп. *набуџати* : *набуџати се* pf. „натрпати; најести се“.

зџбушиџи pf. „утолити коме глад, нахранити“

набуџати се pf. „добро се најести, накркати се“ (Ускоци, СТАНИЋ I 477)

(4.3.)yb. „ЗАЛЕПИТИ (СЕ), ПРИЉУБИТИ СЕ, НАХВАТАТИ СЕ“
набуџати се impf. „нагомилати се, накупити се“

⁵⁹ Ово би био случај творбено-семантичког паралелизма, али не и подударности с.-х. чак. *бахѣн* и каш. *biχla*. Другим речима, ово не би био пример континуанти једног истог псл. предлошка, већ независног развоја базираног на истом потенцијалу (и на очуваном осећају за семантичке и творбене аспекте тог потенцијала) тако да се с.-х. и каш. синонимни зооними разликују где год је то формално могуће: у вокализму основе, у партиципском форманту и у роду.

⁶⁰ Уп. у НПосл „Навадио се као басуљ у бундеве“.

Идеалне групе за ово значење нема – сам пример „набусит’ ће се мулади по селима к’о троскоти по пољима“ дозвољавао би и другачију класификацију – али ово решење нам се чини најмање лошим, јер се може повезати са следећим глаголом:

йодбуа́рийи се рф. „надићи се (обично за земљу)“ (Ровца, ПИЖУРИЦА)

Исти облик налази се и у групи (4.5.) „отицати, надимати се“, мада му је матична позиција свакако овде, међу речима које се све односе на земљу (која се не надиже изнутра, одоздо, отицањем, него набијањем са стране, набацивањем споља итд.).

...sub. NOMEN RESULTATIVUM

на́бусица f. „избочина, неравнина на земљишту, цомба“ (Макиш)

Уп. као најближе паралеле *на́бој* „узвишење од нанете земље“ у истој групи, или *избој* „испупчење на везу“ у групи (2.4.) поглавља *бийи*.

...part. PART. PF. PASS.

на́бусий, -а, -о „чији је слој дебео, нпр. набусита земља = дебелица“ (Ускоци, СТАНИЋ I 477)

Овим партиципом се практично реконструише глагол **на́буси-ийи се* „нахватати се и сл“. Уп. семантичке паралеле у *наба́нйайи се* рф. „нахватати се, залепити се (о земљи, блату и сл.)“, *наба́йљавайи се* имрф. „исто (о снегу)“, односно *на́бој* < *бийи* итд.

(4.4.)vb. „ШЕПУРИТИ СЕ, ОХОЛИТИ СЕ, РАЗМЕТАТИ СЕ“

бу́кайи имрф. „правити се важан“ (Ускоци, СТАНИЋ I 64)⁶¹

бу́сайи / бу́сайи се имрф. „набусито одговарати, брецати се, дурити се“ (књиж.; Заплање, Тимок, Заглавак), „правити се важан, истицати се“ (Банат, РСГВ)⁶²

Уп. и мак. дијал. *буши се* „правити се важан, охолити се“ (ЭССЯ 3:101).

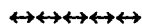
...adj. ADJECTIVUM DESCRIPTIVUM

на́бусий, -а, -о „груб, осоран, напрасит“

⁶¹ Потпуну етимолошку паралелу представља каш. *бу́хас sq* „разметати се, гордити се“, *бу́ха* „сујета, уображеност“; „уображена жена“ (SEK I 162–163).

⁶² Уп. нпр. *избада́й(и) се* имрф. „истицати се, прсити се“ (Г. Цапарде, Ђукановић 1983:274).

Овај придев наводимо посебно, будући да је веома осамостаљен у лексичком систему — уп. сличност и разлику у творби загонетног придева *набас* „леп“ (у групи (3.6.2.1.) овог поглавља).

ба́шии се impf. „силити се, разметати се; хвалисати се“ (Вук Списи, Љ. Ненадовић, ЦГ, Ћоровић, Шимуновић)

баи́карии се impf. „правити се важан“ (Ћ. Јакшић), „исто“ (Банат, РСГВ)

Теоријски није искључено да је глагол *ба́шии се* деноминал од *ба́ша* „поглавар; газда и сл.“ (уп. *ба́шии (се)* impf. „називати кога (себе) башом“, Вук. Рј.). Против те могућности стоји не само слаба посведоченост значења „силити се“ (vis a vis бројних потврда „хвали(са)ти се, разметати се“), већ пре свега постојање одговарајућег празног места за тај облик у лексичко-семантичком систему глагола *бу́хаи* итд.⁶³

...sub. NOMEN ACTI, NOMINA AGENTIS

ба́х m. „испразан понос“, дем. *бахѝћ* m. (Брусје, DULČIĆI 1985:394)

ба́х m. „човјек охол, охолица“ (пре XVI в., RJAZU)

бакеѝа m./f. „самовољна, осiona особа“ (Коњух, РАЈКОВИЋ 1981/I 132)

..adj. ADJECTIVA DESCRIPTIVA

ба́хат, -а, -о „надмен, осоран, набусит“

силобѝѝан, -ѝна, -ѝно „охол, уображен“, *силобѝѝина* f. „охолост, уображеност“ (Васојевић, СТИЈОВИЋ 1990:321)

N.B. Знаком -а- бележимо васојевићки рефлекс полугласа (у оригиналу иначе маркиран нестандартно, помоћу слова -а- са потписане две тачке, cf. СТИЈОВИЋ 1990:124).

(4.5.)vb. „ОТИЦАТИ, НАДИМАТИ СЕ“

бу́кнуи pf. „нагло отећи и зажарити се (о рани, чиру и сл.)“

забу́хнуи pf. „отећи, надут се; набрекнути“ (Босна, Подриње; Далмација и Херцеговина)

⁶³ Редак глагол *заба́нии* pf. „раскомотити се, надмено се понашати“ (Прошћење, Вуличић 1995:39), односно „засести самоуверено, важно (при том занемарујући друге обавезе)“ (неколико извора из ЦГ и Босне, РСАНУ) чини потенцијалну паралелу, у смислу дилеме између деноминала од једне титуле и примарног глагола који се своди на *бахати* (у говорима где се -х- губи без трага). У том случају префикс ипак арбитрира у корист деноминала.

забухивати impf. „отицати“ (Босна, Подриње, Вареш)

забуховати pf. „почети зријати (о грожђу)“ (Комижа, MARDEŠIĆ-CENTIN 1977:311)⁶⁴

набухои pf. = *набухоић* pf. „набујати, натећи (у образу)“ (Брусје, DULČIĆ 1985:542)

У истом речнику стоји и други сличан глагол *набујати* pf. „набујати“, што упркос непрецизној дефиницији потврђује оправданост смештања брушких облика са -х- међу варијанте глагола *бусати*, *бушии* итд.

иодбухнуи, *иодбунуи* pf. „отећи, надути се“ (PMCMX)

иодбухои pf. „натећи“, *иодбухнуи* pf. „отећи у лицу“, *иодбухоић* pf. „исто“ (Брусје, DULČIĆ 1985:597)

иодбуне pf. „поднадује се, отекне у лицу“ (Ц. Река, МАРКОВИЋ 1986:403)

(?) *иодбуари* pf. „надићи се (обично о земљи)“ (Ровца, ПИЖУРИЦА)

Исти облик и у групи (4.3.) где заправо припада, упркос дефиницији која формално дозвољава и овакву класификацију.

...sub. NOMEN RESULTATIVUM

бухац m. „оток, отекина“

...adj. ADJECTIVUM DESCRIPTIVUM

буав, -а, -о „гломазан“ (Лужница, ФОРСКИ 1997:16); „великих грубих образа“ (Ц. Река, МАРКОВИЋ 1986:275)

Уп. исто и у групи (2.4.1.) овог поглавља.

(5.1.)vb. „ТАНДРКАТИ (ономатопејски)“

бахаи тј. чак. *бахои* impf. „тапати рукама; чинити мукао штропот“, *баханџи* iter. „исто“ (Брусје, DULČIĆ 1985:394)

бакџаи / *бакџеи* impf. „лупати, трескати, трупкати“

...sub. NOMINA ACTI, NOMINA RESULTATIVA

бах m. „вика, бука; претња“, уп. *ударии* *бахом* „поплашити“

бахай > *баи* m. „тресак, прасак, лупа, особито ногама, кад се гази“

Исто у групи (7.1.) „газити, табати“ где првенствено припада, а овде се налази због елемента звучног ефекта. Вероватно би ван наше

⁶⁴ Уп. и *задулица* „недозрела смоква“ < *задуи* „надути се (о смокви кад зрије)“ BORYŠ/VLAŠIĆ-POROVIĆ 1986:87–89.

шеме било доста тешко успоставити хијерархију значења „ударати“, „газити“, „штропотати“ итд.

бахѡн, -ѡна m. „велика бука, штропот“ (Брусје, DULČIĆI 1985:394)

bāhoi т. „мукао и лаган шум, шуштањ од хода, кретања, тицања итд.“ (Брусје, DULČIĆI 1985:394),

(5.1.1.)vb. „ПЛАШИТИ“

бусаџи impf. „плашити рибу бацањем камена у оно мјесто гдје је ардура“ (Будва, SKOK I 243), *буснуџ* pf. „исто“ (Божавица, SKOK I 243)⁶⁵

Уп. и рус. *бухать* „исто“ (ЭССЯ 3:80).

bāxteyī impf. „запашивати, брещати се“ (ЦГ)⁶⁶

ударийти баҳом „поплашити“

...sub. NOMINA ACTI

бѣх т. „вика, бука; претња“⁶⁷

bâ т. у изразу: *bîi bâove* „плашити кога“ (Васојевићи, СТИЈОВИЋ 1990:134)⁶⁸

Тешко је рећи да ли се уопште, и како, према овоме односи буг.
бъзъ ме е, „страх ме је“ (БЕР 1:97).

(?) *баџџа* f. у изразу: *бий баџџе* „плашити, застрашивати некога (обично дижући велику буку) с циљем да се извуче нека корист“ (Васојевић, СТИЈОВИЋ 1990:134)

Овај би облик морао бити истог порекла као синонимно му *bê* (< *bêx*) у истом говору. Семантичка подударност је потпуна (драгоцен је и напомена у дефиницији: „обично дижући велику буку“), међутим творба остаје нејасна. У васојевићком говору фонеме -x- нема (уп. уводне напомене аутора, *op. cit.* 124–125), а нису реконструисани процес и путеви њеног нестајања. Траг јој се чува (колико се из

⁶⁵ Код Скока се ова два облика наводе под *busati*², а тумаче се као италијанизми, од итал. *bussare* „кретати се“ — више о овоме у § 0.2.1, нарочито нап. 6.

⁶⁶ Очито и „претити“, уп. пример: „Кад почне да бахти, а ти му речи: муч.“

⁶⁷ Уп. ударийи бахом „поплашити“ и ударийи у бах „порицати, не признати“ и дискусију у напомени 12.

⁶⁸ Са релативно илустративним примером: „Бје бѡѡве — Нѣшто му, изглѣдѣ, трѣ-
бѣ, пѣ ме стрѣшї“. За ову графију, *-ѡ-* уместо *-а-* са потписане две тачке као
ознака полугласа уп. N.B. у групи (4.4.) о.п.

речника види, јер детаљног фонолошког описа тог говора још нема) на различите начине: или се губи без трага (уп. *м̃а* < *м̃ах*, *м̃а̃н̃у̃и̃* < *м̃ахну̃и̃и̃*) или прелази у -j- (уп. *м̃а̃ја̃и̃* < *м̃аха̃и̃и̃*), што би се очекивало и међу облицима глагола *ба̃ха̃и̃и̃*. Међутим, већ у *ба̃* се види да -х- није отпало на крају речи, него између два вокала тј. полувокала, чијом контракцијом је настала дужина, дакле *ба̃* < *ба̃х̃*. Чување полугласа у финалној позицији говори о старини процеса који је њиме условљен. Да би се *ба̃ѣ̃ф̃и̃а̃* f. тумачило као дериват глагола *ба̃ха̃и̃и̃*, треба опет претпоставити очување полугласа и поћи од једног интензивираниог *ба̃х̃и̃а̃и̃и̃* (уп. горе *ба̃х̃и̃е̃и̃и̃* „заstraшивати“) тј. *ба̃х̃-и̃-а̃и̃и̃*. Затим је -х- између два тврда полугласа могло прећи у -в-, па тако касније подлећи локалној особини прелаза -в- > -ф-: *фа̃би̃и̃и̃*, *фир*, *фриска*, *фуза̃и̃*, *фукну̃и̃* итд. (све домаће речи!). Поствербал једног **ба̃ѣ̃ф̃и̃а̃и̃и̃* може бити *ба̃ѣ̃ф̃и̃а̃*.

(?) *ба̃у̃к* т. фолк. „замишљено зло биће које улива страх, страшило“ (НП Вук, итд.); „страх, зебња“ (књиж.); „општи назив за све што мили, гмиже“, са изведеницама аугм. *ба̃учина* / *ба̃у̃чина* (Вук, преписка), дем. *ба̃у̃чак* (Шумадија), *ба̃у̃чка* (Врање) итд.

Скок ову општераспрострањену именицу сматра постверблом глагола *ба̃у̃ка̃и̃и̃* < *ба̃у̃-ба̃у̃* интернационалног узвика за плашење деце (СКОК I 123), што делује уверљиво. Међутим, није искључено да именица спада у ово етимолошко гнездо, уп. и друга значења која излазе из оквира ове групе, „општи назив за све што гмиже“ (што никако не може бити изведено од „страшило“, већ само обрнуто) или „јечмичак, црвени чворих на ивици очног капка који настаје упалом лојне жлезде“ — нешто надувено, отечено итд.

(5.1.2.)vb. „БОЈАТИ СЕ“

заба̃и̃и̃и̃и̃ (се) pf. „уплашити (се), заstraшити (се)“, „зачудити се, изненадити се“ (НП, Црна Гора)

заба̃кну̃и̃и̃и̃ се pf. „уплашити се, укочити се од страха“ (Зоруновац, Параћин)

(5.2.)vb. „ЗВОНИТИ, КУЦАТИ, СВИРАТИ, ПУЦАТИ“

бу̃вам impf. „правити буку (кретањем по кући)“ (Врање, ЗЛАТНОВИЋ 1998:48)

...sub. NOMEN INSTRUMENTI

ба̃и̃и̃ало п. шатр. „бубањ; звоно“ (тајни језик, Каракашевић ЛМС 198, 128)

Уз већ помињану резерву према етимологисању лексике тајних језика⁶⁹, ову именицу наводимо овде пошто се на основу горепоменог *ба̋шнӳи̋и* „ударити“ може претпоставити и интензивирани облик **ба̋ш̋и̋и̋и* који би затим правилно дао овакав *nomen instrumenti* на -ло < посл. **-dlo* (типа *кле̋и̋и̋и* > *кле̋јало*, *кле̋и̋и̋и̋и* > **кле̋и̋јало*). Уосталом, како је у питању тајни језик, треба рачунати и са бугарско-македонском фонетиком, тј. са могућношћу да је -*ш̋и̋и̋* < -*и̋ј̋*-, односно да је именица изведена од **bat-ja-ti* < **batati* „ударати“.

(5.3.)vb. „БУЧАТИ, ХУЧАТИ ; ЈЕЧАТИ „

бӳвам impf. „правити буку (о ветру)“ (Врање, ЗЛАТАНОВИЋ 1998:48)

(6.1./6.2.)vb. „ДУВАТИ, ВЕЈАТИ“ / „ЛИТИ, ПЉУШТАТИ“

за̋бӳи̋и̋и̋и pf. „нагло дунути; ударити, лупити (о ветру)“

об̋ӳи̋и̋и pf. „пробити, провалити (о води кад провали насип, препреку)“ (Пирот, ЖИВКОВИЋ 1987:103), „покидати, пробушити“ (Тимок, ДИНИЋ 1990:403⁷⁰)

бӳх̋на̋и̋и̋и pf. „пљуснути“ (Озаљ, ТЕЖАК 1981:343)

...sub. NOMINA ACTI, NOMINA RESULTATIVA

бӳх m. „нагла бујица“ (Озаљ, ТЕЖАК 1981:343)

бӳс m. „мах, налет (о ветру)“⁷¹

бӳи̋и̋на f. „мећава“ (Ускоци, СТАНИЋ I 70)

бӳи̋и̋нак m. „пљусак“ (Босна)⁷²

бӳи̋и̋ња̋к m. „вихор, ковитлац; мећава; сметлиште“⁷³ (Ускоци, СТАНИЋ I 70)

бӳи̋и̋ња̋ва̋ц m. „јак ветар који удара на махове; ковитлац“ (Ровца, ПИЖУРИЦА)

⁶⁹ Уп. коментар s.v. *ба̋шнӳи̋и̋и* у групи (1.0.) овог поглавља.

⁷⁰ Уп. пример: „Къдно Тимок об̋ӳи̋и̋и̋и, ђе̋ј цѣла Дѣ̋л̋ѣ̋а Чар̋ши̋ја е била̋ под во̋ду“.

⁷¹ Још се у РСАНУ, пре Скоковог речника, ова реч изводи од итал. *bussa* „ударац“, што је врло мало вероватно. Иако је пример из Далмације (где се италијанизам може очекивати – мада не и промена рода), уклопљеност ове речи у домаћи систем (уп. нпр. творбену и семантичку паралелу пара синонимних глагола и вихових поствербала *бус̋а̋и̋и̋и* : *бус̋* према *ма̋ха̋и̋и̋и* : *мах̋*) искључује потребу да се она тумачи алоглотским средствима (cf. Киш 1969).

⁷² Уп. слично и сродно буг. *буханак* „олујни ветар са кишом, јак ветар“ (БЕР 1:93).

⁷³ Ово значење је занимљив случај локалног развоја којим се добија *nomen resultativum* „оно што мећава надува, нанесе“.

бӯсавица f. „бусав ветар“ (Далмација)

...adj. ADJECTIVUM DESCRIPTIVUM

бусав -а, -о „који дува на махове (о ветру); плаховит (о човеку)“ (Далмација, ЦГ)

Овај придев је послужио за творбу деадјектива *бӯсавица* (в. горе), а на основу претходне именице из Роваца може се реконструисати и облик **бушав*.

↔↔↔↔↔↔↔

набахиваџи impf. „снажно ударати, продирати (нпр. о ветру); наваљивати, насртати, нападати“

(6.3.)vb. „БУКТАТИ“

букџаџи, букџеџи, букџеџи (некњ. *букџиџи, букџеџи*) impf. „горети јаким пламеном, пламтети“, „сукљати, избијати (о ватри)“, *букнуџи* pf. „нагло отећи и зажарити се (о рани)“

букљаџи, букњаџи impf. „исто“

Глагол *букџаџи, букџеџи* углавном сви издвајају од глагола *бухаџи* и сл., али како нема фонетских препрека за њихово поистовећивање у оквиру с.-х. језика, као и с обзиром на паралеле: с.-х. *избијаџи* (о ватри), укр. дијал. *чухраџи* „(о пламену ватре) брзо се кретати, обузимати“ (осим „тући, ударати“, „трчати“, „требити“ итд. < псл. **česrati* < **čes-*, cf. ЭССЯ 4:91), склони смо да их посматрамо заједно. Скок овај глагол наводи и s.v. *bičan* и s.v. *buhav* (SKOK I 225, 229) — дакле, не опредељује се по питању финалног консонанта основе. У ЭССЯ (3:88) ово значење се реконструира с.v. псл. **buknqti* < **bukati* „рирати, плакати; терати се; кошкати се“, док се у SP 1:437 s.v. **buchati* оно уопште не помиње. За нас је значајно да и ЛОМА 2000:618 глагол **buknqti* третира као варијанту ономатопејског **buxnqti* (његова даља размишљања о томе да су ти облици „апсорбовали **ux-* као словенски рефлекс ие. корена **euis-* / **ous-* **us-*“ за ово разматрање нису битна).

букарџи impf. „јакко горети, пламсати“ (Ускоци, СТАНИЋ I 64)

букџисаџи pf./impf. „планути, викнути, грдити“ (Чајнице, Херцеговина)

Скок нема. Извођење од тур. *bikmak* „унервизити се“ (ŠKALIĆ 153) проблематично је фонетски, а и семантички није сасвим одговарајуће. Вероватно је по среди експресивна употреба турског форманта у домаћој речи у њеној метафоричној употреби.

↔↔↔↔↔↔↔

бакѿй(ј)ейѿи impf. „буктати“ (Дубица), нпр. ватра *бакѿи*

(6.5.)vb. „ХАРАТИ (о болести)“

ООО Глаголски облици нису потврђени.

...sub. NOMEN ACTI (?)

бѿсавица f. „помор, епидемија“ (Босна)

Именица својом творбом указује на придев *бѿсав чије се значење не може поуздано утврдити — у одређивању кључног момента у номиновању није од помоћи ни његов јасно дефинисани пандан *бѿсав* „сипљив, који има астму“ чија мотивација такође није довољно јасна (в. ниже). Можда треба поћи од глагола *бѿсати* „ићи насумице итд.“, са семантичком типологијом као *наход* „кијавица, хуњавица“ < *ходати*.

(6.5.1.)vb. „БИТИ БОЛЕСТАН, СЛАБ, САКАТ“

ООО Глаголски облици нису потврђени.

...adj. ADJECTIVUM DESCRIPTIVUM

бѿсав -а, -о „сипљив, који има астму“ (Пољица)

Како нема елемената за поуздано закључивање о мотивацији овог назива, претпостављамо да она почива на чињеници да та болест погађа на махове.

(7.1.)vb. „ГАЗИТИ, ТАБАТИ; ПРОБИЈАТИ СЕ“

ѿбакѿи pf. „обићи, претабанати, препешачити“ (Вреоци, ЈВ-П)⁷⁴

бакѿаѿи impf. „снијег газити“ (Прошћење, Вуличѿ 1995:18)

убакѿаѿи pf. „уравнати тапкајући, газећи, угазити“ (Ускоци, СТАНИЋ II 407)

бакѿјейѿи impf. „трупкати“⁷⁵

⁷⁴ Уп. примере информатора Даринке Нешић (1932) и Душанке Поповић (1933): „Он је до подне обакао пола села“, „Сву сам њиву обакала, а нисам нашла ниједан клип кукуруза“.

⁷⁵ Примери који се ту наводе у РСАНУ: „Љути се, бакће, треска...“, „Под грудима им лупа, бакће, игра...“, „Мужевљева нога бакће“, „Ко то бакће око куће?“, „Кад су чули како нешто бакти на четири ноге...“ (Буковица); „Дорат рже, повија главом и бакти“ (Матош); „Одозго низ пут нешто ... бакти, бакти; би рек’о чо’ек, не иде на ногама него на балванима.“ (Ћопић); „Нова тара/ Нови нити/ Вас дан бакти/ По сто лакти“ (НП Срба Граничара) двојношћу облика *бакће* : *бакѿи* указују и на ту нерегистровани облик *бакѿейѿи.

баќићии impf. „лупати поткованим чизмама“ (Д. Рамићи, MAL-BAŠA 1976:97)

Ова два последња примера легитимно би се могла сместити и у групу (5.1.) „тандркати“, али тиме би се изгубила њихова веза са претходним готово истоветним глаголима у којима је доминирајуће (вероватно и примарно) значење „газити“.

...sub. NOMEN ACTI

бахаћ > *баћ* m. „тресак, прасак, лупа, особито ногама, кад се гази“

Уп. исти облик и у групи (5.1.) мада му је матична позиција вероватно овде.

(7.1.2.)vb. „ЗАОСТАЈАТИ (ментално, социјално)“

забаќне се pf. „оглупави; збуну се“ (Ц. Река, МАРКОВИЋ 1986:305–306)

...sub. NOMEN INSTRUMENTI (?)

баља f/m. „глупак, простак“ (Сврљиг и Пирот)

Иако се у овој групи најчешће налазе пасивни партиципи (уп. *забић*, *залућан* у поглављима *бић* и *лућ*), овде се значење реализује као директна метафора која се наслања на *nomen instrumenti* *бу(в)аљка* „пратљача“ (уп. у групи (9.7.) овог поглавља).

(7.2.)vb. „ПУЗАТИ, БАУЉАТИ“

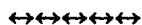
бушељати impf. „пузати, несигурно ходати (о детету)“ (Србија)

(до)*јабушолити* impf. „тешко ходати, с муком доћи“ (Лика)

ићи побушелице impf. „кретати се четвороношке“ (Стулић, RJAZU)

Имајући у виду румунски прилог *deabușele* „четвороношке“ Скок на једном месту верује да је реч преузета од Влаха (SKOK I 422 s.v. *dojabușoliti*), а на другом да је то румунски славизам који нам се вратио влашким посредством (SKOK I 743 s.v. *jabușoliti*). Тиме се долази до уверљивог тумачења префикса *ja-*, међутим за варијанте *бушељати* и *бахуљати*, које Скок није узео у обзир иако несумњиво имају исту етимологију, нема потребе нити разлога (фонетских, географских) да се претпоставља да су Власи играли некакву улогу у ширењу ових речи. Занимљиво је да су се обе основе у којима долази до овог семантичког помака (*бушељати* и *бахуљати*, *бауљати*) за то значење специјализовале проширивањем елементом *-л(ј)-* : *-ел-*, *-ељ-*, *-ол-*, *-уљ-*. Уп. *баќљати* „брбљати“ у групи (8.2.), *бацуља* „мангулац“

у групи (4.2.1.) итд. За случајеве у којима је елемент *-л-* могуће тумачити као граматички, а не експресивни формант, уп. коментар s.v. *бахан* у групи (4.2.1./4.2.2.) овог поглавља.

ба(х)уљати impf. „кретати се побаучке, пузати; с муком ићи“

Сасвим другачије, ван овде разматраног етимолошког гнезда, етимологију овог глагола види ЛОМА 2000:613 који нема дилеме да је ово резултат декомпозиције префигираног облика глагола *хуљати се* (тј. *хулићи*, *фулаћи се* „вући се; прегибати се итд.“), само се двоуми између реконструкција **obъхul'ati* и експресивног **ба-хуљати*.

бауљати impf. „ићи потрбушке (о детету); милети (о инсекту)“ (Загарац, Ћупићи 1997:17)

буљати impf. „ићи на коленима помажући се рукама“ (Златибор, МИЛОВАНОВИЋ 1983:21)

Последњи облик је резултат контракције (након испадања *-х-* у међувокалској позицији) првобитног *бауљати* < *бахуљати* — да њега нема, тешко да би се за *буљати* могла предложити поуздана етимологија.⁷⁶

йобауљати pf. = *йробауљати* pf. „кренути, проhodати четвороношке“ (Прошћење, Вуличić 1995:90, 101)

...sub. NOMEN AGENTIS

бауљина f. „животиња која мили, гмиже (буба, змија и сл.)“ (Васојевић, СТИЈОВИЋ 1990:133)

...adj. ADJECTIVUM DEVERBALE

басуљав, -а, -о „који се колеба, колебав, либав, тетурав, дрхтав“

И овај придев је хапакс, али ван сваке сумње, пошто га бележе реномирани лексикографи Ристић и Кангрга у свом *Немачко-српском речнику* s.v. *schwankend* (партицип глагола *schwanken* „колебати се, поводити се, тетурати“), и то тако што се *басуљав* наводи у низу синонима које овде дајемо као његово значење.⁷⁷

Не би било неосновано ни класификовање овог придева у групу (1.6.1.) „клатити се, њихати се“ или (7.4.) „тумарати“.

...adv. ADVERBIA

⁷⁶ У истом говору забележена је и именица *грóровина* f. „омотач зрна пасуља“, очито од *грāхоровина*.

⁷⁷ Треба напоменути да се ова реч не може наћи у РСАНУ, пошто је за њега исцрпно — али по одредницама, ексцерпиран други, обрнути речник истих аутора, *Српско-немачки речник*, који случајно не садржи одредницу *басуљав*.

йобаўчке adv. „четвороношке“ (Прошћење, Вуличић 1995:90)

йобушелице adv. „исто“

Уп. израз *ићи йобушелице* међу глаголима горе у овој групи.

(7.3.)vb. „ТРЧАТИ, ЖУРИТИ“

набáсиџи се impf. „ићи веома брзим ходом, трчати; касати“ (Далмација)

...sub. NOMINA АСТІ

бáс m. „брз људски ход“ (Далмација)

Ова поствербална именица потврђена је само једном, али код поузданог записивача, Павлиновића, и илустрована јасним примером: „Човјек иде на бас (хитрим кораком), а коњ иде на кас“ (више о речи *кас*, в. у истој групи поглавља *косиџи*). Овакву класификацију ове речи сматрамо најисправнијом, али не и једином могућом, у оквиру шире групе значења којима је у основи „људско кретање, ходање“.

(?) *бас* m. „пратња, друштво“ (Лесковац, Митровић 1984:22)

Потврда је вишеструко сумњива пошто је апсолутни семантички хапакс из извора који не иде у ред најпоузданијих. Међутим, јасан пример „Ајде да ми правиш бас ... да не идем сам“ потврђује исправност лексикографске дефиниције. Краткоћа облика је сметња за творбену анализу на основу које би се са већом извесношћу изводили етимолошки закључци. У одсуству неког алоглотског тумачења, сматрамо најисправнијим да се ова реч веже за претходно наведену именицу, поузданије посведочену и етимолошки боље утемељену (вероватно хомонимну), без обзира на то што она не садржи семантичку нијансу брзог ходања.

...adv. ADVERBUM

набасице adv. „трком, касајући“ (Далмација)

Творба овог прилога разматра се у ширем контексту s.v. придева *набас* у групи (3.6.2.1.) о.п., уп. напомену 53.

(7.4.)vb. „ТУМАРАТИ, ПОТУЦАТИ СЕ“

бу'ваџи impf. „тумарати, лутати; скитати, луњати“ (Сврљиг, Пирот)

бу'саџи / *бу'саџи* impf. „лутати, базати“ (ЦГ)

↔↔↔↔↔↔↔

ба'саџи impf. „ићи насумице, лутати, потуцати се; корачати неспретно, трапаво“

басѐрайти се impf. „бити неозбиљан, млатити се“ (Левач)

басрљаити impf. „посртати, тетурати се; лутати, тумарати, ићи бесциљно“

Овај облик би се могао тумачити и као глагол *срљаити* „журити, хитати, безглаво јурити“ са експресивним префиксом *ба-* (типа *баишгаити*, *баљезгаити* уп. нпр. ГОРЯЧЕВА 1982:109). Тако га види БЈЕЛЕНИЋ 2000:80 (као и облике са обичним префиксима *до-*, *за-*, *из-*, *на-*), док ЛОМА 2000:612–613 претпоставља декомпозицију регуларно префигираног *оба-срљаити* (наслањајући се на Скоково тумачење глагола *срљаити*, cf. SKOK III 321). Међутим, *басрљаити* исто тако може бити и резултат појачане, двоструке експресивизације основног *басаити* експресивним елементима *-р-* и *-љ-* (уп. сличан случај облика *баиштриити*). Сматрамо да се оваквим тумачењем боље остварује и семантичко јединство основног и експресивизираниог облика.

забасрљаити pf. „затетурати се, занети се“ (Лика)

(?) *набахиваити* impf. „врзати се, мотати се (око некога)“

Овај пример је истовремено сврстан и у групу (1.7.2.) „радити узалудно итд.“.

(?) *бауљаити* impf. „ићи полако, прикрадајући се“ (Д. Рамићи, МАЛВАША 1976:97)

Два последња примера смештамо овде пошто за њих не постоји посебна група, а по врсти кретања ово им је најближе. Нарочито је занимљиво *бауљаити* као једина потврда у којој тај облик не значи „пузати, ићи четвороношке“.

(7.4.1.)vb. „ЗАБАСАТИ, УПАСТИ У БЛАТО; НЕВОЉУ“

забѐсаити pf. „скренути, заћи с правог пута, залутати; наћи се тамо где не треба; претерати, прекардашити“ (НПр, Херцеговина, књиж.); „ући, заћи; изгубити се“ (Ускоци, СТАНИЋ I 204)

забѐсам pf. „застати у блату, заглибити се“ (Гораждевац, БУКУМИРИЋ 1983:80)

Уп. формално и семантички подударно *зѐкасаити* у истој групи поглавља *косиити*.

(?) *забѐнѝаити* pf. „забасати, залутати“ (Вук, Новић)

Поуздану етимологију овог облика тешко је утврдити, али смештамо га овде условно, јер се добро уклапа у систем који показују претходна два, као и због формалне могућности да се он објасни као *ба(х)-ѝ-аити* > *ба-н-ѝ-аити*. У синонимима *забѐндаити* и сл. (в. ниже) видимо само варијанту са озвучавањем интензификатора (пре него

евтл. деноминал италијанизма *банда* „страна, бок“⁷⁸), за шта говоре и аргументи ареала.

забандаџи pf. „залутати, скренути, заћи у страну“ (Шкарић, ЦГ, Змај), „запричати се, заборавити се“ (С. Ранковић, Ј. Грујић)

забандиџи pf. tr. „завести, скренути“ (НПр Вук)

забандориџи се pf. „превише се задржати, запричати се“ (Момина Клисура)

(7.5.)vb. „ТЕШКО ХОДАТИ“

бауљџи impf. „ићи погнуто, с напором“ (Загарац, Ћупићи 1997:17)

(7.6.)vb. „КРЕНУТИ, ПОЋИ, СКОЧИТИ“

бџваџи impf. „јурити“

Семантичка паралелу чини нпр. израз: *убиџи џаду* „поћи, ухватити пут“ (Г. Цапарде, ЂУКАНОВИЋ 1983:274).

забуџиџи се pf. „бацити се, залетети се“ (Озаљ, ТЕЖАК 1981:343)

(7.7.)vb. „НАВАЛИТИ, НАПАСТИ, НАСРНУТИ“

бџкнуџи pf. „навалити, јурнути“

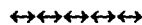
(7.8.)vb. „БАНУТИ, ИСКРСНУТИ“

бџкнуџи pf. „нагло избити, нагло се појавити“

буџиџи pf. „бахнути“

бџснуџи pf. „нагло доћи“ (ВУК)⁷⁹

забуџиџи pf. „изненадити, запањити; задесити, снаћи“

ба(х)нуџи pf. „изненада доћи, наићи, упасти“

забаљиџи pf. „исто“ (Комарница)

Иза овог облика могао би стајати *intensivum*, нпр. **за-бах-л(ј)-иџи*, али таква творба засад нема паралеле (осим у истом облику у групи (8.1.1.) овог поглавља).

баџисаџи pf. „изненада наићи“ (ЦГ и Херцеговина)

⁷⁸ Што дубровачко *забандаџи* „не посветити некоме нимало пажње, увредљиво за-поставити“ (Зоре) можда и може бити.

⁷⁹ СКОК I 243 овај пример тумачи као метафору основног *бџсаџи*¹, ономотопеје ударања.

- ба̀кнути* pf. „бахнути“
заба̀шии (се) pf. „зачудити се, изненадити се“ (НП, Црна Го-
 ра)
наба̀сати pf. „неочекивано наићи на нешто, натрапати; искр-
 снути; наћи се, доспети“
наба̀нии pf. „наићи, створити се“ (Варош) < *набахнии
наба̀ниати pf. „исто“
наба̀ндрљати pf. „исто“ (Драгачево)

За експресивна проширења основе елементима *-и-* и *-дрљ-* у по-
 следња два облика уп. паралелу у низу који се изводи из етимолошки
 сасвим блиског глагола с.-х. *ба̀шати* impf. „ићи несигурно, лупати,
 ударати“: *наба̀шии* pf. „наићи, срести“ (Јадар)⁸⁰, *наба̀шлати* „исто“
 (Никшић), *наба̀ндрљати* pf. „исто“ (НПр Кордун).

(?) *набачка̀л* pf. „нашао, набавио“ (Лужница, ФОРСКИ 1997:51)

У одсуству симплекса **ба̀чкаи* (осим у значењу „прљати“, уп.
 РСАНУ), семантика првог дела дефиниције (не и другог, уп. следећу
 напомену) дозвољавала би да се овај облик тумачи у оквиру породи-
 це глагола *бахати*. Међутим, због коренског вокализма *-а-* у говору
 који иначе чува полуглас (уп. *забькну̀л* итд.) као и проблематичности
 евентуалног прелаза *хч > кч > чк* (!) према тој идеји треба имати ве-
 лику резерву.⁸¹

...adv. ADVERBIA

⁸⁰ Занимљиво је да се у РСАНУ овај глагол (тамо са једином потврдом из Јадра),
 квалификује као варваризам, „према тал. *abbattere*“ (sic!) — дакле није уважен
 географски фактор нити је сагледано његово место у систему. Такво тумачење
 потиче од довођења овог глагола у везу са сличним му глаголом *абашити* „наи-
 ћи, затећи, срести се“ који за извор има исти итал. глагол који са тим префиксом
 значи „пасти, срушити се“ (cf. SKOK I 122 мада га састављачи I тома РСАНУ ни-
 су имали на располагању — тако и у ЕРСЈ I s.v. са бројним потврдама). Чињени-
 ца да итал. *battere* „лупати и сл.“ може бити прасродно са с.-х. *ба̀шати* „удара-
 ти, тући“ (< псл. *batati, cf. ЭССЯ 1:164–165) никако не значи да је с.-х. реч у
 свим својим реализација, и на свим локацијама, италијанизам.

⁸¹ Друго потенцијално тумачење, од *навакшати* „дати, надокнадити“ (ср. Тимок
 РСАНУ), очито < *нава̀ка* < *нафа̀ка* „следовање (судбинско, у јелу и пићу), има-
 ње, срећа итд.“, такође је проблематично: именица *нава̀ка* није потврђена у том
 крају (ни у РСАНУ, нити у новијим дијал. речницима, мада јесте (исто у Тимо-
 ку) нешто измењени облик глагола: *наваши* „обезбеди, набави, снабде“ уп. Ди-
 нић 1988:154) што је са једне стране препрека за извођење деноминала — који
 почетком XX века јесте постојао — али са друге стране, одсуство свести о поре-
 клу речи могло је погодовати фонетски неоправданим прелазима. Тиме би се об-
 јашњавао и семантички отклон од првобитног значења, мада све заједно остаје
 под великом сумњом.

бајтац adv. „одједном, изненада“ (Прошћење, Вуличити 1995:19)

Овај облик смештамо овде полазећи од претпоставке да га треба тумачити као варијанту непотврђеног *бахѣац (уп. *бахѣаѣи*, *бахѣѣѣи* другде у ЦГ, док се у самом Прошћењу консонант -х- или губи, или прелази у -к-).

изуба adv. „изненада, изнебуха“ (Васојевић, СТИЈОВИЋ 1990:201)

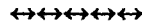
(8.1.1.)vb. „БУЉИТИ“⁸²

забушийти рф. „уперити, приковати поглед“

бўсайи impf., *забўсайи се* pf. „буљити, зурити“ (Озаљ, ТЕЖАК 1981:344)

У стандардном језику овај облик би гласио *бүишйайи* или сл.⁸³ — за интензивирање основе формантом *-t-* уп. најближе паралеле у *бакйайи*, *бүкйайи* итд.

Као семантичка паралела може да послужи нпр. издр^ачиѣи „исколачити очи; издерати се“ (РСАНУ) или бу^лиѣи, посл. *buliti, *bula и сл. (ЭССЯ 3:93–94). Ова значења би се могла схватити и као метафоре конкретних „убадати, забијати“ односно „бушити“ погледом. Чак би се могло помишљати и на аналогију са значењем „смејати се, церити се“ потврђеним нпр. у облику дерѣи се (в. групу (8.3.3.) у поглављу дераѣи), које се најдиректније изводи од примарног синкретичког значења „цепати (се), кидати (се)“. Исто тако се могу схватити и неке источнословенске континуанте посл. *lupiti: рус. дијал. лупѣться „гледати исколачивши очи“, блр. лупіць „исто“ (слично и рус. лупить зубы „смејати се, кезити се“, укр. дијал. лупім „исто“), односно посл. *lupnōti (рус. дијал. луннуть глазами „трепнути, мигнути“, укр. лупнути „мигнути“, блр. лупнуць „трепнути“, cf. ЭССЯ 16:184–185).⁸⁴

забáлийи pf. „упиљити, забленути се“ (ЦГ)

⁸² Упркос нејасноти мотивације, етимолошку паралелу овим облицима чини и сам глагол *буђити* < псл. **bu-l-* (ЕССЯ 3:94), изведен од истог корена као и овде наведени примери, само са другачијим проширењем основе, *-l-*.

⁸³ Пошто је у том говору -ć- < скј (уп. нпр. *и́сем*) или < сѣѣј (уп. нпр. *ли́се*), односно локално -ć- = шток. *ишѣ, шћ:* *у́сѣр, ѓаѣ, ѓѣѣѣѣѣ, ѓѣѣѣѣѣ* итд., cf. *ibid.* 221–222.

⁸⁴ Уп. и каш. *lěpasti* adj. „који има крупне очи“ које је такође фонетски проблематично (не само у иницијалном *sp-* / *p-*, већ и у боји коренског вокала који само у неким дијалектима може рефлектовати псл. -ъ-, cf. SEK III 160–161).

Уп. исти облик у групи (7.8.), тамо и коментар. За синтаксу овог глагола, уп. пример: „Шта си забаљио, као да никад ништа нијеси видео.“

(8.2.)vb. „БРБЉАТИ“

бѡкљѡи impf. „брбљати, лупетати“ (Далмација)

↔↔↔↔↔↔↔

бѡсайи / *бѡсайи* impf. „лупетати, говорити којешта“

бусињаи impf. „исто“ (ЦГ)

(8.5.1.)vb. „МАЗИТИ, ГЛАДИТИ; ГОЛИЦАТИ“

башуриѡ (*се*) impf. / *обашуриѡ* pf. „(обично о животињама) припитомљавати, мазити се; умиљавати се, мазити се“ (Васојевић, Стиловић 1990:134, 263)

бѡшкѡи (*се*) impf. / *обѡшкѡи* pf. „башурити“ (Васојевић, Стиловић 1990:134, 263)

Значење је ретко (посведочено само још у *дргљѡи*, у истој групи поглавља *дераѡи*), а на основу ових примера није јасно који је основни номинациони импулс. У непосредну везу са значењем „ударати“ доводе га поуздане паралеле: стандардно *мѡзиѡи* (*се*) < *мѡзнуѡи* „ударити“, дијал. *мѡцѡкаѡи* *се* < *мѡцѡнуѡи* „млатнути“ (РСАНУ), (*у*)*ѡлиѡи* < *ѡлнуѡи* „ударити“ (Пирот, ЈОВАНОВИЋ 2001:71, cf. и ОС 3–4). У оба случаја на основу долазе експресивна проширења у деминутивно–хипокористичној функцији.

(8.5.2.)vb. „ЧЕШАТИ СЕ“

бѡшкѡи *се* impf. „чешкати се“ (Д. Рамић, МАЛВАША 1976:98)

За формалне паралеле уп. облике у групи (1.2.1.) овог поглавља.

(9.1.)vb. „ТРЕБИТИ, ВЕЈАТИ (жито и сл.)“

бѡѡа impf. „млати по нечему да би нешто истресао (раж, орахе итд.)“, *набѡѡе* impf. „исто (жито, пасуљ)“ (Тимок, ДИНИЋ 1988:30, 152)

обѡска *се* pf. „отресе се (зрневље из класја, лишће са грана итд.)“ (Ц. Река, МАРКОВИЋ 1986:380)⁸⁵

⁸⁵ Са примером: „Ако не пожњемо за три дана, жито ће много да ни се обаска“, уп. у истом говору *обѡѡа* impf. „млати конопљу, пасуљ, боб“ (ibid. 381).

Семантичка класификација овог глагола стоји под знаком питања – основно значење је мало замагљено рефлексивношћу облика.⁸⁶ Евентуално смештање у групе (3.6.) „гулити, комушати“ или (3.4.1.) „крзати се, осипати се“ било би такође условно и вероватно још мање оправдано. Формално је пример занимљив јер представља једину потврду деминутивног суфикса -к- међу основама које се завршавају на -с и међу основама са коренским вокализмом -а-. Уп. и *обасати се* у групи (3.4.1.) о. п.

(9.2.)vb. „ТРЛИТИ (лан, конопљу)“

ООО Глаголски облици нису потврђени.

...sub. NOMEN INSTRUMENTI

буџиелник f. „дрвена направа за чукање конопље“ (Пирот, Живковић 1987:11)

Уп. *буваљка* „пратљача“ у групи (9.4.) овог поглавља.

(9.4.)vb. „БУЋКАТИ (млеко)“

ООО Глаголски облици нису потврђени.

...sub. NOMEN RESULTATIVUM

(?) *баса* f. „лички овчји мекани сир, држи се у коби или каблици која се покрива“, „укисељени скоруп“ (Лика, RIAZU s.v. *nazbijati*), „врста белог смока“ (Далматинско залеђе; Лика, Ћопић)⁸⁷

Скок наводи само пример из Лике: „Назбијала сам пуну кобети-ну басе“ и закључује: „Непозната постања“ (SKOK I 115). Међутим, ако се има у виду доста широко потврђени облик *буса* „грудва сира“ (уп. заједно са *бус(ен)* у групи (2.1.) овог поглавља), као и кад се узме у обзир информација коју пружа Скоков пример да се тај сир, као и многи други производи од млека, бије (да би се сува и масна материја – масло, павлака и сл. – одвојила од млаћенице⁸⁸, уп. и примере s.v. *избићи* у истој групи поглавља *бићи*), намеће се закључак да је *баса*

⁸⁶ Додуше, овде је он функционално неутралан, као у буг. *баскам* impf. „сећи на-крупно, резати“ (cf. ЭССЯ 1:161, другачије БЕР 1:35).

⁸⁷ Уп. примере: „Суши се сир т.ј. баса или скоруп, држи у козјијем мјешинама“ (ЗНЖО 1, 38), „...пуне бијела круха... и шкрипанца сира или басе“ (Будисавље-вић), „...комаде пите, здјелице с басом, крив, лук“ (Ћопић).

⁸⁸ „Млаћеница је она вода што остане кад се препира скоруп“ (Вук), „Млаћеница остаје кад се после бућкања млека или павлаке одвоје г р у д в и ц е маслаца“ (РСАНУ) (проред ЈВ-П).

поствербал, *nomen resultativum* глагола *басати* „ударати“.⁸⁹ Уз све формалне разлике, добру и по домену најближу паралелу чини *млаћеница* < *млаћини* „ударати“, в. и напомену 88.

(9.7.)vb. „ПРАТИ (рубље)“

бу(в)ати *impf.* „прати рубље“ (Лужница и Нишава, Заглавак)

пробуам *pf.* „проперем“ (Сврљиг и Пирот)⁹⁰

...sub. *NOMINA INSTRUMENTI*

бу(в)алка *f.* „пратљача“ (Власотинце, Лесковац, Ресава, Књажевац, Сврљиг, Пирот)

буваљка *f.* „плџоснат комад дрвета којим се удара по рубљу кад се пере, пракљача“ (Пирот, Живковић 1987:11), „исто“ (Тимок, Динић 1988:30)

буваљка *f.* „исто“ (Лужница, ФОРСКИ 1997:16)

(9.9.)vb. „КОВАТИ (метал)“

ООО Глаголски облици нису потврђени.

...sub. *NOMEN INSTRUMENTI*

(?) *бушен* *m.* „казанцијски чекић за крпљење или нитовање“ (Шумадија)

Овај облик узимамо са великом резервом будући да се не зна тачно како је дотична реалија изгледала (само можемо да претпостављамо да је ударна површина тог чекића мала, као код бушилице). Нејасна је творба, а ни акценат није познат. Како је по среди занатски термин, легитимно је помишљати и на алоглотско порекло, мада конкретан извор позајмљивања (сходно занату, дошао би у обзир утицај турског, евентуално циганског језика) нисмо успели да утврдимо. Оваква семантичка класификација базира се на основном значењу „чекић“, без уважавања специфичности његове намене у коју засад не можемо да проникнемо.

⁸⁹ За паралелу ван с.-х. језика уп. нем. *Schlag* (sc. *Zahne*), скраћено с.-х. *шлâг*, који се лупа.

⁹⁰ Пример из РСАНУ з.в. *буљка*: „Дај ми ту твоју буљку ... да пробуам ове рубине“.

С.-х. ЛЕПАТИ „ударати“

- укључује: лепати, клепати, хлепати, шлепати
лопати, клопати, хлопати, шлопати
лапати, клапати, хлапати, шлапати
липати, клипати, хлипати, шлипати
- изразито ономотопејски глагол
- етимолошки су спорне основе са вокализмима *-а-* и *-и-*
- врло ограничена регуларна префиксација
- изразито склон експресивизацији, префиксалној и суфиксалној
- реализује 70 од 120 значења која садржи списак

С.-х. *ЛЕПАТИ / *ЛЕПИТИ / ЛЕ(П)НУТИ „ударати, сећи, гулити“

са потпоглављима:

(х/к)лепати, (х/к)лопати, (х/к)лапати, (х/к)липати

0.1 ОПШТА СЛИКА

0.1.1 Овај глагол је у српско-хрватском језику релативно слабо потврђен — заступљен је низом хапакса или усамљеница и занимљив је управо зато што се у његовим ретким и расутим варијантама и дериватима огледа готово читав прасловенски и општесловенски семантички инвентар основе **lep-*, чак и нешто више, будући да ту има и значења која представљају српско-хрватске иновације.

0.1.2 Прасловенски глагол *lepati је у српско-хрватском доживео судбину многих тзв. „малих“ глагола: да ли због фонетске непостојаности основе, или слабог творбеног потенцијала, он се није „пробио“ до опште употребе ни у једном свом значењу. У књижевни језик је ушао само један његов интензивирани облик, *лейџџаџи* *imprf.*, који се практично специјализовао за означавање махања, ударања птичијим крилима, као и поствербал тог глагола *лџџџи* *m.* У дијалектима, међутим, овај глагол или његови непосредни деривати, могу се наћи у већем броју (често изолованих потврда) и у низу других значења („умрети“, „скитати“, „разбити се“, „чезнути“, „кочоперити се“ итд.) која се, како ћемо покушати да покажемо, могу свести на примарну семантику „ударати; сећи; љуштити“.

0.1.3 И овај глагол (као и претходни, *бухаџи*) подлеже дискусији о ономатопејском или неономатопејском пореклу основе (детаљније о томе уп. ниже, § 0.2.5 и § 0.2.6 о.п.), што за собом повлачи сложено и тешко решиво питање одређивања обима експресивизације за који се са поузданошћу може тврдити да почива на основном глаголу *лејаџи* / *лејиџи*.

0.1.4 Међу варијантама овог глагола пада у очи бројност облика са различитим експресивним суфиксалним проширењима и интензифи-

каторима основног, недовољно дистинктивног корена **lep-*: *-īl-aiīl*, *-eīl-aiīl*, *-uīl-aiīl*, *-ar-aiīl*, *-er-iīl*, *-ir-iīl*, *-ux-aiīl*, *-uīl-aiīl* итд., насупротив свега неколико потврда које показују чисту глаголску основу. О старини ових последњих сведочи не само фонетика (закономерно испадање *-p-* пред *-n-* у облицима тренутног вида на *-nōti*), већ и проблеми са дефинисањем значења ових застарелих и усамљених облика који се, ни творбено ни семантички, не везују за неку ширу лексичку породицу, тако да су били на граници да за етимологију буду практично изгубљени (нпр. *лейиīl* „жудети“).

0.1.4.1 Са друге стране, префиксација је међу овим облицима ретка и углавном семантички ирелевантна, нпр. *раз-*, *с-* и сл. (за разлику од сасвим супротне ситуације нпр. код глагола *биīl*).

0.1.5 Творбени репертоар значајно се увећава када се овамо приброје и облици са експресивним формантима *х-* и *ш-* (у дијалектима и *жс-*) који настављају псл. **х-* / **š-*. О несумњивој оправданости укључивања ових експресивних варијанти сведоче бројне потврде, нарочито у говорима, формално експресивизираних облика у значењима која се поклапају са онима која показују неутрални облици, нпр. *хле-нуīl* = *шлейнуīl* = *жлейиīl* = *ле(й)нуīl* „ударити, ошамарити“, дакле у значењу које је превасходно ономотопејско. У осталим, „неономатопејским“ значењима тај вид експресивизације веома је редак — са друге стране, у облицима који реализују таква значења срећу се бројна суфиксална проширења глаголске основе.

0.1.6 Питање на које се у литератури не може наћи одговор (мало ко га уопште и поставља, в. ниже у етимолошком прегледу), јесте да ли глагол *лейиīl* / *лейиīl* треба одвајати од облика са префиксом *к-* (који су, бар на с.-х. језичком простору, посведочени са богатијом деривацијом и равномернијом дистрибуцијом него они изведени од чисте основе) или не. Иако се они по правилу третирају као посебни глаголи (што је, са формалне тачке гледишта, сасвим легитимно), за анализу реализација семантичког потенцијала таква подела је нефункционална јер у суштини вештачки искључује један експресивни формант, док друге узима у обзир. Стога смо се определили да и облике са експресивним префиксом *к-*, исто као и оне са *х-* и *ш-*, подвргнемо семантичкој класификацији равноправно са облицима изведеним од чисте основе. Разлог више за овакво обједињавање лежи у фонетској одлици с.-х. почетног *к-* да осим псл. **к-*, повремено тј. у делу говора, рефлектује и псл. **х⁻¹*, услед чега је, у условима мало-

¹ На знатном делу штокавског терена глас *х-* због непостојаности прелази у *к-*, *в-*, *г-* или се губи (у неким говорима говорима судбина му је позиционо условљена),

бројности поузданих псл. реконструкција (односно недовољности словенских паралела на основу којих се оне граде), често немогуће установити тачан фонетски лик псл. предлошка сваког појединачног савременог облика. Са друге стране, будући оноματοпејски и експресивни у својој бити, многи од ових облика и немају прајезичку старину већ само на основу из прасловенског наслеђених формалних и семантичких потенцијала у новије време (ради се о последњим вековима, за разлику од периода реда величина миленијума који нас дели од распада псл. заједнице) реализују низ облика и значења који показују базичну прасродност и између себе, и према осталим словенским језицима. У директној пропорцији са ширењем дијалекатског захвата расте и инвентар облика и значења, а са увећавањем корпуса и вероватноћа изналажења пандана у остатку словенског света тј. успоставања нових изоглоса.

0.1.7 Укључивање у разматрање облика са префиксом *k-* повлачи за собом и увећање корпуса једним бројем потврда изведених од основа са озвучавањем финалног лабијала основе, *клеб-* и *кlib-*. Овакве с.-х. облике Скок заправо не разматра², а ни прасловенски речник их фактички не садржи³. Занимљиво је да иако они теоријски наставаљају псл. **kleb-* тј. **klib-*, практично се показало да такве основе засад нису реконструисане, а да се њихови пандани (дакле, семантички блиски, али не и формално подударни глаголи) у другим словенским језицима своде на псл. основе **xleb-* односно **xlib-* (које се често и саме, у оквиру појединих језика, преплићу са варијантама са безвучним финалним лабијалом⁴). Сви такви случајеви не могу се овде сумарно описати (проблем у целини био би вредан читаве студије, са новим компаративним материјалом, уп. и § 0.1.6), па се евентуално

па је немогуће генерално описати шта се са њим дешава. Опште податке за сваку дијалекатску групу доноси нпр. Ивић 1994 *passim* (за говоре Црне Горе и Бошковић 1978), а најпоузданији извор за сваки говор појединачно представља увод конкретном дијалекатском речнику или анализа фонетских ликова речи које он доноси.

² Постојање три „празне“ одреднице, *клебѣцан*, *кlibиѣи*, *скlibиѣи* (СКОК s.vv., уп. и овде s.vv. у групи (8.3.3.) потпоглавља *леѣаѣи* и *лиѣаѣи*) етимолошки је нерелевантно јер оне нити су упућене једна на другу, нити садрже било какво тумачење.

³ Осим једном када s.v. **klibiti* преноси Скокову празну одредницу, додајући с.-х. глаголу само још један непоуздани рус. дијал. облик (ЭССЯ 10:40).

⁴ Уп. нпр. реконструкцију јединствене одреднице **xlebetati* /**xlebetati* /**xlebetati* према **xlepati* (ЭССЯ 8:25–26) или дистрибуцију значења међу облицима на основу којих су реконструисани псл. глаголи **xlibati*, **xlibiti*, **xlipati*, **xlipēti* (ibid. 34–35).

битни детаљи налазе у коментару који прати одређене облике, док је за потребе овог општег увода битно само да се нотира да с.-х. основе *клеб-* и *клиб-* свакако спадају у шире етимолошко гнездо глагола *ле-йайи* „ударати, гулити итд.“.

0.2 ЕТИМОЛОШКИ ПРЕГЛЕД

0.2.1 Скок сасвим мало пажње посвећује породици глагола *лея-йи* / *леййи*. У посебној одредници *lenuti* pf./imprf. доноси само два значења (в. ниже — и то заправо само „покварити се“, док му је друго нејасно), без коментара или тумачења, односно уопште не доводи те облике у везу са глаголом *леяйи* (пошто и нема потврда о његовој посведочености у српско-хрватском, а словенске паралеле није узео у обзир). Глагол *леуџайи* и његови поствербали (као и низ сродних фитонима, *лѣйен*, *лејѣњача*, *лѣйѣх*, *леуџина*) смештен је у фитонимску одредницу *lèren*. Ту се затим наводе и деривати *-o-* основе који такође означавају широко лишће и плѣснатолисте биљке, те се сви заједно изводе од „општесловенског корена **lep-*“ (SKOK II 288–289). Облик *лејѣйайи*, у коме види „ономатопеју којом се опонаша лет лептиров“ и друге глаголе, углавном неономатопејске природе и значења, такође своди на псл. **lep-* и све их смешта s.v. *lèpir*. Речју, Скоку је недостајао материјал, како домаћи тако и словенски, на основу кога би могао боље да сагледа овај глагол и његову породицу. Тако се догодило да се и иначе некомплетна грађа о њему нашла расута (тј. несистематски распоређена) у три одреднице: *lenuti*, *lèren* и *lèptir* (SKOK l.c.), а да ни на једном месту проблем дефинисања односа између ономатопејске и неономатопејске природе овог корена није описан нити сагледан до краја. Варијанте са експресивним иницијалним формантима уопште нису узете у разматрање.

Скок изразито детаљно и систематично обрађује глагол *клея-йи* у коме види деривате прастаре ономатопеје „којом се опонаша бука што настане кад се чим тврдим удари“. Он даје велико богатство домаћих примера⁵, али услед недостатка материјала из осталих словенских језика долази до неких закључака који више не стоје, нпр. да [псл. *]*klepati* (осим у српско-хрватском) „међу славинама не долази у значењу ‘трептати, жмиркати’“ (SKOK II 97). Међутим, оно је, коли-

⁵ Они су сви веома добро објашњени у складу са Скоковом поделом на 6 основа (1. основа са превојем *-e-*; 2. основа са уметнутим *-m-* пред лабијалом; 3. основа са ономатопејским суфиксом *-et-*; 4. основа на *-tati*; 5. основа са превојем *-o-*; 6. основа са превојем *-a-*) што може бити дискутабилно као класификација, али су тумачења која се нуде у том оквиру неспорна.

ко имамо увида, посведочено бар још и бугарском, македонском, украинском и белоруском језику (cf. ЭССЯ 10:8–9).

0.2.2 Бернекер не реконструише глагол **lepati* (разлог томе је свакако одсуство материјала), већ само **lepetati*, који квалификује као ономатопејски, а онда на крају те одреднице сугерише само „види и **lapati*, **lopati*“, без улажења у природу везе међу њима (BERNEKER 702). Затим глагол **lapati* раздваја на два хомонима, један са значењима „узети, зграбити и сл.“ (без поузданих даљих веза, али свакако ономатопејски), и други са значењима „махати, брбљати и сл.“ (који види као део шире ономатопејске породице која укључује **lepetati* и **lopati*, чак као на сличне упућује и на облике **labati* и **chlapati*) (ibid. 690). Код **lopati* се [као на формалне паралеле] упућује на **lapati* и **lepetati*, док се за поређење значења упућује на **chlopati*, **klorъ* и **klopotъ* (ibid. 732). Даље код ономатопејског **klepati* упућује на **klapati* и на **klorъ* и **klopotъ*, док глагол са -o- вокализмом не реконструише (ibid. 513, 509–510, 523–524). Речју, иако се из ових Бернекерових одредница не може извести конзистентан систем⁶, индиректно се, на основу његових поређења и упућивања, намеће закључак да је већ он видео суштину онога о чему данас уздржано судимо на темељу неупоредиво већег корпуса грађе из једног словенског језика.

0.2.3 Фасмер бележи рус. глагол *лeпeтaть* као ономатопејски (чак помиње и дериват његове варијанте са „другим ступњем вокализма“, цсл. *лопотивъ* „неразговетан“), али му не придаје нарочити значај — не само да му није посветио посебну одредницу, већ се и не осврће на питање његових поствербала *лeпeт* I. и *лeпeт* II. (ФАСМЕР II 483–484). Не доноси ни основни компаративни словенски материјал, нити експресивне варијанте којих и у руском језику има много. Облике *клeпaть* и *клопoтaть* тумачи као ономатопеје са аблаутом (ibid. 247–248, 254), као и *хлeбaть*, *хлiпaть*, *хлoпoты*, док нпр. *хлiбaть* и *хлoпoк* карактерише као нејасне (ibid. 242–245).

0.2.4 Славски глагол **lepati* без дилеме квалификује као ономатопејски (што је сасвим оправдано будући да он у пољском и има само значење „локати, сркати“), и даље указује на варијате са коренским вокалима -a- и -o-, мада ту алтернацију не коментарише. За нас је посебно значајно то што Славски први, сасвим експлицитно, још на нивоу прасловенског језика, полазећи од основног **lepati* реконструише „варијанте са почетним *ch-* и *k-*: **chlepati*, **klepati*“ (SŁAWSKI V 100).

⁶ Он за то није имао на располагању довољно материјала — што је у великој мери успео да компензује изврсно етимолошким интуицијом.

0.2.5 ЭССЯ доноси обиље материјала из свих словенских језика на основу чега се успоставља јединство првобитно ономатопејског глагола **lepati* „ударати, плјескати; халапљиво пити“ и тзв. „обичног“ глагола **lepiti* „гулити, одирати, љуштити“ који може да се проследи до ие. **lep-* „гулити, љуштити“ (cf. РОКОРNY 677–678). Ту се износи претпоставка да се још у индоевропско доба око ономатопејског корена **lep-* развило гнездо разгранате семантике које је обухватало и значење „гулити, љуштити“, тако да разноврсност значења слов. **lepati* и његових деривата одражава генетско јединство ие. коренова који се обично раздвајају, ономатопејског **lep-* и „обичног“ **lep-* (ЭССЯ 14:117 s.v. **lepati*)⁷. Нешто даље, s.v. **lepiti* даје се мало другачије објашњење, конкретно, истиче се ономатопејска природа псл. **lepiti* (ЭССЯ 14:130) да би се s.v. **lepetъ* итд. (девербала интензивираниог глагола **lepetati*), опет инсистирало на синкретизму значења две групе деривата овог основног глагола које се оцртавају као основне: „шумови, звукови (који прате неке радње)“ и „одломак, парче нечега“ (ЭССЯ 14:128–129), што се у крајњој линији поново своди на тумачење о „сливању“ два корена још на индоевропском нивоу.

У ЭССЯ се заузима став да глагол **klepati* потиче од ономатопеје, без икаквих хронолошких назнака и без коментарисања његовог семантичког инвентара који превазилази оквире ономатопеје. Указује се на „очиту блискост **klepati* са **klopъ* и **xlopъ*“ (као аргумент против неких предлога да се глагол тумачи као позајмљен), међутим, природа те „блискости“ се не коментарише (ЭССЯ 10:9).

0.2.6 Идеја о синкретизму ономатопејске и неономатопејске основе заслужује сваку пажњу. Редактор те одреднице у ЭССЯ, Ж. Ж. Варбот, даље је разрадила ову идеју у посебном раду у коме јој је управо глагол **lepati* послужио као један од примера којима илуструје процес семантичког осамостаљивања неких првобитно ономатопејских глагола (она их означава термином: генетски ономатопејски глаголи). „Као резултат развоја семантике генетски ономатопејских основа и етимолошких гнезда која се на њима заснивају, деривати тих основа (нарочито другостепени и трећестепени деривати) губе живу везу са ономатопејом. Сходно томе, ти деривати подлежу регуларним фонетским променама и формално се удаљавају од ономато-

⁷ Ту се не коментарише чињеница да се за индоевропски реконструишу чак три корена **lep-*: један ономатопејски **lep-*, други „обичан“ **lep-* у значењу „љуштити, дерати“ и трећи, такође „обичан“, реконструисан према потврдама читавог апофонског низа **lēp-* / **lōp-* / **larp-* „спљоштити, развући итд.“ (РОКОРNY 677–679), претпостављамо зато што аутори ЭССЯ држе да се два „обична“ корена заправо свODE на један.

пеје. За словенску етимологију веома је битна чињеница да се те ономотопејске творбе, након удаљавања од праве ономотопеје, уклапају у систем словенског аблаута“ (ВАРБОТ 1988:68).

0.3 ЕТИМОЛОШКА ДИСКУСИЈА

0.3.1 Оно што показује материјал који следи, српско-хрватски и словенски, не коси се са идејом о постојању синкретизма, али истовремено показује да удео „обичног“ корена **lep-* у збирном семантичком инвентару није толико велик нити тако значајан.⁸ Готово сва значења која псл. глаголи **lepati* / **lepiti* / **lepnoti* показују у својим континуантама (десетак у српско-хрватском и још неколико у осталим словенским језицима) могу се изводити непосредно од основног „ударати“ („брљати“, „локати“, „пасти“, „разбити се“, „умрети“, „скитати“, „јурнути“ — од ових су једино прва два општесловенска, треће је посведочено и у источнословенским језицима, а остала су само српско-хрватска — док се неколико значења којих у с.-х. језику нема, рус.-укр. „брљати по житкој маси“, „радити којекако“, затим г.-/ длуж. „хватати, грабити“ и рус. „говорити оштро, осећати се“ без икаквих сметњи могу довести у непосредну везу са основним, по свему судећи ономотопејским, значењем „ударати“) (ЭССЯ 14:116–117, 130, 131).

0.3.1.1 Дакле, за разлику од нпр. *луйаџи*, у глаголу *лејаџи* и његовим дериватима преовлађују значења која се своде на „ударати“ (или нека њему сасвим блиска, синкретичка или терминологизована, пре свега „сећи“, „ковати“ и као специјализовано ударање „махати крилима“). Штавише, у српско-хрватском су веома ретки облици који настављају значење „гулити, љуштити“. Неке речи као *лејуња* „љуска итд.“, *лејушина* „комушина“, *лејара* „коса (алатка)“, *лејуџи* „ивер“⁹, несумњиво су девербали псл. **lepati*, и то оне његове семантичке компоненте која се своди на ие. корен **lep-* „гулити, одирати; сећи“¹⁰ (у прилог томе говори и фонетска варијантност, нпр. стандардно

⁸ Сву пажњу заслужује чињеница да са коренским вокализмом *-e-*, који би требало да наставља ие. **lep-* „гулити, љуштити“, у нашим групама значења „гулити“, „кидати“, „сећи“, „косити“ није посведочен ниједан глаголски облик, већ само бројне именице, уп. svv. у групама (3.1.), (3.2.), (3.4.), (3.6.).

⁹ Заједно са рус. *леп* / *лепа* m./f. „крста, перут“, укр. *леп* m. „крста, перут“, евл. и рус. *лётника* f. „гранчица“ — уколико се она схвати као нешто огуљено, откинуто са дрвета, а не одсечено.

¹⁰ Од истог корена је нпр. и гр. *λέπρα* „болест лепра“, *λέπος* „љуска“, *λεπίς* „сечиво“ итд. (POKORNY 678).

лојайица = дијал. *лейайица* „лопатица на телу“ (Брусје, DULČIĆI 1985:518)), међутим већина других облика изведених од ове основе могу се релативно лако семантички свести на ономатопеју.

0.3.1.2 Занимљиво је да у српско-хрватском, као и другде на словенском југу, у облицима са вокализмом *-e-*, нема значења које је једно од основних чинилаца ономатопеје ударања „халапљиво јести, пити, брљати се“¹¹, а које је својствено источним, делимично и западним словенским језицима.

0.3.1.3 Речју, у с.-х. језику није потврђен сâм облик **léyayiti* (осим у експресивним варијантама *шљейайи* и *клејайи*), већ само *лэйййи* који се најчешће јавља у свршеном виду (*лѐнуџи*, *лэйнуџи*, *лейџхнуџи* итд.), што је случај и у бугарском језику¹².

0.3.2 Стога се поставља питање да ли би можда било перспективније проширивати сазнања о овом глаголу не у тој једностраној вези са „обичним“ кореном (чиме се покрива само једно значење које се и не изводи директно од „ударати“, већ иде у ред синкретички најближих значења, „гулити, љуштити“), него у оквиру шире породице генетски блиских, такође ономатопејских глагола.

0.3.2.1 Сматрајући да би се на овај други начин постигли бољи резултати, определили смо се да саберемо деривате појединих сродних основа, а затим интегрално сагледамо семантичке реализације свих њих, првенствено у оквиру српско-хрватског, а према могућности¹³ и уз освртање на словенске паралеле. Како би се избегла претерана атомизација (да свака основа представља семантички низ за себе), чиме би се права слика због уситњавања изгубила, по творбеном критеријуму се обједињују ове различите основе тако што се деривати више претпостављено сродних основа спајају у један низ.

0.3.3 Питање је само по којим линијама сродства је најцелисходније груписати ове низове. Дијахроно посматрано, главно варирање је апофонија коренског вокала (најбоља илустрација је пример синонимног пара псл. **lєrixъ* / **lorixъ* са регуларним прегласом *-e-* : *-o-*¹⁴, или — на

¹¹ Осим једном, изузетно, у двостуко експресивизираним кајк. *жлѐмйайи* (се), уп s.v. у групи (4.2.2.) овог потпоглавља.

¹² Ова појава делује као да је јужнословенска црта, што је тема која заслужује посебан рад који би подразумевао и детаљно проучавање и укључивање бугарског материјала.

¹³ Оне су условљене границама које нам постављају постојећи, односно тренутно доступни, лексикографски извори.

¹⁴ Истовремено се јавља и **lorixъ* које осим фитонима, значи и нпр. слн. „скитница“ и рус. дијал. „оспа“ (ЭССЯ 14:30).

у же м ареалу и вероватно плићој хронолошкој равни — триплета с.-х. синонима *лѣйећѣр* / *лѣйаћѣр* / *лиѣйаћѣр* са специфичном сменом вокала, уп. s.vv. у групи (3.4) одговарајућих потпоглавља). Упркос генералном уклапању ове ономатопејске основе у систем словенског аблаута¹⁵, показало се да је продуктивније средство у грађењу нових облика експресија, иницијална и суфиксална, јер на синхронном плану показује већи асоцијативни и творбени потенцијал него апофонија.

0.3.3.1 Иницијалним експресивним формантима *х-* и *ш-* треба придружити и варијанту *к-* (како је то већ наговестио Славски, уп. § 0.2.4) будући да с.-х. материјал, укупно узет, показује да се потпуна слика о семантичком потенцијалу основног глагола *лѣйати* / *лѣйѣти* најбоље може стећи ако се он посматра не само са експресивним иницијалним *х-* / *ш-* (< ие. **ks-*), већ и *к-*. Речју, показује се да на нивоу с.-х. језика постоји значајнија сличност значења између деривата основа *лѣр-* и *кѣр-*, него између оних који настављају основе на *лѣр-* и *лор-* итд. Тиме се индиректно потенцира закључак да су ови глаголи превасходно ономатопејски, због чега су веома подложни експреси-визацији, али су се довољно давно уклопили и у апофонију, тако да се у њима интензивно комбинују оба система варирања основа. Међутим, комплетну семантичку слику показује тек читав теоретски могућ творбени низ основа које се редовним фонетским процесима могу добити од првобитне основе *лѣр-*, када се семантика њихових деривата кумулативно посматра и анализира. У принципу нема потпуних поклапања тј. дуплирања облика и значења већ се свака од тих различито преглашених и различито префигираних (некад и инфигираних) основа специјализује за по једно значење¹⁶, а онда се повремено догоди да се, на нивоу дијалекта или жаргона, у неком облику појави „туђе“ значење¹⁷.

0.3.3.2 Слажући се у бити са разматраним тумачењем Ж. Ж. Варбот о „нормализовању“ првобитно ономатопејског корена можемо закљу-

¹⁵ Да се ие. апофонски низ **lēr-* / **lōr-* / **lār-* правилно рефлектује и у прасловенском, на основу низа номиналних деривата (али не помињући глаголе — што у крајњој линији значи искључивање могућности ономатопејског тумачења), закључује и аутор који се иначе може убројати у заговорнике експресије (LIEWENH 1971:717–718).

¹⁶ Нпр. *лѣйѣшати* „ударати крилима“, *кѣйѣшати* „ударати у звона или сл.; откивати“, *лѣйѣшати* „брљати (се), блатњавити (се)“, *кѣйѣшати* „јести халапљиво“, *лѣйѣшати* „грабити“, *лиѣйѣшати* „сркати, локати“ итд.

¹⁷ Нпр. *кѣмѣшати*, *шѣмѣшати* првенствено носи семантику „кривити, бити крив, висити“, а формално му одговара озаљско *жѣмѣшати* „пити, локати“ чија се семантика иначе реализује у основама *лай-* и *лиѣ-* и без назалног инфикса.

чити да он алтернира у базичном низу који показује следеће апофонске варијације вокала:

псл. **lep-* : **lor-* (> **lap-*) : **l̥p-* (> **lip-*) < ие. **lēr-* : **lōr-* : **lār-* док се његова ономатопејска склоност ка експресивизацији огледа у варирању иницијалних експресивних елемената у оквиру сваког појединог вокализма.

0.3.3.3 Тако се дешава да се семантички профил појединих огранака етимолошког гнезда боље сагледава збирним проучавањем деривата низова основа *лей-*, *клеј-*, *хлеј-*, *шлеј-*, затим *лой-*, *клој-*, *хлой-*, *шлой-*, потом *лай-*, *клај-*, *хлай-*, *шлай-* као и *лий-*, *клиј-*, *хлий-*, *шлиј-*, него формално уобичајеним низовима *лей-* / *лой-* / *лай-* / *лий-*; *клеј-* / *клој-* / *клај-* / *клиј-*; *хлеј-* / *хлой-* / *хлай-* / *хлий-*; *шлеј-* / *шлой-* / *шлай-* / *шлиј-*.

Дакле, не прате се низови:

лей- / *лой-* / *лай-* / *лий-*

клеј- / *клој-* / *клај-* / *клиј-*

хлеј- / *хлой-* / *хлай-* / *хлий-*

шлеј- / *шлой-* / *шлай-* / *шлиј-*

него низови:

лей- / *клеј-* / *хлеј-* / *шлеј-*

лой- / *клој-* / *хлой-* / *шлой-*

лай- / *клај-* / *хлай-* / *шлай-*

лий- / *клиј-* / *хлий-* / *шлиј-*

0.3.4 Пошто смо то установили, поставља се питање шта даље, како анализирати семантички потенцијал 16 основа (четири различита вокализма пута четири варијанте иницијалног консонантизма). Тако атомизиран приказ не би имао никаквог смисла, те је направљен следећи компромис: облици изведени од свих 16 основа обрађени су у једном поглављу, али у четири одвојена низа, раздвојени по критерију вокализма и сегментирани у четири потпоглавља: *лејайџи*, *лојайџи*, *лајайџи*, *лијайџи* која се нижу једно за другим, а свако садржи мали сопствени увод са освртом на третман специфично његовог коренског вокализма у етимолошкој литератури. Не треба губити из вида да је значај облика са вокализмима *-а-* и *-и-* у томе што у случају рефлектовања чисте основе могу представљати проблем граничних случајева односно преклапања са етимолошким гнездом глагола *лујайџи*.

0.3.5 Како је већ поменуто на самом почетку, проширивање нашег корпуса основама са префиксалним елементом *к-* повлачи за собом и укључивање у анализу неких облика изведених од таквих основа са

озвученим финалним лабијалом; тиме се првобитно наведени скуп од 16 основа проширује на 18 пошто му се, на одговарајућим линијама коренског вокализма, додаје још и пар основа:

клеб- / *клиб-*

са својом шароликом експресивном суфиксацијом и знатним семантичким дијапазоном (друга је практично ограничена на једно значење, „смејати се“, док је прва творбено продуктивнија и семантички разноврснија, уп. детаљније у групи (8.3.3.) потпоглавља *лейайи* и *лијайи*).

0.3.6 Шта се може закључити из свих ових примера? Када се располаже подацима из више исцрпно описаних дијалеката, показује се да и глаголи који се традиционално, по инерцији обележавају (можда чак жигошу, са депрецијативном конотацијом) као ономатопејски, заправо имају тако развијену, разгранату семантику да се треба запитати када они престају да буду ономатопејски. Судаћи према подацима које доноси веома обимни московски прасловенски речник,¹⁸ на прасловенском нивоу глагол **klepati* и сл. спадао је у низ оних који су значили „ударати“ (то значење је посведочено у свим словенским језицима), а онда се давно специјализовао да означи још „оштрити, одбијати косу“ (јужнословенски, словачки, горњолужички), а у неколико језика има значење које се такође непосредно изводи од „ударати“: „трептати, жмиркати“ (бугарски, македонски, украјински, белоруски), затим „брбљати“ (...) и „клеветати“ (бугарски, словеначки, руски), а у појединим случајевима „прати“ (руски), „развлачити тесто“ (пољски). На крају се поставља питање како објаснити велику разлику у броју значења у српско-хрватском и у осталим словенским језицима? Можда сасвим једноставно: релативном бројношћу извора који су овде коришћени. Ако пођемо од претпоставке да је дијалекатска грађа из других језика данас обимнија него што је била у време ексцерпције за ЭССЯ у истој мери у којој је то са српско-хрватском случај, реално је очекивати да би се детаљнијом ексцерпцијом и тих извора смањио број значења и облика (имамо у виду неке деривате) који ће се након наше анализе, до даљњег, сматрати српско-хрватским иновацијама.

0.4 ШИФРИРАНИ СЕМАСИОЛОШКИ РЕЧНИК

Семантичке реализације континуанти псл. глагола **lepati* / **xlepati* / **klepati* и сл. у српско-хрватском су следеће:

¹⁸ Силом прилика се за податке о другим словенским језицима, осим српско-хрватског, ослањамо и ограничавамо на ЭССЯ пошто нам није доступна изворна грађа за остале језике, што би био једини прави начин да се дође до максимално ваљаних етимолошких тумачења.

(1.0.)vb. „УДАРАТИ“

лѣй interj. „ономатопеја ударца“ (Дворска код Шапца)

лѣйнути pf. „ударити, лупнути“ (ibid.)

лѣнути pf. *„ударити, жигнути, жацнути“ (Ускоци, СТАНИЋ I 416)¹⁹

Друге примере истог овог облика у разним значењима уп. svv. у групама (1.5.2.), (1.5.2.2.), (4.7.) овог потпоглавља.

хленути impf. *„ударити, наврети“ (Бараковић, XVIII в., RJA-ZU)²⁰

жлѣйити pf. *„ударити“ (Озаљ, ТЕЖАК 1981:419)²¹

шлѣйати impf. „тући“, *шлѣйити* pf. „ошамарити“ (Ускоци, СТАНИЋ II 519)²²

шлѣйнем pf. „ошамарим, ударим“ (Пирот, ЖИВКОВИЋ 1987:175)

залейѣти pf. „ударити, ошамарити; спљускати“ (Брусје, DUL-ĆIĆI 1985:729)

(?) *залейити* pf. „ударити“ у изразу *залейити шамар(чину)*

Колико нам је познато, овај облик досад није био предмет посебних разматрања у етимолошкој литератури, а описни речници га и у овом значењу „ошамарити, плуснути“ третирају као префигирани облик од *л(и)ейити* impf. „спајати лепком“. На синхронном нивоу, то је оправдано с обзиром на постојање неколико ијекавских потврда. Међутим, питање је да ли су оне одраз реалних историјских развоја

¹⁹ Ово значење је наша реконструкција на основу примера „Нѣшто ме лѣнѹ љ срце“, пошто нам се то чини исправнијим него ауторова дефиниција „леднути“, иза које као да стоји покушај сутерисања етимологије.

²⁰ Овде треба сумњати у одређење трајности глагола и у дату дефиницију значења „лијенити се, закашњавати“ јер би оно, с обзиром на пример „Хленише жиф потток крвави пољем тећ“, пре било „ударити, наврети, покуљати и сл.“, него овако како је понуђено. Према томе, глагол не би требало изводити од *xlēdnōti „ослабити итд.“, што је тумачење које се даје у RJA-ZU, а које се у ЭССЯ преузима без коментара или оградe (ЭССЯ 8:33), већ од **xlēpnōti тј. *xlēpati (са даљим алтернацијама *xlopati / *xlapati „ударати, шлѣпати итд.“ cf. ЭССЯ 8:26, 36, 24).

²¹ У самом извору дато је значење „бацити“, међутим пример којим се оно илуструје: „Ак те жлѣпим, раздриснал се буш кѣј рѹска“ пре говори за значење „ударити“. Уп. и *жлѣмѣити* „пити, локати“ у групи (4.2.2.) овог потпоглавља.

²² Овде је -љ- само експресивна палатализација, уп. парове *шлѣйак* / *шлѣйак*, *шлѣйати* / *шлѣйати*, *шлѣмити* / *шлѣмити* (ibid. 518–519).

²³ До таквих појава углавном долази код преосмишљавања позајмљеница (нпр. *веш* се *веша* — уместо < нем. *Wäsche*, стазе и *йогаше* — уместо < тур. *bogaz*, чек служи за плаћање на почек — уместо < енгл. *check* и сл.), али нису ретке ни код домаћих речи. Уп. пример везан за исти пар глагола, *лейити* : *л(и)ейити* који доноси

или пучког преобликовања.²³ Даље у очи пада разлика у синтакси ових глагола у екавском и ијекавском лику: док екавски облици обавезно имају прави објекат „шамар“ (поред неправог објекта у дативу: *залеийиш некоме шамар*), дотле ијекавски имају само један, прави, објекат, али не „шта“, већ „кога“²⁴. Оваква дистрибуција, уместо да помогне разветљавању проблема, додатно га компликује јер је управо обрнута од логично очекиване: двоструки објекат би ишао уз значење „лепити“, док би једноструки био примерен значењу „ударити“. Имајући у виду постојећу отворену дискусију о проблему разграничавања неких облика као континуанти псл. **lepiti* или **lēpiti* (cf. ЭССЯ 14:130, 131. итд.), не можемо а да не поставимо питање да ли је могуће да су ови с.-х. облици резултат псеудоијекавизације, будући да и ван с.-х. језика има континуанти и деривата псл. **lepiti* које значе управо „ошамарити“²⁵. Није сасвим искључено ни да је по среди итеративно дужење типа *лемайи* > *лијемайи*. Док се не појаве нови аргументи, ово питање остаје отворено. Постојање свих примера који се налазе у овој групи, нарочито овог последњег из Брусја са префиксом *за-*, не говори против извођења од **lēpiti* „conglutinare“, већ о томе колико је реално извођење од **lepati* /**lepiti* „percutere“. Уп. исти облик и у групи (1.1.1.2.) овог потпоглавља.

клѣйайи impf. „бити, тући“

клѣйиш pf. „ударити“

клѣйнуш pf. „исто“

клѣнуш pf. „ударити, погодити“ (Лика), „јакко ударити“ (Ускоци, СТАНИЋ I 364)

Скок s.v. *lērīr*: „икавско *лијир* ‘*parilio*’... уношење јата настало по пучкој етимологији унакрштавањем са *лијейиш* јер се прах од лептира лијепи на рукама кад му се држе крила“ (СКОК II 289).

²⁴ Нпр. „Књаз ... залијепио ... војводу“, „Дана није било кад ме није залијепио ...“, „њему би као да га неко залијепи по образу.“ Ако је наша претпоставка о значењу „ударити“ тачна, паралела оваквом развоју у фразеологији била би у свођењу израза типа „*даш* + објекат“ (нпр. *даш* *букове ракије* или *даш* *драксу* „изударати“) на краћи облик, само *даш*, без правог објекта. Нпр. *даћу ја шеби* „пребићу те“, па слично томе *залеийиш некога* стоји уместо *залеийиш шамар некоме*. Више о фразама типа *даш* + нешто „истући“ в. у коментару s.v. *дракса* у групи (1.0.) поглавља *дерайи*. В. и следећу напомену.

²⁵ Уп. буг. дијал. *лѣнна* „ошамарити“ (Родопи), мак. дијал. *лепница* „шамар“ (Костур) (БЕР 3:365 третира ове облике као континуанте псл. **lēpiti* што, вероватно, треба доводити у сумњу), чеш. дијал. *лѣрај* impf. „шамарати, ударати ћушке“, *леpit koho* pf. „ударити некога“, *леpnouti* pf. „ошамарити“, чеш. колокв. *vlepit jednu* pf. „ошамарити“ затим и „пољубити“; рус. дијал. *лепѣшка* f. „ударац дланом по меком делу тела“ (cf. ЭССЯ 14: 116, 124, 130, 131, 135).

о́клену́ти pf. „ударити (шаком по глави)“ (ibid. II 32)

(1.1.)vb. „РВАТИ СЕ, БОРИТИ СЕ“

скле́йгѣ́ти se pf. „потући се“ (Ускоци, СТАНИЋ II 310)

(1.1.1.2.)vb. „ОСЕЦАТИ СЕ, БРЕЦАТИ СЕ“

(?) *залѣ́йи́ти* (*некога*) pf. „оштро одговорити некоме, ућуткати га“ односно, „одбрусити некоме“²⁶

Упркос неким формалним сумњама у етимолошку припадност овог глагола нашем списку (уп. коментар s.v. *залейи́ти* у групи (1.0.) овог потпоглавља), постојање рус. дијал. *лепи́ть* које осим „сећи, резати“ значи и „одговорити директно, отворено, оштро“ (cf. ЭССЯ 14:130) учвршћује његову позицију не само у овој групи значења, већ и у примарној (1.0.) „ударати“.

(1.3.1.)vb. „УБИТИ“

укле́йа́ти pf. „убити“ (Ускоци, СТАНИЋ II 426)

(1.3.2.)vb. „УМРЕТИ“

ле́йу́хну́ти pf. „скончати, умрети“ (Срем, Вук)

Ова потврда је значењски хапакс глагола *лейа́ти* у коме је реализована стандардна семантичка типологија „ударати“ → „умрети“. Евентуалну могућност тумачења овог облика као експресивно префигиране (помоћу *ле-*, евл. *ла-*) варијанте глагола *йухну́ти* < *йуха́ти* (уп. нпр. *о́ййухну́ти* „нестати“, тако и БЈЕЛЕТИЋ 2000:99)²⁷, практично искључују његове најближе не само творбено-семантичке, већ и етимолошке паралеле: *ла́йу́хна́ти* „ударити“ и *ли́йу́ну́ти* (< **ли́йу́хну́ти*) „умрети“ (уп. у истој групи потпоглавља *ла́йа́ти* и *ли́йа́ти*). Та три облика показују смену вокализма у ономатопејској основи *лей-* / *лай-* / *ли́й-*²⁸ и проширење исте основе продуктивним експресивним

²⁶ Са примерима: „Тетка га... залепи масним одговором“, „... па те тек залепи кавким цитатом“, „Ти си га добро залепила“ итд.

²⁷ Скок је *ле́йу́хну́ти* (слично *ле́йу́ша́ти*, уп. коментар s.v. у групи (8.4.1.) овог потпоглавља) тумачио као *йуха́ти* које је ономатопеизирано укрштањем са *ле́йе́ти* (СКОК III 69), што је мало вероватно.

²⁸ Напомињемо да се последња основа не уклапа у алтернативно тумачење ових облика као експресивно префигираних варијанти основног *йуха́ти* јер ни у једном случају таквих творби, не само код *йуха́ти* већ и иначе, није потврђен префикс **ли-*, већ само *ла-*, *ле-*, *ло-*, cf. БЈЕЛЕТИЋ 2000:96 нн. одељак „Префикс IV: с.-х. *ла-*, *ле-*, *ло-*“ (штавише, вокализам *-и-* не показује ниједан од бројних и не-

*lekti тј. с.-х. *лецайџи се* и сл. (cf. SKOK II 280–281). Док се не појаве нови аргументи који би или учврстили место овог глагола у нашем систему, или га из њега сасвим избацили, можемо само да претпоставимо да је (у условима нетранспарентности лексичко-семантичких веза на синхронном нивоу) у Загарачу дошло прво до прелаза *йоленуџи* > *йокленуџи (семантички, а не фонетски мотивисаног), а затим до метатезе *йокленуџи > *йолекнуџи*.

...sub. NOMEN RESULTATIVUM

лейџџак т. „слаба, трошна кућа“ (Ускоци, СТАНИЋ I 416)

Оваква класификација именице проистиче из њене везе са глаголом *шљџиџи*, пореклом из истог говора. Уп. формалне пандане другачије мотивације: *лџаџак* / *лџоџак* „даска“, *лџеџак* „помоћна зграда дашчара“ у групи (3.1.1.) поглавља *лџаџи*.

(1.5.2.)vb. „ОСЛАБИТИ, МАЛАКСАТИ, ЈЕЊАТИ“

лџнуџи / *лџнуџи* pf. „попустити, минути, стишати се (бол, бука)“

...sub. NOMINA AGENTIS, NOMINA RESULTATIVA

лџуџи т. „надимак отегнутом и слабом чељадету“ (Далмација)

лейџџина f. „исто“

шљџџак т. „слаба особа“ (Ускоци, СТАНИЋ II 519)

шљџџак т. „истрошена алатка; излизана коњска плоча; слабо печен, гњецав хлеб; слаба, изнемогла особа“ (ibid.)

шљџи, *шљџџак* т. „неквалитетан хлеб који није добро нарастао“ (Златибор, МИЛОВАНОВИЋ 1983:69)

Уп. и *лџиџа* итд. ниже у групи (1.5.3.) о.п.

шљџџанџ т. (pl. *шљџџанџи*) „широк, пљоснат, неугледан опанак (или капа)“ (Ц. Река, МАРКОВИЋ 1986:490)

клџџузина т. „рђав коњ, рага“ (Заглавак)

клеџџина т./f. „мрцина“ (Ускоци, СТАНИЋ I 364)

(1.5.2.2.)vb. „ПОКВАРИТИ (СЕ)“

ленуџи pf./imprf. „покварити се, кварити се (о вину)”³¹ (чак. XVIII в., RJAZU)

Ово значење нисмо нашли нигде другде на словенском терену. За исту семантику уп. *клџовина* „грушевина“, *клџавина* = *клеџина* „покварена пића“ (уп. ниже) или *дрџевина* „покварено млеко“ у истој групи поглавља о глаголу *дерџи*.

³¹ „Вино кад се пије налогом, лене и свраћа се у отрове“ (Каваџин).

...sub. NOMINA RESULTATIVA

клёновина f. „угрушано млеко, грушевина“ (Ужице)

Није јасно зашто се ова реч у РСАНУ даје као друго значење одреднице „кленово дрво (као грађа и гориво)“. С обзиром на постојање глагола *клёнуџи* „ударити“ (уп. и претходни глагол, чак. *ленуџи* pf./impf. „покварити се, кварити се (о вину)“) с једне стране, као формалне основе, и на стандардну ономасиологију поквареног млека „ударити“ → „ударено“: (*у*)*груваџи* / *грушаџи* > *угрушано*, *цикнуџи*, *вриснуџи* итд., с друге стране, можемо претпоставити да ова именица значи „оно што је ударено (о млеку)“ и тако за њу предложити етимолошко тумачење помоћу глагола *кленуџи* < *клејнуџи* < *клејаџи*. Приметан је и творбени паралелизам облика *клен-ов-ина* према *груш-ев-ина*.

клёјавина f. = *клејина* „покварена пшћа, крма која се меће испод стоке“ (ЦГ)

На основу ових облика могао би се реконструисати и глагол *клё-јаџи / **клё(ј)нуџи* којим се описује кварење млека, вина, крме итд.

(1.5.3.)vb. „СПЉЕСКАТИ (СЕ), СПЉОШТИТИ (?)“

ООО Глаголски облици нису потврђени.

...sub. NOMINA RESULTATIVA

лѝиџа f. „пљоснат и округло хлебчић“ (књижевно), „хлеб дуг и танак, eine Art Brots, schmal und lang“ (неубицирано, Вук)

лѝјаџа f., *лѝјеџа* f., *лѝјаџица* f. „исто“

лѝина f. „пљоснат и округло хлеб“ (Војводина, Вук)

Скок у речи *лѝиџа* види мађаризам, од мађ. *lepény* (SKOK II 289). Истог је мишљења и Хадровић који одбацује могућност тумачења ове именице домаћим, словенским средствима путем поређења са слн. *lépen* „лист“, укр. *лепиж*, *лупиж* „отесано парче дрвета“ (што је била још Бернекерова идеја³²) и инсистира на чињеници да је реч у српско-хрватском новијег датума (прва потврда потиче из 1790.) и да је посведочена у крајевима који се граниче са мађарском говорном зоном (HADROVICS 1985:339). Аргумент за непосредно мађарско порекло, осим географске дистрибуције, може бити и творбено-фонетски лик: суфикс *-иџа* (као одраз мађ. финалног *-лу* [њ] накнадно преведеног у женски род) међу варијантама ове лексеме неупоредиво је фреквентнији него онај који би се пре очекивао код домаће речи,

³² BERNEKER 701 наводи и чеш. *lepeň*, *lepenec* „Art Kuchen“ — како нисмо успели да уђемо у траг његовом извору, тај пример не користимо у дискусији.

³⁷ Ту је и дискусија о мешању тј. преплитању континуанти псл. *lepiti и *lěpiti у којој има довољно аргумената у прилог тумачењу ових облика од *lepiti, те се не

вори о позном везивању овог суфикса за ову основу, тј. о дугом чувању вишезначности корена **lep-*.

У вези са с.-х. *лейиња* може се закључити да ако то и није старином домаће реч (старих потврда нема), сасвим је могуће да је по среди неки дериват основе **lep-* (као што је то *лейешка*³⁸), нпр. **лейина*, позајмљен у мађарски, да би нам се та именица касније вратила са мађарским суфиксом. Називи пецива се често позајмљују, али питање је у ком правцу се то одвијало у овом случају. Реч има и пејоративни призвук: „За хлеб који не порасте каже се да је *лейињаси*“ (Војводина, Змај)³⁹, па се њена творба, у случају домаћег порекла, може тумачити и као аугментатив-пејоратив неочуваног **лей(а)* „(пљоснати) комад нечега, трганац хлеба и сл.“.

О вези са значењем „ударати“ сведочи и фразеологија: „*најправити* *лейињу* од некога“, „згњечити некога у *лейињу*“ — „претући, премлатити некога“.⁴⁰

И најзад, не треба занемарити ни семантичку паралелу коју пружа пол. дијал. *klepać* „развијати тесто“, иначе пол. *klepać* „одсецати, тањити, истезати“ < псл. **klepati* „ударати“ (ЭССЯ 10:8). Уп. и друге називе лошег хлеба у групи (1.5.2.) о.п.

(1.6.1.)vb. „КЛАТИТИ (СЕ), ЊИХАТИ (СЕ), ВИЈОРИТИ (СЕ)“

лѣйѣшнуѣи pf. „завијорити се“

лѣйѣриѣи / *лѣйѣриѣи* impf. „лелујати, повијати се; лепршати; ићи, кретати се“⁴¹

треба сложити са тумачењем које за буг. *лѣпешка* и сл. „говеђа балега“, „смеса говеђе балеге са водом и ситном сламом која се формира у облику лепиња које се суше а онда служе као гориво, или се њима облепљују куће“ нуди БЕР (3:363), пошто за именовање те реалије највероватније није примаран моменат „лепљења“, већ њен изглед, пљоснати облик.

³⁸ Ова реч је у српско-хрватском потврђена само у источним говорима који се граниче са бугарским језиком и то једино у значењу „сува балега“ (које се, као што смо горе видели, на псл. нивоу може сматрати секундарним), тако да треба рачунати да је она највероватније позајмљеница из бугарског. Са друге стране, постоји и израз (еуфемизам?) *најправити њогачу* „какити“.

³⁹ За ту семантику, независно од другачије творбе, уп. и *шљѣйак* т. „слабо печен, гњѣцав хлеб“ (Ускоци, СТАНИЋ II 518–519), блр. дијал. *лѣпѣшка* f. „неуспео хлеб“ (ЭССЯ 14:124).

⁴⁰ Иако делују као савремени жаргон (уп. и „направити *йиѣи* од некога“), ови изрази могу бити и врло стари.

⁴¹ На основу примера „Овамо ми се гради једна корист, а ономо (sic!) зањом лепе-ри (иде) десет другијех већих штета“ (БиХ, Зовко) не би се рекло да је то сасвим неутрално значење „ићи“.

лейџриџи се impf. „лепршати, вијорити се, лепетати“ (Славонија)

клејџџаџи impf. „махати, ландарати“

шклџбаџи impf. „климати се, нпр. зубало ми шклеба“ (Озаљ, ТЕЖАК 1981:403)

Озаљски говор нормално не озвучава лабијале (уп. *клејџџи*, *склејенџџи* итд.), тако да овде није по среди локална појава алтернирања звучности финалног лабијала основе, већ још једна реализација основе *клеб-* (уп. *клебџџаџи*, *клебџриџи* итд. у групи (8.3.3.) овог потпоглавља). Овај облик садржи редак случај двоstrukе експресивне префиксације.⁴²

(1.6.2.)vb. „ВИСИТИ; ОБОРИТИ (СЕ)“

клџџаџи impf. „бити савијен, висити“⁴³

клџџиџи impf. „обарати ушне шкољке (о животињама); кривити, обарати, спуштати обод на шеширу“ (Банија)

Овај с.-х. облик у прасловенском речнику наводи се s.v. **klepiti* (и тамо са резервом према реконструкцији назалног елемента за неке континуанте, cf. ЭССЯ 10:34–35), међутим његови синоними са коренским вокализмима *-o-*, *-a-* и *-u-* (уп. у истој групи потпоглавља *лоџаџи*, *лаџаџи*, *лиџаџи*) оправдавају нашу подразумевану реконструкцију његовог псл. предлошка као **klepiti*, уп. и истозначне слн. или чеш. глаголе који настављају нпр. **klapěti*, **klapnōti* итд. (ЭССЯ 9:125).

(?) *хлејџџаџи* impf. „махати ушима тако да лупају“ (Брач, Дубровник, RJAZU)

...sub. NOMINA AGENTIS, NOMINA ATTRIBUTIVA

клејџезан, *клџџес*, *клејџесан* m. „висок, незграпан, неотесан мушкарац“; „непристојно обучен човек“, „онај који се у ходу клати“ (Ускоци, СТАНИЋ I 364)

клџџавац m. „који је повијен у леђима, погурен“⁴⁴

клџџа f. „клемпава жена; крмача, коза“

клџџаница f. „смоква која презри па се обори доле“ (Дубашница)

⁴² За *ш-* испред *к-* в. још *ошклџаџиџи* у групама (1.0.) и (4.2.2.) овог потпоглавља, док је нпр. *шклџаџац* < *склџаџац*, уп. s.v. у групи (1.5.2.) потпоглавља *лоџаџи*.

⁴³ Ово се значење реконструира само на основу примера: „Кад смокве презру, онда се оборе доле, па тад веле да ‘клепљу’“ (Дубашница на Крку), уп. и *клџџаница* f. „смоква која презри па се обори доле“ (ibidem).

⁴⁴ „Стари клепавац ... стоји ... као грбави колац у плоту“ (Шеноа).

клеѝашица f. „мотика великих ушију“ (Книн)

...adj. ADJECTIVA DESCRIPTIVA

клеѝав, -а, -о „клемпав“

клеѝаст, -а, -о „исто“

хлеѝаст, -а, -о „исто“ (Брач, Дубровник RJAZU)

(1.7.3.)vb. „РАДИТИ ЛОШЕ, ОШЉАРИТИ; ДАНГУБИТИ“

клеѝаѝи impf. „аљкаво радити“ (Велике Пчелице); колоков. „пискарити“

склеѝаѝи pf. жарг. „урадити којекако“

уклеѝаѝи pf. „грубо урадити“ (Ускоци, СТАНИЋ II 426)

склеѝѝаѝи pf. „исто“ (ibid. 310)

...sub. NOMINA AGENTIS

шлеѝна f. „лења, неуредна жена“ (ibid. 519)

клеѝало m. „неуки занатлија“

клеѝаѝ m. „лимар“

Иако се у РСАНУ за ову реч (иначе маркирану као нераспрострањену!) даје немачки предлогак, *Klempner* „лимар“, сматрамо да је она ипак домаћа, изведена од *клеѝаѝи* у значењу „ковати, откивати“⁴⁵, евентуално са интерференцијом значења „невешто радити“. Кад ова именица не би била оказионализам, него (усамљени, а самим тим и директни) германизам, њен фонетски лик би верније одражавао немачки предлогак.

(2.1.)vb. „КОПАТИ, ДУБИТИ“

клеѝеѝиѝи impf. „правити удубљење у дрвету, дубити“ (Банија)

(2.2.2.)vb. „САКРИТИ (СЕ), УГУРАТИ (СЕ)“

(?) *уклеѝаѝи (се)* pf. „утрапити некоме нешто; угурати се, умувати се“ (Ускоци, СТАНИЋ II 426)

Суштина овог значења је нејасна, али се намеће паралела са *уба-шѝраѝи се* „углавити се, сместити се“ (в. исту групу у поглављу *бу-хаѝи*). Уп. исти облик у групи (7.6.) овог потпоглавља.

склеѝѝаѝи pf. колоков. „заробити; сместити некога на неко лоше место (нпр. у затвор)“

⁴⁵ Другим речима, творбено би то био девербал, као *ѝекар* < *ѝећи*, а не деноминал типа *лимар* < *лим*. За функције суфикса -аѝ, cf. SŁAWSKI 1976:21–22.

За супротни случај истог значења са позитивном конотацијом, в. *убашићурајти* (*се*) (иста група поглавља о глаголу *бухајти*). Уп. и *склејѐћуајти* „салетети, сколити“ у групи (7.7.) овог потпоглавља.

(3.1.)vb. „СЕЋИ, РЕЗАТИ“

ООО Глаголски облици нису потврђени.⁴⁶

...sub. NOMEN INSTRUMENTI

клѐйка f. „цепни нож дрвених корица“ (Банија)

(3.1.1.)vb. „ТЕСАТИ, РУБИТИ; ЦЕПАТИ (дрва)“

клѐнућии pf. „посећи, срубити“ (Ускоци, СТАНИЋ I 364)

о́кленућии pf. „одсећи, одрубити“ (ibid. II 32)

...sub. NOMINA RESULTATIVA

лѐйући m. „осушено иверје које ветар диже са пута“ (Далмација, RJAZU)

лѐйу́к m. „осушено иверје“ (Далмација, RJAZU)

Овај облик могао би се тумачити као метафора фитонима *лѐйу́х* „биљка широког лишћа (код разних ботаничара: оман, локвањ, дивизма)“, такође *лѐйу́к* „подбел, *Tussilago farfara*“ са прелазом -х > -к. Скок је чак имао идеју о укрштању фитонима са поствербалом глагола *лејућуајти* „летети“ (SKOK II 288) што је у принципу мало вероватно, мада је облик *лѐйући* и сам заправо поствербал од *лејућуајти* (као *лѐйѐћи* од *лејѐћуајти*, cf. ЭССЯ 14:129). Са друге стране, претходни пример са финалним -ћи говори да је значење „сећи, резати, дељати и сл.“ иманентно основном глаголу *лѐјајти*. И најзад, није искључено да је финално -к фантомске природе, можда *lectio incorrecta*.⁴⁷

(?) *лѐйу́ша* f. „брод“⁴⁸

⁴⁶ Поред именице која следи, реконструкцију значења подупиरे и рус. дијал. *ле́пѣть* „сећи, тући“. Иако је тај глагол у руском потпуно усамљен (cf. ЭССЯ 14:130), траг истог значења налази се у дијал. именици *лепѣшина* „крчевина у шуми, слатина“ (ibid. 118).

⁴⁷ Није нам познато у ком је виду Павлиновић приносио свој материјал за RJAZU, али лично искуство са сличном грађом за РСАНУ учи нас да је код многих наших аутора који су пре једног века и више писали латиницом са примесама готиче, често тешко разликовати -ћи- од -к-.

⁴⁸ Уп. пример: „Л е п у т и н а полетела, на лепуту долетела, с капетаном диванила, па се натраг повратила“ (НЗаг БиХ, Зовко). Прва реч ове загонетке је хапакс (не доноси је ни РСАНУ) па остаје да само претпостављамо да је денотат „птица“ (евентуално као метафора поласног „ивер“). Овај пример не бележи ни SIKI-mić 1996.

лейѝрица „шипка на набрдњачи разбоја“ (Херцеговина)⁴⁹; „танка даска за покривање крова; тараба, плот“

ѡклеѝак т. „одломак од даске“ (Ускоци, СТАНИЋ II 32)

(3.1.2.)vb. „КОСИТИ“

ООО Глаголски облици нису потврђени.

...sub. NOMEN INSTRUMENTI

леѝпара f. „врста широке косе (за кошење)“ (Ускоци, СТАНИЋ I 416)

Отворено је питање шта је мотивација овог назива, да ли сврха којој коса служи (у ком случају му је место у овој групи), или радња чији је коса резултат (у ком случају му је место међу техничким терминима, у групи (9.9.) „ковати“, уп. и *клеѝаѝи* и сл.).

(3.4.)vb. „КИДАТИ, ЧУПАТИ; ВУЋИ; ЦЕПАТИ“

ООО Глаголски облици нису потврђени.

...sub. NOMINA RESULTATIVA

шљѝѝак т. „рита, траља“ (Ускоци, СТАНИЋ II 518)

леѝѝѝак т. „дроњак“⁵⁰ (ibid. I 416)

леѝѝѝѝр т. „нешто откинуто, одсечено, што виси и клати се“ (Г. Цапарде, ЂУКАНОВИЋ 1983:278; проред ЈВ-II)

Прецизност дефиниције даје основа да се ова именица класификује у четири различите семантичке групе нашег списка, али права дилема о томе која је примарна односи се на значења „сеѝи“ и „кидати“ (уп. примере у обема групама, (3.1.) и (3.4.), даље у овом поглављу). Ипак, за већину сродних облика (нарочито за синонине *лаѝа-ћѝр*, *лиѝаћѝр*, *леѝѝѝак*, *шљѝѝак* итд., cf. svv. — уп. и *ѝлубак* „дроњак“ у истој групи поглавља *луѝаѝи*) најадекватнији заједнички именитељ јесте „кидати“.

У етимолошкој литератури ову именицу (и то баш ову потврду, јер друге нема) доноси једино московски прасловенски речник и то s.v. **lepetь* / **lepetā* / **lepetь* где се она творбено тумачи као деноминални дериват са суфиксом *-иѝ* (ЭССЯ 14:129). За нас је битно да семантика бројних континуанти основне именице **lepetь* показује синкретизам значења „звук, шум“ и „комад, парче“, пореклом од глагола

⁴⁹ Или како стоји у једном од извора: „Танка дрвљад на витлу што се на њих намјести памук кад се мота“ (БиХ, Грђић).

⁵⁰ Уп. рус. дијал. *лепáк*, *ляпáк* „рите, траље; комад, парче (зечје коже)“ (ЭССЯ 14:116).

*lepati „лупати, ударати“ и **lepiti* „љуштити, одирати“. Први се изводи од ономотопејске основе **lep-*, а други од ие. корена **lep-* „љуштити, гулити“ (ibid.). Скок ову реч нема, већ у посебној одредници доноси само *лийаћур*, према запису код Вука, али без икаквог етимолошког или творбеног коментара (СКОК II 305).

Овај облик, тј. његов необичан завршетак *-ћур* (на први поглед он чак делује алоглотски) нема паралела у српско-хрватској творби (осим код синонимних и етимолошки истоветних именица *лайаћур* и *лийаћур*, као и *лайаћур* „лупетало“), али има пандане *лейћуг* (в. ниже) и *лайћун*, *лайаћак* (в. у групи (3.1.) потпоглавља *лайати*). Сви они показују неетимолошко перзистирање јотованог дентала (настало вероватно под утицајем *-ј* презента *лѣйѣм* < *лѣйѣати*) које је добило експресивну функцију. Више о старим суфиксима *-ур* и *-уг* cf. SŁAWSKI 1976:26–27, односно SŁAWSKI 1974:67–68.⁵¹ И најзад, у смењени коренског вокализма *-е-* /*-а-* /*-и-* код ових именица можда треба видети експресивно алтернирање или резултат вокалске дисимилације у самој именици, пре него рефлекс правог аблаута.⁵² Детаљније о целом низу cf. ВЛАДИЋ-ПОПОВИЋ 1998а.

лейћуг (од *йизде*) т. „клиторис“ (Anthrophyteia VIII, Leipzig 1911:453)

Овај анатомски термин представља метафоризацију значења претходног апелатива, са варијацијом у суфиксу, уп. семантички и етимолошки најближе именице *лайати*, *лайатиак*, *лайаћак* „дроњак; парче коже; избочени део неког телесног органа, режањ“ у групи (3.1.) потпоглавља *лайати*.

лесећѣ(х) т. „латица делом отпарана“ (Стара ЦГ, ПЕШИКАН 1965:252)

Овај облик је вероватно < **лейсећух*, са мало необичном метатезом стабилније групе *-йс-* у мање стабилну *-сй-*. До исте промене дошло је (на сличном терену) и у случају семантички и формално бли-

⁵¹ Док за извођење с.-х. *-ур* од псл. *-игъ* нема никаквих сметњи, за с.-х. *-уг* није јасно да ли потиче од псл. *-ргъ* или *-ига*, при чему у првом случају постоји функционална, а у другом морфолошка (није потврђена варијанта мушког рода, већ само женског) сметња директном извођењу с.-х. суфикса од псл. суфикса. Додуше, тај детаљ, нпр. како се у с.-х. развила моција које у псл. није било, за укупно етимолошко тумачење није битан и не треба да представља проблем.

⁵² Он би се регуларно развио на основу апофонског низа ие. **lep-* /**lor-* /**lap-* > псл. **lep-* / **lor-* (> **lap-*) / **ьp-* (> **lip-*), уп. и већ поменуто опаску Варботове о уклапању првобитно ономотопејских глагола у систем словенског аблаута (ВАРБОТ 1988:68 тј. § 0.2.6 о.п.).

ског *лѣсѣаѣк* „мали део неке целине“ (уп. s.v. у групи (3.1.) потпоглавља *лайѣи*).

(?) *лѣйѣѣуз* m. „врста народног веза“ (Врпоље)⁵³

(?) *лѣйѣрача* f. „врста веза, шаре на чарапама“ (Босна?)⁵⁴

Последња два примера смештамо овде са резервом (мада је њихова припадност овом етимолошком гнезду несумњива). У недостатку детаљнијих података (в. претходне две напомене) остаје само да претпостављамо да дотичне шаре личе на крпе, ресе и сл.

(?) *лѣйѣрица* f. „врста теста, колача“ (Оток)⁵⁵

Овај назив је највероватније мотивисан изгледом реалије, али није јасно како. Питање је да ли се мисли на „нешто пљоснато“ или на „нешто у облику лептира“ (уп. *лѣйѣр* = *лѣйѣир*). Расветљавању овог проблема не доприноси ни формално-семантички најближи пример *лѣйѣрица* f. „врста теста за супу, сеченог у облику квадрата“ (Ловра, МИЈАТОВИЋ 1983:161)⁵⁶. Веза са термином *лѣйѣиња* (уп. у групи (1.5.3.) овог потпоглавља) неизвесна је (тј. зависи од мере у којој се може бранити његово алоглотско порекло), али припадност етимолошком гнезду глагола *лѣйѣи* практично је ван сваке сумње.

(3.6.)vb. „ГУЛИТИ, ЉУШТИТИ“

ООО Глаголски облици нису потврђени.

...sub. NOMEN RESULTATIVUM

лѣйѣѣња f. „љуска од зрна грожђа, плодова брескве или шљиве“ (неидентификовани извор, cf. ЭССЯ 14:133 s.v. *lepunъ / **lepun'a*)

⁵³ Необичан суфикс највероватније је фантомска појава, пореклом од погрешне реституције номинатива једине према облику множине *лѣйѣѣузи*, уп. претходну потврду *лѣйѣѣуг* и пример: „На торби су петље увијене ... По дну петала је поруб, а по њему стрике (тј. лепеѣѣузи, од тал. *stricca*). Испод стрике су куке од четири куке, а испод њих стрике троврсне, па су онда испод њих цвјетићи мали, па стрике, за тијем иду куке грлићарке склопљене.“ („Народни везови“, Вулећ Вукасовић Вид, *Сјоменик СКА XLII*, Београд 1905, 215). Како опис није пропраћен сликом (а једини речник који бележи реч *stricca* описује је као наутички термин „трака или дрвени круг који покрива отвор на улазу у доњу палубу итд.“ DEI V 3655 — дакле, ради се о поклопцу, великој реси), остаје да претпоставимо да је и то „реса“.

⁵⁴ Као врсте веза наводе се „ѣилимача, ... окача, ... лепирача“ итд. (Миронова, ГЛЕМ III, 22 према РСАНУ), без убикације; како се у уводу помињу Романија, Фоча и Гласинац, вероватно је и овај назив са тог терена.

⁵⁵ Са примером „... колачићи у слатко и *лисѣарићи* и *лѣйѣрице* на прсте“.

⁵⁶ Друго значење ове речи је „лептир купусњак“, али у истом говору постоји и облик *лѣйѣир*.

(3.6.1.1.)vb. „КОМУШАТИ“

ООО Глаголски облици нису потврђени.

...sub. NOMEN RESULTATIVUM

лейушина т. „комушина, кукурузовина“ (ЦГ, Пољица, Босна)

Упадљива је истоветност творбе синонима *лей-уш-ина* и *ком-уш-ина*.

(3.6.2.1.)vb. „УРЕДИТИ, УДЕСИТИ (СЕ); БИТИ ЛЕП“

клејати / *клејати* impf. „дотеривати, удешавати некога“

(3.7.)vb. „РАЗБИТИ (СЕ), ПУЋИ, ПРСНУТИ“

разлейути се pf. „распући се, разбити се“ (Ораховица, Славонија)

У овом случају префикс носи значење, по аналогији са *раз-бијати* и сл., а сама чињеница да је он уопште дошао на ову основу говори о интензивном присуству значења „ударати“ код основног глагола *лејати*. Ово значење је усамљено, како у српско-хрватском, тако и на словенском терену.⁵⁷

расклејати pf. „разбити; раставити, раздвојити“

расклејати pf. „исто“ (Ускоци, СТАНИЋ II 257)⁵⁸

раскленити pf. „раставити“ (Нашице, SEKEREŠ 1966:281); „раставити на делове“ (Барања, SEKEREŠ 1977:450)

(4.2.2.)vb. „ЈЕСТИ, ПИТИ (неумерено)“

жлёмјати impf. (*на- се; њо-*) „пити, локати“ (Озаљ, TEŽAK 1981:419)

Ово је једини случај да је неки облик основе **lep-*, додуше дво-струко експресивизиран (и префиксом *ж-* и инфиксом *-м-*), посведочен у овом чисто ономотопејском значењу. Уместо за глагол *лејати* уобичајене дезономатопеизације, у овом случају дошло је до обрнутог процеса, до ономотопеизације „обичног“ глагола, уп. *жлёмјати* *„ударити“ у групи (1.0.) овог потпоглавља.

⁵⁷ Једини семантички близак облик, мада не баш савим подударан, јесте чеш. *lepta-ti* impf. „разорно деловати на нешто; кварити површину нечега“ (ЭССЯ 14:125).

⁵⁸ Овај облик изгледа да је начињен као антоним глагола *склејати* pf. „направити (којекако), сковати“.

(4.3.)vb. „ЗАЛЕПИТИ (СЕ), ПРИЉУБИТИ (СЕ); НАХВАТАТИ СЕ“

прилепейтѣи се pf. „прилијепити се уз кога или уз што“ (Брусје, DULČIĆI 1985:620)⁵⁹

У прилог овакве класификације овог примера (односно његовог убрајања у континуанте псл. **lepiti* „ударати“) говори чињеница да је у истом говору посведочен и облик *прилийи* pf. „прилепити, приљубити; плъснути, дати плъску“, као правилан икавски рефлекс псл. **lēpiti* „conglutinare“. Уп. и друге такве случајеве у којима је реализована семантичка типологија префикс *при-* + глагол „ударати“ = „залепити“, *прибиити* и *прилубиити* (у истој групи поглавља *биити* односно *луйаити*).

(4.4.)vb. „ШЕПУРИТИ СЕ, ОХОЛИТИ СЕ“

лейушиити се impf. „шепурити се, кочоперити се“

Овај пример није апсолутно поуздан (потврђен је само једном у ученом извору из 1800. године, мада у јасном контексту „лепуши се као пав“), али сама семантичка типологија „ударати (сећи“) → „правити се важан“ није спорна, уп. *луја се* „заноси се, уображава“ (у истој групи поглавља *луйаити*), слично *охолити се*⁶⁰ итд. С друге стране, како су не само исти овај облик, већ и *лейухаити*, *лейушаити*, *лейршаити*, као и *лейишаити*, *лейейшаити*, *лейуишаити* итд. посведочени у значењу „махати крилима“, вероватно је исправније да се ово апстрактно значење схвати као непосредна метафора тог конкретног. Исти суфикс је у непалатализованом виду, осим у *лейухаити*, очуван и у *леиухнуити* (уп. s.v. у групи (1.3.2.) овог потпоглавља).

Појединачно узето и стриктно формално гледано, творба овог глагола (а са њом и сама етимологија) подложна је преиспитивању: није сасвим немогуће да се он декомпонује на експресивни префикс *ле-* и глагол *йушиити (се)* < *йухаити*, *йуваити (се)* (где овај последњи облик значи и „правити се важан“, тако и БЈЛЕТИЋ 2000:99) — што би имало релативне творбене паралеле у синонимима *ше-йуриити се*, *ко-чо-йериити се* (за такву префиксацију cf. БЈЛЕТИЋ 1993, за основне глаголе *йуриити* и *йериити* са свим префиксима, cf. БЈЛЕТИЋ 2000:287–294, 275–284). Међутим, ова могућност ипак остаје у домену теоријске претпоставке јер се овај глагол (као и горенаведени облици), формално и семантички апсолутно уклапа у етимолошко гне-

⁵⁹ Са сликовитим примером „Прилепето се је уз њу како лупор“ (о самом лупору, в. s.v. *луйар* у групи (3.6.) поглавља *луйаити*).

⁶⁰ Ово од псл. **xoliti* < ис. **ksol-* < **ks-* „резати и сл.“ Више о овом глаголу и тој типологији cf. ПЕТРОВИЧ 1993.

здо основног *лейайи* „ударати“. У том смислу као нарочито значајну видимо везу са обликом *лейухнуџи* „умрети“, уп. коментар s.v. у групи (1.3.2.) о.п.

(4.6.)vb. „КРИВИТИ (СЕ), ДЕФОРМИСАТИ (СЕ)“
клејѣриџи impf. „кривити, витоперити“ (Банија)

(4.7.)vb. „(ПРЕ)САВИТИ (СЕ); ВЕЗАТИ“
ленуџи pf. „поклонити се као паднувши ничице“ (Херцеговина, Павлиновић, RJAZU)

Неизвесно је да ли је за семантику овог глагола примаран моме-
нат „савијања“ или можда „падања“ — у сваком случају, значењске паралеле му треба видети у чак. *џрилџи се* „сагнути тело напред; пасти преко греде“ и шток. *џрелуџи се* „савије се у леђима“ (у истој групи поглавља *луџаџи*), као и у етимолошки сродним руским и белоруским глаголима⁶¹.

(5.1.)vb. „ТАНДРКАТИ (ономатопејски)“
лѣјѣџнуџи pf. „произвести лепет“

Иако у нашој класификацији постоји посебна група (8.4.1.) у ко-
ју се смештају значења типа „лепршати крилима“, будући да њу схва-
тамо као део надгрупе „Телесне радње“, овај глагол и поствербалну
именицу која следи ипак класификујемо овако јер је у њиховим де-
финицијама примарна звучна компонента значења. Без обзира на то
што постоји сумња у прасловенску старину овог конкретног облика
глагола тренутног вида (cf. ЭССЯ 14:127)⁶², он у трајном виду има
пандане у готово свим словенским језицима, и то по правилу са се-
мантиком акустичних ефеката. Исто важи и за његов поствербал (уп.
следећу именицу, cf. ЭССЯ 14:126–127, 129).

...sub. NOMEN АСТІ

лѣјѣџ m. „потмуо, пригушен звук птичијег махања крилима“

⁶¹ Уп. рус. *лѣпнуть*, *лѣпнуть* „пасти на земљу, стропоштати се“, блр. дијал. *лѣпнуць* „пасти; куцнути, ударити“ (ЭССЯ 14:131).

⁶² Отворено је питање да ли је та сумња основана с обзиром на постојање рус. и чеш. глагола врло сличних значења. За нашу анализу и није битно датирање облика већ чињеница да се он изводи од **lepetati* (ibid.), које је са своје стране протумачено као примарни глагол, са варирајућим суфиксима *-et-*, *-ot-*, *-ѣt-*, у крајњој линији < **lepati* или **lepiti* (ibid. 126–127).

За творбу ове именице в. коментар поводом претходног глагола.

(5.2.)vb. „ЗВОНИТИ, КУЦАТИ, СВИРАТИ, ПУЦАТИ“

клѣнуѣти pf. „завонити“

клѣнкаѣти impf. „мелодично ритмички звонити са више звона“
(Озаљ, ТЕЖАК 1981:368)

клѣйѣѣѣти impf. „клопарати, звонити“

клѣйѣѣѣти impf. „лако ударати, лупкати“

клѣйѣсаѣти impf. „одавати монотон звук“

...sub. NOMEN ACTI, NOMINA INSTRUMENTI

клѣйѣѣ m. „шум, клопараѣе“

клѣйѣѣ m. „клатно, звонце“

клѣйѣѣѣ f. „дрво које удара по млинском колу; звоно“

клѣйѣѣѣѣ m. „клатно звона, звечак; батић у млину који удара у жрвањ“

клѣйѣсало m. „звечак“

клѣйѣсалина f. „исто“

(6.1.)vb. „ДУВАТИ, ВЕЈАТИ“

клѣнуѣти pf. „пасти у великој количини, нападати (о снегу)“
(Подриње, Подунавље)

(7.4.)vb. „ТУМАРАТИ, ПОТУЦАТИ СЕ“

лѣйѣрати impf. * „скитати, луњати“ (Ускоци, СТАНИЋ I 416)⁶³

Ово значење није посведочено међу облицима овог глагола ван с.-х. језика⁶⁴, мада семантичка типологија „ударати“ → „лутати“ иде у ред најфреквентније реализованих помака, уп. нпр. с.-х. *поѣѣѣѣти се*.

клѣйѣѣѣти pf. „превалити велики, напоран пут“ (Трешњево)

клѣйѣсаѣти impf. „вући се, клипсати“

клѣйѣѣѣти impf. „преваљивати неки пут, ићи некуда (обично непотребно, напорно)“ (Трешњево); „ићи тешко, посрћући“ (Ускоци, СТАНИЋ I 364); „ићи бесциљно, некуда ходити“ (Прошћење, ВУЛИЧИЋ 1995:58)

⁶³ Опет реконструишемо значење пошто ауторова дефиниција: „лепршати“ не одговара примеру: „Лепира Мара по селу“.

⁶⁴ Осим делимично, у рус. *улепетну́ть* „побећи“ и укр. *дати лепету́хи* „побећи, киднути“, cf. ЭССЯ 14:127.

(7.6.)vb. „КРЕНУТИ, ПОЋИ, СКОЧИТИ“

сколѣйиѣи се pf. „нагло устати иза сна“ (Озаљ, ТЕЖАК 1981:398)

Ово је једини случај у коме је овај глагол префигиран експресивним префиксом *ко-*.

уклѣйаѣи pf. „једва се спасити“ (Ускоци, СТАНИЋ II 426)

Формално овај облик припада овамо, мада је значење нејасно (класификујемо га овако, полазећи од тога да је по среди резултат трчања, бежања). Функција префикса као у *ушѣи* „побећи“. Уп. исти облик и у групи (2.2.2.) овог потпоглавља.

(7.7.)vb. „НАВАЛИТИ, НАПАСТИ, НАСРНУТИ“

(?) *склейѣѣи* pf. „салетети, сколити“ (Ускоци, СТАНИЋ II 310)

Уп. слично *склѣйаѣи* у групи (2.2.2.) овог потпоглавља.

(7.9.)vb. „СКАКАТИ, БИТИ НЕМИРАН (о деци)“

ООО Глаголски облици нису потврђени.

...sub. NOMEN AGENTIS

клѣйѣк m. „дечак, момчић“ (Матавуљ)⁶⁵

(8.1.)vb. „ТРЕПТАТИ, ЖМИРКАТИ“

ООО Глаголски облици нису потврђени.

...adj. ADJECTIVUM DESCRIPTIVUM

клејѣѣав, -а, -о „жмиркав, који трепће“⁶⁶

(8.2.)vb. „БРБЉАТИ“

лејѣраѣи impf. „лапарати, брбљати“, нпр. *језик је лејѣрао*

лејѣѣоѣи impf. „блебетати“ (Далмација, ČDL 491–492)⁶⁷

шлѣѣа impf. „говори бесмислице; лупа, трућа“ (Ц. Река, МАРКОВИЋ 1986:490)

⁶⁵ „Момче конавоско ... висок клепак ... не бјеше још навршио осамнаесту годину.“

⁶⁶ Уп. исто значење међу исл. континуантама псл. **lypati (se) / *lypnōti* (ЭССЯ 17:35).

⁶⁷ Ово значење је потврђено и у пољском, руском, украјинском и белоруском (ЭССЯ 14:125). Ту би вероватно спадало и буг. *лепаѣам* „говорим глупости, мрмљам“, мада се овај облик у БЕР-у тумачи као варијанта ономатопејског глагола *лапаѣам* (ни његово порекло се заправо не објашњава), до које се дошло дисимилацијом *е* : *а* < *а* : *а*, а не помиње се чак ни могућност везе са глаголима *лѣнна, лѣпнувам, лѣпѣѣа* итд. (БЕР 3:362–363). Уп. и рус. дијал. *лѣпник, лѣпница* „брбљивац, -ица“ (ЭССЯ 14:135).

клејѐтаѝи impf. „брбљати“

клебѐцаѝи impf. „којешта говорити, трућати, брбљати“ (Војводина, Змај)

...sub. NOMEN ACTI, NOMINA AGENTIS

клејѐѝи m. „брбљање; грдња“

клејѐтача f. „брбљивица“

клејѐѝуша f. „исто“

клебѐцан m. „шмокљан, будала“ (Срем и Бачка, Вук)

Овој последњој именици Скок је посветио чак посебну одредницу, али без икаквог тумачења (СКОК II 93). Ми је овако класификујемо да би остала у вези са глаголом *клебѐцаѝи* (чији је несумњиви поствербал, и то са истог терена), мада би именица сама по себи одговарала и групи (7.1.2.) „заостајати (ментално, социјално)“. Уп. и *клебѐц*, непроширени поствербал истог глагола, са другог ареала у групи (8.3.3.) „смејати се“.

(8.3.1.)vb. „ШКЉОЦАТИ (вилице, зуби)“

клејѐтаѝи impf. „ударати један о други (о зубима)“

(8.3.2.)vb. „МЉАСКАТИ (устима)“

лѐѝтаѝи impf. „мицати се, подрхтавати (о уснама)“

(8.3.3.)vb. „СМЕЈАТИ СЕ“

клебѐтаѝи се impf. „клиберити се“ (Злакуса)

клебѐриѝи се impf. „исто“ (Ниш?)

клебѐриѝи се impf. „смејати се гласно и ружно“ (Љештанско, ТЕШИЋ 1977:273)

Ови облици досад нису никако нотирани у етимолошкој литератури, а нема ни већ постојеће реконструкције у коју би се они уклопили. Међутим, неколико сличних ономатопејских глагола реконструисани су на псл. нивоу али са иницијалним х- (без суфиксалног елемента -r- који је вероватно новија, локална појава), и са семантиком која је мање-више блиска значењима с.-х. глагола на *клеб-*: **xlebetati* / **xlebr̥tati* / **xlebr̥tati*? (одредница између осталог садржи чеш. дијал. *chl'emtat* „смејати се“, рус. дијал. *хлебѐтатъ* „брзо говорити“) и **xlepati* (са примером буг. *хлѐпѝм* „махати језиком, шљискати“, cf. ЭССЯ 8:25–26).

Истом творбеном огранку етимолошког гнезда *леѝаѝи* припадају и *шклѐбаѝи* „климати“, *клебѐѝаѝи* „махати, клепетати крилима“,

клебѣц „онај који се клебеће, клибери“, односно *клебѣцаџи* „којешта говорити, трућати, брбљати“, *клебѣцан* „шмокљан, будала“ (за детаље в. s.vv. у групама (1.6.1.), (8.2.), (8.4.1.) овог потпоглавља).

Битне семантичке и творбене паралеле (са једином разликом у коренском вокализму) чине облици *клибиџи* / *клиберџи* (*се*) итд. у истој групи потпоглавља *лиџаџи*.

...sub. NOMEN AGENTIS

клебѣц т. „онај који се клебеће, клибери“ (Злакуса)

(8.4.1.)vb. „ЛЕПРШАТИ КРИЛИМА“

леџџаџи impf. „лепетати (крилима)“

леџџаџи impf. „ударати, махати крилима; њихати шумно; мицати се бучно; треперити, подрхтавати“

Уп. исти глагол у свршеном виду, са посебним семантичким аспектом, у групи (5.1.) овог потпоглавља.

леџџаџи impf. „ударати, махати крилима“

леџџаџи = *леџџаџи* impf. „лепршати“

леџџаџи impf. „лепршати“

леџџаџи impf. „махати, ударати крилима; вијорити се; извијати се“

Не треба сасвим искључити ни могућност да је овај облик варијанта глагола *џрхаџи*, *џршем* са експресивним префиксом *ле-*. Скок га тумачи као контаминат *леџџаџи* и *џршаџи* (што је мало вероватно) али истовремено упућује на *леџџаџи* и *леџџаџи* (СКОК III 39) чиме индиректно говори у прилог нашег тумачења. Уп. и сличан случај формалне дилеме код глагола *леџџаџи се* у групи (4.4.) овог потпоглавља.

клебџаџи impf. „махати, клепетати крилима“ (Ускоци, РСАНУ)

(8.8.)vb. „ДРХТАТИ“

узлеџџаџи, *узлеџџаџи* pf. „уздрхтати; тешко се устрести“ (Брусје, DULČIĆI 1985:710)

(8.9.)vb. „ПУЛСИРАТИ“

леџџаџи impf. „куцати, лупати (о срцу)“

залеџџаџи pf. „задрхтати, залепршати (о срцу)“ (Брусје, DULČIĆI 1985:729)

клеџџаџи impf. „тући (о срцу)“

(8.9.1.)vb. „ЖУДЕТИ“

лейѡаѡи, лейћем impf. „страсно желети“ (Славонија, XVIII в., RJAZU)⁶⁸

хлейѡјейѡи impf. „хлепјети“ (од XVIII в., Кавањин, Павић, Пешталић, RJAZU)

хлѣјјейѡи impf. „ardenter cupere, чезнути“ (Марулић, Гундулић, Хекторовић, RJAZU)

хлейѡаѡи impf. „concupisco, appeto“ (Микаља, Волтић, Стулић, RJAZU)⁶⁹

лѣѡиѡи pf. „чезнути, жудети“ (Ускоци, СТАНИЋ I 416)

Последњи облик је усамљена савремена потврда, и то из говора у коме се иницијално *х-* губи — тако једино поуздано сведочанство деривата чисте основе остаје *лейѡаѡи* код славонског писца XVIII века. Уп. у истом говору синонимно *лиѡиѡиѡи* (међу другим потврдама са иницијалним *х-*, в. у истој групи потпоглавља *лиѡаѡи*).

...sub. NOMINA ACTI

нѡхлеѡа f. „незасита тежња, потреба за чим, похлепа“ (Далмација, Павлиновић)

ѡдхлеѡа f. „исто“

Скок ове именице помиње s.v. *хлаѡиѡи* „ветрити“ где у оквиру те ономотопеје вокализму *-е-* приписује „психолошко значење“, за разлику од вокализма *-а-* који носи конкретна значења (SKOK I 672).

(9.1.)vb. „ТРЕБИТИ, ВЕЈАТИ (жито и сл.)“

ООО Глаголски облици нису потврђени.

...sub. NOMINA RESULTATIVA

леѡух m. „плева(?)“ (Далмација, Павлиновић, RJAZU s.v. *ле-риѡ*)⁷⁰

Уп. коментар s.v. *лѣѡук* у групи (3.1./3.1.1.) овог потпоглавља.

клѣѡавина f. „слама из које је истресено жито“ (ЦГ)

⁶⁸ „У једином примјеру значи што и *хлейјейѡи*, али може бити да је писац мислио и на *лейѡаѡи*: ‘Нити ће срце за благом лептати’ код писца Славонца А. Ј. Кнезовић, неп. 160.“ (RJAZU)

⁶⁹ Савршен формални и довољно близак семантички пандан овој речи чини рус. дијал. *хлѣпаться* „заљубљивати се“ (ЭССЯ 8:26).

⁷⁰ Потврда је праћена примером „Јере народ није лепух, да се вихаром збија“. Павлиновић сам изгледа није дао значење већ је оно овако реконструисано, уз знак питања, у RJAZU — што у РСАНУ није преузето већ се дефинише као „лепут“.

(9.2.)vb. „ТРЛИТИ (лан, конопљу)“
клѣйати impf. „млатити, туцати (лан и сл.)“

(9.9.)vb. „КОВАТИ (метал)“
клејати impf. „ковати, одбијати“
клејати impf. „ударати, откивати“ (Озаљ, ТЕЖАК 1981:368)
клѣјати impf. „ковати алатку (секиру)“ (Прошћење, Вуличит 1995:58)

...sub. NOMEN RESULTATIVUM, NOMINA INSTRUMENTI

клѣй / *клѣй* m. „оштрица која настаје клепањем; део косе између оштрице и руба“

клѣйац m. „чекић за откивање косе“

клѣйка f. „цепни нож дрвених корица“ (Банија)

Није јасно шта је мотивација назива — да ли је то функција предмета или радња чији је он резултат — стога се термин класификује дупло, и овде и у групу (3.1.) „сећи“.

клејанац m. „нож начињен клепањем, ковањем“ (Буковица)

За разлику од претходног термина, овоме је свакако место у овој групи јер је из дефиниције јасна мотивација.

с.-х. (х/к)лопати

0.1 ОПШТА СЛИКА

0.1.1 На примеру различитих основа насталих апофонским алтернарањем вокала основе⁷¹, а затим и даљим експресивним префигирањем тако варираних основа које се све изводе од основног (пореклом ономатопејског) глагола *лейати*, испољавају се неке наизглед контрадикторне појаве.

0.1.2 С једне стране, готово свака од тих основа⁷² у стандардном језику, ако се до њега уопште пробила, носилац је једног одређеног значења. Тако се у реализацији чисте *-о-* основе, глаголу *лојати*, јавља значење „шљapati, бљузгати (се)“ (кога фактички нема међу континуантама *-е-* основе, уп. § 0.3.1.3 потпоглавља *лейати*), док је *-о-* основа експресивно префигирана са *к-*, у глаголу *клојати*, практично специјализована за значења тупог ударања, одзвањања (у жаргону, под утицајем дијалекта, и халапљивог једења). Даље се у реализацији чисте *-а-* основе (где је *-а-* производ дужења првобитног *-о-*), јавља значење „грабити, отимати“, а у варијанти са префиксом *к-* „ударати, тандркати и сл.“. Централно значење чисте основе са вокализмом *-и-* јесте „халапљиво, бучно пити“, док таква основа са префиксом *к-* првенствено асоцира на нешто што виси или се тетура.

0.1.3 Са друге стране, на релативно великом и разнородном узорку као што је наш корпус који покрива више дијалекатских извора показује се да било која основа може имати било које значење, односно да су све стриктне семантичке поделе практично неодрживе.

0.1.4 Како на прасловенској равни готово сви ови глаголи и њихови деривати имају у суштини паралелну творбу тј. деривацију, а на нивоу савременог с.-х. језика односно његових дијалеката у великој мери деле и исти семантички репертоар, определили смо се да их по-

⁷¹ Више о апофонском низу посл. **lep-* према **lor-* (> **lap-*) и **lър-* (> **lip-*), као и његовом ис. предлошку, в. § 0.3.3.2 потпоглавља *лейати*..

⁷² Теоријски чак 12 преосталих — в. инвентар од потенцијалних 16 различитих основа у § 0.3.3.3 у уводу потпоглавља *лейати*.

сматрамо све заједно. На тај начин се потенцира ирелевантност не само експресивног префикса, већ и вокализма основе, за реализацију одређених значења.

0.2/0.3 ЕТИМОЛОШКИ ПРЕГЛЕД И ДИСКУСИЈА

0.2.1 Скок глагол *лоѡаѡи* (бележи га само у облику глагола на *-пѡти*) на једном месту третира као ономатопејски, као преглашену варијанту готово општејезичке ономатопеје *лаѡаѡи* (SKOK II 269), а на другом га (у облику проширеном експресивним суфиксом *-оѡи-*) посматра у оквиру континуанти већ помињаног апофонског низа *ие. *lēp- / *lōp- /*larp-* „бити плѡснат и сл.“ (SKOK II 318–319), не повезујући те, у основи исте облике, па и не указује на могућност њиховог заједничког порекла.

Основу *клоѡ-* Скок тумачи као превојни ступањ прастаре словенске и прасловенске ономатопеје **klep-*, а не коментарише друге консонантске алтернације односно експресивизације основе, нити пак помишља на везу са глаголом *леѡаѡи* и сл. (SKOK II 96).

0.2.2 Бернекер упоређује глагол **lopati* са **lapati* и **lepetati* квалификујући их као „Schallsippe“, док на облике **chlopati*, **klopъ* и **klopotъ* упућује тек као на значењске паралеле (BERNEKER 732–733). Глагол **chlopati* описује само као ономатопејски (ibid. 390), за **klopъ* и **klopotъ* указује да су у апофонском односу према **klapati* и **klepati* (ibid. 524), док **loruchъ* пореди са **lapa* и **lopata* (ibid.), остајући тако првенствено на нивоу непосредних формалних паралела. Ако се усудимо данас да интерпретирамо оваквим распоредом одредница имплицирани Бернекеров суд од кога нас дели готово читаво столеће, закључујемо да је он поштовао формалну разлику, али је истовремено био свестан семантичког јединства међу овим облицима.

0.2.3 У ЭССЯ се **lopati* без резерве тумачи као ономатопејски глагол индоевропске старине који се налази у апофонском односу са **lapati*, а близак са **xlopati*, **xlapati* и **xlepati* (ЭССЯ 16:45–46).

Глагол **klopati* третира се као ономатопејски, и пореди се једино са глаголом **xlopati*, међутим њихов однос се тумачи као појачање експресивности, а не као апофонија (према **klepati*). Као експресивне се тумаче и варијанте овог глагола **klopiti* и **kloptati*, а преглашавање *-e-* и *-o-* основа помиње се једино у случају поствербала **klopъ*⁷³ у коме се препознаје стари дериват, са типичним *-o-* вокали-

⁷³ Он је као ентоним за стеницу, *Cimex*, распрострањен на словенском истоку, а као ентоним за крпеља, *Ixodes ricinus*, на југу, у с.-х. и слн. језику.

змом, од глагола *klepati, чиме се — формално гледано, односно индиректно, препознавањем аблаута — пренебрегава његова ономато-пејска природа. Ова именица се у прасловенском речнику реконстру-ише само као ентоним („стеница“ и „крпељ“), међутим, њена се-мантика у српско-хрватском је знатно шира (уп. -*ō-* „поклопац“, „клопка“, „отекина“ : -*ō-* „крпељ“, „ономатопеја ударца“). Дакле, то није случај ране специјализације. Српско-хрватске потврде указују на релативно позни губитак глагола и његове вишезначности о којој сведоче ови поствербали.

0.4 ШИФРИРАНИ СЕМАСИОЛОШКИ РЕЧНИК

Семантичке реализације континуанти псл. глагола **lopati* / **xlopati* / **klopati* и сл. у српско-хрватском су следеће:

(1.0.)vb. „УДАРАТИ“

залойо́ййт pf. „ударити“ (Брусје, DULČÍCI 1985:729)⁷⁴

шлѣйѣти рф. „ошамарити“ (Ускоци, Станић II 518)

рашлóйийти pf. „jako ударити“ (ibid. 265)

кльо́йати *imprf.* „тући, ударати“

кдѣйѣти рф. „лупити, ударити, клепити“

склоїаѣи рф. „истуѣи, изударати“ (Белостенец, RJAZU)

Уп. исти облик у групи (1.7.3.) овог потпоглавља.

...sub. NOMEN ACTIONIS, NOMINA INSTRUMENTI

лѡйѡѣ т. „лупање, ударање“

лѡѡаѡа f. „алатка, оруђе“

Уп. исти облик у значењу „сложен и увезан свежањ сувог дува-
на“ у групи (4.7.) овог потпоглавља. Формално гледано, ако је *лѣйѣй*
поствербал од *лѣйѣйати* (cf. ЭССЯ 14:126–127, 129), онда је могуће
и да је *лѣйѣй(а)* од *лѣйѣйати*, на шта указују и значења у РСАНУ: 1.
а. „убацивати лопатом“, б. „преметати лопатом“; 2. „ударати, захва-
тати (воду)“; 3. „падати, вејати крупним пахуљама“ (Назор, Краље,
Далмација, Вук); 4. „брбљати“ (Лика). Иако обе варијанте првог зна-
чења говоре за деноминал, остала указују на примарни ономатопеј-
ски глагол (уп. одговарајуће групе у другим потпоглављима у којима
нема именице од које би се правили деноминали). О снази аблаута
сведочи и чак. *лѣйѣйѣица* f. „алатка; анатомски део леђа“ (ČDL 491).

⁷⁴ Иако се у извору значење прецизира као „ударити као лопатом; по лопатици ударити ког“, у овом облику не треба видети деноминал, већ апофонску варијанту на истом месту и у истом значењу забележеног нормално префигираног основног глагола *залейџаџи* рф. „ударити, ошамарити“ (уп. у групи (1.0.) потпоглавља *лейџи*).

оклѡйити pf. „спустити, оборити наниже, оклембесити“
(PMCMX)

оклобѣиѣи pf. „исто“ (ibid.)

(1.7.3.)vb. „РАДИТИ ЛОШЕ, ОШЉАРИТИ; ДАНГУБИТИ“

склобѣиѣи pf. „учинити на брзину, провизорно изградити“ (Озаљ, ТЕЖАК 1981:369), уп. *склеѣиѣи*

склоѣиѣи pf. „саставити, спојити“ (Волтић, RJAZU)

Према дефиницији, овај глагол не би требало да буде у овој групи, међутим имајући у виду претходну потврду из дијалекта, као и чињеницу да исти облик стоји и у групи (1.0.) „ударати“ (уп. s.v.), вероватно има основа да се и овој Волтићевој потврди припише пејоративна нијанса значења, чиме се оправдава оваква класификација.

...sub. NOMEN AGENTIS, NOMEN RESULTATIVUM

хлѣѣ m. „ленчуга; дангуба, смуцало“ (Брусје, DULČIĆ 1985:466)

(?) *склобѣанка* f. „врста колача, базламача, цицвара“ (Карловац, FINKA/ŠOJAT 1973:144)

Мотивација термина је нејасна — класификујемо га овако на бази претпоставке да је то нешто смућкано, збрљано, зготовљено на брзину и немарно.

(2.2.2.)vb. „САКРИТИ (СЕ), УГУРАТИ (СЕ)“

ѣоклобѣиѣи се pf. „сагнути се, погнути главу, шћућурити се“ (Вук)

...sub. NOMINA LOCI

(?) *склобѣ* m. „котлина; затворено место“ (Вук, Милићевић, RJAZU), „место заклоњено брдима“ (ваљевски крај, А. Лома усм.)

(?) *склобѣ(н)ица* f. „кутија“ (Славонија), „исто; орман, сандук“ (Лика, RJAZU)

Уп. и *склоѣиѣица* у групи (8.1.) овог потпоглавља.

(?) *склобѣнице* f. pl. „двије кашике, посна и мрсна, које се склопе једна у другу и носе око појаса“ (Вук)

(?) *склобѣи* f. pl. „дубока и тијесна долина међу брдима“ (Озаљ, ТЕЖАК 1981:398)

Класификација овог термина отежана је нејасном мотивацијом — ово решење делује као једино логично, мада се нпр. синонимно чак. *косѣ* „кисура“ налази у групи (2.1.) „копати, дубити“ поглавља *косиѣиѣи* јер се тако наслања на другу именицу у истом лексичком систему.

(?) *склојина* f. „горска коса у госпићком котару“ (RJAZU)

(?) *склојине* f. pl. „у мору хриди једна до друге наваљене“ (Далмација, Павлиновић); „ливада и ораница у госпићком котару“; „заселак у имотском котару“ (RJAZU)

Сви ови географски апелативи,⁷⁵ колико год на први поглед различити (и клисура и ливада, и горски рељеф и приобални), очито су међу собом повезани — питање је само како их најбоље класификовати односно, шта им је заправо мотивација? Да ли је то „угурати се, сакрити се“ или ипак (2.1.) „копати, дубити“⁷⁶. У крајњој линији, ова дилема између две суседне групе само потврђује базичну исправност наше шеме (упркос њене несавршености у финесама).

(2.5.)vb. „КУЉАТИ, ШИКЉАТИ“

ООО Глаголски облици нису потврђени.

...sub. NOMEN ACTI / RESULTATIVUM

кљѡѡц m. „клубук, кључ што избија кад вода излази из земље“ (Далмација)

(3.1.)vb. „СЕЋИ, РЕЗАТИ“

ООО Глаголски облици нису потврђени.

...sub. NOMINA RESULTATIVA

лѡѡх m. „одрезан, одсечени део целине, комад, парче (нарочито половина)“ (Херцеговина)⁷⁷

лѡѡр m. „осушена риба расечена низ леђа“ (Осијек)

Питање је да ли је у овој номинацији пресудан био моменат сечења рибе напола, или њен плjosнати облик. Семантичка паралела

⁷⁵ Многи од њих ушли су у топонимију, уп. примере у RJAZU, такође *Склојови* m. pl. „клисура на горњој Ресави код Деспотовца“, стсрп. *Заклопита* лѡка, *Заклопа* ча „место ‘заклопљено’ брдима“ итд..

⁷⁶ Уп. тако чак. *косѡ* „клисура“ у поглављу *косиѡи*, односно за реципијенте и прибор за јело уп. *бѡсач* и *бѡсач* „дрвени суд за воду итд.“ у поглављу *бухайѡи* (са семантичком типологијом као код *којања* < *којаѡи*, при чему је даље могло доћи до преношења значења са посуде (тј. сандука) на географски апелатив (типа *коѡѡао* > *коѡѡина*, *казан* > *казан* итд.).

⁷⁷ Уп. примере: „Махнук сабљом ... иза уши у два лопуха“, „Целата раскаблића на два лопуха“. Слично и другде: буг. дијал *лупотѡна* f. „једна половина надвоје расцепљеног дрвета које се користи за изградњу торова и сл.“ (ЭССЯ 16:62 s.v. *lorotina), рус. дијал. *лапѡѡна* „попола или надвоје расечено или претестерено брвно“ (ЭССЯ 14:32) (ту је и с.-х. *лаѡѡина* f. „рита, комад поцепане одеће“, што је семантика и за *lorotina).

може бити: *расїлаћуша* f. „скуша преко хрпта распаћена, разапета на два дрвца, сољена и сушена на сунцу, за скору потрошњу“ (Комижа, MARDEŠIĆ-CENTIN 1977:299).

лоїар m. „широк, ружан зуб“ (Ц. Река, МАРКОВИЋ 1986:357)

Није јасно чиме је мотивисана ова реч (односно која је номинација овде примарна), да ли је то сâм з у б (који сече), са експресивно-пејоративним суфиксом, или се номинација темељи на ш и р и н и зуба (уп. *лоїар* „лопата“ и сл.). У семантичком кругу прве предложене мотивације налази се и дериват другог овде разматраног глагола, *кѡсиѣи* : *кѡсор* „доња чељуст, вилица“ (уп. s.v. у истој групи поглавља *косиѣи*).

(3.5.1.)vb. „КРАСТИ; ИСКОРИШЋАВАТИ“

(?) *клѡїаѣи* impf. „стицати, зарађивати“ (Лесковац, Сремац)

Можда је овом примеру пре место у групи (1.7.1.) „радити напорно“, али како ова дефиниција⁷⁸ ставља тежиште на резултат радње, а не на сам њен процес, вероватно је оваква класификација прикладнија. Исто тако би одговарала и група (3.6.) „гулити“.

клѡїне pf. „дохвати; узме без накнаде, отме“ (Ц. Река, МАРКОВИЋ 1986:339)

(3.5.2.)vb. „ЗАХВАТАТИ, ЦРПСТИ“

лоїаѣи impf. „ударати, захватати (воду)“

(3.6.)vb. „ГУЛИТИ, ЉУШТИТИ“

ООО Глаголски облици нису потврђени.

...sub. NOMINA RESULTATIVA

клѡїац m. „део зрелог плода неких биљака, махунаста опна са семенкама“

клѡїка f. „исто“

Именице сличног значења у принципу смештамо у ову значењску групу (уп. *лѡї*, *лѡїина*, *лѡїка* итд. у поглављу *лѡїаѣи*), мада у конкретном случају није сасвим искључено да примарно значење није „љуштити“ него „затварати, скривати“.

⁷⁸ Као о примери: „Клопај, Ђоко, црно око, мираз без муку“ и „Тешка служба. Клопам банку дневно“.

⁸⁰ Опет у РСАНУ са квалификацијом „шаторвачки“, уп. коментар *клоџаџи* „јести“ у претходној напомени. Стилску обојеност овој именици даје „неоправдана“ употреба турског суфикса.

Уколико би се овај пример посматрао изоловано, рекло би се да је свежањ именован према изгледу, према облику такве гомилице сувих листова. Међутим, семантика дозвољава да се, упркос томе што недостају неке творбене карике, овај облик протумачи и као деминутив поствербала од глагола *лоџаџаџи* * „везивати у свежњеве, снопове“ (уп. и коментар поводом именице *лоџаџа* „алатка“ у групи (1.0) овог потпоглавља). За детаљнију аргументацију, в. тумачење следеће именице *лџа*.

лџа f. „слаба, окрпљена сеоска кућа покривена сламом“ (Лика), „стаја, тор“ (Карловац), „спремиште, шупа“ (Тополовац код Сиска); *лџица* f. „трем, предворје“ (Истра); + (?) *лџица* f. „већа хрпа сена, стог“ (Истра)

Ова реч је етимолошки најинтересантнија изведеница основе **lor*⁸¹. Већ смо се међу варијантама деривата ове, односно сродних, основа сретали са називима трошних грађевина који се свode на значење „даска“⁸². Називи таквих здања стандардно се изводе од имена употребљеног грађевинског материјала додавањем различитих суфикса: *-ара*, *-(j)ача*, *-(н)ица* и др.⁸³ Међутим, у неким случајевима називи зграда се творе без карактеристичних суфикса, само помоћу моције, тако што је именица која означава грађевински материјал мушког рода, а именица која означава саму грађевину женског рода: *луб* m. > *луба* f., а понекад чак и без моције⁸⁴. Можда ове последње називе треба сматрати најстаријима — првобитно је снага метонимије била већа, а у условима малог инвентара предмета и појмова, као и једнотруке, специјализоване примене појединих материјала у одређене

⁸¹ Скок бележи све ове облике, чак и варијанте *лоџа* „вежа, трем“ (Преграда) и *лиџа* „трем“ (Истра), па их све тумачи из старовисоконемачког, док за само *лиџа* дозвољава могућност да је од сев. итал. *lobbia*, или чак предримског *lappa* „пешина“ (Скок II 318), што је све доста компликовано и неизвесно, а у поређењу са могућим домаћим решењем, надасве мало вероватно.

⁸² Нпр. *лџеџак* „помоћна зграда дашчара“ (< *лџаџак*, *лџоџак* „даска“), *леџеџак* „слаба, трошна кућа“ (Ускоци, Станић I 416).

⁸³ Нпр. *луб* > *лубара*, *чаџма* > *чаџмара*; *луб(ина)* > *лубњача*, *кровина* > *кровињача*; *луб(ина)* > *лубница*, *слама* > *сламница* итд. За више примера и детаља о овоме cf. VLAČIĆ-POROVIĆ 1994:132–133. Ту се закључци изводе само на основу с.-х. материјала, али је разумно претпоставити да ни у другим словенским језицима слика није битно другачија — та грађа је доста обимна и реално је претпоставити да је репрезентативна и за друге словенске језике.

⁸⁴ Нпр. с.-х. *еведра* f. „плот, ограда од трске или кукурузовине“ > *еведра* f. „пастирска колиба (од еведре)“ или рус. *луб* m. „кора дрвета“ > дијал. *луб* m. „рибарска кућица на санкама“ (ЭССЯ 16:157).

сврхе, није било потребе да се прави дистинкција помоћу карактеристичних суфикса.

Осим по материјалу од кога су саграђене, трошне зграде се имају и према елементима градње (нпр. *йлейшара*, *еведра*), а ови опет према деловима од којих су начињени, сноповима, свежњевима и сл. Поред неспорног примера именице *жѡмѡа* f. „количина увезане пшеничне влати коју чине један или два рукохвата“, „снопић од струкова трске повезаних на више места“, „трска увезана у сноп за покривање крова или појачање углова на кући од набоја“⁸⁵ о чијој употреби сведоче деноминали *жѡмѡиѡи* „правити забат од трске“, *жѡмиѡиѡи* „правити преграде, зидове од жамаља“, било је још покушаја да се назив колибе протумачи као дериват именице у основном значењу „сноп“: с.-х. *кулача* < *кула „прегршт, сноп (трске)“⁸⁶.

У кашупском постоји усамљена именица *lorč*, -а m. „прегршт сена, сламе“, дем. < *lor*, -и m. „пласт од навилјака сена, сламе итд.“⁸⁷. Тачније, била је усамљена, пошто није била доведена у везу са заправо истоветним (ако изузмемо разлику у роду) с.-х. именицама *лѡѡа* и *лѡѡиѡа*. Везивањем за с.-х. потврде кашупска реч добија прилично поуздано етимолошко објашњење. Везивањем за кашупске речи с.-х. именице, такође усамљене на домаћем терену, избегавају судбину да евентуално буду сврстане у неодговарајућу етимолошку породицу⁸⁸. Истовремено се успоставља још једна словенска изоглоса, и то врло стара, будући да су лексеме које је чине веома удаљене, како међусобно, тако и од центра језичке породице (а и сама реалија је по својој природи древна).

Уколико више нема сумње у етимологију с.-х. *лѡѡа*, отвара се могућност да се, имајући у виду то тумачење, објасни и с.-х. хапакс *лѡѡиѡа* f. „већа хрпа сена, стог“ (Истра), чиме се стварају услови за редифинисање још неких словенских етимологија. Семантички гледано, с.-х. реч је потпуни синоним каш. *lor*. Са фонетске стране нема препрека да се претпостави старији облик *лоѡиѡиѡа < псл. ***lo(p)њѡја* „свежањ, сноп“ < *lorati. Срећом, псл. реконструкција *loњѡја већ постоји, а изведена је, између осталог, на основу рус. дијал. *лонѡја* „нарамак“. Ту се ова реч тумачи као изведена од општесло-

⁸⁵ Од псл. *žeti, *žmъ „стискати, сажимати“, cf. Бориш 1991:38–40 или ОС 32.

⁸⁶ Cf. VLALČ-POROVIĆ 1994:134–135.

⁸⁷ Уп. ЭССЯ 16:77 s.vv. *lorъka и *lorъ I: „овде припада и семантички изоловано словиѡ. *lor*“.

⁸⁸ Управо то се десило Скоку који их је посматрао изоловано, в. прву напомену на почетку ове одреднице.

венске именице **lono* „крила, недра, доњи део стомака, колико се обухвати двама рукама итд.“ (ЭССЯ 16:36). По питању порекла ове речи ЭССЯ се не опредељује категорично, али највише вероватноће приписује тумачењу **lono < *lok-sno < ие. *lek-* „савијати“, док се Гриненталово извођење **lono < *lorno < *lor-* само наводи у низу од неколико оних у која се мање верује (ЭССЯ 16:34–35). У светлости гореизложених с.-х., каш. и рус. дијалекатских лексема које значе „нарамак, стог“, вероватно је најисправније сложити се управо са Гриненталовим тумачењем порекла псл. **lono*⁸⁹. О семантичкој нијанси значења псл. **lopati* „сећи надвоје“ (крило се и састоји од два дела!) сведоче, осим с.-х. *лоуар* „риба расечена дуж леђа“, и неки други примери који се коментаришу под значењем „сећи, резати“ неколико страна раније. Иако Трубачов сумња да псл. реконструкција **lonja* треба да обухвати и слн. *lonja* „обруч колибе“⁹⁰, изгледа да нема препрека да се и она ту смести уколико су тај обруч чинили сами снопови, што јесте био један од начина примитивне градње⁹¹. Уосталом, тај обруч колибу обухвата, управо као рука нарамак.

И најзад још један детаљ у вези са с.-х. *лѡњица*. Она има потпуни, формални и семантички пандан у слн. *lōnica* „стог сена на ливади, tudi na vejah za spravo s planine“ чије су локалне варијанте *lōvnica*, *lōnca*, *lovānca*, *lojnca* навеле Безлаја да као извор слн. речи претпостави псл. **lovьnica* или **lomьnica* (BEZLAJ II 150). Обе ове речи постоје и у српско-хрватском: *ловница* f. „навиљак“ (Вук, неубицирано), „сено набацано на гомилу“ (Истра) и *ломница* f. = *ловница*, али питање је да ли су оне у генетској вези са обликом *лоњица*. *Ломница* је легитимна (уп. *лом*, *ломача* и сл.), али изгледа да -v- ту није етимолошко, већ да попуњава хијат.⁹²

Ово је озбиљан етимолошки проблем који захтева темељно прикупљање и проучавање упоредне словенске грађе — овде је само наговештен правац размишљања који би можда могао довести до решења.

⁸⁹ Семантичку типологију „песница“ → „сноп“, „рука“ → „нарамак“ нема потребе коментарисати. За ово прво уп. нпр. случајеве као *грсѣ* „песница“ → *ѣрегрсѣ* „оно што стане у песницу“ у VLALIC-ROGOVIC 1994:134–135, што по аналогiji важи и за други пар.

⁹⁰ То тумачење које даје КУРКИНА 1972:96 изводећи ову реч од **lono*.

⁹¹ В. и пртеже таквих објеката нпр. код Планинаца под Фрушком Гором, ШКАРИЋ 1939.

⁹² Могућа је и реконструкција **lon(ь)nica > ломница, ловница* cf. ЛОМА 1999:100 нн.

(5.1.)vb. „ТАНДРКАТИ (ономатопејски)“

лђй! „ономатопеја ударања нечим; ономатопеја шљапкања по води, блату“

лойдйайи impf. „одзвањати од удараца“

клдй! „ономатопеја тупог звука при удару, паду, додиру; ономатопеја звука клепетуше“

клбйайи impf. „клопарати, лупати, тандркати“

клоййайи impf. „топтати, стварати шумове газећи по блату“

клойдйайи impf. „производити клопот, лупати; цвокотати“

клдйотнййи pf. „произвести клопот“

клоййарайи impf. „лупати, тандркати“

клоййарнййи pf. „произвести клопот“

клдйкайи impf. „ударати, куцкати“

клоййкарайи impf. „исто“

кљднкайи impf. (за-) „бућкати, клокотати (вино, вода у флаши)“ (Озаљ, ТЕЖАК 1981:369)

Уп. и *клойбчак* m. „мућак“ (Озаљ *ibid.*). Пример овако класификујемо (а не у групу (9.4.) „бућкати“) јер је поента дефиниције у звучној компоненти те радње, а не у резултату ударања.

...sub. NOMEN ACTIONIS, NOMEN INSTRUMENTI

клбйбй m. „шум при ударању предмета у предмет; бат, топот; галама; свађа“ (Врађе)⁹³

клдйац m. „дрвена ципела, кломпа“

Ову именицу смештамо овде уз претпоставку да је она мотивисана елементом звука који таква обућа производи при ходу (а не њеном наменом, обликом или сл.), уп. и *лђй!* „узвик за подражавање клопарања обуће“ у истој групи потпоглавља *лайайи*.

(5.1.1.)vb. „ПЛАШИТИ“

ООО Глаголски облици нису потврђени (барем не експлиците, мада скоро сви из претходне групе спадају истовремено и у ову, будући да глаголско значење у основи и није „плашити“ већ „производити звук“).

...sub. NOMINA INSTRUMENTI

клдйотйац m. „направа за плашење птица коју покреће ветар изазивајући клопот, клепетуша“

клойдйача f. „исто“

клойотйар m. „клепетуша“ (Лужница, ФОРСКИ 1997:39)

⁹³ За ово значење уп. и рус. дијал. *клóпоты* pl. „свађа“ (ЭССЯ 8:37).

накљодийији рф. „пожурити, похитати“ (Прошћење, Вуличити 1995:74)

(7.9.)vb. „СКАКАТИ, БИТИ НЕМИРАН (о деци)“

ООО Глаголски облици нису потврђени.

...sub. NOMEN AGENTIS

клойайца f. „девојчица у доба пубертета“ (Васојевићи, СТИЈОВИЋ 1990:219)

(8.1.)vb. „ТРЕПТАТИ, ЖМИРКАТИ“

клойнути pf. „трепнути (очним капцима)“ (Калев)

...sub. NOMEN INSTRUMENTI

склойница f. „очни капак“ (Белостенец, RJAZU)

(8.2.)vb. „БРБЉАТИ“

лойдџаџи impf. „брбљати“

клойдџаџи impf. „брбљати“

...sub. NOMINA AGENTIS

клойдџало n. „блебетало, наклапало“

клойдџац m. „блебетало“

клойдџача f. „брбљуша“

(8.6.2.)vb. „МРЕСТИТИ СЕ“

клойџи impf. „мрестити се“⁹⁴

(9.1.)vb. „ТРЕБИТИ, ВЕЈАТИ (жито и сл.)“

лойдџаџи impf. „чистити зрневље, вејати“

(9.7.)vb. „ПРАТИ (рубље)“

клойџи impf. „прати (веш)“⁹⁵

⁹⁴ Ни ово значење није издвојено из основне дефиниције глагола *клойџи* „тући, лупати“, али ми то чинимо на основу примера (као и у случају значења „прати“, в. напомену која следи).

⁹⁵ Ово значење у РСАНУ није издвојено из основне дефиниције глагола *клойџи* „тући, лупати“, али ми то чинимо на основу примера (као и у случају значења „мрестити се“). Наравно, ни за једно од ових значења не долази у обзир немачка етимологија која се предлаже у РСАНУ.

с.-х. (х/к)лапати

0.1 ОПШТА СЛИКА

0.1.1 У тумачењу речи на нивоу српско-хрватског језика изведених од основе *лай-* опет се суочавамо са проблемом вишеструких могућности тумачења коренског вокализма. У случају да с.-х. *-а-* рефлектује псл. *-ъ-*, можемо (слично примеру основе *лий-* / *клий-*, уз одређене ограде и релативно строге услове) претпоставити да је пред нама (директна или индиректна) континуанта псл. **lъpati*, као преглашена варијанта основног глагола **lupati* (в. § 0.1.5.2 поглавља *луйайи*). Таквих је примера врло мало.

0.1.2 Чешће се сусрећемо са континуантама псл. ономатопејске основе **lap-* која се релативно поуздано може идентификовати на основу истозначних или сасвим одговарајућих пандана који показују неке од елемената експресивизације (иначе уобичајене за ономатопејске глаголе), стандардно присутне у овој породици глагола или код ономатопејских глагола уопште.

0.1.3 Трећа могућност је да коренски вокал *-а-*, у неким случајевима посведочености глагола у несвршеном виду, представља итеративно дужење једнога *-о-*. То опет може бити или новија, локално српско-хрватска појава, или је до њега могло доћи још на прасловенском нивоу.

0.2/0.3 ЕТИМОЛОШКИ ПРЕГЛЕД

0.2.1 Скок се у посебној одредници бави ономатопејом *лѡй* која „опонаша глас при хитром гутању, лизању“, а као варијанте од ње изведеног глагола *лайнуѡи* помиње, додуше без указивања на системност појаве, и *хлайнуѡи* и *лойнуѡи* (то се тумачи само као „вокалска алтернација *-а-* : *-о-*“, без удубљивања у природу и разлоге те алтернације), да би се на крају упутило на *хлойѡаѡи*, *клоѡѡи*, *леѡѡаѡи* уз закључак да је ова ономатопеја не само свесловенска, већ и романска и индоевропска (SKOK II 269). Посебну одредницу носи и именица *лайѡѡ* „комад, дроњак; комад земље, поље“ која се, уз ретке деривате (међу њима је *лайѡѡѡр* „велика пахуља снега“ — уп. у сличном

значењу називе обичних дроњака, а не крпа снега: *лѣйѣћър, лѣйаћър*). Уз констатацију да је реч **lapъtъ* прасловенска и поређењем са лит. *lõpas* „пахуља“, лит. *lõpyti* „flicker“, своди се на ие. **lōp-* без икаквих даљих тумачења (СКОК II 270).

Глагол *клайати* Скок помиње искључиво у оквиру ономотопејског низа *клеј-/клој-/клай-* у коме је он заступљен као превој основног *клој-*. Ту се износи претпоставка да у иницијалном положају долази до прелаза *кл-* > *хл-* > *л-* (на основу примера *клайавица* > *хлайавица* > *лайавица* „суснежица“) (СКОК II 96). Међутим, масовни паралелизам практично истозначних облика са иницијалним *к-* и без њега тешко да би се могао тумачити, будући да обично нема потврда међуфазе са *х-* (реткост је то што нпр. у чакавском Брусју постоје све варијанте: *л-*, *хл-* и *кл-*).

0.2.2 Бернекер реконструише два хомонимна глагола **lapati*, један са значењима „узети, зграбити и сл.“ (без поузданих даљих веза, али свакако ономотопејски), и други са значењима „махати, брбљати и сл.“ (који види као део шире ономотопејске породице која укључује **lepetati* и **lopati*, без улажења у природу везе међу њима (чак као на сличне упућује и на облике **labati* и **chlapati*) (BERNEKER 690).

Глагол **klapati* по Бернекеру је само један, ономотопејски. Даље (као на сродни) упућује на **klepati* (и на низ несловенских ие. паралела), док о глаголима **chlopati* и **chlapati* суди да су „слични“⁹⁶ (BERNEKER 509–510).

0.2.3 ЭССЯ нема дилеме око тога да глагол **lapati* треба квалификовати као експресивну, ономотопејску творбу чија семантика укључује грабљење рукама, устима и подражавање одређених звукова (падања, капљања и сл.). На крају одреднице се упућује на **sapati*, **labati* и на „друге глаголе блиске структуре“ (ЭССЯ 14:28). При томе остаје нејасно на коју врсту паралелизма се мисли у случају два наведена глагола (разлика међу њима је таква да се они никако не могу на исти начин поредити са **lapati*), док је још неизвесније на које се глаголе блиске структуре мисли — шта се под таквом формулацијом уопште подразумева и који је њихов аспект предмет поређења. Других упућивања нема.

За облик **lapiti* се само кратко каже да је глагол на *-iti* у вези са **lapati* (ЭССЯ 14:30).

Глагол **klapati* тумачи се као итератив-дуратив на *-ati* са дужењем коренског вокала од корена **klep-* / **klop-*, а затим се ниже неко-

⁹⁶ Претпостављамо, по аналогији са другим вокализмима, да ту мисли на семантичку сличност.

лико различитих лапидарних (не увек и узајамно повезаних) судова: да је за тај глагол карактеристично нарастање експресивности, констатује се да се ту „приближавају експресивни глаголи на **xlap-* / **xlor-*“, и да експресивност употребе још увек не пружа основа за једнозначно извођење глагола **klapati* од узвика **klap!* Даљих паралела нема, осим најближих варијанти које су у непосредној вези са основним обликом: **klapnǫti*, **klapiti*, **klapěti* (ЭССЯ 9:184–185).

0.4 ШИФРИРАНИ СЕМАСИОЛОШКИ РЕЧНИК

Семантичке реализације континуанти псл. глагола **lapati* / **xlapati* / **klapati* и сл. у српско-хрватском су следеће:

(1.0.)vb. „УДАРИТИ“

лайу́хнуи pf. „опухнути, одаламити“ (Озаљ, ТЕЖАК 1981:373)

Овај облик треба поредити са *лейухнуи* „скончати, умрети“ и *лијунуи* „умрети“ (уп. групу (1.3.2.) потпоглавља *лейаи* и *лијаи*). Формално оправдану могућност његовог тумачења као експресивно префигираног глагола *јухнуи* ипак сматрамо мање вероватним, уп. дискусију s.v. *лейухнуи*.

шља́йнем pf. „ошамарим, ударим“ (Пирот, ЖИВКОВИЋ 1987:175)

клáйиџи pf. „ударити, треснути, ошинути (некога нечим)“ (НП, Хумо, Пљевља, ЦГ, Комарница)

клáйнуџи pf. „клапити“

клáйаџи impf. „ударати, бити“ (Васојевићи, СТИЛОВИЋ 1990:218)

клáйиџи pf. = *оклáйиџи*¹ pf. „јакó ударити, треснути, ошинути“ (Васојевићи, СТИЛОВИЋ 1990:218, 269)

исклáйаџи pf. „изударати по глави“ (Васојевићи, СТИЛОВИЋ 1990:203)

искла́йиџи pf. „истући“ (Брусје, DULČIĆI 1985:475)

накла́йаџи се pf. „потући се“ (Брусје, DULČIĆI 1985:545)

џкла́йиџи pf. „ошамарити, ударити, опаучити“ (Ускоци, СТАНИЋ II 32)

џшкла́йиџи pf. „ошинути, ошамарити“ (ibid. 73)

...sub. NOMEN PATIENTIS, NOMEN ACTI

шља́йенче п. „мало мушко дете које невеста при улазу у младожеђину кућу прихвата од свекрве, у д а р а благо по образу и дарује јабуком, наконче“ (Пирот, ЖИВКОВИЋ 1987:175)

џшкла́йина f. „шамар“ (Ускоци, СТАНИЋ II 73)

(1.1.1.1.)vb. „ЉУТИТИ СЕ, СЕКИРАТИ СЕ“

накла́йуриџи се pf. „наљутити се, расрдити се“ (ЦГ)

(1.4.2.)vb. „НАСТРАДАТИ“

(?) *закла́йи́ти* pf. „претрпети губитак, штету (у трговини и сл.)“ (ЦГ)

Оваква класификација је условна, јер нема групе у коју би се значење боље уклапало, уп. антониме *кла́йна*, *окла́йна* итд. у групи (3.5.1.) овога потпоглавља.

(1.5.1.)vb. „ПАСТИ; ПОДУДАРАТИ СЕ“

ООО Глаголски облици нису потврђени.

...sub. NOMINA INSTRUMENTI

кла́йшала f. „дрвена клопка за хватање птица“

кла́йка f. „језичак, поклопац душника, епиглотис“

кла́йавац m. „гвоздени кључ у виду двокраке полуге који се провуче кроз рупу на вратима и њиме се гурне скочка (кључанка) те се тако затварају врата“ (Сокобања, Зајечар)

кла́йавица f. „исто“

(1.5.2.)vb. „ОСЛАБИТИ, МАЛАКСАТИ, ЈЕЊАТИ“

кла́йну́ти pf. „малаксати, посустати“ (Пирот)

...sub. NOMEN AGENTIS

(?) *кла́йнуша* m. „који је без вредности, угледа, значаја“

Класификација је условна, базирана на претпоставци да се ово значење своди на „слаб, лош“.

(1.6.1.)vb. „КЛАТИТИ (СЕ), ЊИХАТИ (СЕ), ВИЈОРИТИ (СЕ)“

ла́йати impf. „ландарати, лепршати, висити“ (ЦГ)

ла́йшати impf. „ландарати, клапарати“ (Херцеговина, НЗаг Србија)

ла́йрати impf. „стојећи лабаво око нечега кретати се тамо-амо“

кла́йшати impf. * „климати се“⁹⁷ (Славонија, Шабац)

кла́йуца́ти се impf. „љуљати се, клацкати се“ (Крагујевац)

...sub. NOMEN INSTRUMENTI

кла́йуца́лка f. „клацкалица“

⁹⁷ Овако коригујемо значење оригинално дато у РСАНУ: „цуркати, капати уз одређен шум“, будући да примери: „Свећа клапће“ и „На столу је клаптала неуглављена свећа“ (проред ЈВ-П), пре говоре за овде дату дефиницију.

(1.6.2.)vb. „ВИСИТИ; ОБОРИТИ (СЕ)“

ООО Глаголски облици нису потврђени.

...adj. ADJECTIVUM DESCRIPTIVUM

клајоуџас(џи), -џа, -џо „опуштених ушију; флегматичан“ (Ц. Река, МАРКОВИЋ 1986:339)

У ЭССЯ се претпоставља да је овај облик, посведочен у готово свим слов. језицима, пореклом од старије сложенице **loro-ихъ*, измењене под утицајем **klara* „шина, шипка, ивер“ (ЭССЯ 9:186), што је са формалне стране уверљиво тумачење. Са друге стране, примарну вербалну семантику „висити и сл.“ показују само слн. *klápati*, као и слн. и чеш. континуанте псл. **klapěti* (cf. *ibid.* 184–185).

(1.7.1.)vb. „РАДИТИ ТЕШКО, ДИРИНЧИТИ“

наклѣйати се pf. „нарадити се“ (Брусје, DULČÍČI 1985:545)

(?) *на̀клѣйѣти се* pf. „навалити, почети нешто снажно чинити (нпр. *наклѣйѣо се* па коси)“ (Ускоци, СТАНИЋ I 491)

(1.7.3.)vb. „РАДИТИ ЛОШЕ, ОШЉАРИТИ; ДАНГУБИТИ“

шалѣйѣти impf. „радити нешто немарно (косити, пластити)“ (Ускоци, СТАНИЋ II 499)

Према оваквом тумачењу овог облика треба задржати резерву, будући да у истом говору постоји и скоро истозначно *шалайѣти* impf. „радити којекако; јести све одреда; скупљати, купити“, *шалайѣан* „лош, неисправан; болестан, фаличан; збућкан, лупкаст“, *шалайѣина* „нешто рђаво направљено“ итд. Међутим, ни наша претпоставка о експресивном префигирању основног ономотопејског глагола не наилази на творбене нити семантичке сметње (уп. како се у своје семантичке групе уклапају *шалайѣти* „јести“ и *шалайѣти* „бунцати“). Семантичка подударност са *клејати* / *склејати* „радити лоше; урадити којекако“ повећава вероватноћу да је оваква класификација уместна.

йроклајѣсати pf. „покосити овде-онде“ (*ibid.* 221)

Иако је формално у питању кошење (које има своју посебну групу (3.1.3.), уп. s.v.), суштину овог значења ипак треба видети као „немарно урадити (било шта)“.

(2.2.1.)vb. „ЗАБИЈАТИ, УБАДАТИ“

ООО Глаголски облици нису потврђени.

...sub. NOMINA INSTRUMENTI

клајун m. „руда“ (околина Крушевца)

клајуша f. „додатак на врху руде који омогућава да се помоћу клина причврсти руда за јарам; сам тај клин“ (Шумадија, Сталаћ итд.); „запор, засовница“

Класификација ових именица представља озбиљан проблем — без детаљног проучавања саме реалије, односно терминолошког система коме она припада, не може се поуздано одредити мотивација ових термина. Фокусирањем на значења „клин; палица и сл.“ ове именице би се чак могле сместити и у групу (1.0.) међу *nomina instrumenti* која се заснивају на основном значењу „ударати“.

Као евентуалну паралелу уп. *луњак* „гвоздени клин итд.“ (у истој групи поглавља *лујаџи*, можда и *кош * „палица“ у истој групи поглавља *косији*).

(2.5.)vb. „КУЉАТИ, ШИКЉАТИ“

лајјиџи impf. „тећи у млазу, липтати (о крви)“

лајјиџаџи impf. „избијати, куљати (о пени)“

Осим везе са претходним, неинтензивираним глаголом, као и истоветним облицима који описују друге силовите радње (уп. групе (6.1.), (6.2.), (8.9.) овог потпоглавља) овај облик у овом значењу истовремено спада и у групу (8.3.2.1.), уп. дискусију тамо.

(2.7.1.)vb. „ШТИПАТИ, ПЕЋИ“

*клайџи*² impf. = *оклайџи*² „изазивати на слuzокожи или кожи осећај нарочите врсте бола, штипати, пећи, дражити“ (Васојевић, Стијовић 1990:203)

заклайџи pf. „надражити чуло укуса (о киселом, љутом итд.)“ (ЦГ)

оклайџи pf. „угристи, ујести (о зеленом воћу, диму)“ (Ускоци, СТАНИЋ II 32)

...sub. NOMEN AGENTIS

оклайина f. „прекисела јабука дивљака; нешто љуто што хвата за уста“ (ibid.)

Нејасно је да ли је, и у ком смеру, било семантичког утицаја између ове речи и практично истоветне *оклайина* „зелени омотач плода ораха“ која је највероватније мотивисана радњом „гуљења, љуштења“ (в. групу (3.6.) овог потпоглавља), чији је она резултат, независно од тога што такав омотач својом опорашћу „штипа и сл.“

(3.1.)vb. „СЕЋИ, РЕЗАТИ“

лѡйѡати impf. „крупније сећи, расецати (нпр. купус)“ (Далмација, Херцеговина)

проклайѡати pf. „исећи немарно“ (Ускоци, СТАНИЋ II 221)

Ово је релативно условна потврда значења „сећи“, будући да је поента дефиниције у немарном сечењу, уп. коментар поводом истог облика у значењу „немарно покосити“ у групи (1.7.3.) „радити лоше“.

...sub. NOMINA RESULTATIVA

лаѡ / лѡ m. „комад, парче, лапат“; „чашични листић цвета“

лаѡаѡ m. „комад тканине, дроњак⁹⁸; парче земље⁹⁹; комад уопште“; „крупна снежна пахуља“; „желудац код животиња, бураг“; „избочени део неког телесног органа, р е ж а њ“ (проред ЈВ-П) (Далмација, Херцеговина, Босна, књиж.)

лаѡаѡак m. дем. од *лаѡаѡ* тј. „парче тканине (покидано или опарано), парче коже; комади исеченог меса, дроб“; „поцепана рибарска мрежа“ (Далмација, Дубровник, Босна)

Не треба сасвим искључити ни могућност да се ове именице у свим значењима заправо своде на глагол изведен од основе **lъp-*, мада ЭССЯ 16:248 s.v. **lъpъtъ* наводи само цсл. и укр. „шум, тресак и сл.“. Последњи облик формално алтернира са с.-х. *лѡѡаѡак* „даска и сл.“¹⁰⁰, уп. s.v. у групи (3.1.1.) поглавља *лѡѡаѡи*.

Трубачов s.v. **lapъtъ / *lapъtъ* примећује различитост (односно семантичку примарност) с.-х. примера који се издвајају од осталих у којима је заступљено готово искључиво значење „врста обуће“ и с правом инсистира на томе да је именица поствербал глагола **lapъtati*, који је пак intensivum ономатопејског **lapati* (ЭССЯ 14:33–34).

лаѡаѡак / лаѡаѡак m. дем. од *лаѡаѡ*

В. исто у групи (3.4.) овог потпоглавља — облик смештен овде из истих разлога као *лаѡеѡур*, в. ниже.

лаѡаѡѡн m. „овелики комад хлеба или сира“ (Лика); „крупна снежна пахуља, лапат“

лаѡаѡѡр m. „крај кошуљице који вири малом детету из панталоница“ (Славонија)

⁹⁸ Уп. рус. *лопот* „одећа, стара изношена одећа; парче тканине“ (СРНГ 17:138).

⁹⁹ Уп. рус. *лопатка* „мања пољана у шуми, где се коси трава“ (СРНГ 17:135), дакле исто што и *коса*!

¹⁰⁰ Ове именице такође нема у ЭССЯ 16:180 где се s.v. **lupeta / *lupetъ* дају рус. и укр. потврде у значењу „комад хлеба“.

Ова именица (као и синонимне јој *лѣйећур* и *лиѣаћур*) примарно је мотивисана цепањем те је смештена у групу (3.4.) — овде се наводи само као карика у творбеном ланцу.

лѣйѣиши т. „крупан снег“ (Книн, Херцеговина)

Уп. овај исти облик итд. у групи (6.1.) овог потпоглавља.

(?) *лѣсѣаћек* т. „мали део неке целине, комадић (платна, њиве и сл.)“ (Васојевићи, СТИЛОВИЋ 1990:233)

Ако дозволимо могућност да је консонантска група *-сѣ-* резултат метатезе етимолошког *-ѣс-* (што би показивало експресивизацију основе *лаѣ-*, као у случају *лѣйсѣиши* „похлепно јести“), ова именица (као формални поствербал тог глагола, а истовремено контаминирана неком од деминутивних варијанти шире распрострањеног поствербала *лѣѣаѣи*, нпр. *лѣѣаћак*) налази сигурно место међу својим синонимима у овој групи¹⁰¹.

(3.1.1.)vb. „ТЕСАТИ, РУБИТИ; ЦЕПАТИ (дрва)“

ООО Глаголски облици нису потврђени.

...sub. NOMEN RESULTATIVUM

клѣѣа f. „ивер, треска“

(3.4.)vb. „КИДАТИ, ЧУПАТИ; ВУЋИ; ЦЕПАТИ“

лѣѣи / *лѣѣи* т. „чашични листић цвета“

Уп. исти облик у значењу „комат уопште“ у групи (3.1.) као и синоним *лесѣећу(х)* у истој групи потпоглавља *леѣѣиши/леѣѣиши*.

лѣѣѣак т. „гркљански поклопац, епиглотис; срчани залистак; језичак у писку на гајдама“

лѣѣѣѣѣак т. „поцепана рибарска мрежа“

В. исто у групи (3.1.) овог потпоглавља.

лѣѣѣѣѣак / *лѣѣѣѣѣак* т. дем. од *лѣѣѣѣѣи* тј. „здерано или загуљено парче коже“ (Војводина); „крпа, дроњак“ (ЦГ)

лѣѣѣѣѣина f. аутм. од *лѣѣѣѣѣи* тј. „издеране хаљине“ (Далмација, RJAZU)

лѣѣѣѣѣур т. „крај кошуљице који вири малом детету из панталоница“ (Славонија)

¹⁰¹ У овом значењу и *лѣсѣѣар* т. „парче, комад неке тканине; закрпа“ (Јалић, ЦГ) које би требало доводити у везу са *лѣснѣиши* рф. „ударити, лупнути, млатнути“ (Шушњев и Чаковац), али није искључено ни да је ту дошло до метатезе *-сѣ-* < *-ѣс-*, као у *лѣсѣѣаћек*.

Семантичка мотивација ове именице лежи у основном појму „сећи, резати“ (уп. бројне врло сличне облике у групи (3.1.) овог потпоглавља), али специфична нијанса кидања, цепања везује је са још неколико синонима и оправдава овакво издвајање из творбеног низа коме формално припада. Скок нема ову реч (мада бележи *лайаћун* „велика пахуља“ s.v. *лайати*). Не помиње је ни ЭССЯ. Иако коренски вокал *-а-* може потицати и од псл. **-ъ-* (чиме би ова именица спадала у етимолошко гнездо глагола **lupati*), постојање синонима *лѣйећур* (уп. детаљну дискусију у истој групи потпоглавља *лейати*) и *лийаћур* (уп. s.v. у истој групи потпоглавља *лийати*) практично не оставља места сумњи у исправност третирања ове именице у оквиру овог поглавља. За словенске паралеле уп. рус. *лопотина*, *лопотина*, *лапотина*, *лапатина* „комат вунене или памучне тканине, дроњци; одећа“ (СРНГ 17:138), *лопотливий* „који се тресе, трепери на ветру; брбљив“ (ibid. 140), *лопотье* „прђе, дроњци; дечије прљаве или поцепане пелене“ (ibid. 143), *лопот* „одећа; комат тканине; лист купуса“; „топот коња“ (ibid. 140), *лопоты* „рите, подерана одећа“ (ibid. 141), *лупоты* „подерана одећа, рите“ (ibid. 203), *лопуха* „парче коже, одлепљено од опекотине“ (ibid. 146) = *лапуха* „исто“ (СРНГ 16:269). Дакле, у руском се јављају три вокализма *-о-*, *-а-*, *-у-* који рефлектују псл. *-ъ-*, *-а-*, *-и-* тако да је немогуће установити да ли ови облици настављају псл. **lupati* / **lpati* или **lopati* / **lapati*. У сваком случају, један од три вокала се не уклапа у очекивани апофонски низ (у првом случају је то рус. *-а-*, у другом рус. *-у-*), тако да би једини „безбедан“ закључак био да су се та два глагола због семантичке блискости укрстила, свакако у руском, а највероватније и у српском језику.

(3.5.)vb. „(З)ГРАБИТИ, ШЧЕПАТИ“

лђйййййй pf. „хлупити, шчепати, зграбити“

слђйййййй pf. „зграбити, шчепати“ (Вук)

хлђйййййй pf. „исто“ (ibid.)

Примере из ове групе тешко је разграничити од оних из следеће.

(3.5.1.)vb. „КРАСТИ; ИСКОРИШЋАВАТИ“

лђйййййй impf. „грабити, похлепно узимати“ (Озаљ, ТЕЖАК 1981:373)

клђйййййй pf. „украсти, дићи“

...sub. NOMINA RESULTATIVA, NOMINA AGENTIS

лђйййййй f. „оно што је бесплатно, што се постиже без муке“ (Враће)

лѣйсор, лѣйсор m. „готован, бадавација“ (Никшић, Босна)

О глаголу *лѣйсорити*, чији је ово поствербал, в. у групи (4.2.2.) овог потпоглавља.

клѣйина f. „лака зарада, цабалук“ (Велике Пчелице)

оклѣйина f. „оно што се бесплатно добија“ (Тимок, Динић 1988:181; Ц. Река, МАРКОВИЋ 1986:386)

оклајѣн / оклајѣш m. „онај који воли оклапину, тј. да живи на туђ рачун“ (ibid.)

наклѣйница f. „наметљивица (нпр. која дође непозвана на ручак)“ (Тимок, Динић 1988:159)

(3.6.)vb. „ГУЛИТИ, ЉУШТИТИ“

клѣйити impf. „гулити, љуштити бадеме, орахе од клапине“

оклѣйим pf. „одвојити плод ораха од љуске“ (Гораждевац, БУКУМИРИЋ 1983:91)

...sub. NOMINA RESULTATIVA

оклѣйина f. „зелени омотач плода ораха“ (Гораждевац, БУКУМИРИЋ 1983:91)

хлѣйац m. „комад коже од смокве што отпадне кад се чисти смоква прије него што се изије“ (Дубровник, RJAZU)

(4.2.2.)vb. „ЈЕСТИ, ПИТИ (неумерено)“

лѣйати / лѣйати impf. „шумно, халапљиво јести, пити“ (ЦГ, Тимок, Момина Клисуре)

лѣйтѣати impf. „хлѣпати (sic!), локати, гласно пити или јести, о животињама и људима“

лѣйтѣати impf. „јести шумно, пуцкетајући језиком“ (Буњевци, РЕЋ/ВАЋЛЈА 1990:144)

лѣйсати impf. „гласно пити, локати итд.“ (Лика, Банија, Диво-село)

лѣйсати impf. „похлепно јести текућу храну“ (Озаљ, ТЕЖАК 1981:373)¹⁰²

Уп. исту врсту експресивизације, у истом извору: *микаити* impf. „мицати“ = *миксати* impf. „гибати, мицати, расклимавати“ (Озаљ, ТЕЖАК 1981:377).

¹⁰² Иако је овај облик највероватније пореклом од псл. *lapati (као и остале потврде у овој групи овог потпоглавља), само постојање рус. дијал. *лупѣтъ* и *лупѣнитъ* „бити, тући“ < *лупѣтъ* (ФАСМЕР II 535) отвара врата и евентуалном извођењу од **l̥pati* (тј. *lupati).

лајсорийи impf. „халапљиво, брзо јести, гутати“ (ЦГ)

Овај облик је највероватније примарни глагол *лајайи* само дво-струко експресивизиран (инфиксом -с- као и претходни пример из Озља, и суфиксом -ор-), мада формално изгледа као деноминал семантички блиске именице *лајсор* „готован“ (уп. s.v. у групи (3.5.) овог потпоглавља). Уп. аналогну творбу **lepetati > *lepetъ* (ЭССЯ 14:129).

хлайџи impf., *похлайџи* pf. „нагло, похлепно, прождрљиво јести“ (Брусје, DULČIĆI 1985:465, 600)

хлајџаји impf. „јести што житко, madnuso (more canis)“ (Вук)

жлайџи impf. „нагло јести“, *пожлайџи* pf. „нагло појести“ (Брусје, DULČIĆI 1985:745, 614)

шалайији impf. „јести“ (Ускоци, СТАНИЋ II 499)

Са овим експресивним префиксом долазе и друга значења: „радити немарно“, „сневати, бунцати“. За сам овај префикс и њему сличне уп. БЕЛЕТИЋ 1993.

клајџаји impf. „јести, жвакати стварајући при том гласан звук“ (Васојевићи, СТИЈОВИЋ 1990:203)

наклајаји се pf. „прихватити се јела, јести“ (Сремац)

наклајији се pf. „исто“ (НПр; Херцеговина)

наклајији се pf. „навалити на јело“ (Ускоци, СТАНИЋ I 491)

ошклајији pf. „појести“ (ibid. II 73)

заклајусаји pf. „заглабати, почети прождрљиво јести“ (Крагујевачка Јасеница)

...sub. NOMINA AGENTIS

лајћар m. „прождрљивац“ (Буњевци, РЕИЋ/ВАЏЛИЈА 1990:144)

клајпоћесина f. „особа која може много да поједе“ (Васојевићи, СТИЈОВИЋ 1990:218)

оклајуша f. „клапоћесина“ (ibid. 270)

(4.5.)vb. „ОТИЦАТИ, НАДИМАТИ (СЕ)“

ООО Глаголски облици нису потврђени.

...sub. NOMEN RESULTATIVUM

склајац m. „плик од опекотине“ (Васојевићи, СТИЈОВИЋ 1990:322)

(5.1.)vb. „ТАНДРКАТИ (ономатопејски)“

лај interj. „узив за подражавање клопарања обуће“

кла̋й̋й̋й̋а̋й̋и impf. „клепрати, лупати, клопарати (сова, орао, кондуре)“

кла̋й̋ѡ̋й̋а̋й̋и impf. „клапарати, клопарати, тандркати“

кла̋й̋ѡ̋й̋а̋й̋и impf. = *кла̋й̋ѡ̋ца̋й̋и* „клапрати, лупати, клопарати“

кла̋й̋ѡ̋й̋и, *кла̋й̋а̋й̋ѡ̋й̋и*, *кла̋й̋ѡ̋ца̋й̋и* impf. „куцати, лупати по тврдом“ (Брусје, DULČIĆI 1985:501)

кла̋й̋ѡ̋й̋и impf. „галамити, ударати, куцати“ (Комижа, MARDEŠIĆ-CENTIN 1977:285)

кла̋й̋й̋й̋а̋й̋и impf. „клапарати“

...sub. NOMINA ACTI

ла̋й̋а̋й̋и m. „звек или ударац који се ритмично понавља“ (RJAZU)

кла̋й̋а̋й̋и m. „топот, бат од удара ногу, копита при ходу“

(5.2.)vb. „ЗВОНИТИ, КУЦАТИ, СВИРАТИ, ПУЦАТИ“

закла̋й̋р̋ња̋й̋и pf. * „зазвечати (о звонцету)“¹⁰³ (Цесарец)

(6.1.)vb. „ДУВАТИ, ВЕЈАТИ“

ла̋й̋й̋а̋й̋и impf. „падати, вејати (о снегу)“ (Ћипико)

ѡ̋кла̋й̋й̋и pf. „притиснути, навалити, стегнути (међава, невреме)“ (Ускоци, СТАНИЋ II 32)

ѡ̋кланӳй̋и pf. „(о снегу) пасти у сасвим малој количини; мало посути (нпр. брашно)“ (ibid.); „мало преснијежити“ (Прошћење, Вуличич 1995:82)

(?) *на̋кла̋й̋й̋и се* pf. „навалити, почети нешто снажно чинити (нпр. *на̋кла̋й̋и* о се сн̋й̋ѣг па п̋а̋д̋а̋)“ (Ускоци, СТАНИЋ I 491)

Исти облик прецизиран значењем „косити“ налази се и у групи (1.7.1.) „радити тешко“.

кла̋й̋ѡ̋са̋й̋и impf. „падати у крупним пахуљама“ (Ускоци, РСАНУ)

ѡ̋рокла̋й̋ѡ̋са̋й̋и pf. „почети падати у великим пахуљама“ (Ускоци, СТАНИЋ II 221)

...sub. NOMINA RESULTATIVA

ла̋й̋й̋а̋и m. „крупан снег“ (Книн, Херцеговина)

Уп. исти облик и *ла̋й̋а̋и* „крупна пахуља“ у групи (3.1.) овог потпоглавља.

кла̋й̋а̋и m. „крупан снег који се топи кад падне на земљу“ (Студеница)

¹⁰³ Из примера: „На дућанским вратима закла̋п̋р̋њало је звоно“ не следи дефиниција „забр̋б̋љати, забл̋еб̋етати“ дата у РСАНУ.

(6.2.)vb. „ЛИТИ, ПЉУШТАТИ“

лѡпѡти impf. „падати у крупним капима, пљуштати, ударати“ (Срем, Далмација)

...sub. NOMEN ACTIONIS

клѡпавица f. „киша са снегом, лапавица, суснежица“ (Херцеговина, ЦГ)

(6.3.)vb. „БУКТАТИ“

лѡпѡти impf. „горети, пламтети“

(7.4.2.)vb. „ПРЉАТИ (СЕ)“

шљѡпа impf. „гази неспретно по блату“ (Ц. Река, МАРКОВИЋ 1986:490)

...sub. NOMEN AGENTIS

лѡпеја m. „онај који се често, лако испрља, укаља“ (Врање)

(7.5.)vb. „ТЕШКО ХОДАТИ“

клѡпѡти impf. „ићи, пешачити дуго, с муком, напрезањем, кланцати“

наклѡпѡти се impf. „клатити се у ходу, гегати се“

клѡпѡти impf. „клапати“

клѡпѡти impf. = *клѡпѡти* impf. „тешко ходати“

клѡпѡти impf. „шантаво, неспретно се кретати“

клѡпѡти impf. „тромо, неспретно се кретати“

...sub. NOMINA AGENTIS

клѡпа m. „који се тромо креће, трапавко“ (Купиновац)

клѡпавац m. „који се љуља, гега при ходу“

(7.6.)vb. „КРЕНУТИ, ПОЋИ, СКОЧИТИ“

клѡпѡти pf. „отићи некуд, свратити“ (Лика)

наклѡпѡти се pf. „поћи, кренути, натурити се“ (Ускоци, СТАНИЋ I 491)

Ови примери би могли чинити и групу (7.8.) „банути, искрснути“.

(7.9.)vb. „СКАКАТИ, БИТИ НЕМИРАН (о деци)“

ООО Глаголски облици нису потврђени.

...sub. NOMINA AGENTIS

лaйчић m. „дечко, момчић (од дванаест-тринаест година)“ (Кордун)

клайац m. „одрастао дечак, момак“ (Лика)

клайче = *клайчина* m. „исто“

клайан m. „исто“

клайузан m. „исто“

(?) *клайа* f. „клика; дружина, скупина“ (Далмација, шатр. и књиж. РСАНУ); „исто; руља неуредних особа“ (Брусје, DULČIĆI 1985:501)

(8.2.)vb. „БРБЉАТИ; (+)БУНЦАТИ“¹⁰⁴

клайиити pf. „рећи нешто насумице, бунути, извалити“ (ЦГ)

наклайати impf. „трућати, говорити којешта, лупетати; бунцати“¹⁰⁵

клайоити impf. „блебетати“, *наклайоити се* pf. „набрбљати се“ (Брусје, DULČIĆI 1985:501, 545)

клайискати impf. „брбљати, торокати, наклапати“ (Дучаловићи)

клайићати impf. „свашта причати без важности“ (ЦГ, Велике Пчелице)

клайузати impf. „блебетати, трабуњати“

клайрњати impf. „трабуњати, блебетати“ (Вук итд.)

клайуњати impf. „клапрњати“

клайурати impf. „клапуњати“

исклайити се pf. „избрбљати се“ (Брусје, DULČIĆI 1985:475, 545)

(+) *клайуниити* impf. „сањати, сневати“

(+) *клайиити* impf. „бунцати, булазнити, тлапити (у сну, грозници); причати којешта, трабуњати“ (Васојевићи, СТИЈОВИЋ 1990:203)

(+) *шалайиити* impf. „сневати, бунцати, трабуњати“ (Ускоци, СТАНИЋ II 499)

...sub. NOMINA AGENTIS

клайача f. „брбљивица, торокуша“ (ЦГ)

Уп. синонимне облике *алайача*, *лайача*.

¹⁰⁴ Бунцање је само по себи знак болести, али ако се узме у обзир само његов садржај, то се значење логично надовезује на претходно „брбљати, причати којешта“. Ипак га маркирамо посебним знаком (+) јер је реализовано само једном међу шест глагола (и вишеструко толико основа у којима они варирају), и то искључиво у дериватима основе *клай*-. За сличну загонетну ексклузивност уп. и значење „пенити“ у групи (8.3.2.1.) овог потпоглавља.

¹⁰⁵ Ово последње значење изводимо према примеру из Вуковог *Рјечника*: „Наклапа као баба у грозници“.

лѧйаћур m. „лупетало“ (Буњевци, РЕЇС/ВАЃЛЈА 1990:144)

...adj. ADJECTIVUM DESCRIPTIVUM

клѧйав, -а, -о „који клапа, оговара, клевета“ (Лика)

(8.3.2.)vb. „МЉАСКАТИ (устима)“

лѧйѧйѧи impf. „напразно отварати и затварати уста, покрећући језик“

клѧйѧѧи impf. „мљаскати“, односно детаљније: „Кад коњ не престано устима клапће, значи да хвата ваздух“.

(8.3.2.1.)vb. „ИСПУШТАТИ ПЕНУ НА УСТА; ПЕНИТИ СЕ“

клѧйѧи се impf. „пенити се, пенушати се“ (НПосл Вук)¹⁰⁶

зѧклѧйѧи pf. „запенушити“ (НПосл Вук, НПр Чајкановић, Војводина)

Беза овог значења са примарним „ударати“ није спорна, али остаје отворено питање да ли је овакво шифрирање најпрецизније — другим речима, да ли је појава пене првобитно нотирана као последица мљацкања (што је наша претпоставка, будући да у принципу полазимо од основних телесних радњи као од примитива на које се надовезују друга значења), што се касније пренело и на сапуњаву воду, или је, можда, пут семантичког развоја текао обрнуто. Уосталом, веза ударања и пене физички је тако једноставно условљена да се могла развити и у више паралелних, независних праваца: сапуњава вода се од ударања (руком или пратљачом) пени¹⁰⁷, и ту не мора бити никаквих асоцијација на друге призоре пенушања. Само би у том случају значење требало класификовати у надгрупу 9, међу техничке термине, нпр. после значења „бућкати“. И најзад, питање које чека одговор (ми га немамо) јесте зашто се ово значење развило управо, и само, међу глаголима изведеним од основе *клай-* (за евтл. изузетак *лѧйѧѧи* уп. ниже).

клайѧѧи impf. „испуштати пену на уста (од мљацкања и сл.)“, *заклајѧѧи* pf. „исто“, фиг. „при говору пасти у ватру, запенушати“ (Крагујевац)

клайѧѧи се impf. „кад се вепрови косе онда им се појави пена на устима и каже се да клапушају“, „за пераћи сапун се каже да добро или лоше клапуша“ (Дучаловићи), *заклајѧѧи* pf. „исто“ (Дучаловићи, ЦГ)

¹⁰⁶ Уп. пример: „Клапило се, не клапило, јешћу те, платио сам те ... рекао Херо кад је јео сапун који је био купио мјесто сира.“

¹⁰⁷ Уп. и пример из домена кулинарства, где радњу описује основни глагол ударања: „Скоруп ... здраво густ мора бити да се из њега пена избије“, в. групу (9.4.) поглавља *биѧи*.

клајуњати impf. „стварати пену (о сапуну)“ (Ужице); „избацивати пену на уста (од напрезања итд.)“ (Цесарец)

(?) *лајјати* impf. „избијати, куљати (о пени)“

Уп. исти облик у групи (2.5.) овог потпоглавља. Ову потврду (са примером: „Из жвала [грдосије] му пена лапће“) наводимо са извесном резервом јер је једина у овом значењу без експресивног префикса, а при том сасвим учена (Цвијановићев превод Киплинга из 1924). Можда она заиста илуструје само значење „куљати“ (са панданима у другим сти-хијским радњама „лити“, „вејати“, „пулсирати“ и сл.), док је субјекат случајно баш „пена“. Са друге стране, овим се отвара могућност друга-чијег трасирања развоја значења „пенити“ (уп. горе s.v. *клајити*).

...sub. NOMINA RESULTATIVA

клајужа f. „пена од сапуна, сапуница“ (Љештанско, Тешин 1977:273)

клајушина f. „исто; пена уопште“ (Крагујевац)

клајавац m. „обичан пераћи сапун“ (Злакуса, Дучаловићи)

(8.9.)vb. „ПУЛСИРАТИ“

лајјати, *хлајјати* impf. „јако куцати, лупати (о срцу)“

...sub. NOMEN ACTI

лајјати m. „било, откуцаји срца“

(8.9.1.)vb. „ЖУДЕТИ“

лајсијати се impf. „жудети, чезнути (за неким, нечим)“ (Дубица)¹⁰⁸

...sub. NOMEN ACTI

хлајњџ f. „мимички и звучно (особито у живине) изражена жудња за пићем или храном“ (Брусје, DULČIĆI 1985:465)

У овом случају је веома тешко одредити примарну, централну се-мантичку мотивацију ове речи — да ли је то само јело, или жудња, или начин на који се она манифестује некаквим махањем језиком лепета-њем крилима или сл., или пак звук који животиње том приликом про-изводе? Све те могућности су равноправне, па овакву класификацију треба сматрати провизорном. (Лексика овог типа је довољно специ-фична да изискује систематску обраду којом би се установили принци-пи номиновања таквих радњи.) Уп. и *похлеја* у истој групи потпогла-вља *лејати* (тамо и коментар одговарајуће Скокове одреднице *hlapiti*).

¹⁰⁸ Мало је необично то што овај глагол тражи прави објекат у акузативу, уп. при-мер: „Немој се лапсити за ту дјевојку, ти је нећеш никада добити.“

с.-х. (х/к)липати

0.1 ОПШТА СЛИКА

0.1.1 Поуздана прасловенска реконструкција глагола који су на нивоу српско-хрватског језика изведени од основе *лий-* и њених варијанти *клий-*, *хлий-*, *шлий-*, *жлий-* практично је немогућа због недистинктивности с.-х. вокала *-и-* који једнако рефлектује псл. *-i-* и псл. *-y-*.

0.1.2 Као индиректан критеријум за раздвајање може да послужи присуство или одсуство иницијалних експресивних форманата који у принципу, мада то не мора бити и по правилу, претежно долазе на ономатопејске основе. Тако бисмо са извесном сигурношћу за неке деривате чисте основе, у одређеним случајевима, када за то постоје семантичке индикације (и уколико имају релативно поуздане словенске паралеле), могли претпоставити да настављају псл. основу **lup-*, као преглашену варијанту основног **lup-* тј. глагола **lupati* (нпр. *луйййи* „ослабити, остарити“ : *луйав* „слаб, немоћан“).

0.1.3 У осталим случајевима који показују не само иницијалну, већ и богату суфиксалну експресивизацију — а такви преовлађују — треба рачунати да имамо посла са с.-х. рефлексима, на псл. нивоу непрецизно реконструисаног низа, који настављају ие. **lēp-/ *lōp-/ *larp-* „спљоштити, развући; раван, пљоснат итд.“ (POKORNY 677–679). Тај основни корен на прасловенском нивоу се укрстио и слио са практично истоветним ономатопејским кореном **lep-* (вероватно и са трећим подударним кореном **lep-* „гулити“ — више о томе у § 0.2.5 и § 0.2.6 потпоглавља *лейайи*, ВАРБОТ 1988), па је тако настали хибридни низ сачувао апофонију (псл. **lep-/ *lop-/ *lip-*), али и склоност ка експресивизирању које је развијено, мање или више, у свим словенским језицима. У српско-хрватском је етимолошко гнездо глагола изведених од ових основа веома богато.

0.2 ЕТИМОЛОШКИ КОМЕНТАР

0.2.1 Скок основе *лий-* и *клий-* не доводи у везу. Ниједну посебну одредницу (осим етимолошки „празне“ одреднице *луйаћур* „дроњци што више на раздртом одијелу“, cf. SKOK II 305) не посвећује некој

од континуанти основе *лий-*, већ поједине од њих разматра у оквиру одреднице коју носи грецизам *лийсаџи* (СКОК II 306). Основа *клий-* се у великој прегледној одредници посвећеној ономатопејском низу *клеј-/ клој-/ клай-* уопште не помиње (СКОК II 95–97). Затим се на крају одреднице посвећене именици *клиџ* „клас; батина итд.“ напомиње да глаголи *клиџиџи* „узјахати коња“ и *клиџиџаџи* „махати крилима“ немају везе са том именицом, већ су ономатопејски превој од *клејаџи* / *клајаџи* (СКОК II 100)¹⁰⁹. Пошто се *клиџ* пореди са *клин*, подразумевајући да се различита проширења основе изводе од псл. **къл-* (> с.-х. *клаџи*) — што је уверљиво тумачење које се уважава и у ЭССЯ (10:47), нејасно је зашто се ту помиње чеш. глагол *klipati* „тешко се кретати“ (уз упућивање на с.-х. *клајаџи*!) док се домаћи глаголи, ономатопејски као што је и овај чешки, издвајају. Занимљиво је, као илустрација несистематичности у творбеној (а затим неизбежно и етимолошкој) анализи, тумачење облика *склийсаџи* „малакса-ти, погинути“: грецизам *лийсаџи* је префигиран помоћу једног *с-*, а затим је „к- уметнуто као у *склиз* = *сљез*. Депрефиксацијом одатле *клийсаџи*“ (СКОК II 306).¹¹⁰ Даље се у истој алоглотској одредници претпоставља да је „замјеном *-саџи* са *-униџи* (пејоративизација)“ добијен облик *излийуниџи* „умрети“, што је такође врло мало вероватно.¹¹¹ Речју, Скок није могао доћи до конзистентних и колико-толико коначних закључака пошто није имао у виду целину творбено-семантичке породице глагола који припадају апофонском низу **lep-/ *lor-/ *lip-*, још мање њихове експресивне варијанте које се уклапају у тај апофонски низ семантички га обогаћујући уобичајеним инвентаром значења којима је у основи значење „ударати“.

0.2.2 Бернекер не реконструише глаголе *lipati нити *lypati, већ само *lybati за које сматра да је неизвесног порекла, мада претпоставља, сасвим умесно, да се наслања на (односно да је у прегласу према) *lubъ [тј. *lubiti] (BERNEKER 751). Глагол *chlipati карактерише као ономатопејски и упућује на *chlapati, не објашњавајући никако природу тог односа у коме нема фонетске регуларности (ibid. 390). Глаголу *klipati Бернекер не посвећује посебну одредницу, али неке

¹⁰⁹ Зашто не *клејаџи* / *клојаџи*, што је основна апофонија, док је *-а-*, како и тамо стоји (СКОК II 96), само накнадно, имперфективно (тачније, итеративно) дужење, остаје нејасно.

¹¹⁰ Овакав развојни ток је врло мало вероватан, уп. како је глагол *клийсаџи* лоциран на нашем списку и како се он односи према другим варијантама исте основе и основе *лий-*.

¹¹¹ В. овај облик и његов симплекс *лийунуџи* „умрети“ у групи (1.3.2.) овог потпоглавља тј. ширу дискусију с.в. *леџухнуџи* „исто“.

његове потврде (само из чешког)¹¹² наводи s.v. **klipъ* које тумачи као „свакако ономатопејско“, поредећи ту именицу са **klepati* и **klapati* (од којих **klipъ* никако не може бити поствербал!) (ibid. 520).

0.2.3 ЭССЯ се у различитој мери бави овим не толико прасловенским, колико специфично српско-хрватским проблемом, остајући при том, независно од нашег предмета, недоречен и у тумачењу природе и порекла прасловенских глагола. У одредници **lypati (se)* заступљене су само западно- и источнословенске потврде (које јасно рефлектују псл. -у-) са семантиком ограниченом готово искључиво на „жмирати, трептати; бацати поглед“ (осим чеш. дијал. „мрљавити са јелом“), док јужнословенских потврда нема. Тумачењем овог псл. облика као преглашене варијанте основног глагола **lupati* искључује се могућност смештања тог глагола у неки ономатопејски низ што, са семантичке стране гледано, не би било немогуће (ЭССЯ 17:35). У одредници **klypati* која се реконструише само на основу источнословенских потврда (отуд извесност таквог коренског вокализма) среће се искључиво значење „тешко ходати, тетурати се“, потврђено једино још у српско-хрватском, што се узима као такво уважавајући искључиво семантички моменат, без коментарисања проблема коренског вокализма (који се итекако може доводити у питање, уп. наш коментар поводом псл. **klipati* које се у том истом значењу рефлектује у чеш. *klipati*, а не **klypati*). У етимолошкој дискусији само се указује на везу овог глагола са лит. *klúpoti* „клетати“, без дубљих тумачења и даљих генетских реконструкција (ЭССЯ 10:81–82). У случају облика тренутног вида на -*ŋti*, реконструишу се чак два глагола без иницијалног форманта *k-* или *x-*: **lynŋti* I, на основу само једне руске потврде значења „опалити из пушке“ реконструише се као пореклом од **lypati* (дакле, у крајњој линији < **lupati*), а његов псл. хомоним **lynŋti* II са значењима „потећи, линути“ и континуантама у источнословенским језицима без образложења се проглашава варијантом глагола **xlynŋti* (ЭССЯ 17:34–35). Ако наставимо да пратимо овај творбено-семантички низ, то постаје веома компликовано због чињенице да се даље **xlynŋti* изводи од **xlujati* (ограниченог семантички на „тећи; вејати, дувати“, географски на старословенски и бугарски и при том етимолошки нејасног, cf. ЭССЯ 8:42, 39), а не доводи се у везу са нпр. синонимним му **xlynŋti* или обликом од кога се пак из-

¹¹² Таква слика је само последица лексикографског сиромаштава тога доба, а не одраз правог стања на терену, међутим Бернекер се очито држао формалног принципа да се не реконструише псл. облик на основу само једне савремене потврде — вероватно отуд код њега одсуство глагола **klipati*.

води **xlipati* (se) односно **xlypěti* чије континуанте покривају читав словенски терен, а нарочито источнословенски, уз широку лепезу значења наглих покрета, провала, падања, локања, буљења итд. (која покрива и превазилази семантику псл. **lypŋti* II). И најзад, опет се налазимо у етимолошком ћорсокаку јер се за **xlipati* са једнаком вероватноћом предлаже веза са експресивним глаголима **xlopati* и **xlapati*, као и са глаголом **lipati* где би елемент *x-* био *x- mobile*¹¹³ (ЭССЯ 8:39).

0.3 ЕТИМОЛОШКА ДИСКУСИЈА

0.3.1 Ако покушамо да проследимо генеалошку линију с.-х. глагола *лиѡати* идући трагом псл. **lipati* и сл., опет се на скоро сваком кораку сусрећемо са двојним могућностима тумачења. Уколико се уз неке оградe у вези са глосирањем појединих облика под овом одредницом и сложимо да је псл. **lipati* II у вези са **lypŋti*, **lēpiti*, **lipěti* „лепити, мазати и сл.“ (ЭССЯ 15:119), проблем остаје псл. **lipati* I које се на основу рус. и укр. потврда и значења „чинити брзе, силовите покрете (хитро побећи, зграбити, шутнути, трептати итд.)“ заједно са псл. **libati* изводи од ие. **leibō-* / **leipō-*. Затим се даље у истој одредници дискутује како је немогуће да јужнословенски и глуж. облици, иначе фонетски сводиви на исту псл. реконструкцију, и са значењима „пљуснути; линути (о киши); жудно пити; пити ситним гутљажима“, припадају овом глаголу, већ се они тумаче као ономотопеје, варијанте ономотопејског глагола **xlipati* (ЭССЯ 15:119). Са овим судом није лако сложити се, пошто семантичких сметњи за обједињавање источно- и јужнословенских облика нема (то би пре био само још један случај дијалекатске условљености различитих праваца специјализације истог основног значења), док су творбене препреке искључене од почетка. У семантичком инвентару континуанти псл. **xlipati* и **xlypěti* (иначе заступљених на читавом словенском терену) присутна су разноврсна значења кратких енергичних покрета, претежно али не искључиво телесних: слн. „ударати“, глуж./длуж. „куцати; њихати се, климати се“, слн. „вејати, дувати“, мак. „пљуштати (о киши)“, чеш. „тећи, истицати; спуштати се; лумповати“, стчеш. „бити несташан, необуздан“, затим практично у свим језицима „(жудно) пити“, „трзати се“, „подригивати, штучати“, „плакати, грцати“, „тешко дисати“, рус. дијал. „одавати слабе животе; слабо горети (о ва три)“, с.-х. „жудети, чезнути“ итд.

¹¹³ У оригиналу стоји „покретни“ (рус. *подвижный*) елемент, а ми га преводимо овако, по узору на стандардни термин „s- mobile“.

0.3.2 Дакле, нема основа за издвајање рус. и укр. континуанти псл. **lipati* од експресивизираних облика са иницијалним *x-* који се у крајњој линији свODE на ономотопеју. Штавише, у такав низ се семантички и творбено уклапају и континуанте псл. **klipati*: с.-х. „тући, ударати“, „прорастати (о клипу)“, „лепетати крилима“ (види још примера у грађи коју садржи наш списак), чеш. *klipati* „тумарати, једва се кретати“, слч. *klipkat'* „трептати, жмиркати; склапати се (о сненим очима)“. Симптоматично је да се и овај глагол у ЭССЯ описује као „не сасвим јасна творба, с једне стране у вези са **klepati*, а са друге (у мањој мери) мотивисана именицом **klipa* / **klipъ*“ (ЭССЯ 10:48). Дакле, свеобухватно тумачење је овде изостало — нити се објашњава природа везе овог глагола са **klepati*, које је и само проблематично (ЭССЯ 10:9)¹¹⁴, нити има довољно основа да се он тумачи као деноминал.

0.3.3 Сматрамо да је после свега ове глаголе најумесније тумачити као ономотопејске низове и да у семантичкој анализи не треба раздвајати облике изведене од чисте основе од оних са иницијалним експресивним формантима. Иако овакав суд може деловати прејудицирано, у исправност таквог приступа уверава нас управо творбена анализа облика који се истовремено срећу у оквиру појединих семантичких група (нпр. *љийи* : *клийайи* : *жлийа* „ударати“).

0.4 ШИФРИРАНИ СЕМАСИОЛОШКИ РЕЧНИК

Семантичке реализације континуанти псл. глагола **lipati* / **xlipati* / **klepati* и сл. у српско-хрватском су следеће:

(1.0.)vb. „УДАРАТИ“

љийи pf. „удари, лупне“ (Ц. Река, МАРКОВИЋ 1986:359)

Ова палатализација је највероватније локална појава, за разлику од привидно сличног случаја глагола *љуйиџи* и сл. (уп. у истој групи поглавља о глаголу *лујайи*) чија фонетика одражава старо, чак не. стање.

шљийа impf. „удара, бије“, *шљийне* pf. „удари мало шаком“ (Ц. Река, МАРКОВИЋ 1986:490)

клийайи impf. „бити, тући“

...sub. NOMEN ACTI

жлийа f. „пљуска, шамар, заушница“ (Брусје, DULČIĆI 1985:745)

(1.3.2.)vb. „УМРЕТИ“

лийунуџи pf. „умрети“ (Ужице)

¹¹⁴ Уп. и нашу дискусију поводом *лейайи/клејайи* у § 0.1.6 и § 0.3.3.1 потпоглавља *лейайи*.

излићунути рф. „исто“ (Ј. Стојановић)

Ови облици би у књиж. језику гласили *лићухнути*, *излићухнути* (уп. и синониме *лећунити*, *лећухнути* у истој групи потпоглавља *лећати*), тако да се у њима препознаје стари продуктивни експресивни вид творбе формантом *-ich-* / *-uch-* (за тај формант cf. SŁAWSKI 1974:51). Није уверљиво Скоково извођење од *лићсати*, „замјеном *-сати* са *-унити*...“ (СКОК II 306).

(1.5.2.)vb. „ОСЛАБИТИ, МАЛАКСАТИ, ЈЕЊАТИ“

клићнути рф. „јакко изнемоћи, малаксати“ (Пирот)

(?) *излићџи* рф. „посве ослабити, ишчезнути; нестати“ (Брусје, DULČIĆI 1985:482)¹¹⁵

(?) *хлићош* impf. „тешко дисати од умора“ (Брусје, DULČIĆI 1985:545)

Уп. исти облик у групи (8.9.1.) овог потпоглавља. Уп. и блр. дијал. *хлићџџ* „тешко дисати“ (ЭССЯ 8:34–35).

...sub. NOMEN ACTI, NOMEN AGENTIS

лића f. „телесно опадање, губљење тежине“ (Брусје, DULČIĆI 1985:482)

лића f. „чељаде које опада у телу“ (ibid.)

...adj. ADJECTIVUM DESCRIPTIVUM

клићав, *-а*, *-о* „неспретан, неумешан; глуп; аљкав, неуредан“

Уп. и формално-семантички најближе *шљийча* у групи (1.7.3.) овог потпоглавља.

(1.6.2.)vb. „ВИСИТИ; ОБОРИТИ (СЕ)“

оклићи рф. „опусти уши да му висе“ (Тимок, Динић 1988:181)

(1.7.3.)vb. „РАДИТИ ЛОШЕ, ОШЉАРИТИ; ДАНГУБИТИ“

ООО Глаголски облици нису потврђени.

...sub. NOMINA AGENTIS

шљийча m. „неспретњак“ (Ц. Река, МАРКОВИЋ 1986:490)

Ова класификација није дефинитивна, али јесте највероватнија (уп. и *клићав* у групи (1.5.2.) овог потпоглавља).

клићавџк m. „неспретан, неумешан мушкарац; глупан“ (Ресава)

¹¹⁵ Како се у говору Брусја чува глас *-х-* (уп. нпр. *лихойџак* < *лихати*), јасно је да овај облик не треба везивати за глагол *лићати*, па уз обавезну ограду претпостављамо могућност да му у основи стоји глагол *лићати* у значењу *„слабити“ или сл.

клийавица f. „неспретна, неумешна жена; глупача“ (Ресава)

клийавишина f. „лења, трома особа“ (Заглавак)

Непосредни извор именичке семантике „неспретан, неумешан“, на коју се даље природно надовезује (или је у њој синкретички садржан) пејоративни низ „глуп, приглуп; звекан; неотесан(ко), простак“ итд., тешко је недвосмислено везати за само једно конкретно значење. Зато ове именице, као за најприближније, везујемо за значење „лоше радити“, а неке њима сасвим блиске творбе са тежиштем на значењима „неотесан, прост, глуп“ класирамо у групу (7.1.2.).

...adj. ADJECTIVA DESCRIPTIVA

клийав, -а, -о „неспретан, неумешан, глуп; алкав, неуредан“

клийаст, -а, -о „који је као клипан, глуп“

(2.1.)vb. „КОПАТИ, ДУБИТИ“

ООО Глаголски облици нису потврђени.

...sub. NOMEN INSTRUMENTI

клийак m. „столарска алатка за дубење дрвета“ (Оток)

(2.4.)vb. „КЛИЈАТИ; ШТРЧАТИ“

клийају impf. „заметати, истеривати клипове“ (Вук и др.)

клийају impf. „избијати, расти (о роговима шупљорогих преживара)“

...sub. NOMEN RESULTATIVUM

клий m. „плод кукуруза, клас са задебљалим вретеном дуж кога су зрна уздужно израсла; вретено са кога су окруњена зрна кукуруза, окомак“; „кошчати део у рогу шупљорогих преживара, испод кожне навлаке“

(3.1.)vb. „СЕЋИ, РЕЗАТИ“

ООО Глаголски облици нису потврђени.

...sub. NOMINA RESULTATIVA

клий m. „комад, парче (печенице, сланине)“

клийаћ m. „комад, парче“ (Мали Пожаревац)

(3.1.1.)vb. „ТЕСАТИ, РУБИТИ; ЦЕПАТИ (дрва)“

ООО Глаголски облици нису потврђени.

...sub. NOMINA RESULTATIVA

клий m. „облица, кратка дебља батина, летва“

Ова именица би, на основу значења „батина“, могла да се сме-сти и у групу (1.0.) „ударати“. Међутим, вероватније је да њена при-марна мотивација није у функцији коју реалија врши, него у радњи чији је она продукт, у цепању. Такво тумачење потврђује и њен мо-циони пар који следи.

клийа f. „облица, цепаница дужине 1м“ (Жунић); „дрво ижле-бљено на више места, подешено за намотавање разнобојних вуница за вез“ (Босанско Грахово)

(3.4.)vb. „КИДАТИ, ЧУПАТИ; ВУЋИ; ЦЕПАТИ“

ООО Глаголски облици нису потврђени.

...sub. NOMEN RESULTATIVUM

лийаћур m. „дроњци што висе на раздртом одијелу; рита, дро-њак, крпа“ (неубицирано Вук; Љештанско, ТЕШИЋ 1977:276)

За исту творбу и семантику (само са алтернацијом основног во-кала) уп. *лајааћур* „крај кошуљице који вири малом детету из панта-лоница“ и *лејааћур* „нешто откинуто, одсечено, што виси и њише се“ (ту и детаљна дискусија, у истој групи потпоглавља *лејааћи*). Скок има само празну одредницу *лийаћур*, на основу Вукове потврде (СКОК II 305), док ЭССЯ ову реч не доноси.

(4.2.2.)vb. „ЈЕСТИ, ПИТИ (неумерено)“

лийааћи impf. „халапљиво пити“

Овај глагол је у српско-хрватска централна реч изведена од осно-ве *лий-* и као такав је општераспрострањен и у књижевном језику.

лийа impf. „куса халапљиво неко течнo јело“ (Ц. Река, МАРКО-ВИЋ 1986:355)

нахлийааћи се pf. „најести се“ (Дубровник)

(5.1.) vb. „ТАНДРКАТИ (ономатопејски)“

ООО Глаголски облици нису потврђени.

...sub. NOMEN АСТІ

клийа f. „клепет, клопарање, звекет“ (НП Вук)

(6.1.)vb. „ДУВАТИ, БЕЈАТИ“

хлинуути „задувати, навејати“ (чак. писац XVII в., RJAZU)

Иако се овај облик у ЭССЯ (8:42) наводи под **хлунџи* (заједно са рус. *хлынуть* „плуснути, покуљати, нагрнути; блеснути (о муњи) итд.“, али и слн. *hleniti* „ударити; засијати итд.“) таква реконструкци-

ја коренског вокала није сасвим извесна. Ни Скок се не опредељује коначно по том питању (ово значење чак и не издваја, cf. SKOK I 672).

(6.2.)vb. „ЛИТИ, ПЉУШТАТИ“

лїйїти impf. „лити, цурети, тећи, липтати“ (Враће?)

(6.4.)vb. „ВОЊАТИ, СМРДЕТИ“

охлїйнаїти pf. „запахнути, ударити мирисом или смрадом“ (Озаљ, ТЕЖАК 1981:383)

...sub. NOMEN ASTI

бхлїй m. „запах, мирисни удар“ (Озаљ, ТЕЖАК 1981:383)¹¹⁶

(6.5.2.)vb. „ПОЛУДЕТИ, БИТИ ЋАКНУТ; БЕСАН“

ООО Глаголски облици нису потврђени.

...adj. ADJECTIVA DESCRIPTIVA

љїйен, -а, -о „ћакнут“ (Ц. Река, МАРКОВИЋ 1986:359)

шљїйнуї, -а, -о „дрнут, лудкаст, ћакнут“ (ibid. 490)

(7.1.2.)vb. „ЗАОСТАЈАТИ (ментално, социјално)“

клїйа = *клїйо* m. „клипан“

клїйан m. „неотесан, неспретан, приглуп мушкарац; простак“

клїйан m. „добро израстао дечак; неотесан и приглуп дечак, звека“

клїйара f. „поодрасла, неотесана и обесна девојчица; глупа девојка“ (Лика, Банат)

Упркос многим значењским паралелама, тешко је утврдити тачну семантичку мотивацију иначе бројних термина којима се означавају, афективно а често и пејоративно, чељад на прелазу из детињства у младост и њихове разне „подразумеване“ особине. То ме служи и централна реч основе *клїй*- у српско-хрватском, именица *клїй* (в. у групама (2.4.) и (3.1.) овог потпоглавља). На конкретно значење „облица, батина, летва“ метафорички се наслањају два значења која одликују наведени низ афективно обојених термина „глуп“ и „поодрасло, а недорасло дете“, у сваком случају „неотесан, необрађен“.

¹¹⁶ Уп. *бакдвїй*, -а, -о „који заудара (о пићу); биковит (као бик), груб, простачки; испучен, надигнут“ (Дучаловић, РСАНУ; RJAZU).

(7.4.2.)vb. „ПРЉАТИ (СЕ)“

шљѝѝа impf. „гази по блату“ (Ц. Река, МАРКОВИЋ 1986:490)*шљѝѝа* impf. „кречи, фарба“ (ibid. 476 s.v. *цокла*¹¹⁷)

Иако у припадност овог облика овом етимолошком гнезду нема сумње, оваква класификација је можда дискутабилна. Овде се, провизорно, полази од блата као од примарног ономасиолошког момента, мада би то могла бити и ономатопеја, или би се могла отворити нова група у скупини техничких термина уколико би се ово значење схватило као још једна у низу секундарних специјализација основне радње ударања.

(7.5.)vb. „ТЕШКО ХОДАТИ“

клѝѝаѝѝи (се) impf. „ићи са великим напором једва се држећи на ногама“*злѝѝа* impf. „гази по јако расквашеном блату, снегу“ (Ц. Река, МАРКОВИЋ 1986:286)

Више о префиксалном елементу *g-* види s.v. *злѝѝа* у групи (2.1.) поглавља *лѝѝаѝѝи*.

клѝѝсаѝѝи / *клѝѝсиѝѝи* impf. „ићи, кретати се тешко, запињући свом снагом; каскати, трчкарати, табати; поводити се за неким“ (Банија)*клѝѝшѝѝураѝѝи* impf. „ићи несигурним кораком једва савијајући ноге у колену“ (Ужице)

...sub. NOMEN AGENTIS

клѝѝѝе m. „човек који се једва креће“ (Зоруновац)

(7.6.)vb. „КРЕНУТИ, ПОЋИ, СКОЧИТИ“

клѝѝѝѝѝи pf. „скочити; јурнути, стругнути“ (Рисан, Вук; Зеница, Крагујевац)*клѝѝѝѝѝи се* pf. „помаћи се, покренути се“*клѝѝѝѝѝи се* pf. „узверати се, скочити“¹¹⁸

¹¹⁷ „Некад су само цоклу шљипали с ретак малтер који је, кад се осуши, био рапав и доста трајао.“

¹¹⁸ Дефиниција у РСАНУ „одбаци се, хитнути се, скочити“ не одговара у потпуности недвосмисленом примеру који гласи: „...клипну се на бјелошљиву...“ (уп. „Маче *лѝѝну* на таван“ у истој групи поглавља *лѝѝаѝѝи*).

(7.7.)vb. „НАВАЛИТИ, НАПАСТИ, НАСРНУТИ“

налийоџи pf. „скупљати се на што (у непријатељском смислу), налетати, насртати“ (Брусје, DULČIĆI 1985:545)

(7.9.)vb. „СКАКАТИ, БИТИ НЕМИРАН (о деци)“

клийиџи се impf. „бенавити се, лудирати се“

клийарийи се impf. „клиберити се“ (Мали Пожаревац)

(8.1.1.)vb. „БУЉИТИ“

(?) *клийиџи се* impf. „стајати укипљено гледајући у нешто“

Овај глагол несумњиво припада овамо, међутим његова дефиниција не помаже откривању примарног значења, а словенске паралеле (у овом или сличном облику) нисмо нашли. Овде смо се определили за тежиште на другом делу дефиниције, што доноси какво-такво упориште у и иначе посведоченим значењима „буљити“, „трептати“ и сл. (уп. *забушиџи* „уперити поглед“ у истој групи поглавља *бухайи* и *дрљине* „очи“ у групи (8.1.1.) поглавља *дерайи*). Формално, глагол као да је деноминал основног *клий* „облица, летва“ — дакле, смисао би могао бити „стајати као (у земљу загодена) летва, батина“ — што је све хипотетично,¹¹⁹ али вредно помена као тема за размишљање.

(8.3.3.)vb. „СМЕЈАТИ СЕ“

клиб interj. „узвик за означавање клибљења“ (Бачка)¹²⁰

клибиџи impf. „показивати, кезити зубе (при смејању)“ (Змај, Бачка, Сомбор)

склибиџи (обј. зубе) impf. „церити се“ (Вук)

клибиџи се impf. „клиберити се“ (Глишић, Секулић, В. Петровић, Давичо, Чолаковић, Б. Ћосић), „подругљиво се смешкати; пригупо се смешкати“ (Љештанско, ТЕШИЋ 1977:273)

клибарийи се impf. „клиберити се“ (Срем)¹²¹

клиберийи се impf. „смешкати се (подругљиво и пакосно), церити се, кезити се“ (Београд, Ћопић, Давичо)

Скок двапут помиње овај глагол, једном у празној одредници, која садржи само потврду из Бачке, *клибиџи се* (СКОК II 98), а затим

¹¹⁹ У крајњој линији, не треба занемарити ни паралелу коју пружа практично синонимни глагол *дубиџи* „стајати усправно, чврсто; наглавачке“ < *дуб* „дрво“.

¹²⁰ Уп. пример, изгледа из фолклора: „За пањетином курјачина, она клиб зубе на ме“ (Н. Радонић, Збирка речи из Бачке). В. и следећу напомену.

¹²¹ Уп. „Шта се клибарии, као лисица на шипак.“

у другој, *склибиџи* (*се*) базираној на Вуковој потврди. Ту наводи и Миклошичево поређење са стцсл. *склавити се* „subridere“ и даље слов. паралеле, чеш. *šklebiti* итд., па закључује да је то вероватно оно-матопеја... или је у вези са ие. кореном **sqel-* (СКОК III 261). Речју, Скок није имао све облике којима ми располажемо, па ни решење. Ни ЭССЯ не чини помак већ само преноси Скокову одредницу и на крају помишља на „трансформацију једног **skolbiti* или његове варијанте **skelb-*“ (10:40 s.v. **klibiti?* (sic! са упитником)). Ни међу релативно малобројним потврдама из осталих словенских језика које су послужиле за реконструкцију не само формално најближих псл. **xlibati*, **xlibiti*, **xlibъjъ*, већ ни међу њиховим бројнијим панданима са безвучним финалним лабијалом основе према којима су реконструисани псл. **xlipati*, **xlipěti* (ЭССЯ 8:34–35), није посведочен ниједан облик који значи „смејати се“ (мада има релативно сличних: „ударати“, „трзати се“, „ридати“ итд.). По свему судећи, то је познији, специфично с.-х. семантички развој (као што је вероватно новијег датума и сама основа са звучним финалним денталом, cf. *ibid.* s.v. **xlibiti*).¹²²

Судећи по географском пореклу потврда, а имајући у виду и нем. *klieben* „смејати се“, могло би се помислити да је овај глагол у с.-х. језику германизам.¹²³ Међутим, формално и семантички блиски домаћи облици *клиџиџи се* „бенавити се“ и *клиџариџи се* „клиберити се“ (в. групу (7.9.) овог потпоглавља), као и семантичка паралела у рус. *улыбáться* „смешити се“¹²⁴, говоре у прилог идиоглотије. Постојање узвика *клиџ*, контексти у којима су посведочени примери из збирки речи (из Срема и Бачке), употреба не само код писаца из Босне (који јесу делали у Београду, али је тешко судити која им је лексика завичајна, а која усвојена), већ и код Милована Глишића, релативизују чињеницу да глагол у највећој мери користе писци из Војводине. Упадљиво је и одсуство потврда из северозападних крајева одакле потиче већина германизма у с.-х. језику¹²⁵. STRIEDTER-TEMPS не-

¹²² Можда је значајно то да је једина друга потврда значења „смејати се“ чеш. дијал. *chl'emat* (према савр. *chlebtati* и заст. *chleptati*, оба у значењу „локати, сркати“) cf. ЭССЯ 8:25 s.v. **xlebetati* / **xlebtati* / **xleptati*.

¹²³ У београдској средини многи образовани говорници, нарочито старије генерације, управо тако га доживљавају.

¹²⁴ У условима када с.-х. облике изводимо од псл. **lipati*, **khipati* итд., овај рус. глагол пореклом од **lybiti*, **lybnqti* итд. (< **lupati*, cf. ВАРБОТ 1985:24–25), не припада истом етимолошком гнезду.

¹²⁵ У Славонију се може лоцирати технички термин *клибер* (< нем. *klieben*) „радник који цепа дрвену грађу: „Један је ајнлегер, други шнитер, онда клибер ... тесач“ (Цепелић).

ма. И најзад, за домаће порекло говоре и бројни творбено и семантички паралелни облици са вокализмом *-e-*: *клебáрийи се*, *клёберийи се*, *клебѣйайи се*, „клиберити се, смејати се“, као и *шклёбайи*, *клебѣшайи*, *клёбѣц*, *клебѣцайи*, *клебѣцан* (в. s.vv. у групама (8.3.3.), (1.6.1.), (8.2.), (8.4.1.) потпоглавља *лейайи*). Значај ових потврда није само у томе што су добрим делом пореклом углавном из крајева где је могућност немачког утицаја минимална (Ниш, Љештанско, Злакуса итд.), већ и у томе што показују значења која се, с једне стране, на основу семантике претпостављене позајмљенице никако не би могла развити, а са друге стране, већина их је већ посведочена међу облицима са безвучним финалним денталом основе.

За друге реализације семантичке типологије „ударати“ > „смејати се“ cf. ВАРБОТ 1985:25.

...sub. NOMEN AGENTIS

кли́ба f. „особа која се стално смеје“ (Срем)

(8.9.1.)vb. „ЖУДЕТИ“

хлийайи impf. „жудети, желети“ (Микаља, RJAzu), *хлийѣйи* „исто“ (Држић, Гундулић XVI–XVIIIв., RJAzu)

лийийи impf. „чезнути, жудети“ (Ускоци, СТАНИЋ I 419)

(?) *хлийош* impf. „давати лагани глас похлепе за нечим“ (такође и: „тешко дисати од умора“) (Брусје, DULČIĆI 1985:545)

Иако у ЭССЯ (8:34–35) постоје одреднице **xlipati* и **xlipēti* реконструисане на основу низа одговарајућих облика у више слов. језика, са значењима у распону од „ударати, лити, плакати, ридати; пити, шумно пити; трзати се, скакати, тетурати се; оклембесити се, отварати се (о рани), тињати сл.“ до „хватати ваздух, тешко дисати“ (последња два у слн. и блр.), чињеница да једино с.-х. примери (наведени према RJAzu, без новијих дијал. потврда) показују значење „жудети, желети“ у извесној мери их издваја од осталих словенских облика (колико год с.-х. семантика била блиска свим другим значењима). Са друге стране, може се поставити и питање да ли је реално овако не само широку већ и разнолику лепезу значења сводити на „обичну“ ономатопеју. Синонимни с.-х. облици са другим коренским вокализмима (уп. *лейшайи*, *хлейайи*, *лейийи*) практично немају псл. предлогак са експресивним иницијалним *х-*, већ га има само *хлайња* „мимички и звучно изражена жудња за пићем или храном“ (уп. у истој групи потпоглавља *лайайи*) која се може наклонити на глагол **xlapati* „ударати, лити, пити, брызгати, локати, ждерати итд.“.

И најзад, овде је значајна чињеница да постоји савремени дијал. облик *лїїїїїи* (у ијекавском говору у коме се губи иницијално *х-*) који не само да иде уз старије *хлїїїїїи* и *хлїїїїїїи*, већ и омогућава да се коригују неке посл. етимологије: посл. **lipěti* (реконструисано, између осталог, и на основу чеш. *lipěti* и слч. *lip(i)et'* „жудети, чезнути“) тумачи се као преглашена варијанта глагола **l̥p̥n̥q̥ti* односно **l̥p̥iti* (< ие. **l̥ip-ē-* које је дало и нем. *leben* и енгл. *live*, cf. ЭССЯ 15:121), уместо да се доведе у везу са **xlipěti* односно **xlipati* чије чеш. и с.-х. континуанте имају управо то значење.

(9.9.)vb. „КОВАТИ (метал)“

ООО Глаголски облици нису потврђени.

...sub. NOMEN INSTRUMENTI

клїї m. „столарски дрвени чекић“ (Расина)

Ово схватамо као алатку којом се удара, млати — али у оквиру било ког заната, не баш стриктно ковачког.

III ЗАКЉУЧАК

ЗАКЉУЧАК

На крају треба поставити питање шта се добија као резултат анализе лексике каква је спроведена по моделу конципираном у овом раду. У основним цртама то би било следеће:

I. Још једном се пружа потврда предности проучавања језичких појава на великим корпусима и на систематски начин. То се постиже описом читавих творбено-семантичких породица глагола на начин који досад није примењиван у етимолошко-семантичкој пракси — након сабирања све расположиве грађе облици се групишу по већим и мањим семантичким скупинама, а затим се чини покушај реконструисања спонтаних праваца и путева развијања значења која извиру из једног семантичког језгра, у овом случају „ударати“.

Тиме су остварена не само два основна првобитно задата циља овог рада (в. поглавље Увод, § 2.1 — § 2.3), већ се дошло и до неких других резултата.

Изложени описи с.-х. глагола *биџи*, *косиџи*, *дериџи*, *луџаџи*, *бухаџи* и *леџаџи* (укључујући ту и *лоџаџи*, *лаџаџи*, *лиџаџи*) још увек се не могу сматрати потпуним лексикографским портретима, али њима јесу добијени веома исцрпни и прецизни семантички портрети шест различитих глагола којима је у основи значење „ударати“. Показало се да су њихови профили различити у смислу да сваки од описаних глагола интензивније развија одређене сегменте укупног семантичког дијапазона примарног значења „ударати“, док неке друге запоставља, или делимично — што се манифестује малобројношћу потврда, слабом деривацијом или ареалном ограниченошћу — или потпуно (што се огледа у одсуству¹ облика изведених од одређеног глагола у читавој зони неког од значења). Конкретан семантички профил може се сагледати већ летимичним

---

¹ Прецизније би било говорити о непосведочености одређених облика, јер се тако тачније описује привремени карактер негативног налаза — подсећамо на већ више пута изнето упозорење да појава сваког новог дијалекатског речника, било ког словенског језика, може донети грађу која прекраја постојеће етимолошке слике или мења утврђене судове.

погледом на комбиновану табелу облика и значења на којој су смешта уочљиве празне, полупразне и претрпане ћелије.

На творбеном плану оцртава се различита предилекција тзв. „обичних“ и ономатопејских глагола према формалним средствима која служе семантичкој диференцијацији. Тако се глагол *бићи*, као изразити представник „обичних“ глагола, одликује веома богатом префиксацијом и одсуством суфикса и инфикса. Оваква оцена углавном стоји и за други „обичан“ глагол, *косићи* (*се*), мада он користи скученији репертоар префикса, а истовремено у неким значењима остварује и минималну суфиксацију. Глаголи *дераћи* и *лујаћи*, које овде условно називамо „прелазнима“ (пошто су у неким сегментима својих творбених реализација због фонетског лика зашли у ономатопеју) показују мање-више равномерну склоност и ка префиксацији и ка коришћењу суфикса и инфикса у остваривању семантичке диференцијације. И најзад, глагол *лејаћи* који се најмање удаљио од свог ономатопејског порекла, практично не показује регуларну префиксацију, већ је изразито склон експресивним префиксима и различитим суфиксима и инфиксима којима остварује семантичко варирање, док је код другог у основи ономатопејског глагола, *бухаћи*, експресивна префиксација изостала, а и суфиксација је умереније присутна.

Ове одлике на нашем узорку показују се као закономерна појава — уколико би се провериле (и биле верификоване) на већем броју глагола, теоријски би се могле поставити као критеријум за разликовање „обичних“ од ономатопејских глагола.

Испуњавањем другог задатог циља даје се општи и конкретни допринос словенској етимологији, не само у виду модела реализованог списком значења (практично приказаног у виду табеле), већ и низом појединачних решења која се готово намећу када се препозна место одређених речи у постављеном систему.

II. Други резултати у виду конкретних етимолошких доприноса

Спроведена анализа шест глагола који у основи значе „ударати“ даје вишеструки допринос етимологизирању лексичких породица тих глагола, односно српско-хрватској и словенској етимологији уопште, што се огледа у:

а) тумачењу низа с.-х. речи које су досад биле **без етимолошког решења**, као *ламбура* (у групи 3.6. глагола *лујаћи*), *лејећур*, *лајаћур*, *лијаћур* (у групи 3.4. глагола *лејаћи*), *лејићи* / *лијићи* (у групи 8.9.1. глагола *лејаћи*), *баса* (у групи 9.4. глагола *бухаћи*)

итд. У случају мале и сасвим усамљене породице речи *набас* адј. и *набасица* f./m. (у групи 3.6.2.1. глагола *бусайи*) помак у односу на претходно стање етимолошке (не)обрађености састоји се у томе што је сад могуће аргументовати неколико конкурентних решења.

б) предлозима **нових прасловенских реконструкција**, или комплетних лексема као нпр. псл. **l̥bati* / **l̥bazati* s.v. *лабазнуџи* (у групи 1.0. глагола *луйайи*); псл. **l̥pati* s.v. *лабарайи* (у групи 8.2. глагола *луйайи*), или само појединих значења већ постојећих реконструисаних облика као нпр. псл. **lepiti* „ударити“ (s.v. *залеџи* у групи 1.0. глагола *лейиџи*) итд.

с) **ревидирању постојећих прасловенских реконструкција**, нпр. за псл. **lirь* / **lirь* предлаже се тумачење по коме су они на псл. нивоу поствербали, а не континуанте ие. именица **loupos-* тј. **loubos-* (уп. § 0.3.1 и § 0.1.5.4 поглавља *луйайи*); глагол *косиџи* „сећи траву“ тумачи се као примарни глагол а не као деноминал (уп. s.v. у групи 3.1.2. односно § 0.3.1 и § 0.3.2 поглавља *косиџи*); или пак успостављања непрепознатих генетских веза међу основама са различитим формалним ликом, нпр. основе **klep-*, **xlep-*, **šlep-* (уп. § 0.1.5 — § 0.1.7 и § 0.3.3.3 поглавља *лейайи*).

д) **ревидирању постојећих алоглотских етимологија** којим се у неким „набеђеним“ позајмљеницама препознаје домаћа лексика, нпр. *бусайи* (у групи 5.1.1. глагола *бухайи*) није италијанизам, као ни *бус* (у групи 6.1./6.2. глагола *бухайи*), *бусен* (у групи 2.1. глагола *бухайи*) није пореклом из илиро-трачког супстата, *бусаћ* (у групи 2.1. глагола *бухайи*) није турцизам, *басуљ* (у групи 4.2.1/4.2.2. глагола *бухайи*) није германизам, *луйар* (у групи 3.6. глагола *луйайи*) није грецизам, *луба* (у групи 4.5. глагола *луйайи*) није италијанизам, *лоја* (у групи 4.7. глагола *лейайи*/ *лојайи*) није германизам нити романизам итд.

е) **преиспитивању постојећих алоглотских етимологија** којим се предлаже могућност домаћег порекла, неких речи нпр. *лийсайи* и сл. (у групи 1.3.2. глагола *луйайи* — не мора бити грецизам), *лейиња* (у групи 1.5.3. глагола *лейайи* — не мора бити хунгаризам) итд.

ф) **избегавању потенцијално² алоглотских етимологија**, нпр. *лабурак* (у групи 3.6. глагола *луйайи*) вероватно није хунгаризам, *клејар* (у групи 1.7.3. глагола *лейайи*) и *клојайи* (у групи 9.7. гла-

² Имамо у виду случајеве када такве етимологије нису дате у релевантној етимолошкој литератури, већ су предложене другде, нпр. у описним речницима, што не мора бити без утицаја на даље правце етимологисања таквих речи јер при

гола *лейайи*) највероватније нису германизми, као ни *клибийи се* (у групи 8.3.3. глагола *лейайи/лијайи*) итд.

г) **хапакси** налазе пут до солидно фундираних тумачења (или бар предлога тумачења) тако што се њихова усамљеност релативизује лоцирањем на право место у одговарајућим етимолошким гнездима, нпр. *дракса* (у групи 1.0. глагола *дерайи*), *глуја* (у групи 2.1. глагола *лујайи*), *коса* „кисура“ (у групи 3.1. глагола *косийи*), *коса* „речни нанос“ (које налази апсолутни пандан у рус. *коса*, истовремено оцртавајући нову изоглосу, група 6.1, глагола *косийи*), *расџабаши* (у групи 1.6.2. глагола *бухайи*, које уз то отвара и могућност решавања етимологије глагола *разбашкарији се*), *космуйайи се* (у групи 7.6. глагола *косийи*) или партицип *дрџ* (у групи 7.6. глагола *дерайи*) за који је засад могуће само указати на правац размишљања итд.

h) успостављају се нове словенске **изоглосе** (лексичке или семантичке), нпр. с.-х. *коса* : рус. *коса* „речни нанос“ (у групи 6.1. глагола *косийи*), с.-х. *лоја* : каш. *lor*, *lorĕ* (у групи 4.7. глагола *лейайи* тј. *лојайи*), с.-х. *басуља* : каш. *biŕla* и с.-х. *басуљ* : каш. *biŕlăĭ* (у групи 4.2.1./4.2.2. глагола *бухайи*), с.-х. *косийи се* : стпољ. *kasac* (у групи 4.4. глагола *косийи*) итд.

i) откривају се или претресају **хомоними**, лучењем малобројних правих (тј. етимолошких) од многобројних лажних (тј. семантичких³) хомонима. Тако се нпр. *кленовина* „грушевина“ (у групи 1.5.2.1. глагола *лейайи*) показује као прави хомоним изведеници од дендронима *клен*, док се у серији од 6–7 различитих именица *коса* („власи“, „специјална алатка за сечење траве“, „врста брда“, „нанос речне ерозије“, „кисура“, „жила“, *, „кичма“, можда и „грнчарски нож за сецкање земље“ итд.) препознају лажни хомоними пошто се показало да је то само низ поствербала једног истог глагола који у корену садржи разуђен семантички потенцијал.

Разграничавање и редефинисање хомонима осим непосредног етимолошког значаја, у перспективи може бити веома корисно и у општој лексикографској пракси.

ексцерпцији за прасловенске етимолошке речнике оне могу бити прескочене и тако изгубљене за словенску етимологију.

³ Користимо класификацију и терминологију коју је на француском материјалу дефинисао још BALLY 1951:44, што је широко прихваћено и у славистици, уп. нпр. АНИКИН 1988.

III. Семантичке типологије садржане у узорном списку од око 120 значења базирају се на српско-хрватском материјалу добивеном дијалекатском ексцерпцијом широког захвата. Многе од њих су током рада већ верификоване на упоредном словенском материјалу, чиме објективно могу да конкуришу за статус универзалија (који је реално очекивати да се потврди даљим компаративним индоевропским студијама).

Овакви резултати дозвољавају да се рад на корпусу налик овде обрађеном и систематска обрада група глагола са неким другим семантичким језгрима могу предложити као модел израде семасиолошког речника.

IV

ИЗВОРИ, ЛИТЕРАТУРА,
СКРАЋЕНИЦЕ

ИЗВОРИ, ЛИТЕРАТУРА, СКРАЋЕНИЦЕ

1. НАПОМЕНА: Све библиографске јединице, како ћириличне тако и латиничне, доносе се у једном интегралном списку, али **абecedним редом**, што значи да су ћириличне на оном месту на коме би се налазиле да су транскрибоване.
2. НАПОМЕНА: Поједине библиографске јединице изузетно се дају са **две различите године издања** — то су случајеви када се чланци наводе на основу зборника који доносе претходно већ објављиване радове. Такви радови се заправо цитирају према зборнику (каснији датум), али се истовремено чува и информација о датуму њиховог првобитног објављивања (ранији датум).

Дијалекатски извори: локације и њихове скраћенице (разрешене у интегралном попису литературе који следи):

Алексинац	Богдановић 1987
Барања	Sekereš 1977
Братишковци	Urukalo 1982
Брусје	Dulčići 1985
Буњевци	Peić/Bačlija 1990
Ц. Река	Марковић 1986
Чумић	Грковић 1982
Д. Рамићи	Malbaša 1976
Драгачево	Ђукановић 1995
Г. Цапарде	Ђукановић 1983
Гораждевац	Букумирић 1983
Иванда	Чешљар 1983
Карловац	Finka/Šojat 1973
Комижа	Mardešić-Centin 1977
Коњух	Рајковић 1981
Косово	Елезовић
Лесковац	Митровић 1984; Ђорђевић 1958

Ловра	Мијатовић 1983
Лужница	Ћирић 1983; Форски 1997
Љештанско	Тешић 1977
Мокрин	Рајков 1971
Нашице	Sekereš 1966
Орлец	Houtzagers 1985
Озаљ	Težak 1981
Пирот	Живковић 1987; Златковић 1988; Јовановић 2001
Пива и Дробњак	Вуковић 1940
Прошћење	Вујичић 1995
Ровца (Колашин)	Пижурица усм.
Срем	Максић 1980
Стара ЦГ	Пешикан 1965
Сусак	Hamm/Hraste/Guberina 1956
Свиница	Томић 1984
Шајкашка	Галетин 1980
Тимок	Динић 1988; Динић 1990; Динић 1992
Туропоље	Šojat 1982
Ускоци	Станић
Васојевићи	Стијовић 1990
Врање	Златановић 1998
Вргада	Jurišić 1973
Загарач	Ћупићи 1997
Златибор	Миловановић 1983

Осим ових извора, за ексерпцију дијалекатске грађе коришћени су и речници РСАНУ и RJAZU, а за чакавски и ČDL.

ЛИТЕРАТУРА

Abaev, V. I.

- 1980** Die Prinzipien eines etymologischen Wörterbuches, *Sitzungsberichte*, Österreichische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Klasse, Bd. 368, Hf. 11, Wien, 29–46.

Абаев, В. И.

- 1986** Как можно улучшить этимологические словари, *Этимология* 1984, 7–27.

Alinei, M.

- 1968** La norma della „densità semantica“ nella geografia linguistica, *Actele celui de al XII-lea congres internațional de lingvistică si filologie romanică*. II, București [1971], 263–265.

Alinei, M.

- 1980** Presentazione, *Quaderni di semantica* 1/80, Bologna, 3–4.

Alinei, M.

- 1982** Etymography and etymothesis as subfields of etymology. A contribution to the theory of diachronic semantics, *Folia linguistica* XVI/1–4, The Hague, 41–56.

Alinei, M.

- 1985** Clockwise and anticlockwise semantic developments, *36МСФЛ XXVII–XXVIII*, 49–55.

Andrić, D.

- 1976** *Rečnik žargona*, Beograd

Аникин, А. Е.

- 1984** [Rec.] Wörterbuch der vergleichenden Bezeichnungslehre. Onomasiologie. Begründet und herausgegeben von J. Schröpfer. Bd. I. Lief. 1/2, 3/4. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag, 1979–1981, *Этимология* 1982, Москва, 173–176.

Аникин, А. Е.

- 1988** *Опыт семантического анализа праславянской омонимии на индоевропейском фоне*, Москва

Апресјан, Јо. Д.

1995a Избраније труди, том I. *Лексическаја семантика* — синонимическе средства језика, 2-е изд., исправленое и дополненое, Москва

Апресјан, Јо. Д.

1995b Избраније труди, том II. *Интегралноје описание језика и системная лексикография*, Москва

Агумаа, Р.

Urslavische Grammatik, I–III, Heidelberg, 1964–1985.

Арзуманова, Н. Г.

1982 Семантическаја структура глаголов со значенијем „бити, ударяџ“ в северновеликорусских говорах, *Диалектная лексика* 1979, Ленинград, 91–101.

Бабич, С.

1986 *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*, Zagreb

Балли, Ч.

1951 *Traité de stylistique française*, Vol. I, Genève-Paris

Баммесбергер, А.

1983 *Das etymologische Wörterbuch*, Fragen der Konzeption und Gestaltung. Herausgegeben von A. Bammesberger, Regensburg

Батожок, Н. И.

1979 Историја развитија значенија исходных рефлексов корня *lik- в праславянском и русском языках, Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук, Ленинград, 1–24.

Белић, А.

1939 Da li etimološki rečnik praslovenskog jezika treba da obuhvati semantičku stranu reči u istoriskom razvitku, *III međunarodni kongres slavista*, sv. 1, Beograd, 23–25.

Белић, А.

1955 О значају посматрања властитог језика за познавање језика уопште, НЈ VI, н.с. св. 7–10, 197–208.

Benveniste, E.

1954 Problèmes sémantiques de la reconstruction, *Word* X/2–3, New York, 251–264.

БЕР

Български етимологичен речник, 1—, София 1971—.

Berneker, E.

Slavisches etymologisches Wörterbuch, I. A–L, II. M–morъ, Heidelberg 1908–1913.

- Bezljaj, F.
Etimološki slovar slovenskega jezika, I—, Ljubljana 1977—.
- Bjeletić M. / Vlajić-Popović J.
1991 Etimološki problemi nekih ekspresivnih glagola kretanja, *WSJ* 37, 127–134.
- Бјелетић, М.
1993 Сх. чалабринаути, *ЗМФСЛ XXXVI/2*, 37–45.
- Бјелетић, М.
2000 *Типови експресивних превербалних форманаћа у српскохрватском језику*, Докторска дисертација у рукопису, Београд, 386.
- Boerio, G.
Dizionario del dialetto veneziano, Venezia 1856².
- Богдановић, Н.
1987 Говор Алексиначког Поморавља, *СДЗБ XXXIII*, 14–302. (речник 290–297.)
- Бојовић, С.
1981 Синоними за глагол ударати, *Расковник* 29, Београд, 67.
- Boryś, W. / Vlajić-Popović, J.
1986 Srpskohrvatsko dijalekatsko *dūli* „nedozreli“, *dūlōvan* „buđav“, *ЗМФСЛ XXIX/1*, 87–90.
- Бориш, В.
1991 Приноси српскохрватској етимологији, *НЈ XXIX/1–2*, 35–48.
- Бошковић, Р.
1978 О природи, развитуку и заменицима гласа х у говорима Црне Горе, *Одабрани чланци и расправе*, Титоград, 7–12.
- Buck, C. D.
A Dictionary of Selected Synonyms in the Principal Indo-European Languages, Chicago 1949.
- Букумирић, М.
1983 Из ратарске лексике Гораждевца (код Пећи), *ППЈ* 19, 71–105.
- Серајас, Лј.
1978 Prilog proučavanju grčkih semantičkih pozajmljenica i prevedenica u srpskohrvatskom, *Živa antika XXVIII/1–2*, Skoplje, 75–84.
- ČDL
Čakavisch-deutsches Lexikon, von M. Hraste, P. Šimunović, unter Mitarbeit und Redaktion von R. Olesch, *Slavistische Forschungen* 25/I, Köln-Wien 1979.

Чешљар, М.

1983 Из лексике Иванде (румунски Банат), ППЈ 19, 107–148.

Ћирић, Љ.

1983 Говор Лужнице, СДЗб ХХІХ, 7–190. (речник 125–164.)

Ћупићи, Д. и Ж.

1998 Речник говора Загараца, СДЗб ХЛІV, 7–190. (речник 3–574.)

DEI

C. Battisti / G. Alessio: *Dizionario etimologico italiano*, I-V, Firenze 1968.

Delamarre, X.

1984 *Le vocabulaire indo-européen. Lexique étymologique thématique*, Paris

Динић, Ј.

1988 Речник тимочког говора, СДЗб ХХХІV, 7–335. (речник 15–316.)

Динић, Ј.

1990 Додатак речнику тимочког говора, СДЗб ХХХVІ, 384–422.

Динић, Ј.

1992 Речник тимочког говора (други додатак), СДЗб ХХХVІІІ, 381–586.

Dulčić, J. i P.

1985 Rječnik bruškoga govora, HDZb VII, 371–747. (речник 389–747.)

Ђорђевић, Д. М.

1958 Живот и обичају народни у лесковачкој Морави, СЕЗб LXX

Ђукановић, П.

1983 Говор села Горње Цапарде (код Зворника), СДЗб ХХІХ, 191–294. (речник 271–285.)

Ђукановић, П.

1995 Говор Драгачева, СДЗб ХЛІ, 1–240. (речник 177–220.)

Елезовић, Г.

Речник косовско-метохиског дијалекта, I–II, СДЗб IV и VI, 1932, 1935.

ЕРСЈ

Етимолошки речник српског језика, 1—, Београд 2003—. (у штампи)

ЭСБМ

Этымалагічны слоўнік беларускай мовы, 1—, Мінск 1978—.

ЭССЯ

Этимологический словарь славянских языков, 1—, Москва 1974—.

ЕСУМ

Етимологічний словник української мови, I—, Київ 1982–1989.

EWAi

M. Mayrhofer, *Etymologisches Wörterbuch des Altindoarischen*, I—, Heidelberg 1986—.

Фасмер, М.

Этимологический словарь русского языка, I–IV, Москва 1986–1987².

Finka, B. / Šojat, A.

1973 Govor Karlovca, HDZb III, 77–151. (речник 133–150.)

Форски

1997 Драгослав Манић Форски, *Лужнички речник*, Бабушница

Fraenkel, E.

Litauisches etymologisches Wörterbuch, I–II, Göttingen 1962–1965.

Frisk, H.

Griechisches etymologisches Wörterbuch, I–III, Heidelberg 1960–1970.

Галетин, Г.

1980 Из лексичке проблематике северне Шајкашке, ППЈ 16, 59–92.

Gamilscheg, E.

1951 *Französische Bedeutungslehre*, Tübingen

Гамкрелидзе, Т. В. / Иванов, В. В.

1984 *Индоевропейский язык и индоевропейцы*, Тбилиси

Гортан-Премк, Д.

1997 *Полисемија и организација лексичког система у српском језику*, Београд

Горячева, Т. В.

1982 Этимологические заметки, *Этимология* 1980, 103–114.

Greń, Z.

1994 *Semantyka i składnia czasowników oznaczających akty mowy w języku polskim i czeskim*, Warszawa

Грицкат, И.

1955–56 Деминутивни глаголи у српскохрватском језику, ЈФ XXI, 45–96.

- Грковић, Ј.
1982 Прилог познавању дијалекатске лексике Шумадије (из лексике Чумића), ППЈ 18, 125–155.
- Hadrovics, L.
1985 *Ungarische Elemente im Serbokroatischen*, Budapest
- Hamm, J. / Hraste, M. / Guberina, P.
1956 Govor otoka Suska, HDZb I, 7–214. (речник 150–185.)
- Havlova, E.
1978 K aktuálním otázkám etymologie, *Slovo a slovesnost* XXXIX/3–4, Praha, 308–309.
- Herne, G.
1954 *Die slavischen Farbenbenennungen. Eine semasiologisch-etymologische Untersuchung*, Uppsala
- Хориков, И. П. / Малев, М. Г.
Новогреческо-русский словарь, Москва 1980.
- Houtzagers, H. P.
1985 *The Čakavian Dialect of Orlec on the Island of Cres*, Amsterdam
- Ивић, П.
1994 *Српскохрватски дијалекти. Њихова структура и развој. I Ојшћа размајрања и шћокавско наречје*, Сремски Карловци — Нови Сад
- Jēgers, B.
1966 Verkannte Bedeutungsverwandtschaften baltischer Wörter, *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen*, Neue Folge 80. Band, Göttingen, 6–162.
- Јовановић, Б.
2001 *Пироцко љување и љређење* (сакупио, приредио и уредио Борисав Јовановић — Мутан Белег), Пирот
- Jurišić, B.
1973 *Rječnik govora otoka Vrgade, uspoređen s nekim čakavskim i zapadnoštokavskim govorima*, II dio: Rječnik, Zagreb
- Калашников, А. А.
1993 Структурно-семантический анализ славянских синонимичных словообразовательно-этимологических гнезд (гнезда глаголов с исходным значением „вязть, плести“), Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук, Москва, 1–20.

Киш, Л.

- 1969 О некоторые принципах этимологизирования заимствованных слов, *Этимология* 1967, Москва, 68–70.

Клепикова, Г. П.

- 1974 *Славянская пастушеская терминология*, Москва

Клепикова, Г. П.

- 1978 Однокоренные производные и семантическая дифференциация, ОЛА 1976, 63–86.

Kleszczowa, K.

- 1989 *Verba dicendi w historii języka polskiego. Zmiany znaczeń*, Katowice

Koseska, V.

- 1972 *Bułgarskie słownictwo meteorologiczne na tle ogólnosłowiańskim*, Prace Językoznawcze PAN 63, Wrocław

Крысько, В. Б.

- 1997 Verba pretii в истории русского и других славянских языках, ВЯ 1997/2, 90–100.

Kupiszewski, W.

- 1969 *Słownictwo meteorologiczne w gwarach i historii języka polskiego*, Prace Językoznawcze PAN 57, Wrocław

Куркина, Л. В.

- 1967 Варакаць, *Этимология* 1965, Москва, 184–188.

Куркина, Л. В.

- 1974 Славянские этимологии II. Слав. *лузгати* / *люзгати*, *Этимология* 1972, Москва, 68–73.

Куркина, Л. В.

- 1974а Этимологические заметки. Праслав. *mъrdati; Чеш. *mrskati*; Русск. *мырить*, ОЛА 1972, 215–223.

Кузнецова, А. И.

- 1963 *Понятие семантической системы языка и методы ее исследования* (из истории разработки данной проблемы в современном зарубежном языкознании), Москва

Lehr-Spławiński, T. / Sławski, F.

- 1963 Z pracowni Słownika prasłowiańskiego, *Rocznik Sławistyczny* XX, Warszawa, 3–15.

ЛЭС

Лингвистический энциклопедический словарь, Москва 1990.

Liddell, H. G. / Scott, R.

A Greek-English Lexicon, with a Supplement, Oxford 1968⁹.

- Liewehr, F.
1971 Thüring. *Lipperzchen* „Pfifferling“, *Zeitschrift für Slawistik*, Band XVI/5, Berlin, 717–720.
- Loma, A.
1993 Neue Substratnamen aus Dacia Mediterranea, *Балканско езикозна-
 ние / Linguistique balkanique* XXXVI/3 (*Festschrift Georgiev*),
 Софија, 219–240.
- Loma, A.
1998 Mundartliche Gliederung des späten Urslavischen und frühe sla-
 vische Stammesbildungen, *Prasłowiańszczyzna i jej rozpad*, Warsza-
 wa, 143–160.
- Лома, А.
1999 Рефлекси групе *-n(ь)n-* у српској топонимији, НЈ XXXIII/1–2,
 99–106.
- Лома, А.
2000 Перинтеграција *об-* > *б-* као етимолошки проблем, ЈФ LVI/1–2,
 601–623.
- Лома, А.
2000a Праслав. **xaloga* < др.-греч. *φάλαγγ-* и скифски переход *f* > *χ*,
Этимология 1997–1999, Москва, 87–96.
- Machek, V.
Etimologický slovník jazyka českého, Praha 1971².
- Маковский, М. М.
1989 Удивительный мир слов и значений — иллюзии и парадоксы в
 лексике и семантике, Москва
- Маковский, М. М.
1995 У истоков человеческого языка, Москва
- Максић, М.
1980 Прилог проучавању лексике Срема, ППЈ 16, 93–121.
- Malbaša, Z.
1976 Iz leksike sela Donjih Ramića kod Ključa u Bosanskoj krajini, ППЈ
 12, 96–116.
- Malkiel, Y.
1954 Etymology and the structure of word families, *Word* X/2–3, New
 York, 265–274.
- Malkiel, Y.
1962/1977 Etymology and general linguistics, u: Schmitt 1977, 347–376.
- Mardešić-Centin, P.
1977 Rječnik komiškog govora, HDZb IV, 265–321. (речник 273–310.)

- Марковић, М.
1986 Речник народног говора у Црној Реци, СДЗб XXXII, 259–494.
- Мартынов, В. В.
1986 Славянские протезы и этимологическая эвристика, *Этимология* 1984, 128–132.
- Mayrhofer, M.
1980 Zur Gestaltung des etymologischen Wörterbuches einer „Grosscorpus-Sprache“, *Sitzungsberichte, Österreichische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Klasse*, Bd. 368, Heft 11, Wien, 9–27.
- Мельничук, А. С.
1968 Корень *kes- и его разновидности в лексике славянских и других индоевропейских языков, *Этимология* 1966, Москва, 194–240.
- Меркулова, В. А.
1988 Проблема семантической реконструкции в этимологическом словаре, *Этимологические исследования*, Свердловск, 4–5.
- Меркулова, В. А.
1989 К вопросу о семантической реконструкции, ОЛА 1985–1987, Москва, 226–228.
- Meillet, A.
1934 *Le slave commun*, Paris
- Mihajlović, V. / Vuković G.
1977 *Srpskohrvatska leksika ribarstva*, Novi Sad
- Мијатовић, Ј.
1983 Прилог познавању лексики српских говора у Мађарској, ППЈ 19, 149–177.
- Миловановић, Е.
1983 Прилог познавању лексики Златибора, ППЈ 19, 15–70.
- Митровић, Б.
1984 *Речник лесковачког говора*, Лесковац
- Мокиенко, В. М.
1976 Структурно-семантическая диффузия русской и чешской фразеологии (На материале фразеологических рядов „бить, наказывать“), *Советское славяноведение* 1/1976, Москва, 74–87.
- Nitsche, P.
1964 *Die geographische Terminologie des Polnischen, Slavistische Forschungen* 4, Graz-Köln

Ondruš, Š.

- 1959 K etymologickému výkladu indoeurópských pomenovaní strachu, *Jazykovední časopis* X, Bratislava, 7–20.

Онишкевич, М. Й.

Словник бойківських говірок, 1–2, Київ 1984.

ОС

Етимолошки одсек Института за српски језик САНУ, *Огледна свеска*, Библиотека Јужнословенског филолога, н.с. књ. 15, Београд 1998, L + 99.

Peić, M. / Bačlija, G.

- 1990 *Rečnik bačkih Bunjevaca*, Novi Sad — Subotica

Пешикан, М.

- 1965 Староцрногорски средњокатунски и љешански говори, СДЗБ XV, 1–294. (регистар речи 220–294.)

Петлева, И. П.

- 1978 К вопросу о g- протетическом в славянских языках, *Этимология* 1976, 51–55.

Петровић, С.

- 1993 Об одном псевдотурцизме: сербохорв. алији „баловать“, *Балканско езикознание / Linguistique balkanique* XXXVI/2, София, 159–163.

Пижурица, М.

- усм. др Мато Пижурица, ред. проф. Филозофског факултета у Новом Саду

Пятаева, Н. В.

- 1995 История синонимичных этимологических гнезд *em- и *ber- „брать, взять“ в русском языке, Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук, Уфа, 1–19.

Pokorny, J.

Indogermanisches etymologisches Wörterbuch, Bern 1949–1969.

Popowska-Taborska, H.

- 1989 O potrzebie słownika semantycznych paralelizmów, *Paralele w rozwoju słownictwa języków słowiańskich*, *Prace Slawistyczne* 71, Wrocław, 19–26.

Рајков, И.

- 1971 Прилог за дијалектолошки речник говора Мокрина, ППЈ 7, 187–192.

- Рајковић, Љ.
1981 Прилог познавању горњовасојевићког говора (село Коњух), I–III, *Расковник* 27, 28, 29, Београд, 132–134; 93–94; 68.
- Redhouse
Redhouse Yeni Türkçe-İngilizce Sözlük, Istanbul 1988¹⁰.
- RJAZU
Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, I–XXIII, Zagreb 1880–1975.
- PMCMX
Речник српскохрватског књижевног језика I–VI, Загреб — Нови Сад 1967–1976.
- РСАНУ
Речник српскохрватског књижевног и народног језика, 1—, Београд 1959—.
- РСГВ
Речник српских говора Војводине, 1—, Изд. Матица српска, Лексикографска издања књ. III, Дијалекатски речници књ. 2, Нови Сад 2000—.
- Sadnik, L. / Aitzetmüller, R.
Vergleichendes Wörterbuch der slavischen Sprachen, 1–7, А-быволь, Wiesbaden 1963–1975.
- Schmitt, R.
1977 *Etymologie. Wege der Forschung*, Band CCCLXXIII, Herausgegeben von Rüdiger Schmitt, Darmstadt
- Schröpfer, J.
1979ff. *Wörterbuch der vergleichenden Bezeichnungslehre. Onomasiologie*. Bd. I. Lief. 1/2, 3/4. Heidelberg 1979–1981.
- Schuster-Šewc, H.
Historisch-etymologisches Wörterbuch der ober- und niedersorbischen Sprache, 1–24, Bautzen 1978–1989.
- Schütz, J.
1957 *Die geographische Terminologie des Serbokroatischen*, Berlin
- Sędzik, W.
1989 *Dijalekatski leksički materijal u rekonstrukciji praslavenskog leksika*, HDZb VIII, 127–134.
- SEK
W. Boryś, H. Popowska-Taborska: *Słownik etymologiczny kaszubszczyzny*, 1—, Warszawa 1994—.
- Sekereš S.
1966 *Govor našičkog kraja*, HDZb II, 209–301. (речник 270–287.)

- Sekereš, S.
1977 Govor Hrvata u južnoj Baranji, HDZb IV, 323–484. (речник 423–464.)
- Севортыан, Э. В.
Этимологический словарь тюркских языков, 1—, Москва, 1974—.
- Sikimić, B.
1996 *Etimologija i male folklorne forme*, Библиотека Јужнословенског филолога, н.с. књ. 11, Београд
- Simeon, R.
1969 *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*, I–II, Zagreb
- Симоновић, Д.
Ботанички речник, Београд 1959.
- Skok, P.
Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, I–IV, Zagreb 1971–1974.
- Skok, P.
1933 *Naša pomorska i ribarska terminologija* (od koga naučiše jadranski Jugosloveni pomorstvo), Split
- Skok, P.
1957 O etimološkom rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika, *Filologija* 1, Zagreb, 7–21.
- Sławski, F.
Słownik etymologiczny języka polskiego, I–V, A- łżywy, Kraków 1952–1982.
- Sławski, F.
1974 *Zarys słowotwórstwa prasłowiańskiego*, u SP 1:43–141, Wrocław
- Sławski, F.
1976 *Zarys słowotwórstwa prasłowiańskiego*, u SP 2:13–60, Wrocław
- Sławski, F.
1979 *Zarys słowotwórstwa prasłowiańskiego*, u SP 3:11–19, Wrocław
- СМ
Словенска митологија. Енциклопедијски речник, ред. Светлана М. Толстој и Љ. Раденковић, Београд 2001.
- Sołecka, K. M.
1982 *Semantyka czasowników ruchu w języku macedońskim*, Katowice

- Sophocles, E. A.
Greek Lexicon of the Roman and Byzantine Periods (from B.C. 146 to A.D. 1100), New York 1887.
- SP *Słownik prasłowiański*, 1—, Wrocław, 1974—.
- СРНГ *Словарь русских народных говоров*, 1—, Москва — Ленинград (Санкт-Петербург), 1964—.
- Stang, C.
1942 *Das slavische und baltische Verbum*, Oslo
- Станић, М.
Ускочки речник, I—II, Београд 1990—1991.
- Станишић, В.
1995 *Српско-албански језички односи*, Београд
- Стијовић, Р.
1990 Из лексике Васојевића, СДЗб XXXVI, 119—380. (речник 126—379.)
- Striedter-Temps, H.
1958 *Deutsche Lehnwörter im Serbokroatischen*, Wiesbaden
- Strömberg, R.
1943 *Studien zur Etymologie und Bildung der griechischen Fischnamen*, Göteborg
- Szemerényi, O.
1960 *Studies in the Indo-European System of Numerals*, Heidelberg
- Szemerényi, O.
1962/1977 Principles of etymological research in the Indo-European languages, u: Schmitt 1977, 286—346.
- Szymański, T.
1977 *Derywacja czasowników onomatopeicznych i ekspresywnych w języku bułgarskim*, Wrocław
- Шальтяните, А.П.
1989 Семантика группы словообразовательно-этимологических гнезд глаголов с этимологическим значением „драть“ в русском языке, *Этимология* 1986—1987, Москва, 212—220.
- Шальтяните, А. П.
1990 О семантической структуре словообразовательно-этимологических гнезд в русском языке (на материале гнезд глаголов со значением „драть, дергать“), Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук, Москва, 1—21.

Шанский, Н. М.

Этимологический словарь русского языка, Москва 1963—.

Šivic-Dular, A.

1999 *Besedna družina iz korena *god- v slovanskih jezikih*, Ljubljana

Škaljić, A.

Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku, Sarajevo 19896.

Шкарић, М. Ђ.

1939 Живот и обичаји Планинаца под Фрушком Гором, СЕЗБ LIV

Шмелев, Д. Н.

1973 *Проблемы семантического анализа лексики* (на материале русского языка), Москва

Šojat, A.

1982 *Turopoljski govori*, HDZb VI, 317–493. (речник 440–483.)

Шустер-Шевц, Х.

1992 Славянские протезы в случаях зияния и их значение для славянской этимологии и исторической грамматики, *Этимология* 1988–1990, Москва, 88–99.

Тешић, М.

1977 *Говор Љештанског*, СДЗБ XXII, 159–328. (речник 259–297.)

Težak, S.

1981 *Ozaljski govor*, HDZb V, 203–428. (речник 339–420.)

Тодоров, Т. Ат.

1994 *Этимологични етюди* — произход на български думи, София

Толстая, С. М.

2000 *Играть и гулять: семантический параллелизм*, *Этимология* 1997–1999, Москва, 164–171.

Толстой, Н. И.

1964 О некоторых возможностях лексико–семантической реконструкции праславянских диалектов, *Проблемы лингво- и этнографии и ареальной диалектологии*, Москва, 37–39.

Толстой, Н. И.

1963/1997 Опыт типологического исследования славянского словарного состава *Избранные труды I, Славянская лексикология и семасиология*, Москва, 1977, 44–69.

Толстой, Н. И.

1968/1997 Некоторые проблемы сравнительной славянской семасиологии, *Избранные труды I, Славянская лексикология и семасиология*, Москва, 1977, 12–43.

- Толстой, Н. И.
1969 *Славянская географическая терминология. Семасиологические этюды*, Москва
- Томић, М.
1984 Говор Свиничана, СДЗб ХХХ, 7–265.
- Топоров, В. Н.
1988 Вокруг „лютого зверя“ (голос в дискуссии), *Балто-славянские исследования* 1986, Москва, 249–258.
- Trier, J.
1981 *Wege der Etymologie*, Berlin
- Тројановић, С.
1925–26 Прилог тајним језицима, ЈФ V, 222–226.
- Трубачев, О. Н.
1959 *История славянских терминов родства и некоторых древнейших терминов общественного строя*, Москва
- Трубачев, О. Н.
1963 *Этимологический словарь славянских языков: Проспект. Пробные статьи*, Москва
- Трубачев, О. Н.
1964 „Молчать и „таять“. О необходимости семасиологического словаря нового типа, *Проблемы индоевропейского языкознания* (этюды по сравнительно-исторической грамматике индоевропейских языков), Москва, 100–105.
- Трубачев, О. Н.
1966 *Ремесленная терминология в славянских языках*, Москва
- Трубачев, О. Н.
1967 Работа над Этимологическим словарем славянских языков, ВЯ 1967/4, 34–45.
- Трубачев, О. Н.
1976 *Этимологические исследования и лексическая семантика, Принципы и методы семантических исследований*, Москва, 147–179.
- Трубачев, О. Н.
1980 Реконструкция слов и их значения, ВЯ 1980/3, 3–13.
- Trubačev, O. N.
1991 *Slavische Etymologie gestern und heute*, WSJ 37, 197–212.
- Ullman, S.
1957 *The Principles of Semantics*, Glasgow

Urukalo, M.

1982 Vinogradarska leksika Bratiškovaca, ППЈ 18, 155–183.

Утешены, С.

1979 К развитию экспрессивных глаголов в славянских языках (по материалам вопроса ОЛА Л 206 *корова бодает*), ОЛА 1977, 3–7.

Vaillant, A.

1966 *Grammaire comparée des langues slaves*, Tome III, Le verbe, Paris

Vaillant, A.

1974 *Grammaire comparée des langues slaves*, Tome IV, La formation des noms, Paris

Варбот, Ж. Ж.

1967 О словообразовательной структуре этимологических гнезд, ВЯ 1967/4, 67–74.

Варбот, Ж. Ж.

1984 *Праславянская морфология, словообразование и этимология*, Москва

Варбот, Ж. Ж.

1986 О возможностях реконструкции этимологического гнезда на семантических основаниях, *Этимология* 1984, Москва, 33–34.

Варбот, Ж. Ж.

1988 О семантике и этимологии звукоподражательных глаголов в праславянском языке, *Славянское языкознание. X Международный съезд славистов*, Москва, 66–78.

Варбот, Ж. Ж.

1995 Морфо-семантическое поле лексемы в этимологическом словаре и возможности его реконструкции, *Известия Академии наук, Серия литературы и языка*, 54/4, Москва, 60–65.

Vasmer, M.

1944 *Die griechischen Lehnwörter im Serbokroatischen*, Berlin

Vinja, V.

1967 Le Grec et le Dalmate, *Zeitschrift für Balkanologie* V/2, Wiesbaden, 203–223.

Vinja, V.

1978 Antroponimi u ihtionimiji, *Onomastica Jugoslavica* 7, Zagreb, 3–25.

Vinja, V.

1986 *Jadranska fauna. Etimologija i struktura naziva*, I–II, JAZU i „Logos“, Split

ВКТ

Вуковић, Г., Бошњаквић, Ж., Драгин Г.: *Војвођанска коларска терминологија*, Нови Сад 1986.

Влајић-Поповић, Ј.

1986 Српскохрватско *йаламудийи* „брбљати; обмањивати“, 36МСФЛ XXIX/2, 162–165.

Влајић-Поповић, Ј.

1992 Семантика у решавању једног етимолошког проблема, НССУВД 22/2, 185–191.

Vlajić-Popović, J.

1994 Sh. *kulača* „vrsta kolibe“, 36МСФЛ XXXVII/1–2, 131–136.

Влајић-Поповић, Ј.

1998 Семантика као критеријум у формирању етимолошког гнезда, *Prasłowiańszczyzna i jej rozpad*, Warszawa, 255–267.

Влајић-Поповић, Ј.

1998а Од сумњиве потврде до прихватљиве етимологије, *Српски језик* III/1–2, Београд, 57–63.

Влајић-Поповић, Ј.

1999 Редак дијалекатски глагол из југоистичне Србије: *сневи́рам се* и сл. НЈ XXXIII/1–2, 112–118.

Влајић-Поповић, Ј.

2000 Идиоглотија или алоглотија: још једном о с.-х. *гумайи* „јести, ждерати“, ЈФ LVI/1–2, 211–226.

Vlajić-Popović, J.

2001 On the Etymology of SCr. *лѹѣр*. Idioglossy or Alloglossy, *Балканско езикознание / Linguistique balkanique* XLI/1, Софија, 77–85.

Влајић-Поповић, Ј.

2002 С.-х. *kōsa* „dorsum montis, montis genus; clivus“: етимолошко-семантички поглед, ЈФ LVIII, 29–40.

Влаич-Попович, Ј.

2003 К реконструкцији третього псл. омонима **kosa* „aggregatio erosionis fluminis; promontorium“, *Этимология 2000–2002*, Москва (у штампі)

Влајковић, Д.

1966 Речник „фрајерских“ (шатровачких) речи и израза, ППЈ 2, 89–98.

Wojtyła-Świerzowska, M.

1992 *Prasłowiańskie abstractum. Słowotwórstwo. Semantyka. I. Formacje tematyczne. Seria: Prace Slawistyczne Instytutu Slawistyki PAN* 96, Warszawa

Вучковић, М.

2000 Ухо у балканскословенским тајним занатлијским језицима, *Српски језик* V/1–2, Београд, 687–699.

Вујичић, М.

1995 *Рјечник говора Проиђења (код Мојковца)*, Посебна издања ЦАНУ, књ. 29, Одјелење умјетности, књ. 6, Подгорица

Вук Вук Ст. Карацић, *Српски рјечник*, Београд 1935⁴.

Вуковић, Ј.

1940 Акценат говора Пиве и Дробњака, СДЗб Х, 185–417. (речник 379–417.)

Vuković, J.

1974 *Istorija srpskohrvatskog jezika*, Uvod i fonetika, Beograd

Златановић, М.

1998 Речник говора јужне Србије, Врање

Златковић, Д.

1988 Пословице и поређења у пиротском говору, СДЗб XXXIV, речник 613–681.

Живковић, Н.

1987 *Речник ѝпиројског говора*, Пирот-Ниш

СКРАЋЕНИЦЕ

Скраћенице наслова часописа:

ЈФ	<i>Јужнословенски филолог</i> , Београд, 1913 нн.
НЈ	<i>Наш језик</i> , Београд, 1933 нн.
НССУВД	<i>Научни састџанак славистиџа у Вукове дане</i> , Београд, 1971 нн.
ОЛА	<i>Обиеславјанскиџ лингвистическиџ атлас</i> , Материали и ислледования, Москва 1965, 1968, 1970 [1972], нн.
ППЈ	<i>Прилози џроучавању језика</i> , Нови Сад, 1965 нн.
СДЗБ	<i>Срџски дијалектџолошки зборник</i> , Београд, 1905 нн.
СЕЗБ	<i>Срџски еџнографски зборник</i> , Београд, 1896 нн.
ВЈ	<i>Вопросы языкознания</i> , Москва, 1952 нн.
WSJ	<i>Wiener slavistisches Jahrbuch</i> , Graz-Köln, 1950 ff.
ЗБМСФЛ	<i>Зборник Майџице срџске за филологију и лингвистиџику</i> , Нови Сад, 1956 нн.

Скраћенице језика и дијалеката:

авест.	авестиџски
алб.	албански
балт.	балтички
блр.	белоруски
буг.	бугарски
вен.	венеџијански
глуж.	горњолужички
гр.	грчки
длуж.	доњолужички
енгл.	енглески
зсл.	западнословенски
ие.	индоевропски
исл.	источнословенски
итал.	италијански

јсл.	јужнословенски
кајк.	кајкавски
каш.	кашупски
лат.	латински
лет.	летонски
лит.	литавски
мак.	македонски
нгр.	новогрчки
нем.	немачки
општеслов.	општесловенски
полес.	полески
пољ.	пољски
полап.	полапски
псл.	прасловенски
рус.	руски
рус.цсл.	рускоцрквенословенски
сли.	словеначки
слов.	словенски
словињ.	словињски
слч.	словачки
срнем.	средњенемачки
стинд.	староиндијски
стпољ.	старопољски
струс.	староруски
стсл.	старословенски
стерп.	старосрпски
стчеш.	старочешки
с.-х.	српско-хрватски
тур.	турски
укр.	украјински
цсл.	црквенословенски
чак.	чакавски
чеш.	чешки
шток.	штокавски

Граматичке (и неке друге латинске) скраћенице:

act.	activum
adj.	adjectivum
adv.	adverbum
cf.	confer
coll.	collectivum
f.	femininum

ibid.	ibidem
impf.	imperfectivum
imper.	imperativus
indecl.	indeclinabile
interj.	interjectio
intr.	intransitivum
iter.	iterativum
l.c.	loco citato
op.cit.	opus citatum
m.	masculinum
n.	neutrum
n.n.	nomen nescio
pass.	passivum / passiva
part.	participium
pf.	perfectum
pl.	pluralis
praet.	praeteritum / praeteriti
sc.	scilicet
sg.	singularis
sub.	substantivum
s.v.	sub voce
s.vv.	sub vocibus
tr.	transitivum
vb.	verbum

Остале скраћенице:

аугм.	аугментатив(но)
БиХ	Босна и Херцеговина
в.	види / век
вулг.	вулгарно
безл.	безлично
дијал.	дијалекатско
дем.	деминутив
евтл.	евентуално
жарг.	жаргон(ски)
заст.	застарело
ј.	јужни
јз.	југозападни
ји.	југоисточни
књиж.	књижевно
колокв.	колоквијално
(м)топон.	(микро)топоним

ни.	и наредне (странице, године)
нпр.	на пример
о.п.	ово поглавље (тј. овог поглавља)
пејор.	пејоратив(но)
с.	северни
сз.	северозападни
си.	североисточни
ср.	средњи
уп.	упореди
усм.	усмено (тј. усмена потврда квалификованог лица)
фиг.	фигуративно
фолк.	фолклорно
ЦГ	Црна Гора
шатр.	шатровачки

v

SUMMARY

Historical semantics of S.-Cr. verbs with the principal meaning "to hit, to beat"

ABSTRACT

The impetus for the present work comes from the need of contemporary Slavic etymology for a semantic apparatus that would make it possible to perform complete word reconstruction, thus including not solely form reconstruction, but reconstruction of the meaning as well. This apparatus is ideally envisioned as a body of semantic typologies, organized in the form of a semasiological dictionary (other approaches, including the onomasiological method are not excluded, but appreciated too). The former dispute as to the genetic range of languages that should provide for such a dictionary is resolved by arguing in favour of a single-language material as being the initial field in which word families (or word portraits, or etymological nests) should be studied for the purpose of observing semantic shifts that document certain semantic typologies. Data from different languages may further be agglomerated and cross-checked in order to obtain firmer validity for the proposed semantic paradigms.

Taken as a model is a corpus of six S.-Cr. verbs originally meaning "to hit, beat": *biti* and *kositi* as definitely "normal" verbs, *busati* and *lepati* as certainly onomatopoeic verbs, and *lupati* and *derati* as transitional in this respect (due to occasional "slips" into onomatopoea). Each verb occupies a chapter of its own. After an outline of basic word-formation facts relevant for a certain verb, as well as a short review of pertinent etymological opinions, all the verbal and nominal forms deriving from that verb are listed in a coded scheme of meanings, designed for this purpose. This type of analysis is proposed as a model for preliminary work on a semasiological dictionary.

SUMMARY

The first chapter, **I. INTRODUCTION**, has subdivisions describing in brief: **(A)** The title of the work, **(B)** Goals of the work, **(C)** The

general history of the subject (in smaller sections entitled: **a)** From etymology to semantics, **b)** From semantics to semantic typologies, **c)** From semantic typologies to a semasiological dictionary), and **(D)** A description of the model itself, including **a)** A brief account of some specific features of the subject of *verba percutendi*¹, **b)** Theoretical aspects and practical steps in creating the model proposed in this work (i.e. factors observed and methods employed in the process of making the coded list of meanings)², and **c)** The coded list proper, and finally, **(E)** Technical notes that point at two special graphic marks used in the text and hint at some peculiarities in the system of quoting, marking the accents and particularly regarding the numeration: except for continuous pagination throughout the book, each (sub)chapter has numeration of its own: in the paragraphs of its introduction, in the codes of the semantic list and in the footnotes.

Following is the in extenso translation of the Coded list of meanings.

- ¹ The question "Why hitting?" is answered by arguing that hitting is a more basic action than cutting (which is usually departed from as the source of other meanings) because of the simplicity of its nature: it is effectuated by itself, performed by a force, a body, an interaction of bodies, an organ, in any direction, and generally not requiring a tool (although not excluding that possibility, from a simple rod, via primitive agricultural tools to the most sophisticated professional instruments). Cutting, on the other hand, is simply a special kind of hitting, performed using a narrow range of tools (and necessarily with a tool!), and restricted to a two-dimensional penetration of a tool into a body. And finally, that very tool is a product of hitting or something like it, whether it is a prehistoric smoothed bone or a more modern mow (cf. Russ. *отбивать косу* "to sharpen a mow, lit.: beat it").
- ² At least four possible methods could be established as suitable for classifying the many variations of hitting: (1) a triad scheme constituted by pairs of verbs containing an opposition of voice (active vs. passive), depending on what part the participant of the action plays, while the spectator always perceives one the same action, hitting; (2) a rank order list of meanings arranged between two poles, abstract and concrete, intersected by several parallel flows, e.g. personal vs. impersonal, natural powers vs. man, the action itself vs. the result of the action, perfective vs. imperfective, etc.; (3) a system of sorting hitting according to the type, intensity, interval, direction, etc. of the movement by which hitting is produced: strong — occurring once vs. strong — repeated, weak — occurring once vs. weak — repeated, upwards (i.e. pulling out) vs. downwards (i.e. sticking into), of natural forces (e.g. water): upwards (i.e. gushing) vs. downwards (i.e. pouring), etc.; (4) organisation of meanings according to semantic fields: hitting as an element of confrontations, physical or verbal, hitting as manifested by sound, hitting as a natural phenomenon, hitting as a body action, hitting as a technical term, etc. Since none of these methods by itself could cover all the meanings attested by the 6 verbs focused in this study, in the final score, an amalgam of all of them was made: the final list of 120 meanings is organized in nine units of unequal size, the title and the content of each of them being profiled from all the four possibilities, in a combination of logic and intuition.

Coded LIST of MEANINGS with the semantic core "to hit"³
 (it is only by exception that some meanings appear within [...] which indicates that they are not actually attested within the corpus of the six verbs studied, although they are assumed to be there according to the logic of the system presented)

SIMPLE HITTING (including its immediate variants or consequences and direct metaphors):

- 1.0. to beat
- 1.1. to wrestle, fight
- 1.1.1. to quarrel
- 1.1.1.1. to be (get) angry, worry
- 1.1.1.2. to snap at smb.
- 1.2.1. to set, prod, incite
- 1.2.2. to butt each other; prick
- 1.2.3. to touch
- 1.2.3.1. to be concerned; touch (emotionally)
- 1.3.1. to kill
- 1.3.2. to die
- 1.4.1. to destroy; exterminate
- 1.4.2. to get into trouble; perish
- 1.5.1. to fall
- 1.5.2. to weaken, deteriorate, fade away
- 1.5.2.1. to live miserably
- 1.5.2.2. to go bad; curdle, etc.
- 1.5.3. to flatten, smash
- 1.6.1. to rock, swing, flutter
- 1.6.2. to hang; pull down
- 1.7.1. to work hard
- 1.7.2. to work in vain, fiddle around
- 1.7.3. to do poor work; waste time

---

³ Meanings are always given in a verbal form — it was only practical to reduce any particular semantics to a single grammatical form, and this was the most appropriate choice. The majority of nouns are postverbals or deverbals, although the nominal section of each coded group includes not only various types of nouns, but other nominal forms too: adjectives, participles, infrequently even adverbs.

PENETRATING BY HITTING (from above downwards or from below upwards):

- 2.1. to dig, hollow
- 2.2.1. to stab, stick
- 2.2.2. to hide (oneself), get inside something
- 2.2.2.1. to hide, keep secret
- 2.2.2.2. to be ashamed
- 2.2.2.3. to cheat, lie
- 2.3. to pierce, penetrate
- 2.4. to sprout
- 2.4.1. to grow, flourish
- 2.5. to gush, pour, surge
- 2.6. to pinch, press
- 2.7. to pinch, squeeze
- 2.7.1. to pinch, burn

SEPARATING, SUBTRACTING BY HITTING:

- 3.1. to cut
- 3.1.1. to cut, trim (wood)
- 3.1.2. to mow, reap
- 3.2. to slaughter, bite
- 3.3. to crash; scrap
- 3.4. to tear off, pull
- 3.4.1. to wear out, crumble, wither away
- 3.5. to grab, grasp
- 3.5.1. to steal; exploit
- 3.5.2. to scoop, draw; exhaust
- 3.5.3. to knock out, pull out (tooth, etc.)
- 3.5.4. to plow, till
- 3.6. to peel, husk, shell
- 3.6.1.1. to husk corn
- 3.6.1.2. to scale (of the skin)
- 3.6.2. to clean, purge
- 3.6.2.1. to arrange, fix up, decorate
- 3.7. to break, explode

ADDING BY HITTING:

- [4.1. to heap up, fill]
- 4.1.1. to compress; become firm, strong; be fat
- 4.2.1. to fatten
- 4.2.2. to eat, drink (excessively)
- 4.3. to stick onto, adhere (of snow, mud)
- 4.4. to show off, be vain
- 4.5. to swell, inflate
- 4.6. to become deformed (from a blow)
- 4.7. to bend; bind

HITTING BY SOUND i.e. SOUND EFFECTS

as consequences of hitting:

- 5.1. to clatter, rumble, rattle
- 5.1.1. to scare, frighten
- 5.1.2. to fear, be afraid
- 5.2. to toll, knock, play (an instr.),
fire (from a weapon)
- 5.3. to roar, moan, groan
- 5.3.1. to yell, shout, cry

ELEMENTS — natural phenomena, FORCES THAT HIT:

- 6.1. to blow; storm, fall heavily (of snow)
- 6.2. to pour with rain
- 6.3. to blaze, flame
- 6.4. to stink, stench
- 6.5. to rage (of an illness), devastate
- 6.5.1. to be sick, weak, invalid
- 6.5.2. to get mad, be silly; be outraged
- 6.5.3. to be gifted, talented
- 6.6. to flash, sparkle

MOTION (of creatures/humans), **HITTING THE GROUND**,
penetrating the space:

- 7.1. to walk, stride
- 7.1.1. to advance (metaphorically)
- 7.1.2. to be retarded (mentally, socially)

- 7.2. to crawl
- 7.3. to run, hurry
- 7.4. to roam, wander
- 7.4.1. to lose one's way, go astray, get trapped
in mud, trouble
- 7.4.1.1. to be obstinate, go astray in behaviour
- 7.4.2. to get dirty
- 7.4.3. to beg
- 7.5. to walk with difficulty
- 7.6. to set out; jump
- 7.7. to throng; assault, attack
- 7.8. to show up suddenly, burst
- 7.9. to jump

BODILY ACTIONS i.e. movements of body organs
(human or animal) that hit, primarily oneself, but others too:

- 8.1. to blink, wink (= hit with eyelids)
- 8.1.1. to doze, drowse
- 8.1.2. to stare, goggle
- 8.2. to chatter, babble (= hit with tongue)
- 8.3.1. to chatter (of jaw, teeth), click
- 8.3.2. to slurp, eat noisily (= hit with one's mouth)
- 8.3.2.1. to foam, froth (from one's mouth); lather
- 8.3.3. to laugh
- [8.4. to wave (one's hand) = hit generally]
- 8.4.1. to flutter, flap (one's wings)
- 8.5.1. to pet, stroke (with hands); tickle
- 8.5.2. to scratch (oneself)
- [8.6. to kick, hoof]
- 8.6.1. to wriggle (= hit with one's tail)
- 8.6.2. to sprawl
- 8.7. to coitate (= hit with penis)
- 8.8. to shiver, tremble
- 8.9. to beat, pulsate (of a heart)
- 8.9.1. to crave, yearn, long for
- 8.10. to have diarrhea
- 8.11. to miscarry

TECHNICAL TERMS — secondary specializations
of hitting proper:

- 9.1. to winnow, sift (wheat)
- 9.2. to brake (flax, hemp)
- 9.3. to fluff (wool)
- 9.3.1. to tangle, entangle, mess up (yarn, etc.)
- 9.3.2. to roll (fabric, etc.)
- 9.4. to churn (milk)
- 9.5. to stir, mix, mush
- 9.6. to crush, press (grapes, etc.)
- 9.7. to wash (= hit with a beater)
- [9.8. to row (= hit with an oar)]
- 9.9. to forge (a metal)

The second chapter, **II. VERBS**, furnishes the body of the work and it is a sum of six independent wholes, (sub)chapters etymologically describing and semantically explaining six S.-Cr. verbs basically meaning "to hit": *буѣуу*, *кочуѣуу*, *депаѣуу*, *лыѣуу*, *бусаѣуу*, *леѣуу*.

Each (sub)chapter begins with an introduction, divided into paragraphs and containing: 1) general features, 2) an etymological review, 3) etymological discussion and 4) coded semasiological dictionary. From chapter to chapter this basically tripartite structure varies in details, depending on the specific profile of each of the six verbs. General problems are discussed in that introduction, while specific comments are reserved for individual words.

The third chapter, **III. CONCLUSION**, sums up the results of the study. Following is its in extenso translation:

At the end we can look back at the results of the analysis of lexicon conducted according to the model devised for this work. Basically, they are as follows.

I. Once again the advantages of studying linguistic phenomena systematically and on large corpora are confirmed. This is achieved by describing entire morpho-semantic families of verbs in a way hitherto not applied in etymological practice: after collecting all the available materials, words are assembled in larger or smaller semantic groups, the next step being reconstruction of spontaneous roads of semantic developments branching out from a single semantic core, in this case the meaning "to hit".

Thus, not only are the two originally set goals of this work accomplished (cf. § 2.1 — § 2.2 of the *Introduction*), but some other results are obtained as well.

The presented descriptions of the S.-Cr. verbs *биџи*, *кочиџи*, *депаџи*, *љуџаџи*, *бухаџи* and *леџаџи* (including *лоџаџи*, *лаџаџи*, *лиџаџи*) still cannot be rendered as complete lexicographic portraits, but they do provide very elaborate and precise semantic portraits of six different verbs basically meaning “to hit”. Their profiles have proven to be different in the sense of each of them developing certain segments of the overall semantic range of the primary meaning “to hit” while at the same time omitting others, either partially (which is manifested by a scarcity of forms, poor derivation or limited area, etc.) or completely (which is reflected in the absence of forms derived from a certain verb in an entire semantic zone). Any particular semantic profile can be grasped by simply glancing at the combined *Table* of forms and meanings in which empty, half-empty or crowded cells are immediately noticeable.

In the domain of word-formation, there is a difference in predilection to formal means of semantic differentiation between so-called “ordinary” verbs and onomatopoeic ones. Typical of the verb *биџи*, as an outstanding representative of “ordinary” verbs, is rich prefixation and an absence of suffixes and infixes. This is also true of another “ordinary” verb, *кочиџи*, although it comes with fewer prefixes while in some semantic segments it does show minimal suffixation. The verbs *депаџи* and *љуџаџи*, here tagged as “transitional” (in certain segments of formal realisations they have phonetically approached onomatopoeia) show an approximately equal affinity for prefixation and suffixation or infixation as means of semantic differentiation. And finally, the verb *леџаџи* which has remained closest to its onomatopoeic origin, exhibits practically no regular prefixation, while it is extremely prone to adding expressive prefixes and various suffixes and infixes as means of semantic diversification, while another basically onomatopoeic verb, *бухаџи*, shows no expressive prefixation and moderate expressive suffixation.

In our sample these features have proven to show regularity — if they could be checked (and, hopefully verified) on a larger number of verbs, they could theoretically be set as a criterion for distinguishing “ordinary” from onomatopoeic verbs.

By fulfilling the second goal general and particular contributions are made to Slavic etymology, not only through the model of a semasiological dictionary presented in the list of meanings (graphically

shown in table form at the end of the book), but also in a large number of individual etymological solutions that emerge of themselves when the place of certain words in the proposed systematization is determined.

II. Other results in the form of concrete etymological contributions.

The offered analysis of six verbs with the basic meaning "to hit" makes a multiple contribution to etymological interpretation of their word-families, i.e. Serbo-Croatian and Slavic etymologies in general, which is reflected in the following:

a) interpretation of a number of S.-Cr. words hitherto **without etymological solution**, such as *ламбура* (cf. group 3.6. in the chapter *лыѡаѡи*), *леѡећур*, *лаѡаћур*, *лиѡаћур* (cf. group 3.4. in the chapter *леѡаѡи*), *леѡиѡи* / *лиѡиѡи* (cf. group 8.9.1. in the chapter *леѡаѡи*), *баса* (cf. group 9.4. in the chapter *быхаѡи*) etc. In the case of the small and completely isolated word-family of *набас* adj. and *набасица* f./m. (cf. group 3.6.2.1. in the chapter *быхаѡи*) improvement in comparison with the previous state of etymological neglect lies in the fact that it is now possible to argue in favour of several competing solutions.

b) proposing **new Protoslavic reconstructions**, either of complete lexemes such as **ľbati* / **ľbazati* s.v. *лабазныѡи* (cf. group 1.0. in the chapter *лыѡаѡи*); PSl. **ľpati* s.v. *лабарайѡи* (cf. group 8.2. in the chapter *лыѡаѡи*), or just some meanings of already existing reconstructions, such as PSl. **lepiti* "to slap" (cf. s.v. *залейѡи* in group 1.0. in the chapter *леѡиѡи*), etc.

c) **revision of existing Protoslavic reconstructions**, so that e.g. PSl. **ľupъ* / **ľubъ* are interpreted as postverbals on the PSl. level, rather than continuants of IE nouns **loupos-* i.e. **loubos-* (cf. § 0.3.1 and § 0.1.5.4 in the chapter *лыѡаѡи*); the verb *косиѡи* "to mow" is interpreted as a primary verb and not as a denominal one (cf. s.v. group 3.1.2., i.e. § 0.3.1 and § 0.3.2 in the chapter *косиѡи*); established are hitherto unrecognized genetic relations between formally different themes, such as **klep-*, **xlep-*, **šlep-* (cf. § 0.1.5 — § 0.1.7 and § 0.3.3.3 in the chapter *леѡаѡи*).

d) **revision of existing alloglottal etymologies** in which some hitherto supposed loan-words are recognized as parts of the autochthonous lexicon, e.g. *бусаѡи* (cf. group 5.1.1. in the chapter *быхаѡи*) is not an Italianism, nor is *бис* (cf. group 6.1./6.2. in the chapter *быхаѡи*), just as *бусен* (cf. group 2.1. in the chapter *быхаѡи*) is not a part of the Illyro-Thracian substratum, *бусаћ* (cf. group 2.1. in

the chapter *бухайи*) is not a Turcism, *басуљ* (cf. group 4.2.1/4.2.2. in the chapter *бухайи*) is not a Germanism, *луйар* (cf. group 3.6. in the chapter *луйайи*) is not a Grecism, *луба* (cf. group 4.5. in the chapter *луйайи*) is not an Italianism, *лойа* (cf. group 4.7. in the chapter *луйайи/лойайи*) is neither a Germanism nor a Romanism, etc.

e) **questioning** of existing **alloglottal** etymologies whereby the possible idioglottal origin of some words are proposed, e.g. *луйсайи* and the like are not necessarily Grecisms (cf. group 1.3.2. in the chapter *луйайи*), *лейиња* etc. is not necessarily a Hungarism (cf. group 1.5.3. in the chapter *луйайи*), etc.

f) **avoiding** potentially⁴ **alloglottal** etymologies, e.g. *лабурак* (cf. group 3.6. in the chapter *луйайи*) is probably not a Hungarism, *клејар* (cf. group 1.7.3. in the chapter *луйайи*) and *клојайи* (cf. group 9.7. in the chapter *луйайи/лойайи*) most probably is not a Germanisms, nor is *клибийи се* (cf. group 8.3.3. in the chapter *луйайи/луйайи*), etc.

g) **hapax legomena** find their way to solidly based interpretations, so that their isolation is made relative by locating them in the proper positions within respective etymological nests, e.g. *дракса* (cf. group 1.0. in the chapter *депайи*), *злуйа* (cf. group 2.1. in the chapter *луйайи*), *коса* “gorge” (cf. group 3.1. in the chapter *косийи*), *коса* “alluvium, fluvial deposit” (with an absolute counterpart in Russ. *коса*, thus drawing a new isogloss, cf. group 6.1. in the chapter *косийи*), *расѣбаши* (cf. group 1.6.2. in the chapter *бухайи*, which also opens the possibility of interpreting the verb *разбашкарийи се*), *космуйайи се* (cf. group 7.6. in the chapter *косийи*), or a participial *дрѣи* (cf. group 7.6. in the chapter *депайи*) for which it is presently possible to indicate the direction of further studies.

h) **new Slavic isoglosses** are established (lexical as well as semantic), e.g. S.-Cr. *коса* : Russ. *коса* (cf. group 6.1. in the chapter *косийи*), S.-Cr. *лойа* : Kash. *lor*, *lopk* (cf. group 4.7. in the chapter *луйайи/лойайи*), S.-Cr. *басуља* : Kash. *бухѣла* and S.-Cr. *басуљ* : Kash. *бухѣлач* (cf. group 4.2.1./4.2.2. in the chapter *бухайи*), S.-Cr. *косийи се* : OPol. *kasac* (cf. group 4.4. in the chapter *косийи*), etc.

i) discovered or revised are **homonyms** by way of distinguishing the scarce true (i.e. etymological) homonyms from the numerous false (i.e. semantic) ones. So e.g. *кленовина* “curdled milk” (cf. group

⁴ This regards cases when such etymologies do not appear in relevant etymological references, but elsewhere, e.g. in descriptive dictionaries — which is still noteworthy because they are the only ones existing.

1.5.2.1. in the chapter *лейати*) is defined as a true homonym of *кленовина* "maple wood", the derivative of dendronym *клен* "field-maple, *Acer campestre*", while in a series of 6–7 different nouns *коса* ("hair", "mowing tool", "cliff", "agglomeration of fluvial erosion", "gorge", "potter's knife for cutting clay", etc.) false, i.e. semantic homonyms are recognized because they have proven to be simply a set of postverbals of one and the same verb, *коси́ти*, with rich semantic potential in the root. Delineating and redefining homonyms is not only of etymological importance, but could also be useful in general lexicographic practice.

III. Semantic typologies contained in the model list of about 120 meanings are based on Serbo-Croatian material obtained from a wide range of dialectal sources. In the course of this work, many of them have been verified on comparative Slavic material, which makes them candidates for the status of universalialia (which could be confirmed by further IE comparative studies).

Such results make it possible to propose that work on corpora similar to the one used here, and also that this systematic method of studying a group of verbs with any other semantic core could be used as a model for compiling a semasiological dictionary.

The fourth chapter, **IV. SOURCES, REFERENCES, ABBREVIATIONS**, is organized in abecedal order, regardless of the script in which an individual item is written.

The fifth chapter, **V. SUMMARY**, is this present chapter in English, with the original abstract of the thesis, a short review of the structure of the study and an in extenso translation of the concluding chapter of the book.

The sixth chapter, **VI. INDICES**, presents registers of words discussed throughout the book (save for this Summary and the TABLE!), classified according to languages.

The seventh chapter, **VII. TABLE OF MEANINGS AND VERBAL DERIVATIVES**, is a table with eight columns: one for each verb, one for the code and one for the meaning, as well as over a hundred and twenty rows, one for each coded meaning, with cells containing all the lemmas appearing throughout the text and indicated in bold

type. Within each cell, nominal forms are distinguished by italics (and the absence of verbal forms by the sign OOO, previously established for the entire text). This makes it possible to get a quick and graphic insight into the whole body of examples, variable density of attestations of certain verbs or certain meanings, absence of verbal or nominal forms, etc. In other words, it makes both “vertical” and “horizontal” reading and understanding the system easier and more accessible.

Translation: *Jasna Vlajić-Popović*

Proof reading: *Karin Radovanović*

VI
РЕГИСТАР

РЕГИСТАР

Регистар обхвата речи (као и основе, коренове, префиксе и суфиксе) из свих језика и дијалеката поменутих у овој књизи (тј. уводу и глаголским поглављима, али не и у Закључку и у Табели). На првом месту је српско-хрватски (укључујући старосрпски), праћен посебним одељком израза и фраза, а затим се нижу остали језици (и дијалекти), од ближих ка даљима (јужно-, западно- и источнословенски, затим прасловенски, балтски језици, староиндијски, албански, грчки, латински, романски и германски језици, индоевропски, мађарски, турски). За већину језика, неспецификовани дијалекатски облици су у регистру пописани заједно са стандардним, иако се у тексту међу њима прави разлика (нпр. „буг. дијал.“ поред „буг.“ или „укр. дијал.“ поред „укр.“). Неки посебни, у самом тексту издвојени дијалекти и овде се наводе самостално — не у оквиру језика чији су део већ иза њих: венецијански (иза италијанског), кашупски (иза пољског), док је нпр. полески придружен украјинском и посебно назначен, а словињски кашупском, уз назнаку. Слично, и историјске потврде речи из неких језика само су посебно обележене у оквиру списка стандардних и неспецификованих дијалекатских облика дотичног језика (нпр. старопољски у оквиру пољског).

Како би се избегла дуплирања фактички једнаких облика, у овом регистру су на материјалу из **српско-хрватског** језика свесно учињена нека одступања од изворне графије, морфологије или прозо-дијског лика појединих речи. Тако је нпр. след *-w-* нормализован на *-uj-*; полуглас је, тамо где се он у с.-х. дијалектима чува као посебна фонема и у основном тексту (поштујући оригиналну графију појединих дијалекатских извора) бележи апострофом или знацима *ь*, *э* или *æ* (в. нпр. N.B. на стр. 251), свуда у регистру дат као *а*; сви помени глагола су нормализовани на облик стандардног инфинитива на *-и* (уместо дијалекатског инфинитива на *-и* или облика у 1. или 3. лицу једине, како понекад стоји, у самом тексту). Сви облици су у регистру неакцентовани, иако већина њих у тексту има обележен акценат, често и вишеструки.

Речи из осталих словенских језика у овом регистру такође су из практичних разлога остављене неакцентоване, иако оне у основном тексту често носе акценат.

У овом регистру су унификоване и различите изворне **прасловенске** граfiје: евентуално псл. *-ch-* (које користе Berneker, Sławski, SP) или чак само *-h-* (тако Skok), у тексту су остављени као у оригиналу, али су за овај регистар сви сведени на *-x-*. Исто тако, оно што се у појединим реконструкцијама (нпр. у SP) предаје као вокалска ликвида *-ḡ-* или *-ǵ-*, овде се транскрибује као след (тврди или меки) полуглас + ликвида, или обратно (сходно пракси у нпр. ЭССЯ).

СРПСКО-ХРВАТСКИ

(књиж., дијал.

и сјсрп.):

абатити 263

акати 154

акнути 154

аков 226

алапача 212, 332

алити 149, 157, 265

алнути 149, 157, 265

алобија 46

андрамољ 139

-ар / -ор 198

-арати 272

ба- 156

ба 253

базати 220

*бајс! 229

бајсати 221, 228

бак 248

бака-бака 229

бакета 251

бакић 248

бакљати 224, 233, 258, 265

бакнути 263

баков 226

бактати 227, 233, 252, 257, 264

бактати се 219, 224

бактити 258

бактјети 252, 257

бакуја 248

баламута 127

баљезгати 261

банда 262

бандрљати 156

банути 225

баор 228, 237, 238

баориште 237

бас 232, 260

баса 31, 219, 266

баса! 232

баса-баса 229

*басав 257

басавела 226

басавица 257

басарати се 261

басати 217, 218, 220,

223, 226, 230, 231,

245, 247, 249, 257,

260, 267

*басати 248

басати се 224, 233

басаћ 236

басач 236, 310

басити 231

басити се 232

басрљати 261

басуљ 249

басуља 247, 248, 249, 258

басуљав 259

басуљар 249

*басуљати 249

бат 252, 258

батар 230

батара 230

батати 263

батати 263

батац 264

батво 54

батисати 262

батргати 261

бау-бау 254

баук 254

бауљати 259, 261, 262

бауљач 243

бауљина 259

баучак 254

баучина 254

баучка 254

бафта 253

*бафтати 254

бах 30, 222, 238, 251, 252, 253

бахан 249, 253, 259

баханати 252

бахат 251, 252, 258

бахати 217, 220, 228, 238, 251, 252, 254	бит! 46	бугнути 225
*бахати 248	битак 53	букарити 256
бахић 248, 251	битва 45	букати 219, 224, 243, 250
бахнути 262	битвати 45	букљати 256
*бахнути 225	бити 13, 45, 48, 50, 55, 61, 62, 65, 66, 68, 249, 272	букнути 219, 225, 242, 251, 256, 262
бахом, ударити 30, 253	бити се 47, 48, 49, 63	букњати 256
бахор 228, 237, 238	битина 49, 63	буктати 225, 256, 264
бахот 253	битинаст 49	буктети 256
бахтати 233, 239, 254	битка 46, 64	буктиња 288
*бахтац 264	биће 46, 96	буктисати 256
бахтети 224, 227, 253, 254	бич 47, 55	буктити 256
бахуја 248	бич (косе) 242	буктјети 219, 256
бахуљати 244, 258, 259	бишкати се 239	букћети 256
ба(х)уљати 219	богаза 282	буљати 259
бацелъ 54	богобитина 47, 49, 62	буљити 264
бачва 54	бој 44, 46, 51, 64, 65	буња 235
*бачкати 263	бојана 46	бус 31, 220, 224, 233, 234, 235, 242, 255, 255
баша 251	бојати се 45, 61	буса 234, 235, 266
башити 217, 220, 222, 231, 238, 238	бојина 65	бусав 256, 257
башити се 251	ботац 236	бусавица 256
башкарити се 251	брлог 143	бусати 30, 61, 155, 217, 220, 223, 224, 235, 253, 255, 260, 265
башкати се 157, 265	брст 196	бусати (се) 225, 233, 250
башнути 226, 255	брстина 196	бусати се 220, 224, 224, 227, 229
баштавеле 226, 227	буав 243, 252	бусаћ 236
баштало 226, 254	буавица 243	бусач 236, 310
*баштати 255	буавка 243	бусача 187, 247
башура 237, 238	буаљка 258, 267	бусен 31, 219, 234, 235
*башурити 237	буар 229	бусенак 234
башурити се 157, 265	буателник 266	бусенић 234
бесити 231	буати (се) 225	бусеница 234
бива- 43	буати се 233	бусениче 234
бија- 43, 46, 61	буваљка 266, 267	бусенчић 234
-бија 46	буваљћа 267	бусечак 234
*бијак 54	бувати 254, 255	бусика 234, 235
*бијка 54	бувар 229	
бијалиште 64	бувати 233, 260, 262, 265	
бик 53, 54	бу(в)ати 267	
било 44, 61, 65, 67	бувати (се) 225	
	бувати се 224	

бусињати 224, 265	бушкарити 228	групља 187
бусити 231	бушкати 228	грушати 287
бускати 228	бушкати се 265	грушевина 287
бускати се 229	бушкити 229	гулеж 200
буснути 262	Бушљак 247	гум 242
бусока 247	бушљика 241	гумаст 58, 242
бусоња 247	бушљица 241	гумати 58
бут 234	Бушљица 247	даракати 126
бутара 236	бушма 242	дарнути 126, 135
бух 224, 248, 255	бушнак 219, 255	дера 130, 132, 134,
бухав 219, 242, 243	бушњак 255	137, 138, 141, 146,
бухаван 243	бушолити 219	150, 157, 241
бухавица 200, 242	*буштати [бусати] 264	деравица 134
бухарити 228	Буштрање 241	дерати 13, 112, 116,
бухати 13, 217, 219,	буштрић 239, 240	119, 120, 129, 130,
229, 242, 243, 247	вадати 76	132, 133, 137, 139,
бухац 225, 252	варабасати 226	140, 142, 144, 150
бухнати 255	варакати 226	дерати се 112, 130,
бухнути 225	*варати 226	146, 157
бухнути (се) 225	веш 282	дераћ 142
бухнути се 224	вешати 282	дерачина 140
бухотити 242	висина 81	дерба 146
бухтати 225, 239	вити 60	дерва 130, 131
буц 225	водити 76	дервати 130
бучати 243	возити 88	дереж 146
буша 230, 241, 242,	вриснути 287	дерезга 134
247	вуна 101	деремут 127
бушав 243	вуцмут 127	дереп 146
бушавац 255	гањати 76	дерепати се 146
бушак 247	гегати 103	дереска 134, 144
бушакиња 247	гегутати 103	деретина 139
бушаљка 242	гинути 171	дериња 131, 139
бушар 242	глипати 344	дерињати 130
бушељати 219, 258	гломача 187	дерипати се 146
бушемак 241	глубања 187	дерити се 156, 264
бушемка 241	глуна 187, 344	дериште 154
бушен 267	гонити 76	дерла 146
бушина 230, 255	градобија 46	дерлан 154
бушити 217, 219, 229,	грљупити 176	дерле 154
241, 247, 262	грст 315	дерлетина 142
бушица 241, 242	грулити 177	дерлијати 130
бушка 225	групати 187	дерљавина 134

дернути 112, 120, 126, 133, 144, 145, 147	драпуњати се 132	дретва 128
дернути се 124	драпутати се 157	дретвати 121, 128, 130, 151
деротина 137, 139	*драпцуњати 132	дретвити 128, 130
дерупати се 146	драска 122, 129, 158, 180	дрећити 121
дира 112, 132, 137, 139, 150, 151, 241	драскела 122, 129, 180	дрзгав 158
дирати 112, 116, 119, 125, 126	драскелер 122, 129	дријети 113, 114, 119, 120, 129, 133, 134, 137, 139, 142, 147
диринчити 132	драсле 132	дринуги 141
дирити 125	драслити се 158	дрип- 118
дирка 137	драснути 149, 153	дрипа 132
диркати 126	драснути се 136	дрипав 139
дирнут 149	драстити 126	дрипати 156
дирнути 140	драстити се 158	дрипац 139, 144
дисати 218	драти 119	дрипикоњ 131
дихати 218	драфати 156, 157	дрипити 127
добар 244	драцати 132, 158	дрипна 144
добијаш 63, 64	драцуњати 132	дрипчити 131
добрица 244	дрвити се 124	дрискав 140
доважати 88	дрг- 117	дрискати 159
дојабушолити 258	дргастити 121, 157	дрискуља 159
Дор 141, 150	дргастити (се) 143	дриснути 159
дразгав 158	дрглати 117	дристати 159
дракса 121, 158	дргло 117	дрити 137
драндорити 156	дргљати 123, 137, 157, 265	дрицати 159
дрануги 157	дргљати се 152	дричан 144
драњати 119, 172	дрд- 116	дричити 131
драњати се 157, 158	дрда 124, 137, 155	дрк- 117
драп- 118	дрдав 129, 155	дрк 151
драпав 139, 158	дрдан 137	дрка 128
драпаво 158	дрдара 138, 155	дркалица 138, 156
драпати 112, 126, 131, 139, 156, 157, 160, 172	дрдати 155, 160	дркати 117, 151, 158
драпити 112, 121	дрдачити 155, 160	дркела 128, 180
драпљати се 157	дрде 124, 155	дркеља 128
драпљив 158	дрдикати 125, 155	дркло 133
драпнути 157	дрдљати 156	дркнати се 151
драпсати 181	дрдољак 139, 155	дркнути 138, 140, 147, 153
драпсати се 157	дрдорити 116, 124, 155	дрл(љ)- 117
драпуњати 157	дрезгав 158	дрлача 142
	дреснути 149	дрлеж 143
	дреснути се 136	
	дрета 127	

дрлек 155	дридек 144	дрпољ 119
дрленцати 129	дрндекати 131	дрпољак 141
дрлеца 128	дрндечити 145	дрпуљати се 123
дрлија 142	дрндоша 132, 144	дрс- 119
дрлијек 155	дрндусати 145	дрсав 159
дрлило 143	дрнкати 126, 138, 145	дрсавица 159
дрлина 142	дрнован 149	дрсати 114, 129, 159, 161
дрло 56, 117, 142, 151, 200	дрновит 149	дрсати се 124
дрлог 143	дрносан 155	дрскав 140
дрља 143	дрнут 149	дрскела 129, 158
дрљав 139, 143	дрнути 114, 120, 126, 135, 136, 137, 140, 144, 148, 153, 159	дрсмати 138
дрљавити 146	дрнути (се) 124	дрснути 119, 121, 135
дрљазга 144	дрнути се 123, 129	дрт 153, 159
дрљанути 136, 140	дрнцати 137	дртац 128
дрљанчити 152	дрнчити 125, 131, 138, 152, 159	дрте 155
дрљапати се 157	дрњакати 146	дртељ 128
дрљапити 141, 153	дрњкати 124, 126, 138	дртесина 155
дрљати 114, 117, 131, 136, 141, 143, 157	дрњосати 136, 137	дртина 128
дрљине 104, 155, 345	дроња 119	дртлити 121
дрљнути 135	дроњак 160	*дртло 133
дрм- 117	дроњати 132	дрћити 121
дрмазина 128	дроп 160	дрфлати 156
дрмати 114, 118	дроп- 118	дрцати 117, 136, 137, 138, 143, 152, 159
дрмкула 144	дропати 160	дрцати се 141
дрмкулача 144	дропити 127, 134, 140, 158, 160	дрцимице 138
дрмнути 121, 126, 135, 135, 141, 145	дропити се 158	дрцкати 159
дрмнути се 124	дроцати 160	дрцкуља 159
дрмозина 128	дрпав 139	дрцоња 124
дрмољ 139	дрпати 112, 114, 119, 138, 139, 141, 157	дрча 147
*дрмсати 138	дрпати се 123	дрчак 155
дрмузина 128	дрпе 138	дрчати 151
дрн 136, 235	дрпити 112, 131, 141	дрче 155
дрн- 116	дрпити се 129, 131	дрчина 155
дрида 132, 144, 160	дрпља 119	дрчити 125
дридало 160	дрпљевина 129, 286	дрчити се 145
дрндаст 132	дрпина 119	дрчкати 125
дрндати 145, 145, 155, 160	дрпнути 141	дршља 155
дрндати се 129, 152		дуб 345
		дубина 81
		дубити 345

дулоња 247	забашити 238	задрљив 124, 143, 158
дупља 186	забашити (се) 254, 263	задрндати 156
дути 247	забашито 51	задрнути се 148
ђипалак 154	забаштрати 238, 239,	задрпати се 160
ђипати 154	241	задрт 133, 152, 153,
ђира 132	забаштрити 238	208
ђиринчити 132	забашурити 237, 238	задулица 252
еведра 313, 314	забијати 48	задути 252
-ерити 272	забијачка 56	закасати 103, 261
-етати 272	забит 51, 62, 238, 258	закасотина 103
жамити 314	забитан 51	заклапити 322, 324,
жамља 59, 314	забити 50, 51, 56, 65,	333
жамљити 59, 314	68	заклапрњати 330
ждрипац 139	забити (се) 238	заклапусати 329, 333
ждрљи 146	забити се 50	заклапушати 333
ждрокати 145	забој 51, 52	заклати се 123
ждрћити 145	забусати 220	Заклопача, стсрп. 310
ждрћнути 145	забусити 242	Заклопита лџка, стсрп.
жлапгати 329	забухивати 252	310
жлемпати 279, 282,	забухнути 251	залепетати 282, 307
296	забуховати 252	залепећати 302
жлемпати се 278	забушавати 233, 238,	залепити 282, 284
жлепити 272, 282, 296	240	залепити шамар 283
жлип- 335	забушивати 233	залопотити 307
жлипати 339	забушити 155, 233,	залупан 62, 207, 208,
забавунати 239	237, 249, 255, 262,	258
забакнут 238	264, 345	залупати се 203, 210
забакнути 219, 238	забушити се 262	залупен 208
забакнути се 230, 239,	*забуштати [-буџати]	замајавати (се) 232
254, 258	264	запасти 285
забаљити 262	загуљен 208	заподријети 130, 141
забандати 261, 262	загушити 285	запријети 285
забандити 262	задирати 123, 126, 133,	запшити 238
забандорити 262	141, 152	затрт 51
забанити 251	задиркивати 157	затрти 51
забантати 261	задорица 123, 154	затуцан 208
забасати 261	задорљив 123	заударати 148, 161
забасрљати 261	задорџија 123	заударити 120, 130,
забаунати 239, 241	задријети 130, 141,	145
забахл(/љ)ити 262	152, 153	збијати 57
забахтети 228	задријети се 142	збитак 58
забашит 238	задрљавити 131	збитаче 58
	задрљати 152	

збити 50, 58	излипунити 181, 336, 340	касати се 76
збити се 47, 50, 52, 58, 249	излипухнути 340	касачица 92
збој 58	изломити 176	касељити 102
*збој 51	излупати се 149, 207	касина 102
збојак 58	изнашати 88	касати 101
*збојак 51	изнебити 66	каскуљати 101
збојина 58	изуба 264	касуљити 102
збојчити се 51	-иња 288	касуљица 102
здријети 150	-ирити 272	кидати се 157
здрнут се 148	искашати 75	кламфрати 156
здрпити се 123, 124	*искашати 102	кланац 93
здрчкати се 124	искашати се 88	клапа 58, 326, 332
знебити 66	исклапити 321	клапавац 322, 331, 334
зујати 220	исклаптати 321	клапавица 320, 322, 331
избадати се 250	исклаптати се 332	клапан 332
избасати 232	ископина 288	клапарати 322
избијати 53, 55, 256	искосан 102	клапат 330
избити 53, 57, 61, 64, 65, 68, 266	искосати 93	клапати 211, 320, 321, 330, 331, 332, 336
избити се 64	искосити 75	клапатити 330
избој 54, 250	искосити (се) 99	клапац 332
избојак 54, 55	искосити се 84, 86, 88, 91	клапача 332
избрусити се 207	*искосити 102	клапаш 330
избусати 232, 244	искосмати 68, 105, 106	клапина 322, 328
избусити се 219, 227	искосмурати 105, 106	клапискати 332
избучити 243	искошити 92, 106	клапитати 330
издер 139	искошкати 68, 92	клапити 321, 324, 328, 331, 332, 333, 334
издерак 139	искошљавити 93	клапићати 332
издерати 137	истесати се 207	клапка 322
издир 130	-ице 247	клапнути 321, 322, 327, 331
издирати 130, 132, 141	-ицимице 139	клапотати 330
издирати се 112, 137, 146	ја- 258	клапоћесина 329
издор 139	-ја 46	клапоуваст 323
издрачити 264	јабушолити 258	клапрњати 332
издрлити 117	казан 310	клапсати 331
издридати 160	кас 102, 260	клапсити 331
издрскати 138	кас, кас 91	клаптала 322
издрснути се 154	касалица 92, 102	клаптати 322, 329, 330, 333
излињати 179, 340	касало 102	
излињати се 183, 205	касалов 102, 103	
	касати 77, 92, 101	

клапужа 334	клепавина 286, 287, 303	клибер 346
клапузан 332	клепак 300	клиберити 302
клапузати 331, 332	клепало 255, 291	клиберити се 345
клапун 92, 188, 324	клепанац 304	клибити 302, 345
клапунити 332	клепаница 290	клибити се 345
клапуњати 332, 334	клепар 291	клип 336, 341, 348
клапурати 332	клепаст 291	клип- 335
клапусати 330, 331, 333	клепати 211, 244, 255, 274, 278, 279, 283, 287, 290, 291, 293, 296, 304, 323, 336	клипа 342, 343, 432
клапутати 330	клепац 299, 304	клипав 340, 341
клапуцаљка 322	клепача 299	клипавак 340
клапуцати 322, 330	клепашица 291	клипавица 341
клапуша 92, 188, 322, 324	клепезан 290	клипавштина 341
клапушати се 333	клеперити 291, 298	клипак 341
клапушина 334	клепес 290	клипан 343
клапча 331	клепесалина 299	клипара 343
клапче 332	клепесало 299	клипарити се 345, 346
клапчина 332	клепесан 290	клипаст 341
клати 93	клепесати 299	клипати 339, 341
клеб 273	клепесина 286	клипати се 344
клебарити 290	клепет 299, 301	клипаћ 341
клебарити се 301, 347	клепетати 290, 299, 301, 302	клипе 344, 344
клеберити се 301, 347	клепетац 299	клипити 336, 345
клебетати 290, 301, 302, 347	клепетача 301	клипити (се) 344
клебетати се 301, 347	клепетуша 301	клипити се 346
клебец 301, 302, 347	клепина 286, 287	клипнути 340
клебецан 301, 347	клепити 283, 290, 299	клипнути се 344
клебецати 301, 302, 347	клепитнути 285	клипо 343
клемпати 279	клепка 292, 304	клипсати 181, 336, 344
кленкати 299	клепнути 283, 287	клипсити 344
кленовина 129, 286, 287	*клептало 255	клиптати 336
кленути 283, 287, 292, 299	клептати 255, 299, 304	клиптурати 344
клеп 304	клепузина 286	клоп 308, 312
клепа 290	клепутав 104, 300	клоп! 316
клепав 291	клепутати 299	клопа 312
клепавац 290	клиб 273, 345	клопав 312
	клиба 347	клопаица 318
	клибарити се 345	клопанција 312
		клопарати 316
		клопарнути 316
		клопати 279, 305, 311, 312, 316, 318
		клопати се 308

клопац 310, 311, 312, 316	коса „клицура“ 82, 97, 309	космртити се 87
клопација 312	коса „нож и сл.“ 82, 93, 94	космура 75, 106, 160
клопити 307, 308	*коса „нож“ 105	космурак 106, 160
клопка 183, 308, 311	коса „речни нанос“ 62, 100, 317	космурати 75
клопкарати 316	косан 88	космутати 82, 83, 84, 102
клопкати 316	косаница 83	космутати се 75, 103, 104
клопнути 104, 155, 311, 312, 318	Косаница 91	коснути 77, 89, 104
клопот 316	*Косаоница 91	коснути се 86, 88, 101
клопотало 318	косати 73, 75, 76, 77, 93, 97, 98	*косња 75
клопотар 316	косати (се) 85	*Косљаница 91
клопотати 316, 318	косец 88	*кош „палица“ 92, 107, 324
клопотац 30, 316, 318	косијерити се 87	косован 88
клопотача 316, 318	косијерица 84	косор 82, 311
клопотнути 316	косина 81, 99	косорити 82
клопоција 308	косир 94, 100	кост 85
клопочак 308, 316	косирити 100	кот 106
клопош 308	косирити се 86, 87	котао 310
клопсомун 312	косити 13, 68, 73, 74, 75, 77, 78, , 80, 81, 82, 83, 90, 96, 97, 98, 99, 100, 103	котац 106
клупнути 210	косити (се) 86, 92, 99, 105	котлина 310
кљонкати 308, 316	косити се 84, 88, 89, 99, 127	кочоперити се 297
*колибати се 185	косица „нож и сл.“ 82, 94, 105-106	кошен 75
комати 219	косица „тетива“ 83	Кошенине 75
комизати 76	косичим 105	кошење 85
комити 219	косјер 82	кошити 106
комсало 76	косјерача 88	кошкати 75
комсати 181	косјерити 82	кошкати се 86, 89
комсати се 76, 89	косјерица 84	кошља 75, 91, 97
комушина 296	*коскати 75	кошљавити 93
копања 186, 187, 236	*косља 75	кошље 95, 96, 98
копати 236	косма 75, 82, 84	кошљив 75, 89, 97
кора 142	космати 75, 82	кошмура 75, 82, 104, 106
корист 142	*космати 103	кошмурати 82, 106
корутина 201	космати се 84, 86, 104	кошмурити се 104
кос 77, 96		кошња 75, 87, 88
коса (опште) 75, 82		кошњавати се 89
коса „сопа“ 75, 83		коштати се 89
коса „falx“ 97, 98-99		коштац 84, 85
коса „гребен“ 78, 82, 96		крнути 171

крзно 142	лап- : лан- 171	лапћавина 327
кровина 313	лапавица 189, 320	лапћар 329
кровињача 313	лапазнути 168, 177	лапћати 328
крхак 184	лапак 326	лапун 288
крхати 184	лапарати 211	лапухнути 284, 321
*кула 314	лапат 203, 294, 319, 325, 330, 334	лапчић 332
кулача 59, 314	лапатак 193, 229, 294, 325, 326	ласпаћек 295, 326
куљати 130	лапати 173, 181, 206, 279, 306, 316, 322, 327, 328, 329, 331	лемати 283
куљвати 130	лапаћак 294, 325, 326	ленути 274, 278, 282, 286, 287, 298
куц, куц 91	лапаћун 294, 325, 327	леп 282
лабазнути 170, 177	лапаћур 31, 279, 293, 294, 319, 325, 326, 333, 342	*леп(а) 289
лабанути 177	лапац 168, 193, 197	лепања 287
лабара 211	лапача 168, 212, 332	лепањица 287
лабарати 170, 211	лапеж 168, 194	лепара 277, 293
лабарити 211	лапеја 331	лепарати 300
лабати 183, 211	лапетати 168, 211	лепати 13, 91, 271, 272, 274, 277, 279, 284, 285, 292, 298, 306
лабина 170, 191	лапетина 168, 191, 195	лепатица 278, 307
лабинар 191	лапећур 325	лепен 274
лабнути 183	лапирица 168, 192	лепења 287
лабор(а) 182	лапити 324, 327	лепењача 274
лабора 170	лапкати 213	леперити 289
лабудина 170, 200	лапнути 91, 319	леперица 295
лабуља 170, 202	*лапнути 178	лепет 271, 292, 298
лабура 168, 170, 182, 183, 195, 196, 197, 308	лапов 190	лепетак 31, 286, 293, 293, 313
лабурак 196	лаповац 200	лепетати 271, 279, 292, 294, 297, 302
*лабутина 201	лаповит 190	лепетнути 289, 298
лабушка 196	лапот 168, 181	лепећати 300
лазбурак 197	лапсати 181, 328	лепећуг 294, 295
ламбора 196	лапсити се 334	лепећуз 295
ламбура 196	лапсор 328, 329	лепећур 31, 193, 279, 293, 320, 326, 327, 342
ландарати 102	лапсорити 329	лепешка 289
ландати 102	лаптати 211, 322, 324, 325, 328, 330, 333, 334	лепина 287, 289
ланути 172, 173, 178	лаптац 168, 182, 183	лепиња 286, 287, 288, 295
лањати 172, 173, 179, 208, 317	лапташ 229, 326, 330	лепињаст 289
лап 168, 189, 319, 325, 326	лаптина 310, 326	
лап! 316, 329		
Лап 189		
лап- 319		

лепир 274, 295	либарити се 170	липити 303
лепирати 299	либати 170, 202, 202	липунути 181, 284, 321, 339
лепирача 295	*либати 193	липухнути 284, 340
лепирити 289, 290	либати се 170, 204, 213	липцовати 179
лепирица 293, 295	либдети 170, 206	липцати 179
лепити 271, 272, 274, 278, 279, 295, 303	либив 170, 202	лиснути 326
лепиш 288	либина 170, 202	лиспар 326
лепје 288	либнути 170, 205	листарић 295
лепнути 272, 278, 282	*либнути 193	лити 44, 206
лепршати 284, 297, 302	лијемати 283	лихати 340
*лепсећух 294	л(и)епити 282	лихотак 340
лептати 297, 301, 302, 303	лим 291	ловница 315
лептир 274, 295	лимар 291	лој 44
лепук 225, 288, 292	линути 172, 173, 179, 206	лојпа 313
лепунити 340	лиња 192, 200, 340	лом 143, 315
лепуња 277, 295	лињати 172, 173, 179, 192, 193, 200, 206, 209, 317	ломан 184
лепут 277, 286, 292	лињати се 193, 208	ломача 315
лепута 292	лип- 335	ломити 184
лепутати 274, 292, 297, 302	лип- : лин- 171	ломница 315
лепутина 286	липав 169, 184, 335	ломпар 197, 200
лепух 225, 274, 292, 303	липати 279, 338, 342	лоњица 313, 314, 315
лепухати 297, 302	*липати 181, 184	лоп! 316
лепухнути 278, 284, 285, 297, 298, 321, 340	липаћур 30, 279, 293, 294, 320, 326, 327, 335, 342	лопа 313, 314
лепушати 297, 302	липити 343, 347	лопав 312
лепушина 274, 277, 296	липић 169, 180, 183	лопар 308, 310, 311, 315, 317
лепушити 297	*липнути 179	лоната 307, 313
лепушити се 302	липса 180, 183	лопатати 311, 317, 318
леспећух 294	липсавати 180	лопати 279, 305, 306, 312
лецати 285	липсати 169, 179, 336, 340	лопати се 317
лецати се 286	липсаћ 180, 184	лопатити 313
лешинар 191	липсо 180, 183	лопатица 278, 312
либав 170, 185	липсотина 180, 184	лопатичати 312
либаво 185	липсуља 180, 184	лопити 308, 317
либан 170, 210	липтати 206	лопица 313
либарити 206	липтети 206	лопнути 317, 319
		*лопњица 314
		лопов 226
		лопот 307
		лопотати 316

- лоптај 317
лопук 288
лопух 310, 317
лопушац 288
луб 30, 169, 186, 187,
190, 191, 195, 196,
199, 203, 313
луб- : лаб- 169
луб- : либ- 170
луба 169, 196, 203, 313
лубањ 195
лубања 169, 197
лубар 199, 200
лубара 195, 313
лубарица 195
лубати 183
*лубати 177
лубац 186
лубен 201
лубеница 169, 200
лубетина 197
лубин 200
лубина 169, 170, 186,
187, 190, 191, 192,
196, 201, 313
лубити 30, 177, 183,
196, 203
лубити (се) 204
лубити се 169, 194
лубица 195
лубница 195, 313
лубњача 313
лубодер 201
лубура 168, 169, 170,
195, 196, 197
лубурица 196
лузати 226
лумбати 169, 177
лумбијао 200
лумпар 197
*лумпати 177
лумповати 177
- лунути 173, 177, 182
луњ 172, 188, 209
луња 172, 173, 191,
201, 206, 207, 209,
210
луњав 188, 205, 208
луњавица 207
луњак 92, 188, 324
луњати 172, 173, 188,
208, 209, 317
луње 201
луњо 209, 210
луп- : лап- 168
луп- : лип- 168
луп- : луб- 169
луп- : лун- 171
луп- : љуп- 167
луп 186, 194, 199, 311
лупа 12, 179, 185, 194,
205
лупаљка 213
лупандати 194
лупар 197, 198, 199,
200, 203, 297
лупарати 194
лупардарати 194
лупардати 194
лупатак 192, 213, 286,
325
лупатва 200
лупати 12, 13, 165,
170, 172, 173, 176,
182, 190, 193, 199,
201, 205, 210, 213,
219, 277, 281, 335
лупати се 203, 208,
212, 297
лупатка 192
лупача 192, 209, 212
лупачина 192
лупеж 168, 188, 194,
200, 202, 205, 209
лупежарити 194
- лупежати 194
лупежити 194
лупежица 194
лупенда 209
лупеница 200
лупердати 194
лупетак 192, 286, 313
лупетати 185, 211
лупетина 194
лупија 195
лупина 187, 191, 194,
209, 311
лупинац 201
лупине 288
лупинек 288
лупити 165, 173, 176,
183, 194, 197, 204,
210, 219
лупити се 177, 193
лупја 197
лупка 186, 194, 311
лупља 179, 186, 187,
192
лупљина 192
лупнути 210
лупња 185, 186, 187,
196
луподерина 209
лупоњ 204
лупор 197
лупотак 192, 286
лупурдати 205
лутати 172
љипен 343
љипити 339
љунути 168, 188
љупати 168, 194, 202
љупина 168, 195
љупиница 168, 201
љупити 167, 176, 182,
211

љупити се 168, 177, 194	набатлати 263	набухотити 252
љупка 168, 195	набатљавати 59	навака 263
љупља 168	набатрљати 263	навакшати 263
љупље 195	набахивати 228, 233, 256, 261	навашити 263
љупљина 195	набахнути 228	нагоничар 249
љуска 167, 199	набачкати 263	награисати 126
љускар 199	набивало 43	нагунтати се 59
мазити 157	набидроб 59	надарити 125
мазити (се) 265	набијало 43	надбити 47
мазнути 157, 265	набијаљка 66	надерати се 144
мајати 232, 254	набијаница 60	надерен 145
мах 254, 255	набијати 46, 48, 49, 58, 66	надирати 112, 134
махати 232, 254, 255	набијати се 50, 55, 59	надоскока 154
махнути 254	набијач 47	надрајсати 126
микати 121, 328	набијача 47, 59	надрапати 121, 126
миксати 121	набити 53, 55, 56, 58, 59, 66	надрати 125
миксати 181, 328	набити се 46, 50, 58, 58	надрацуњати 132
млатити 267	набој 47, 55, 60, 61, 66, 101, 250	надрдикати 125
млаћеница 267	набојац 47	надријети 120, 152, 153
млацкати се 265	набојача 47	надрити се 144
млацнути 265	набојина 64	надркати 124
мудар 244	набојит 58	надркати се 145, 147, 156
мудрица 244	*набојити 59	надрловати 126
-мурити 104	набојица 47	надрљати 126, 131
набазати се 220	набојник 66, 68	надрљачити 131
набактати се 224, 247, 248	набојница 66	надрт 124, 152
набандрљати 263	набувати 265	надртило 124
набанити 263	набусати 232	надртост 124
набантати 59, 263	набусати се 220, 227, 233, 249	назбијати се 59
набас 168, 20, 244, 245, 246, 251	набусивати се 227	накасати 103, 104
набасати 103, 224, 247, 263	набусит 227, 250	накасати се 91, 102
набасати се 232	набусити се 227, 249	накашати 88
набасити се 232, 245, 260	набусица 250	наклапати 332
набасица 244, 246	набутати (се) 249	наклапати се 323, 329, 331
набасице 245, 246, 260	набутати се 52	наклапити се 329, 330, 331
набат 60	набухати 252	наклапица 328
набатити 263		наклаптати се 321
		наклапурити се 321

наклопити 317	обити се 65	окосити се 86, 88
накосати 93	обој 52	олуп 212
накосијерити се 87	обојина 66	олупати 201
накосирити се 87	оборина 288	олупина 195, 201
накосити се 86	обушити 241, 255	олупити 176, 201
накосмртити се 87	обушити се 241	ољуштити 176
накосмурати се 104	огрнути 171	опахати 147
накосмурити се 87	огумак 242	опахнути се 147
накосовити се 86	одадрети 120	откасати 102
накошмурити се 87	одарлаисати 121, 135, 136, 141, 158	отпухнути 284
накумбусити се 227	одарлати 135, 136, 141, 145	оћебасити се 231
налипати се 345	одбијати 46, 56	оћебусити се 227, 230
налупати се 202	одбити 46	оџдафити, стсрп. 114
наобијати се 63	одер 130	офуцати се 91
наочит 245	одера 112	охлип 343
(на)пој 44	одерати 137, 140	охлипнати 343
нафака 263	одерина 139	охолити се 297
нахлапа 303	одор 130, 140	ошклапина 321
нахлипати се 342	одора 140, 142	ошклапити 290, 321, 329
наход 257	одорак 141	падати 81
нашати 76	одорати 141	падина 81, 101
неприкосновен 81	одријети се 130	пазука 239
неудрен 149	(о)дрлија 200	пазухо 239
носати 98	одрлија 142	паламуда 127
носити 76, 88	одртина 128	палуба 200
оален 149	окланути 330	пастуља 183
обакати 257	оклапина 57, 322, 324, 328	пахнути 147
обасати се 243	оклапити 57, 321, 324, 328, 330	пекар 249, 291
обасити се 266	оклапуша 329	перити 297
обаскати се 243, 265	оклембасити се 231	пећи 291
обасрљати 261	оклембесити се 231	писати 218
обашкати се 265	окленути 284, 292	пити 44
обашурити се 265	оклепак 293	пиће 46, 96
*обвити 60	оклипити 340	плетара 314
обијало 63	окломпити 309	по- 63
обијати 46, 48, 55, 56, 57, 63, 64, 66, 265	оклопити 308	побауљати 259
обијати се 63	окос 88	побаучке 260
обијачина 56, 57, 63, 65	окосит 89, 153	побашити 238
обити 56, 57, 60, 63, 65, 68		побивати се 49
		побијалица 63
		побити 47, 55

побук 225	поперчинати се 84	прилубити се 202
*побукати 225	попити батине 122	прилупити се 204, 298
побусати 234, 237, 242	посјек 56	прионут 171
*побухати 225	*посјек [поџек] 88	присести 285
*побуцати 225	поткосити 91	пробауљати 259
побушелице 258, 260	потуцалица 63	пробити 53, 56
повирати се 63	потуцати се 63, 299	пробоац 53
повласати се 84	потуч 63	пробој 53
погаза 282	похлапати 329	пробојац 53
подбел 288	похлапа 303, 334	пробуати 267
подбити 47, 57, 66	почек 282	продорина 147
подбити се 50, 55	почупати се 84	продрети 133, 134
подбој 55	прага 153	продријети 150
подбуарити се 250, 252	прагав 153	продрцати 157
подбунути 252	пребијати се 63	продрцати се 124, 129
подбухнути 252	ребити 46, 48, 49, 56, 57	проклапусати 323, 325, 330
подбухотити 252	ребити се 64	пролупати се 207
подирати 98, 134, 135, 234	прегршт 315	пртина 288
подлупа 190	предерати 150	пувати (се) 297
подлупити се 190, 203	предрлити 151	пурити 297
подргати 125, 133	прекосити 90, 93	пухати 284, 297
подргати се 154	прелупити се 61, 205, 298	пухнути 284
подрголити 123, 125, 133	претећи 179	пуцати 81
подрголити се 154	при- 52	пучина 81
подријети 98, 134, 135, 137, 140	прибити 46, 48, 50, 59, 297	пушити (се) 297
подртина 134	прибити се 50	рабула 183
подударати 125	прибоина 62, 101, 317	разакати се 154
подударити 125	прибоине 52	разбашкарити се 231, 240
подударити се 127	прибој 52, 61, 236	разбити 66, 67, 68, 296
подудра 145	придирати 134, 135, 140	разбити се 56, 57
поздер 143	придирати се 133	разбој 46, 68
*поклонути 286	придријети 135	развалина 288
поклопати 312	придријети се 133	раздерати се 127
поклопити се 309	пр(иј)ебој 51	раздор 123
полекнути 285, 286	прилепак 197	*раздорција 123
поленути 285, 286	прилепетати се 296	раздрнчити 124
полупати 202	прилипити 297	разлепутити се 296
помлатити 98	прилубити 297	разлиписити се 180, 183
		раскленити 296
		расклепати 296

расклептати 296	скосити се 88	убојица 61
раскосити 90	скошац 107	убусати 220
распандрцати 117	слама 313	убусати се 229
расплаћуша 311	сламница 313	(у)гравати 287
растабасити се 230	слапити 327	угрушано 287
растабашити се 227	слуњкати се 208	ударан 131
рашлопити 288, 307, 308	слупити се 183, 204	ударати 116, 119, 134, 145, 147, 151, 154, 161
рипати 146	снебивати се 52, 63	ударац 121, 148
руно 142	снебити се 52	ударен 148
рухо 142	сневерити 53	ударити 112, 120, 126, 127, 133, 135, 145, 147, 148, 152
свињар 249	снемоћи 53	ударити се 125
секирати се 87	сподбити 47, 48, 57	удрен 148, 149
секутићи 95	сподбити се 51, 60, 205	удреник 148
сећи 56, 93	сподирати 123, 130	удреница 148
силобатан 251	сподријети 131, 140, 153	удри 112
силобаштина 251	сполузати се 63	удријети 152
скакати 154	срљати 261	удрити 120, 154
склапац 329	стрвинар 191	узлепећати 302
склепати 291, 309, 323	судрнут 149	уклепати 284, 291, 300
склепенисти 285, 290, 292	-тати 272	уклепати се 291
склепетати 284, 300	трљати 156	уко- < *вуко- 90
склептати 291, 296, 300	троп 160	укодлак 90
склибити 345	тртабусати се 220	укоса 90
склибити се 346	труп 190	укосити 90
склипсати 336	трупати 190	укосити се 86
склоп 309	трупац 196	улипсити 183
склопанка 309	трупина 196	улипсити се 180, 181, 183
склопати 307, 309	трупло 196	улубак 187, 193, 293
склопац 290	тући 13, 98, 192	улубити се 204
склопи 97, 309	туц, туц 91	улупак 201, 203
склопина 310	(у)алити 265	улупати 182, 194
склопине 310	убактати 257	улупити 182
склопка 308	убаштрати се 52, 237, 239, 241, 291, 292	улупити се 204
склопница 155, 309, 318	убивотина 48	унцут 127
склопнице 309	убијен 49	усек 93, 97
Склопови 310	убити 46, 48, 49, 55, 64, 68	ускосити се 87
сколепити се 300	убоина 48, 62, 101	ускошен 87
скосати се 88	убој 46, 48	

-утати 272	чесати 77, 78, 83, 218	Буна, бато! 101
утећи 300	чешати 218	дати букове ракије 283
-ухати 272	шалапити 323, 329,	дати драксу 283
-ушати 272	332	дати брезове коре 121
ушкљупити се 204	шалатан 323	дати коме драксу 121
фрфљати 156	шалатина 323	дати коме прут 121
фулати 259	шемутати 103	даћу ја теби 122, 283
халуга 151	шепурити се 297	ђаво ме надари 125
хлањати 317	шклебати 290, 301,	за издер 139
хлапавица 320	347	забијати у главу 48
хлапати 329	шклопац 290, 308	залепити некога 283
хлапац 328	шлаг 267	залепити некоме
хлапити 303, 327, 334	шлањав 208	шамар 283
хлапнути 319	шлањати 173, 208	изедеш бој 122
хлапња 334, 347	шлепнути 272	изести бој 46
хлаптати 329, 334	шлопина 308	изиђе на лапот 181
хленути 272, 282	шлопити 307, 308	ићи побушелице 258,
хлепаст 291	шлоптаница 288, 317	260
хлепати 303	шљапати 331	леп као упис(ан) 245
хлепетати 290	шљапенче 321	лепи му се 59
хлепјети 303	шљапнути 321	љепота ђевојка 245
хлептјети 303	шљемпати 279	набас момак 245
хлинути 342	шљеп 286	набас цура 245
хлип- 335	шљепна 300	*набити набојем 60
хлипати 340, 347, 348	шљепак 286, 289, 293	направити лепињу 289
хлипјети 348	шљепанак 286	направити питу 289
хлоња 317	шљепати 278, 282	несрећа ме надари 125
хлоњати се 317	шљепити 282, 285, 286	одби(ја)ти по леђима
хлоње 309, 317	шљепна 291	46
хлопати 317	шљепнути 282	побијају се паре 58
хлопити 317	шљипати 339, 344	попити батине 122
хлопнути 317	шљипнути 339, 343	пробити зубе 53
хлоптати 312	шљипча 340	прође на лапот 181
ходати 257	шомутати 103	рујно вино 245
хулити 259	шуфлати 156	сила момак 245
хуљати се 259		сподбити коме ноге 47
хуцмут 127	<i>ФРАЗЕ И ИЗРАЗИ</i>	убити опац 64
цепати се 156	(само	убити цаду 262
цикнути 287	<i>срјско-хрватски</i>):	удари на полуду 148
чатма 313	батине (попити) 122	ударити бахом 252,
чатмара 313	бит(и) баове 253	253
чек 282	бит(и) бафте 253	

ударити у бах 222,
238, 253
ухватити се у кости 85
ухватити се у коштац
84, 85

**СТАРО(ЦРКВЕНО)-
СЛОВЕНСКИ:**
о҃да҃рити 114
а҃ѣти, а҃ѣж 113
забыть, стцсл. 51
скаавити се, стцсл. 346

МАКЕДОНСКИ:
буши се 250
коси 80, 86
косма(м) 75, 104
лепница 283

БУГАРСКИ
(књиж. и дијал.):
баскам 223, 245, 246,
266
басна 246
бийка 54
бунка 235
буханак 255
бъзъ ме е 253
дрън 235
дърен 235
дърн 235
избия 54
коса 101
коса го 101
коса се 80
косем го 101
косим се 80, 86
лепацам 300
лепетя 300
лепешка 289
лепна 283

лепнувам 300
либа 193
луб 186
луп 186
лупка 186
лупотина 310
лъпна 172, 177, 211
лъптя 212
лъпчем 177, 212
ударя 114
хващам бѣх 222
хлепѣм 301

СЛОВЕНАЧКИ
(књиж. и дијал.):
banja 223
bit 60
bunja 223
bzikati 220
dm 234
dm 235
hleniti 342
klapati 323
kosa 100
lepen 287
lojnca 315
lonca 315
lonica 315
lonja 315
lovanca 315
lovnica 315

СЛОВАЧКИ
(књиж. и дијал.):
búskat' 223
drly 153
klipkat' 339
komzit' sa 76
kostn 84
kostron 84
lipiet' 348

lub 186
luniak 188
*luniak 209

ЧЕШКИ
(књиж. и дијал.):
buňka 235
chlebtati 346
chl'emtat 301
chl'emtat 346
chleptati 346
česle 92
dat deku 122
dat lopatky 122
drly, стчеш. 153
drly 153
klipati 337, 339
komzit' 76
kosa, стчеш. 96
lépat 283
lepeň 287
lepenec 287
lepit koho 283
lepnouti 171, 283
leptati 296
lipěti 348
lipnuti 171
loupek 200
lub 186
lupek 200
lunuti, стчеш. 171
lybnut' 185, 193
lybnút' 206
šklebiti 346
vlepiti jednu 283

ЛУЖИЧКИ:
na kosu, глуж. 96
na kosu, длуж. 96
kosač, длуж. 84
kosak, длуж. 84

ПОЉСКИ*(књиж. и дијал.):*

bunia 236
 buńka 236
 darte krupy, стполь. 153
 drapać 115
 draska 122
 drasnać 115
 drażnić 115
 droczyć 115
 drzeć 115
 kasać, стполь. 99
 kasać się 79
 klepać 289
 kłopot 131
 kosić 78
 kosior, стполь. 95
 kosior 95
 kosiór 95
 kośmień 75
 łobuz 178
 łub 186
 łubież 174
 łupiek 200
 łupić 205
 łupić się 166
 trykać się, стполь. 180
 tryskać się, стполь. 180

КАШУПСКИ*(са словињским):*

baḡan 248
 bāḡtac, словињ. 221
 buḡ, buḡ! 248
 buḡa 250
 buḡac sḡ 250
 buḡla 248, 249
 buḡlāc 248
 buḡlotac 248
 łḡbic, словињ. 193
 łḡp 205
 łḡpa 205

lěpasti 264

łop 314

łopk 314

łup 205

łupa 205

ПОЛАПСКИ:

t'ösör 83, 95, 153

РУСКИ*(књиж. и дијал.):*

балок надавать 122
 бас 245, 246
 баса 245, 246
 басать 223, 246
 басина 246
 басить 246
 баский 168
 басок 246
 басый 246
 бась 245
 батать 225
 башить 221, 240
 бусить 223
 бут 234
 бухать 61, 225, 240, 253
 быть 23
 варака́ть 226
 вы́йти 23
 да́ть бизуна 122
 да́ть приклада 122
 да́ть рогача 122
 да́ть рюху 122
 да́ть чичигу 122
 дерн 234
 дор 135, 141, 150
 -дражить 115
 дра́пать 115
 дра́ть 115
 избой 65

избыть 65

касать 78

касаться 78

клепать 275

клопотать 275

ком 31

комать 31

комить 31

комок 31

коса 74, 96, 98, 99,
100, 101, 143

косать 74

косаться 74, 80

косик 96

косина 74, 86, 100

косить 74, 78, 80, 82,
98

косица 74

косник 98

коснуться 104

косодыриться 99

косой 90

косоломиться 100

костец 85

костец, струс. 85

косыр 95

кошать 89

кошенка 98

кошка 91

кошлять 93

кошма 96

красивый 245

лапaтина 327

лапотина 327

лаптина 310

лапун 288

лапуха 327

лапырь 192

лбина, струс. 191

леп(а) 277

лепак 293

лепет 275

лепетать 275
 лепёшина 292
 лепёшка 283
 лепинка 277, 288
 лепинька 288
 лепить 284, 292
 лепник 300
 лепница 300
 лепнуть 298
 лёпнуть 298
 липать 26
 лоб 197
 лобан 202
 лобанить 202
 лобанок 202
 лобец 192
 ломь 101, 189
 лоня 314
 лопань 189
 лопатина 189
 лопатка 325
 лопот 325, 327
 лопотивъ, рус.цсл. 275
 лопотина 327
 лопотливый 327
 лопоты 327
 лопотьё 327
 лопуха 327
 луб 313
 луна 186, 190
 лунак 186
 лундук 186
 лунка 186, 190
 лунник 186
 луно 186, 203
 луночка 189
 лунуть 171, 186
 лунье 186, 203
 лупа 175
 лупасить 181
 лупец 183
 лупить 166, 328

лупить зубы 264
 лупиться 264
 *лупна 190
 *лупно 186
 *лупночка 189
 лупнуть глазами 264
 лупоты 327
 лупсанить 181, 328
 лупснуть 180, 328
 лупсовать 181
 Лыбедь, струс. 189
 лыбкое место 189
 ляпак 293
 отбивать косу 25
 перебаска 246
 побасить 246
 погода 244
 прибаса 246
 прибаска 246
 разбаситься 246
 сбасать 223, 246
 улепетнуть 299
 улыбаться 156, 346
 улыбнуться 206
 хлебать 275
 хлебетать 301
 хлепаться 303
 хлибать 275
 хлипать 275
 хлопок 275
 хлопоты 316
 хлопоть 275
 хлынуть 342
 чесати, рус.цсл. 102, 104
 чесать 78, 104
 чеснуть 78

УКРАЈИНСКИ
 (књиж. и дијал.):
 битка 67
 бунька 236
 дати лепегухи 299

дерть 153
 дразка 122
 драска, полес. 122
 кіска 84
 комизитися 76
 комизиця 76
 коса 84, 100
 косиря 83, 95
 kosoryty s'a 82, 87
 леп 277
 лепиж 287
 либати 185, 193
 лобач 192
 лобоз 178
 лобур 178
 луб, полес. 186
 лунути 171
 луп 191
 лупесати 181
 лупиж 287
 лупит 264
 лупнути 264
 чемсати 76
 черсати 76
 чесати 104
 чесать 83
 чимхати 76
 чухрати 256

БЕЛОРУСКИ
 (књиж. и дијал.):
 бусаць 223
 доркі 150
 каса 100
 касёра 95, 105
 каснуцца 104
 коса 84
 лабач 192
 лапун 288
 лёпнуць 298
 луна 172, 207
 лунуць 171

луњ 172, 207
 лупасиць 181
 лупина 187
 лупиць 264
 лупнуць 264
 лупняк 187
 лыбыць 185, 193
 ляпёшка 289
 хліпгъць 340
 часаць 104

ПРАСЛОВЕНСКИ:

-ак-/-јакъ- 188
 *-акъ 54
 *бахати 223, 225, 228,
 238
 *бахорити 86
 *бахогъ 228, 238
 *бахъ 223
 *бахътѣти 223
 *бахътъ 223
 *basati 222
 *bat- 223
 *batati 222, 255, 263
 *batiti 222
 **batjati 255
 *bidlo 44
 *bijakъ 54
 *bijati 54
 *bijъсь 54
 *bijъкъ 54
 *biti 43, 45
 *bitъje 96
 *bojati се 45
 *bojъ 44
 *bojъсь 54
 *brusina 101, 187
 *brusiti 187
 *bux- 222, 224
 *bux-/*bъx- 248

*buxati 61, 218, 220,
 221, 222, 224, 225,
 240, 246
 *buxnqti 221
 *buxъtati 221
 *bukati 256
 *buknqti 256
 *bu-l- 264
 *bula 264
 *buliti 264
 *bun- 223
 *busati 221, 222, 223
 *bušiti 218, 221, 222
 *bu-t- 234
 *but- 223
 *butati 222
 *butati се 221
 *butiti 222
 *butiti се 221
 *butsati 221, 223
 **bъsati се 222
 *bъšiti 221, 222
 *bъšъ- 222
 *bъšъ- 222
 *bъx- 222
 *bъxati 222, 223, 224,
 225, 246
 *bъxъtati 222
 *bъxъtati се 221
 *bъzati 222
 *bъzѣti 22
 *bъziti 222
 **byxati 240
 *byti, *bъjъ 43
 *ch види: *x passim
 *čes- 256
 *česati 73, 78, 79, 80,
 83, 85, 86, 99, 104
 *česrati 86, 256
 *česriti 86
 *-čъ 47, 236
 *derati 111, 235

*dereza 135
 *derezga 135
 *derti 111, 113, 115
 *dirъka 137
 *-dlo 67, 255
 *dorъ 150
 *dran'ati 158
 *drapati 118
 *drapežъ 119
 *drapnqti 118
 *draska 119, 122
 *drasta 119
 *dripati 118
 *drkati 117
 *dronqti 158
 *dropiti 118
 *dropnqti 158
 *dъznovenъ 81
 *dъznъq(tî) 81
 *dъrmati 118
 *dъrpati 118
 *dъr- 116, 117
 *dъrati 111, 115, 118,
 119, 150, 153, 235
 *dъrbsati 119
 *dъrčati 117
 *dъrd- 116
 *dъrdati 116, 156
 *dъr-dъr- 116
 *dъrg- 117
 *dъrgati 117
 *dъrk- 117
 *dъrl- 117
 *dъrl'- 117
 *dъrm- 117
 *dъrmati 117
 *dъrn- 116
 *dъrniti 234
 *dъrnovati 234
 *dъrnъ 136, 234, 235
 *dъrpati 118
 *dъrpsati 119

*dъrs- 119	*jъzbyti 65	*kosa „tetiva“ 82
*dъrsati 119	*kasati (se) 73, 79, 103	*kosa 95
*dъrskaję 114	*kes-/*kos- 80	*kosarъ 83
*dъrti 156, 235	*klapa 323	*kosati 78
*dъrtъ 128, 153	*klapati 275, 320, 321, 337	*kosati (se) 73, 79, 103
*glyda 187	*klapęti 290, 321, 323	*kosenina 75
*gomyla 97	*klapiti 321	*kosera 94
*govoriti 86	*klapnęti 290, 321	*koserъ 94
*grabiti 114	*kleb- 273	*kosina 101
*grebti 114	*klep-/*klop- 320	*kositi 78, 81, 83, 96, 99, 104, 168
*grebenъ 245	*klepati 273, 275, 276, 281, 289, 307, 337	*kositi (se) 73, 79, 80
*xalęga 151	*klepiti 290	*kosm- 75
*xlapati 206, 275, 282, 306, 320, 321, 336, 347	*klepiti 290	*kosma 76
*xleb- 273	*klib-273	*kosmati (se) 104
*xlebatі 273	*klibiti 346	*kosmenъ 75, 76
*xlebetati 273, 301	*klipa 339	*kosmъ 75, 76
*xlebxъtati 301	*klipati 336, 337, 339	*kosmy 76
*xlepati 275, 281, 282, 306	*klipъ 337, 339	*kosnovenъ 81
*xlepнęti 282	*klopъti 131	*kosнęti 81
*xlepъtati 301	*klopiti 306	*kosнęti (se) 73, 79
*xlędnęti 282	*klopотъ 275, 306	*kosогъ 83
*xlib- 273	*kloptati 306	*kosогъ 94
*xlibati 273	*klopъ 275, 276, 306	*kostra 85
*xlibiti 273, 346, 346	*klypati 337	*kostъ 85
*xlibъjъ 346	*ko- 76	*kostъcъ 85
*xlipati 170, 184, 273, 336, 338, 339, 346, 347, 348	*kolębati (se) 185	*kosvenъ 81
*xlipęti 273, 338, 346, 347, 348	*kolybati (se) 185	**kosyriti (se) 95
*xlorati 282, 306	*komъsati (se) 76	*kosyгъ 83, 94, 95
*xlorъ 276	*komъziti (se) 76	*kosъ 78, 96
*xlynęti 337	*kopati 174, 180	*kosъ(jъ) 100, 101
*xlypati (se) 338	*kopъ 174	*kosъje 95
*xlynęti 337, 342	*kopъsati 180	*kosъnъ 91
*xlypęti 337	*kos- 75, 81	*Kosъnъnica 91
*xoliti 297	*kosa „coma“ 82, 8399	*košenina 75
*-ina 75	*kosa „falx“ 73, 78, 80, 82, 94, 98-99	*košenъ 75
*-jakъ 54	*kosa „montis genus“ 78	*kqs- 76
	*kosa „promontorium“ 82, 101, 168	*lup-/*lup-/*lъp- 166
		*labati 169, 178, 211, 275, 320
		*labuziti 178
		*labъziti 178

*lan'ati 172	*linēti 209	*lup- 166, 176, 203, 335
*lap- 319	*lipati 338, 339	*lup-: *l'up- 167
*lapati 178, 192, 206, 211, 275, 306, 320, 321, 325, 327	*lipēti 348	*lup-: *lu(p)n-: *lu(b)n- 171
*lapiti 320	*lo(p)njā 314	*lup-: *lub- 169
*lapunъ 288	*loksno 315	*lup-: *l'up- 168
*lapuxъ 278	*lomiti 172, 174	*lup-: *lup- 168
*lapъ 288	*lomъ 174	*lupa 173, 175
*lapъtati 325	*lomъnica 315	*lupati 156, 171, 172, 173, 175, 176, 179, 180, 182, 195, 209, 212, 319, 327, 335
*lapъtъ 320, 325	*lono 315	*lupežъ 174
*lapугъ 192	*lonъja 314	*lupina 187
*lęk- 285	*lon(ъ)nica 315	*lupiti 156, 173, 174, 176, 186, 187, 205, 264
*lękti 286	*lor- 315	*lu(p)n'ati 209
*ler- 271, 272, 274, 289, 294, 296, 335	*lorati 275, 306, 314, 315, 320, 327	*lupnōti 156, 171, 186, 264
*ler-/ *lor-/ *lip- 335, 336	*lorno 315	*lupnъ 207
*ler-/ *lor-/ *l'up- 280, 294	*lorotati 182	*lupsati 180
*lera 288	*lorotina 310	**lupti 173, 174, 212
*lerati 271, 276, 277, 281, 283, 294, 298	*lorotъ 182	*lupъ 169, 174, 175, 195
*lerexa 288	*lorouxъ 323	*lutati 171
*lerexъ 288	*loruxъ 278, 285	**lъbati 211
*lerešъ 288	*lorъ 288, 314	**lъpati 211
*lerešъka 288	*lorъka 314	**lъpti 212
*lepeta 293	*lovъnica 315	*lъb- 176, 195
*lepetati 182, 275, 298, 306, 320, 329	*lub- 176, 195	*lъbanъ 202
*lepetъ 182, 293, 329	*lub-: *lъb- 169	*lъbati 178
*lepiti 276, 277, 283, 288, 294, 297, 298	*lub-: *lyb- 170	*lъbazati 178
*lępiti 283, 288, 297, 348	*lubati 171, 178	*lъbina 191
*lernōti 277	**lubati 170	*lъbozъ 178, 197
*leruxъ 278, 285	*lubina 187	*lъbъ 178, 193
*lerun'a 295	*lubiti 174, 178, 193, 196, 336	*lъbъzъ 178, 197
*lerunъ 295	*lubъ 169, 174, 178, 186, 187, 193, 195, 196, 197, 336	*lъnōti 171
*lerъ 288	*luna I. 171, 172, 207, 209	*lъp- 203, 325
*libati 170, 338	*luna II. 171	*lъp-: *lъ(p)n-: *lъ(b)n- 171
*libina 202	*lunati 171	*lъpati 206, 319, 327
*lin'ati 208	*lun'ati (se) 172	
	*lunōti 186	
	*lunъ 172, 188, 207, 209	

*l̥pn̥q̥ti 212
 *l̥pot̥ 182
 *l̥p̥t̥ 182, 325
 *lyb- 189, 207
 *lybati 170, 185, 193, 206, 336
 *lybēd̥ 185, 189, 206, 207
 *lybn̥q̥ti 156, 193, 206
 *lyda 187
 *lyn'ati 172
 *lyn̥q̥ti 171, 172, 337, 338
 *lyp- 176, 335
 *lyp-: *ly(p)n-: *ly(b)n- 171
 *lypati 169, 170, 179
 *lypati (s̥) 300, 337
 *lyn̥q̥ti 169, 179, 206
 *lyp̥sati 180
 *l̥p̥ēti 171
 *l̥pn̥q̥ti 348
 *mogyla 97
 *motriti 86
 *m̥zgati 76
 *myzgati 76
 *obb̥iti 65
 *obb̥yti 65
 *(ob)der̥ 83
 *(ob)dora 83
 *obdora 140
 *obdor̥ 140
 *obxul'ati 259
 *ob̥iti 65
 *obuš̥iti 241
 *obv̥ēsi 231
 *obv̥iti 65, 69
 -or-/-ur-/*-yr- 82, 86
 *pa-/*po- 143
 *pečura 183
 *pekti 183
 *piti 46

*pit̥je 46, 96
 *pol̥ek̥n̥q̥ti 285
 *polmy 76
 *poz- 143
 *(pri)l̥pn̥q̥ti 171
 *p̥zd̥ēti 183
 *p̥zdura 183
 *rinoven̥ 81
 *rin̥ 81
 *sbusati 221
 *skelb- 346
 *skolbiti 346
 *tariti 114
 *terti 114
 -ux-/-yx- 285, 340
 *-ur- 104
 *-ura 183
 -uz-/-ъz- 178
 *variti 114
 *v̥reti 114
 *-y̥t̥ 192
 *-ъс̥ 54
 *ž̥eti 314

ЛИТАВСКИ:

k̥asti 80
 kas̥yti 80, 91
 kl̥up̥oti 337
 l̥ōpas 320
 l̥ōpyti 320
 l̥ūopas 205
 l̥ūpti 173, 174
 smaig̥as 245

ЛЕТОНСКИ:

kas̥it̥ 80
 kast̥ 80
 lup̥ata 205

СТАРОИНДИЈСКИ:

bh̥āsas 246

bhayate 45
 bibheti 45
 dh̥ṣṇ̥ōti 81
 k̥ṣnaumi 81

АВЕСТА:

avest. maṣa 97

АЛБАНСКИ:

busht̥er 241
 d̥ermon 128
 d̥ermonhet 128

ГРЧКИ:

δραξία 121
 ἔλειψα 179
 λειβάς 198
 λείπω 179, 184
 λεπάδ- 198
 λεπάς 198
 λέπιον 198
 λεπίς 198, 277
 λέπος 277
 λέπρα 277
 λέπω 198
 λοπάς 198
 λόπια 198

ЛАТИНСКИ:

fossa 97
 fragilis 184
 frango 184
 labina 191
 patella 200
 seccare 87

ИТАЛИЈАНСКИ:

(књиж. и дијал):
 abbattere 263
 bafaro 248

baffa 248
battere 263
bolla 203
bugia 240
bugiardo 240
buscare 228
bussa 255
bussare 220, 253
lampatena 200
lobbia 313
pantalena 200
pantanela 200
stricca 295

ВЕНЕЦИЈАНСКИ:

buscia 240
busciaretto 240
busciaro 240
busciarzzo 240

РУМУНСКИ:

deabușele 258

НЕМАЧКИ

(књиж. и дијал.):

befer 245
beferen 245
beissen 229
Grip 208
Klempner 281
klieben 346
leben 348
Schlag 267
schmitzen 245
schwanken 259
schwankend 259

sekieren 87
Tropfen 118
vasel 249
Wäsche 282

ЕНГЛЕСКИ:
check 282
drop 118
live 348
smicre, стенгл. 245

(ПРА)ИНДО-ЕВРОПСКИ:

*bha-/*bhō- 245
*bhei(ə)-/*bhi- 43
*bhū- 235
*bi- 45
*bu-sk- 224
*del- I 20
*del- II 20
*derbh- I 20
*derbh- II 20
*dra- 114, 118
*drem- 114, 118
*eus-/*ous-/*us- 256
*ker- I 20
*ker- II 20
*kes-/*kos- 79
*kes-/*kos-/*ks- 83, 85
*kes-/*ks- 73
*ks- 81, 297
*ks-eu- 81
*ks-n-eu- 81
*ksol- 297
*lāu- 175
*leibo-/*leipo- 338

*lek- 315
*lep- 198, 276, 277
*lep-/*lop-/*lāp- 276, 279, 280, 294, 306, 335
*lēu- 165, 175
*leu-/*lou-/*lu- 166
*leub(h)- 165, 178
*leubdhi 169
*leubmi 169
*leup- 165, 173
*leup-/*leub- 173
*leupsi 169
*leupti 169
*lip-e- 348
*lop- 320
*loubo- 195
*loubos- 169
*loupos- 169, 174
*squel- 346

МАЂАРСКИ:

akó 226
bakó 226
bök 53
lábás 197
lap 189
lepény 287, 288
lopó 226

ТУРСКИ:

bik 54
bikmak 256
bogaz 282
büstagan 236

VII

ТАБЕЛА ЗНАЧЕЊА
И ГЛАГОЛСКИХ ДЕРИВАТА

ТАБЕЛА ЗНАЧЕЊА И ГЛАГОЛСКИХ ОБЛИКА И ДЕРИВАТА*

ШИФРА	ЗНАЧЕЊЕ	БИТИ	КОСИТИ	ДЕРАТИ	ЛУПАТИ	БУХАТИ	ЛЕПАТИ
1.0.	ударати (се)	бити битвати набити се, набијати одбијати пре-/при-/у-бити <i>биџка, биџе</i> <i>раз-/у-бој</i> убоина <i>набијач(а)</i> <i>набој(ац)</i> <i>бија, бич</i>	косити се искосити се космати се <i>кошџац</i> <i>кошење</i>	дерати / дернути (на)дријети одадрети (за)уд(а)рити дрнути, дретват дрћити, дргастити дрмнути (на)драпити лабанути одрлаисати <i>ударац</i> <i>дракса</i>	лупати олупити љупити грљупити се лунути лумбати лапати лапазнути лабанути лабазнути ланути лањати линути (из)лињати <i>луја</i> <i>луља</i>	бухнути (се) бугнут бу(в)ати бусати (се) б'нем басати варабасати башнути <i>бухац</i> <i>бушка</i> <i>йобук</i> <i>баков</i> <i>басавела</i> <i>баишавеле</i>	лсп, (к/х)ле(п)нути жлепити, шљепати залепстат, залепити клепати, клепити (о)кленути залопотит (раз)шлопити (с)клопати, клопити лапухнати, шљапнем из-/на-/о-клапити ошклапити љипи, шљипа клипати <i>лойош, лойаиш, -ар</i> <i>шљаиенче, ошклаиш</i> <i>жлийа</i>
1.1.	рвати се ...	бити збију се надбије сподбити		дргљати се здрпит, дрпати се дрпуљати се			склепстати се
1.1.1.	свађати се	бити се <i>набојица</i> <i>богобиџина</i>	косати се косити се кошкати се коскот се космати се	задирати, дрнути се сподирати дргљанити се подрголити се здрчкају се дрмнут се, здрпит се продрчати се <i>раздор, задорџица</i> <i>задорица</i> <i>здорљив, -а, -о</i>		бусати се <i>набусиш, -а, -о</i>	
1.1.1.1.	љути се ...		(на)косити се коснути се накосовити се (на)косирити се накос(и)јерити накос/-ш/мурити о-/ус-косити се <i>кошња, косец</i> <i>окос, -а, -о</i> <i>косан, -сна, -сно</i> <i>косован, -вна, -вно</i>	дернути се дрви се дрнути се надркат(и) дрџкати се раздрчати се <i>дрџоња</i> <i>надршило</i> <i>надршоси</i> <i>надрш, -а, -о</i>		бусати се набусати се накумбусити се	наклапурити се
1.1.1.2.	осецати се ...	полбит	ис-/о-косити се коснути се искашати се скосат се <i>косјерача</i> <i>кошљив, -а, -о</i> <i>окосиш, -а, -о</i>	дрлори дрсати се <i>дрда/ дрде</i> <i>здорљив, -а, -о</i>		избусити се набусивати бахтети забахтети набахивати <i>баор</i>	залепити
1.2.1.	пујдати	побити набијат забијати сподбити		дирити, надарити надрати, подударат (на)дрдикати подргати подрголити др(н)чити дрчкати драстити		бускот бушка(ра)ти бухарити бајсати бака-бака	
1.2.2.	бадати се	бити се	кошкати се коштати се комсати се	ударити се, дирати дрнчити, драстити		бускот се бусати се	
1.2.3.	додиривати ...	бити <i>убој(ина)</i> <i>убивоџина</i>	косити (се) коснути кошњавати	дарнути даракати дирати			
1.2.3.1.	тицати се ...		коснути	задирати, дрмнути дрнкати, драпати			
1.3.1.	убити	убити пре-/при-бити	косити пре-/рас-/у-косити <i>укоса</i>	ударити		убусати	уклепати
1.3.2.	умрети				липсати липчем, липцујем улипсит(и) се <i>лайош</i>		лепухнути клепитнути склепенити липунути излипунути
1.4.1.	уништити ...	обијати убити			лупати улупити, улупати		

* Наводе се сви облици који чине одреднице у поглављима посвећеним одређеним глаголима, и то редом којим се нижу у тексту, а не азбучним редом.

ШИФРА	ЗНАЧЕЊЕ	БИТИ	КОСИТИ	ДЕРАТИ	ЛУПАТИ	БУХАТИ	ЛЕПАТИ
1.4.2.	настрадасти		накасати се	надрљати, надрловати надрапати, надрајсати			заклапити
1.5.1.	пасти ...			дернути дрнути подударити се дрипити дропити	лунути љупити лайшац лабора лабура / рабула	бушити бушкити буар / бувар	шљепити поленути клопит(и) лейешак (с)клой(ка), шклойац клайка, клайшала клайавац
1.5.2.	ослабити ...	пребити побивају се убит бишина богобийина бийинаси, -а, -о убијен, -а, -о	искосити се	раздере се деремуй дрей(в)а (о)дриина, дрйељ дрмаз/-оз/-уз/-ина дрка, -ела, -еља дрлеца драска, -ела(р) дрскеља дрдав, -а, -о	лупити слупи се раз-/у-липсити (се) лийић лийсо, -а, -ошина лийсаћ, -уља лийав, -а, -о луњав, -а, -о	забакнути буша бушина	ленути, шљепити (раз)шлопити клапнути, клипнути излињат, хлипот лейуш(ина), шљей(ак) клеузуина, -йесина шлойина, клопоција клойиш клайуша, лиња клијав, -а, -о
1.5.2.1.	животарити ...	бит(и) се					лопити клопати се
1.5.2.2.	покварити се			дрпити се дрнути се продрцати се дрйевина			ленути клойочак кленовина клеј(ав)ина
1.5.3.	спљескати се ...						ООО лейиња, лейања лейина
1.6.1.	клатити се ...			дрдидати се дрленцати дрсати	ланути либати (се) либав, -а, -о либаво	басати	лепетнути лепе-/пи/рити клепетати, шклебати лап(т)ати, лапарати клапати, -пуцати клайуцаљка
1.6.2.	висити ...					оћбуси се оћбасил се растабаши се оклембасил се	клепати, -ити хлепетати окло(м)пити оклипи клејез/-сан, клејес клеја(вац) клејаница, -ишца к/-х/лејав, -а, -о клайоувас(и), -а, -о
1.7.1.	радити тешко ...			дерати (се) за(по)дријети дервати, дерлијати дретвити, дерињати издирати, заудари се дричити, драпати дри(п)чити дрпити (се) дерлијати дера, одер / издир дериња, дерва дријикоњ ударан, -а, -о		басам избасам набасати се басити баса	наклапат(и) се наклапити се
1.7.2.	радити узалудно ...					бу(в)ати, бусати (се) бах-/к-тати се бакљати се басати се набахивати	
1.7.3.	радити лоше ...	збити		сподријети дридекати за-/на-дрљати драцуњати дроњати дрнда, -оша драсле дрија дрндаси, -а, -о	лупетати	забушити забушавати забушивати	(с)клепати, уклепати склептати склопати шаланити проклапусати шљейина, клејало, -ар хлоње, склойанка шљийча клијавак -вица клијавиштина клијав(-аси), -а, -о
2.1.	копати, дубити	бити	квс-кас кошља	дерати издирати подргати подрголити дера, дира, ћира	ООО луйа, луйња луйља, луйка луй, луб, лубина улубак, глуйа	пабусати се забушити бус, буса, бусен бусика; бушица бусач / бусаћ басач / басаћ	клеперити клијак
2.2.1.	забијати ...	забити прибити	искоштити искошкати кош		ООО луњак	забушити побусати	ООО клайун клайуша

ШИФРА	ЗНАЧЕЊЕ	БИТИ	КОСИТИ	ДЕРАТИ	ЛУПАТИ	БУХАТИ	ЛЕПАТИ
2.2.2.	сакрити (се) ...	набијати се за(а)бити се прибити се сподбити се збојчити се забий, забој, обој йри(је)бој, йрибоине		придријети се придирати		убаштати се башура забаший, -а, -о забъкнуи, -а, -о	уклепати се склепати поклопити се склой склойница склойина склойи(не)
2.2.2.1.	крити, тајити					ударити у бах за-/по-баши(м) запшити забашурити забаштрати заба(в)унати забъкнем се	
2.2.2.2.	стидети се	збити се снеби(ва)ти се				бишкати се	
2.2.2.3.	варати, лагати					забушавати забаунати бушйрић	
2.3.	бушити ...	набити пробити йробој йробојац		задирати продрети задрй, -а, -о		бушити обуши буша, -ица, бушљика бушемка, бушица бушма, бушар	
2.4.	клијати, штрчати	избити, пробити бийшак, бик избојак, избој		ударити дркло	ООО луйеж		клипати клий
2.4.1.	расти, бујати	ООО бич				бухотит(и) букнути забусити бус бу(х)авица, буавка бу(х)ав(ан), -а, -о бушав, -а, -о	
2.5.	куљати, шикљати	избијати избојак		дсрати, дернути дријети надирати продрети ударати дера, дерљавина	љунути лай лайов(ий)		лапати лапгати клойац
2.6.	жуљати ...	бити по(д)бити се на-/о-бијати убити набој, йодбој	(пре)косити (се) кошљавити искошљавити	придирати дропити	подлупити се йодлуйа		
2.7.	тиштати ...	бити убити		(по)дријет подирати деравица			
2.7.1.	штипати, пећи						(о)клапити заклапити оклайина
3.1.	сећи, резати	пребити разбити	косати искосати накосати коса коса, косица косир, косор кошље коса кошљив, -а, -о	ООО йодрийина дерезга	лупати луб лубина лабина		лапгати проклапусати клейка лойух, лойар лай, лайай(ик/-ћак) лайаћун, -ћур лайшаш, ласйаћек клий, клийаћ
3.1.1.	тесати, рубити ...	одбијати пребити пробити разбити			ООО луйина, луйља луйљина, луйайшак луйейшак, луйайка луйача, лайирица лубина		кленути, окленути лейуй/-к, лейуйа лейирица, оклейак клаиа клий, клийа
3.1.2.	косити	обити о(д)бијати обијачина	косити косати коса косина	по-/при-/про-дријети по-/при-дирати дрљнути дрмнути одарлати			ООО лейара
3.2.	клати, гристи	забити набити забијачка		ударити дарнути, дрнути дрснути, дрмнути			
3.3.	ломити, крњити ...	обијати пребити разбити		дрнути, дрњосати дрцати, др(ља)нути драсне се, дресне одарл(аис)ати дрн, дрда			

ШИФРА	ЗНАЧЕЊЕ	БИТИ	КОСИТИ	ДЕРАТИ	ЛУПАТИ	БУХАТИ	ЛЕПАТИ
3.4.	кидати, чупати ...			из-/о-дерати подријети дрити, издирати дрпати, дрнути дргљати се др(н)цати, дрнкати дрпати, дрсмати издрска дирка, дера / дира дерошина, дрдара дркалица, дрје дрцимице	лињати улубак лайац лайашак		ООО иљејак, лейејак лейејур, -ћуг лесјећу(х) лейећуз, леиичрача леиерица лай, лайак лайашак, -ћак лайшина, лайаћур лийаћур
3.4.1.	крзати се ...		косити (се) искосити (се)	дерати, др(а)пати издерак, одерина дере/-о/шина дериња, дира, издер дрдољак, дрмољ (ж)дријац дрљав, -а, о др(и)јав, -а, -о дрискав, -а, о		избучит(и) обасати се	
3.5.	зграбити, шчепати	полбит подбити сподбит избити		сподријети др(ља)нути дрпити, дропити дрскав, -а, -о			лапити слапити хлапити
3.5.1.	красти ...	оби(ја)ти полбит обијачина		(о)дерати (с)подријети придирати дрнути, дрмнути дркнути, дрцати дрља(пи)ти дрпати, -нути одарла(иса)ти одор(а), дерачина дрйољак	(у)лупати лупарати лупар(д)а(р)ати лупандати лупердати луйа луйеж, -ица луйешина лајеж	ООО бауљач	клопати, клопне лапати клапнути лайћавина лайсор (о)клајина оклајан, -аш наклајица
3.5.2.	захватати, црпсти			за-/по-дријети за-/из-дирати			лопатати
3.5.3.	вадити, избијати	избити		*			
3.5.4.	орати			задирати Дор		избусат	
3.6.	гулити, љуштити			дерати (за)дријет(и) дераћ дерлешина одора дрло, дрлина, дрлача дрлило, дрлеж, дрлог (о)дрлија задрљив, -а, -о	лупити, љупати љупити (се) лубити (се) луй(ка), (о)луйина љуйка, љуй(љ)ина луйија, луйље лајешина, луб(ина) лубура, -ица ла(м)бу(-о)ра ла(з)бура(к) лайац, лубања луйија луйар, лубар лайовац, лубеница йалуба, лиња		(о)клапити леиуња клойац клойка оклајина хлайац
3.6.1.1.	комушати			ООО йоздер	ООО луйеж луйайва луйеница лабудина		ООО леиушина
3.6.1.2.	перутати се				ООО луйинац, љуйиница луња		
3.6.2.	чистити			дргастити (се) дрљати, дрцати дрља дрљав, -а, -о			
3.6.2.1.	уредити, удесити ...					ООО набас	клепати
3.7.	разбити (се), пући				(о)лупати олујина		разлепутати се расклеп(т)ати раскленит(и)
4.1.1.	сабити ... бити јак	зби(ја)ти се набити(се), набијати збојак, збийац збој, збојина набојиш, -а, -о збојак, -а, -о	косити се косирити се косир	ООО дереска дрнда, -оша, дрндек дрљазга, дрмкула дријна, -ац дричан, -на, -но	ООО улуйак, лубен лубина, либина лабуља либив	ООО бусача бусока бусоња бушак	
4.2.1.	товити					в. следећу групу	

ШИФРА	ЗНАЧЕЊЕ	БИТИ	КОСИТИ	ДЕРАТИ	ЛУПАТИ	БУХАТИ	ЛЕПАТИ
4.2.2.	јести, пити	набити се на(з)бијати се набијача набидроб		(на)дерати (се) дрнути дрмнути дрнкати ждрћит(и) ждрокат(и) одарлати	налупати се полупати љупати либати луйеж	набактати се басати забушити набусати се бах бахџ бахан бахуја бак бакиџ бакуја басуљ(а) басуљар	жлемпати (к)лопати хлопати (ша)лапати лапт/-ћ/ат(и) лапсати, лапсорити ж/хлапат(и) шалапати на-/о-ш-клапати заклапусати липати, нахлипати се клоја, -нција, -ција клојсомун лайћар клајоћесина оклајуша (к)лојав, -а, -о
4.3.	залепити се ...	наби(ја)ти се прибити обити набој			прилубити се луйар (исто у групи 3.6.)	набусити се подбуарити се набусица набусиџ, -а, -о	прилепетат се
4.4.	шепурити се ...		косити се косирити се	дрндечити се	(за)луна се	букати бусати (се) башити, башкарити бах(ић), бакеџа набусиџ, -а, -о бахай, -а, -о силобаџан, -џина, -џино	лепушити се
4.5.	отицати, надимати се	подбити се		ООО йодудра	подлупити се луба лайаш	букнути за-/на-букнути подбу(х)нути подбуарити се бухаџ буав, -а, -о	ООО клој клојаџ склајаџ
4.6.	кривити се, деформисати се				лупити слупит(и) се улуп/-б/ити (се) ушкљупити се лубити(се) либати се луйољ		клеперити
4.7.	савити (се), везати	сподбити се			прилупит прелуци се луњава		ленути лопатичати лојайица, лоји
5.1.	тандркати ...			дрндати дрнкати дрндусати		бахати бактати бах бахай, бай бахой	лепетнути лопотати клоп(от/ар)ати клопк(ар)ати клоњкати клап(т)ати, -утати клапитати лейей клојоџ, клојаџ лай, (к)лајай клија
5.1.1.	плашити					бусати бахтети ударити бахом бит баове ба(х), бафџа, баук	ООО клојоџаџ клојоџача
5.1.2.	бојати се	бојати се				забашити се забакнути се	
5.2.	звонити, пуцати	(из)бити било			луп(урд)ати луйа луйеж	бувам баиџало	кленкати кленути клепет/-с/ати заклапръати клејей клеј(ей)аџ, -ача клејесало, -ина
5.3.	бучати, хујати	бити		дернути (за)ударати дрмнути		бувам	
5.3.1.	викати, плакати			дерати се деру/-и/-е/пати се издирати се ждрљи дрњакати дркнути дера, дерез дерба, дерла	излињати		

ШИФРА	ЗНАЧЕЊЕ	БИТИ	КОСИТИ	ДЕРАТИ	ЛУПАТИ	БУХАТИ	ЛЕПАТИ
6.1.	дувати, вејати	бити <i>бија, убојица прибој набој йобоина убоина</i>	косити <i>коса</i>	дријети дернути ударити надркати се <i>йродорина</i>	либнути	забушити обуши, бухнати набахивати <i>бух, бус, бушина бушн/-њ/ак бушавац бусавица бусав, -а, -о</i>	кленути (х)лопити лаптати на-/о-клапити (се) окланути (про)кланусати хлинути <i>лойар, шлойшаница клайаш</i>
6.2.	лити, пљуштати	бити		ударати <i>дрча</i>	лапати линути либлети, либарити <i>луља</i>	в. претходну групу	лопити лопнути лапати липити <i>лойџај клайавица</i>
6.3.	буктати	бити				буктати, буктети букљ/-њ/ати букарити буктисати бактјети	лапати
6.4.	воњати ...	бити		ударати заударати			охлипнати <i>охлий</i>
6.5.	харати (о болести)			ударити <i>ударац</i>	ООО <i>луњавица</i>	ООО <i>басавица</i>	
6.5.1.	бити болестан ...			ООО <i>удреник, -ица удрен, -а, -о</i>		ООО <i>бусав, -а, -о</i>	
6.5.2.	бити луд, бесан		коснути се	дрнути з(а)дрнути (се) удари на полуду <i>ударен, -а, -о дирнућ, -а, -о (су)дрнућ, -а, о дрновий(-ован), -а, -о</i>			ООО <i>љийен иљийнућ</i>
6.5.3.	бити надарен ...			ООО <i>удрен, -а, -о неудрен, -а, -о</i>			
6.6.	синути, бљеснути			драсне дресне			
7.1.	газити, табати ...	бити		(пре)дерати з-/прс-/про-дријети <i>дера / дира, дрло</i>		о-/у-бак(т)ати бактити, -тјети <i>бахаш, баш</i>	
7.1.1.	напредовати				излупати (се) пролупати се		
7.1.2.	заостајати	ООО <i>богобийшина зибий, -а, -о</i>			ООО <i>залупан, -а, -о</i>	забакне се <i>буаљка</i>	ООО <i>клија, клийо клијан, клијара</i>
7.2.	пузати, бауљати					бушељати (до)јабушолити ба(х)уљати, буљати по-/про-бауљати <i>бауљина басуљав, -а, -о йобушелице, -баучке</i>	
7.3.	трчати, журити		(на)кас(к)ати се кас(к)уљати касељити <i>кас, касина касалица</i>	дрк дрк(н)ати дрчати (пре)дрлти		набасити се <i>бас¹, бас² набасице</i>	
7.4.	тумарати ...	бити се на-/о-бијати(се) пребијати се снебивам се обијачина, бијина обијало, йобијалица <i>добијаш</i>	ООО <i>касало искосан касалов</i>	ударати дретвати дрндати се дргљати се дрнчити дрцати	лупати се луњати слуњка се лањати, шлањати лињати (се) <i>луйеж, луйина луйача, луйенда луйодерина, луњо луњ(а)</i>	бувати бусати баса(ра)ти (за)басрљати пабахивати бауљати	лепирати клепати клепесати клептати хлоњати се <i>хлоња</i>
7.4.1.	забасати ...		за-/на-касати <i>закасошина</i>		залупа се	забасати забантам, забандити забандорити се	
7.4.1.1.	заинатити се ...			за-/на-дријет(и) задрити <i>за-/на-дриш, -а, -о</i>			
7.4.2.	прљати (се)						лопати се шљапа, шљипа <i>лајеја</i>
7.4.3.	просити	обијати		дрљанчити			

ШИФРА	ЗНАЧЕЊЕ	БИТИ	КОСИТИ	ДЕРАТИ	ЛУПАТИ	БУХАТИ	ЛЕПАТИ
7.5.	тешко ходати		космутати се			бауљат(и)	клап(с)ати клапити клапус/-з/ати клип(с)ати клиптурати <i>клайча, клайвац клије</i>
7.6.	кренути, поћи ...	убити опац		удријети ударит(и) драснути дркнути дрљапити <i>(за)дриј, -а, -о</i>	лупну(ти)	бувати забушити се	сколепити се уклепати наклопити клапнути наклапити се клипити
7.7.	навалити, напасти	узбит(и)		за-/на-дријети сподријети, ударити подрга/-оли/ти		букнути	склепетати налипот
7.8.	банути, искрснути	избити пребити се	коснути накасат(и)	издрсне	лупити	букнути (за)бушити буснути ба(х)нути, забаљити батисати ба(х/-к)нути забашити се набасати набанити, набантати набандрљати набачкал <i>башац, изуба</i>	
7.9.	скакати (о деци)			ударати <i>дер(л)е, дер(л)ан дрше, -сина дрлек дрче, -ина дрчак, дршља</i>	ООО <i>либан</i>		клип(ар)ити се <i>клејак, клојаица лайчић, клайац клайче, клайан клайузан, клайа</i>
8.1.	трептати		кошмурити се накосмурити се	ООО <i>дрљине</i>			клопнути <i>клејушав, -а, -о склојница</i>
8.1.1	буљити					забушити бусати, забусати се забаљити	клипити
8.2.	брбљати			др(ан)дорити дрдљати задрндати надркати се бандрљати дрипати дрфлати <i>дркалица</i>	лупати лупетати лапетати лапарати <i>луйача лайача</i>	бакљати бусати бусињати	лепарати лепехот, шљепа клепетати клебецати лопатати, клопотати клапити, наклапати клапискати, -пињати клапуз/-њ/-р/ати клапрњати клап(ун)ити шалапити <i>клејеш, -ача, -уша клебецало клојошало, -ац, -ача клайача, лайаћур клайав, -а, -о</i>
8.3.1.	шкљоцати						клепетати
8.3.2.	мљацкати						лептати (к)лаптати
8.3.2.1.	пенити (из уста)						(за)клапити се клапус/-ш/ати клапуњати лаптати <i>клайужа, -ушина клайавац</i>
8.3.3.	смејати се			дерити се			клебетати, -арити клиберити (с)клибити клибарити, -ерити <i>клебец клиба</i>
8.4.1.	лепршати (крилима)						лептати лепетати, -утати лепух/-ш/ати лепршати клебетати
8.5.1.	мазити, гладити			задиркивати дргљати		башурит(и) се обашурит(и) башкат(и) се обашкат(и)	

ШИФРА	ЗНАЧЕЊЕ	БИТИ	КОСИТИ	ДЕРАТИ	ЛУПАТИ	БУХАТИ	ЛЕПАТИ
8.5.2.	чешати (се)			дерати се дргастити дрља(па)ти дрпати продрцати се драп/-ф/ати драпљати, драпса се драпуњати, /-утати драцати драњати драст/-л/ити се задрљив, -а, -о драй(љ)ав, -а, -о др(а/-е)згав, -а, -о		бушкати се	
8.6.1.	праћакати се				лупати се		
8.6.2.	мрестити се	избити се бишка, бој бијалишће набојина		дропити се	лупати се олуй		клопати
8.7.	коитирати ...	забити обити бојина обијачина		дркати одарлаисати дропити			
8.8.	дрхтати			дрцати, дрнчити дрсати дрсавица дрсав, -а, -о			узлепећат
8.9.	пулсирати	бити било			лапкати либати се		(к)лепстати залепећат (х)лаптати лайай
8.9.1.	жудети	бити		дрнути			лептати, лепћем хлеп(т)јсти лепити хлипати липити хлайња
8.10.	имати пролив			дрикати дрицати дрискати дристати др(и)цкуља			
8.11.	побацити	избити изнебити зисбити					
9.1.	требити, вејати	обијати подбити обојина				бува обаска се	лопатати лејух, клейавина
9.2.	трлити (лан ...)	бити на-/о-бијати набој(ник /-ница) обојина				ООО буаџелник	клепати
9.3.	дрндати (вуну)	бити разбити било разбој набојник	косити се искосмати косичим косица кошмура	др(н)дати дрдачити (за)драпати дрнда, -ло дроњак			
9.3.1.	мрсити (косу ...)		искосмурати кошмурати космура кошмура				
9.3.2.	ваљати (сукно)	разбити	искошити скошац				
9.4.	бућкати (млеко)	бити, избити				ООО баса	
9.5.	мутити (кашу)	бити раз-/у-бити					
9.6.	муљати (грожђе)			дропити дроцати дрой	лупати		
9.7.	прати (рубље)			дропати дрсати	ООО луйаљка луйайшак	бу(в)ати пробуам бу(в)аљка, бу(в)аљћа	клопати
9.9.	ковати (метал)	бити забити обити		ударати заударити		бушен	клеп(т)ати клеј, клейка клејанац клиј